

TUKA ÁGNES – GLIED VIKTOR (SZERK.)

PÉCS A TÖBBSZINTŰ KORMÁNYZÁS CSAPDÁJÁBAN

EURÓPA KULTURÁLIS FŐVÁROSA–PÉCS2010

PÉCS, 2014

TUKA ÁGNES – GLIED VIKTOR (SZERK.): PÉCS A TÖBBSZINTŰ KORMÁNYZÁS
CSAPDÁJÁBAN – EURÓPA KULTURÁLIS FŐVÁROSA–PÉCS2010

Borító, design és tördelés: IDResearch Kft. / Publikon Kiadó
Szakmai lektor: Dr. Gál Zoltán, habilitált egyetemi docens
Olvasószerkesztő: Szalai Mónika, Dr. Schmidt Andrea
Nyomda: Molnár Nyomda Kft., Pécs
ISBN 978-615-5457-07-4

Kiadta: IDResearch Kft./Publikon Kiadó
© A szerzők, 2014
© IDResearch Kft./Publikon Kiadó, 2014

A kutatást és a kötet megjelenését támogatta:
Országos Tudományos Kutatási Alaprogramok

Kutatás száma: OTKA 81571

A kutatás vezetője: Dr. Tuka Ágnes, habilitált egyetemi docens
A kutatás koordinátora: Oppe Orsolya

A kötet szerzői jogi védelem alatt áll, a kiadványt vagy egyes részeit felhasználni, másolni, sokszorosítani, továbbadni szigorúan tilos, kizárólag a kiadó engedélyével lehet.

A Publikon Kiadó a Magyar Szak- és Szépirodalmi Szerzők és Kiadók Reprográfiai Egyesületének (MASZRE) tagja.

TARTALOMJEGYZÉK

Bevezető	6
I. FEJEZET – EURÓPA KULTURÁLIS FŐVÁROSA	
1. Tuka Ágnes: Létezik uniós kultúrpolitika?	22
2. Pálné Kovács Ilona: Kulturális fővárosok Európában, kormányzási kihívások	39
3. Kunszt Márta – Vadál Ildikó: Az Európa Kulturális Fővárosa–Pécs2010 irányítási szerkezetének kialakítása és formálódása 2004-2010 között	62
4. Bretter Zoltán: Az EKF–Pécs2010 közpolitikai értelmezése: az állatorvosi ló	88
5. Simon Ágnes: Monitoring: áldás, vagy átok?	108
II. FEJEZET – PÁRBESZÉD, MÉDIA ÉS KÖZÉLET	
6. Tarrósy István – Komlósi László Imre: A pécsi EKF a magyar politikai diszkurzív térben	120
7. Bognár Szilvia: A nyilvánosság kérdései a pécsi projekt prizmáján keresztül	143
8. Kovács Éva: Az Európa Kulturális Fővárosa–Pécs2010 projekt kommunikációjának ellentmondásai	158
9. Glied Viktor: A határtalan város határai – „Civilek” és az Európa Kulturális Fővárosa–Pécs2010 program	173

III. FEJEZET – A KULTURÁLIS FŐVÁROS „PEREMÉN”

10.Schmidt Andrea: Az Európa Kulturális Fővárosa gazdasági hatásai	204
11.Kovács Éva – Kereszneyi János: Pécs és a régió kulturális ipara az EKF után	224
12.Kovács Laura – Simon Ágnes: Kitekintés: a „Palmer-jelentések” margójára	238
13.Schmidt Andrea – Glied Viktor – Tuka Ágnes: Európa Kulturális Fővárosai – a nemzetközi kutatás tanulságai (Essen, Tallinn, Kassa)	248
14.Dávid Géza: „Kulturhauptstadt Pécs Trotz der Kritik”	268

IV. FEJEZET – MELLÉKLET

Közvélemény-kutatások

15.Kákai László – Vető Balázs: Pécs a többszintű kormányzás csapdájában	286
16.Koltai Zoltán: „Európa Kulturális Fővárosa – Pécs, 2010” program közvélemény-kutatások tükrében	322

Zárszó helyett	342
-----------------------	-----

Függelék	346
Interjúk listája	
Önkormányzati határozatok listája	

SZERZŐINK

DR. BRETTER ZOLTÁN, filozófus, habilitált egyetemi docens (PTE BTK TKI)

BOGNÁR SZILVIA, PhD-hallgató, kommunikációs szakember (PTE BTK TKI)

DÁVID GÉZA, politológus, PhD-hallgató (PTE BTK TKI)

DR. GLIED VIKTOR, történész-politológus, egyetemi tanársegéd (PTE BTK TKI)

DR. KÁKAI LÁSZLÓ, szociológus-politológus, habilitált egyetemi docens
(PTE BTK TKI)

KERESNYEI JÁNOS, közgazdász-kommunikációs szakember

DR. KOLTAI ZOLTÁN, közgazdász, humán szervező, egyetemi docens (PTE FEEK)

DR. KOMLÓSI LÁSZLÓ IMRE, CSc, nyelvész, egyetemi tanár (PTE BTK ANyT)

KOVÁCS ÉVA, közgazdász-politológus, tanársegéd (PTE PMMIK)

KOVÁCS LAURA, politológus, PhD-hallgató (PTE BTK TKI)

DR. KUNSZT MÁRTA, történész-politológus, egyetemi docens (PTE BTK TKI)

PÁLNÉ DR. KOVÁCS ILONA, akadémikus, egyetemi tanár, az MTA doktora
(PTE BTK TKI)

DR. SCHMIDT ANDREA, történész-politológus, egyetemi adjunktus (PTE BTK TKI)

SIMON ÁGNES, PhD-hallgató, kommunikációs szakember (PTE BTK TKI)

DR. TARRÓSY ISTVÁN, politológus, egyetemi adjunktus (PTE BTK TKI)

DR. TUKA ÁGNES, történész-politológus, habilitált egyetemi docens (PTE BTK TKI)

DR. VADÁL ILDIKÓ, jogász, habilitált egyetemi docens (PTE BTK TKI)

VETŐ BALÁZS, politológus, politikai elemző

BEVEZETÉS

Az Európai Kulturális Fővárosa (EKF) címet az Európai Unió (EU) ítéli oda egy éves időtartamra, amely alatt a címet elnyert város lehetőséget kap kulturális értékeinek bemutatására. Több olyan európai város is létezik, amely az évad adta lehetőségeket kihasználva gyökeresen átalakította kulturális életét, vagy olyan fejlesztéseket indított el, melyek új alapokra helyezték a település és környéke nemzetközi, illetve hazai megítélését, versenyképességét.

2009 végén Pécs városa már a következő évben esedékes Európai Kulturális Fővárosa címmel elnyert lehetőségek „lázában égett”. Több mint három, problémákkal tűzdelt, ellentmondásos esztendő követően 2010. január 10-én este a Széchenyi téren ünneplő tömeg köszöntötte az elhangzott a bejelentést: 2010-ben Pécs Európa Kulturális Fővárosa. A Dél-dunántúli régió központja számára a program azért is hordozott speciális jelleget, mert a rendszerváltás óta a település súlyos gazdasági nehézségekkel küzd, ezért sokan úgy gondolták, a címmel együtt járó fejlesztések új pályára helyezik, de legalábbis beindítják a város és környéke gazdaságát. Egy pécsi civil kör ötleteiből összeálló kezdeményezést – melynek középpontjában a kulturális decentralizáció állt – a politika felkarolta és Magyarország európai uniós csatlakozása adta lehetőségeket is kihasználva egy precíz, jól átgondolt pályázati anyagot tett le az asztalra, melyben Pécs mint befogadó, minden irányban nyitott, multikulturális város jelenik meg, ahol a leépült bányászat és nehézipar helyét a kulturális ipar veszi át. A pályázati anyag inkább egy vízió volt, melyben az elképzelt és reális jövőkép ügyesen alkotott településfejlesztési egységet és egyben kijelölt a város társadalma számára egy előzmények nélküli, konstruktív együttműködésre építő utat. A cím elnyerését követő eufórikus hónapok lecsengését követően megszorodtak a kérdőjelek: Nem lépik-e túl a pályázatban foglalt beruházások a város és a kormányzat teljesítőképességét? Létezik-e és létrehozható-e kulturális ipar? Fenntarthatók lesznek-e a beruházások, egyáltalán szükség van-e azokra az eredeti pályázatban leírtak alapján? Az európai és országos figyelem képes-e befolyásolni a város gazdasági potenciálját? Ki és milyen módon lesz felelős majd a projekt előkészítéséért és végrehajtásáért?

A PTE BTK Politikai Tanulmányok Tanszék munkatársai 2010 és 2013 között folytatott kutatásuk során számos aspektusból, de elsősorban a politikatudomány szemszögéből vizsgálták a város számára egyedülálló és páratlan lehetőséget. A politikatudomány utóbbi évtizedekben megerősödő, bár Magyarországon még gyerekcipőben járó területe a közpolitika-elemzés, azaz a döntési folyamat és azt befolyásoló érdekek, valamint a döntések hatásainak feltárása. A kutatók lényegesnek vélték, hogy ezen speciális eseten keresztül bemutassák a többszintű kormányzás lehetőségeit és ellentmondásait.

A kutatásról

A „Pécs a többszintű kormányzás csapdájában” kutatás hat nagy témát kötött össze, ezzel a társadalomtudományok speciális és unikális metszetét adja: a többszintű kormányzás módszereinek gyakorlati alkalmazását és anomáliáit vizsgáltuk az Európai Kulturális Fővárosa címet elnyert Pécs viszonylatában.

A kutatás a következő célkitűzéseket fogalmazta meg:

1. Feltárjuk és értelmezzük a többszintű kormányzás kategóriáját és feltárjuk, valóban alkalmas-e az uniós–kormányzati–helyi döntési folyamatok korrekt feltárására. Hiszen az Európai Kulturális Fővárosa cím elnyerése és az adott város programjainak megvalósítása, megvalósulása jó lehetőséget biztosít a politikai döntéshozatali szintek együttműködésének, hatásának elemzésére olyan szakpolitika esetében, amely azért döntően a nemzetállami kompetencia alá esik.
2. Keressük a választ arra, hogy az EKF címet nyert városok milyen formában illesztették be a különleges kormányzási feladatokat a városi kormányzás hagyományos rendjébe. Milyen kapcsolatok épültek ki a civilek, a városháza, a nemzeti kormány, a nemzetközi partnerek és az EU között, és mindez hogyan jelenik meg az adott ország általános kormányzási szerkezetében, hogyan alakítja politikai kultúráját, önkormányzati rendszerét és konkrétan a projekt menedzsmentjének stílusát, teljesítményét.
3. Vizsgáljuk Pécs esetében a kormány és az önkormányzat kapcsolatát, viszonyuk alakulásának okait és következményeit, illetve a létrejött – programot irányító – menedzsment és az önkormányzat kapcsolatát.
4. Az EKF program a kezdetektől különleges helyet foglalt el a politikai diskurzusban. A kutatás keretében elemezzük mind a politikai megnyilvánulásokat, mind a média híreit és értékeléseit. Központi módszertani elemként – a szöveg- és diskurzuselemzéseken túlmutatóan – mélyinterjúkat készítettünk.
5. Az EKF program sikeressége attól függ, mennyire érzi sajátjának az adott helyi társadalom, hogyan vesznek, vehetnek részt a civil szervezetek a döntések előkészítésében, a kultúra sokszínűségének bemutatásában. Ezért nagy teret szánunk a lakossági vélemények feltárásának. Jelentős feladat annak elemzése, mennyiben volt képes befolyásolni a helyi kormányzást tágabb kontextusban a pécsi civil társadalom és annak prominens szereplői.
6. A projekt gazdasági hatásait vesszük górcső alá, mennyiben segítette elő a leszakadó térség felzárkóztatását, helyzetbe hozását.

Kutatói hipotézisünk az volt, hogy a magyar centralizált állami környezet, a polarizált politikai viszonyok, a pártok erős dominanciája, s a gyenge

beágyazottságú, a szükséges szakértői tudással nem rendelkező civil társadalom nem teszik lehetővé a deliberatív, részvételen nyugvó döntéshozatalt.

A kutatásunk célját a következő módon fogalmazzuk meg: elemezni a folyamatot az alábbi szempontok szerint:

- Az EKF követelményrendszere és nemzetközi tapasztalatai alapján jelentős elvárás a program kinyitása a civil társadalom, a művészek, beruházók, intézmények felé.
- Ugyancsak egyedi kihívást jelent a nagy volumenű projekt számára olyan speciális menedzsment modell kialakítása, amely számtalan konfliktussal jár a városirányítás hagyományos szövetét képző szereplők, intézmények számára.
- A projekt végrehajtása során még jelentősebb problémák és feladatok forrása az irányítás különböző szintjeivel való kapcsolatok kiépítése, működtetése, beleértve a nemzeti kormányzat mellett az Európai Uniót, illetve horizontálisan a nemzetközi partnereket és a város közvetlen régióját is.

A kutatás során alkalmazott módszertan

A kutatás során a döntéshozatali szinteket különböző módszertan alapján vizsgáltuk.

- Egyrészt feltártuk az EKF programmal kapcsolatos közösségi, országos, regionális és városi szintek sajátosságait, intézményrendszerét, a közöttük lévő interakciókat, kommunikációs csatornákat, illetve a döntési mechanizmusok, folyamatok átláthatóságát, a közösségi alapelvek (szubszidiaritás, addicionalitás, partnerség) érvényesülését.
- Másodsorban városi szinten vizsgáltuk a programban érintett intézményi szereplők magatartását, hatásköreit, érdekérvényesítő képességét, a közöttük lévő interakció jellegét, a diskurzusok intenzitását és formáját.
- Elemeztük továbbá a nyertes pályázat kihirdetése utáni időszak és a 2010-es EKF év közötti négy év politikai változásait, a politikai kommunikáció formáit, az egyedülállóan nagy projekt szakmai háttérét és azt, hogy a felmerült külső (gazdasági, részben társadalmi) és belső (irányítási mechanizmus, politikai-szakmai felelősség, menedzsment) problémák, valamint a globális pénzügyi válság mennyiben és milyen mélységben voltak hatással az EKF program végrehajtására.

E folyamatokat a szakirodalom és internetes források feltárásával, a hivatalos dokumentumok (uniós, kormányzati és helyi határozatok, programok, koncepciók, szakmai tanácskozások jegyzőkönyvei), beszámolók elemzésével, sajtó-

kutatással és interjúk segítségével tártuk fel. Pécs pályázatának komoly erőssége volt, hogy azt a város civil szereplői kezdeményezték és széles társadalmi támogatást élvezett, ezért igyekeztünk ezt a tényezőt közelebbről is megvizsgálni. Úgy véltük, hogy kutatásunk eredményeit megerősítő, empiriára építő anyagok kihagyhatatlanok, ezért a mellékletben helyet kapnak a Pólusok Társadalomtudományi Egyesület által végzett, lakosság tudásszintjét és EKF-fel kapcsolatos attitűdjét vizsgáló közvélemény-kutatások (2010, 2011) mellett egy hasonló tematikájú felmérés eredményei.

A többszintű kormányzás európai rétegének izgalmas dokumentumai az ún. Palmer-jelentések, amelyek már negyedik alkalommal veszik górcső alá az EKF-ket. A kötet részletesen is foglalkozik ezen jelentésekkel, melyek segítenek eligazodni a program előrehaladásának, illetve sikerességének megítélésében.

A kutatás főbb kérdései

A kutatás elvégzését követően komplex politika és gazdasági áttekintést kapunk Pécs – mint hazánk egyik nagyvárosa, a Dél-dunántúli régió központja – történetének legnagyobb volumenű fejlesztési és Magyarország rendszerváltást követően legnagyobb kulturális projektjének előkészítéséről, fázisairól és eredményéről. Az esettanulmány alapú elemzés (policy-vizsgálat) modellértékű lehet a „jó kormányzás” fogalmának magyarországi fejlődéséhez, hiszen az EKF projekt kapcsán megjelenő politikai, társadalmi és gazdasági – hatékony, vagy kevésbé hatékony/jól működő, vagy kevésbé jól működő – egyeztetési mechanizmusok példaként szolgálhatnak a jövőben megvalósításra kerülő projektek kidolgozói és koordinátorai számára. Az elemzés eredményeit bemutató konferenciák, szimpóziumok, fórumok, vagy az ennek kapcsán megjelenő tanulmányok, cikkek és a kutatást összefoglaló *tanulmánykötet* hozzájárulnak a magyar policy-vizsgálat fejlődéséhez, valamint – reményeink szerint – hatással lesznek a terület- és településfejlesztési elméletek jövőbeni alakulására.

A 2009-ben megkezdett kutatás alapján tanulmánykötetünk a következő fejezeteket tartalmazza: az európai kezdeményezésű program miatt röviden áttekintjük a többszintű kormányzás kategóriájának értelmezését, majd vizsgáljuk, hogy miként jelent meg és alakult ki az uniós kultúrpolitika. Nagyon fontos, hogy az Európa Kulturális Fővárosa projekt történetébe ágyazzuk be a magyar folyamatokat. A pécsi EKF cím elnyerése és a kormány, az önkormányzat, illetve a program lebonyolítására szervezett menedzsmentközpont együttműködése mutatja a nemzeti–helyi szint viszonyrendszerét. Ehhez szorosan kapcsolódik a program EU-s szintű értékelésének témaköre, azaz az Európai Bizottság miként értékelte a felkészülési időszakot, illetve magát a 2010-es évet.

A program sikerét/sikertelenségét, vagy hiányosságait markánsan befolyásolták az arról kialakult diskurzusok, a nyilvánosság és a kommunikáció. Vizsgálódásunk érdekes eleme, hogy miként látták Pécsset a szintén abban az évben kulturális főváros címet nyert Németországban, illetve a hazánkkal határos, turizmus szempontjából is fontosnak számító Ausztriában. Ezen túl összehasonlító kitekintést is készítettünk, melyben a pécsivel hasonló tematikájú vizsgálatban vettük górcső alá a 2010-ben címet elnyert Essen, a 2011-es győztes Tallinn és a 2013-ban kulturális főváros Kassa programjait. A helyszínekre kutatóutakat szerveztünk és számos interjún keresztül, valamint személyes tapasztalatokra építve szűrtünk le olyan tapasztalatokat, melyek Pécs szempontjából is hasznosnak bizonyultak.

Az uniós elvárásoknak megfelelően nagy teret szentelünk a civil szereplők helyzetének bemutatására, azoknak az eseményeknek, melyek a tárgyalt időszakban, nem csupán a kulturális főváros programhoz kapcsolódóan, hanem tágabb kontextusban a többszintű kormányzás kérdéskörét taglalva kerültek a figyelem középpontjába. Az EKF nemcsak kulturális programok sora, hanem hatással van a térség gazdaságára is. Az erről szóló fejezet mellett a mai európai gazdaságfejlesztési elképzelések egyikének – a kulturális klaszter – helyi folyamatát is beemeltük.

A szerkesztők

2014. január

Tuka Ágnes: Többszintű kormányzás az Európai Unióban

Elméleti bevezető

A kutatás és így ez a kötet is a „Pécs a többszintű kormányzás csapdájában” címet viseli, éppen ezért fontosnak tartjuk, hogy részletesebben foglalkozzunk a többszintű kormányzás elméletével.

Az európai integráció több mint fél évszázados fejlődése eredményeként sajátos – és ma még¹ egyértelműen kijelenthető –, egyedi intézményi struktúrát hozott létre. Ennek az állandóan alakuló, meg-megtorpanásai, belső vitái és feszültségei ellenére is az együttműködés mélyülésének irányába változó nemzetközi szervezetnek a megítélése, értékelése a kutatók számára folyamatos kihívást jelent. Bár az Európai Közösségek kialakulása a gazdasági integrációs modellekkel jól leírhatóak voltak, napjainkra a gazdasági mellett egyre látványosabban a politikai struktúrák a determinálók.² A politikatudomány számára különösen jelentős kihívás e döntéshozatali mechanizmus értelmezése. Nyilvánvaló, hogy sem a tudományterület eddigi kategóriái, sem a kutatás hagyományos módszerei nem alkalmasak az unió leírására. Hiszen a politikatudomány kialakult három fő ága: a polity, politics és policy vizsgálatok elsősorban 1-1 országra, államra koncentrálnak, míg a nemzetközi kapcsolatok elméletei az államok hagyományos viszonyrendszerét elemezik. Meglátásom szerint ez indokolja, hogy számtalan elmélet próbálja az integráció egy-egy jelenségére támaszkodva, bemutatni az együttműködést. Napjainkban az elemzések csoportosíthatók a következő módon is:

- Cél-orientáltak – még ma is megtaláljuk a föderatív és kormányközi álláspont képviselőit – elég csak Joschka Fischer humboldti előadása, José Manuel Barroso 2012. szeptemberi európai parlamenti felszólalása, illetve David Cameron brit miniszterelnök 2013 januárjában elmondott beszéde nyomán kialakult vitákra gondolnunk.
- Intézmény-orientáltak – institucionalisták, akik szerint az integráció intézményesített kooperáció, amely alapja a kölcsönös függőség (Kaiser, 2003: 18-25).

¹ A „ma még” kitétel arra vonatkozik, hogy több nemzetközi szervezet az EU-hoz hasonló struktúrát próbál létrehozni.

² Bár az európai integrációt elsősorban gazdasági és jogi konstrukcióként írták le, véleményem szerint már a megalakulásakor is a politikai döntések a dominánsak. Elég csak az „üres szék” válságára, vagy az Európai Tanács egyre befolyásosabb szerepére gondolni.

- Funkció-orientáltak – neofunkcionalizmus és a rezsim-elmélet hirdetői, akik a szakpolitikai döntéshozatali eljárásokat tekintik mérvadónak (Kende, 2002).

Az utóbbi két évtizedben teret nyernek olyan magyarázatok is, amelyek új megközelítést javasolnak. Ezek közül hármat említek meg:

- Európai Birodalom értelmezése – a szerzők szerint ez a második modernitás eredménye, ahol a nemzeti és szupranacionális entitások egymást befolyásolva fejlődnek (Beck, 2007).
- Differenciált integráció – a többsebességes Unió sajátos elmélete, amely jogi alapot a megerősített együttműködés szerződésbe iktatásával nyert (Koller, 2012).
- Többszintű kormányzás (multi-level governance – MLG) – amely szerint az EU-ban már megvalósult a kormányzat nélküli kormányzás (Dieringer, 2011: 109; Ágh, 2011).

Véleményem szerint ez utóbbi, a többszintű kormányzás képes legjobban leírni ezt a komplex intézményi hálózatot, amely már európai belpolitikaként is értelmezhető.

A kormányzat és kormányzás kategóriát sokáig szinonimaként használták, és a nemzetállami szinten még ma is találkozunk ezzel a felfogással. A demokratikus rendszerek megerősödése, a civil társadalom térnyerése, az érdekképviselők megnövekedett befolyása felvetették azt a kérdést, milyen tényezők játszanak szerepet a kormányzásban, mennyire függenek a döntések a kormányzattól. A föderatív berendezkedésű államok esetében régóta vizsgálják a hatalommegosztás elemzésekor a különböző szintű kormányzatok egymásra hatását, kompetenciáik megosztását. A kormányzat szerintem a végrehajtó hatalom megtestesítője, de olyan hatalmi központ egyben, amelyik a döntések előkészítésében, a különös döntések meghozatalában is szerepet játszik, nemcsak a végrehajtásban és az ellenőrzésben. A kormányzás az a módszer, tevékenység, ahogyan az alternatívák közötti választás, a cselekvés történik. A volt német kancellár, Willy Brandt vezette *Commission on Global Governance* 1992-ben úgy definiálta a kormányzást, mint „*azon módzatok összességét, amelyek révén az egyének és a magán- vagy közintézmények közös ügyeiket intézik. A kormányzás az együttműködés és a különböző, egymásnak ellentmondó érdekek összegyeztetésének folyamata. Részt vehetnek benne az állami intézmények és a végrehajtó hatalom szervei, de a formális eljárások mellett magában foglalhat olyan informális megállapodásokat is, amelyekben az emberek és az intézmények egymással megállapodtak, és amelyek révén biztosítva látják az érdekeik érvényre jutását.*” (G. Fodor, 2008). A kormányzás kategóriája a szabályozás formális metódusa mellett tartalmazza a nem intézményszerű, decentralizált formákat is. Ezek

együttese a „nyitott koordináció módszere” elnevezést kapta. A többszintű kormányzást Jürgen Dieringer így határozta meg: „*A belpolitikát és az (európai) külpolitikát már hosszú ideje lehetetlen egymástól elválasztani. Sokkal inkább európai belpolitikáról kell beszélni, illetve a többszintű rendszerben zajló kormányzásról. Ebben a nemzetállamok és az európai intézmények egyetlen egységbe „olvadnak össze”. A nemzetállamnak – amely az uniós Szerződésben hozzájárult, hogy állami szuverenitása egy részét európai szinten a többi tagállammal közösen gyakorolja – ebben az együttműködésben hatékonyan kell dolgoznia. Az érdekeket fel kell vinni az uniós szintre, a döntéseket pedig >>le kell bontani<< tagállami szintre.*” (Dieringer, 2011: 109).

Természetesen az Európai Unió csak olyan jogalkotási hatáskörökkel rendelkezik, amelyeket a tagállamok átruháztak rá. Mivel a szerződések ún. keretszerződések, ezért ezek értelmezése, illetve a belőlük levezetett döntési eljárások állandóan módosulnak. Ezt az állandó változást segít megérteni a többszintű kormányzás elmélete, hiszen jól tükrözi az átmenetiséget. Ugyanakkor lehetőséget biztosít arra is, hogy a többi elmélet pozitív hozadékait beemelje az elemzés menetébe, relativizálva azok megállapításait.

Egyrészt ebben a rendszerben érthető marad a nemzetállami szint jelenlegi dominanciája, hiszen nem kérdőjelezi meg a tagállamok kormányainak kompetenciáit, ugyanakkor érzékelhetővé válik az államok módosuló szerepe: a kölcsönös függőség részint a globalizált világ többi szereplőjétől, részint a szubnacionális és nem kormányzati szervektől.

Másrészt az integráció a kooperáló, sokszereplős, nem hierarchikus döntési terek eredménye.

Harmadrészt konszenzusra kényszerített együttműködési forma, amely elsa-játítása új típusú politikai kultúrát igényel. Véleményem szerint ez különösen a kelet-közép-európai országok állampolgárai és politikai elitjei számára jelent nehéz feladatot, hiszen e társadalmak politikai szocializációs mechanizmusai inkább konfrontatív, konfliktusos jellegűek³.

Negyedrész a supranacionális intézmények szerepe óhatatlanul tovább növekszik, hiszen a közösségi politikák szintjén tényleg érvényesülő spill-over hatás, illetve a globalizációs kihívások – a 21. században a biztonság teljesen új értelmet kapó jelenségeire adható válaszok – újabb és újabb szakpolitikai területeket⁴ vonnak közösségi döntés hatáskörébe. (Ezt a véleményt annak ellenére fenntartjuk, hogy a 2008-ban kirobbant és elhúzódó válság hatására a tagállamok kormányai a korábbiaknál is erőteljesebb nyomást gyakoroltak nemzeti érdekeik érvényesítésére. Mégis az utóbbi három év fejleményei a gazdasági kor-

³ Elég talán csak arra gondolni, hogy a kompromisszumokat még ma is általában „megalkuvásként” értelmezik a térség lakói például a közvélemény-kutatások során is.

⁴ Ezt jól igazolják az alapító szerződések módosítása: a kül- és biztonságpolitika, a belügyi együttműködés, a környezetvédelem szakpolitikává válása.

mányzás területén a szupranacionális intézmények kompetenciáit növelte pl. az európai szemeszter és a Stabilitási és Növekedési Paktum elfogadásával.)

Ötödrészt hozzájárul, hogy értelmezni tudjuk a vertikális és horizontális, formális és informális hálózatok, lobbiszervezetek ugrásszerű növekedésének okait Európában és különösen Brüsszelben.

Hatodrészt alkalmas arra, hogy a döntés előkészítésében és folyamatában felismerhető átalakulásokat kövesse (Didier, 2007; Kevin, 2003; Tuka, 2009). Az 1990-es évtized végére az elméleti szakemberek elemzése hatására elfogadottá vált az MLG kategória az Európai Unió szupranacionális szervezetei dokumentumaiban is. Ezek vizsgálata azért lényeges, mert az EKF, mint európai integrációs kezdeményezés, egyértelműen magán viseli azokat az elvárásokat, amelyeket az Európai Unió szupranacionális intézményei megfogalmazznak az esemény lebonyolítását szabályozva.⁵

A többszintű kormányzással foglalkozó előterjesztések közül kiemelkedik az Európai Bizottság 2001-es „Fehér könyv az európai kormányzás reformjáról”. Ebben a többszektóruság és a többszintűség vizsgálatával próbált koherens koncepciót felvázolni, mivel az Európai Unióban sem akkor nem létezett és ma sincs közös szuverén hatalom. Értelmezése szerint: a „kormányzás” fogalma szabályokat, folyamatokat és viselkedéseket jelent, amelyek az európai szintű hatalomgyakorlást befolyásolják különösen a nyitottság, a részvétel, a felelősség, a hatékonyság és a koherencia szempontjaiból. A dokumentum szerint kormányzásnak erre az öt pillérre kell támaszkodnia, mivel a kormányzást, mint a „hatalom erkölcsanát”, „az irányítás művészetét” értelmezték.⁶ A MLG megjelenését és elterjedését segítette a szubnacionális szint megerősödő érdekérvényesítő fellépése. Különösen a német és spanyol tartományok játszottak kiemelkedő szerepet és követelték a részvétel lehetőségét minden olyan döntésnél, amely közvetlenül az ő kompetenciájukat is érinti, hivatkozva az Európai Unió egyik alapelveire, a szubszidiaritásra.

Az uniós polgárok érdekét képviselő Európai Parlament a 21. században rendszeresen foglalkozott a kormányzás problémájával, ugyanakkor nagyon kevés konkrét megfogalmazás olvasható a többszintű kormányzás napi gyakorlatáról. Ezek közül az egyik a 2008-ban elfogadott parlamenti állásfoglalás, amely „a nemzeti és regionális szintű kormányzásról és partnerségről, valamint a regionális politika terén projektek megalapozásáról”⁷ készült. *„Az Európai Unió jelentős mértékben fejleszti a kormányzást a különböző tagállamokban. Az európai politikák, és különösen a kohéziós politika elindították a kormányzás átalakításának folyamatát: egy gyakran centralizált, mégis a (földrajzi vagy akár ágazati) megosztottság-*

⁵ Lásd részletesen Pálné Kovács Ilona tanulmányát.

⁶ http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/fr/com/2001/com2001_0428fr01.pdf

⁷ <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=REPORT&reference=A6-2008-0356&language=HU#top%23top>

gal jellemezhető rendszertől a kormányzás egy olyan rendszer felé halad, amely több szinten is egyre inkább integrált. Tiszteletben tartva az egyes tagállamok intézményi kereteit, a hatáskörök megosztását és a szubszidiaritás elvét, az európai intézmények ösztönözhetik a jobbítási folyamatot a kormányzás minden szintjén, legyen az közösségi, nemzeti, regionális vagy helyi... A többszintű kormányzáshoz hozzátartozik az is, hogy az egyes – közösségi, nemzeti, regionális vagy helyi – politikai szintek rendelkezzenek hatáskörökkel, és képesek legyenek hozzájárulni a kohéziós politika elindításához. A szubszidiaritás elvének alkalmazása szükségessé teszi a kohéziós politika bizonyos mértékű decentralizálását.⁸ Az EP plenáris vitáin, jelentéseiben és határozataiban a többszintű kormányzás elsősorban, mint a kohéziós politika eszköze jelenik meg. Jó példa erre az EP 2009. márciusi plenáris ülése, amikor a területi kohézióról szóló zöld könyvet tárgyalták a képviselők. A területi kohézió megteremtését az Unió fontos céljának jelölték meg, amely segít bizonyítani az összefonódottság és a szolidaritás jelenlétét az Unióban. Ugyanakkor a hozzászólók felhívták a figyelmet arra, hogy csak jobb kormányzással, a hatáskörök tényleges átruházásával, nagyobb rugalmassággal, a „strukturális lassúság” leküzdésével lehet sikeresebb ez a szakpolitika. A többközpontú Európában a többszintű kormányzás teremti meg a leszakadó régiók felzárkózásának esélyét.⁹ Az itt elhangzottak azt bizonyítják, hogy a többszintű kormányzást elsősorban Unió–szubnacionális szint viszonyrendszerében értelmezték. Ezt megerősíti az Európai Parlament 2010-es jelentése is, amely a „*Hehes kormányzás az EU regionális politika területén*” címet kapta. A képviselők a tagállamokat ösztönzik, hogy a szubnacionális szinteket már a döntés-előkészítés korai szakaszába vonják be, míg az Európai Bizottságot felszólították, hogy a régiók közötti kapcsolatokat erősítse és segítse a területi hatóságok közötti horizontális együttműködés kiépítését. Ebben a dokumentumban a többszintű kormányzás szélesebb értelmezésével is találkozunk: „*a többszintű kormányzás alatt az Unió, a tagállamok, valamint a helyi és regionális hatóságok, valamint a szociális és gazdasági partnerek és a nem kormányzati szervezetek összehangolt, partnerségen és társfinanszírozáson alapuló fellépését kell érteni, melynek célja az Európai Unió politikáinak kidolgozása és végrehajtása... ez a meghatározás a felelősségi köröknek a különböző kormányzati szintek közötti megosztását is magában foglalja*”.¹⁰ Ez a szemléletmód azonban kevésbé hatotta át a Duna-stratégiáról folyó vitát 2011 februárjában, és 2013 októberében is inkább a szupranacionális–helyi szint viszonya került napirendre a helyi hatóságokról és civil társadalomról készült állásfoglalásban.¹¹ Bár ez utóbbi dokumentum elsősorban a fejlesztéspolitika részeként a harmadik országok helyi önkormányzatai és civil szervezetei támogatását és velük a több-

⁸ Idézet részlet az állásfoglaláshoz fűzött indoklásban olvasható.

⁹ <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+CRE+20090324+ITEM-003+DOC+XML+V0//HU&language=HU>

¹⁰ <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=REPORT&reference=A7-2010-0280&language=HU>

¹¹ <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-%2f%2fEP%2f%2fTEXT%2bTA%2bP7-TA-2013-0432%2b0%2bDOC%2bXML%2bV0%2f%2fHU&language=HU>

szintű párbeszéd kereteinek kiépítését jelölte meg célként, de felhívta arra is a figyelmet, hogy az új tagállamok helyi hatóságainak tudáscserét kell folytatniuk a régi tagállamokkal a fejlesztési együttműködési gyakorlatok terén. Ez a hiátus nemcsak ezen a területen érzékelhető, hanem más szakpolitikák esetében is.

Az Unió fő döntéshozatali szerve, a Tanács területfejlesztésért felelős miniszterei informális ülésére került sor 2010-ben Malagában, ahol először tanácskoztak a többszintű kormányzás tárgyában. Ez a tény bizonyítja számomra, hogy a kormányközi szint kevésbé érdekelt ezen irányítási módszer alkalmazásában, és sokszor csak politikai deklarációkban jelenik meg a szubszidiaritás érvényesítésének szükségessége a szubnacionális szintekre vonatkozóan.

A pécsi EKF előkészítésének időszakában a többszintű kormányzás témája rendszeresen került az önmagukat leginkább szupranacionálisnak tekintő intézmények napirendjére. Ám az utóbbi három évben részben a válság leküzdésének problémái, részben a differenciált integráció térnyerése, részben a tagállamok többségében megfigyelhető centralizáció és a szubnacionális szintek döntési kompetenciáinak csökkenése miatt még a közbeszéd szintjén is háttérbe szorult a többszintű kormányzás.

Glied Viktor: Stratégia és valóság – A Dél-Dunántúl és Pécs a 21. század térképén

Az EKF történetének és a kétezres évek közepén Pécsen megjelenő aktivitás megértéséhez legelőször a Dél-dunántúli régió és Pécs helyzetét érdemes górcső alá venni. A Dél-Dunántúl történelmileg nem sorolható Magyarország legnépesebb és legfejlettebb térségei közé, de több egyedi adottsággal bír (Duna, Dráva, Balaton déli partja, Mecsek, déli országhatár), melyek évszázadok óta – időről időre új elemekkel kiegészülve (paksi atomerőmű, Pécsi Tudományegyetem, uránérc bányászat stb.) – meghatározzák fejlődési útját és jelenkori helyzetét, illetve egyfajta laza gazdasági és politikai érdekközösséget adnak az itt élők számára. A régió meghatározottsága a római kor örökségeként is értelmezhető határmentiség, részben a *limes* jelentősége, részben az országhatár menti elhelyezkedés. Ez lehetőséget ad/adhat a déli államokkal történő szoros kooperációra – mint az az EKF pályázatban déli kulturális övezet néven meg is jelenik –, mégis, a földrajzi és geopolitikai helyzet inkább kedvezőtlennek ítéltető, főként abban a tekintetben, hogy a fővárostól és a nyugati határtól való távolság eleve csökkenti a gazdaságfejlesztéshez és munkahelyteremtéshez fontos tőke beáramlásának lehetőségét. A közvetlen szomszéd Szlovéniával és Horvátországgal indított közös, határon átnyúló projektek egyelőre nem érik azt a szintet, hogy markánsan változtassanak a gazdaságpolitikai irányokon. Azt szintén sokan kiemelik, hogy a lokális lehetőségeket ez az „elszigeteltség” erősítheti is (pl. Ős-Dráva Program vagy ökoturizmus), de az egész térségre vonatkozó áttörést nem jelenthet.

Egy 2005-2009 között folyó, térségre vonatkozó kutatás (*A politika új színtere a régió*) eredményeiből készült tanulmánykötet világosan rámutat, hogy az elmúlt szűk két évtizedben a felülről kialakított Dél-dunántúli régióban nem jött és nem is jöhetett létre közös regionális identitás és közös cselekvési terv (Pálné Kovács, 2009). Nem csupán Somogy, Baranya és Tolna, de a megyéken belüli kistérségek/járások, sőt, települések is más és más érdekek mentén alakítják jövőképüket. A települések hálózata, az egyes nagyobb városok köré szerveződő agglomeráció (város és környéke), illetve ezek hagyományosan létező együttműködései határozzák meg a fejlesztési gondolkodást¹². A kilencvenes évek közepén alulról építkező regionális együttműködési folyamat az évtized második felére megtorpant. A közös érdekképviselő, a regionális léptékű fejlesztések helyébe a széthúzás és a külső forrásorientáció lépett. Sem a mindenkori regionális fejlesztési tanács, a megyei önkormányzatok, sem a megyeszékhelyek nem törekedtek állandó együttműködésre. Az EKF program kap-

¹² Például egészen más érdekei és lehetőségei vannak a Balaton déli partján fekvő településeknek, mint a tótól 10-15 kilométerre délre található községeknek, vagy Pécsnek, Szekszárdnak, Kaposvárnak, Paksnak, Barcsnak, vagy Szigetvárnak, illetve a teljesen leszakadó Ormánságnak és a somogyi aprófalvas térségeknek.

csán ugyan indultak kezdeményezések közös projektek indítására, de ezek inkább csak a meglévő programok becsatornázását jelentették az EKF keretébe. A régió székhelyéről szóló vita is gyengítette az integráció esélyeit, Kaposvár megkérdőjelezte Pécs hagyományos regionális vezető szerepét. A verseny felülkerekedett a kooperáció lehetőségein, a törekeny egyensúlyt a regionális intézményrendszer szétdarabolása és a három megyeszékhelyre való elosztása jelentette (Hajdú, 2006: 67). Közös pontokat a Tolna és Baranya megyét átszelő az M6-os autópálya megépítése, a Duna és Balaton térségének néhány fejlesztése, illetve egyéb infrastrukturális beruházások jelentettek és jelentenek.¹³

A 2007-2013-as Új Magyarország Fejlesztési Terv és az Országos Területfejlesztési Koncepció keretében meghirdetett felzárkóztatási program hosszú távú célkitűzéseit 2020-ig a Dél-Dunántúli Operatív Program fogalmazta meg. Ebben kiemelt szerepet kapott a magas környezeti minőségű *modellrégió* kialakítása, melytől azt várták, hogy javul majd a térség vonzereje. A célokhoz rendelt prioritástengelyek a városi térségek fejlesztését, a turisztikai potenciál erősítését, a közösségi településfejlesztést, a humán közszolgáltatás-fejlesztést és a térségi infrastruktúra regionális fejlesztését emelték ki. Erre próbáltak meg építeni a kétezres évek közepén és végén született fejlesztési tervek is. A kétezres évek második felében a leszakadás üteme lelassult, de nem állt meg, a hatalmas reményekkel induló EKF projekt sem volt képes érzékeltetni a hatását regionális szinten, számos pozitívuma mellett a rendszerszintű léptékváltást nem tudta kellőképpen elindítani.

A régió központja: Pécs

A régió természetes központjának számító *Pécsen* ambivalens folyamatok zajlottak a rendszerváltás utáni években, amelyek meghatározták a gazdasági lehetőségeket, a politikai viszonyokat és a város civil szektorának fejlődését egyaránt. A nyolcvanas évek végének, kilencvenes évek elejének rohamos gazdasági és politikai átalakulása, a bányászat és ipar szinte teljes leépülése, a *munkanélküliség* és *szegregáció* megjelenése mély sebet ejtettek az egyébként is fragmentált pécsi helyi társadalomban. A társadalom periferiájára szorulóknak számának folyamatos növekedésével bizonyos városrészekben megjelent a *városi szegénység*, a lakosság fogyasztási és jövedelmi pozíciójának romlása a fizetőképes kereslet csökkenésébe torkollt. Mindezt tetézte a város és a megye elöregedésének általános problémája, a *fiatalok* folyamatos *elhándorlása*, ami hatással van az aktív lakosság számának csökkenésére és a kétpólusú (idős, nyugdíjas és fiatal, egyetemista, munkavállaló) társadalom kialakulására is. Néhány nagyvállalat mellett az *egyetem*

¹³ Kiemelve a regionális hulladékszállítás és -tárolás ügyét, vagy a paksi atomerőművet.

jelent meg fő foglalkoztatóként, hatalmas humán erő-bázisával, infrastruktúrájával és költségvetésével amolyan „város a városban” kifejezéssel jellemezhetnénk a tevékenységét.

Pécsett élő, vagy Pécshez kötődő kutatók írásaiban a '90-es évek közepén már állandó téma volt a gazdasági szerkezetváltás szükségessége, az új, innovatív és fenntartható gazdasági és tudáspotenciálok kialakítása, feltárása, tudatos formálása, mely alapvető érdeke a térségnek és Pécsnek, mint méretét, lakosság-számát és funkcióját tekintve történelmi központnak. Összességében a változások eredményét tekintve a negatív hatások domináltak, melyek a rendszerváltástól kezdődően immáron tartóssá váló tendenciaként jelennek meg. Ez a folyamat a Pécsett lévő tartalékok felélésével járt, miközben nem alakultak ki olyan fejlődési utak, energiakonzentrációk, „ugrópontok”, amelyekről a trend megváltozása lenne várható és a város „újraiparosítása” is lényegében elmaradt.

A pécsi városvezetés részéről már az európai uniós csatlakozás előtt több átfogó és részkoncepció, illetve terv született a leszakadás mérséklésére, de egyik sem bizonyult tartósan sikeresnek. A koncepciók, tervek és projektek tervezése kapcsán sok állandó (földrajzi és környezeti adottságok, lakosság-szám, intézményi struktúra stb.), de számos bizonytalan tényezővel (gazdasági és pénzügyi válság, nyitottság foka, innovációra és alkalmazkodásra való képesség stb.) is kell számolnunk, melyek mentén a hosszú távúnak nevezett stratégiák egész egyszerűen kettéhasadtak és paradox módon a 10-15 éves időhorizontra tervezett célrendszerek lehúzódtak rövid távra, elsősorban politikai célok megvalósítását szolgálva. A stratégiák jellege és módszere látszólag érvényben maradt, azonban választási ciklusokon átívelő gazdaság- és társadalomszerkezeti koncepciók helyett jogszabály-alkotási, szervezet átalakítási és politikai egyeztetési periódusok váltakoztak spontán jelleggel olyan instabil környezetet eredményezve, melyben az eredeti célok egyszerűen feloldódtak, átalakultak, vagy egyszerűen eltűntek. Ez a kényszerpálya jellemezte Pécs döntéshozatali rendszerét a kétezres évek közepén és második felében is, kiegészülve olyan, előre nem látott problémákkal, mint a város két polgármesterének tragikus elvesztése, a politikai és morális válság 2006-ot és a gazdasági válság 2008-at követően.¹⁴ Gazdasági szakemberek szerint a megyeszékhely a végleges leszakadást kizárólag akkor tudja elkerülni, ha funkcionálisan integrálódni képes a globális, de legalábbis az európai (dél- és kelet-európai) gazdasági térbe (Pálné Kovács, 2010).

¹⁴ „Ez a város 2006 után beletörődött a vereségekbe és hozzászólt a kudarcokhoz” – hangzott el egy 2012-ben tartott, városfejlesztési koncepció vitaanyagáról tartott beszélgetésen annak kapcsán, hogy 2010. január 10-én, az EKF nyitógalánján Iványi Dalma és a Mízo Pécs 2010 többi sztárjátékosa együtt énekelték a Várj, míg felkel majd a nap című Demjén slágert. Azóta kettészakadt a kosárlabdacsapat, a Mízo Pécs 2010 egykori tagjai közül már senki sincs Pécsett.

Felhasznált irodalom

- Ágh Attila (2011): A közpolitika változó paradigmái: az érdekcsoportoktól a többszintű kormányzásig. In. *Politikatudományi Szemle* Vol. XX. No. 1.
- Beck, Ulrich – Grande, Edgar (2007): *A kozmopolita Európa. Társadalom és politika a második modernitás korszakában*. Belveder, Szeged.
- Dieringer, Jürgen (2011): Németország európaizálódása. In. *Közpolitika, Európai Unió, reformok. Ágh Attila 70*. Kossuth, Budapest.
- Delcourt, Barbara (2007): La gouvernance contre représentation politique? In: Didier-Lasalle (eds) *La „nouvelle gouvernance européenne”*. Strasbourg.
- Glied Viktor (2013): *Társadalmi részvétel helyi környezeti ügyekben*. PhD-disszertáció, PTE.
- Kaiser Tamás (2003): *Europánizáció és regionalizmus*. PhD disszertáció. ELTE ÁJT PTI.
- Featherstone, Kevin – Radaelli, Claudio M. (szerk.) (2003): *The Politics of Europeanization*. Oxford University Press.
- Hajdú Zoltán (szerk.) (2006): Dél-Dunántúl. In. *A Kárpát-medence régiói 3*. MTA-RKK – Dialóg Campus, Pécs–Budapest.
- Koller Boglárka (2012): Klubtagságok az EU-ban. In. *Politikatudományi Szemle*, Vol. XXI. No. 1. 32-57.
- Palánkai Tibor (2002): Az integráció gazdasági mozgatórugói. In: Kende – Szűcs (szerk.) *Európai közjog és politika*. Osiris, Budapest.
- Pálné Kovács Ilona (szerk.) (2009): *A politika új színtere a régió*. Századvég Kiadó, Pécs-Budapest.
- Pálné Kovács Ilona (2010): Tudás, közösség, kormányzás – EKF párhuzamok. <http://www.echopecs.hu/index.php?id=984>
- Tuka Ágnes (2009): *Az Európai Uniónk színe és fonákja*. Publikon Kiadó, Pécs.

Internetes hivatkozások

- G. Fodor Gábor – Stumpf István (2008): *A „jó kormányzás” két értelme, avagy a demokratikus kormányzás programja és feltételei*. <http://www.szazadveg.hu/files/letoltesek/7.pdf>

I. FEJEZET – EURÓPA KULTURÁLIS FŐVÁROSA

1. Tuka Ágnes: Létezik uniós kultúrpolitika?

„A kultúra az ember viszonya az objektívációkhoz, vagyis az „emberi műhöz”, az ember által teremtett, megformált világhoz” (Vitányi, 2002: 720). Bár az ókori római világban is közismert volt a kategória, mai értelmezése a 18. század második felétől formálódott. A 19. században a nemzetek kialakulásával egyre jobban a nemzeti kultúrák hasonlósága és különbsége került előtérbe. Felmerül a kérdés, beszélhetünk-e európai kultúráról, amelyet erősíteni, kiterjeszteni igyekszik az Európai Unió az Európa Kulturális Fővárosa programmal? Európában az egymás mellett fejlődő nemzeti kultúrák közös gyökerekkel rendelkeznek: az ókortól meghatározóak a művészetek, a vallás, a tudomány és a társadalom fejlődésének elemei, ám a nemzeti és kisebbségi elkülönítő sajátosságok dominánsabb hatást gyakorolnak napjainkban is. Ugyanakkor egyetérttek Eliot-tal, aki szerint „Az európai kultúrának térsége van, de nincsenek pontos határai: nem építhetünk kínai falat. A teljesen önmagába zárt európai kultúra éppoly végzetes lenne, mintha az önmagába zárt nemzeti kultúra: végül is akkora képtelenség, mintha érintetlenül akarnánk megőrizni egyetlen angliai grófság vagy salu kultúráját.” (Eliot, 2003: 68-69). A tanulmány azt vizsgálja, hogyan jelent meg és formálódott az Európai Unióban a tagállamok kulturális életének támogatása, szabályozása.

A kultúra és az európai integráció

A 20. században ebből a szempontból is jelentős kezdeményezésnek tekintem az Európa Tanács létrehozását, melynek tagjai a szervezet megalakulása után öt évvel, 1954 decemberében aláírták az „Európai kulturális egyezményt”. Ebben a tagok kiálltak közös politika folytatása mellett abból a célból, hogy a szerződést aláíró országok:

- megőrizték és ösztönözzék nemzeti hozzájárulásukat „a közös európai kulturális örökséghez”;(1. cikk)
- „állampolgárai tanulmányozzák a többi Szerződő Fél nyelvét, történelmét és civilizációját” (2. cikk),
- „a Felek az Európa Tanács keretében összehangolják tevékenységüket európai szintű érdeklődést keltő kulturális akciók lebonyolítása céljából.” (3. cikk)¹⁵

¹⁵ Európai Kulturális Egyezmény http://www.europatanacs.hu/pdf/eu_kult_egyzem.pdf

Ez a nemzetközi szervezet azonban megmaradt kormányközi és hagyományos együttműködésnek, nem tudta az elvárt gazdasági és politikai integrációt megvalósítani.

Az Európai Gazdasági Közösséget az alapító államok 1957-ben hozták létre – a preambulum szerint – „AZZAL AZ ELTÖKÉLT SZÁNDÉKKAL, hogy megteremtik az Európa népei közötti mind szorosabb egység alapjait, AZZAL AZ ELHATÁROZASSAL, hogy az Európát megosztó határok megszüntetésére irányuló közös cselekvéssel biztosítják országaik gazdasági és társadalmi fejlődését...”.¹⁶ Az alapelvek második cikke szerint „A Közösség feladata, hogy közös piac létrehozásával, valamint a tagállamok gazdaságpolitikáinak fokozatos közelítésével a Közösség egész területén előmozdítsa a gazdasági tevékenységek harmonikus fejlődését, a folyamatos és kiegyensúlyozott gazdasági növekedést, a nagyobb stabilitást és az életszínvonal gyorsabb emelkedését, valamint a tagállamai közötti kapcsolatok szorosabbá tételét.”

Bár a „kapcsolatok szorosabbá tétele” vonatkozhatna a témánkra is, de a Római Szerződésben nem találunk utalást a kultúrára, ezt nemzeti kompetenciának tekintették. Az integráció korai időszakától két terület képez kivételt. Egyrészt a tágran értelmezett kultúrához kapcsolódó kutatás-fejlesztés, amely már az alapító szerződésekbe is helyet kapott, hiszen a gazdaságfejlesztés elképzelhetetlen a K+F területeken elkezdődő együttműködés nélkül (Zongor, 2005: 41). Másrészt a kultúra gazdasági dimenziói miatt, illetve a „kultúra-hordozók”: a nyelvhasználat, a könyvkiadás stb. okán is a '60-s évek végétől találkozunk e területekkel foglalkozó közpolitikai és jogi dokumentumokkal. Ezekről magyar nyelven részletes elemzést olvashatunk (Király, 2007), ezért csak egy-két példával illusztrálom milyen aspektusban merült fel a kezdeti időszakban a kultúra. A nyelvhasználat már az Európai Szén- és Acélközösség megalapításánál fontos kérdés volt és 1958-ban az Európai Gazdasági Közösség Tanácsának első rendelete a nyelvi sokszínűség formális biztosításáról szólt. (Király, 2007: 35). Sajátos helyzetet teremtett a szabad munkavállalással kapcsolatos 1968-as rendelet, amely tiltotta a rejtett diszkriminációt, ugyanakkor a nyelvi követelményekre vonatkozó része adott egy kiskaput, kimondva, hogy léteznek olyan állások, ahol érthető a nyelv ismeretének szükséglete.

A kultúra örökségvédelmi feladatainak fontosságára az Európai Parlament már 1974-es határozatában felhívta a figyelmet (Resolution EP, 1974). Ettől kezdve érzékelhetően szélesedett az a spektrum, ami már nemcsak a gazdasági területekkel kapcsolatos viszonyrendszerben utalt kulturális termékekre, de a kultúra szűkebb értelmezése – a művészetek, rendezvények szorgalmazása – is teret nyert. Ezt igazolja, hogy 1977-ben először jelent meg a Közösségek költ-

¹⁶ Római Szerződés <http://www.euvonal.hu/index.php?op=szerzodesek&id=3;>
http://www.magyaroklegium.hu/pdf/torveny_eu4.pdf

ségmentésében forrás az építészeti örökség megőrzésére és a kulturális csere fejlesztésére mintegy 100 ezer ECU összegben (Zongor, 2008: 55).

Az 1980-as években több ajánlás és határozat született, például a fiatalok múzeumlátogatásának elősegítéséről, a Kultúra Európai Fővárosa¹⁷ cím megalkotásáról, a műfordítás, olvasáskultúra támogatásáról (Zongor, 2008: 27-28). Az előkészítésben nagy szerepet játszó Európai Bizottságban 1981-től Gaston Thorn, a Bizottság elnöke feladatai közé sorolta a kulturális területet és az 1982-es költségvetéstől külön, önálló fejezetbe kerültek a „kulturális akciók”. 1982-ben tartották a kulturális miniszterek első tanácskozását. A döntések közül kiemelkedik az Európai Tanács által 1983-ban elfogadott „Ünnepélyes nyilatkozat az Európai Unióról”, amelyben már külön pont szolt a kulturális együttműködés szükségességéről. Az évtized közepétől önálló tanácsi formációként az oktatásért, kultúráért felelős miniszterek is rendszeresen találkoztak, határozatokat fogadtak el. 1989-től jelent meg az Európai Bizottságban a kulturális és audiovizuális ügyekért felelős biztos pozíciója.

Mi indokolta ezt a fordulatot? Ebben az évtizedben egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy az integráció veszített lakossági támogatottságából, az európai identitás – az alapító atyák reményei ellenére – nem alakult ki. Nem kellett tartani újabb európai háborútól, a tagállamokban az új generációk a békés, jóléti államot már magától értetődőnek tekintették. Ugyanakkor a '70-es évek gazdasági válsága Európát súlyosan megrázta, és az elhúzódó recesszió felerősítette a globalizáció ellenes hangokat. Ezért a '80-as évek közepén az integráció mélyítését és az európai értékek megerősítését tűzték célul ki az Európai Községek vezetői, amely az 1992-ben aláírt Maastrichti Szerződésben teljessé vált ki. Bár a preambulum egyértelművé tette, hogy a népek közötti szolidaritást akarják erősíteni, de a történelmüket, kultúrájukat tiszteletben tartják, 3. cikk – a célok tekintetében – mégis kibővült: az integráció hozzájárul a minőségi oktatáshoz és szakképzéshez, valamint a tagállamok kultúrájának virágzásához. A kultúra a IX. fejezetként 128. cikkben jelent meg önállóan, alapot biztosítva az Unió kultúrpolitikájának formálásához.¹⁸ A jogi szabályozás egyértelművé teszi, hogy a Község csak „hozzájárul a tagállamok kultúrájának virágzásához, tiszteletben tartva nemzetközi és regionális sokszínűségüket, ugyanakkor előtérbe helyezve a közös kulturális örökséget.” Mely területek kerültek megnevezésre? A 2. pont igazít el bennünket: „Az Unió fellépésének célja a tagállamok közötti együttműködés előmozdítása és szükség esetén tevékenységük támogatása és kiegészítése a következő területeken:

- az európai népek kultúrája és történelme ismeretének és terjesztésének javítása;
- az európai jelentőségű kulturális örökség megőrzése és védelme;
- nem kereskedelmi jellegű kulturális cserék;

¹⁷ Ez az elnevezés – European Capitals of Culture – tükörfordítása, de nálunk az EKF – Európa Kulturális Fővárosa honosodott meg.

¹⁸ <http://eur-lex.europa.eu/hu/treaties/dat/11992M/htm/11992M.html>

- *művészeti és irodalmi alkotás, beleértve az audiovizuális szektort is.”*

Itt még jól érzékelhetően nem a bevezetőben említett széles, hanem csak szűkebb értelemben jelent meg a kultúra.

A döntési mechanizmust illetően egyértelmű a Szerződés: a Tanács a Bizottság javaslata alapján egyhangúlag ajánlásokat – azaz nem kötelező jogi aktusokat – fogad el. A ma hatályos Lisszaboni Szerződés XIII. cím alatti 167. cikke szinte szó szerint a korábbi szöveget tartalmazza. Ami újdonság, az a döntési eljárás, mivel a „*az Európai Parlament és a Tanács rendes jogalkotási eljárás keretében, a Régiók Bizottságával folytatott konzultációt követően ösztönző intézkedéseket fogad el, kizárva azonban a tagállamok törvényi, rendeleti és közigazgatási rendelkezéseinek bármilyen összehangolását.*”¹⁹ Ez a módosítás a Parlament számára vétójogot biztosít, míg a Tanácsban az egyhangú szavazás helyett a minőségi többség nyer teret. Lényeges új elemnek tekinthetjük, hogy a Régiók Bizottságával is előírja a kötelező egyeztetést, utalva arra, hogy ez a testület szorosan kötődik a szubnacionális szinthez. Szerintem a regionális szint bevonását indokolta egyrészt az, hogy a kulturális kapcsolatok helyi szinteken valósulnak meg, másrészt a döntési mechanizmusban így felmutatható a szubszidiaritás elve és remélni lehet a demokráciadeficit csökkenését.

Kulturális programok az Unióban

Az 1990-es évtizedben jelentek meg azok az európai léptékű programok, amelyek előkészítették az együttműködés új formáit, illetve már tükrözték a szerződés által biztosított lehetőségek kihasználását. Ezek közül az első a Kaliedoscope, amely 1990-től 1999-ig a kortárs művészeti tevékenységeket, a csereprogramokat, a kulturális szervezetek kapcsolatépítését és ezekkel összefüggő kutatásokat támogatta. Magyarország – a kelet-közép-európai országokkal együtt – 1995-től pályázhatott ezekre a forrásokra. A projekt szigorú előírása volt, hogy legalább három, majd 1996-tól négy országból kellett résztvevőit toborozni.

A közös örökséghez tartozó építészeti, történelmi emlékek megóvására és bemutatására az Európa Tanáccsal közösen 1991-től szervezi a Bizottság az Európai Örökség Napokat részint az európai identitás növelése, a kulturális közösség érzésének erősítése, részint a tagállamok értékeinek bemutatása érdekében. A kezdeményezés 1996-tól önálló akcióprogrammá vált, amely a Raphaël nevet kapta. A kétezerig működő program 240 pályázatot támogatott 30 millió EUR összeggel (Zongor, 2008: 96).

¹⁹ Lisszaboni Szerződés <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2012:326:0047:0200:HU:PDF>

A harmadik nagy kulturális program az Ariane, az európai irodalmi alkotások fordítását és terjesztését segítette.

Sajátos helyet foglal el az audiovizuális ipar, hiszen talán itt a legszorosabb a gazdaság és kultúra kapcsolódása. A MEDIA program 1991-től az európai filmművészetet, a kooperációban készülő műveket és korábbi alkotások digitalizálását tartalmazta. Hatott a televíziózásra, az új médiára és szabályozza a reklámot is. A MEDIA 2007 program 2007-2013 között 755 millió euróval gazdálkodhatott, amely összeg jelentősen meghaladta a többi programra adható támogatást²⁰ (MEDIA, 2006).

Az Európai Unió a 21. századra új koncepciót dolgozott ki. Így a korábbi programok helyett meghirdetésre került a Kultúra 2000 program, amely ötvözte a korábbi célkitűzéseket. Ezt tekintik a második generációs programnak, melynek célja az európai népek közös kulturális térségének támogatása (Király, 2007: 258). A 2000 februárjában elfogadott határozat szerint azok a kezdeményezések támogathatók, amelyek:

- elősegítik az európai népek kultúrájának és történelmének kölcsönös megismerését, a közös kulturális gyökerek feltárását és a kulturális párbeszéd kialakulását;
- előmozdítják az alkotókészség, a kultúra eredményeinek és jelentősebb irányzatainak nemzetközi terjesztését;
- elősegítik a kulturális sokszínűség erősítését, a kulturális kifejezés új formáinak fejlesztését;
- hozzájárulnak a kultúra a szociális-gazdasági fejlődéséhez;
- kiemelik az európai kulturális örökség fontosságát;
- ösztönzik az európai kultúra megjelenítését más országokban, a párbeszéd kialakítását a világ távolabbi országaival.

Az évente meghirdetett kiírások alapján összesen 230 millió euróra lehetett pályázni.²¹ Alapvető feltétel volt, hogy legalább három országból szerveződjön a pályázó csoport. Évente több száz pályázat érkezett be az Európai Bizottsághoz, amelyek közül szakértői javaslatok alapján általában 210-230 került kiválasztásra. A magyar szervezetek 2001-től teljes jogú tagként vehettek részt ezekben a kezdeményezésekben (Zongor, 2008: 108).

2014 januárjáig még a Kultúra 2007 program élt, amelynek előkészítése 2004-ben kezdődött és 2006 decemberében sikerült a Tanácsnak és a Parlamentnek elfogadnia. A korábbi tapasztalatok alapján éles kritikaként jelent meg az, hogy túl sok célt próbál megvalósítani, így az új program három nagy célkitűzést jelölt meg: a kulturális szektorban dolgozók mobilitásának támogatását,

²⁰ http://ec.europa.eu/culture/media/about/index_en.htm

²¹ http://www.kulturpont.hu/content.php?hle_id=9790

a kulturális javak nemzetközi áramoltatásának ösztönzését és a kultúráról folyó, tagállamok közötti párbeszéd szorgalmazását.

A hétéves költségvetés 400 millió eurót irányzott elő, azaz majdnem megduplázták a korábbi időszakban felhasználható keretet. Ez az összeg azonban jól mutatja, hogy a kultúra támogatása ma is döntően tagállami feladat. Közismert, hogy az Unió költségvetése a tagállamok GNI-jének (bruttó nemzeti jövedelem) 1%-a, amely 2013-ban 150 milliárd EUR. Az elfogadott előirányzat szerint ebben az évben, 2013-ban, a Kultúra 2007 programra 59 356 000, míg a MEDIA 2007 – az európai audiovizuális ágazat támogató – programjára 108 109 000 eurót lehetett elkölteni. Véleményem szerint ez az összeg annak fényében nagyon kevés, hogy az oktatás és kultúra szakpolitikai területtel kapcsolatos igazgatási kiadások 123 492 923 eurót tesznek ki.²²

Az Európai Parlamentben 2010-ben megvitatták a Kultúra 2007 programot. Georgios Papanikolaou görög képviselő kritikát fogalmazott meg, rákérdezve, hogy a Bizottság rendszeresen értékeli-e a program sikerességét a mobilitás és az európai értékek lakossági tudatosítása szempontjai szerint. Androulla Vassiliou biztos néhány adattal válaszolt, amely szerint 2009-ben a támogatott pályázatok (267) fele (127) a kulturális ágazatban dolgozók mobilitását biztosította. Ígéretet tett arra, hogy a külső szakértők által készített programelemzést 2010 végén az EP tagok is megismerhetik.²³

Azt a tanulmányt, amelyre a biztos asszony utalt, 2011-ben elején publikálták. Eszerint a gazdasági válság ellenére nemzetközi környezetben a kulturális szektor továbbra is gyorsan fejlődött, bár a közfinanszírozása csökkent. Több problémára is rámutatott az elemzés, de alapjában jónak értékelte a kulturális együttműködés erősítése érdekében preferált programokat. A kritika egy része tizenhét javaslatba foglalva jelent meg az értékelésben, ezek már nemcsak a futó Kultúra 2007-re, de a következő időszakra is vonatkoztak. Néhányat szeretnék csak kiemelni:

- az irodalmi művek fordításának finanszírozásánál a különböző országok eltérő tarifáinak koherenciájára kell törekedni;
- a fesztiváloknál növelni kell a pénzügyi támogatást;
- a végső beszámolónál legyen kötelező indikátor a mobilitásban érintettek pontos létszáma;
- a kultúráért is felelős ügynökség munkatársai látogassák meg a programokat, hogy jobban felmérhessék a megvalósítás folyamatát;
- kiemelten fontos, hogy növekedjen a programok társfinanszírozása, mivel a válság miatt más források csökkennek;

²² <http://bookshop.europa.eu/hu/az-eur-pai-uni-hivatalos-lapja-l-66-08.03.2013-pbFXAL13066/?CatalogCategoryID=Y.cKABstnJsAAAEjxZEY4e5LII: 653. o.>

²³ <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-%2F%2FEP%2F%2FT%2FTEXT%2bCRE%2b20100309%2bITEM-013%2bDOC%2bXML%2bV0%2F%2FHU&language=HU>

- az új Program stimulálja a kreatív és innovatív fejlesztéseket és struktúrákat;
- a pályázatok legyenek egyszerűbbek és könnyebben megírhatók.²⁴

Az EU-ban 2007-től került a figyelem középpontjába – mint kitörési lehetőség – a kultúra katalizátori szerepe, amely képes összekapcsolni az innovációt és a kreativitást. Mind a Tanács, mind a Bizottság több alkalommal foglalkozott e témával. A dokumentumok közül az első az Európai Unió Tanácsa által elfogadott az „európai kulturális menetrendről” készült állásfoglalás volt. Ebben kiemelt hangsúlyt kapott a korábbi stratégiai célkitűzések – a kulturális sokszínűség és a kulturális dialógus támogatása – mellett a kultúrának mint a kreativitás mozgatórugójának a megjelenítése. Ezen belül a kultúráért felelős miniszterek szorgalmazták a művészeti oktatásban megjelenő kreativitás és innováció lehetőségeinek jobb kihasználását, e területen tevékenykedő szakemberek számára új (üzleti) képzések biztosítását, és a kisvállalkozások eredményesebb bevonását a kreatív kulturális iparba. Az állásfoglalás előzménye részint a Bizottság javaslata, részint a Lisszabonban 2007 szeptemberében megrendezett első kulturális fórum volt, amely a civil társadalmak erőteljesebb részvételét sürgette.²⁵ E rendezvény jelentőségét az adta, hogy több mint ezer kulturális szakember, NGO-k képviselői és az Unió vezetői vitatták meg az európai kultúrpolitika aktuális problémáit.

Az Európai Parlament 2008-as állásfoglalása felszólította a Bizottságot, hogy értelmezze a kultúra, a kreativitás és az innováció európai elképzelését, és dolgozzon ki politikai intézkedéseket ezen ágazat fejlesztésére. E felkérésre, szakértői csoportok dokumentumai alapján 2010-ben látott napvilágot a bizottsági „Zöld könyv a kulturális és kreatív iparágak potenciáljának felszabadításáról”²⁶, amely a kreativitás és innováció 2009-es európai évének tanulságaira is támaszkodott már. A vitairat a helyzetelemzés mellett kérdéseket is megfogalmazott, így inspirálva a téma iránt érdeklődő uniós polgárokat és civil, szakmai szervezeteket. A kibontakozó konzultációk eredményeként látható volt, hogy az Európai Unió formát vált és nem a korábbi Kultúra program újabb variációját szándékozik meghirdetni az új hétéves költségvetési időszakra. Az Unió bonyolult működése még ezen az egyébként csak kiegészítő jellegű politikán keresztül is megfigyelhető. A Bizottság a kultúra támogatására tett első javaslata 2011 őszére készült el. Az Európai Parlament Kulturális és Oktatási Bizottsága még 2011-ben készített elemző feljegyzést a Bizottság javaslatáról.²⁷ A felkért Institute for International Relations véleményében rámutatott, hogy a Bizottság koncepciója, amely korábbi programok összevonásával „egy-

²⁴ http://ec.europa.eu/dgs/education_culture/evalreports/culture/2010/progsum_fr.pdf

²⁵ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2007:287:0001:01:HU:HTML>

²⁶ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0183:FIN:HU:PDF>

²⁷ <http://www.europarl.europa.eu/committees/hu/cult/studiesdownload.html?languageDocument=HU&file=77902>

ablakossá” válik, a kisebb szereplők számára felvetette az egyenrangúság megsértésének a félelmét. Bár a tervezetben e területre mintegy 37%-kal több forrást szánnak, ez az összeg a 2013-20 közötti teljes költségvetés 0,002%-át teszi csak ki. Nem véletlen, hogy a szakmai kérdések tisztázása előtt a pénzügyi keret jelenik meg, hiszen – bár a dokumentum ezt nem hangoztatja – a szép elvek ellenére is ebben a csekély támogatási lehetőségben tükröződik a helye és szerepe e területnek. A vélemény szerzői arra is rámutattak, hogy az Európa 2020 stratégia dokumentumában – amely az Unió fő célkitűzéseit szabja meg az évtized végéig – egyszer szerepel csak a kultúra kifejezés, míg a kreativitásra utalás sincs. Ez is indokolta, hogy az intézet munkatársai feltétlenül szükségesnek vélték a kultúra gazdasági és szellemi értékeinek elismerését, folytonos elemzését.

2012 szeptemberében jelent meg a Bizottság végleges dokumentuma az új hétéves időszak – 2014-2020 – kulturális támogatásáról. Az elnevezés: „Kreatív Európa”, részben válasz azokra a negatív megjegyzésekre, amelyek a terület szétdaraboltságát érték, részben tükrözi azt az új szemléletet, amely szerint az Uniónak a növekedés és foglalkoztatás a két legfontosabb prioritása az „Európa 2020” stratégia megvalósítása érdekében.²⁸ A következő időszak célja a kulturális és kreatív iparágak lehetőségeinek kihasználása és a kultúra és a gazdaság minél előbb kapcsolatának elősegítése. Hiszen a Bizottság szerint szorosan összetartoznak ezek a területek: az építészet, a kézművesség, a kulturális örökség, a formatervezés, a fesztiválok, film és televízió, a zene, az előadó- és vizuális művészetek terén aktív vállalatok és más szervezetek, archívumok és könyvtárak, kiadók és rádiók egymásra és a társadalom minden szegmensére jelentős hatással bírnak. Napjainkban a GDP 4,5%-át hozzák létre, és az Európai Unióban mintegy 8,5 millió munkahelyet jelentenek. Szeretnék támogatni a jobban működő partnerség kialakítását a különböző szakpolitikák – a kultúra, oktatás, ipar, gazdasági ügyek, idegenforgalom, város- és regionális fejlesztés és területi szervezés – között és a kreatív kulturális tevékenységek számára jelentősebb anyagi eszközöket biztosítani: a „Kreatív Európa” 1,8 milliárd eurós tervezete mellett a kohéziós alapból is lehet majd pályázni e célok megvalósítása érdekében.

Az Oktatás, Ifjúság, Kultúra és Sport Tanácsa 2012. novemberi ülésén tárgyalta ezt a stratégiát, majd 2013. november 18-án zajlott róla az európai parlamenti vita mintegy 1 órás időkeretben.²⁹ Szinte minden hozzászóló jelentősnek ítélte, hogy a válság ellenére sem csökkent a programra fordítható közösségi költségvetési összeg, sőt 9%-kal még növekedett is. Új elem, hogy a kulturális és kreatív területen tevékenykedő kis- és középvállalkozások az Európai Beruházási Bank segítségével garanciális hitelhez juthatnak, amely hozzájárulhat mind

²⁸ <http://ec.europa.eu/culture/our-policy-development/documents/communication-sept2012.pdf>

²⁹ <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+CRE+20131118+ITEM-016+DOC+XML+V0//HU&language=HU>

a munkavállalók számának növekedéséhez, mind a sikeresebb működéshez. A képviselők arra hívták fel a jelen lévő biztos asszony figyelmét, hogy a rendszert még finomítani szükséges. A zöldek képviselője üdvözölte, hogy a végleges változatban csökkent az egyoldalú gazdasági szemlélet és a szöveg kiemeli a civil társadalom bekapcsolásának szükségességét, a kulturális értékek, mint az európai identitás legfontosabb alkotóelemének védelmét. A baloldali frakció tagja a művészek bizonytalan szociális helyzetének javítását hangsúlyozta. A képviselők az előterjesztést első olvasatban elfogadták és ennek következtében már 2013. december 20-án kiírták az első évre vonatkozó pályázatokat.³⁰

Az Európai Unió nemcsak ezekkel a keretprogramokkal segíti a kulturális értékek el- és megismerését, hanem a Kultúra Európai Fővárosai kijelölése mellett évente – szigorú zsűri által kiválasztva – kitüntetésekkel is. Az utóbbiak közé tartoznak az Európa Kulturális Örökség díj/Európa Nostra-díj, amely elnyerésért 2013-ban 30 országból 200 projekt nevezett és a neves szakértőkből álló zsűri harmincat díjaztak. A Pro Európa kulturális alapítvány 1986 óta Európai Kulturális Díjjal tünteti ki azokat a személyeket vagy intézményeket, akik fontos szerepet játszanak Európa fejlődésében. (2013. év egyik díjazottja Jerzy Buzek, az Európai Parlament korábbi lengyel elnöke lett.) Az Európai Filmdíjakat az Európai Filmakadémia ítéli oda, míg az Európai Parlament megalapította a Lux-díjat, abból a célból, hogy az évente győztes film forgalmazását és annak 23 nyelvű feliratozását finanszírozzák. A 25 éve létrehozott Európai Unió Modern Építészeti díjára az utolsó két évben megvalósult épületekkel lehet pályázni, emellett különdíjat alapítottak a „fiatal építészek” számára is. Az Európai Unió Díját az Irodalomért 2012-ben tizenketten vehették át. A zenei élet számára nemcsak a komolyzenei Európai Zenekari és Kórus díjat ítélik oda, de a kortárs könnyűzene legjobbjait is évente jutalmazza (European Border Breakers Awards), elismerve e műfaj jelentőségét az európaiak számára.

Az európai identitás erősítése érdekében az EU kezdeményezi, hogy egy-egy speciális téma, terület legyen domináló az adott évben. A kulturális kapcsolatok erősítését szolgálta a 2008-as év, amely az interkulturális dialógus éve volt. 2007-ben azért, hogy felmérjék a tagállamok polgárainak véleményét, speciális közvélemény-kutatást szervezett az Eurobarométer.³¹ Ezek alapján jól kirajzolódik, hogy a kultúrák közötti párbeszédet fontosnak tartották az uniós polgárok, de – különösen a mi régióinkban – a megkérdezettek harmada-ötöde került csak olyan szituációba, hogy akár hazájában, akár külföldön kapcsolatba lépjen más etnikumú polgárral. Jelentős többség (72%) vélte úgy, hogy saját nemzetének kulturális életét gazdagítja a különböző háttérű (etnikai, vallási) lakosság együttélése, különösen a fiatalok értettek ezzel egyet (83%). Az is érdekes kérdés

³⁰ http://ec.europa.eu/culture/creative-europe/calls/index_en.htm

³¹ http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl_217_en.pdf

volt, mire asszociálnak, illetve mit értenek az „Interkulturális Dialógus Európában” kifejezés alatt. Az Unió polgárainak 34%-a, míg a magyarok 54%-a nem értesült erről a tematikus évről. Szerintem ez a magyarázata annak, hogy a válaszadók között a 2008-as események iránt hazánkban volt a legalacsonyabb az érdeklődés, mindössze 13% ítélte ezt fontosnak. Azok között, akik találkoztak az elnevezéssel, elsősorban a különböző közösségek közötti kommunikációt jelölték meg, majd az együttműködést és a nemzetek közötti mobilitást. A harmadik helyre került a különböző kultúrák ismerete. A vélemények többsége pozitív attitűdöt tükrözött. Néhányan fogalmaztak csak meg negatív értékelést, például hogy túl nagy figyelmet kaphatnak a kisebbségek, bevándorlók.

2008-ban mintegy 10 millió eurós támogatásra pályázhattak a kultúrák közötti párbeszéd programjának megvalósítása érdekében. Ennek keretében a hét nagy program mellett minden ország saját kezdeményezéssel vett részt az európai identitás erősítése érdekében, és több mint 1200 szervezet segítette a lebonyolítást. Az eredményekről a Bizottság kiadványában részletesen beszámolt.³²

Kulturális kormányzás

2010-ben került sor először a kulturális menetrend bizottsági értékelésére. A jelentés szerint „*az európai kulturális menetrend 2007-es elfogadása új fejezetet nyitott az európai szintű kultúrpolitikai együttműködésben*”, mivel ennek keretében először került sor arra, hogy minden partner – az integrációs intézmények, a tagállamok és a területtel foglalkozó civil szervezetek – a kulturális együttműködés érdekében összefogjon. A Tanács a nyitott koordináció módszerét (OCM) szorgalmazta ennél a szakpolitikánál is. Az eredményesség érdekében négy ún. OCM-csoportot hozott létre. Feladatuk a tagállamok legjobb tapasztalatainak összegzése és javaslatot tenni arra vonatkozóan, hogyan ültethetnék át a tagállamok ezeket a saját hazájukra tekintettel. A bizottsági jelentés is az OCM-csoportok által készített dokumentumokra támaszkodott és követendő példák rövid felsorolását is tartalmazta.³³ Bár az OCM-csoportok működését hasznosnak ítélték, a továbblépés érdekében szerintük a Tanácsnak egyértelműbb elvárásokat kell feléjük megfogalmazni és megkeresni azokat az eszközöket, amelyek a tapasztalatok átadását még jobban segíthetik. A civil társadalom és a Bizottság közötti szorosabb kapcsolatot az Interkulturális Európai Platform biztosítja, amely szintén a menetrend meghirdetése eredményeként szerveződött. Bizottsági kezdeményezésre még két újabb platform formálódott részint

³² http://ec.europa.eu/culture/documents/eyid-highlights_2008_fr.pdf

³³ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0390:FIN:HU:HTM>

a kultúrához való hozzáférés támogatására, részint a kulturális és kreatív iparágak közötti kapcsolatok szorgalmazására. A platformok beszámolóí alapján a Bizottság a szereplők közötti párbeszéd mélyülését emelte ki hozadékként. A jelentés konkrét javaslatokat is tartalmazott:

- kétévente tartsák meg az Európai Kulturális Fórumot (erre 2013 novemberében 43 országból érkeztek résztvevők – nemcsak Európából, de Kínától Szingapúrig több mint ezren, akik az európai kulturális kapcsolatok különböző aspektusával ismerkedtek meg),³⁴
- a tematikus platformok kötődjenek jobban az OCM-csoportokhoz;
- a strukturált párbeszéd eddigi formáit fejlesszék tovább a politikai prioritások pontosabb meghatározása érdekében.

A kulturális kormányzás, mint új kategória 2012-ben jelent meg az EU-ban. Véleményem szerint ez tükrözi azt a helyzetet, amely szerint e szakpolitika is kezd kilépni már a nemzeti, és szubnemzeti szintről, és egyre inkább elvárás, hogy a közös értékek, megoldások érvényesüljenek a döntési eljárásokban. Ennek egyik előzménye a Les Rencontres – Európai Városok és Régiók Egyesülete a Kultúráért – által 2010-be kiadott Fehér Könyv az európai helyi és regionális hatóságok kultúrpolitikájáról, amely a kulturális sokszínűség megőrzése és a kultúrák közötti párbeszéd fontosságát állította középpontba.³⁵ Itt egyértelműen az alulról felfelé építkezés kapott szerepet, de a vitaanyag az EU menetrendjére támaszkodva szorgalmazta a szorosabb együttműködést a tagok között. Ugyanakkor felhívta a figyelmet arra, hogy a különböző szintű hatóságok közötti együttműködés – különösen a finanszírozás területén – elengedhetetlenül fontos. Sajnos magyar városok, megyék nem kapcsolódtak be az egyesület munkájába, pedig segítséget nyújthatna nekik is, hiszen a kultúrák közötti párbeszédet tekintik egyik legfontosabb céljuknak és ezen belül a helyi kisebbségek elismerését és támogatását is hangsúlyozzák.

2012 novemberében az Európai Unió Tanácsa a kulturális kormányzásról fogadott el következtetéseket. Ebben a kultúrával foglalkozó miniszterek rámutattak arra, hogy „*a kulturális politika horizontális jellegű, és ezért több területet érintő ágazatközi, illetve a különböző szintjei közötti együttműködésre van szükség.*”³⁶ Ugyanakkor a kulturális kormányzás továbbra sem jelenti azt, hogy az uniós intézmény a hagyományos értelemben vett döntéshozatalt folytatna. A dokumentum csak azt hangsúlyozza, hogy ez a kormányzás módot ad kulturális politikák kidolgozására és a kultúra mélyebb beágyazódására más ágazati politikákkal való összehangolás révén. A korábban is megjelenő elvárások – ösztönözni a tapaszt-

³⁴ http://ec.europa.eu/culture/events/forum2013/flash-sessions_en.htm

³⁵ <http://livre-blanc.lesrencontres.eu/spip.php?article1>

http://www.kulturpont.hu/letolt/hatteranyagok/62_FeherKonyv_a_kulturpolitikarol.pdf

³⁶ http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/educ/133821.pdf

talatcserét, alkalmazni az OCM módszert, növelni a civil társadalom részvételét, összekapcsolni a kulturális és kreatív ágazatokat – mellett három új elemet fogalmazott meg a Tanács:

- a tagállamok kezdjék el alkalmazni a közös statisztikai keretrendszerrel és módszerekkel, hogy összehasonlítható információk álljanak rendelkezésre a kultúra és kreatív ágazatok helyzetéről,
- a tagállamok közigazgatási szervei és a Bizottság hozzanak létre olyan hálózatba szervezendő kapcsolattartó pontokat, amelyek a kutatások koordinálásáért felelősek;
- a tagállami minisztériumok közötti együttműködés keretében készüljön többretegű integrált stratégia a kulturális területen is, amely kiterjed a kormányzás valamennyi szintjére.

2015-ben szeretnék áttekinteni a tagállamok miniszterei, hogy e következtetéseket hogyan hajtották végre, mennyiben járult hozzá a kultúra kreativitásával és innovációs lehetőségeivel Európa2020 stratégia végrehajtásához, a határon átnyúló, illetve szektorok és a kulturális intézmények – civil szervezetek közötti együttműködéshez.

A tanácsi dokumentum egyértelműen jelzi, hogy a kultúra területén is kormányzásnak tekintik az uniós kezdeményezéseket. Ugyanakkor a szöveg tükrözi azt a helyzetet, hogy e szakpolitika döntései elsősorban tagállami szinten születnek. Hiszen a Tanács csak „*felkéri a tagállamokat, hogy saját hatáskörükön belül*” tegyenek meg ösztönző lépéseket. A többszintű kormányzás is csak deklaráció szintjén jelenik meg – az idézett pont ezt bizonyítja. Ugyanakkor a regionális és kulturális politika sajátos kapcsolatát biztosítja, hogy a közösségi strukturális alapok forrásai is felhasználhatók a Kultúra menetrendje eszközeként. A Bizottság 2012 áprilisában adott ki egy politikai útmutatót arra vonatkozóan, hogyan lehet felhasználni a kulturális lehetőségeket a regionális és helyi fejlesztés érdekében.³⁷

Az egyik legújabb dokumentumot 2013 júliusában készítette el a kultúráért is felelős főigazgatóság, amelyben a nyílt koordináció és strukturált dialógus a szerepét hangsúlyozták a „Kultúra menetrend” megvalósítása érdekében. Ebben elemezték a 2008-tól bekövetkezett változásokat, rámutatva az OMC-csoportok tevékenységének eredményeire és problémáira, majd ajánlásokat is megfogalmaztak. Ezek között tallózva érdekes felvetésekkel találkozunk:

- a tagállamok az OMC-csoportok tagjai közé olyan hozzáértő személyeket jelöljenek, akik a csoport tevékenységének átláthatóságát és minőségét növelik;

³⁷ http://ec.europa.eu/culture/our-policy-development/documents/policy-handbook_fr.pdf

- a csoportok működésének kétéves ciklusát emeljék meg, és a tagállamok több forrást biztosítsanak a jó gyakorlatok lefordítására, terjesztésére;
- a Bizottság és a civil társadalom közötti párbeszédet tovább kell erősíteni részint a platformok, részint az OMC-csoportok segítségével a Tanács Munkatervének megvalósítása, az együttműködés és ellenőrzés érdekében;
- csökkenteni kell a struktúrák szükségtelen intézményesítését és merevségét, növelni a párbeszéd rugalmasságát minden szereplő bevonásával az európai civil társadalom kialakulása érdekében.

Természetesen az elkövetkező évek gyakorlata mutatja meg, mennyit sikerül ezekből az elképzelésekből megvalósítani.³⁸

Az Európai Parlament és a kultúrpolitika

Egy közpolitika akkor tekinthető jól működőnek, ha kialakult döntési és végrehajtási intézményrendszerrel is rendelkezik. Ezért érdekes annak a külön vizsgálata, hogyan jelenik meg a kultúrpolitika az Európai Parlamentben.

Az önmagát a polgárok intézményének deklaráló Európai Parlament napirendjére az utóbbi évtizedben is nagyon ritkán került a kultúra: a plenáris ülésen a nagy programokról, illetve az Európai Kulturális Fővárosa cím ország-megjelölésének sorrendjéről tárgyaltak. (Az EP tagjai – jogi hatáskörüket meghaladva – sok témában fogadnak el határozatot, azonban jelen kutatás csak az utolsó évtized vizsgálatát vállalta fel.)

„Az Európa Kulturális Fővárosai” címmel ebben az időszakban csak háromszor fogadtak el határozatot a képviselők: 2004-ben (P5_TA(2004)0361), 2006-ban (EKF 2007-2019), majd 2013 júniusában került benyújtásra állásfoglalás-tervezet a 2020-2033-ig szóló javaslatról, amelyet 2013. december 12-én első olvasatban, vita nélkül megszavaztak a képviselők.³⁹

Az Európai Parlament tagjai tevékenységüket politikai ideológiák mentén szerveződő frakciókban végzik. A kultúrával kapcsolatos napirendeknél kevésbé érzékelhető ez az ellentét a csoportok között. Ezt az álláspontomat a bemutatásra kerülő viták is igazolják.

A plenáris vita az EKF szabályozásáról már 2004-ben kezdődött az együttdöntési eljárás keretében. Az EP tagjai ekkor szembesültek és szembesítették magukat a ténnyel, hogy 1999-ben nem vonták be a tagjelölteket a cím elnyerésére megnevezett országok közé, pedig 1998-tól már 6 állammal folytak

³⁸ <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A7-2013-0226+0+DOC+XML+V0//HU&language=hu#title3>

³⁹ <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&reference=P7-TA-2013-0590&language=HU&ring=A7-2013-0226>.

a csatlakozási tárgyalások. Az első olvasatban beterjesztett szövegben 2005-től megszabták, hogy melyik új tagállam melyik évre jelölhet várost. Hiszen 2004 májusától 10 új taggal bővült az Európai Unió.⁴⁰

A második olvasatra 2005 februárjában került sor.⁴¹ A határozattervezet előterjesztője, Christa Prets felhívta a figyelmet arra, milyen jelentős ez a kezdeményezés a városok, régiók életében. Ugyanakkor a Palmer-jelentésre⁴² hivatkozva rámutatott, hogy sem a hosszú távú fenntartás, sem az európai és társadalmi dimenzió nem kapott elég hangsúlyt a kulturális programoknál. Ezek problémák is indokolták a korábbi határozat módosításának szükségességét. A helyszín kiválasztását is demokratikusabbá és átláthatóbbá kell tenni. Ezt nemzetközi zsűri segítse. Elengedhetetlennek vélte, hogy egységes uniós támogatást kapjanak a kiválasztott városok. Ez az összeg azonban csak jelképes az EKF teljes költségéhez képest. A javaslat szerint minden évben egy régi tagállam és egy új tagállam jelölhet aspiránst a cím elnyerésére.

Minden politikai csoport fontosnak tartotta, hogy hozzászóljon a témához. Az Európai Néppárt képviselője szerint helyre kell hozni az 1999-ben elkövetett hibát, amikor nem számoltak a várható új tagállamokkal. Szerinte az európaiságot erősíti, ha a tagállam két várost jelöl, amely közül a zsűri választ. Döntő érv legyen a kulturális sokszínűség bemutatása. A szocialista csoport nevében Hegyi Gyula beszélhetett. Egyrészt üdvözölte az új tagoknak biztosított lehetőséget saját kultúrájuk európaiságának megmutatására, másrészt arra figyelmeztetett, hogy a két kulturális főváros váljon egyenlővé finanszírozás szempontjából is. Ez úgy nem valósulhat meg, ha a javasolt egymilliós eurót kapja meg egyformán minden város. A civil szereplők részvételét tartotta kiemelkedőnek. Elmondta, hogy hazánkban 11 város kandidált a címre, köztük Budapest. Ő a főváros mellett állt ki, hangsúlyozva, hogy az erős kulturális élettel rendelkező város számára ez különleges lehetőség lehet. A zöld frakció tagja sikeresnek ítélte meg az EKF addigi történetét és az új rendszerben a régi és új tagállamok közötti kapcsolatok megerősítésének lehetőségét látta. Az EKF bizonyíték arra, hogy Európa nemcsak álom, hanem a jövő. A baloldali csoport álláspontja szerint a városok pénzügyi lehetőségei jelentősen különbözöek, ám ennek ellenére kiemelkedő a program, hiszen a jelölésért küzdő városok újragondolják városuk rekonstrukcióját és új fejlesztési tervet dolgoznak ki. A független demokrata csoport hozzászólója szerint is Európa legjobb ötlete az EKF, amely például a „halott” görög városból, Patras-ból élet varázsolt. Az Unió a Nemzetek Európájáért csoport is üdvözölte a jelentést, bár a tradíciók mélyebb

⁴⁰ <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-%2F%2fEP%2F%2fTEXT%2bCRE%2b20040421%2bITEM-014%2bDOC%2bXML%2bV0%2F%2fFR&language=FR>

⁴¹ <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+CRE+20050222+ITEMS+DOC+XML+V0//FR#creitem5>

⁴² Lásd Pálné Kovács Ilona tanulmányát, illetve Kovács Laura – Simon Ágnes elemzését.

bemutatását szorgalmazta. Az ír Cork város példáját felhozva a csoport véleményének előadója nagyon pozitívnak értékelte azt a munkát, amit a város vezetői végeztek. Am ő is a nagyobb uniós pénzügyi segítségért emelt szót. Érdeklősége a vitának, hogy elsősorban azok a képviselők kaptak megszólalási lehetőséget, akik valamilyen formában érintettek voltak: vagy a városuk már volt kulturális főváros, vagy jelöltette magát a posztra. 2006 áprilisában az EP tagjai a 2007-2019-es esztendőkre vonatkozóan fogadtak el cselekvési programot. A dokumentum szerint:

- nagyobb hangsúlyt kell kapnia a régióknak, ahol a város elhelyezkedik a nyilvánosság növelése érdekében;
- szükséges a verseny erősítése, a szigorúbb uniós konzultáció és ellenőrzés;
- a kiválasztást 13 tagú (7 európai szakértő és 6 nemzeti) testület segítse és ellenőrizze az előkészületeket;
- az európai értékek megjelenése és megjelenítése kerüljön a pályázatok középpontjába;
- a jelölésről az esemény előtt négy évvel szülessen meg a döntés, amit az adott tagállam hoz meg a választó testület javaslata alapján, majd az EP végül a Tanács hagyja ezt jóvá;
- a Bizottság minden évben értékelje az előző évi EKF programját.⁴³

Bár 2010-re még ez a határozat nem volt kötelező, de a magyar kiválasztás módja ennek megfelelően történt. Sőt azt is mondhatjuk, hogy a mi gyakorlatunk – nemzetközi zsűri felkérése – lehetett az ötletadó. Ennek ellenére 2010-ben a plenáris ülésen egyszer sem került szóba a pécsi EKF. Mi lehet ennek az oka? Véleményem szerint szerepet játszhatott egyrészt az, hogy ebben az időszakban még a régióból sem volt magyar képviselő (2012 májusa óta Bánki Erik lett tagja az EP-nek). Másrészt abban az évben az elnyert címmel kapcsolatban más város sem került a figyelem középpontjába. Isztambul, amely kissé váratlanul harmadikként lett kiválasztva 2010-re, az adott év elején szerepelt a plenáris ülés napirendjén, de a téma a török társadalom demokratizálódása volt és csak említés szintjén szerepelt a hozzászólásokban, hogy remélhetőleg az európai nagy kulturális projekt segíti ezt a folyamatot.

2011-ben a „kulturális és kreatív iparágakban rejlő potenciál felszabadításáról” született jelentés, amely rámutatott arra, hogy az EKF mint a kultúrán alapuló városfejlesztési „laboratórium” nagy lehetőséget rejt e területek számára és a jó tapasztalatok megosztása, a kultúraipari együttműködések továbbfejlesztése jelentős új célkitűzés.⁴⁴

⁴³ <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&reference=P6-TA-2006-0128&language=HU&ring=A6-2006-0061>

⁴⁴ <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=REPORT&reference=A7-2011-0143&language=HU>
JELENTÉS

A 2020-2033-as időszakra vonatkozó jelentés néhány új elemet tartalmaz. Itt is megjelenik a Kreatív Európa program, amely segíthet, hogy a címet elnyert városok tovább fejlődhessenek és a kulturális, illetve kreatív ágazatok növeljék versenyképességüket. Bár a kezdeményezés továbbra is a városok számára nyitott, de a hatások erősítése érdekében a környező térségek is bevonhatóak. Külön hangsúlyt kap a fiatalok és a civil szervezetek aktívabb részvételének támogatása. Markánsan felhívja a figyelmet a dokumentum arra, hogy egyrészt a címet elnyerő város kulturális programja elsősorban európai dimenziót hordozzon, másrészt mind a kiválasztás folyamatát, mind az eredményesség mérését tovább kell javítani, harmadrészt a Melina Mercouri-díj adományozása ne automatikus legyen. 2019 után lehetőséget biztosítanak újra, hogy minden harmadik évben tagjelölt állam városa is pályázhasson, ezzel remélve az európai identitás növelését ezekben az országokban. A nyertes pályázat *élvezzen* részint *pártokon átívelő széleskörű politikai támogatást*, részint a helyi, regionális, nemzeti hatóságok *biztosítsák* a fenntartható *pénzügyi kötelezettségvállalást*. A jelentés indoklásában olvashatunk arról, hogy a gazdasági válság időszakában, amikor az Európához tartozás is megkérdőjeleződik, alapvetően fontos a hosszú távú kulturális kezdeményezés ösztönzése. Ezt tükrözi vissza az Európai Bizottság ezen előterjesztéséről született vélemény, amit a Régiók Bizottsága még 2012 végén fogadott el. Ebben az „Európa Kulturális Fővárosa” kezdeményezést a kultúra területén a leghatékonyabb és nagyra törő intézkedésnek tartják.⁴⁵ Erőteljesen szorgalmazták a pályázó városok regionális térségének bevonását, a Régiók Bizottsága szerepének a növelését a szakértői bizottságokban, az adott közösség minél sokrétűbb részvételét. A korábbi gyakorlat módosítására tett javaslatok egyértelműen utalnak az eddigi kulturális fővárosok programjainak hiányosságaira, a tapasztalatok levonását és javítási szándékot tükröznek.

Konklúzió

Létezik uniós kultúrpolitika? Véleményem szerint már beszélhetünk arról, hogy a kultúra területén megvalósított és elhatározott programok az Unió jelenlétét igazolják e szakpolitikában, de ez ma még csak marginálisnak tekinthető a tagállamok tevékenysége mellett. A szupranacionális intézmények fontos lépéseket tettek abba az irányba, hogy a kultúrát szorosan kössék az innovatív ipari tevékenységekhez, jelentősen kiszélesítve a kategória eddigi értelmezését és közelítsenek a bevezetőben idézett kultúra felfogáshoz. Ugyanakkor azt is látnunk kell, hogy a minél szélesebb érdekérvényesítés, a civil társadalom mozgósítása sok esetben különböző szervezetek (OCM-csoportok, platformok stb.) létreho-

⁴⁵ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2013:017:0097:0103:HU:PDF>

zásában „kifulladás”. A bürokrácia növekedése, a döntési eljárások bonyolultsága, a pályázati lehetőségek és monitoringjainak nehézségei nem csökkentik a szakadékot a kulturális lehetőségeket kihasználni akaró civil, gazdasági szervezetek és a szupranacionális intézmények között. A kultúra az európai sokszínűség alapja – hangoztatta Androulla Vassiliou területért felelős biztos 2013 novemberében a plenáris ülésen. A következő évtized fogja megmutatni, hogy valós kitörési lehetőséget nyújt-e a „Kreatív Európa” program a recesszió sújtotta Uniónak, és sikerül-e a gazdasági, politikai és intézményi válságkezelés. Európa értékeként hangsúlyozott „Egység a sokféleségben” leginkább ezen a területen érhető tetten. Am a napi gyakorlat a 21. század második évtizedében inkább csak deklarációk szintjén és „mantraszerűen” emlegetve szerepel a politikusok beszédeiben és a dokumentumokban. Az uniós polgárok között felerősödött az euroszkeptizmus és a globalizációellenesség. Ezekkel szemben is feltétlenül szükséges a kultúrpolitika valós és közös – uniós-nemzetállami-helyi – döntési struktúráinak további fejlesztése.

Felhasznált irodalom

- Király Miklós (2007): *Egység a sokféleségben. Az Európai Unió jogának hatása a kultúrára*. Új ember Kiadó, Budapest.
- Resolution of the European Parliament on the protection of Europe's cultural heritage. In. *Official Journal*, C 62, 30.5.1974, 5.
- Stearns, Eliot Thomas (2003): *A kultúra meghatározása*. Szt. István Társulat, Budapest.
- Vitányi Iván (2002): A civilizáció és kultúra paradigmái. In. *Magyar Tudomány*. No. 6.
- Zongor Attila (2005): Az Európai Unió kulturális tevékenysége. In. Zongor Attila (szerk.) *Kultúra és az Európai Unió*. Kultúrpoint Iroda, Budapest.
- Zongor Attila Árpád (2008): *Az Európai Unió kulturális politikája az elméletben és gyakorlatban*. PhD értekezés – http://phd.lib.uni-corvinus.hu/329/1/zongor_attila.pdf

2. PÁLNÉ KOVÁCS ILONA: KULTURÁLIS FŐVÁROSOK EURÓPÁBAN, KORMÁNYZÁSI KIHÍVÁSOK

Bevezetés

A tanulmány a jelen OTKA kutatási programhoz kapcsolódva, bemutatja az Európa Kulturális Fővárosa (EKF) programok irányítási sajátosságait. Az elemzés arra keresi a választ, vajon az EKF programok kormányzásának főbb szereplői, konfliktusai, működési módja mutat-e olyan közös vonásokat, amelyek elsősorban e különleges uniós program természetéből következnek, vagy sokkal inkább a címet viselő város és annak politikai, kormányzási környezete gyakorol hatást az irányítás konkrét megoldásaira és teljesítményére.

Amikor a pécsi EKF program mérlegre kerül, nagyon fontos kérdés, hogy vajon a városi kormányzás teljesítménye mennyiben játszott szerepet a sikerben vagy kudarcban, egyáltalán milyen mozgástere van (volt) Magyarországon a városi önkormányzatoknak, képesek lehetnek-e egy EKF kaliberű program sikeres menedzselésére.

A választ látszólag messziről kell kezdeni, illetve célszerű bizonyos nemzetközi mintákat, trendeket felvázolni. A tanulmány arra fókuszál, hogy az EKF városok kormányzásának hagyományos rendje hogyan illesztette be a különleges kormányzási feladatokat, milyen kapcsolatok épültek ki a civilekkel, a város-házával, a nemzeti kormánnyal, az EU-val és a nemzetközi partnerekkel.

A kulturális főváros programok konkrét menedzsment megoldásainak körülménye nem pusztán a pécsi tapasztalatok, a helyi hatékonyság és a kontextus vonatkozásában érdekes. A tanulmány néhány adalékkal szolgál ahhoz is, hogy másutt milyen módon és eredményességgel érvényesült az „európai kormányzás” értékrendje, elvárás rendje e közösségi kezdeményezés során, a különböző kormányzási szintek szükségszerű együttműködése milyen szinergiákat vagy éppen konfliktusokat eredményez, vajon a helyi kormányzatok elé állított kihívások általában reálisak-e?

Az EKF programok, feltételezésünk szerint, különösen két szempontból jelentenek kihívást a végrehajtó városok számára, egyrészt, hogy szükségszerűen együtt kell működniük a nemzeti és az európai intézményekkel (az ún. többszintű kormányzás rendszerében), másrészt a kormányzás partneri, horizontális modelljét kell alkalmazniuk, mert nem kerülhetik meg a civil társadalommal, az alkotó közösségekkel való együttműködést (partnerség). Mindkét kihívás az európai kormányzási filozófia, vagy modell fontos elvi pilléré-

nek tekinthető. Kétségtelen, hogy az EKF projektek további fontos sajátossága, hogy „pontoszerű”, átmeneti jelleggel kell megoldani nagy volumenű kulturális és fejlesztési programokat, ami a városok kormányzását is kizökkenti a normális kerékvágásból. A projektkormányzás és az állandó kormányzás közötti feszültségek természete, kezelése, következményei ugyancsak vizsgálendő kérdéskörök.

A kormányzati rendszerek „európaizációja”

Az európaizáció, a tagállamok kormányzási, közigazgatási rendszerei közötti konvergencia, az ún. egységes közigazgatási tér kialakításának implicit célja közismert, elfogadott, annak ellenére, hogy az Európai Unió intézményei nincsenek felhatalmazva a nemzeti közigazgatások szabályozására. Ugyanakkor számtalan módszer, eszköz, jelenség szolgálja a közeledést. Fontos referenciákká váltak az Unió keretében elfogadott, a kormányzás alapvető elveivel kapcsolatos dokumentumok, mint például a Fehér Könyv az európai kormányzásról, vagy különösen az uniós szerződésekbe és kiegészítő jegyzőkönyvekbe foglalt szubszidiaritás-értelmezések vagy a többszintű kormányzásról szóló Zöld Könyv. Mint tudjuk, a Strukturális Alapokból finanszírozott kohéziós politika nemzeti kormányzatokra gyakorolt közvetlen és közvetett hatása egyértelműen kimutatható (Pálné Kovács, 2009), de hasonló következmények fedezhetőek fel az interregionális programokban és egyéb közösségi kezdeményezésű programokban megjelenő együttműködések nyomán is. Az Európai Unió, jellemzően a középszintű, regionális kormányzás támogatásával és a partnerség elvének érvényesítésével, az ún. governance típusú kormányzati modell favorizálásával gyakorolt közvetlen hatást a tagállamokra, különösen a csatlakozni kívánó kelet-közép-európai új demokráciákra.

Miközben szakmai és politikai közmegegyezés mutatkozott a kormányzás megújulásának szükségessége, a minőség, hatékonyság korparancsa, a kisebb és olcsó állam népszerű szlogenje tekintetében, a kormányzati reformok mérlege nem egyértelmű. Az európai befolyás azonban nem minden esetben egyértelműen pozitív, illetve nem mindig vezetett fenntartható változásokhoz. Ez történt gyakran az európaizációs argumentáció (például Régiók Európája) mellett lezajlott regionalizációs reformok tekintetében is. A Strukturális Alapok szabályozásához kötődő NUTS-rendszer létrehozása és közigazgatási intézményesítése elsősorban a kohéziós országokban vezetett reformokhoz, amelyek nem mindig váltották be a hozzájuk fűzött decentralizációs, regionalizációs reményeket. A regionalizmus kilencvenes évekbeli reneszánsza mára kifulladásra látszik (Elias, 2008). Kiderült, hogy más és más „regionalizmus” szükséges és elégsé-

ges Európa különböző országaiban, a Strukturális Alapokhoz való hozzáférés sem igényel valódi képviselői regionális egységeket. Nem véletlen, hogy egyre nehezebb fogalmilag is megbirkózni az egyes területi irányítási szintek, dimenziók sokszínűségével, s ennek következtében az európai többszintű kormányzás kihívásaival sem. Jól érzékelteti a sokszínűség nehézségeit a Régiók Bizottságának változó szerepe, miután összetételénél fogva a 2004-es bővítés óta, nevével ellentétben, már jórészt nem régiókat képvisel (Brunazzo – Domorenok, 2008).

A regionalizmushoz hasonlóan a partnerség követelménye, illetve az New Public Management (NPM) filozófia is ellentmondásosan érvényesült. A partnerség, vagy tágabb értelemben „governance” jelszava alatt gyakran csak az exkluzív hálózatokba szerveződő elit erősödött meg, így a csalódás újra felértékelte a képviselői és részben a részvételi demokrácia előnyeit, vagy legalább is kiegyensúlyozottabb arányok tartására és az elszámoltathatóság garantálására ösztönöz. Az utóbbi években egyre markánsabb NPM kritika is jogos volt, mert elmaradtak a neoliberais modelltől várt sikerek az olcsóbb és professzionálisabb állam megteremtésében. A reformok esetenként öncélúvá váltak, a teljesítmény és minőség mérése szinte lehetetlennek bizonyult.

Az eltérő társadalmi, politikai, kulturális kontextusok miatt, az egymásnak ellentmondó, esetenként teljesíthetetlen elvárások, nemzetközi standardok nyomására a nemzeti kormányok gyakran vágtak bele szerkezeti vagy funkcionális reformokba, a hektikus váltásokkal, sokkal inkább zavart okozva, mint jobb teljesítményt elérve. Különösen a kelet-közép-európai országok kormányzási modernizációja lényegében inkább felszínes, strukturális reformokra korlátozódott, a reformcélok meghirdetését követően a végrehajtás sokszor el is maradt (Dunn, 2006).

Nem véletlen, hogy manapság a kis állam, szubszidiaritás, regionalizmus jelszavai helyett politikailag népszerűbb az erős állam, a szigorúbb ellenőrzés, a kiszámíthatóság, az állami gondoskodás hangoztatása. Az ún. „neoweberi” modell leszámol a nyolcvanas-kilencvenes évtizedben virágzó New Public Managementhez fűzött illúziókkal, visszakövetelve a bürokratikus közigazgatás rendjét, átláthatóságát. A fejlettebb demokráciák, amelyek nem kampányszerűen és nem külsődleges kihívásokra, importált modellekre építkezve formálták kormányzati rendszerüket az elmúlt évtizedekben, nem szenvedtek el nagyobb megrázkódtatásokat: meg tudták őrizni hagyományos kormányzati sajátosságait, ötvözve a neoliberais kormányzás előnyeivel. A klasszikus képviselői szervezetek elsődlegessége mellett érvényesítik az új típusú intézmények nyitottságát, a „deliberatív” elemeket, alkalmazva a menedzseri típusú eredményérdekeltséget, költségérzékenységet is (Dreschler, 2009: 13).

Kelet-Közép-Európában a korábbi, minta szerinti neoliberais kormányzási modell okozta csalódás, frusztráció újabb drasztikus irányváltást eredmé-

nyezhet. Bouckaert a kelet-közép-európai országok cikk-cakkozó közigazgatási reformjait elemezve hívja fel a figyelmet arra, hogy a problémamegoldás „fejlett” modelleket imitáló módszere nem lehet eredményes (Bouckaert, 2009: 102), a kormányzás hektikus, önkényes formálása rontja a társadalmi bizalmat és az állam teljesítményét. A felülről, kívülről irányított reformok kudarcán okulva az a felismerés, hogy az inkrementális fokozatos, az érdekelteket a tanulási folyamatba bevonó modell ígéretesebb.

A többszintű kormányzás rendszerében „Európa”, vagy a „nyugat” felől érkező kihívások, ma már látjuk, nem teljesíthetőek mímeléssel, konzerv technikákkal, értékek, elvek pusztá hangoztatásával. A „felzárkózás” elsősorban tanulási folyamat, amelyben az adott kormányzat referencia keretként használja a tágabb környezet elvárásait, fejlődési trendjeit, de alapvetően saját képességeiből és lehetőségeiből kell kiindulnia.

Az OTKA-kutatás kérdésfeltevése az volt, hogy a pécsi EKF program végrehajtásában érzékelhetőek-e a kormányzási rendszert érintő indirekt, másodlagos európai hatások és ezek a külsődleges hatások, elvárások elősegítették, vagy éppen korlátozták a projekt menedzselését? Természetesen ebben a kérdésben az is benne van, vajon a hazai helyi kormányzási rendszer szabályozási keretei és feltételrendszere ideális-e ilyen projektek lebonyolítására? Jelen tanulmány a pécsi EKF reális értékeléséhez szolgáltat nemzetközi tapasztalatokat, illetve néhány elemmel törekszik hozzájárulni a többszintű kormányzás, az európai közigazgatási tér és a magyar kormányzati rendszer összefüggéseinek megértéséhez.

Az EKF kezdeményezés rövid története, céljai és fejlődése

Mint ismeretes, az Európai Kulturális Fővárosa címet az Európai Unió ítéli oda egyéves időtartamra, amely alatt az adott város lehetőséget kap kulturális életének és kulturális fejlesztéseinek bemutatására. A program alapötlete 1983-ból származik, amikor az Európai Közösség kulturális miniszterei Athénban találkoztak a görög kultuszminiszter meghívására.⁴⁶ A miniszter asszony, Melina Mercouri vetette fel annak szükségességét, hogy a kultúra ugyanolyan hangsúlyt kapjon az Európai Közösségen belül, mint a kereskedelem vagy a gazdaság. Célként eredetileg az európai kultúrák gazdagságának és sokféleségének bemutatását és egymás kultúráinak jobb megismerését, illetve elfogadását fogalmazták meg. Az évek során bővültek a célkitűzések, ma már a program a kulturális turizmus bővítésének is fontos eszköze, illetve nagyon gyakran átfogó városfejlesztési programok, szerkezetváltások elindítója.

⁴⁶ 496_melina_mercouri's_legacy.pdf

1985 júniusában indult az első kulturális főváros program, Athénban. 2011-ig a következő városok nyerték el az Európai Kulturális Fővárosa címet (*1. táblázat*).

1. táblázat: Európa Kulturális Fővárosai, 1985–2010

1985	Athén
1986	Firenze
1987	Amszterdam
1988	Berlin
1989	Párizs
1990	Glasgow
1991	Dublin
1992	Madrid
1993	Antwerpen
1994	Lisszabon
1995	Luxemburg
1996	Koppenhága
1997	Thesszaloniki
1998	Stockholm
1999	Weimar
2000	Reykjavík, Bergen, Helsinki, Brüsszel, Prága, Krakkó, Santiago de Compostela, Avignon, Bologna
2001	Rotterdam, Porto
2002	Brugges, Salamanca
2003	Graz
2004	Lille, Genova
2005	Cork
2006	Patras
2007	Luxembourg és környéke
2008	Liverpool
2009	Linz, Vilnius
2010	Essen, Pécs, Isztambul

Mint látjuk, a tagállamok, illetve a városok lobbizásának következményeként előfordult, hogy egy évben több város viselte a címet. Különösen rendhagyó volt a millennium éve, amikor egyszerre kilenc várost jelöltek, bár nem volt egyértelműen pozitív fogadtatása a kezdeményezésnek, mondván, devalválja a cím presztízsét. Az érdekelt városok nyomására 1995-ban döntött úgy az Európai Unió Tanácsa (a kulturális miniszterek), hogy tekintettel a 2000. év szimbolikus jelentőségére, nemcsak a jelentkező Avignon, Bologna és Prága kapja meg a címet, hanem Bergen, Brüsszel, Krakkó, Helsinki, Reykjavík, Santiago de Compostela is. Az ekkor nominált városok méretüket, elhelyezkedésüket, adottságaikat tekintve nagyon sokszínűek voltak. A legkisebb város Avignon

volt 88 000 fős lakossággal, míg a legnagyobb népességgel Prága rendelkezett 1,25 millió fővel. Ha megnézzük a listát, akkor általában is kijelenthető, hogy ugyanez a sokszínűség jellemző a korábbi és későbbi jelölt városokra is.

A programok jelentősen eltérnek költségvetésüket tekintve is, ami különösen annak köszönhető, hogy a programok túlnyomó részét nem uniós támogatásból finanszírozzák.

A kulturális fővárosokat 2004-ig kormányközi szinten választották ki, az Európai Unió Tanácsa csak formálisan döntött, majd az adott város az Európai Bizottságtól kapott egy bizonyos összegű (a programsorozat teljes költségvetéséhez képest elenyésző mértékű) támogatást.

A program kezdeti spontaneitása, „irányítatlansága” után, 1999-től új szabályozást fogadott el az Európai Parlament és a Tanács, megváltoztatva a kijelölési procedúrát. Az Európai Parlament és a Tanács 1999. május 25-i, 1419/1999/EC határozata szól a 2005 és 2012 közötti időszak „Európai Kulturális Főváros” közösségi projektek szabályozásáról (Official Journal L 166, 1999. július 1.).

A határozat értelmében 2005-től kezdődően az alábbi eljárással választják ki Európai Kulturális Fővárost:

- Az esemény kezdete előtt négy évvel a soron lévő tagállam elküldi jelölését vagy jelöléseit, lehetőleg javaslatával együtt, az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, a Bizottságnak és a Régiók Bizottságának;
- a Bizottság minden évben összeállít egy bírálóbizottságot (szakértői panelt), amely jelentést ír a jelölésről. Az Európai Parlament jelezheti véleményét a Bizottság felé a jelentés kézhezvételétől számított legfeljebb három hónapon belül;
- a Bizottság javaslatára, a Parlament és a szakértői panel véleményének figyelembe vételével, a Tanács kijelöli az Európa Kulturális Fővárost, illetve fővárosokat az adott évre.

A jelölésnek tartalmaznia kell olyan európai léptékű kulturális projekt csomagot, amelynek alapja a kulturális szereplők együttműködése kell, hogy legyen. A projektek szervezése más európai városokkal közösen is történhet.

A pályázatnak tartalmaznia kell, hogy az adott város hogyan szándékozik

- bemutatni azokat a művészeti irányzatokat és stílusokat, amelyek születését elősegítette, vagy amelyek fejlődéséhez jelentős mértékben hozzájárult;
- olyan eseményeket szervezni, amelyek a tagállamok más városainak kulturális szereplői bevonásával zajlanak, és amelyek tartós kulturális együttműködésekhez vezetnek;
- biztosítani a lakosság minél nagyobb részének mozgósítását és részvételét;
- az Európai Unió polgárainak minél szélesebb körét vonzani és minél tágabb közönséget elérni multimédiás és többnyelvű megközelítéssel;

- elősegíteni a különböző európai kultúrák, illetve a világ különböző kultúrái közötti párbeszédet;
- hasznosítani a város kulturális örökségét, építészeti értékeit és életminőségét.

Minden városnak olyan programsorozatot kell szerveznie, amely a város saját kultúráját és kulturális örökségét állítja reflektorfénybe, de ugyanakkor a közös kulturális örökségre is épít, bevonja a többi európai ország kulturális tevékenységeiben érdekelt szereplőit és velük hosszú távú kapcsolatokat alakít ki.

A Bizottság évente értékeli az előző év eseménysorozatát, jelentést ír róla és azt eljuttatja a Parlamenthez, a Tanácshoz és a Régiók Bizottságához. A Bizottság javaslatot tehet továbbá a döntések felülvizsgálatára, ha azt szükségesnek ítéli meg a kezdeményezés zavartalan működésének biztosítása érdekében, és különösképpen az Unió bővítésével kapcsolatban.

Az Európai Unió pénzügyileg is hozzájárulhat az Európa Kulturális Fővárosa programokhoz a Culture2000 keretprogramon keresztül, egyes, a programsorozat részét képező európai léptékű események támogatásával.

Az 1999-es rendelet azonban több tekintetben nem jelentett igazi elmozdulást. Nem volt ugyanis verseny a városok között, a kijelölt országok gyakran egyetlen várost jelöltek, nem követték nyomon a kiválasztott városokat, és nem kérték számon az európai hozzáadott értéket, a program eredeti céljainak érvényesítését sem.

Újabb szabályozásra került sor 2006-ban, három ok miatt. Egyrészt a bővítésre tekintettel megtörtént a jelölő országok listájának összeállítása 2019-ig, amely már figyelembe vette a 10 új tagország érdekeit is. Ennek értelmében, 2010-ben Németország és Magyarország kapott jogot egy-egy város jelölésére (2. táblázat), Isztambul bekapcsolása valamivel később történt.

2. táblázat: A kulturális főváros jelölésére jogosult országok 2010-től

2010	Németország (Essen), Magyarország, (Pécs), Törökország (Isztambul)
2011	Finnország (Turku), Észtország (Tallin)
2012	Portugália (Guimarães), Szlovénia (Maribor)
2013	Franciaország (Marseille), Szlovákia (Kassa)
2014	Svédország (Umeå), Lettország (Riga)
2015	Belgium, Csehország
2016	Spanyolország, Lengyelország
2017	Dánia, Ciprus
2018	Hollandia, Málta
2019	Olaszország, Bulgária

Másrészt a projekt monitoringját próbálták rendezni. Harmadrészt előírták, hogy 2013-tól a jelölő ország köteles versenyeztetni a városokat, és egy 13 fős

nemzetközi panel joga a javaslatok értékelése, konkrét kritériumok alapján. Ez a változás vezette be a Melina Mercouri-díjat, amellyel az együtt járó 1,5 millió euró feltétele a kritériumoknak való megfelelés.

A változó és egyre részletesebb uniós szabályozás nem csak azt mutatja, hogy a cél az EKF programmal kapcsolatban egyre komplexebb, hanem azt is, hogy az Európai Unió erőteljesebben törekszik a program „többszintű” kormányzására, az uniós és tagállami szint közötti kompetenciák kiegyensúlyozására. Noha az elvárások túlnyomó többsége végül is a kijelölt város kormányzata számára fogalmazódik meg, ugyanakkor a nemzeti kormányzat kompetenciája a jelölés, mint láttuk, már nyílt verseny alapján, és végső soron a tagállami kormány felelőssége az is, hogy az adott város képes legyen a projekt sikeres végrehajtására. Érzékelhető az a törekvés is, hogy az EU intézményei is egyre szorosabb kontrollt gyakorolnak a program végrehajtása felett. Ebben az értelemben az EKF program valóban alkalmas az „európai” kormányzási modell „exportálására”, mind a tagállami, mind az adott város kormányzatokra való közvetlen befolyás érvényesítésére.

Az EKF programok átfogó értékeléseiből levonható tanulságok

Az első Palmer-jelentés, 2004

Az EKF-hez fűződő EU bizottsági ambíciók jeleként indult el a program végrehajtásának értékelése. A 2004-ig lebonyolított EKF programok értékelését az EU Bizottság megbízásából Robert Palmer vezetésével készítették el⁴⁷. A komplex szempontrendszer követő jelentés minden elemére nem térünk ki⁴⁸, csak azokra a társadalmi és különösen irányítási vonatkozásokra, amelyek jelzik a projekt típus menedzselésének nehézségeit. Tartalmi értelemben a jelentés egyik legfontosabb üzenete egyébként az volt, hogy összességében Palmer a projektet nem tartotta megfelelően kihasználtnak az uniós célok szempontjából.

Az EKF projektek kormányzási elvárásai között, ha különböző formában és mélységben is, de folyamatosan jelen volt a helyi, polgári részvétel biztosítása. A jelentés szerint a 2004-ig lezajlott programok többsége csak általánosságban, retorikai szinten említette a társadalmi, helyi társadalmi jelentőséget, legfeljebb bizonyos speciális csoportok, mint a fiatalok, kisebbségek, fogyatékosok bevo-

⁴⁷ A jelentés szakmai sikerének köszönhető vélhetően, hogy később Robert Palmert nevezték ki az Európa Tanács kultúráért felelős igazgatójává, de továbbra is jelentős szakmai befolyást gyakorol az EKF programok lebonyolítására is.

⁴⁸ Lásd Kovács Laura és Simon Ágnes ismertetését a jelentésekről.

nására terjedt ki a figyelem. Ritkán fogalmaztak meg olyan általános „kulturális instrumentalista” célt, hogy a helyi társadalommal való viszonyrendszer átfogó formálására, esetleg megújulására irányulna a program. Ez a tény arra utal, hogy az EKF „társadalmisító”, bevonó jellege a korábbi időszakban nem volt az elvárások fókuszában, mint ahogy a fejlesztések, kezdeményezések fenntarthatóságának igénye sem. A programok ugyan megfogalmaztak általános fejlesztési irányokat, de a városok többsége az évet követően alig törődött ezek garantálásával. Ugyanakkor a létrehozott beruházások, mint a program „örökségei” természetesen erős determinációval járnak hosszú távon is, nem egy város esetében inkább terhet, semmint előnyt eredményezve. Éppen ezek a tanulságok késztették arra a bizottságot, hogy a később kijelölt városok törekedjenek a pénzügyi, gazdasági fenntarthatóság érvényesítésére.

Az európai „hozzáadott érték” igényének hangsúlyosabb elvárását az a 2004-es jelentésben szereplő megállapítás is megalapozta, miszerint gyakran nem érvényesült igazán az európai dimenzió, nem értették meg a városok a program rendeltetését.

A pályázó városok célja döntően „külsődleges” volt, tehát csak szlogenek szintjén szerepelt az európai térképre kerülés, turisták vonzása, a város „eladása”, de nem volt jellemző, hogy az EKF projekttel az adott város mélyreható változásokat szándékozott volna elérni. A programok kiválasztásának folyamatában gyakran konfliktusok keletkeztek. Szinte minden városnak meg kellett birkóznia azzal az ellentmondással, hogy vajon a nagy, importált vagy a helyben kezdeményezett, kisebb jelentőségű rendezvények kerüljenek többségbe. A célok és programok meghatározása során gyakran előfordult, hogy a kompromisszum érdekében túl összetett, túl általános, túl ambiciózus célok fogalmazódtak meg.

Az értékelés általános konklúziói között megjelent egy, a kormányzás szempontjából nagyon fontosnak bizonyult elem, miszerint a programokat nagyon gyakran erősen beárnyékolta a politikai ambíciók. A jelentés kitért a városok belső döntési mechanizmusára is, rámutatva a társadalmi részvétel elhanyagolt szerepére. Noha mindegyik város azt állította, hogy a pályázat és a pályázati célok megfogalmazása konzultációs folyamaton ment keresztül, de a valóságban a konzultáció leginkább a politika szférájára korlátozódott, ritkán terjedt ki a helyi társadalomra vagy éppen a gazdasági szereplőkre. A konzultációk leggyakrabban formális tanácskozásokban, médiakampányokban merültek ki, nem váltak szisztematikussá. Ami a projektirányítási megoldásokat illeti, lényegében három fő modell alakult ki:

- a legtöbb város autonóm, jogi személyiséggel, non profit társasági, alapítványi formában intézményesítette a menedzsmentet,
- de gyakran előfordult az önkormányzati hivatalon belüli részleg megbízása is,
- vagy az előzőek keveréke.

A menedzsment szervezetek, illetve azok irányító tanácsai már az EKF év előtt 3-4 évvel létrejöttek, átlagosan 15 taggal. A jelentés szerint a testületen belüli arányokat nem annyira a szakértelem, inkább a politikai reprezentáció igénye döntötte el. A különböző elnevezésű tanács (board) vezetője legtöbbször a polgármester, de előfordult egyetemi rektor is, illetve független magán-személy, s az értékelők megjegyezték, hogy csak három esetben volt nő.

A jelentés szerint, a megkérdezett érintettek a három modell közül az elsőt tekintették általában a legelőnyösebbnek a függetlenség, flexibilitás és a partnerségek kiépítése szempontjából is. Az EKF városok szinte mindegyike beszámolt arról, hogy sok problémája volt a projekt speciális menedzsmentjének megszervezésével. A leggyakoribb problémaként jelölték meg, hogy

- az irányító testületben a politikai érdekek domináltak, (olyannyira, hogy ha változás történt időközben a politikai viszonyokban, akkor az többnyire a tanácsban is végbement személycsere formájában),
- a tanácsban nem volt képviselve minden fontos kulturális szegmens,
- konfliktusok jelentkeztek a tanács és a menedzsment között,
- a projekthez kötődő szervezet túlságosan nagy volt.

Rotterdamot említi ugyan a riport pozitív kivételként, ahol a tanácsot nem politikusok, köztisztviselők, hanem független gazdasági, művészeti személyiségek alkották. Kiderült azonban az is, hogy ez a testület nagyon sérülékeny volt, megkérdőjelezték a legitimitását, s kevésbé volt képes az akaratát a menedzsmenttel is elfogadtatni. A jelentés azt is megemlíti, hogy a bekerült túl erős személyiségek mindenütt nehezítették az operativitást.

Palmer a jelentésben azt javasolta, hogy a független testület élére erős, legitim vezetőt kell kiválasztani, és lehetőleg el kell kerülni a menedzsment és a tanács vezetője közötti személyes konfliktusokat. A konfliktusok ugyanis demoralizáló hatásúak az apparátusokra és rontják a média nyilvánosság támogatását.

Az is kiderült, hogy szinte mindenütt problémát jelentett a helyi menedzsment és a felsőbb irányítási szintek közötti kapcsolat, különösen a finanszírozási kérdések vonatkozásában. Ez az elem mutat rá a többszintű kormányzás csapdájára, ami abban fogalmazható meg, hogy az egyes szintek nem egyenlők, nem azonos fajsúlyúak, tehát nem rendelkeznek egyenlő eszköztárral, s ezért a partneri jellegű együttműködésük is korlátozott. Gyakran fordult elő politikusi nyomás bizonyos programok támogatása vagy éppen kiszorítása érdekében, amire különösen a források feletti döntési pozíciók adtak lehetőséget. A jelentésben szereplő példák, Palmer szerint, világosan visszatükrözték az illető ország általános politikai kultúráját, kormányzási sajátosságait. A fent említett, tipikusnak tekintett konfliktusok kezelésére Palmer a nyilvános vitát javasolta, illetve azt, hogy a művészeti, és projektkérdésekben, lehetőleg korlátozni kell a közvetlen politikusi befolyást.

Ami az operatív menedzsment funkciók intézményesítését illeti, a jelentés szerint a kulturális programozáshoz közvetlenül nem kapcsolódó funkciók, mint a beruházások, turizmus, fejlesztés, infrastruktúra fejlesztés irányítása az általában is ezzel foglalkozó szervezetekhez került. Az is gyakran előfordult, hogy a szponzorálást, kommunikációt és egyéb tevékenységeket kiszervezték, s így az EKF menedzsment szigorúan a programszervezésre fókuszálhatott. Nyilván e munkamegosztási, szervezési különbségek miatt különbözött a menedzsmentek mérete a 6-200 fő között váltakozva. A riport beszámol arról, hogy a legtöbb szervezet működésében jelentős személyes konfliktusok voltak, a vezető és a személyzet, a vezető és a tanács viszonylatában egyaránt. A jelentés is elismeri, hogy nyilvánvalóan gondot jelent az eltérő menedzsment kultúrájú, módszerű szervezetek, személyek intenzív együttműködésnek kényszere, de ezek a problémák az ilyen nagyméretű, de rövid távú projektek esetében szinte törvényszerűek. A projekthez kötődő személyzet szinte egyszerre verbuválódik, nincs a közelben igazán olyan szakértő, aki a feladathoz korábban tapasztalatot szerezhetett volna stb. Ugyanakkor a projekt során összecsiszolódott menedzsment gyakran nagy értéket képvisel, így a jelentés szerint nyolc városban a menedzsment szervezetet a projekt lebonyolítását követően tovább működtették különböző, a kultúrához valamilyen módon kötődő célok érdekében.

Általános értékelés a 25 éves EKF program szerepéről, 2009

Az Európa Kulturális Fővárosa program 25. évfordulója alkalmából az Európai Bizottság Brüsszelben nagyméretű konferenciát rendezett 2010-ben, illetve előzetesen egy füzetet jelentetett meg (EC, 2009). A dokumentum hangsúlyozza, hogy az egyik legsikeresebb közösségi együttműködési programsorozatról van szó, de az ünneplés mellett bizonyos vonatkozásokban kritikus értékelést is ad. A bevezető utal arra, hogy nincs két egyforma város, amelyik hasonló módon bonyolította volna le az egyévnyi hosszú dzsemborit, éppen azért, mert azokat mindig a konkrét nemzeti és lokális kulturális, társadalmi környezet determinálta. A különböző városoknak nagyon eltérő volt a célrendszere is. Sok közülük ki akart kerülni a nemzetközi térbe, de például Brüsszel, érthetően e célt már elérve, a város belső kohéziójának erősítését tűzte zászlajára, jól érzékeltetve saját helyzetét és problémáit.

Ez az értékelés is megemlíti, hogy minden városnak meg kellett küzdenie a politikai támogatás és befolyás, illetve a művészeti függetlenség igénye közötti feszültséggel, azokkal az ellentmondásos kihívásokkal, amelyek például a minőség és népszerűség, a tömegesség és az intimitás, az önépítés és a kitarulkozás, a látványfejlesztések és a hosszú távúság között jelennek meg. A dokumentum

a siker garanciái között kiemeli a kormányzás szerepét. Ebből a szempontból kifejezetten negatív példaként említi a Thesszalonikiben lezajlott programot, amelynek során négy elnök és négy direktor váltotta egymást. Az értékelés szerint az EKF projektek sikerének alapvető záloga a politikai és a gazdasági szektor támogatása, a velük való szoros együttműködés.

A dokumentum a korábban celebráló városok projektirányításában résztvevők interjút is tartalmazza. A kormányzás kérdéskörét mindenki érintette, ezekből a véleményekből emelünk ki néhányat. Ahogy Nagyszében képviselője fogalmazott, az EKF projekt a város kormányzásának egyik legnehezebb kihívása. Gyakran kiemelték a menedzserek, hogy el kellett sajátítaniuk a civil és gazdasági szereplőkkel való együttműködés szabályait, mint ahogy Helsinki menedzserigazgatója fogalmazta meg jó tanácsként: „*hálózatosodni, amennyire csak lehet*”, vagy a stavangeri, „*kommunikálni, kommunikálni, és látszani, amennyire csak lehet*”. Amikor arról kellett az interjúalanyoknak nyilatkozniuk, hogy mi volt a legrosszabb élményük a program bonyolítása során, gyakran előkerültek a pénzügyek, a források felsőbb hatóságoktól történő összeszedésének gyötrelmei. Megszólalt riportalanyként Robert Palmer is, aki 1990-ben a Glasgow-i évet irányította. Azt üzenté a későbbi városok menedzsereinek, hogy az egyik legfontosabb feltétele az EKF sikernek a jó előre tisztázott és elegendő pénzügyi kondíció, s a minőség garantálása a mennyiség helyett. A feladat egyáltalán nem könnyű, s kétszer gondolják meg, mielőtt igent mondanak. Az antwerpeni direktor viszont azt tanácsolta, hogy ha kevés a pénz, akkor különösen fontos, hogy világosak legyenek a prioritások. A salamancai EKF programigazgatója is, az érintettek bevonása mellett, a program realitását emelte ki, míg a grazi szakember arra intett, ne legyen a menedzsment túl demokratikus a programozásban, mert akkor sok partner csalódnai fog a végén.

A harmadik Palmer-jelentés, 2011

A 2011-ben napvilágra került 3. jelentés, mint ahogy az első is, fontos szerepet tulajdonított az EKF projektek kormányzási kérdéseinek, bár a fókuszában elsősorban az EKF projektek turizmusra gyakorolt hatása, illetve a fenntarthatóság, az EKF projektek „öröksége” állt. Ahogy a riport fogalmaz az egyik legnagyobb kihívás mindenütt a politikusok, művészek „egójával” megbirkózni, nem véletlen, hogy szinte minden városban több művészeti direktor váltotta egymást. Az általános politikai környezet természetesen még inkább megnehezítheti a szinte szükségszerű konfliktusok kezelését. A jelentés Isztambul példáját említi, ahol a teljes irányító testület lemondott, tiltakozva a politikai szereplők erőteljes beavatkozása ellen, programok maradtak el a személyes konfliktu-

sok miatt, a civil szereplők, akik a pályázat sikerében nagy szerepet játszottak, végül teljesen kiszorultak. Az antidemokratikus irányítás veszélyét az Európai Bizottság monitoring bizottsága egyébként már 2009-ben jelezte, de jogi lehetőség nincs a beavatkozásra, a jelölt város nem köteles a tanácsokat követni.

A jelentés javaslatai között a kormányzás vonatkozásában az uniós szint megerősítése, a helyiek számára a politikusok „távol tartása” szerepel, de kétségtelenül azt a véleményt tükrözi a jelentés, hogy a tipikus kormányzási konfliktusokkal minden városnak magának kell megbirkóznia, saját, konkrét megoldásokat keresve.

Meg kell említeni, hogy az EKF programok uniós irányításának egyre kifinomultabb, részletesebb segédlet rendszere alakult ki. Ha szemügyre vesszük a bizottság vonatkozó honlapját, akkor számtalan policy dokumentumot, értékelést, ajánlást, esettanulmányt találunk a pályázó városok instruálása céljából. A sikertípek között kiemelt helyen szerepel a „stakeholderekkel”, azaz érintettekkel való érdemi együttműködés, a hatékony kommunikáció, a politikus testületektől való függetlenség.

Az irányítási összefüggések konkrét városi példák tükrében

A „nagypolitika” szerepe: a görög városok esete

Az irányítás és a programozás szempontjából is kevésbé sikeresnek minősült a szakmai közvéleményben a két görög kulturális főváros esete. *Thesszaloniki* 1997-ben viselte a címet. A legnagyobb gondot a túl ambiciózus kulturális programozás, illetve fejlesztési beruházási terv okozta. A programhoz kapcsoló fel-fokozott központi kormányzati (nemzeti) igényeket lényegében a Balkánon való görög terjeszkedés (és egészen konkrétan a Macedóniához való viszony) geopolitikai ambíciója táplálta, amit a program mottója is visszatükrözött: „Thesszaloniki a Balkán fővárosa”. Azonban az idő és a kapacitások szűkössége miatt a beruházások építészeti igénytelenek lettek, kitéve a vállalkozások profitéhségének (Kalogioru, 2003), és természetesen nem is készültek el időre. Azt is megállapították, hogy nem sikerült bevonni a helyi civil és értelmiségi társadalmat sem, amire csak részben magyarázat a források szűkössége. A politika igénye volt, hogy minél több látványos fesztivált, programot szervezzenek, ez fontosabbnak bizonyult a helyi társadalommal és művészekkel való párbeszédnél. A feszített ütem, a beruházások mérete miatt a menedzsment feladatok jelentős részét kiszervezték, sokak szerint irreális összegek fejében. A

végrehajtó és ellenőrző szervezet folyton változott, kompetenciái nem voltak érértelműek, így a felelősség is elsikkadt a végrehajtás során.

Sajnos a tanulságokat nem vonta le a kormányzat sem az athéni Olimpiai Játékok, sem a patrasi kulturális főváros program során. Patras kijelölésének érdekessége, hogy az Európai Unió által felállított szakértői panel 2002-ben úgy döntött, személyesen látogatja meg a várost a döntés előtt. A bizalmatlanság vélhetően összefüggött a korábbi görög fiaskóval is. Ez először fordult elő a program történetében, ennek konkrét oka az volt, hogy az új, 1999-es szabályozás szerint bár a nemzeti kormány kompetenciája volt jelölni a várost, de a Tanácsnak kellett ezt jóváhagyni. A görög kormány kizárólag Patrast jelölte, ráadásul meglehetősen hiányos érvrendszer alapján. Az is közrejátszott a panel felállításában és a helyszíni látogatás igényében, hogy a város által elkészített pályázat alapján nehéz volt az értékelést elvégezni. A szakértői panel az ügy kapcsán jelezte, hogy az európai tanácsi rendeletben felsorolt kritériumok túl általánosak, s úgy vélik, hogy az uniós szintű döntés az akkori szabályok alapján lényegében formális. Óvtak attól, hogy olyan várost jelöljenek a kormányok, amelyek nem tudnak felmutatni elegendő kulturális értéket, s hogy a cím elnyerését pusztán városfejlesztési, marketing céloknak rendeljék alá. A panel az Unió intézményeihez fordult, hogy az 1999-es szabályozást követően tegyenek intézkedéseket azért, hogy a program illetve a cím rangja megőrződjön. Véleményük szerint a megváltozott körülményekre tekintettel meg kellene változtatni az irányítási sémát is.

A szakértők összességében egyébként jónak értékelték a patrasi programot, bár a részletek megvilágítását hiányolták, többször is jelezve a pályázat formai, tartalmi hiányosságait. Pozitívnak tartották, hogy Patras, mint viszonylag kis város (170 000 lakos) vállalta a méretét, és realizztikusan tervezte meg a vállalásait, amely mögött erős politikai és kormányzati támogatás állt. Kiemelték, hogy a beruházások már folynak, mert az Olimpiai Játékok társrendezője is volt a város. Hiányolták viszont a megvalósíthatósági tanulmányokat. A helyszíni szemlén meggyőződtek arról, hogy erős a helyi támogatottság, s különösen az amatőr mozgalom jelentőségét hangsúlyozták. Az európai dimenzió hiánya miatt igen súlyos kritikát fogalmaztak meg, féltve a program nemzetközi hitelességét. Különösen aggályosnak tartották, hogy Patras, miután viszonylag kis város, nem rendelkezik olyan létesítményekkel, terekkel, ahol nagyméretű rendezvények tarthatóak. Hiányolták a múlt örökségét hangsúlyozó programok mellett a kortárs művészeteket, és a fiatalok részvételét is, valamint az új kulturális formákat, technológiákat. Úgy vélte a panel, hogy kevés igazán professzionális művészeti, közművelődési szakembert vontak be, akik képesek európai léptékű rendezvények, projektek megszervezésére, európai partnervárosi kapcsolatok építésére. Így a panel nem értékelte pozitívumnak azt sem, hogy Patras

jelölését több európai hálózati szervezet is támogatta, szerintük nyilvánvalóan csak formális politikai gesztusként. A zsűri jelezte, hogy a pályázat fő ideája a hidak és dialógusok, nem lehető fel a programok kifejtése során, ennyiben csak felszínes díszítő elemek, nem a programok tematikai meghatározói.

Összességében a panel ugyan a várost alkalmasnak találta a megrendezésre, de csak abban az esetben, ha eleget tesz bizonyos elvárásoknak:

- A város alkalmazzon szakmailag alkalmas igazgatót a program irányítására, akinek vannak európai léptékű tapasztalatai.
- A város megvalósítható mennyiségű projektre fókuszáljon, amelyek európai minőséget tudnak elérni.
- Tegyen lépéseket, hogy a projektek között legyen elegendő európai rangú esemény, fejlesztés.
- A város készítsen stratégiai tervet, amelynek mentén fejleszti szervezési kapacitásait a programok végrehajthatósága érdekében.

A nemzetközi zsűri tevékenysége és véleménye bizonyítja, hogy az Európai Unió kifejezetten törekedett befolyásának érvényesítésére, felhasználva a kijelölési folyamatban birtokolt, korábban lényegében csak formális pozíciót. Az „önmagukat megvalósító” városoknak tehát saját találékonyságukon túl az európai leckét is fel kell mondania. A véleményből az is látszik, hogy a szakemberek a kormányzati szempontokat kiemelten kezelték, jórészt a döntéshozók felelősségét hangsúlyozva a program sikerében.

Az EKF programok néhány jellemzője a finanszírozás oldaláról

A 2000-ben nyertes 9 város programjaival foglalkozó európai uniós értékelő anyagból kiemelendő a finanszírozási helyzet, ami bizonyítja, hogy az EKF már finanszírozási modelljét illetően is erősen többszereplős, de nem azonos séma mentén. A kilenc városban tapasztalt egyes különbségek fakadhattak az adott ország közigazgatási felépítési sajátosságaiból (ha nincs például középszint, akkor az nem tud részt venni a finanszírozásban), a városi önkormányzatok finanszírozási lehetőségeiből, a háttérszabályozás által biztosított önkormányzati mozgáster mértékéből. A magánszektor részvétele függhet az általános társadalmi részvételi módok kialakulásától vagy éppen kialakulatlanságától (például Portugáliában óriási lemaradások voltak e téren), míg a közösségi-magán együttműködések elterjedésében élenjáró országokban (pl. az Egyesült Királyságban) sokkal jellemzőbb volt a magánszektorbeli részvétel a közösségi és a helyi kezdeményezésekben.

A 2000. évi, 9 várost magába foglaló Kulturális Főváros Program teljes költségvetése 1996–2000 évekre összesítve városonként átlagosan 2,6 millió euró volt. A legtöbbet Helsinkiben szántak erre a célra, összesen 58 millió eurót, a legkevesebbet pedig Reykjavík költött az öt év alatt: 7,9 millió eurót. Beszéde- sebb azonban az egy főre vetített kiadások alakulása, mely szerint a legrosszabb arány Prágában alakult ki, 15 euró/fő értékkel. Az eltérések jelzik, hogy nincs bevált recept, nincs modellváros, mindig a nyertes város adottságai és lehetőségei szabják meg, hogy mennyit költenek az EKF-programra.

Érdemes Lille EKF programköltségvetését szemügyre venni, amely valóban érzékelteti a többszintű kormányzáshoz kapcsolódó többszintű finanszírozás belső arányait. Lille programja tükrözte továbbá a regionális lépték jelentőségét is, miután a projekt még a határon túli belga területekre is kiterjedt. A 150 város, mint partnerek és a regionális szintek bekapcsolása viszonylag nagyméretű tanács, s annak alárendelt kollégiumok létrehozását tették szükségessé Lille-ben. Érdekessége a menedzsmentnek a mintegy 16 000 „önkéntes nagykövet” aktivitása a régióban, vagy a több mint 100 üzleti partner szervezett együttműködése.

3. táblázat: Lille EKF projektjének költségvetése

Finanszírozó	millió euró	aránya (%)
A francia állam és az Európai Unió	13,7	18,8
Nord Pas-de-Calais-i Regionális Tanács	10,7	14,7
Nord megye Tanácsa	6,7	9,2
Pas-de-Calais megye Tanácsa	3,3	4,5
Lille város	8,1	11,1
Lille környéki Települések Szövetsége	13,7	18,8
Privát szektor	12,0	16,4
Érintett önkormányzatok	4,8	6,6
ÖSSZESEN	73	100

Forrás: A szerző

Essenben a program finanszírozására PPP konstrukciót alakítottak ki, az önkormányzatok, nagyvállalkozások részvételével.⁴⁹ A szövetségi kormány kiemelt támogatást nyújtott a programhoz a német alkotmányból ismert, ún. „Közös feladatok” keretében, amely lényegében normatív kötelelem bizonyos fejlesztések közös, tartományi és szövetségi finanszírozására. A pályázat már pontosan tartalmazta, hogy mely vállalatok, cégek vesznek részt a projektben. A példa azt érzékelteti, hogy a költségvetési-finanszírozási rendszer stabilitása, kiszámíthatósága jó bázis a horizontális pénzügyi együttműködésekhez is.

⁴⁹ Lásd részletesen a harmadik fejezetben.

A nemzetközi együttműködés dimenziója

A projektekkel kapcsolatos egyik elvárás, hogy a kijelölt városnak kapcsolatokat kell kiépítenie más európai városokkal. Ez a kormányzás szempontjából kétségtelen speciális dimenziót és plusz feladatokat jelent. Azt feltételezhetjük, hogy az érintett városok általános nemzetközi beágyazottsága, diplomáciai gyakorlata függvényében tudott sikeresen vagy kevésbé sikeres megbirkózni a kihívással. Nyilvánvalóan a hagyományos twinning kapcsolatok, a városi kulturális intézmények, személyek nemzetközi kapcsolati portfóliója fontos szerepet játszik, de bizonyos funkciókat természetesen az EKF-hez kötődve ki is szerződnek. Ugyanakkor fontos kiemelni, hogy az EKF programok alkalmat teremtettek a városok speciális, az EKF-hez köthető nemzetközi hálózatainak kiépítésére is.

1996-ban jött létre az ECCM, luxembourgi székhellyel (Network of European Capitals and Months), amelyik az EKF városokat, illetve kulturális hónapokat szervező városok változó intenzitással működő szövetkezése.

A kilenc millenniumi város, a kijelölést követően 1998-ban hozott létre egy nemzetközi egyesületet (AECC), amelyik 1998-2001 között működött, azzal a céllal, hogy koordinálja a kilenc város tevékenységét. A testület mellett titkárság is működött. A szervezetet egyrészt a tagok, másrészt az EU finanszírozta. A szervezetnek saját honlapja és weboffice-a, logója volt. Szakértő céget bíztak meg azzal, hogy a nemzetközi marketing programot alapozzon meg, illetve nemzetközi szponzorokat találjanak, bár ez utóbbi kezdeményezés egyébként nem volt sikeres, s végül a városok maguk közösen szervezték a promóciós tevékenységet. Az AECC 12 közös projektet szervezett meg a különböző városokban, később további 60, egyéb finanszírozású projektet hajtott végre 1998-2000 között.

Az EKF projektek más dimenzióban is hozzájárultak a városok hálózatosodásához. Néhány éve létrejött például Liverpool kezdeményezésére, az ún. EKF-policy csoport, amelyik az Európai Bizottság pénzügyi támogatásával hirdet programokat tudományos igényű kutatók számára, működtet információs központot. Az egyik célja, hogy ajánlásokat, elemzési kereteket, indikátorokat fogalmazzanak meg az EKF programok hosszú távú hatásainak értékelésére. A csoport által kidolgozott indikátorokat már alkalmazták is a 2010-es EKF programok ex-post értékelése során.

2006-ban jött létre az EKF városok egyetemeinek hálózata Pécssett, 15 taggal, jelenleg már 50 tagja van. Ezekben a kapcsolatokban való részvételi aktivitás arra is evidencia, hogy a városok mennyire képesek a felettes kormányzási szintektől függetlenül, önállóan kezdeményezni, európai léptékben együttműködni, az EKF programok folytatása érdekében lobbizni, hozzájárulva a többszintű kormányzás ideájának megvalósításához.

Liverpool sikerének titka

Liverpoolt a sikeres EKF városok közé sorolják az értékelések, többek között a szereplők mozgósításának okán. A pályázat leghosszabb fejezete foglalkozott a bevonandó szervezetek körével. Több száz szervezetről volt szó, amelyek közül sok a pályázat előkészítése során került közelebbi kapcsolatba egymással, mivel korábban nem volt felhőtlen közöttük a viszony.

A régió kulturális életében érintett szinte összes szereplő összehozása érdekében önálló, gazdasági szervezetet (Liverpool Culture Company Limited, LCCL) hoztak létre. Az igazgatótanácsban a város vezetői és az ellenzék vezetői is helyet kaptak, a város kulturális, politikai és üzleti életének képviselőivel együtt. A pályázat előkészítése során az LCCL munkatársainak száma elérte a 20 főt, bár nagy részük csak részmunkaidőben dolgozott.

Liverpoolban számos, kevésbé hangsúlyosan képviselt, bevándorló csoport él, ezek bevonására különösen nagy figyelmet fordítottak. A Liverpooi Városi Tanács 2003-ban átfogó hatásértékelést készítettett a projektnek a városra gyakorolt társadalmi-gazdasági hatásairól. A program fenntarthatóságát és azokat az előnyöket, amelyek 2008 után is pozitív hatást fejtenek majd ki a helyi lakosságra, negyedévente felülvizsgálták.

Liverpool a polgárok bevonását térben ún. koncentrikus körök mentén szervezte. Először Liverpool városközpontja lépett kapcsolatba a város külső részével, majd az egész város a környező Merseyside kerülettel, onnan haladt tovább a folyamat a régió, az ország és végül Európa, sőt a világ más kontinensei felé. Az egész folyamat alapfeltétele volt, hogy a koncentrikus kör közepe, Liverpool magja erős legyen.

Tanulságos a brit tender városversenyében alulmaradt Birmingham önkritikája: Liverpool azért nyert, mert maga mellé állította a lakóit. Liverpoolban úton-útfélen a kulturális főváros pályázattal találkozott a látogató, látszott a város egészének eltökéltsége, hogy Európa kulturális fővárosa akarnak lenni, Birminghamben pedig még a pályázatkészítő csapat tagjai sem mind voltak tisztában a feladatukkal.

A nemzeti kontextus szerepe, a kormányzási szintek együttműködése

A korábbi programok értékelése során több olyan példával találkoztunk, amelyek azt bizonyítják, hogy az adott város sikeressége milyen mértékben kötődik magának az országnak a kulturális, társadalmi sajátosságaihoz. A fejlettebb civil társadalommal, autonóm értelmiséggel, az együttműködés rutinjával rendelkező országokban könnyebb volt az EKF kihívásokkal megbirkózni. Amszter-

dam (1987) esetében kiemelték például, hogy a siker a művészekkel való párbeszéd intenzitásán múlt, hasonlóképpen Antwerpen (1993) esetében is az együttműködés elemét hangsúlyozták, a pozitív médiatámogatáson túl. Stockholmban (1998) is azt tartották a legfontosabb eredménynek, hogy sikerült a művészetek pozícióját megszilárdítani a helyi társadalomban. Ehhez képest az értékelések szerint jórészt az adott országot jellemző általánosabb okokra vezethető vissza, hogy például Madridban (1992), vagy Lisszabonban (1994) alig sikerült kimutatni a program pozitív következményeit, mint ahogy a görög városok problémái is jórészt általános kormányzási, illetve politikai kulturális sajátosságokkal függtek össze.

A kormányzási szintek harmonikus együttműködésére nem véletlen, hogy osztrák városok, Graz és Linz a példa. A föderatív kormányzási szerkezet és kultúra, az osztrák szociális partnerség modellje kétségtelenül megkönnyítette az EKF kormányzási kihívásainak teljesítését. Graz EKF projektje jól mutatja, hogy a nemzeti, illetve politikai támogatásnak milyen pozitív szerepe van. Az osztrák kancellár már a nyolcvanas években úgy nyilatkozott, hogy a kultúra fontos városfejlesztési forrás lehet. Ezt az elkötelezettséget később Graz vezetői jól használták, hogy a kormányzat támogassa őket. Amikor a programot menedzselő céget felállították 1999-ben, akkor is jelentős pénzügyi támogatást kapott a város a tartományi és szövetségi kormánytól. Ugyanakkor a menedzselő céget beillesztették a városi önkormányzat információ áramlásába, hogy egyszerre élvezze a függetlenség és az integráltság előnyeit. A tudatos készülés és politikai támogatás jele volt, hogy a kinevezett vezetők már 1987-től kezdve, minden kulturális fővárosba ellátogathattak. Onnan származott a tapasztalat, hogy független gazdasági státuszú szervezetre van szükség, de úgy, hogy legyenek a gazdasági garanciák az önkormányzat oldaláról. A 2009-es linzi projekt-értékelő jelentése is hangsúlyozza, hogy a projekt sikerét nagymértékben a szintek közötti együttműködés és a partnerekkel való jó kapcsolat biztosította.

A stratégiai tervezés fontossága

Corkot nem tekintik a legsikeresebb projektnek, elsősorban azért, mert ez az ír kisváros nem fordított elég figyelmet a nemzetközi láthatóságra. Ugyanakkor az értékelések szerint Corkban a program illetve várostervezés megalapozottsága és komplexitása érdemel figyelmet. A pályázat a már a korábbi években elfogadott művészetfejlesztési tervre épült, amelynek kidolgozása párbeszéd, konzultációk, kérdőíves megkeresések és írásos vélemények kérése segítségével folyt. Sok ötlet érkezett, amelyek közül jó néhányat beépítettek a pályázatba is. Képzőművészek, színészek, írók, producerek, rendezők, zenészek, tervezők,

táncosok bevonásával vizsgálták az egyes művészeti ágak egyedi jellegét és kreativitását. A kulturális illetve projekttervezés szerves része volt az átfogó stratégiai tervezési folyamatnak. Az önkormányzat létre hozta a Cork Város Fejlesztésének Tanácsát. A Tanács 2002-ben elfogadta a város gazdasági, társadalmi és kulturális tevékenységeinek integrált stratégiáját, amely magában foglalta a Cork 2005-ös projektet is, és még számos, e projekt hatásainak továbbélését biztosító elemet. Az utóértékelések rámutatnak, hogy Cork ebből a szempontból sikeres város volt, mert az év lebonyolítását követően szisztematikusan növekedett a város turizmusa, s az akkori fejlesztések beépültek a város kulturális kínálatába, s a város gazdasági fejlődése is lendületet vett.

A térbeliség, regionalizmus szerepe

Az EKF programok regionális dimenziója viszonylag új vonás, 2007-ben Luxembourgban az EKF projekt hivatalosan is a környékével együtt került megrendezésre. Stavangert is a regionális dimenzió szempontjából sikeres projektnek tartják. Igazán jellegzetesen regionalizált projekt volt az esseni, ami már nevében is a Ruhr-vidék projektje volt. A regionalitás hangsúlyozása nem csak azért volt célszerű, mert a Ruhr-vidékkel együtt a város jobban eladható volt, hanem azért is, mert a német közigazgatási hagyományok eleve támogatták a város és környékének együttműködését. A pályázat elkészítése során egyébként nagy kampányt szerveztek, szintén az egész régióban. Például a polgárok azzal támogatták a kampányt, hogy százezer portrét készítettek (ezekből készült például a pályázat borítóterve), mintegy megszemélyesítve az egész térséget. Az utólagos értékelések ugyan megjegyzik, hogy a regionalizált projektnek voltak ellentmondásai is. Annak ellenére, hogy Marseille és Kassa ugyancsak a régiójával együtt nyerte el a címet, jelenleg is vita tárgya, ahogy a 3. Palmer-jelentés felteszi a kérdést, hogy induljon-e európai kulturális régió program. A 2010-es programokat értékelő ex-post értékelés készítői azon a véleményen vannak például, hogy meg kell őrizni a program városi karakterét, de lehetővé téve a regionális együttműködést is. Tény, hogy a regionális kiterjesztés a kormányzásra többletfeladatokat ró, s az eddigi tapasztalatok ellentmondásosak, nyilván különösen ott, ahol a települések, város és vidéke között az együttműködés nem rendelkezik hagyományokkal.

Következtetések

A fenti szemelvények természetesen nem nyújthatnak koherens képet az EKF programokat végrehajtó városok kormányzási sajátosságairól. A hivatalos uniós értékelések ugyan kitérnek a menedzselési megoldásokra, jelzik a markánsabb konfliktusokat, de nem vállalkoznak a mélyebb okok elemzésre. Ennek ellenére, bizonyos következtetések levonására elegendő adalék gyűlt össze, a pécsi EKF irányításával kapcsolatos hipotéziseink alátámasztására.

Az EKF programok nem csak Pécssett, hanem szinte mindenütt komoly kormányzási kihívást jelentettek, nem voltak mentesek a konfliktusoktól, s a siker vagy kudarc csak részben függött össze a helyiek képességeivel és szándékaival.

Az EKF-ek kormányzása szükségszerűen többszintű, s a szintek szerepfelfogása, kondíciója, s különösen együttműködése egyáltalán nem stabil. Miközben a helyi szint alkalmassága döntő szerepet játszik, a központi kormányzati és az uniós szint szerepe egyáltalán nem hanyagolható el.

Az Európai Unió, illetve a Bizottság egyre határozottabban törekszik az EKF programok bonyolításában az elvárásait ellenőrizni, számon kérni. Ezek az elvárások azonban csak részben jelennek meg a jogi szabályozásban, sokkal inkább az adott program mellé rendelt szakértői panel és a Bizottság konkrét tisztségviselőinek véleményeiben – szubjektív elemeket is őrizve – tükröződnek. A közvetlen beavatkozás eszközeivel nem rendelkezvén a felszínen, az állásfoglalásokban inkább szlogenek jelennek meg a bevonásról, a kreativitásról, az európai hozzáadott értékről stb. Azt feltételezzük tehát, hogy az európai befolyás erre a programra csak nagyon közvetett, ráadásul miután csak egy-egy városra, s néhány évre koncentrálódik, nem is tud olyan mélyreható változásokat elérni, mint a bevezetésben említett kohéziós politika keretében. Természetesen van egy még általánosabb hatás, amit európai nyilvánosságnak nevezhetünk, hiszen az adott városra irányuló fokozott nemzetközi figyelem arra készíti az illető országot, illetve várost, hogy ne csak a célokat, hanem a döntési mechanizmusokat illetően is próbáljanak európai sémát követni (partnerség, polgárok bevonása, együttműködés, tolerancia).

Masszívabb befolyást gyakorol azonban a többszintű kormányzás középső szintje, a nemzeti kormányzat. A nemzeti kormányzatok viszonya az EKF-ekhez időről-időre, országról-országra változik, jelentősen függve az adott állam kormányzási filozófiájától, demokratikus játékszabályaitól, önkormányzati kultúrájától, a finanszírozási rendszertől. Ezek alapján sorakoztathatók fel a központi és helyi szint viszonyrendszerének sajátosságai a neoliberais „helyzetbe hozás” decentralizált modelljétől a paternalista, beavatkozó, centralizáló módszerekig.

A governance, a részvételi demokrácia, a szponzorokkal és programgazdákkal, a kreatív értelmiséggel való partneri együttműködés, a központi kormány-

zattal és az EU bürokráciával való alkudozás, stb. pedig természetesen alaposan próbára teszi a helyi kormányzatokat, amelyek ugyan tanulhatnak az elődöktől, egymástól, de nincs igazán két egyforma eset. Az EKF projekt éppen azért izgalmas, mert mindenkinek el kell sajátítania az együttműködés kultúráját, ami nem írható fel receptre, s nem is írható le egységes európai séma mentén. Az érintett városok azonban összességében sokat tanultak, s ezzel mégis hozzájárulhatnak az „európai közigazgatási térség” formálódásához.

Felhasznált irodalom

- Benneworth, P. – Dauncey, H. (2010): International urban festivals as a catalyst for governance capacity building. In. *Environment and Planning C. Government and Policy*. 28/6. 1083-1100.
- Bouckaert, G. (2009): Public Sector reform in Central and Eastern Europe. In. *Halduskultuur*. No. 10. 94–104.
- Brunazzo, M. – Domorenok, E. (2008): New members in Old Institutions: The Impact of Enlargement on the Committee of the Regions. In. *Regional and Federal Studies*. No. 4. 429–448.
- Dreschler, W. (2009): Towards a Neo-Weberian European Union? Lisbon Agenda and Public Administration. In. *Halduskultuur* No. 10. 6–22.
- Dunn, W. – Staronova, K. – Pushkarev, S. (szerk.) (2006.): *Implementation. The Missing Link in Public Administration Reform in Central and Eastern Europe*. NISPAcee, Bratislava.
- EC (2009): European capital of culture: the road to success. Brussels
- Elias, A. (2008): Introduction. Whatever happened to the Europe of Regions? Revisiting the Regional Dimension of European Politics. In. *Regional and Federal Studies*. No. 5. 483–493.
- European Capital of Culture, 2008*. Socio-Economic Impact Assessment of Liverpool's Bid. Gianna Lia Cogliandro: European Cities of Culture for the Year 2000. AECC/AVEC, 2001. http://europa.eu.int.comm/culture/index_en.html
- European Cities of Culture for the year 2000*. A wealth of urban cultures for celebrating the turn of the century. Final report. The AECC/AVEC. 2001. 61–72. – http://europa.eu.int/comm/culture/eac/other_actions/cap_europ/pdf_word/capitalrep_en.pdf
- Graz Zweitausenddreier. Kulturhauptstadt Europas.www.graz03.at
- Guilani, E. (2006): The Rescaling of Governance in Europe: New Spatial and Institutional Rationales. Guest editorial. In. *European Planning Studies*. Vol. XIV. 881-905.

- Kalogirou, N. (2003): *Public architecture and culture: the case of thessaloniki as European City of Culture for 1997*. In. Deffner, A. – Konstadakopoulos, D. – Psycharis, Y (eds): *Culture and regional economic development in Europe*. University of Thessaly Press, Volos..
- McCoshan, A. – Rampton, J. – McAteer, N. – Mozuraytite (2010): *Ex-Post Evaluation of 2009 European Capitals of Culture*. ECOTEC..
- Palmer R. (2004): *European cities and capitals of culture*. Palmer/Rae Associates, Brussels.
- Palmer, R. – Greg, R. – Dodd, D.(2011): *European Cultural Capital Report 3. ATLAS*, Arnhem.
- Pálné Kovács I. (szerk.) (2004): *Az ECC pályázattal kapcsolatos nemzetközi tapasztalatok*. Kézirat, Pécs, MTA RKK DTI. Készült Pécs MJ Város önkormányzatának megbízásából.
- Pálné Kovács I. (szerk.) (2009): *A politika új színtere a régió*. Századvég. Budapest.
- Rampton, J. – McAteer, N. – Mozuraytite, N. – Lévai M. – Akcali, S. (2011): *Ex-Post Evaluation of 2010 European Capitals of Culture. Final report for the European Commission Directorate General for Education and Culture*. ECORYS.
- Report on the Greek Nomination for the European Capital of Culture (2006). Selection Panel for the European Capital of Culture 2006. Draft. <http://europa.eu.int/comm/culture/eac>
- Sadiq, K. – Walker, H. – Hutton, S. – Artis, H.(2003): *European Capital of Culture 2008. Socio-Economic Impact Assessment of Liverpool's Bid*. ERM Economics. www.kultur2010.de
- Zakarias, G. – Gertzmacher, N. – Gruber, M. – Kurzmann, R. – Steiner, M. – Streicher, G. (2002): *Art and Economics – Graz 2003 Cultural Capital of Europe. An Analysis of the Economic Impacts*. Joanneum Research, Institute of Technology and Regional Policy. InTeReg Research Report No. 4–2002.

Internetes hivatkozások

<http://ec.europa.eu/culture>

<http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/l29005.htm>

<http://www.beinbirmingham2008.net/>

<http://www.cork2005.ie>

http://www.fact-index.com/e/eu/european_capital_of_culture.html

<http://www.liverpoolculture.com>

<http://www.norwich2008.com>

3. KUNSZT MÁRTA – VADÁL ILDIKÓ: AZ EURÓPA KULTURÁLIS FŐVÁROSA–PÉCS2010 IRÁNYÍTÁSI SZERKEZETÉNEK KIALAKÍTÁSA ÉS FORMÁLÓDÁSA 2004-2010 KÖZÖTT

Kormányzati szint

A Kultúra Fővárosa európai uniós cím megpályázása és elnyerése az egyik olyan folyamat volt kormányzati és önkormányzati szinten, melyben mozgósítani kellett mindazt a készséget, mely az európai uniós szintű döntéshozatalt jellemzi. A program célkitűzéseit Brüsszelben fogalmazták meg, s a dolog tárgyából adódóan, nem szigorúan körülhatárolt jogszabályokban formalizálódtak az elvárások, hanem az európai kultúra szellemiségének felmutatását várták és várják el a mindenkori pályázóktól. Ez az elvárás önmagában kihívás, hiszen abban teljes az egyetértés, hogy közös kultúrája van Európának, de hogy ez miben is testesül meg, nehezen definiálható.

Mivel a címet egy város kapja meg, de a kontinensnek kell bemutatkoznia, a döntéshozatali szintek az EU bürokráciától a legkisebb magyar kulturális egyesületig ívelhetnek, s íveltek is.

Magyarország 2004. május elsején csatlakozott az Európai Unióhoz, s még ebben az esztendőben módja nyílt arra, hogy jelölést tegyen a 2010-es Európa Kulturális Fővárosa címre.

A pályázás lehetőségével hivatalosan a minisztériumi szint találkozott először.

Az Európa Kulturális Fővárosa cím birtoklása kiváló ország- és városmarketingre adhat alkalmat, a kultúrában érdekelt döntéshozók szerint. Egyetértés volt a tekintetben is, hogy nem csak kulturális évadot kívánnak megvalósítani a címet elnyerő városban, hanem jelentős városfejlesztést is indukálhat az esemény.⁵⁰ Mindez tükröződött a pályázati felhívásban, melyet a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma 2004-ben tett közzé: „*A pályázat célja olyan, a vonatkozó uniós határozat elveinek megfelelő pályázati koncepció és megvalósítási terv készítése, amely képes az adott város kulturális életének, természeti, épített és szellemi örökségének európai dimenzióban való, innovatív megjelenítésére, valamint lehetővé teszi bosszú távú regionális fejlesztési elképzelések megvalósítását.*”⁵¹ A pályázati kiírás feltételrendszere

⁵⁰ Lásd az Európa Kulturális Fővárosa c. tájékoztató kiadványban megfogalmazottakat (Csekő Szilvia – Mesterházy Balázs – Zongor Attila: Európa Kulturális Fővárosa, BP, Kultúrpoint Iroda, 2004.) továbbá: interjú Schneider Márta kulturális államtitkárral.

⁵¹ http://ec.europa.eu/culture/our-programmes-and-actions/capitals/european-capitals-of-culture_en.htm

magában foglalta annak a lehetőségét, hogy a kulturális értékek megfogalmazása mellett beruházási szempontok mentén is megkezdődjék a gondolkodás.

Kezdeti feladatnak a Minisztérium számára a pályázat lebonyolítása, a versenyezni kívánó városokat illetően pedig a pályázati anyag elkészítése minősült. Hiller István, aki a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumát vezette, miniszteri biztost nevezett ki Mesterházy Balázs személyében, aki koordinálta a minisztériumon belül a teendőket. Némi bizonytalankodás mutatkozott a pályázat menetének meghatározásában: először egyfordulós, majd látván a jelentkezők számát, kétfordulós pályáztatás mellett döntöttek. A pályaművek elbírálásának mikéntjéről is változó elképzelések láttak napvilágot: szakértő zsűri ajánlása és miniszteri döntés, a zsűri önállóan dönt, kormányzati döntés, vagy magyar kormányzati ajánlás alapján brüsszeli döntés lehetősége is körvonalazódott.

A Hiller István vezette minisztériumban azonban nagy szerepet szántak saját tárcájuknak, semmiképpen nem kívánták Brüsszelre bízni a döntést: „Arról, hogy mely magyar város legyen 2010-ben Európa Kulturális Fővárosa, nem a kormány fog dönteni, hanem Hiller István személyesen. Ezért felhívásban fordulnak valamennyi megyei jogú városhoz, megyeszékhelyhez és Budapest főváros önkormányzatához, hogy vegyen részt a pályázaton. Hiller István azt is elmondta, hogy a cím elnyerése óriási lehetőség, hiszen az ország számára büszkeséget, míg egy városnak és régióknak soha nem látott fejlődést jelent.”⁵²

Az első, úgynevezett előpályázatot 2004 októberében írták ki, a beadási határidőnek 2004. december 31. volt megjelölve. A határidő lejártáig tizenegy város nyújtott be érvényes pályamunkát (Budapest, Debrecen, Eger, Győr, Kaposvár, Kecskemét, Miskolc, Pécs, Sopron, Székesfehérvár és Veszprém), közülük választotta ki a továbbjutókat a héttagú szakmai zsűri, amely a magyar államigazgatás, a kulturális és a tudományos élet képviselőiből állt össze.⁵³

A grémium – 2005. március eleji döntése értelmében – a tizenegy pályázó közül hetet engedett tovább a második fordulóba, s indoklásában kiemelte, hogy bár sok megvalósításra érdemes tervet és kezdeményezést tartalmaz mind-egyik pályázat, s alkalmas a kulturális szolgáltatások szélesítésére és színesítésére, mégis, sokból hiányzott az átgondolt, markáns koncepció és a határozott jövőkép. Kritikaként jelent meg több pályázó város esetében is a túlzott fesztiváljelleg, s a programok ötletbörze-szerű egymásra halmozása. A héttagú szakmai zsűri rostáján kihullott Kecskemét, Kaposvár, Székesfehérvár és Veszprém, egyhangú szavazással versenyben maradt Eger, Miskolc és Pécs, egyszerű többséggel pedig Budapest, Debrecen, Győr és Sopron.

⁵² Sulinet: Pályázat az Európa kulturális fővárosa címért – www.sulinet.hu/tart/fcikk/Kjga/0/23304/1

⁵³ Az első fordulás bíráló bizottság tagjai voltak: Bán Ferenc építész, Garamszegi Ábel a Gazdasági és Közlekedési Minisztérium (GKM) helyettes államtitkára Mesterházy Balázs az NKÖM miniszteri biztosa, Mizsei Zsuzsanna közgazdász, Schneider Márta az NKÖM helyettes államtitkára, Somogyi Zoltán, a Magyar Turisztikai Hivatal elnöke Tamás Pál szociológus.

A pályázó városok között a természetes versenyhelyezeten kívül plusz törésvonal is jelentkezett. Budapest, a maga világvárosi státuszával más minőséget jelentett, mint a 100-200 ezres lélekszámmal bíró – európai léptékben közepes méretű – magyar nagyvárosok. A döntéshozók a város kiválasztásával tehát nem csak azt határozták meg, hogy melyik város kapja a lehetőséget, hanem azt is, hogy milyen léptékű városban valósulhat meg a programsorozat, s ezzel egyúttal a projekt jellegét is befolyásolták. Budapest pályázati részvétele ezért kezdetektől fogva élénk vitát indukált, s a bírálati szakasz érzékeny pontja volt. A magyar főváros a kultúra területén is centrális, és meghatározó szerepet tölt be az országban, ekképp lehetőségei és adottságai messze a többi pályázó fölé magasodtak. A Budapesten megjelenő kulturális produktum azonban országos jellegű és zömében kormányzati finanszírozású. Az ellentmondásos helyzet miatt országos politikai szinten nem foglaltak állást a fővárosi indulás tekintetében, a városvezetésre bízták a döntést. A Budapesti Közgyűlés az indulás mellett voksolt. A pályázó városok között az a szóbeszéd járta, miszerint a kormány a 2011 első félévében Magyarországra eső uniós elnökség miatt nem támogatja teljes szívvel Budapest indulását, de ennek az állításnak természetesen nincsenek kézzelfogható bizonyítékai. Arra viszont számos jel utal, hogy Budapest győzelméért hatalmas lobbitevékenységet fejtettek ki vezető fővárosi értelmiségi körök.⁵⁴

A második forduló pályázati kiírása ugyan még Hiller István miniszterségére esett 2005 márciusában, de a benyújtott pályázatokat már a Bozóki András vezette minisztériumban bírálták el. Az új pályázat beadási határidejeként 2005. augusztus 17-ét jelölték meg.

2005. április 29. és május 2. között Budapest adott otthont Az Európa Kulturális Fővárosainak Jövője címmel megrendezett, s 2004 őszétől zajló kollokviumsorozat zárórendezvényének. A magyar pályázó városok és a kulturális tárca aktívan részt vett a Kulturális Főváros cím kiválasztási követelményrendszerének megreformálásában. A magyar pályázattal külön is nevesítő ajánlást még júniusban eljuttatták az Európai Bizottság kulturális biztosához, Ján Figelhez és az Európai Parlament Kulturáért és Oktatásért Felelős Bizottsága elnökéhez, Nikolaos Sifunakishoz. Az ötponos javaslat pillérei között elsőként a pályázattal rendszerére vonatkozó ajánlásokat találjuk, amelynek részeként szerepel az a javaslat is, hogy az eddigi gyakorlattól eltérően (azaz, hogy a kormány kijelöl egyet a jelentkező városok közül) kötelező legyen pályázattal útján kiválasztani a címet elnyerő várost. A javaslat második pontja azt a követelményt fogalmazza meg, hogy a fejlesztések ne csak egy évre szóljanak, hanem átfogó városfejlesztési koncepciót valósítsanak meg, a harmadik pont pedig a kultúra szerepének újraértelmezését veti fel. A negyedik pont a várostervezés-

⁵⁴ [http://www.mno.hu/portal/315338:Kulturális főváros, avagy Európa elrablása](http://www.mno.hu/portal/315338:Kulturális_főváros,_avagy_Európa_elrablása)

sel és -fejlesztéssel kapcsolatban azt a kritériumot írja elő, hogy ne csak a meglévő értékek megővésére, hanem az ipari értékek és a használaton kívüli területek hasznosítására is fordítsanak kellő figyelmet a pályázat kidolgozásakor és megvalósításakor, végül az ötödik pont a kulturális sokszínűség megőrzését és bemutatását hangsúlyozza.

Még a döntéshozatali szakaszban, 2005. szeptember 16-17-én a pályázó városok részt vettek „Az Európa Kulturális Fővárosa-pályázat tapasztalatai és a magyar kulturális politika” című, Pécsen megrendezett konferencián. Itt közös nyilatkozatot írt alá Balogh József, Győr polgármestere, Demszky Gábor, Budapest főpolgármestere, Fedor Vilmos, Miskolc alpolgármestere, Kalmár István, Sopron alpolgármestere, Kósa Lajos, Debrecen polgármestere, Kunszt Márta, Pécs alpolgármestere, valamint Törőcsik Miklós, Eger alpolgármestere.

A nyilatkozatban a következő öt pontot fogalmazták meg:

1. a pályázók szakmai alapú döntést vártak a bizottságtól, amely egyértelmű és nyilvánosan elérhető,
2. elfogadták „A győztes mindenkit visz” elvét, amelynek lényege az, hogy a nyertes programjaiban a többiek is részt vehetnek,
3. támogatták a kulturális kormányzat azon elképzelését, miszerint a II. Nemzeti Fejlesztési Terv keretein belül nem csak a győztes, hanem a többi pályázó város kulcsprojektjeit is finanszírozzák,
4. felhívták a kormány figyelmét arra, hogy más európai országokban a kormányzat 30%-ban finanszírozza a győztes város projektjeit, de mivel Magyarországon erre nincs pénzügyi erővel bíró közigazgatási közép szint, ezért a kormányzatnak és az adott városnak erre egy közös megoldást szükséges kidolgoznia,
5. felkérték a kormányt, hogy az Unió illetékes szerveinél kezdeményezze: növekedjen az Európa Kulturális Fővárosai számára adott uniós támogatás, tekintettel arra, hogy szerényebb költségvetésű országok is részt vesznek már a programban.

A korábbi miniszter által hangoztatott erőteljes kormányzati szerep kissé háttérben került, Bozóki András – saját bevallása szerint – a vidék szerepének növelésére és a civil szervezetek bevonására helyezte a hangsúlyt.⁵⁵ Az újonnan kinevezett miniszter, az eredeti terveknek megfelelően független, nemzetközi szaktekintélyeket is felsorakoztató Bíráló Bizottságot⁵⁶ kért fel a pályaművek értékelésére, s előzetes szakmai javaslatlételre. Elmondása alapján a cím

⁵⁵ Lásd: Bozóki Andrásal készített interjú

⁵⁶ Liz Barett korrupciókutató, Enyedi György városkutató akadémikus, Garamhegyi Ábel a GKM helyettes államtitkára, Julius Horváth egyetemi tanár, Kovács János Mátyás közgazdász, Ladányi János városszociológus, Greg Richards kulturális turizmus szakértő, Schneider Márta NKÖM helyettes államtitkár, Somogyi Zoltán a Magyar Turisztikai Hivatal elnöke, Pekka Timonen Helsinkii kulturális igazgatója, Új Péter újságíró, Vargha Mihály építéskritikus, Ingo Weber kulturális tanácsadó és Wessely Anna szociológus.

odaítélésének döntése a miniszterelnök kezében volt. A városok által benyújtott pályázatok központi eleme volt a kulturális alapú városfejlesztés, így valamennyi pályázatnak erőteljes beruházási vonzata volt. A szakmai bírálók rangsort állítottak fel, melyet figyelembe vettek a döntéshozók a választásnál. A kormány 2005. október 19-én elfogadta, 2005. október 24-én pedig sajtótájékoztatón hozta nyilvánosságra: Pécs pályázata nyert.

A kormány az 1108/2005. (XI. 10.) kormányhatározatban hirdette ki, hogy „*A Kormány az Európa Kulturális Fővárosa címre magyar részről Pécs városát jelöli.*” Egyúttal megbízta a Miniszterelnöki Hivatal vezető miniszterét, hogy készítse elő a Pécs városával megkötendő állami, költségvetési támogatási megállapodást.

A Magyar Kormány nevében a végső döntést 2005. december 22-én Bozóki András juttatta el az Európai Bizottságnak, az Európai Parlamentnek, a Régiók Bizottságának és az Európai Tanácsnak. Az Unió azután 2006 őszén véglegesítette a döntést.

Magyarországon ennek megfelelően a kormány az 1038/2006. (IV. 7.) Kormányhatározatban döntött a Pécs Megyei Jogú Város Önkormányzatával kötendő szerződésről és az annak kapcsán végrehajtandó további feladatokról. Ezt megelőző napon, 2006. április 6-án a pécsi pályázat öt kulcsprojektjére Toller László, Pécs akkori polgármestere egy 31,4 milliárdos állami illetve EU-s támogatásról szóló szerződést írt alá Bozóki Andrással, valamint Baráth Etele akkori európai ügyekért felelős tárca nélküli miniszterrel, amely a tervek szerint a projektköltségek 90%-át fedezi.

A beruházások megvalósításához szükséges pénzügyi forrásokhoz ugyancsak pályázati úton lehetett hozzájutni. A pályázatok előkészítéséhez Pécs 1 milliárd Ft vissza nem térítendő költségvetési támogatást kapott 2006-ban a kormányzattól.⁵⁷

A pályázati szakasz lezárulását követően megkezdődött a felkészülés a 2010-es esztendőre. Az Oktatási és Kulturális Minisztérium⁵⁸ elsősorban a kulturális programokkal, valamint a projekt marketingjével és külkapcsolatával foglalkozott. A beruházások miatt további kormányzati szereplők is bekapcsolódtak az előkészületekbe. Mindenekelőtt a 2006-ban létrehozott Nemzeti Fejlesztési Ügynökség (NFÜ), mely az uniós pályázatok „levezenylését” végezte az EKF beruházásokkal kapcsolatban. Mivel a program szerteágazó jellege számos területet érintett, a Miniszterelnöki Hivatal, mint koordinátor elsősorban a tárcák közötti egyeztetéseket végezte. A döntés előkészítésben jelentős szere-

⁵⁷ A 2006. szeptember és 2008. május közötti előkészítő fázisról szóló szerződést írtak alá: Hiller István (aki 2006 nyarától újra) oktatási és kulturális miniszter, Bajnai Gordon fejlesztéspolitikáért felelős kormánybiztos és Kunszt Márta pécsi alpolgármester – <http://epiteszforum.hu/node/3240>

⁵⁸ A 2006-os parlamenti választások után újra összevonták az oktatási és kulturális minisztériumokat, ezzel megszűnt az önálló NKÖM.

pet kapott néhány parlamenti képviselő is, mindenekelőtt Pécs polgármesterei (Toller László 2006-ig, Tasnádi Péter 2009-ig, a kormányzópárt pécsi képviselői, különös súllyal a házelnök, a pécsi 2-es számú választókerületben mandátumot szerzett Szili Katalin, valamint Pécs és Baranya országgyűlési képviselői: Bókay Endre, Tóth Bertalan, Puch László, Kocsi László). Ők elsősorban annak a lobbinak a vezéralakjai voltak, mely Baranya és Pécs részéről kívánt nyomást gyakorolni a kormányzatra. Mivel az idő előrehaladtával egyre világosabbá vált, hogy súlyos lemaradások vannak a program megvalósításában, a kormányzati szervek miniszteri biztosok és különmegbízottak kinevezésével igyekeztek gyorsítani az ügymeneten. Hiller István 2006-ban Csák Ferencet nevezte ki az EKF-fel foglalkozó miniszteri biztossá, Gyurcsány Ferenc miniszterelnök Barabás Jánost tette meg a beruházásokat koordináló különmegbízottá. A beruházások megkezdése után Suchmann Tamás Somogy megyei MSZP-s képviselőt kérték fel kormányzati megbízottként, az építkezések ütemének gyorsítására és koordinációra a helyi és országos szervek között. Ezek a változások megjelentek a kormány döntéseiben is.

A „Pécs Európa Kulturális Fővárosa 2010” kiemelt projekt megvalósításával kapcsolatos kormányzati feladatok összehangolására az 1011/2008. (III. 1.) sz. kormányhatározattal a magyar kormány tárcaközi bizottságot hozott létre. A bizottság feladatát akként jelölte ki, hogy:

- folyamatosan figyelemmel kíséri a kiemelt projekt végrehajtásának előrehaladását,
- közreműködik az erről szóló jelentések előkészítésében,
- szükség szerint javaslatot tesz a Miniszterelnöki Hivatalt vezető miniszternek a kiemelt projekt megvalósításához szükséges további kormányzati intézkedésekre.

Kimondta, hogy a bizottság elnöke a Miniszterelnöki Hivatalt vezető miniszter által kijelölt személy, tagjai az oktatási és kulturális miniszter, az önkormányzati és területfejlesztési miniszter, a pénzügyminiszter, valamint a gazdasági és közlekedési miniszter által kijelölt egy-egy személy. A kormány felkérte Pécs Megyei Jogú Város polgármesterét, valamint a Pécs2010 Menedzsment Kht. főigazgatóját, hogy vegyenek részt a bizottság munkájában.

Ezt követően a kormány az 1052/2009. (IV. 17.) Kormányhatározatban az egyes országos jelentőségű fejlesztési programok megvalósítására irányuló kormányzati tevékenység összehangolására kormánybiztos kinevezéséről döntött. A határozat melléklete sorolta fel a kormánybiztos feladatkörébe tartozó ügyeket:

- Európa Kulturális Fővárosa–Pécs2010 program megvalósításával összefüggésben szükséges fejlesztések, illetve ezeknek a különböző kormányzati

szakterületeken jelentkező infrastrukturális (pl. M6-os autópálya) és egyéb fejlesztési feladatai,

- Budai Vár újjáépítése,
- Záhonyi térség komplex fejlesztése,
- Ipoly-hidak megépítése [Rárospuszta-Ráros, Szécsény–Pető (Petov)].

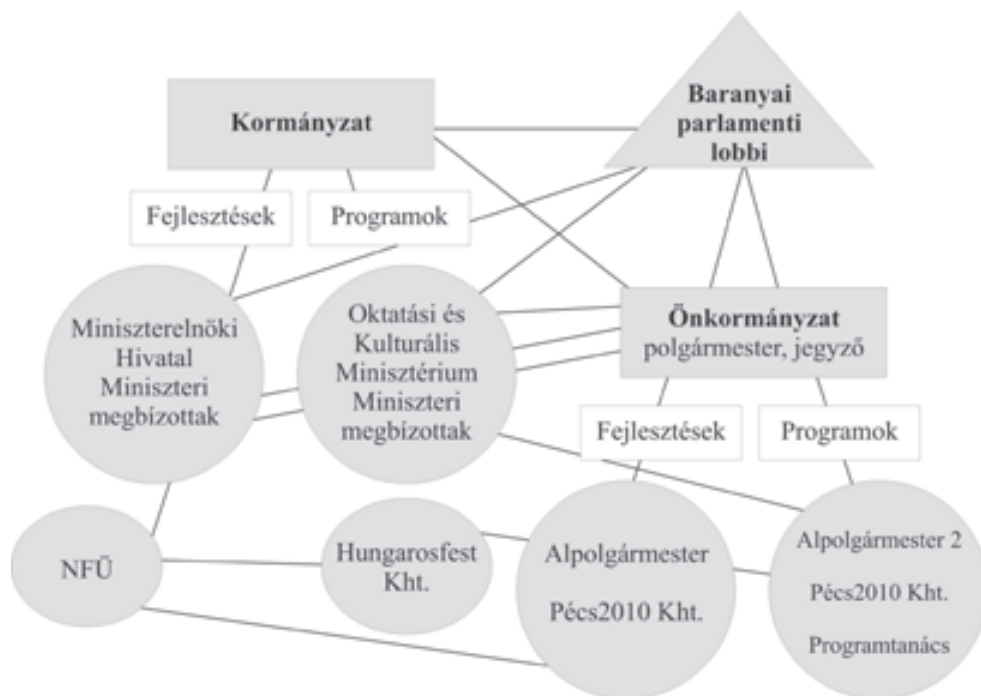
Néhány hónap múlva a kormánybiztos mellett újabb tárcaközi bizottság létrehozására is sor került az 1089/2009. (VI. 11.) Kormányhatározattal. A kormány által a „Pécs Európa Kulturális Fővárosa 2010” kiemelt projekt kulturális programjainak megvalósításával és kommunikációs tevékenységével összefüggő kormányzati tevékenység összehangolására létrehozott tárcaközi bizottság feladata:

- folyamatosan figyelemmel kíséri a kiemelt projekt végrehajtásának előrehaladását,
- közreműködik a projekt kulturális programjainak megvalósításával és annak kommunikációs tevékenységével kapcsolatos jelentések előkészítésében,
- szükség szerint javaslatot tesz a kiemelt projekt kulturális programjainak megvalósításához, illetve hatékony kommunikációjához szükséges további kormányzati intézkedésekre.

A bizottság összetételét a következőképpen határozta meg: elnöke a miniszterelnök által megbízott személy, tagjai a társadalompolitika összehangolásáért felelős tárca nélküli miniszter, az oktatási és kulturális miniszter, az önkormányzati miniszter, valamint az egyes országos jelentőségű fejlesztési programok megvalósítására irányuló kormányzati tevékenység összehangolásáért felelős kormánybiztos által kijelölt egy-egy személy. A Kormány felkérte Pécs Megyei Jogú Város polgármesterét, a Pécs2010 Menedzsment Kht. ügyvezető igazgatóját, Hungarofest Nemzeti Rendezvényszervező Kht. vezetőjét, valamint a Dél-Dunántúli Regionális Fejlesztési Ügynökség Kht. vezetőjét, hogy vegyenek részt a bizottság munkájában.

A következő ábra szemléltetésül szolgál a projekt megvalósítása során kialakult kapcsolati háló bemutatására:

1. ábra: A kormányzat és az önkormányzat kapcsolatrendszere a pécsi EKF projektben

Forrás: Kunszt Márta

A város célkitűzései (Kunszt Márta)

A kormány felhívására 11 város jelentkezett, köztük Pécs is. A baranyai megyeszékhelyen az EKF címre való kandidálás gondolata, ahogy Pálné Kovács Ilona részletesen taglalja (Grünhut – Pálné Kovács, 2012), civil körökben fogalmazódott meg. A városvezetés e körökből értesült először, mint városfejlesztési lehetőséget rejtő program létezéséről, az EKF-ről, ekkor azonban Magyarország előtt még nem nyílt meg a pályázás lehetősége, így a város döntéshozói nem láttak különösebb fantáziát a kezdeményezésben. 2004-ben változott a helyzet, az EU-ban megnyílt az út, s időközben Pécs is fogékonnyá vált a politikai környezet. A kulturális programok és beruházások jelentősége a városban, a rendszerváltást követő első évtizedben egyre növekedett. Ennek összetett okai voltak: a rendszerváltás évtizedében a város korábbi ipari jellegét egyre inkább elvesztette, minek következtében hatalmas recessziót élt át. Az átrendeződés spontán módon, az ipari fellendülést megelőző struktúrák újjárendeződését kezdték mutatni, Pécs ismét közigazgatási, kulturális, kereskedelmi

csomóponttá vált. A város legnagyobb foglalkoztatóivá lassan, de biztosan az egyetem, és a város léptek elő, elsősorban oktatási és egészségügyi intézményeik révén. Ebben a kontextusban egyre értékesebbé vált a város évszázadokra visszatekintő kulturális tradíciója. Mivel az ipari szektor, kevés kivételtől eltekintve, mély válságban volt, a város az intézményi és szolgáltató szféra felé fordult. Már az előcsatlakozási alapokért folytatott versengésben is kitűnt, hogy igazán a kulturális hagyományokra építő turizmus megteremtésében lehet versenyképes a település. E gondolat jegyében pályázott sikeresen a város a Világörökségi címre 2000-ben⁵⁹, és e logika mentén újtotta meg ROP pályázat segítségével az Ókeresztény Sírkamrákat 2004-ben.⁶⁰

Az Európa Kulturális Fővárosa cím megpályázása e folyamat szerves folytatását képezte. A pályázat első fordulójának előkészületei a városházán zajlottak a kultúráért felelős alpolgármester irányításával, a közművelődési csoport közreműködésével. A pályázat tartalmának meghatározása érdekében, számos megbeszélést folytattak az említett szereplők pécsi vezető értelmiségiekkel. (Többek között Colin Foster szobrász, Hamar Zsolt karmester, Bachmann Zoltán építész, Ágoston Zoltán irodalmár, Pincehelyi Sándor festő, Keserű Ilona festő, Vidovszky László zeneszerző vett részt a pályázatot előkészítő megbeszéléseken.) A beszélgetések során körvonalazódott, hogy elsősorban a város kulturális örökségének felmutatása szolgálhat olyan unikális jelleggel, mely más versenytársakkal szemben előnyt jelenthet a pályázás során (hiszen a múlt kulturális értékeit nem lehet varázsütésre előállítani). E gondolat jegyében fogalmazódott meg „a jövő gyökerei” tézis, mely az első pályázati fordulóra elkészült versenyanyag címévé vált. A pályázati anyag készítésébe élenken bekapcsolódott a Pécsi Tudományegyetem Pollack Mihály Műszaki Kar építész doktori iskolája Bachmann Zoltán vezetésével. Az első pályamű az ő segédletükkel öltött formát. E kötet lényegében mindazt tartalmazta, mely a második fordulóra készített pályázatban megjelent, de a pályázati szöveg stílusa még egyenetlen volt, formai kivitele pedig messze elmaradt azoktól a lehetőségektől, melyeket a nyomdatechnika nyújtani tudott.

A 2010-re való felkészülés jegyében a német városok konferenciasorozatot indítottak az aspiráns települések részvételével, ahol vitát folytattak arról, hogy miben is áll az európai kultúra lényege, s hogyan képzelik el az EKF projektet a versengő szereplők. Ennek a rendezvénysorozatnak sajátos jelentősége volt Németország szempontjából, hiszen a német egyesülés mintegy másfél évtizede zajlott le, a Kelet és Nyugat között még hatalmas kulturális szakadék tátongott, s mivel EKF címre mind a keleti, mind a nyugati országrészről pályáztak városok, kiváló alkalom nyílt a kultúra „semleges terepén” megvitatni a két országrész különböző felfogásait. A német szervezők, amint tudomást szerez-

⁵⁹ http://epitesz.pmmk.pte.hu/content/miscfiles/DOK/rd_pub/2006_1-2_kronika_azorokseghazhirlevele.pdf.

⁶⁰ http://www.niok.hu/euforum/eloadasok/ROP_Vilagorokseg.pdf

tek arról, hogy magyar partnervárosaik is lesznek, meginvitálták a magyar versengőket is találkozóira. Paradox módon, a magyar városok képviselői először ezeken a Németországban rendezett eseményeken találkoztak egymással. A német rendezvények rendszeres látogatója volt Budapest, Debrecen, Győr, Eger, Miskolc és Pécs. A németországi megjelenéseken érzékelhető volt, hogy melyik magyar város gondolja komolyan pályázati részvételét. Ezek a kulturális találkozások lehetőséget nyújtottak arra, hogy a magyar szereplők megismerkedjenek az európai kulturális trendekkel, az Unióban általánosan elfogadott hálózatépítési modellel, valamint a magyar versenyző városok célkitűzéseivel. Ezeken az összejöveteleken világosan érzékelhetővé vált a szereplők számára a verseny tétje és nagyságrendje. E találkozók egyértelművé tették a pécsi résztvevők számára, hogy bár az eddigi erőfeszítéseik helyes irányt jelöltek ki, nem elég színvonalas az előkészítés ahhoz, hogy eséllyel indulhassanak a második fordulóban. Ezért döntött úgy a városvezetés, hogy profi pályázatíró stábot állít fel a második forduló anyag elkészítésére. Az önálló szervezet felállításához a mintát nem csak német városoktól vették át. 2004 tavaszán önkormányzati delegáció látogatott az angliai Liverpoolba,⁶¹ mely város 2008-ban viselte az EKF címet. A liverpooli látogatáson tapasztalataiból számos elemet átvettek a későbbi pécsi pályázatba és a program megvalósításába. Itt találkoztak például a tematikus felvezető évek gondolatával, valamint az önkormányzattól elkülönülten működő menedzsment kialakításával. 2005. január 27-i határozatában bízta meg a pécsi közgyűlés az Európa Centrum Kht.-t a pályázatot előkészítő operatív munkák elvégzésével.⁶² E mozzanattal kezdetét vette az a 2011-ig tartó hosszú, botrányoktól sem mentes folyamat, melyben a város igyekezett megoldani az eddig soha nem látott nagyságú projekt végrehajtását. A szokásos bürokratikusan történet az operatív csoport kialakításának pillanatában kezdetét vette. A különböző szintek szereplői eltérően értelmezték feladatukat és hatáskörüket. Az EKF program legfőbb felelőse városi szinten Toller László polgármester volt. Ő volt felhatalmazva a kormányzati szintű tárgyalásokra, valamint a helyi teendők koordinálására. A pályázat elkészítésével kapcsolatos konkrét teendők felelőse Kunszt Márta kulturális alpolgármester, valamint Tarrósy István, az Európa Centrum Kht. igazgatója volt. A pályázat megírására Takáts Józseffel, a PTE adjunktusával kötött megbízási szerződést az Európa Centrum Kht. A város kulturális- és közéletének számos szereplője óriási lehetőséget látott a programban, s mindenki ki akarta venni részét az eseményekből. Erre utal az a 2005-ben született határozat, amely közgyűlési szinten terítette szét a feladatokat, annak érdekében, hogy a nyomásképes csoportok és személyek valamilyen részesülhessenek már a felkészülés idején a lehetőségekből.⁶³ A dokumen-

⁶¹ Jegyzőkönyv Pécs Megyei Jogú Város Önkormányzata Közgyűlésének 2004. április 22-i üléséről

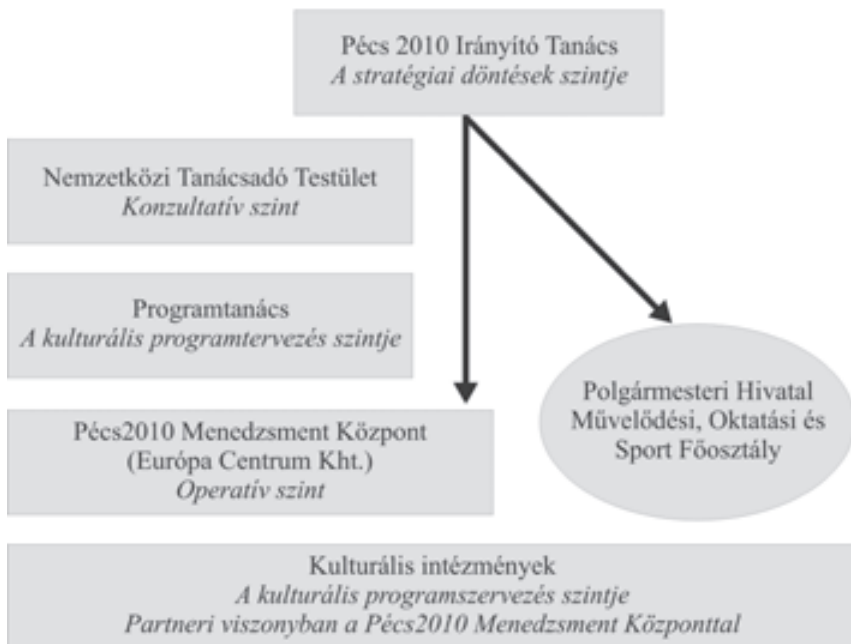
⁶² Előterjesztés/16/2005. (01.27.) Európa Kulturális Fővárosa pályázat munkaszervezetének kialakításáról

⁶³ Pécs Megyei Jogú Város Önkormányzata Közgyűlésének 488/2004. (11.18.) sz. határozata

tum tanúbizonysága szerint a fent említett szereplőkön kívül feladatkört kapott a program előkészítésében a környezeti ügyekért felelős alpolgármester, a Kulturális Bizottság elnöke, a Külügyi Tanácsnok, az Egészséges Városért Alapítvány elnöke (nem mellesleg, a városi képviselőtestület ellenzéki tagja), a Művelődési-, Közoktatási- és Sport Főosztály, a Tisztségviselői Kabinet, a Városfejlesztési Főosztály és a Közgazdasági Főosztály. A megnevezett képviselők politikai hovatartozását illetően MSZP-s túlsúly figyelhető meg (3 fő), de megjelenik a koalíciós partner SZDSZ (2 fő), illetve az ellenzéki Fidesz (1 fő) is. Mindebből jól látszik, hogy a polgármester széleskörűen igyekezett bevonni a politikai és apparátusi szereplőket a megvalósításba, elejét venni ezzel, a program politikai indíttatású ellenzésének.

Az egyhangú Közgyűlési felhatalmazás ellenére nem volt problémamentes a pályázat városi támogatása. Nem is annyira a politikai ellenzék kifogásolta a terveket, inkább a gazdasági- és pénzügyi szféra képviselői voltak szkeptikusak az elképzeléseket illetően. Főként a program gazdaságosságát, gazdaságélénkítő szerepét kérdőjelezték meg. Ezek a kifogások legtöbbször a kormányzó pártok frakcióinak közös tanácskozásain hangzottak el, de a pályázati szakaszban, érdemben már nem tudták befolyásolni a folyamatokat.

2. ábra: Az EKF irányítási szerkezete 2006. januárjában

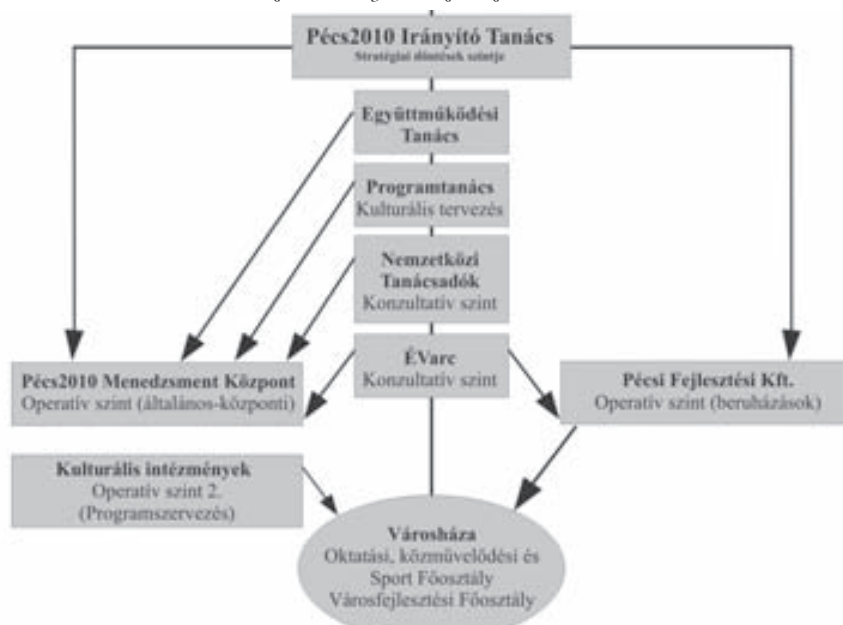

Forrás: Pécs MJV Közgyűlési határozat 8/2006.(01.20.)

A hivatali apparátus bevonása az előkészítésbe racionális döntés volt, de a szereplők sokasága jelezte, hogy egyelőre nem volt kiforrott álláspont a program végrehajtásának kérdésében. A pályázat elnyerése után 2006 elején született meg az első döntés, mely törekedett a végrehajtási struktúra pontosabb szabályozására (2. ábra).⁶⁴

Az Irányító Tanács vezetője a polgármester, tagjai a megyei közgyűlés elnöke, az egyetem rektora, a Baranya Megyei Kereskedelmi- és Iparkamara elnöke, a kormány képviselője, valamint a menedzsment vezetője. A testület összetételéből kiolvasható, hogy koordináló és protokolláris szerepet szántak ennek a szintnek. Hasonló szerep várta a Nemzetközi Tanácsadó testületre. A kulturális programok tervezése a Programtanács feladata. Az ábrán jól látható, hogy az önkormányzati hivatal nehezen illeszkedik a folyamatokba! A Menedzsment Központ operatív feladatokra hivatott, s a kulturális intézmények fölött nyert elhelyezést, mely intézmények ugyancsak operatív teendőket látnak el. Az irányítási struktúra fenti kialakításával nem lehettek elégedettek, mivel csakhamar módosították az első határozatot, s új szervezeti felépítés megvalósítását tűzték ki célul:⁶⁵

3. ábra: Az EKF irányítási szerkezete 2006 márciusában

Forrás: Pécs MJV közgyűlési határozat 112/2006.(03.30.)

⁶⁴ Pécs Európa Kulturális Fővárosa 2010 program irányítási szerkezetének kialakításáról és I. negyedéves rendezvényeinek finanszírozásáról Pécs MJV Önkormányzata Közgyűlésének 8/2006. (01.26.) sz. határozata

⁶⁵ Pécs EKF 2010. program irányítási szerkezetéről szóló 8/2006. (01.26.) sz. közgyűlési határozat módosításáról Pécs MJV 112/2006.(03.30.) sz. határozata

Ez alkalommal világosan igyekeztek elhatárolni az egyes feladatokat és döntési szinteket. A konzultatív szinten létrehozták az Együttműködési Tanácsot, mely a külföldi partnerek programba kapcsolását tette lehetővé. Ugyancsak új szereplő volt az ÉVarc. Ez a szervezet Építészeti és Városarculati Tanácsként alakult meg, tagjai az alábbi neves személyiségek voltak:

- Getto József Ybl-díjas építész, vezető tervező
- Horváth András vezető- és településrendező építész
- Lugosi Ágnes területrendező- és településrendező építész
- Pelényi Margit vezető építész tervező
- Pál Zoltán szobrászművész, a Kulturális Bizottság szakértője
- Pincehelyi Sándor Munkácsy díjas festőművész, egyetemi docens
- Szokolai Zsolt fejlesztési szakértő

Először jelenik meg szereplőként a Pécs Fejlesztési Kft. (2010-től Pécsi Városfejlesztési Nonprofit Zrt.), mely a beruházások levelezésére volt hivatott. Az ÉVarc szerepvállalásából és a fejlesztési teendők önálló megjelenítéséből kitűnik, hogy az építészeti, városfejlesztési teendők kezdenek a kulturális programokkal azonos szerepre emelkedni az elképzelésekben. Az ábrán jól látható, hogy a legtöbb kapcsolat a Menedzsment Központban fut össze, hierarchikus kapcsolatban a konzultatív szinteket ábrázolják, az operatív felhatalmazással bíró szintek párhuzamosan tevékenykednek, a város kulturális intézményei pedig a menedzsment központ alatt szerepelnek. Továbbra is más minőséget képvisel a hivatali apparátus. A szerkezeti ábra által vetített kép azért problematikus, mert a források felett valójában az önkormányzati testület rendelkezett. A város intézményeit, így a város kulturális szféráját is, csak a város hivatali apparátusa irányíthatja a jogszabályi előírásoknak megfelelően. A Pécs2010 Menedzsment Központ szintén a város által átadott forrásokból gazdálkodott. A városi intézményhálózatban tehát az egyes kulturális egységek és a Menedzsment Központ azonos hierarchiát töltött be ebben az időben, nem alá-fölé rendeltségi, hanem mellérendelt pozícióban vannak. A város közgyűlése mint a program finanszírozója valamennyi szereplő lehetőségét moderálja, a Polgármesteri Hivatali pedig szakmai és törvényességi felügyeleti jogokat gyakorol valamennyi városi intézmény tekintetében. További ellentmondása a rendszernek, hogy a Polgármesteri Hivatal és a kultúra intézményes szereplői szoros gazdasági elszámolási rendszerben működnek, minden pénzügyi tranzakciójuk meg kell jelenjen valamilyen formában a város költségvetésében, míg a Menedzsment Központ a Közgyűlés által átadott pénzeszközökkel a gazdasági társaságokra jellemzően gazdálkodhat. Mindez azt jelenti, hogy nem csak a hatáskörök tisztázatlanok, s az alá-fölé rendeltségi viszonyok kuszálódnak, hanem a pénz-

ügyi elszámolási rendszer is bonyolult, nehezen átlátható már a struktúra kialakításakor.

Toller László 2006 júniusában bekövetkezett tragikus balesete átrendezte Pécs MJV Önkormányzat viszonyait, mely hatással volt az EKF koncepcióra is. A város döntéshozói felgyorsították a fejlesztésekkel kapcsolatos struktúra kiépítését. A június 22-i közgyűlésen az egyes fejlesztési feladatok mellé stratégiai és ágazati irányítókat rendeltek:⁶⁶

4. táblázat: Az EKF fejlesztési projektek mellé rendelt stratégiai- és ágazati vezetők

Projekt címe	Stratégiai vezető	Ágazati / kulturális vezető
Zsolnay Kulturális Negyed	Kiss Tibor	Komor István
Közterek és parkok újjáélesztése	Kelemen László/ Nyirati István	Balázsnné Donáth Aranka
Pécsi Koncert- és Konferenciaközpont	Brányi Endre	Horváth Zsolt
Regionális Könyvtár – Tudásközpont	Tasnádi Péter	Matyi Dezső Kalányos Katalin Dr. Keresztúri József
„Nagy Kiállítóter”	Tasnádi Péter	Pásztor Ágnes Sárkány József

Forrás: Pécs MJV közgyűlési határozat 329/2006.(06.22.)

A táblázatból kiolvasható, hogy az akkori városvezetés elsősorban a városi és megyei szereplők hatáskörében kívánták tartani a döntéshozatalt, hiszen a stratégiai vezetőként megnevezettek a városi cégek akkori vezetői, illetve a Megyei Közgyűlés alelnöke, kulturális vezetőként pedig a területen tevékenykedő hivatali, vagy intézményi vezető jelöltetett meg. A határozat nem csak személyeket, hanem anyagi forrásokat is biztosít a továbblépéshez.

A kulturális programok levezénylését mind a minisztériumi-, mind a helyi döntéshozók nagy tekintélyű, független szereplőre kívánták bízni. Ezért 2006 nyarán pályázatot írt ki Pécs városa az EKF művészeti igazgatója pozícióra. A kiírásban foglaltak szerint: „A művészeti igazgató elsődleges feladata, hogy biztosítsa az EKF program szakmai minőségét, tematikai koherenciáját. Jelenítse meg az Európa Kulturális Fővárosa–Pécs 2010 projektet a külvilág felé, arculatot adva a programnak.”⁶⁷ Ugyancsak ebben a határozatban deklarálták, hogy az építészeti teendők koordinálására Építészeti Igazgatói pályázatot is kiír a város.

A Művészeti Igazgató cím elbírálására még az 2002-2006 között működő közgyűlés volt hivatott. A címre három pályázat érkezett, de a Közgyűlés ered-

⁶⁶ Pécs MJV Önkormányzata Közgyűlésének 329/2006.(06.22.) sz. határozata az EKF program fejlesztéseinek előkészületéről

⁶⁷ Pécs MJV Önkormányzata Közgyűlésének 398/2006.(07.19.) sz. határozata a Pécs EKF 2010 irányítási szerkezetének kiegészítéséről

ménytelennek ítélte a pályaműveket, részben, mert egyik munkát sem találta átütőnek, részben, mert nem akarta megkötni a leendő polgármester kezét.

A 2006 őszén felállt önkormányzati testületben, kiegyensúlyozott politikai erőviszonyok mellett, a polgármesteri helyet a szocialista színekben indult Tasnádi Péter foglalhatta el. Az alpolgármesternek két párttársát, Gonda Tibort (humán ügyek), és Tóth Bertalant (gazdasági, beruházási ügyek) kérte fel. A polgármester az EKF-fel kapcsolatos ügyeket saját hatáskörben tartotta.

Rövid időn belül megkötötte a Minisztériummal azt az együttműködési szerződést, melyben meghatározták a kulturális programok finanszírozásának ütemét, és forrásmegosztását, Művészeti Igazgató kinevezését a kulturális programok menedzselésére (az Európa Centrum Kht. szervezetében került kialakításra az igazgatói státusz), valamint megállapodtak abban, hogy a minisztériumi források a Hungarofest Kht. közreműködésével használhatók fel az EKF programban.⁶⁸ („...a Szerződő Felek rögzítik, hogy a Hungarofest a rendelkezésére bocsátott források tekintetében elsősorban közvetlenül szerződik, kulturális és művészeti programok megvalósítására. Ezen rendelkezéstől a Hungarofest és az Európa Centrum között, a Minisztérium által jóváhagyott, egyedi megállapodás(ok) alapján lehet, kivételes jelleggel eltérni”).⁶⁹ E dokumentum tér ki arra is, hogy a művészeti igazgató köteles minden évben meghatározott időre elkészíteni az adott év EKF programját, melyet mind a polgármesternek, mind a miniszternek jóvá kell hagynia. A megállapodásba beépített számos biztosíték és kölcsönös ellenőrzési kitétel jelzi a felek egymás iránti bizalmatlanságát.

A december 14-i közgyűlésen a polgármester szóbeli előterjesztése alapján Kiss Tibort (a pécsi BLOKOM Környezetvédelmi Kft. ügyvezetőjét), az EKF programmal foglalkozó két szervezet (Európa Centrum Kht. és Pécs Fejlesztési Kft.) társügyvezetőjévé nevezik ki. Az új vezető kinevezését az alábbiakkal indokolják: „...mindezen gazdasági, menedzseri és regionális szervezési tapasztalatok megfelelő bázist biztosítanak a regionális léptékű fejlesztések és a több milliárd forintos beruházások tervezése és kivitelezése esetén.”⁷⁰ Láthatóan a hatalmas beruházási feladatok levezénylésére keresett megfelelő személyt a polgármester. Ugyancsak e napon születik döntés Méhes Márton (korábban a berlini Collegium Hungaricum igazgató-helyettese) Művészeti Igazgatóvá történő kinevezéséről.⁷¹ A számos új pozíció kialakítása tovább bonyolította a korábban sem egészen átlátható szervezeti és hatásköri viszonyokat. Ennek is betudható, hogy előbb Takáts József,

⁶⁸ 6-634/2006/13 Tárgy: együttműködési megállapodás kötése a Pécs Európa Kulturális Fővárosa 2010 programjainak finanszírozására

⁶⁹ Melléklet a 6-634/2006/13 számú előterjesztéshez Együttműködési Megállapodás és az Európa Kulturális Fővárosa 2010 programmegvalósításával kapcsolatos feladatokról

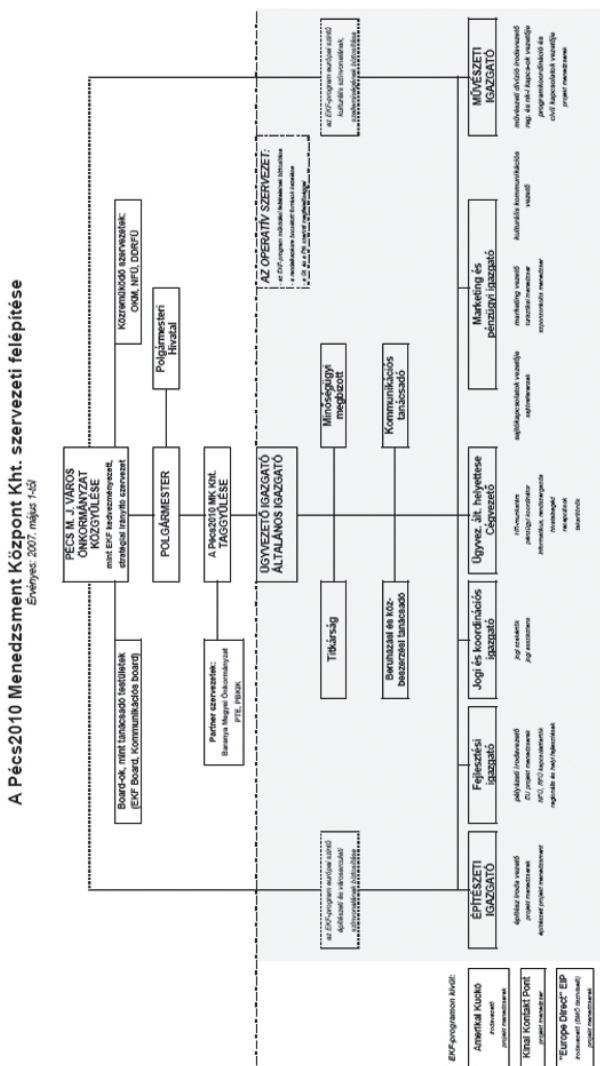
⁷⁰ Pécs MJV Önkormányzata Közgyűlésének 2-614/2006/9 sz. előterjesztése tárgy: Pécs 2010 igazgató kinevezése

⁷¹ Pécs MJV Önkormányzata Közgyűlésének 614/2006. (12.14.) sz. határozata a Pécs 2010 Művészeti Igazgató feladatainak ellátásáról

majd 2007 februárjában Tarrósy István, az Európa Centrum Kht. igazgatója is lemondott posztjától.⁷²

A kialakult ellentmondások megszüntetésére tettek kísérletet az irányítási struktúra újabb módosításával, melyet 2007. április 20-án fogadott el a Közgyűlés.

4. ábra: Az EKF irányítási szerkezete 2007 májusában

Forrás: Pécs MJV közgyűlési határozat 190/2007. (04.20.)

⁷² [http://index.hu/kultur/pol/tarrosycv/letöltés](http://index.hu/kultur/pol/tarrosycv/letoltés)

Az átszervezésben jól érzékelhető az a törekvés, hogy a feladatok irányítását egy kézbe, az általános igazgató kezébe kívánták adni. Valamennyi, a beruházásokkal kapcsolatos ügyeket is, az immár új elnevezésű Pécs2010 Menedzsment Központ Kht. struktúrájában helyezték el. Ezzel a mozzanattal előállt annak a lehetősége, hogy az Európa Kulturális Fővárosa program fő mondanivalójává a nagyberuházások váltak, s mint tudjuk e lehetőségből számos vonatkozásban valóság lett. E szerkezetben tovább szaporodtak az igazgatók, és mint később a történeésekből kiderül, ezúttal sem tisztázódott minden kompetencia. Figyelemre méltó új mozzanata a hangsúlyeltolódásoknak, hogy az előterjesztésben kiemelték:

„A szervezeten belüli kompetenciák és feladatkörök szakszerű ellátása érdekében, a korábban a Közgyűlés által megválasztott – kinevezett igazgatók (építészeti igazgató, művészeti igazgató) – szakmai autonómiájuk megőrzése mellett, valamint a Pécs Fejlesztési Kft. ügyvezetője, illetve a struktúrába illeszkedő új felelős vezetők, 2007 május 1-től egy szervezeten belül, az EKF program általános igazgatójának, mint az összes operatív feladatot végző Pécs2010 Menedzsment Központ Kht. ügyvezetőjének munkáltatói kompetenciájába tartozva, a Kht. SZMSZ-e szerint látják el a jövőben feladataikat.”

A szakmai vezetők beintegrálása a program menedzsmentjébe, nem bizonyult sikeresnek, előbb az építészeti igazgatótól váltak meg,⁷³ majd őt követte az alig néhány hónapja megbízott főigazgató, hivatkozva a másik vezetői pozíciójában rá háruló feladatokra.⁷⁴

2007. június 7-én a Pécs2010 Menedzsment Központ vezetőjévé Mészáros Andrászt neveztek ki.⁷⁵ Mészáros kihasználta az elődje alatt kialakított centralizált struktúrát, ő valóban törekszik arra, hogy mindent egy kézbe összpontosítson. Ennek a szándéknak a kifejeződése többek között:

2007. szeptember 6-án az Európa Centrum Kht. vezetőjének jogkörbővítése⁷⁶ (406/2007. (09.06.) Pécs2010 Menedzsment Központ Kht. társasági szerződésének módosításáról), valamint 2007. november 8-án az önkormányzat és a Kht. közötti feladatátadás módosítása⁷⁷ (497/2007. (11.08.) az „Európa Kulturális Fővárosa–Pécs, 2010” támogatások szabályzatáról). E szabályzatban a város átvette a kormányzat gyakorlatát, s az önkormányzati forrásokból finanszírozott kulturális programok lebonyolításának teljes rendjét a Kht.-ra bízta. Ugyanakkor részletesen szabályozták a Kulturális Bizottság, a Művészeti Igazgató és a Főigazgató hatáskörét. A Kulturális Bizottságnak ellenőrzési- és bizottsági előterjesztői szerepköre van, a Művészeti Igazgatónak program összeállítói- és előterjesztői szerepe. A két előterjesztő felett kontrollt gyakorol a Polgármes-

⁷³ <http://index.hu/kultur/pol/0608pcs/> letöltés:2013. október 25.

⁷⁴ <http://www.bama.hu/baranya/kozelet/tavozik-az-ekf-igazgato-ha-a-kozgyules-rabolint-80863/>

⁷⁵ <http://www.bama.hu/online-interju/22> letöltés: 2013. október 25.

⁷⁶ <http://eugyintezes.pecs.hu/static/tempPdf/2-106-31.pdf> letöltés: 2013. október 25.

⁷⁷ <http://eugyintezes.pecs.hu/static/tempPdf/2-898-3m.pdf> letöltés:2013. október 25.

ter, illetve a Főigazgató. A Főigazgató kontrolli szerepét a Művészet Igazgató nem fogadta el, (kifogásolta a szakmai döntés laikus felülbírálását) és lemondott pozíciójáról.⁷⁸ A konfliktusba a döntési láncolat valamennyi szereplője bekapcsolódott (Kulturális Bizottság, Polgármester, Minisztérium [az adott esztendő programsorát ugyanis valamennyi félnek el kellett fogadnia, a Miniszternek is], így a helyi ügy lassan országos problémává eszkalálódott. A Művészeti Igazgató lemondása után hosszú vita bontakozott ki a minisztérium, a város vezetése és a Pécs2010 igazgatója között a 2008-as év kulturális programjairól. A minisztérium akaratának előmozdítása érdekében, a város Kulturális Bizottságának közreműködésével kívánta jobb belátásra bírni vitapartnereit. Mindez hatalmas feszültséget indukált nemcsak az egyes irányítási szintek között, hanem Pécs város képviselőtestületében, illetve magában az MSZP frakcióban is. A nézeteltérések következtében és a beruházási pályázatok készítésében érzékelhető elmaradásokra tekintettel 2008. március 1-jén tárcaközi bizottságot állított fel a kormány a „Pécs Európa Kulturális Fővárosa 2010” kiemelt projekt megvalósításával kapcsolatos kormányzati feladatok összehangolására.⁷⁹ A kormányhatározatból kiderült, hogy mind a kulturális programok, mind a beruházások felett közvetlen felügyeletet kíván gyakorolni a kormányzat:

„2. A bizottság

a) folyamatosan figyelemmel kíséri a kiemelt projekt végrehajtásának előrehaladását,

b) közreműködik az erről szóló jelentések előkészítésében,

c) szükség szerint javaslatot tesz a Miniszterelnöki Hivatalt vezető miniszternek a kiemelt projektmegvalósításához szükséges további kormányzati intézkedésekre.”⁸⁰

Ugyancsak 2008. március elsején hozzák létre a Művészeti Tanácsot, mely a Művészeti Igazgatót hivatott pótolni. A tanács tagjait a Polgármester és a Miniszter együtt nevezi ki: „Az Oktatási és Kulturális Miniszterrel egyetértésben 2008. március 1-jén Giorgio Pressburger, Horváth Zsolt, Koncz Erika, Lauter Éva, Pál Zoltán és Vincze János kaptak felkérést az Európa Kulturális Fővárosa–Pécs2010 program Művészeti Tanácsa tagjainak tisztségére. A Művészeti Tanács feladata a Pécs2010 kulturális program, és a 2009-2010-es évek programtervének (továbbiakban: Konceptió) elkészítése. A feladat elvégzésének határideje 2008. április 30-a volt. A Konceptió határidőre elkészült és 2008. május 5-én került átadásra Hiller István miniszter részére.”⁸¹ Jól érzékelhető

⁷⁸ <http://www.bama.hu/baranya/kozelet/pecs-2010-lemondott-a-muveszeti-igazgato-104914>.

⁷⁹ Lásd 1. fejezet 1011/2008. (III. 1.) Korm. határozat a „Pécs Európa Kulturális Fővárosa 2010” kiemelt projekt megvalósításával kapcsolatos kormányzati feladatok összehangolásáról

⁸⁰ 1011/2008. (III. 1.) Korm. határozat a „Pécs Európa Kulturális Fővárosa 2010” kiemelt projekt megvalósításával kapcsolatos kormányzati feladatok összehangolásáról

⁸¹ 06-6/635-7/2008 Pécs Megyei Jogú Város Önkormányzata Közgyűlésének 2008. május 22-i ülésére, Európa Kulturális Fővárosa Pécs 2010 programkonceptiója és a 2009, 2010 évek programterve

volt a határozatokból, hogy az OKM is törekszik, a korábbiaknál operatívabb közreműködésre az EKF program megvalósításában. A Művészeti Tanácsnak a Pécs2010 Menedzsment Kht. Főigazgatójának ellensúlyozását is magára kellett vállalnia, legalábbis a kulturális programok tekintetében. Mindez azonban érdemben nem csökkentette a Főigazgató mozgásterét, hiszen az EKF-re szánt városi források fölött továbbra is ő rendelkezett: „A pályázati úton kiválasztásra kerülő kulturális programok esetében a pályázatás folyamatának technikai lebonyolítása, valamint a pályázatok pénzügyi és jogi minősítése a Pécs2010 Menedzsment Központ Kht. feladata. A Művészeti Tanács működési feltételeit szintén a Pécs2010 Menedzsment Központ Kht. biztosította.”⁸²

Miután a Művészeti Tanács beteresztette a felvezető évek, illetve a 2010-es esztendő programtervezetét, a felkérésben jelzett feladatát elvégezte. További szerepét a 2008. május 22-i Közgyűlési határozat a programok monitorozásában határozta meg. A Pécs2010 Kht. Főigazgatójának, továbbá az EKF programok tényleges megvalósítóinak elemi érdeke volt, hogy a Művészeti Tanács minél jelentéktelenebb hatást gyakoroljon a történésekre. A kialakult többszörös hatáskör átfedések és a bonyolult finanszírozási rendszer állandósította a konfliktushelyzeteket. Mind a fejlesztési pályázatok elkészítése, mind a művészeti program összeállítása jelentős késésben volt.⁸³

Tasnádi Péter polgármester megválasztása után napvilágra került, hogy betegsége egyre súlyosbodik, részvétele a mindennapi munkában ritkult, ami egyet jelentett befolyásának csökkenésével. Mindennek következménye, hogy meggyengült a Pécs2010 Kht. Főigazgatója kikezdetlennek vélt pozíciója is. 2008. október 10-én a Közgyűlés megvonta Mészáros Andrástól a bizalmat, s utódjául Ruzsa Csabát nevezte ki.⁸⁴

A következő közgyűlésen ismételtén átszervezték az EKF irányítási struktúráját,⁸⁵ mely ezúttal is hatalmi hangsúly-áthelyeződéseket tükrözött. Legfontosabb változás, a Művészeti Tanács, az Önkormányzat apparátusának és a Közgyűlés Kulturális Bizottságának megerősödése volt.

A Művészeti Tanács jogköreit kiszélesítették, s szakértők felkérésének jogával ruházták fel. A korábban inkább csak protokollárisan funkcionáló Vezetői Értekezletet a Főjegyző javaslatára EKF Szakmai Koordinációs Értekezletnek nevezték a továbbiakban: Az önkormányzati hivatalon belül kialakításra került az EKF Szakmai Koordinációs Értekezlet, amely hetente megvitatta valameny-

⁸² Pécs MJV 02-2/31-53/2008 sz. előterjesztés Együttműködési Megállapodás módosítása az OKM, az Önkormányzat a Hungarofest Kht. és a Pécs2010 Kht. között

⁸³ 02-2/646-2/2008 Pécs MJV Önkormányzata Közgyűlésének előterjesztése a 2008. október 9-i ülésre a Pécs2010 menedzsment Központ Kht. átszervezéséről

⁸⁴ Pécs Megyei Jogú Város Önkormányzata Közgyűlésének 433/2008. (10. 09.) sz. határozata

⁸⁵ 02-2/319-10/2008. Előterjesztés Pécs MJV Közgyűlésére az EKF helyzetértékelése és további feladatainak meghatározása

nyi önkormányzati EKF feladat állását. Az értekezletet a Jegyző vezette, valamennyi főosztály vezetője/helyettes vezetője részt vett munkájában.

Az értekezlet állandó meghívottja a Pécs2010 Menedzsment Központ Kht. ügyvezetője, valamint ágazati vezetői voltak. Az értekezlet feladatainak ellátása különösen fontos a bizottsági döntés előkészítési és a közgyűlési döntéshozatali munka támogatása érdekében.⁸⁶ Ez a fórum vált a későbbiekben az EKF program operatív irányításának valódi színterévé.

Ugyancsak átalakították a pályázati szakaszban aktívan működő, de régóta tetszhalott állapotban szunnyadó EKF Boardot: „Az EKF Board tekintetében, a megfelelő változtatásokat átvezetve, javaslom a következőket: *Az EKF Board feladatai: A legfelsőbb szintű véleményező és egyeztető testület az EKF Board. A Board havonta megvitatta az aktuális kérdéseket, feladatokat és valamennyi operatív döntést igénylő kérdésben állást foglal. A Boardot Pécs MJV polgármestere hívja össze és vezeti.*” A Board tagjai: Pécs MJV alpolgármesterei, a jegyzője, Pécs2010 Menedzsment Központ Kht. ügyvezetője, a Művészeti Tanács delegáltja, az OKM delegáltja, Pécs MJV Kulturális Bizottsága elnöke, valamint a közgyűlésben résztvevőpolitikai szervezetek 1-1 képviselője, továbbá meghívottként részt vesz a Board ülésein, a Baranya Megyei Önkormányzat, és a Pécsi Tudományegyetem delegáltja.”⁸⁷

Ezt a testületet, a feladattal megbízott polgármester gyakorlatilag nem működtette, amennyiben a közgyűlés képviselői az előterjesztéseken kívül is érdeklődtek az EKF ügyei iránt, a Főjegyző vezette testület ülésein tájékozódhattak.

Az előterjesztésben kitértek a meglehetősen nagy büdzsével (elsősorban minisztériumi forrásból) rendelkező, s ehhez képest igen vontatottan kibontakozó kommunikációs- és marketing feladatok ellátása feletti rendelkezésről is: „A „Hungarofest Nemzeti Rendezvényszervező Kht. (továbbiakban: Hungarofest Kht.) által kiírandó marketing és kommunikációs közbeszerzési eljárás, illetve a kiválasztott vállalkozóval való együttműködés tárgyában”, a Hungarofest Kht. és a Pécs2010 Kht. megállapodást kötött, mely megállapodás célja, hogy felek együttműködnek annak érdekében, hogy az EKF közösen kialakított és egyeztetett promóciós és marketing stratégiájában szereplő egyes feladatok végrehajtására induló közbeszerzési eljárásban, megfelelő szakmai kompetenciával rendelkező vállalkozók kerüljenek megbízásra a rendelkezésre álló források szerinti díjazással. A megállapodás értelmében a feleknek úgynevezett Egyeztető Bizottságot kellett megalakítaniuk. Az Egyeztető Bizottság, mely egyben a közbeszerzési eljárás Tárgyaló Bizottsági feladatait is ellátja, hat főből áll, az Önkormányzat Kulturális Bizottsági Elnök Asszonyt delegálta, ezen felül az OKM egy delegáltja, valamint a Hungarofest Kht. és a Pécs2010 Kht. két-két delegáltja vehet részt

⁸⁶ u.a.

⁸⁷ u.a.

az Egyeztető Bizottság munkájában. Az Egyeztető Bizottság döntéseit többségi szavazással hozza azzal, hogy határozatképességéhez legalább öt tagjának jelenléte szükséges. Az Egyeztető Bizottság munkájához állandó és eseti szakértőket vehet igénybe. Az

Egyeztető Bizottság rendszeres tájékoztatási kötelezettséggel tartozik a Polgármester és a Közgyűlés felé.”⁸⁸

Az NFÜ kezdeményezésére, a fejlesztések előrehaladásának gyorsítása érdekében, valamint a kedvezményezettek struktúráját is tükröző módosításokat hajtottak végre, a Pécs210 Kht. szervezetében. Létrehoznak egy új egyeztető fórumot, a Projekt Irányító Bizottságot:

„A Projekt Irányító Bizottság (továbbiakban: PIB) elsősorban a beruházások megvalósításának elősegítését hivatott ellátni, operatív, döntésekkel végződő megbeszélések keretében. A Bizottság 2 hetente tartja üléseit, melyből minden második vezetői szintű ülés. A PIB jelentéstételi kötelezettséggel működik a Kormány részére. A jelentéseket kéthetenkénti gyakorisággal szükséges elkészíteni, ehhez a Bizottság ülésein készült jegyzőkönyv ad alapot. A PIB tagjai a Nemzeti Fejlesztési Ügynökség, a Regionális Fejlesztési Ügynökség, (mint Irányító Hatóság illetve mint Közreműködő Szervezet) Pécs MJV Önkormányzata, a Baranya Megyei Önkormányzat, a PTE (mint kedvezményezettek) és a Pécs210 Kht. (mint menedzsment szervezet) illetve delegáltjaik, valamint a Pénzügyminisztérium kiemelt projektekért felelős koordinátora.

A pénzügyminiszter a kiemelt projektekért felelős koordinátort a Kormány 2213/2007. (XI. 14.) az „egyes országos jelentőségű fejlesztési programok megvalósításával összefüggő kormányzati koordinációról” szól határozata alapján nevezte ki Suchmann Tamás országgyűlési képviselő személyében. A koordináció körébe tartozó országos jelentőségű fejlesztési programok sorában a „Pécs – Európa Kulturális Fővárosa 2010” program megvalósításával összefüggésben szükséges fejlesztések, illetve ezeknek a különböző kormányzati szakterületeken jelentkező infrastrukturális (pl. M6-os autópálya) és egyéb fejlesztési feladatai szerepelnek.”⁸⁹

Jól érzékelhető, hogy a kormányzati szint egyre mélyebben kapcsolódott be az egyes részterületek teendőibe, ugyanakkor a polgármester a minden területre kiterjedő aprólékos szabályozásban látta befolyása megőrzésének kulcsát. A részletes szabályozás mellett, Pécs első embere ebben az előterjesztésében igyekezett kiegyensúlyozni a városvezető frakcióban fennálló ellentmondásokat azzal, hogy szinte minden „erős embernek” mozgásteret biztosított.

Bár a polgármester október 30-i előterjesztésében igyekezett minden, az EKF-fel kapcsolatos nyitott kérdést nyugvópontra juttatni, a város kulturális szakemberei nem voltak elégedettek. A már lezajlott rendezvények tapasztalatai azt sugallták, hogy a helyi közreműködők nélkül szervezett események esetén-

⁸⁸ Uo.

⁸⁹ Uo.

ként súlyos kudarcot vallottak. E hiányosság kiküszöbölésére a december 11-i közgyűlés újabb testület felállításáról döntött a kulturális alpolgármester javaslatára:

*„A Művészeti Tanács a programtervezés területén felelősségteljes munkát végez, de nem feladata a város teljes programkínálatának koordinációja. A Kulturális Bizottság elnökével egyetértésben javaslom ezért egy Programkoordinációs Tanács (továbbiakban: Tanács) felállítását, ... A Tanács 19 fős szervezetként működne, elnökének Dr. Kunszt Márta bizottsági elnököt, alelnököknek Szalay Tamás kulturális igazgatót és a Pécsi Kulturális Központ igazgatóját, Laknerné Briickler Andreát, valamint a kulturális ügyekért felelős alpolgármestert javaslom megválasztani.”*⁹⁰

A Programkoordinációs Tanács a programok tekintetében igyekezett koordinálni a város és a Hungarofest között, minek következtében a Művészeti Tanács szerepe fokozatosan háttérbe szorult. Mint látható, a pécsi szereplők igyekeztek befolyásukat növelni egyes területeken, a programok lebonyolítása során, ám nem mindig jártak sikerrel.

2009. január 27-én elhunyt Tasnádi Péter, Pécs város hivatalban lévő polgármestere. Ez a szomorú, bár kiszámítható esemény azt jelentette, hogy az amúgy is számos nehézséggel küzdő EKF program egy választási kampány közepébe került. A polgármesteri címet ezúttal a Fidesz jelöltje, Páva Zsolt nyerte el. Ez a fejlemény természetesen nem csak a Közgyűlés erőviszonyait rajzolta át, hanem az EKF irányításában résztvevők erőviszonyait is. A polgármester az MSZP frakció közreműködésével új alpolgármestereket nevezett ki (2 fideszes, 1 MSZP-s). Páva Zsolt elődjéhez hasonlóan, az EKF ügyeket saját hatáskörben tartotta. A programok szakmai irányítására továbbra is nagy hatással volt a Kulturális Bizottság elnöke, a posztot azonban új személy töltötte be, Révész Mária a Fidesz városi elnöke. Tekintettel arra, hogy az EKF évad már a küszöbön kopogtatott, érdemben egyetlen változást hajtott végre az új városvezetés: A civilek aktívabb bevonására törekedett az új polgármester (melyet polgármesteri kampányában ígért meg a pécsi szereplőknek), amikor pályázatot írt ki a civil szervezetek számára: „82/2009. (07.09.) számú határozata alapján Pécs Megyei Jogú Város Önkormányzata az Európa Kulturális Fővárosa–Pécs 2010 program civil keretére pályázatot írt ki. A 2010. évben rendelkezésre álló nyílt pályázati keret összege: 100 millió forint (Pécs Megyei Jogú Város Önkormányzata támogatási keretéből). A pályázat célja az Európa Kulturális Fővárosa program keretében azon kulturális programok, civil kezdeményezések támogatása, amelyek Pécsen kerülnek megrendezésre, aktív közreműködésével erősítik a helyi identitást és a közösségformálást, valamint előmozdítják a közösségi terek kulturális funkcióval való megtöltését.”⁹¹

⁹⁰ 06-6/972/2008.Előterjesztés Pécs MJV Közgyűlésének 2008. december 11-i ülésére: Programkoordinációs Tanács létrehozása

⁹¹ Előterjesztés Pécs MJV 2009. november 5-i Közgyűlésére Európa Kulturális Fővárosa-Pécs 2010 program civil keretének felosztása (EKF)

Az EKF évad lefolyását nagyjából az átvett előkészületek mentén vezényelték le, annál is inkább, mivel az országgyűlési és önkormányzati választásokig kényszerű szimbiózisban éltek a szocialista politikusokkal. 2010 őszén az új városvezetés ugyan változásokat hajtott végre a Polgármesteri Hivatal és a város cégeinek struktúrájában, ez azonban inkább a városirányítási modell módosítását és a gazdasági társaságok átszervezését célozta, mintsem az EKF struktúrájának bolygatását. E területen 2010 után az új létesítmények beüzemelése következtében történik érdemi változtatás.

Összességében megállapíthatjuk, hogy Pécs város Önkormányzata az EKF cím elnyerésével soha nem látott kihívással nézett szembe. Magyarországon elsőként kellett megvalósítania egy olyan uniós programot, melyben nem csak kulturális évadot kellett rendeznie, hanem városrekonstrukciós beruházásokat is le kellett vezényelnie.

Az Európa Kulturális Fővárosa program legsikeresebb szakaszának a felkészülés éveit tekinthetők. A pályázatírás időszakában mind országosan, mind a városban sikerült aktivizálni a téma iránt fogékony értelmiségieket, civil szervezeteket, politikusokat és a hivatali apparátus képviselőit. A horizonton látható szellemi- és gazdasági lehetőség képes volt olyan kohéziós erőt létrehozni a városban, mely megteremtette a pályázat megnyeréséhez szükséges valamennyi előfeltételt. Ha ellentmondásosan is, de összefogott a város értelmisége, művészeti élete, politikai elitje, s előteremtette a szellemi és anyagi erőforrásokat, s még arra is volt elég szervezethez és nyomasztó gyakorlási képesség, hogy Budapestet is megelőzzék a kialakult versenyben. A sikert értékelve nem szabad azonban megfeledkezni arról, hogy az EKF pályázat valamennyi pályaműve, így a nyertes pályázat is egy vízió volt az adott város lehetséges kulturális és építészeti fejlesztési irányáról. Az igazi feladat a vízió megvalósítása során hárult a szereplőkre.

Pécs döntéshozói becsülettel megkísérelték megvalósítani a pályázatban megfogalmazott elképzeléseket. Ez a feladat a beruházások tekintetében sokkal egyszerűbb volt, mint az „A Határtalan Város” című pályázati anyagban megfogalmazott kulturális léptékváltás véghezvitele. A fejlesztések egyetlen akadályát az anyagi források hiánya jelentette, de ezt a kérdést a megnyíló EU-s források áthidalták. Talán ez az egyik magyarázata annak, hogy miért kerültek az EKF homlokterébe a beruházások.

A „kulturális léptékváltással” számos gond adódott: elsősorban az, hogy valamennyi szereplő mást értett alatta, sokszor ki sem derült, ki hogyan értelmezi a kérdést. Annyi bizonyos, hogy a pályázat megfogalmazásában kulcsszerepet játszó értelmiségiek, a város kulturális intézményeinek vezetői, valamint a vezető politikusok mind másként értelmezték a léptékváltást, s ebből következően mást akartak viszontlátni program gyanánt. Mindez azt jelentette, hogy a

pályázatot egyöntetűen támogatók tábor számos csoportra esett szét a megvalósítás során.

Ugyancsak tisztázatlan volt a végrehajtás mikéntje. Mint a programot végrehajtó menedzsment állandó átalakulásán nyomon követhettük, egyáltalán nem volt egységes elképzelés a tekintetben, hogy hogyan kívánják levezényelni a programot. Ezzel tisztában volt maga a városvezetés is, hiszen mindjárt a kezdetekkor példákat keresett magának. Így került a képbe a Liverpoolban alkalmazott önálló menedzsment, és az egyszemélyi művészeti vezető gondolata. Ez az elképzelés azonban csak nehezen volt alkalmazható a magyar viszonyokra. A program irányításának teljesen önálló szervezetben való megvalósítását véleményem szerint legalább két alapvető dolog akadályozta. Az egyik, s talán ez a lényegesebb, az EKF büdzsé összetétele, nevezetesen, hogy alapvetően állami és önkormányzati pénzek kerültek felhasználásra. E források átadása más szervezetek számára, a törvényi szabályozások miatt rendkívül kötött és bürokratikus. A másik tényező a politikai akarat, amely akadályozta a teljesen független menedzsment kialakítását. A pályázatot a magyar kormány írta ki, s jelentős forrásokat biztosított a megvalósításhoz, a címet a város nyerte el (értsd: a Közgyűlés), amely ugyancsak jelentős forrásokat áldozott a programra. Amennyiben teljesen független szervezet vezényelte volna le a rendezvénysorozatot, elveszett volna a belőle kovácsolható politikai tőke. Ez a magyarázata annak, hogy felemás megoldás született mind minisztériumi, mind önkormányzati szinten: bár közhasznú társaságokon keresztül finanszírozták a feladatokat, a valóságos befolyásról egyik megbízó fél sem mondott le egy pillanatra sem.

Pécs városa számára egyértelműen nehézséget jelentett, mind a kulturális, mind a beruházási keretek ilyen mértékű emelkedése. Az alábbi ábrán érzékeltetem, hogy 2006-os költségvetéshez miként viszonyult az EKF-es költségvetés:

5. ábra: Pécs 2006-os költségvetésének és az EKF program költségvetésének összetétele

Forrás: a szerző

Ugyancsak a források fölötti rendelkezések miatt alakult ki a kormányzati és önkormányzati szintek közötti folyamatos vita. Ezt igazolja a kialakított szisztéma, hogy minden érintett fél a saját pénze tekintetében rendelkezik, vannak azonban vitatott tételek is, mint a szponzori bevételek, vagy a marketing kiadások.

Igen jelentős eredmény volt, hogy a város vezetői (elsősorban Toller László), ki tudták harcolni a kormányzat ilyen mértékű hozzájárulását az EKF program finanszírozásához. Ez azonban együtt járt azzal is (különösen az erős lobbista, Toller László kiesése után), hogy a program feletti rendelkezési jogon is osztozkodniuk kellett. A felvezető évek beiktatása, és a beruházási pályázatok hatalmas volumene folyamatos időzavart eredményezett a program irányítói körében. Állandóan a határidőkre kellett koncentrálniuk, s szinte alig maradt idő és energia a tartalmak megvitatására. Egy idő után a feladatok kezdtek moderálni a szereplőket, s nem a szereplők a feladatokat. Különösen szerencsétlenül alakult, hogy a kulturális programoknak Pécsen nem sikerül egyszemélyes, rátermett vezetőt találni, ez is oka lehetett annak, hogy a Hungarofest Kht. a várakozásnál hangsúlyosabb pozícióba kerülhetett.

Nagyban hátráltatta a munkát a számtalan személyi változás is, főleg a polgármesterek gyakori cserélődése, mivel ők, a fentebb kifejtett okokból, magukra kívánták fazonírozni az egész projektet.

A feladatmegoldásban nem csak a pécsiek botladoztak, ugyanez mondható el a kormányzati szereplőkről is. Általánosságban is jellemzőnek tartom a magyar politikai életre, hogy túlságosan személyfüggő. Ahány új miniszter, annyi új elképzelés, ami nem használt igazán a folyamatos ügymenetnek. Amennyiben valahol gond adódott, miniszteri biztos beiktatásával kívánták megoldani a dolgot, mely újabb módosítgatással járt együtt. Mindez ahhoz vezetett, hogy számtalan erővonal képeződött a program bonyolítása során, mind kormányzati, mind helyi szinten.

Összességében megállapíthatjuk, hogy az EKF-fel elnyert lehetőség nem csak erkölcsi, hanem anyagi vonatkozásban is páratlan, minek következtében harcba indultak a különböző szintű politikai és gazdasági erőcsoportok. A szembenálló csoportok egyikének sem volt azonban annyi ereje, hogy magához ragadja a kizárólagos irányítást, annyi viszont igen, hogy mások törekvéseit megzavarja, vagy semlegesítse.

A hatáskörök és döntési pozíciók állandó pulzálása és vándorlása következtében az erővonalak nem egy irányba mutattak, hanem polarizálódtak. Ez a jelenség nagymértékben rontotta mind a kulturális, mind a beruházási program hatékonyságát. Véleményem szerint a szereplők által mutatott hatáskörszerzési törekvések sok rokon vonást mutatnak az állampárti berendezéseknél leírt politikai magatartással, esetleg örökölt politikai kultúraként is értelmezhetőek.

Felhasznált irodalom

- Ágh Attila: A közpolitika változó paradigmái: az érdekcsoportoktól a többszintű kormányzásig. In: *Politikatudományi Szemle*. Vol. XIX. No.4. 31–50.
- Grünhut Zoltán – Pálné Kovács Ilona (2012): European Capital of Culture, Pécs, 2010: Case Study 10. In: *Anon (szerk.) ESPON TANGO – Territorial Approaches for New Governance: Annex A: Case Studies*. Luxembourg: ESPON (European Spatial Planning Observation Network), 111-122.
- Horváth M. Tamás (2007): *Piacok a főtéren: Helyi kormányzás és szolgáltatásszervezés*. Budapest: KSZK ROP.
- Horváth M. Tamás (2005): *Közmenedzsment*. Dialóg Campus, Budapest.
- Kákai László (szerk.) (2010): *Húsz évesek az önkormányzatok*. Publikon Kiadó, Pécs.
- Kunszt Márta: *A rendszerváltás gyermekevei Pécsen*. PTE BTK Politikai Tanulmányok Tanszék – <http://hasznos-oldalak.info/docbook/kunszt/book.html>
- Kunszt Márta (2008): Pécs 2010. Európa kulturális fővárosa. In: Kákai László (szerk.) *Pécsi Politikai Tanulmányok V.*. Pécs: A PTE BTK Interdiszciplináris Doktori Iskola. 25-33.
- Pálné Kovács Ilona (2008): *Helyi kormányzás Magyarországon*. Pécs. Dialóg Campus, Budapest.

4. BRETTER ZOLTÁN: AZ EKF–PÉCS2010 KÖZPOLITIKAI ÉRTELMEZÉSE: AZ ÁLLATORVOSI LÓ

Az alábbi tanulmányban nem tárunk föl új tényeket. Ezek meglehetősen kimerítően, tárgyyszerűen rendelkezésünkre állnak⁹². Találunk olyan tanulmányt, mely közpolitikai szempontból rendszerezi a tényeket, egyben elvégez egy stakeholder-analízist is⁹³. Ez utóbbtól csak annyiban különbözik a jelen tanulmány, hogy másfajta közpolitikai fogalmi hálót alkot meg, melybe egységesen az EKF „befogható”, s nem ódzkodik attól, hogy olykor-olykor kitekintsen a társadalomelmélet irányába is.

Értelmezésünk voltaképpen arra vonatkozó javaslat, hogy a különböző stílusú közpolitikai elemzések fogalmai közül melyek alkalmazhatóak az Pécs Európa Kulturális Fővárosa 2010-re vonatkozóan, amennyiben ezt közpolitikai cselekvésnek (public policy making) fogjuk föl⁹⁴.

Fogalmi tisztázások, hipotézisek, módszertani megjegyzések

Az EKF-ről két hipotézist fogalmazunk meg:

1. Az EKF közpolitikai *program*. Esetünkben ez a kijelentés egyáltalán nem kézenfekvő és mindenképpen további magyarázatra szorul.

Hal Colebatch szerint közpolitikai cselekvésről (public policy making; ahol a public policy *making* kifejezést fordítjuk „közpolitikai cselekvésre”, ami magában foglalja a közpolitika formálását, alakítását, egyszóval, a magyarul használhatatlan „csinálást”) akkor beszélünk, amennyiben három feltétel teljesül: *hatalom, szakértelem és rend* együttes jelenléte. Természetesen a hatalmom, szakértelem és rend együttesen jelen van valamely cselekvésben.

Elemzésünk azt próbálja majd megvizsgálni, hogy az EKF-ben mint közpolitikai programban, a definíció szükségszerű különböző elemeit:

a, hol találjuk meg, milyen intézményes, illetve azon kívüli keretben;

⁹² A Tuka Ágnes vezette OTKA kutatás során összegyűjtött anyagok, interjúk mellett kiváltképp' két munkára támaszkodom: Somlyódy Nóra remek oknyomozó riportkönyvére, mely aprólékosan, szinte percről-percre képes végigkövetni az eseményeket, az EKF folyamatát és Takáts József eszméletörténetét, az EKF-pályázat kidolgozójának dokumentumgyűjteményére, melyben már számos értelmezési kísérletet is találhatunk.

⁹³ A legátfogóbb, rendszerezettebb tanulmány témám szempontjából Pálné Kovács Ilona és Grünhut Zoltán írása: *The ECC Pécs Project and the Challenges of Territorial Governance* - http://www.espon.eu/export/sites/default/Documents/Projects/AppliedResearch/TANGO/Case_Study_10_Pxcx.pdf.

⁹⁴ Ha úgy tekintünk a Pécs EKF 2010-re, mint a „kulturális városfejlesztés” közpolitikai programjára, akkor e területen számos tanulmányt találunk. Ezeket összefoglalja Graeme Evans, aki arra is rámutat, hogy milyen lehetséges módzatai és főként nehézségei vannak egy ilyen közpolitikai cselekvésnek az értékelésében.

b, milyen minőségben, más szóval hatékonysággal voltak képesek a közpolitikai cselekvésre általában jellemző elvárásokat kielégíteni.

Az EKF a *többszintű kormányzás* problémáit és lehetőségeit bemutató közpolitikai kísérleti tárgy, és ezzel a résztvevők, érintettek (*stakeholder*) többnyire maguk is tisztában voltak. A legkifejezőbb módon azonban a pályázat írója, Takáts József fogalmazza meg, mintegy az EKF „filozófiájaként”. A nemzetálami centralizáló helyett az EKF-nek számos európai országban évtizedek alatt végbement decentralizációs, regionalizációs logikáját követve, decentrumok létrejöttét kellene szolgálnia. Pécs EKF-pályázata és lebonyolítása ezt az eredményt kívánta elérni.

A többszintű kormányzás fogalomkörébe tehát (az *a.* pontnak megfelelően) beletartozik a kormányzati és helyi közösségi szint közötti felelősség-megosztás⁹⁵, esetleg decentrumok létrehozása. Ugyanakkor ide tartozik az alcentrumok további decentralizálása is, ami a helyi közösségen belül a „politikai” és a „civil” szféra közötti felelősségmegosztást jelenti. Nyilvánvalóan a „többszintű kormányzás” a *kormányzás* fogalomkörén belül értelmezhető, míg a kormányzat és civil szféra közötti viszony egészen más problémákat vet föl, s a kormányzás demokratikus minőségéről adhat információkat. Ezt az aspektust a deliberatív (részvételi/tárgyalásos) demokrácia fogalomkörén belül értelmezzük majd.

2. Néhány megjegyzést kell tennünk a tanulmányunkban alkalmazott elemzési módszerről. Bogarászva az OTKA-kutatás során elkészült interjúkat, tanulmányozva az összegyűjtött anyagokat, olvasva a Pécs EKF 2010 hosszú története (lényegében 2002-2010) során elkészített jelentéseket és a sajtóban megjelent témérdek beszámolót a dolgok aktuális állásáról, végül arra a következtetésre kellett jutni, hogy az EKF közpolitikai programjának leírására a legalkalmasabb módszer, ha a *diszkurzív* – vagy másképpen szólva –, a *narratív közpolitika* szemléletmódját alkalmazzuk.

A narratív közpolitika módszertani kifejtésére ebben a tanulmányban nincs lehetőségünk⁹⁶, annyit azonban érdemes itt előre jelezni, hogy tanulmányunk hozzájárulás a *metanarratíva*⁹⁷ fogalmának a tisztázására.

⁹⁵ Felelősségmegosztás alatt voltaképpen *szubszidiaritást* értünk.

⁹⁶ A közpolitikáról folyó gondolkodásban magyarul nemrégiben bontakozott ki vita a *Politikatudományi Szemle* hasábjain, és megjelenés előtt áll e tanulmány szerzőjének vitairata is.

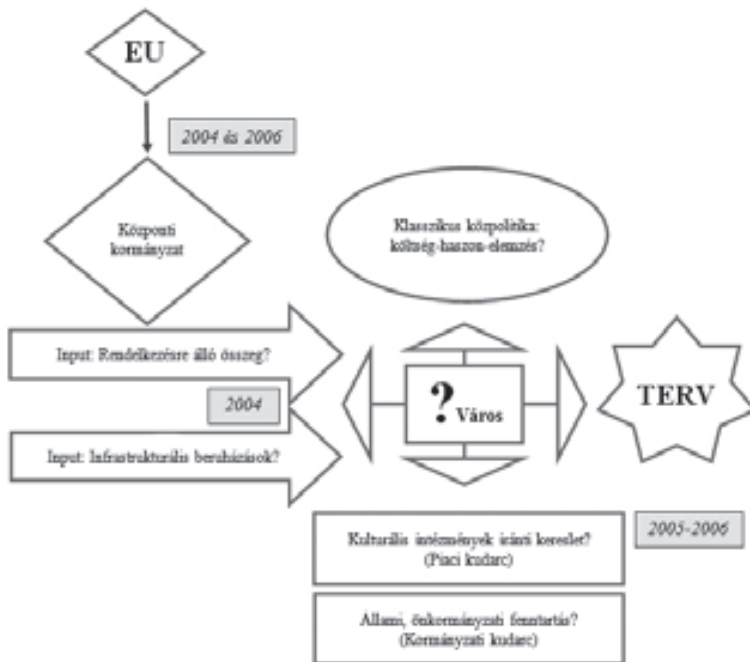
⁹⁷ A *metanarratíva* – ahogy ezt Emery Roe meghatározza – a fő narratívával szemben álló „non-story”. Felismerése összehasonlító vizsgálattal lehetséges. A fő narratíva (esetünkben az EKF narratívája) és a nem-narratív narratíva (esetünkben a „civiliek” részt követelnek a köz-politika alakításában) ellentétéből jön létre a metanarratíva (a „civil narratíva” és „uralki narratíva” konfliktusa), ami az adott közpolitikát új megvilágításba helyezi, új napirendet teremthet és a deliberáció (vita során hozott *együtt-döntés*) alapját képezheti. Már amennyiben a metanarratíva belül megfogalmazódó konfliktust deliberatív eszközökkel próbálják a résztvevők megoldani. A Roe-féle metanarratíva-identifikációról Fischer és társai kritikát fogalmaznak meg; valamint módszertani szempontból az EKF Pécs 2010-tanulmányunk úgy is olvasható, mint pontosítása Emery Roe metanarratíva-fogalmának és hozzászólás az idézett vitához. Hasonló célkitűzéseket fogalmazott meg például Van Eeten is az amsterdami Schiphol-reptér ötödik terminállal való bővítésének közpolitikai elemzése kapcsán.

Egy közpolitika születése

Egyértelműnek látszik, hogy a Pécs EKF 2010 kormányzati közpolitikai szándékként fogalmazódik meg, miközben már javában megszületett, mint narratíva, s így a narratívát is jelentősen befolyásolta, végső soron közpolitikaivá téve azt.

Az alábbi ábra vázlatosan bemutatja, hogyan indult el a Pécs EKF 2010 programnak a közpolitikai tervezése, és mi az a sok kérdőjellel ábrázolt teljesen bizonytalan közpolitikai környezet, melyben közpolitikai programot kellett volna megfogalmazni.

6. ábra: Az EKF program közpolitikai tervezésének kiinduló állapota

Forrás: a szerző

Az Európai Unió viszonylag távoli döntéshozó, melynek meglehetősen homályos „szándékairól” sokáig pusztán csak találgatni lehetett, esetleg puhatolózni egy olyan döntés felől, melynek meghozatala politikai akaratot föltételezett. Ha 2004-ben az EU nem dönt úgy, hogy az újonnan csatlakozó országok is jelölhetnek városokat a címre, akkor nincs közpolitika (lásd 7. ábra).

Amikor viszont megszületik a döntés, akkor még egyáltalán nem világos, hogy az EU-nak mik az EKF-fel kapcsolatos közpolitikai szándékai⁹⁸.

Mint az évszámból kiderül, 2004 februárjában döntött az Unió kulturális minisztereinek tanácsa, hogy a régiók mellett az újonnan csatlakozó országok is nevezhetnek egy-egy várost a kultúrfővárosi címre. Pécs ezt a döntést két évvel megelőzően (a 2002-es önkormányzati választások óta) valamiféle „álmodozás” már elkezdődött arról, hogy miként válhatna a város az EKF-cím birtokosává. Ezt a periódust nem lehet még a „tervezés” időszakának nevezni, noha kétségkívül annak megelőzése⁹⁹.

2004-ben viszont a kormányzat kiírja a pályázatot a magyar városok számára és ezzel határozott közpolitikai–városfejlesztési elvárásokat fogalmaz meg a jövő nyertes számára¹⁰⁰. Mindezt azonban úgy, hogy az általában vett közpolitikai tervezéshez nem nyújt konkrét támpontokat. Az előminősítésen már átesett, meghívott város számára kiírt pályázat egy komplex közpolitikai program és hatástanulmányok kidolgozását igényelte¹⁰¹.

⁹⁸ Az EKF történetének három – noha időben nem világosan lehatárolható szakasza van. Az első, az 1985-ös alapítástól, a glasgowi „kulturális eseménysor”-nak nevezhető szakasz; a második, a „városfejlesztési szakasz” kezdetét Glasgow 1999-es pályázata és teljesítménye jelzi; a „közpolitikai szakasz”, határozott szabályokkal, célokkal, kiválasztási renddel és monitoringgal 2013-tól kezdődik, mikor már a Strukturális Alapok is beilleszkednek a programba. A második szakasz voltaképpen a harmadik kikristályosodásának időszaka, az EU és a pályázó városok közötti kommunikációban létrejövő kölcsönös tanulás. Az EKF alapításának 25. évfordulóján olyan dolgokról beszél az Európai Bizottság, melyekre Melina Mercouri 1985-ben még csak nem is álmódott volna. Így, 25 év alatt jön létre egy EU-közpolitika, a „kulturális városfejlesztési közpolitika”. Pécs, ennek a folyamatnak az utolsó harmadában jelentősen hozzájárul a jelenlegi helyzet kialakulásához, egyszerre „érezve” a folyamat jellegét, és a pécsi koncepcióval alakítva is azt. Meglehetősen furcsa, hogy egyelőre ezt a szerepét senki nem látszik felismerni. Hacsak ennek nem az az oka, hogy a koncepció és a megvalósítás nem válik megegyezővé és az EU, a rendszeres értékelés során a megvalósítással, az implementációval találkozik s nem a koncepcióval.

⁹⁹ Különböző is, az „álmodozások kora” rendkívül termékeny. A szabadabban szárnyaló fantáziát nem kötik közpolitikai kényszerek és az adottságokat lazábban lehet kombinálni. Egy valódi, életképes narratíva aligha születik meg e kegyelmi korszak hiányában, vagy – hogy megmaradjunk az irodalmi nyelvnél – eme ihletettségi pillanat nélkül. A nemzetközi példákbl tudjuk, hogy vannak olyan komplex városfejlesztési projektek, közpolitikai programok, melyek sok-sok évi „álmodozással”, tervezéssel, hatástanulmányokkal lassan épülnek ki.

¹⁰⁰ „Először is az, hogy ilyen nagyszabású városfejlesztési programot tartalmaz a pécsi pályázat, a kormányzat pályázati kiírásának köszönhető, amely erre ösztökélte a pályázó városokat. Ha a pályázat nem kívánta volna a pályázó városoktól, hogy nagyszabású városalakító tervvel álljanak elő, akkor nem álltunk volna elő ilyen tervvel. *A kormányzatnak van a legnagyobb felelőssége abban, hogy a pécsi EKF-program nagyszabású fejlesztéseket tartalmaz.* És a kormány annyiban állta is a szavát, hogy az Új Magyarország Fejlesztési Tervbe bekerült kiemelt programként az EKF-program öt (mára már csak négy) nagy projektje, meg lehet őket valósítani...” mondja Takáts József, a program tervezője.

¹⁰¹ A fentiek értelmében a pályázatban a következő prioritásoknak kell érvényre jutniuk:

- Egységes, átgondolt, erőteljes, a város és a projekt sajátágaiból egyszerre eredő koncepció mentén kidolgozott pályázati anyag. [Koncepció]
- Összehangolt, kulturális alapú város-, település- és régiófejlesztési elképzelések megléte, amelyek magukban foglalják a kulturális, turisztikai és közlekedési infrastruktúra fejlesztését is. [Kulturális alapú városfejlesztés]
- A város és a régió hosszú távú gazdasági fejlődésének elindítására vagy biztosítására és pozitív társadalmpolitikai hatások elérésére alkalmas elképzelések, amelyek komoly hangsúlyt helyeznek az elsősorban társadalmi célú utóhasznosítás hosszú távú kérdésére. [Hosszú távú fejlődés biztosítása. Fenntarthatóság]
- A gyermekek és az ifjúság kulturális, művelődési lehetőségeinek szélesítésére és a gyermekek képességfejlesztésére, a képzettség általános növelésére koncentrált projektek hangsúlyos jelenléte. [Gyermekek és ifjúság]

A támpontok bizonytalanságát az „inputok” oldaláról úgy foghatjuk föl, hogy sem az egész programra vonatkozóan nem lehet tudni mekkora összeg áll rendelkezésre¹⁰², sem pedig hogy milyen volumenben lehet infrastrukturális beruházásokat elképzelni.

Az „outputok” tekintetében sem tartalmaz konkrét ajánlatokat. Az utóhasznosításra vonatkozó városi elképzeléseket ugyan a pályázatba bele kell foglalni, de homályban marad például az, hogy a létrejövő kulturális intézmények fenntartásához hozzájárul-e az állam?! Így a közpolitikát megvalósító önkormányzatnak magának kellene döntenie afelől, hogy a profi menedzsmenttel rendelkező, bizonyos nyereséget is termelő, mondhatni *piaci működtetést* választja – anélkül persze, hogy bármilyen biztos tudása volna a kulturális ipar termékei iránti keresletről¹⁰³ –, vagy az önkormányzatok hagyományos tevékenységei közé illeszthető *fenntartást*, ahol viszont a városi költségvetést terheli meg, esetleg a csődöt kockáztatva¹⁰⁴. A „piaci kudarc” és az „ön-kormányzati kudarc” közpolitikában ismerős veszélyei között aligha lehet ilyen kiinduló feltételek mellett *racionálisan* választani.

Következésképpen az EKF-et az önkormányzat nem tekinthette még közpolitikai programnak, mert hiányoztak ennek objektív feltételei.

„A városháznak nem volt elképzelése arról, hogy mi legyen. Az volt, hogy a pályázatot meg kell csinálni, és meg kell nyerni, mert rengeteg forrást fog biztosítani városfejlesztésre, de hogy mire, az csak később alakult ki, és ekkor kerestünk olyan embereket, akik meg tudják írni.” – vonja le a konklúziót Kunszt Márta alpolgármester (Tarrósy, 2011).

Ebben a közpolitikáról szóló állásfoglalásban a legfontosabb szó az „írás”. Világosan megmutatja, hogy az önkormányzat a lehető legracionálisabban reagált a közpolitikai tervezésre való felhívás alapvető bizonytalanságaira, „írás-műként” kezelve a tervezést. Ezt a helyzetet Takáts József ugyanígy értelmezi, amikor azt mondja: *„Nem a valósággal dolgozom, mondtam újra meg újra a megrendelőnek, a városházi politikusoknak – meggyőző fikciót kell alkotnom a városról, amelyet elhisznek a pályázat bírálói, és utána elhisznek a lakosai is.”* (Takáts, 2011).

- A pályázatban foglalt elképzelések jelentős turisztikai hatás (növekedés) kiváltására legyenek alkalmasak. [Turisztikai hatás]
- A vázolt elképzelések regionális méretekben tervezettek legyenek. [Regionalitás]
- A város és környezete összeurópai kontextusban való elhelyezése. [Európai kontextus]
- Innovatív, az új mediális technológiák lehetőségeire építő művészeti és kulturális formák hangsúlyos jelenléte. [Innovativitás]
- A természeti és az épített örökség fejlesztése, (újra)hasznosítása, beleértve az ipari örökséget is. [Természeti és épített örökség]
- Széles körű társadalmi részvétel biztosítása és a civil szektor bevonása formáinak komplexitása. [Társadalmi aktivitás és a civil szektor széles körű bevonása]

¹⁰² Csupán egy kormányzati sugalmazás áll rendelkezésre: „a minisztérium semmilyen hivatalos tájékoztatást nem adott. Az összeget az EKF minisztériumi kulcsfigurája, Mesterházy Balázs miniszteri biztos „sugalmazására” lótték be harmincötmilliárd forint körül.”

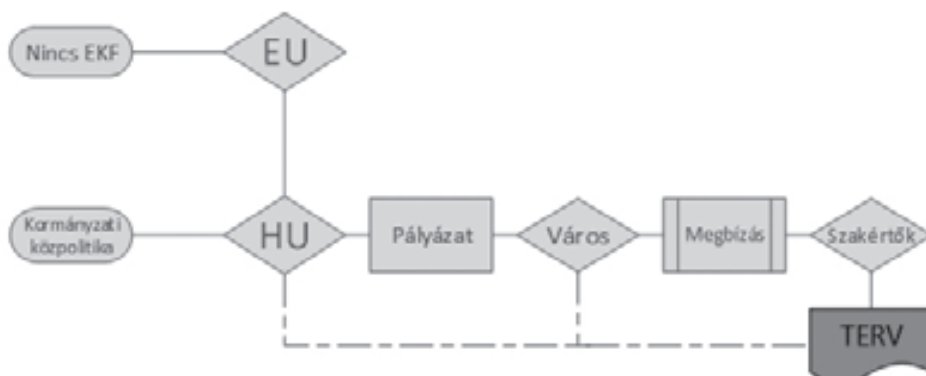
¹⁰³ Ennek a piacnak a bizonytalan becslése a „déli kulturális övezet”, ami így, narratív formában kerül bele a koncepcióba.

¹⁰⁴ Működtetés és fenntartás kettősségként Szokolai Zsolt fogalmazza meg (Somlyódy 2010, 53).

A közpolitikai tervezés, amit a kormányzat maga delegál, a pályázat révén és a de-centralizáció nevében, az önkormányzatok szintjére, a városoktól szinte lehetetlen föladat teljesítését várja el. Más szempontból viszont, amikor az EKF-et és annak pénzügyi fedezetét az Új Magyarország Tervbe beleilleszti, akkor mégis egy EU által kezdeményezett közpolitikai célt követ. Ezt az erendendő közpolitikai bizonytalanságot hivatott kifejezni a nagy kérdőjel, melyből az következik, hogy végül szakértőkre hárul az a felelősség, hogy a közpolitikai tervet elkészítsék, ami esetünkben nem más, mint maga a pályázat *szövege*; maga a narratíva.

Az alábbi folyamatábra egyszerűsítve mutatja be a közpolitikai *döntés* helyét:

7. ábra: A közpolitikai döntés folyamatábrája

Forrás: A szerző

Ami ezen az ábrán figyelemre méltó, az az, amit a szaggatott vonallal jelzett visszacsatolás mutat: a szakértők által elkészített „terv”, a pályázat szövege, lényegében a városi és kormányzati akaratnak megfelelően, ezek számára, a terv létéből fakadó kényszerként jelenik meg, melyet nekik kell végső soron végrehajtaniuk, jóllehet maguk a szakértők („pályázatírók”) is bejelentik a végrehajtásra való igényüket. (Ez a konfliktus lesz a *metanarratíva* születésének pillanata).

Ha a fenti ábra kapcsán visszatérünk az alpolgármester már idézett szavaira, akkor klasszikus közpolitikai szempontból is tudunk megállapításokat tenni.

Kunszt Márta ugyanis végső soron azt ismeri el, hogy a városházán (önkormányzatban) nincs meg a megfelelő *szakértelem* egy közpolitikai terv megalkotására. Ez a „beismerés”, jóllehet annak idején közismert volt és némi megütközést is keltett, mely annak józan „fölismeréseként” is értelmezhető, mint amely arra utal, hogy ahhoz, hogy egy közpolitikai programot megvalósíthasson a város, a hatalom, szakértelem és a rend szempontjainak egyszerre kell

jelen lenniük. (Erről a *Fogalmi tisztázások...* részben már volt szó, amikor a Hal Coletbach által javasolt közpolitika-meghatározást ismertettük).

Ám föl kell tennünk az ellenkező kérdést is: vajon a szakértők mennyire vették figyelembe a tervezés során a város anyagi és intézményi kapacitását, más szóval a döntéshozó szempontjait?

„Kormányzásra tervezünk...” fogalmazza meg Aaron Wildavsky a tervezés közpolitikai alapelvét, azaz a tervnek *ésszerűnek* kell lennie és figyelembe kell vennie a döntéshozó szempontjait, továbbá a változó környezet olykor kiszámíthatatlan föltételeihez folyamatosan alkalmazkodnia kell(ene).

A pécsi terv – noha közpolitikainak is fölfogható – nem számol a megrendelővel és a kormányzóval. Az elvont rációt és az *értelem* logikáját, nem pedig az ésszerűség szabályait követi, de éppen ez teszi közpolitikai narratívává.¹⁰⁵

A kulturális városfejlesztés sikerességének mércéit vizsgálva Graeme Evans (2005) a következő következtetést vonja le: úgy tűnik, hogy a zászlóshajó, azaz a nagy városközpontokra és vízpartokra vonatkozó kulturális elképzelések nem olyan mértékben szólnak a város újjáélesztéséről, mint amennyire a köznapi bölcsesség lefesti őket. Az elvárás, mely szerint ezeknek önmagukban fönnttartható társadalmi és újraelosztó gazdasági hozadékuk van, bizonyíthatóan ésszerűtlen. Azt kell hát mondanunk, hogy – elemezve a végül is győztes Pécs pályázatának szövegét – mivel a „megrendelő”, azaz a város nem támaszt tartalmi igényeket és nem is szab korlátokat a „szakértők” számára, így azok a szabadon hozzák létre a pályázat *szövegét*, s alkotják meg a narratívát, mely aztán közpolitikai tervként jelenik meg a döntéshozó számára, akinek a szöveg fog követelményeket és tartalmi kényszereket megfogalmazni; más szóval a szöveg válik a „megrendelővé”. 2005. október 19-én, amikor a város polgármestere bejelentette, hogy Pécs elnyerte a pályázatot, teljesül minden szakértő álma, azaz győz a fikció, a narratíva, a szakértő közpolitikai terméke. Ám az író-szakértő megbízatása ezzel lejárt, ebben a formában rá már nincs szükség.

A narratíva: a pályázat

„Nagyméretű épületeket, új sétálóövezeteket, átalakított tereket, felszínre hozott patakokat, medencéket képzeltem el, képzelteünk el munkatársaimmal a túlzottan is valóságos várostérképet nézve.” Ismételjük meg: „*Nem a valósággal dolgozom*” – mondta újra meg újra a megrendelőknak, a városházi politikusoknak Takáts József – „*meggyőző fikciót kel alkotnom a városról, amelyet elbírálják a pályázat bírálói, s utána elbírálják a lakosai is.*”

105 Lásd: Bretter Zoltán: „Őrült beszéd, de van benne rendszer”. In. Politikatudományi Szemle, 23. évf. 1.sz. (Megjelenés előtt)

Következésképpen ennek a narratívának is teljesítenie kell az alábbi kritériumokat:

- Alkotó: az elbeszélés alternatívák közötti választásokat, torzításokat, elhagyásokat és képzeletbeli elemeket tartalmaz.
- Identitás-képző: az „olvasó” azonosul a történettel, ami így az Ő történetévé válik.
- Érzelmi töltetet hordoz, hiszen egy igaz történetről van szó.
- Értékelő, amennyiben a dolgokhoz pozitív vagy negatív értékeket társít.
- Inkább többé, mint kevésbé koherens, hiszen a véletlenszerűség nem eredményez történetet.
- Előre jelzi a történet szereplőinek jövőbeli viselkedését; minden történetnek folytatása van.

Kétségtávol a pécsi narratíva remekül megfelel mindezeknek a föltételeknek, egy olyan várost alkotva meg, mely a térképen valóban nem található – pontosabban: nem *ez* a város található meg –, ám jó eséllyel és a távlati jövőben lassan-lassan, fokozatosan megjelenhet. Jelenleg, a tervezőasztalon csak a kontúrjait lehet megrajzolni.

A városról szóló elbeszélés, a formális, jó narratívákra általában is jellemző kritériumok teljesítésén túl azért válhat teljesen koherenssé, mert a kultúra fogalmát koncepcionális precizitással vezeti végig a szövegben. Ez a kultúra-fogalom viszont merőben eltér attól, melyet más városi narratívák alkalmazni szoktak és közpolitikai értelemben is operacionalizálható.

A kultúra az életminőséget hivatott javítani: a kulturális fogyasztást segíti elő és a színvonalas, érdekes (vonatkozik ez az épületek, portálok, térbútorok kialakítására) nyilvános terek használata végül is közvetett vonzerővel bír a beruházásokra és végső soron az adóbevételekre is. Itt a közpolitikailag legérdekesebb állítás az, hogy: *„A városi fejlesztések fő iránya a kultúra, az informatika, az életminőség felé fordult; kiderült, hogy az eleven és érdekes városi terek éppúgy vonzhatják a városi tőkét, mint a helyi adókedvezmények.”* A szöveg folytatja: *„Az újfajta városi kulturális politika a kultúrát és művészeteket nem egyszerűen önálló értékeknek, hanem a városias életformák alapelemeinek tekinti, amelyek révén elő lehet segíteni a város megújítását, részben gazdasági fejlesztését, s amely hozzásegíthet különféle társadalmi problémák megoldásához.”*

S ebből már egy komplett város születik meg és születik újjá. A „városiasság” megteremt a várost, a környezet a tartalmat, marxi szóhasználatban a „fölepítmény az alapot”. Ha azonban a „fölepítményt” abszolút konkrét módon értjük, azaz régi és új épületekként, akkor válik igazán világossá, hogy a pécsi pályázat hangsúlya miért tolódik erősen az építészet felé. Ez sem véletlen, hiszen a „kreatív ipar” talán legerőteljesebb ága Pécsen jelenleg az építészet, megannyi neves, sokszorosan díjnyertes építésszel, építész-dinasztiákkal, s olyan elkészült

épületekkel, melyek nem csak Pécsen vannak jelen, de az országban sok helyütt, s emellett a városnak valóban sokszínű, jelentős hagyatéka az épített környezet. Tehát a közpolitikai narratíva joggal épít ezekre az előfeltételekre.

Arra is emlékeztetnünk kell magunkat, hogy – amint azt már a döntési szakaszok folyamatábráján láthattuk (7. ábra) –, a kultúra fogalmának ilyenén szűk, architekturális, jóllehet éppen ezért közpolitikailag megfelelő alkalmazásába az EU [„kulturális városfejlesztés” – pályázati elvárás] – Kormányzat [„beruházás” – pályázati elvárás] – Önkormányzat [„kurva jó pályázat”¹⁰⁶] szorítja bele a *pályázatot*, azaz a narratíva íróit.

Ezen jóval túlmenően azonban a pályázat szimbolikus meseszerűségét, metafizikai beágyazottságát, a történet félig-meddig rejtve maradó főszereplője, az ötös szám biztosítja.

Kezdjük azzal, hogy a pályázati könyv első fotója egy kéz, melynek ujjai hívogatnak. Az egész pályázat képi világát jellemzi egyfajta keresztény szimbolika, ami nyilván a püspöki székhelyre való utalás. A képi világ gyönyörűen és elvontan kiemeli a szöveg építészeti súlypontját is.

8. ábra: *Szent Ferenc hívogató keze* (a szobor a pécsi Szent István tér déli részén található)

A pályázat öt pilléren épül¹⁰⁷ és öt nagyberuházással számol: Zenei és Konferenciaközpont, Zsolnay Kulturális Negyed, „Nagy Kiállítóter”, Regionális Könyvtár és Információközpont, Közterek és parkok újjáélesztése.

¹⁰⁶ „Pistám, én intézem a politikai vonalat, egy dolgotok van, hogy kurva jó pályázatot írjatok” – mondja a polgármester Tarrósy Istvánnak, az Európa Centrum kht. vezetőjének a második körös pályázat – tehát a városfejlesztési terv – megrendeléséért (Somlyódy 2010, 49).

¹⁰⁷ A pécsi pályázat öt pillére:

- Pécs az élettel teli közterek városa. Középváros, amely a városi élet másfajta modelljét tudja felmutatni, mint a metropolisok vagy a kisvárosok.

Ebben a sorrendben. Nem lehet véletlen, hogy a pályázat átvesz egy régi narratívát, melynek vezérfonala, hogy a „város régóta vágyik egy hangversenyteremre”. A közpolitikai tervezés szempontjából ez a narratíva eleve kizár más – meglehetősen sokkal költséghatékonyabb – opciókat. Még az „álmódosítás korában” több lehetőség is fölmerült. Kezdve azzal, hogy az egész EKF a „Magasház”-ként ismert, életveszélyessé vált épület helyrehozatala révén legyen az EKF központi építménye, kulturális tere és rendezvényközpontja, eladdig az ötletig, hogy a hangversenyterem az „Árkád” bevásárlóközpont tetején épüljön meg (miképp az ötletadó Japánban látott hasonló megoldásokat, mellyel a működtetést lehetett volna jelentősen támogatni), vagy addig, hogy a Zsinagóga rekonstrukciójával, belső térének átalakításával legyen képes hangversenyeknek otthont adni... Ezeknek a megoldásoknak első hallomásra is vagy a beruházási költségeik lettek volna sokkal kisebbek, vagy az olcsóbb működtetés döntötte volna el a piaci kudarc/kormányzati kudarc dilemmáját. Mindezek ellenére komoly költség-/haszonelemzés egyik változatra sem készült – a narratíva megszabta a közpolitikai cselekvés célját.

S itt megint, sokadszorra kapcsolódik össze a narráció a közpolitikával. Takáts József, a szöveg szerzője, az ötös szám misztikájára alapozta írását, ami aztán kényszerű közpolitikai vezérfonállá változott a döntéshozók (kormányzat és önkormányzat) számára. Takáts maga is beismeri, hogy olykor átverte a politikusokat, de nem mondja meg mivel; az viszont minden bizonnyal érvényes megállapítás, hogy a szöveg valóban vezette és kényszerpályára helyezte a közpolitikai döntéshozást. *Így ezt a tervet nevezhetjük narratív közpolitikának*¹⁰⁸.

A metanarratíva: civil szöveg és politikai döntés

A narrátor (szakértő) tehát döntéshozói pozícióba került, s nem is akármilyenben. Önmagát „civil társadalomként” definiálja, és részt kér a sikeres pályázat megvalósításából. Itt egy új történet kezdődik. Félreérthetetlenül jelzi ezt az önkormányzat kulturális bizottságának elnöke által a polgármesternek írt följegyzé-

-
- Pécs a kulturális örökség és a kulturális újítás városa: kétezer éves város és a művészeti innováció helyszíne.
 - Pécs multikulturális város. A múltban latin, török, német, horvát, magyar kulturális rétegek rakódtak itt egymásra, ma a város a magyarországi német, horvát és roma kultúra legfontosabb helyszíne.
 - Pécs a regionalizmus városa. Nincs még egy magyar város, amelyhez a decentralizáció és a regionalizmus gondolata jobban kötődne, mint Pécshez.
 - Pécs kulturális kapuváros, amely Európának az unióhoz még nem tartozó részei, a Balkán felé nyitott. http://www.hhrf.org/europaiutas/61/EuropaKF_Pecs.pdf

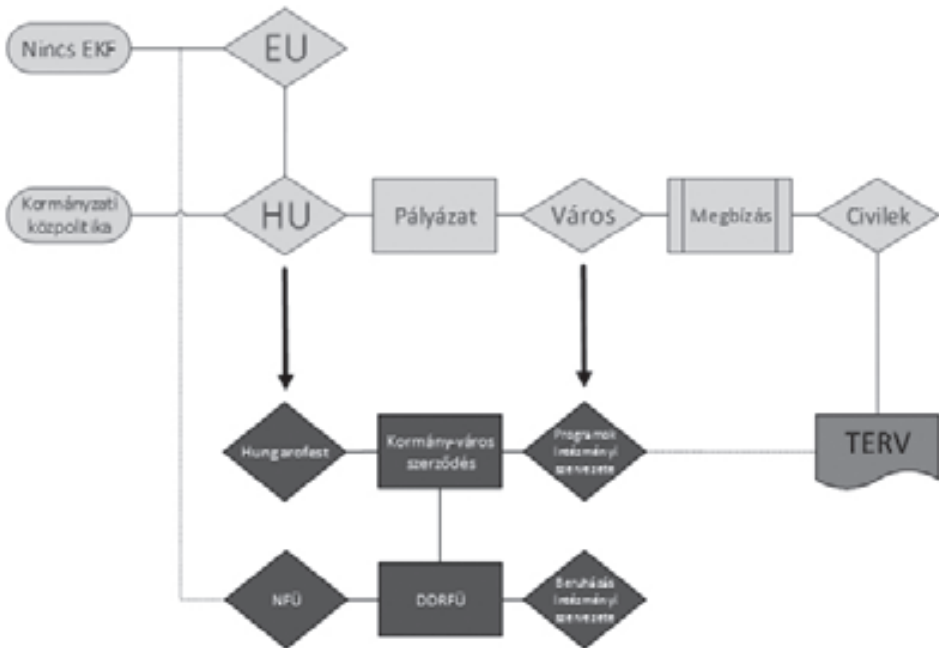
¹⁰⁸ Voltaképpen ezzel semmi újat nem mondok. Az, ami mégis új, hogy a narratívát nem pusztán a városról szóló elbeszélésnek értelmezem, hanem a közpolitikai cselekvést meghatározó közpolitikai tervként. A nemzetközi elemzésekben az EKF pályázatokat leggyakrabban úgy szokás elemezni, mint „városi narratívákat”. Lásd például . A szimbolikus, vizuális reprezentációkat elemzi . Kifejezetten Pécsről:

sében szereplő mondat: „Még egyszer nem engedhetjük meg, hogy a civilek kivégyék kezünkből a kezdeményezést” (Takáts, 2011: 289-303).

Ez olyan döntést mutat, ami részint természetesnek tekinthető, hiszen a közpolitikai kivitelezés szakapparátusa többnyire az önkormányzatnál áll rendelkezésre, részint viszont annak a felelősségét is hordozza, hogy a kivitelezés folyamatát milyen *rendben* tervezi meg a döntéshozó. Az események lefolyásából, a különböző egymást követő döntések sorozatából tudjuk ma már, hogy itt egyértelműen a hatalom *uralmi törekvése* vezérelte a közpolitikát, s nem nyitott teret a *deliberatív* folyamatoknak. Másfelől, ezzel a döntéssel szemben, a „civilek” elkezdtek kidolgozni a hatalmi döntéseket megkérdőjelező narratívájukat. Elméletileg igazolódni látszik tehát a metanarratívára vonatkozó előzetes hipotézis, mely szerint az a sorozatos, konkrét döntések és egy narratíva (esetünkben a „civil narratíva”) együtteséből szerveződik.

Hogy láthassuk az uralmi logika konstituálódását, egészítsük ki a már sokszor használt folyamatábránkat a visszacsatolást, avagy a végrehajtást (implementációt) ábrázoló helyzet kibontásával (9. ábra).

9. ábra: Az implementáció folyamata

Forrás: A szerző

A hatalmi centrumok – Kormányzat és Város – közvetlen irányítás mellett létrehozhatnak olyan, döntéshozási kompetenciákkal is rendelkező szervezeteket, intézményeket, melyek a közpolitika végrehajtásáért felelősek. Másképpen fogalmazva, azért hozza létre ezeket, hogy irányíthassa, azaz uralma alatt tartsa az egész folyamatot.

Ismételjük meg: közpolitikai szempontból ezzel eddig semmi probléma nincs. Akkor miért fogalmazódik meg *kritikai szövegeként* az irányítási, uralmi logikával szembeni „civil narratíva”? Föltételezésünk szerint azért, mert a pályázati szakaszban az a látszat keletkezett, hogy a szubszidiaritás a program egészében érvényesül majd, s nem korlátozódik pusztán a terv, a közpolitikai program elkészítésére, hanem magába foglalja majd a program végrehajtását is. A látszat létrejöttéhez szövetségserűen hozzájárultak a pályázat megfogalmazói is, amikor különböző összefüggésben a regionalizmusról, decentralizációról, nemzetállam és lokalitás viszonyáról beszélnek, sőt ezt az „aknát” már a pályázat mondatai között gondosan elhelyezik. Innentől kezdve a Terv maga is hordozza egy demokrácia-diskurzus kialakulásának lehetőségét.

Mert a „civil narratíva” lényege éppen ez: újrainyítja az 1989 utáni demokratikus átalakulás vitáját és kérdéseket vet föl az elmúlt 20 évben kialakult demokrácia minőségével kapcsolatban.

Ennek a vitának a központi eleme végül is az önkormányzatiság, vagy más szóval az *autonómia* elvontabb fogalma, illetve a folytonosan halmozódó demokratikus kudarc, melyet az önkormányzatiság húsz éves története során elkönnyelhet. Egyfajta végkövetkeztetésként viszont kijelenthető, hogy *az önkormányzatiságra vonatkozó közpolitikai döntések sorozata nem az autonómia politikai kultúráját konstituíálta*¹⁰⁹, hanem *az államfüggetlenség politikai kultúráját rekonstruíálta*¹¹⁰.

Térjünk azonban vissza a közpolitikai gondolatmenethez. Azt állítottuk, hogy pusztán közpolitikai szempontból voltaképpen a végrehajtás fázisában

¹⁰⁹ Tudatában vagyok, hogy a „politikai kultúrát konstituíálta” kifejezés rendkívül pontatlan. Egyrészt a politikai kultúra „konstituíálása” nem kizárólag a közpolitikai döntések eredménye. Másrészt a politikai kultúra fogalma meglehetősen tág. Épp úgy beletartozik az emberek közötti közlekedési szabályok felismerése és kölcsönös elismerése (legitimítása), ahogy a szociálpszichológia által vizsgálható, történelmileg tartós mentalitás, értéktudat és a szociológia által vizsgálható általánosan elterjedt viszonyulás, attitűd, a politika egészéhez (pl. tekintélyelvűség) vagy egyes intézményekhez, s ahogy beletartoznak a társadalmi struktúra és bizonyos intézmények által meghatározott viselkedésminták is.

¹¹⁰ Egy igen alapos tanulmány, Liverpool, Manchester, Dortmund, Hamburg, Bécs és Graz EU-programjainak institucionalista elemzése, a politikai kultúra tekintetében a következő hipotézishez jut el: „*Az esettanulmányokban szereplő városokban a közpolitikai tervezés és implementáció különbségei visszavezethetőek egy erősebb civil társadalom létezésére az Egyesült Királyság esetében, ahol az állam-társadalom viszony pluralista feljogása támasztja alá azt, hogy a település a harmadik szektor csoportjainal partneri kapcsolatot építsen ki. (...) Bécsben viszont, a harmadik szektor strukturális gyöngesége, a részben rejtett nyilvánosság intézményeinek (olvast: politikailag ellenőrzött) dominanciája a társadalmi érdek-artikulációban, a nyilvános adminisztráció kitarító vonakodása megakadályoztak egy ilyen fejlődést. Végül elemzésben a bécsi képet egy szociáldemokráta túlsúlyal rendelkező „államközpontú” helyi politikai kultúra alakítja, s jellemzi az a törekvés, hogy a helyi jóléti állam szolgáltatásokat és javakat kínáljon kollektív fogyasztásra, a kormányzati, végrehajtó/adminisztratív hatalmi ág elsődlegessége a törvényhozási fölött, egy bizonyos klientelista vonás és a hagyományosan gyöngye civil szektor és település olykor nehéz viszonya.*” Ha tehát politikai kultúráról beszélünk, akkor ez Pécsnél leginkább a bécsihez hasonlatos, kiegészítve az egyszemélyi uralom hosszú magyar politikai tradíciójával.

semmi különös nincs abban, hogy a kormányzat vagy az önkormányzat magához vonja a döntéseket, hiszen elvileg legalább két attribútummal rendelkezik, ami egy közpolitikához szükséges: hatalommal és szakértelemmel. Újra föl kell tennünk azonban a kérdést: a EKF-Pécs2010 valóban egy tökéletesen tervezett és ideálisan lebonyolított közpolitikai program, ahogy ezt a 9. ábra sugallja?

Az alapvető probléma az, amit a valóságtól elvonatkoztatott, s ezért nagyvonalúan rajzolt ábrán már nem láthatunk¹¹¹. A kormányzati és önkormányzati közpolitika nem tudott *hatékonyan* működni, mert nem tudta létrehozni azokat a jól definiálható döntési kompetenciákkal rendelkező intézményeket, amelyek végső soron – jöllehet a közpolitikai program különböző felelősségi szintjein – saját felelősségi körüknek megfelelő módon működni tudtak volna. A végrehajtó intézmény(ek) kiépítését a klientúra különböző pozíciókkal való kiszolgálásának elve vezérelte, ami végül a döntési mechanizmus egészének már-már követhetetlen zavarosságát eredményezte¹¹², valamint azt, hogy a döntési felelősség kikerült az intézmények hatóköréből. A célracionális cselekvés egységes bürokráciája nem teremtődött meg.

Ezt két „tisztá módon” teremthette volna meg a város. Részint abban a formában, hogy – főként ahogy angolszász országokban, decentralizált önkormányzati rendszerekben szokásos – létrehoz egy döntési kompetenciákkal rendelkező független ügynökséget, gazdasági társaságot vagy másfelől úgy, hogy az önkormányzat szakapparátusát bízta meg a föladattal. Előbbit a pályázat (a terv) irányozza elő éppen azért, mert jobban megnyitja a lehetőséget a külső befolyások befogadására, a gazdasági szereplők kapcsolódására, általában véve a piaci faktorokat érzékenyebben képes fölmérni; ugyanakkor a hatalom bizonyos fokú átruházását jelenti. A második változatban viszont a szakapparátust kellene bővíteni, ami számos közigazgatási és pénzügyi problémákba ütközik. A két „tisztá változat” helyett a város egy harmadikat választott. Létrehozott egy döntési kompetenciáktól jelentősen megfosztott szervezetet és az egyébként is csak intézmény-fenntartásra szocializálódott önkormányzati apparátust távol tartotta a programtól.

Fenntartva általános, a közpolitikai program egészére vonatkozó állításunkat, azt mégis árnyalunk kell. Akadt egy programrész, a közpolitika egy eleme, ami talán éppen azért, mert intézményileg csak látszólagosan integrálódott az egészbe, de kifejezetten jól – értsd: egy közpolitikától elvárható módon, viszonylag hatékonyan – működött.

Mint azt már láttuk, az épületek, a városfejlesztés nagyberuházásai, az EU, a Kormány elvárásainak megfelelően kerültek a pályázatba, s azért ennyi, mert

¹¹¹ Pontos képet rajzol fel Grünhut Zoltán. Az általa rajzolt ábrákból nyilvánvalóvá válik, hogy „minden út a polgármesterhez vezet”, illetve itt születnek a döntések; másik az ábrák „intézményi szegénysége”: egy ilyen közpolitikai program esetében sokkal bonyolultabb, „intézményileg telítettebb” ábrákat kellene tudni felrajzolni.

¹¹² Az esetek túlnyomó többségében igen nehéz választ adni arra a kérdésre, hogy „ki dönt, miről?”. A közpolitikai szakirodalom jelentős része foglalkozik ezzel a problémával.

az ötös a szám a narratív misztikából származott. Azzal, hogy a nagyberuházások a kormányzati közpolitika, a Nemzeti Fejlesztési Terv kiemelt projektjeinek részévé váltak, lehetőség nyílt az uniós pénzek bevonására. Igen ám, de egyúttal a kormányzati és uniós kontroll is beépült a közpolitika rendszerébe.

Az öt építési, fejlesztési nagyprojekt tervezésekor hatástanulmányokat kellett készíteni, számolni kellett a fenntarthatósággal, adott esetben át kellett dolgozni a terveket, s végül, de nem utolsó sorban alá kellett őket vetni az EU pénzügyi, elszámolási és monitoring szabályainak. Ezen programrészek, dacára annak, hogy időben csúsztak, de végül nem csak, hogy megvalósultak, de leginkább beleilleszkedtek egy olyan közpolitikába, amit Charles Lindblom „keresztülvickelés a mocsáron” elnevezéssel illet.¹¹³

Tehát ott, ahol valamilyen központi (Kormány vagy EU) felügyelete volt a programnak, az önkormányzat döntései kevésbé okoztak zavart, de főként az önkormányzati függetlenségben és bizonyos mértékig a teljes program megvalósulásának hatékonyságában ennek meg kellett fizetni az árát.

Külön ki kell emelnünk azt is, hogy a fejlesztéseket redukáló, azokat valóban tervező és módosító, központi nyomásra megszülető döntések az eredeti narratíva (pályázat) koherenciájával mentek szembe.

Így éppen csak az a *rend* hiányzott, ami a közpolitikát azzá tehetné volna, aminek lennie kellene: közpolitikává. Következtetésünk tehát az, hogy a rendet – akarva-akaratlanul – az egyszemélyi döntések pótolták. Függetlenül attól, hogy éppen kik voltak a miniszterek vagy milyen habitusuk volt egyes polgármestereknek, rájuk hárult az intézményi döntések felelőssége, minthogy a közpolitikát megvalósító intézményi szerkezet definiálatlan maradt, vagy pontosabban mondva, az egymást keresztező definíciók között voltaképpen érdektelenné vált.

A hatalomnak pedig nem maradt más választása, mint önmaga állítása – ez a hatalom beszéde; narratívának nem nevezhető, mert semmit nem mond önmagáról, csupán dönt.

A hatalom *uralkodni* akart, s így a közpolitikai program lebonyolítását (implementációt) csak tradicionális módon tudta *megszervezni*, mert csak így tudta teljesíteni a kormányzat és az EU közpolitikai megrendelését. De hát – legyünk tárgyilagosaak – nem is állt érdekében, hogy innovatív intézményfejlesztéssel és városfejlesztéssel kísérletezzon. Fűzzük nyomban hozzá, hogy ennek oka nem okvetlenül a hatalmon lévők jellemének függvénye, hanem a mindenkori hata-

¹¹³ Charles Lindblom a közpolitikában (közpolitikai cselekvésben) összehasonlítja a „gyökér módszert” az „ág módszerrel. Előbbi a klasszikus közpolitikai cselekvés, mely a probléma megragadásától az értékelésig racionális (az emberi értelemnek megfelelő) sorrendben halad az előre meghatározott cél felé. Az „ág módszerre” az jellemző, hogy a közpolitikai annak a döntés nem végső célt, hanem egy éppen még elérhető célt tűz ki maga elé, úgy, hogy a végső cél gyakran elhomályosul. Olyan ez, mint, amikor zombékról-zombéokra ugrolunk, hogy valahogy átvickéljünk a mocsáron és elérjük a túlsó partot. Világos, hogy a pécsi (de mondhatni bármelyik) EKF-fel szemben elvárni a klasszikus közpolitikai cselekvést meglehetősen fölösleges volna, már csak a program komplexitásából adódóan is. Ugyanakkor a metanarratíva éppen a racionális közpolitikai döntéshozatal elvárását fogalmazza meg és hivatott felelni a narratíva belső koherenciájáért.

lom természetéből fakad, és sehol sem megy egykönnyen, hogy a közpolitikai cselekvés határozott *deliberatív* pályára álljon.

Ami azonban egyáltalán nem jelenti azt, hogy nem voltak deliberatív elemek a folyamatban és nem lehetne akár a deliberáció szempontjából is értékelni az EKF-et.

Legalább a következő csomópontok megjelölhetőek:

1. Kvázi deliberáció:

- a.) jóllehet nem volt tárgyalásos viszony a megrendelő város és a szakértők („civiliek”) között, de a tervezést az utóbbiak végezték, s mint a célra vonatkozó közpolitikai döntést, ez utóbbiak is hozták meg. (Döntés kiszervezve – tárgyalás mellőzve)
- b.) Európa Centrum kht. megbízása a lebonyolítás menedzselésével (Tárgyalás kihelyezve – döntési jog fönntartva)

2. Deliberatív döntési elemek:

- a.) kormány-város szerződés
- b.) Regionális és szubregionális megállapodások (pl. Szeged és Pécs között még a pályázati szakaszban vagy a vonzáskörzetbe tartozó településekkel, de Bajával, Kaposvárral is)
- c.) Város-megye-egyetem megállapodás a Tudásközpont és Zsolnay Kulturális Negyed fönntartásáról és üzemeltetéséről
- d.) NFÜ-DDRFÜ és kormány közötti egyeztetések a beruházásokról, melyek a tervet is olykor módosították.

Az természetesen további vitakérdés lehet, hogy a fősorolt (korántsem teljes) lista, mennyire meríti ki a tárgyalásos döntéshozás kritériumait, vagy elméleti, normatív szempontból beilleszthető-e a deliberatív demokrácia keretei közé?

Ám ha a kvázi-deliberáció eseteit megvizsgáljuk, akkor egészen világosan meg tudjuk jelölni a közpolitikai cselekvésnek azt a két döntését (ill. nem-döntését), ami a program határozott deliberatív pályára állását megakadályozta: a döntés arról, hogy a tervezési folyamatban a város *nem vesz részt*; a döntés arról, hogy a lebonyolítás (implementáció) folyamatában nem hoz létre autonóm szervezetet.

Konklúzió helyett: perspektívák

A „civil narratíva” – ami a narratív folyamatban előzetes megerősítést nyert az EKF- pályázat megírásának időszakában –, a pécsi győzelem kihirdetésének pillanatában válik a deliberatív demokrácia ideológiájává.

Vegyük sorra tehát, összefoglalóan, mi az a mix, ami a „civil narratíva” tartalmát adja.

1. A végrehajtásból kimaradtak a civilek.
2. A beruházások nem készültek el határidőre.
3. A „Nagy Kiállítóter” kikerült a programból (s az ötös szám misztikája megtört)
4. Egy magasabb szintű művészeti megközelítésből a 2010-es eseménysorozatot felemásnak ítéljük, mert nem indított el olyan művészeti eseményeket, melyek az eredeti célkitűzést – Pécs regionális-kulturális szerepének hosszabb távon érvényesülő megerősödését – elősegítenék; a „Balkán kulturális kapujának”, a „Déli kulturális övezet” kulturális kisugárzást árasztó központjának szerepére érdemessé tennék.
5. Pécs nem hajtotta végre maradéktalanul a tervet: sem a kulturális decentralizáció, sem a beruházások terén, így jelentősen sérült annak „szelleme”.
6. Az EKF-et (a pletykák szerint) „szétlopták”.

A „civil narratíva” tehát egy olyan mix, ami kétségkívül valós elemekre épít, ellenben eltekint más valós elemektől, lehetővé teszi az identifikációt, koherens, morális értékek alapján rendez el a történetet, prediktív, amennyiben a politikai kultúra és bizalom kategóriáival operál, s így képes előre jelezni jövőbeni viselkedéseket. Egyszóval teljesíti a narratívára jellemző összes kritériumot. Főszereplője a független „Civil”, a köznapi, egyszerű, józan polgár.

A „civil narratívával” szemben pedig ott állnak a közpolitikai döntések, melyek sorozata egy „non-narratívát”, az „uralmi-adminisztratív narratívát” alkotják (némiképp a „civil narratívában” benne foglalt szerepüknek megfelelően, ezért is említem narratívaként, holott nem az).

A „civil metanarratíva” központi gondolata a „bizalom vagy politikai kultúra” meglétének vagy hiányának taglalása¹¹⁴. Ebben az összefoglaló elbeszélésben a szakértelem, hozzáértés, vizionárius képzelet, a közösségi tenni akarás módszeresen kiszorul a politikai, hatalmi szférából, ami a politikusok szűklátókörűségén, korlátoltságán, képzelethiányán, kapzsiságán, hiúságán, hataloméhéségén, olykor gonoszságán múlik. Nem nehéz rögtön észrevenni, hogy *A Politika* ebben az elbeszélésben egy irodalmi – mondjuk shakespeare-i – személyiség vonásait viseli. Amikor a politikai kultúra színpadán ez az alak megjelenik, addig intrikál, míg kiszorítja a „jó civilt”, megakadályozza, hogy sikerrel kecsegtető szerephez jusson, addig küzd ellene, míg eltünteti a színről és emlékét sóval hinti be. Az elbeszélés dalnokainak előadása a tudomány és publicisztika stúdiószínpadán zajlik, viszonylag szűk intellektuális közönség előtt, miközben a

¹¹⁴ Lásd a politikai kultúrára, bizalomra koncentráló Tarrósy István és Kovács Éva írását, de mind Somlyódy Nóra, mind pedig Takáts József sokat idézett írásaiból ez domborodik ki.

közpolitika nagyszínpadán és a közbeszédben egyedül marad a politika szereplője, azaz a gonosz hatalom és az „együttműködésre képtelen”, történetileg kódolt politikai kultúra. (Alkalmassint az előadások helyszíne és befogadó közege is része a metanarratívának.)

S hogy ne csak a narratív közpolitikai elemzés nyelvén és stílusában beszéljünk, íme egy igazoló fölmérés eredménye. Bátran döbbenetesnek is nevezhetnénk az „uralom narratívájának” tökéletes győzelmét a „civil narratíva” fölött.

10. ábra: Közvéleménykutatás a pályázat beadásának

Forrás: Kákai – Vető: az OTKA-kutatás számára készített fölmérés, 2010

Közpolitikai szempontból végül bármennyire sikeresnek ítélné meg valaki a 2010-es EKF-évet, bármennyire élvezhetjük a fölüjított köztereket, parkokat és játszótereket, bármennyire is becsülhetjük a városiasodásban, az urbanus életminőségben bekövetkezett változást (és reménykedve várjuk a befektetőket, turistákat, új munkahelyek létrejöttét), s még ha el is felejtjük a 2004-2010 közötti évek összes huzavonáját, kinevezett és kirúgott igazgatókat, olykor a média sötét beszámolóit, egyvalami, noha rejtetten, de keserű közpolitikai tapasztalatként velünk marad: autonóm intézmények nélkül az uralkodót fogjuk szolgálni, s uralmi teljesítménye előtt hajlunk meg. De – s ez itt a paradoxon – az autonómia önmagában még semmire sem biztosíték. Ahhoz ugyanis, hogy a paradoxon föloldhatóvá váljék, az elmúlt 25 év „süket demokráciáját”

– ami folyamatosan, immár végképp formális keretek közé zárközött és csak a hatalom szavát hallja – minőségileg az autonóm egyének deliberatív közpolitikai cselekvésének eseteivel kellene bővíteni. Ettől azonban mind távolabbra kerülünk.

Felhasznált irodalom

- Aiello, Giorgia – Thurlow, Crispin (2006): Symbolic Capitals: Visual Discourse and Intercultural Exchange in the European Capital of Culture Scheme. In. *Language and Intercultural Communication*. Vol. VI. No.2. 148-162.
- Allison, Graham T. (1971): *Essence of Decision: Explaining the Cuban Missile Crisis*: Little Brown.
- Allison, Graham T. – Zelikow, Philip (1999): *Essence of decision: explaining the Cuban Missile Crisis*. Longman, New York. 2nd ed.
- Bessette Joseph. (1980): Deliberative Democracy: The Majority Principle in Republican Government. In. *How Democratic is the Constitution?* AEI Press Washington DC. 102-16.
- Bessette, Joseph M. (1994): *The mild voice of reason: deliberative democracy and American national government, American politics and political economy series*. University of Chicago Press, Chicago.
- Bıçakçı, Banu A. (2013): City Branding: Hidden Details in the Rhetorical Representations of Pécs and Ruhr. In. *Global Media Journal*. Vol. III. No. 6.
- Bohman, James – Rehg, William (1997): *Deliberative Democracy: Essays on Reason and Politics*. MIT Press.
- Boland, Philip. (1999): Contested Multi Level Governance. *European Planning Studies*. Vol: VII. No. 5. 647-664.
2010. Capital of Culture—you must be having a laugh! – Challenging the Official Rhetoric of Liverpool as the 2008 European Cultural Capital. In. *Social and Cultural Geography* Vol. XI. No. 7.
- Cohen, Joshua (1989): Deliberative Democracy and Democratic Legitimacy. In. *The Good Polity*. Alan Hamlin and Philip Pettit, Oxford: Blackwell. 17-34.
- Colebatch H. K. (1998): *Policy, Concepts in social thought*. University of Minnesota Press, Minneapolis.
- Dryzek, John S. (1990): *Discursive democracy: politics, policy, and political science*. Cambridge University Press, Cambridge, New York.
- 2002. *Deliberative democracy and beyond: liberals, critics, contestations, Oxford political theory*. Oxford University Press, Oxford.

- Evans, Graeme (2005): Measure for Measure: Evaluating the Evidence of Culture's Contribution to Regeneration. In: *Urban Studies*. Vol. XLII. No. 5-6. 959-983.
- Fischer, Frank (2003): *Reframing Public Policy: Discursive Politics and Deliberative Practices*. Oxford University Press, New York.
- Fischer, Frank – Miller, Gerald J. – Sidney, Mara S. (2007): *Handbook of Public Policy Analysis: Theory, Politics, and Methods*. CRC Press.
- Fishkin, James S. – Laslett, Peter (2003): *Debating deliberative democracy, Philosophy, politics and society*. Malden, MA: Blackwell.
- Gajdusчек György (2013): „Diskurzus” vagy „süket duma”? Gondolatok, megjegyzések Szabó Márton: Közpolitikai diskurzuselemzés c. dolgozatához. In: *Politikatudományi Szemle* Vol. XXII. No. 1. 117-131.
- Glied Viktor – Tarrósy István (2011): „A pólustól a fővárosig.” In: *Stratégiaiák, politikák, civilek*. PZK, Pécs.
- Grünhut Zoltán (2013): A pécsi Európa Kulturális Fővárosa projekt infrastrukturális beruházásai a többszintű döntéshozatal rendszerében. In: *Társadalomtudományi gondolatok a harmadik évezred elején*. International Research Institute s.r.o., Komárno.
- Gutmann, Amy (2004): *Why deliberative democracy?* N.J.: Princeton University Press, Princeton.
- Gutmann, Amy – Thompson, Dennis F. (1996): *Democracy and disagreement*. Mass.: Belknap Press of Harvard University Press .Cambridge.
- Habermas, Jürgen (2011). *A kommunikatív cselekvés elmélete*. Gondolat, Budapest.
- Innes, Judith E. – Connick, Sarah – Kaplan, Laura – Booher, David E. (2006): *Collaborative Governance in the CALFED Program: Adaptive Policy Making for California Water*. Institute of Urban and Regional Development. University of California, Berkeley.
- Innes, Judith E. – Booher, David E. (2003): Collaborative Policymaking: Governance Through Dialogue. In: *Deliberative Policy Analysis: Understanding Governance in the Network Society*, Maarten A. Hajer and Hendrik Wagenaar. Cambridge University Press, Cambridge, 33-60
- Innes, Judith E. – Gruber, Judith (2001): *Bay Area Transportation Decision Making in the Wake of ISTE.A: Planning Styles in Conflict at the Metropolitan Transportation Commission*.
- Lindblom, Charles (1959): The Science of "Muddling Through". In: *Public Administration Review* Vol. XIX. No.2.
- 1994. A kis lépések tudománya. In: *Közgazgatás*, kiadja Richard J. Stillman, Osiris-Századvég, Budapest. 83-97.
- 1995. *A programalkotási folyamat*. Alua, Budapest.

- Macedo, Stephen (1999): *Deliberative politics: essays on democracy and disagreement, Practical and professional ethics series*. Oxford University Press, New York.
- Mansbridge, Jane J. (1980): *Beyond adversary democracy*. Basic Books, New York..
- Pál Gábor (2013): A közpolitikai diskurzuselemzés perspektívái – Hozzászólás egy vitához. In. *Politikatudományi Szemle* Vol. XXII. No. 2. 117-132.
- Rawls, John (1971): *A theory of justice*. Mass: Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge.
- Roe, Emery (1994): *Narrative policy analysis: theory and practice*. Duke University Press, Durham.
- Somlyódy Nóra (2010): *A Balkán kapuja? Pécs Európa Kulturális Fővárosa*. h.n.: Kalligram.
- Szabó Márton (2012): Közpolitikai diskurzuselemzés. In. *Politikatudományi Szemle* Vol. XXi. No. 3. 7-35.
- Takáts József (2011): *Az újragondolt város*. Publikon Kiadó, Pécs.
- [é.n. 2005]. *A batártalan város – Európa Kulturális Fővárosa–Pécs, 2010*. Európa Centrum kht., Pécs.
- Tarrósy István (2011): Az együttműködés politikai kultúrájának sajátosságai a pécsi Európa Kulturális Fővárosa-projekt kapcsán. In. *Civil Szemle*. No. 3..
- van Eeten, Michel J. G (2000): Recasting Environmental Controversies: A Q Study of the Expansion of Amsterdam Airport. In: *Social Discourse and Environmental Policy: An Application of Q Methodology* kiadja H. Addams and J. Proops, Cheltenham, UK: Edward Elgar. 41-70.
- (2001): Recasting Intractable Policy Issues: The Wider Implications of the Netherlands Civil Aviation Controversy. In. *Journal of Policy Analysis and Management*. Vol. XXIX. No. 3. 391-414.
- Weimer, David Leo – Vining, Aidan R. (2011): *Policy analysis: concepts and practice*. Longman, Boston.
- Wildavsky, Aaron B. (1979): *Speaking truth to power: the art and craft of policy analysis*. Little, Brown, Boston.
- Wolffhardt, Alexander – Bartik, Herbert – Meegan, Richard – Dangschat, Jens – Hamedinger, Alexander (2005): The European engagement of cities – Experiences, motivations and effects on local governance in Liverpool, Manchester, Vienna, Graz, Dortmund & Hamburg. In *The EU and the European cities: evolving forms of governance and (new?) policy instruments – 3rd ECPR European Consortium for Political Research Conference*. Budapest.

5. SIMON ÁGNES: MONITORING: ÁLDÁS, VAGY ÁTOK?

Az Európa Kulturális Fővárosa program 2010-ben ünnepelte életre hívásának 25. évfordulóját. A kultúra ugyan tagállami kompetencia, azonban a kultúra segítségével mind a regionális megújulás, mind az uniós identitás erősítése az EU zászlaján szerepel. A Bizottság által koordinált és felügyelt EKF program az egyik kiemelt eszköze a címet elnyert városok és régiók remélten hosszú távú és fenntartható fejlesztésének.

Az Európai Bizottság az évek során folyamatosan változtatta, szigorította a kulturális fővárosok monitoringjának rendszerét azt remélve, hogy a nyertes városokat egyre jobb eredményre tudja sarkallni a fönti célok elérése érdekében. Vajon meghozták, meghozták-e az egyre komolyabb kritériumok a kívánt hatást, erősítik-e a fenntartható fejlődés szegmenst? Hozzájárulhatnak-e ahhoz, hogy a „brand” értéke és hitelessége ne „csorbuljon”?

A vizsgálódás fókuszában természetesen a Pécs2010 EKF program áll, melynek betegségeiről világos körképet adnak az előkészítés és a zárás során készült értékelések.

Az Európai Parlament és a Tanács az 1419/1999/EK határozatának¹¹⁵ 6. cikke már konkrétan megfogalmazta az értékeléssel kapcsolatos előírásokat: „A Bizottság minden évben értékelő jelentést készít az előző év eseményének eredményeiről, amely tartalmazza ez utóbbinak a szervezők általi értékelését is. Ezt a jelentést be kell mutatni az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak és a Régiók Bizottságának. A Bizottság olyan javaslatokat is tehet e határozat felülvizsgálatára, amelyeket szükségesnek ítél a cselekvési program zökkenőmentes lebonyolítására, és különösen az Unió jövőbeli bővítésére tekintettel.”

A monitoring az évek folyamán egyre meghatározóbb szerepet játszott a kulturális fővárosok életében. Az 1419/1999/EK határozatot követte az Európai Parlament és a Tanács 1622/2006/EK határozata¹¹⁶, mely már a 2007-2019 évekre szóló közösségi fellépésről rendelkezett. Ebben a határozatban kap pontos keretet a 2010-es EKF városok, közöttük a pécsi projekt kiválasztására és felügyeletére szóló iránymutatás is. Eszerint hat nemzeti és hét európai szakértőből álló testület felügyelte a város megnevezéséig tartó kiválasztási időszakot, és a későbbiek folyamán a hét európai szakértő az úgynevezett „ellenőrzési eljárás” keretében vizsgálta, és látta el tanácsokkal a kulturális fővárosokat az eseménysorozatig, segítve azoknak markáns, európai dimenziójú programokat megvalósítani. Ugyanezek a nemzetközi szakértők alkották a 10. cikk

¹¹⁵ Az Európai Parlament és a Tanács 1419/1999/EK határozata (1999. május 25.) a Kultúra Európai Fővárosa eseménysorozat 2005–2019. évekre szóló közösségi cselekvési programjának megállapításáról <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CONSLEG:1999D1419:20040501:HU:PDF>

¹¹⁶ Az Európai Parlament és a Tanács 1622/2006/EK határozata (2006. október 24.) az Európa kulturális fővárosa eseménysorozat 2007–2019. évekre szóló közösségi fellépésének megállapításáról <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:304:0001:0006:HU:PDF>

rendelkezése szerint az ellenőrző és tanácsadó testületet, mely felügyelte a felépítés céljainak és követelményeinek végrehajtását. Az érintett városoknak előrehaladási jelentéseket kellett készíteniük a testület számára, mely a felkészülés folyamán két alkalommal ülésezett, összehívva az érintett városok képviselőit. A testület első ülésére legkésőbb két évvel az eseménysorozat megkezdése előtt sor került, a másodikat pedig legkésőbb az eseménysorozat előtt nyolc hónappal kellett megtartani. A testület minden ülését követően jelentést készített, és továbbította a Bizottságnak, az érintett városoknak és tagállamoknak, valamint közzé tette a Bizottság honlapján. Így a 2006-os határozat már jóval konkrétan tartalmazta a monitoringgal kapcsolatos előírásokat, szigorúbb kritériumok elé állítva a felkészülés alatt is a városokat. A szabályozás az EKF kezdeményezés komplexebb célkitűzéseit fogalmazta meg, egyúttal erőteljesen törekedve a „többszintű kormányzásra”. A helyi önkormányzatok felé támasztott elvárások mellett a nemzeti kormányzat kompetenciája a jelölés, az EU intézményei pedig egyre komolyabb ellenőrzési feladatokat kapnak (Pálné Kovács, 2013).

Az EU a Kultúra Programon keresztül támogatta az EKF városokat, 2010-től kezdve ez az anyagi hozzájárulás a Melina Mercouri tiszteletére alapított díj formájában vált lehetségessé.¹¹⁷ A sikeres monitoring folyamat a 2010-es EKF városok számára tehát már különösen fontosá vált, hiszen a Bizottság megemelte a támogatást, és a 1,5 millió Eurót már a program indítása előtt a kulturális fővárosok rendelkezésére bocsátotta.

A puding próbája: az első monitoring tapasztalatok

A 2010-es EKF címre pályázó városokat („Essen a Ruhr-vidékért”, Görlitz, Pécs, Kijev, Isztambul) a választó testület 2006 márciusában hallgatta meg, ezt követően április 11-én megküldte beszámolóját a Bizottságnak. A testület Pécs, „Essen a Ruhr-vidékért” és Isztambul pályázatát ítélte a legjobbnak. Az előterjesztés alapján a Miniszterek Tanácsa 2006 novemberében hivatalosan is odaítélte a három városnak a címet. Az ellenőrző és tanácsadótestület¹¹⁸ ezt követően kérdőívet állított össze („monitoring form”). A városok beszámolóikat a Bizottságnak küldték meg, és 2007. november 21-én – mintegy 2 évvel a kulturális évad indítása előtt – került sor az első monitoring ülésre Brüsszelben. A fő szempont az volt, hogy a városok a hivatalos kinevezésüket követően egy évvel

¹¹⁷ http://ec.europa.eu/culture/our-programmes-and-actions/doc441_en.htm

¹¹⁸ A testület tagjai az első monitoring ülésen: Sir Robert Scott (elnök) és Jordi Pascual i Ruiz (az Európai Bizottság kinevezése alapján), Gottfried Wagner és Danuta Glondys (az Európai Parlament kinevezése alapján), Mary Mac Carthy és Mary Michailidou (a Kulturális Tanács kinevezése alapján), Jyrki Myllyvirta (a Régiók Bizottsága kinevezése alapján). Magyar részről: Tasnádi Péter polgármester, Mészáros András EKF főigazgatója, Méhes Márton művészeti és Merza Péter fejlesztési igazgató vettek részt az ülésen.

számot adjanak az addig elért eredményeikről, különös tekintettel a pályázatokban tett vállalásokra és az európai dimenzióra. Az ellenőrző és tanácsadó testület célja az ellenőrzés mellett egyúttal az volt, hogy hatékony segítséget nyújtson a felkészüléshez.

Érdemes áttekinteni és összehasonlítani, mely kérdések voltak a vizsgálódást végző testület érdeklődésének fókuszában 2007-ben és 2009-ben.

Egyrészt arra volt kíváncsi a panel, hogy milyen döntéseket hozott a város a választó testület által megfogalmazott ajánlásokkal kapcsolatban 2006-ban a cím odaítéléséről döntő ülésén:

- a menedzsment struktúra véglegesítése, a feladatok szakemberekhez történő leosztása;
- a művészeti igazgató kiválasztása;
- a pénzügyi háttér biztosítása.

Másrészt 2007-ben a kormányzásról és a struktúráról érdeklődött a testület: a szervezet miként formalizálódott, hogyan történt meg a helyi, regionális és nemzeti kormányzati szintek bevonása a menedzsment struktúrába. Világos képet kívánt kapni arról, hogy a kulturális évad előkészítése kormányzati szempontból független volt-e, vagy pedig a kormányzati struktúra részét képezte. 2009-ben már azt is firtatták, hogy mikor kapta meg kinevezését a művészeti igazgató és mekkora autonómiával bír a szervezeten belül.

Harmadrészt, már 2007-ben is meghatározó kérdés volt a pénzügyi stabilitás. Ezért a testület mindenképpen választ várt arra, hogy léteznek-e a szükséges kötelezettségvállalások, hogyan történik a közpénzek és szponzorációs támogatások bevonása. A második ülésre már jóval részletesebb információt kért arról, hogy a forrásokból mekkora hányad jutott a kulturális programokra, bérekre, kommunikációra, értékelésre és monitoringra.

Negyedrész, 2009 elején a programok már hónapokra lebontott tervével kellett rendelkeznie a városnak kitérve arra, hogyan vonják be a helyi és magyar művészeket, illetve az EU-s partnereket. Az európai dimenziót szem előtt tartva azt is be kellett mutatni, hogyan emeli ki a projekt az európai kultúrák sokszínűségét, és jeleníti ezt meg helyi szinten.

Ötödrész, a projektnek arra is figyelnie kellett, hogy a városlakók maguké-
nek tekintsék a kulturális évadot, ezért arról is tájékoztatást kellett adni, milyen eszközökkel kívánták a szervezők megszólítani a polgárokat, mint ahogy arról is, vajon az elképzelések segítették-e a város hosszú távú szociokulturális fejlődését.

Hatodrész, a kommunikációs és média stratégiát a testület már 2007-ben számon kérte, ahogy az erre szánt költségvetés részleteit is. 2009-ben pedig be kellett mutatni, milyen földrajzi fókusz jellemzi a kommunikációt.

Hetedrészt mindkét ülésen terítékre kerültek az infrastrukturális fejlesztések, az előrehaladásban mutatkozó esetleges késedelmek: átadásra kerülnek-e 2010. január 1-jén a fejlesztések, rendelkezni fog-e a város megfelelő szálláshely kapacitással.

Nyolcadrészt a monitoring és az értékelés kérdése a kezdetektől különös jelentőséggel bírt, a testület már 2007-ben is kíváncsi volt arra, hogy a város felállította-e a szükséges rendszereket

A testület 2009-ben kíváncsi volt arra is, mit ítélték a projekt vezetői az elmúlt évek legnagyobb kihívásának, és mi az, ami még 2010-ig várhatóan a legsúlyosabb nehézséget fogja okozni.

Az első monitoring ülés

Nézzük meg tehát, hogy milyen eredményeket hozott az első, 2007-es monitoring ülés.

A pécsi delegáció arról számolt be, hogy az előkészületek rendben zajlottak, és az esemény megvalósításához szükséges szervezet – minden jogi kötelezettség betartása mellett – felállításra került. A nemzeti kormány és Pécs szerződést írt alá 2006-ban, mely mintegy 4 millió eurót biztosított a városnak az előkészületekre, azonban a 2010-es évad költségvetése a beszámoló idejére még nem készült el.

A panel szóvá tette, hogy nagy számban távoztak vezető pozícióból munkatársak azóta, hogy Pécs hivatalosan is megkapta a címet, egyúttal aggályosnak tartotta a kialakult menedzsment struktúrát. A pécsi delegáció jelezte, hogy a város kinevezte a művészeti igazgatót, aki a kulturális programok kidolgozásáért felelt, így a menedzsment már sokkal inkább a koordinációs feladatokra tudott koncentrálni.

A meghallgatás során a pécsi vezetés kitért arra is, hogy a projekt a teljes régiót kívánta képviselni a települések bevonásával, kulturális identitására és hagyományaira támaszkodva¹¹⁹ pedig a kreatív ipar szerepét akarta fejleszteni. Hangsúlyos szerepet szánt az ifjúságnak, és kulcskérdésként kezelte a fönntartható fejlődést. Pécs a megfelelő méretű és hatékonyságú kulturális intézmények hiányát a felvezető évek „építkező” munkájával remélte megoldani.¹²⁰

¹¹⁹ Pécssett a 20. század első felében a Zsolnay gyár mellett az ország leghíresebb orgonakészítő és hárfakészítő üzeméi működtek.

¹²⁰ A felvezető évekre költött pénz jelentős mértékben felemésztette a projekt kulturális programokra fordítható forrásait. Sajnos ennek ellenére sem sikerült a helyi kulturális szereplőket és a lakosságot megfelelő mértékben bevonni az EKF programba, sőt az évek folyamán egyre mélyültek az ellentétek a forrásokból nagyobb mértékben részesülő szereplők és azok között, akik igazságtalannak találták az elosztást.

Az infrastrukturális fejlesztések megfelelő anyagi háttérének biztosítása döntő fontosságú volt, mint ahogy az is, hogy az EKF évvel olyan léptékváltásra legyen képes a város, mely a Budapest központúságot valamilyen módon ellensúlyozni tudja, megvalósítva olyan fejlesztéseket, mint az autópálya építés vagy a vasúti közlekedés javítása.

A pécsi tájékoztatás szerint az öt kulcsprojekt előkészítése rendben haladt, a megvalósíthatósági tanulmányok elkészültek. A pécsi delegáció felhívta a figyelmet arra, hogy a döntések minden fél – város, régió, kormányzat – támogatásával, konszenzusos alapon történtek. Az infrastrukturális fejlesztésektől Pécs regionális hatásokat várt, különösen a turizmus területén.

Pécs Nagyszében példáját kívánta követni, mely azzal válhatott sikeres kulturális fővárossá, hogy a kormányzat a nemzeti jelentőségű egyéb eseményeket 2007-ben ott rendezte meg.

Az első monitoring ülés a magyar delegáció előadása alapján a pécsi projektet sikeresnek nyilvánította, és úgy értékelte, hogy a cím odaítélését követően számos területen, elsősorban a beruházásoknál, beindultak az előkészületek. A testület mindazonáltal úgy vélte, hogy a projekt fönntarthatósága szempontjából a tartalom és a nemzetközi kulturális fejlesztések még hiányoztak, nem volt világos a konceptuális, hosszú távú fókusz. Felhívta a figyelmet arra, hogy az emberi erőforrás megfelelő bevonása legalább olyan fontos, mint a beruházások megvalósítása. Aláhúzta az innováció szükségességét és a kommunikációs stratégia további kidolgozásának sürgető kérdését. A teljes tervezést részletekbe menően kérte kidolgozni beleértve a 2010-es program költségvetését. Ahhoz, hogy ez sikeresen megvalósuljon, az átláthatóság elengedhetetlen, és a hatóságok projekt iránti elkötelezettségét, a kulturális szervezetek 2010 utáni működésének megalapozását is számon kérte a testület.

A panel értékelte Pécs és a magyar kormányzat erőfeszítéseit annak érdekében, hogy a beruházások 2010-re megvalósulhassanak. Felhívta a figyelmet ugyanakkor arra, hogy meg kell találni a megfelelő egyensúlyt, ami a projektek tartalmi vonatkozását, a kulturális szervezetek valamint a közösség bevonását illeti. A nagyközönség részvétele az infrastrukturális projektek formálásában elengedhetetlen ahhoz, hogy azokat megfelelőképp tudja a lakosság használni 2010-ben és azt követően is.

Az ülésről készült jelentés szerint Pécs 2008 januárjától indítja be a monitoring és értékelésre irányuló tevékenységét, mely alapvetően a jogi és pénzügyi megvalósítást, a kulturális programok tervezett és valós mennyiségi és minőségi eredményeit, valamint a beruházási projektek előrehaladását hivatott ellenőrizni. A kommunikációs monitoring rendszer már 2007-ben figyelemmel kísérte a média megjelenéseket, a városlakók visszajelzéseit, program és a fejlesztési projektek ismertségét, látogatói számok alakulását. 2009-re a monitor-

ing rendszer sarokpontjait is meghatározta a projekt, mely a naprakész, releváns információk, az objektív, mérhető adatok gyűjtésére koncentrált. Fontos szempont volt, hogy ezek az adatok feldolgozhatóak legyenek, és az adatgyűjtés mellett az adatszolgáltatók komoly eredménynek ítélték a panel, hogy létrejött az az informális EKF hálózat (pécsi kezdeményezésre), mely a 2007-2011 között kulturális fővárosi címet nyert városok számára biztosított rendkívül hatékony eszmecsere lehetőséget.

Az erősödő monitoring folyamat ellenére fontos odafigyelni Robert Palmer kritikái észrevételeire. A szakértő véleménye szerint az Európai Bizottság és a felügyelő testület figyelmeztetései vagy éppen észrevételei csak korlátozottan gyakoroltak pozitív hatást a kulturális fővárosok teljesítményére. Nem érte a városokat szankció akkor sem, ha nem teljesítették kötelezettségeiket és vállalásaikat, melyeket a cím odaítélésekor tettek. Ez akár jövőbeni EKF városok kiválasztásának hitelességét is alááshatja (Palmer – Richards, 2009: 23).

A második monitoring ülés

A második monitoring ülés 2009. április 22-én zajlott a héttagú ellenőrző és tanácsadó testület közreműködésével. Mindhárom 2010-es EKF város számára életbe vágó volt, hogy sikeresen teljesítsenek, hiszen a panel pozitív véleményétől függött, hogy megkapják-e a másfél millió eurós Melina Mercouri-díjat, ráadásul már a kulturális évad megkezdése előtt.

A második monitoring megkezdése előtt a panel összegezte a 2007-ben tett legfőbb megállapításait. Pécs hiányosságának a művészeti tartalom kidolgozatlanlanságát tartotta, egyúttal kérte a pécsi vezetéstől, hogy a művészeti igazgató számára olyan fokú függetlenséget biztosítson a szervezeten belül, mely lehetővé teszi számára az alkotást, a kreatív események megvalósítását és ellenőrzését, egyúttal tanácsolta a kulturális évad előkészítéséért felelős csapat állandósítását.

Pécs számára ez a monitoring ülés annál is inkább kritikus volt, mert a testület ülését megelőzően, március 9-10-én rendkívüli látogatást tett a városban annak elnöke, Sir Robert Scott, mivel a pécsi projektben kormányzási problémák merültek fel. Az instabil irányításról és az esemény előkészületeiről kívánt a panel megbízásából tájékozódni. A pécsi delegáció meghallgatása során ismét felmerült annak kérdése, hogy az elmúlt évek politikai instabilitása hátráltatta az előkészületeket. A kormányzás körüli anomáliák nem csak a pécsi projekt kapcsán merültek fel. Robert Palmer már 2004-es jelentésében rámutatott arra, hogy a programokat gyakran erősen beárnyékolják a politikai ambíciók, és csak akkor tud egy független irányító testületi akarat érvényesülni, ha erős, legitim

vezetője van. A politikai befolyás és művészeti függetlenség folyamatos küzdelmére mutatott rá a 2010-ben, az EKF kezdeményezés 25. évfordulója alkalmából napvilágot látott értékelő dokumentum is (Pálné Kovács, 2012: 9-11).

Mindazonáltal – a jegyzőkönyv bizonyága szerint – Scott pécsi látogatása során megbizonyosodott arról, hogy a megelőző hónapokban a nemzeti kormány egyértelmű politikai és pénzügyi elkötelezettséget vállalt a projekt megvalósítása érdekében. Pécs új polgármesterének megválasztása 2009 májusában volt esedékes, de mindegyik jelölt egyértelműen kiállt az EKF projekt mellett.

A delegáció kiemelte a civil társadalom megerősítésének jelentőségét, amelyet elősegítettek a tematizált felvezető évek. A balkáni államokkal kialakított kapcsolatoknak köszönhetően létrejött a Déli Kulturális Övezet, elősegítve művészek cseréjét és rezidens programjait. A kommunikációs stratégia véglegesítése pár hónapon belül volt várható. A regionális fejlesztés részeként az úthálózat és turizmus fejlesztésére külön forrásokat mobilizált a projekt. A 2010-es év örökségeként a város új, a civil társadalomra épített kulturális stratégiát kívánt megalkotni. A leginnovatívabb aspektusokat mindazonáltal nem a kulturális programok tartogatták, hanem – a magyar résztvevők szerint – maguk a folyamatok, melyek által a civil társadalom együttműködéseket tudott kialakítani a szomszédos országok határmenti régióival. Az európai dimenzió a folyamatba és a programba is integrálódott, a várost európai kontextusba helyezve.¹²¹

Amikor a panel azt firtatta, hogy mi jelentette a város számára a legnagyobb kihívást, Pécs beszámolt arról, hogy ilyen volumenű komplex kulturális és fejlesztési projekt Magyarországon még nem volt. Ez egyúttal azt is jelentette, hogy nem volt megelőző tapasztalat, sem bevált modell az előkészítéshez és a megvalósításhoz. A kormányzati struktúra is hiányzott, a szereplők tevékenységének harmonizálása pedig komoly munkát jelentett, ahogy az EKF program és a régió turisztikai promóciójának összehangolása is.

A testület a beszámoló alapján úgy vélte, hogy a város a kormányzás kapcsán felmerült legsúlyosabb nehézségeket át tudta hidalni, és a költségvetés is stabilnak tűnt, mindazonáltal pénzügyi nehézségeknek tudta be, hogy a főbb beruházási projektek kivitelezése késedelmet szenvednek, és 2010 lelegejére nem valósulnak meg. Aggodalmát fejezte ki az elnyúló előkészületek miatt is, ezért az alábbi ajánlásokat fogalmazta meg:

- az aktuális kormányzás és költségvetési feltételek megtartása annak érdekében, hogy felgyorsulhassanak az előkészületek a kulturális évadra;
- a lehető leggyorsabban kommunikációs kampány indítása;
- az esemény általános örökségének erősítése.

¹²¹ Pécs városa a program ideje alatt és azóta is képviseltette magát külföldi együttműködés során megvalósuló programokban. Pécs nemzetközi kapcsolatrendszerének gazdagodása – német együttműködések, a déli kulturális övezet országai, krakkói és aradi kulturális aktivitás megerősödése, isztambuli Csontváry-kiállítás, több mint 1000 cikk jelentősebb külföldi sajtóorgánumban – igazolja ezt. (Koltai, 2012).

Ugyan a Melina Mercouri-díjat a monitoring alapján a testület odaítélte Pécsnek, de figyelmeztetett a fönti megjegyzések figyelembe vételére.

A kulturális évad után

A 2010-es évet követő bizottsági értékelés¹²² a kulturális évad hatékonyságát a szervezeti modell, a kiválasztási eljárás, a tervezett tevékenységek és kulturális események megvalósítása, azok kommunikációja, valamint a program forrásteremtő képessége alapján ítélte meg.

A szervezet vonatkozásában leszögezte – mint erre a 2007-es, és 2009-es értékelések is utaltak –, hogy elengedhetetlen a sikerhez egy kompetens, független struktúra felállítása, mely pályázati csapathoz képest több döntési jogkörrel és eltérő struktúrával rendelkezik, és jól illeszkedik a város politikai és kulturális kontextusába. Rendkívüli fontosságú a megfelelő egyensúly a művészeti és politikai érdekek között.

Pécs esetében az EKF irányítása komoly nehézséget jelentett. A helyzetet bonyolította, hogy két különálló szervezet (a Pécs2010 Menedzsment Központ és a Hungarofest Nonprofit Kft.) kezelte az EKF pénzeket, átláthatatlanná téve ki is felelős valójában a művészeti igazgatásért. A közhatalomtól való függőség rányomta bélyegét a program művészeti tervezésére, ráadásul folyamatosak voltak a személyi változások döntéshozói szinten, így a művészeti igazgató személye körül is állandóan adódtak problémák. Az elhúzódozó tervezés aztán már szinte lehetetlenné tette a meghatározó kulturális szereplők bevonását a pécsi pályázatban eredetileg megfogalmazott célok eléréséhez. A jelentés ennek ellenére úgy fogalmaz, hogy Pécsset a 2010-es kulturális programkínálat jóval gazdagabb lett, mint az azt megelőző években. Ugyanakkor Essenhez és Izstanbulhoz képest Pécs sokkal inkább a városban már korábban is működő tevékenységekre alapozott, és csak kevés újdonsággal szolgált. Ennek okaként a kulturális irányítás komoly hiányosságait nevezte meg az értékelő dokumentum.

A pécsi pályázat általános célkitűzései között a dél- és kelet-európai államokkal való együttműködés kiépítése szerepelt, míg a gyakorlatban a projekt tengelye sokkal inkább az infrastrukturális fejlesztések irányába mozdult el, háttérbe szorítva az eredeti művészeti elképzeléseket. A modern európai kultúra bemutatása helyett sokkal inkább megtalálhattuk a történelmi örökségre építő programok sorát.

¹²² Rapport de la Commission au Parlement Européen, au Conseil et au Comité des Régions, Évaluation ex post de la manifestation Capitales européennes de la culture 2010 (Essen pour la Ruhr, Pécs, Istanbul), Bruxelles, le 20.12.2011 COM(2011) 921 final

Mindazonáltal az EKF-nek köszönhető városfejlesztési folyamat teret nyitott további beruházásoknak, megépült például a Pécs-et a fővárossal összekötő autópálya. A kulturális évad nyújtotta lehetőségekre alapozva a város hosszú távú, fenntartható fejlődése/fejlesztése vált első számú feladattá.

A bizottsági jelentés kitér arra is, hogy mindhárom 2010-es főváros megfelelő értékelési rendszert dolgozott ki, de elengedhetetlen a projekt teljes, helyi szintű áttekintése, hogy a jó gyakorlatok megoszthatóak legyenek a többi, jövőendő kulturális fővárossal.

Következtetések

A Bizottság hosszú utat járt be az 1999-ben elindított kiválasztási és ellenőrzési folyamatok kapcsán. Sajnos a 2009-es Palmer-jelentésben megfogalmazott félelem, mely szerint kényszerítő erő hiányában nagyon nehéz a városokat megfelelő hatékonyságra sarkallni – a 1,5 millió eurós Melina Mercouri-díj csak korlátozott hatást jelent – beigazolódni látszik. Ezt bizonyítják a folyamatos változó és keményedő kritériumok egészen 2033-ig előretekintve. Véleményünk szerint az izgalmas kérdés, hogy ekkora időtávban realiztikus-e elvárásokat megfogalmazni, amikor pár év távlatában is sokszor képtelenek a városok tervezni az egyfolytában változó gazdasági, kulturális, politikai környezetben.

Elmondható, hogy az EKF-ek nagy kihívást jelentenek a kormányzás és a kultúra között, hiszen újfajta munkavégzést, új partnerségeket, új stratégiákat és kapcsolatokat kívánnak meg a helyi önkormányzat és a kulturális szereplők között. A kulturális fővárosoknak megfelelő irányítási és menedzsment struktúrával kell rendelkezniük. Bukásuknak gyakran a nem adekvát irányítási szerkezet az oka és ez alól Pécs sem volt kivétel.

A Bizottság a fokozott monitoring tevékenységgel igyekszik a városokat a helyes vágányon tartani. A pécsi projektről talán a leginkább az mondható el, hogy a vakvágányok előtt sokszor az utolsó pillanatban sikerült váltót állítani, így, ha imbolyogva is, de tovább dőcögött az a vonat.

A pécsi évad tapasztalatai is befolyásolhatták az Európai Bizottságot, amikor 2012-ben újabb állásfoglalás-tervezetet dolgozott ki. Ebben a 2020-2033 közötti időszakra új jogi alapok lefektetésével¹²³ orvosolni akarja a korábban fellépett működési gyengeségeket az alábbi irányelvekkel:

- a legjobb EKF kiválasztása fair területi egyensúly megtartásával;
- a pályázati és a megvalósítási szakaszban is fontos a költségvetés stabilitása;
- a finanszírozási mechanizmus javítása;

¹²³ 2012/0199 (COD) Proposal for a Decision of the European Parliament and of the Council establishing a Union action for the European Capitals of Culture for the years 2020 to 2033

- egyensúly megteremtése a kulturális célkitűzések és a megújulást szolgáló prioritások között;
- a megvalósításért felelős csapat művészeti függetlenségének biztosítása;
- az esemény minél jelentősebb „örökséget” hagyjon;
- a címmel járó hatás hatékonyabb elemzése;
- a cím hosszú távon is minőségi státuszának és hitelességének (brand értékénél) megőrzése, növelése.

Speciális követelményt is megfogalmaz a javaslat, mely szerint a pályázat benyújtásához szükséges lesz az önkormányzat minden politikai pártjának támogatása. Ez segíthet elkerülni a korábbi EKF projekteknél rendre előforduló politikai konfliktusokat.

A monitoring terén még szigorúbb elvárásokat támaszt majd az EU. A Bizottság az európai testületet három alkalommal hívja majd össze: 3 évvel, 18 és 2 hónappal az évad kezdete előtt. Nagyobb hangsúlyt kapnak majd a testület helyszíni látogatásai is, ahogy a válogatás, valamint a korábbi monitoring ülések során megfogalmazott ajánlások számonkérése is. Összességében elmondható, hogy a javaslatokkal a Bizottság szándéka nagyobb kontrollt gyakorolni az EKF folyamatokra és a programok minőségére.

Felhasznált irodalom

Pálné Kovács Ilona (2013): Pécs, as the victim of multi-level governance: the case of the project 'European Capital of Culture' in 2010. In. *Urban Research & Practice* Vol. VI. No. 3. 365-375.

Internetes hivatkozások

2012/0199 (COD) Proposal for a Decision of the European Parliament and of the Council establishing a Union action for the European Capitals of Culture for the years 2020 to 2033

Az Európai Parlament és a Tanács 1419/1999/EK határozata (1999. május 25.) a Kultúra Európai Fővárosa eseménysorozat 2005–2019. évekre szóló közösségi cselekvési programjának megállapításáról. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CONSLEG:1999D1419:20040501:HU:PDF>

Az Európai Parlament és a Tanács 1622/2006/EK határozata (2006. október 24.) az Európa kulturális fővárosa eseménysorozat 2007–2019. évekre szóló közösségi fellépésének megállapításáról. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:304:0001:0006:HU:PDF>

Bognár Szilvia – Kovács Laura: A világ egy városban – Liverpooli EKF-tapasztalatok.

http://ec.europa.eu/culture/our-programmes-and-actions/doc/ecoc/2010_panel_monitoring_report1.pdf

http://ec.europa.eu/culture/our-programmes-and-actions/doc/ecoc/2010_panel_monitoring_report2.pdf

<http://www.moderngeografia.eu/?p=961>

Javaslat – Az Európai Parlament és a Tanács határozata az Európa kulturális fővárosai kezdeményezés 2020–2033. évekre szóló uniós fellépésének létrehozásáról /* COM/2012/0407 final - 2012/0199 (COD) */ <http://ec.europa.eu/culture/our-programmes-and-actions/doc/ecoc/ec-proposal-hu-post-2019.pdf>

Rapport de la Commission au Parlement Européen, au Conseil et au Comité des Régions, Évaluation ex post de la manifestation Capitales européennes de la culture 2010 (Essen pour la Ruhr, Pécs, Istanbul), Bruxelles, le 20.12.2011 COM(2011) 921 final

Report of the First Monitoring and Advisory Meeting for the European Capitals of Culture 2010, Issued by The Monitoring and advisory Panel for the European Capital of Culture (ECOC) 2010, December 2007

Report of the Second Monitoring and Advisory Meeting for the European Capitals of Culture 2010, Issued by The Monitoring and advisory Panel for the European Capital of Culture (ECOC) 2010, June 2009

II. FEJEZET – PÁRBESZÉD, MÉDIA ÉS KÖZÉLET

6. TARRÓSY ISTVÁN – KOMLÓSI LÁSZLÓ IMRE: A PÉCSI EKF A MAGYAR POLITIKAI DISZKURZÍV TÉRBE

KÍSÉRLET ÚJ NARRATÍVÁRA ÉS AZ EGYÜTTMŰKÖDÉS KULTÚRÁJÁNAK MEGHONOSÍTÁSÁRA?

Bevezetés

A fejezet a pécsi Európa Kulturális Fővárosa-projekt (EKF) által megfogalmazott várostervezési és -fejlesztési kísérlettel, annak a politikai kultúrára ható jelenségével és örökségével kíván foglalkozni. Diszkurzív térben vizsgálódunk, a politikai diskurzus terében, amely – mindenféle előzményével – jellegzetesen újkori fejlemény, ahogyan Szabó Márton meghatározó munkájában, a *Diszkurzív térben* című tanulmánykötetben jelzi: „jelentősége [...] a huszadik században válik világossá [...] [akkor] válik a rivalizáló nyilvános beszéd a modern politika meghatározó és konstitutív tényezőjévé.” (Szabó, 1998: 342).

Szükségszerű, hogy a pécsi EKF-et a magyar politikai diskurzus terében vizsgáljuk, hiszen az ebben a mezőben éveken keresztül tematizált ügyek és lezajlott interakciók kutatása a projekt összetettségét és kutatócsoportunk által górcső alá vont többszintű kormányzás összefüggéseit segíthet jobban megérteni. Amikor azonban ezt a vizsgálódási teret rögzítjük, egyúttal egyértelművé tesszük, hogy a magyar politikai kultúra, a magyar politikai tradíciók meghatározó jelenléte nélkül nem fogjuk tudni korrekten értelmezni az egyes (fő)szereplők által vitára bocsátott témákat, fogalmakat. Úgy kezeljük tehát, hogy a politikai diszkurzív tér *per se* függ magától a politikai kultúrától, azaz attól a kultúrától, amelyben lehetőség kínálkozik (vagy éppenséggel nem kínálkozik) az egyes szereplők folyamatos beszédinterakcióira, beszédaktusaira, jelentésátadásaira.

A politikai kultúra szereplőit úgy tudjuk vizsgálni, mint akik egy „nyelviileg meghatározott társas gyakorlat” aktív résztvevői és létrehozói, kulturális szocializációjuk és az abban inherens módon jelen lévő kulturális fogalomalkotásuk révén alapvetően rendelkeznek azokkal az „értelmezési kompetenciákkal”, amelyek a háttér „kultúra-specifikus értelmezési hálók” (culture-specific interpretative grids) meglétét feltételezik (ld. Frank 2013; Sharafian 2009, 2011, 2013).

Elemzésünkben mindvégig jelen van, hogy kik, milyen szereplők voltak fontosak az EKF kapcsán, illetve köztük milyen együttműködések, vagy éppen versengések voltak tapasztalhatók (hasonlóan az egyetértés és rivalizálás ket-

tősségéhez: „a rivalizáló nyilvános beszéd, természeténél fogva az „egyetértés és az elutasítás mentén szerveződik” (1998: 343). Vezérgondolatnak tekintjük a nem állami-állami viszonyrendszerben a helyi civil szektor és a városvezetés közötti együttműködést – ennek az EKF vizsgálódási keretében is kétségtelenül kiemelt fontosságát, amit az Ernest J. Wilson (2003, 2005) által megalkotott „gyémánt modell” kooperációs hálóval írhatunk le.

A diszkurzív tér fogalmának jobb megértéséhez és a politikai diszkurzív tér tényleges működésének elemzéséhez a „kulturális fogalomalkotás és a kulturális megismerés” (cultural conceptualizations and cultural cognition) egyre inkább ismertté váló elméletét is felhasználjuk úgy, hogy annak alap-megállapításait integráljuk a „politikai szocializáció” és a „narratíva – új retorika” fogalmak és folyamatok értelmezésével (ld. Frank 2005, 2008; Sharafian 2003, 2008).

Azt is vizsgáljuk, mely fogalmak hogyan válhattak/váltak fontossá az EKF-hez kapcsolódó, az EKF által „teremtett” politikai diskurzusban (miként került be a „téma” a „politikai beszédfolyamba”). Építve Szabó Márton elméleti megközelítésére, számolunk a diskurzus három absztrakt elemével: a politikai értelemben vett vezető szereppel, a témával és a stílussal. A szerep kapcsán szereplőkkel foglalkozunk, és a szereplők csoportjai közötti interakciókat nézzük, valamint bemutatjuk a szereplők tematizálási, esetünkben „EKF agenda-setting” képességeit. Célunk azonosítani és leírni, illetve a használatban bemutatni néhány, az EKF-hez szervesen kötődő alapfogalmat, ezáltal egy, az EKF-hez kapcsolható kormányzási, egyben várostervezési fogalom-együttest, fogalmi keretet. Vizsgálódásunk e fogalmakra és a köztük lévő összefüggésekre összpontosít: városfejlesztés, városiasság, városi szövet, kulturális léptékváltás, kulturális decentralizáció, diskurzusépítés.

Úgy gondoljuk, narratívák nélkül nincs városfejlődés. Kulturális narratívák írják le/mondják el, tematizálják a múltat, és természetesen a jövőt, miközben a jelenben zajló folyamatokról, interakciókról (is) szólnak. Véleményünk szerint az EKF jelentette új narratíva hosszú távon ható potenciális szerepét a szereplők nem (még a civil társadalom sem) értették meg. Nem álltak tömegek az új retorika mögé. A civil társadalom nem volt felkészülve, hogy retorikai úton, a nyílt politikai diskurzus és az abból megerősödő EKF narratíva révén érvényesítse „elképzeléseit”. A politikai szereplők nem voltak képesek a politikai szocializációjukból fakadó attitűdökön, reflexeken felülemelkedni – persze, mindkét esetben tisztelet kell, hogy illesse a kivételeket. A fejezettel e diskurzus és a fejlődő narratíva, valamint a magyar politikai kultúra mibenlétének és változásának további kutatásához igyekszünk hozzájárulni, egyúttal kimutatni a pécsi EKF-nek a politikai diskurzusban mérhető alapvető politikai jelentőségét.

Először a politikai kultúra kontextusát értelmezzük, majd a pécsi EKF városfejlesztési elvárásait definiáló kormányzási szinteken meghatározott elkép-

zeléseket vetjük össze. Az „EKF-fogalmak” bemutatásához a szöveg- és diskurzuselemzéseken túlmutatóan a magyar médiában a projekt néhány meghatározó civil értelmiségi szereplőjével készített nagyinterjúkat, illetve a kutatási projekt során rögzített mélyinterjúkat használjuk fel, melyeket argumentációs logika alkalmazásával is feldolgoztunk. Elmélkedésünket az EKF kapcsán is tetten érhető sajátos magyar politikai diszkurzív térről és az értelmezési keretként is szolgáló politikai kultúráról elmondható jellemzőkkel zárjuk.

Kelet-európai politikai kultúra köntösébe csavart nyugat-európai városfejlesztési kísérlet

A politikai kultúra kontextusa

Elemzésünkben a Bayer József (1999: 395) által rögzített vélekedést fogadjuk el a magyar politikai kultúra jellemzőjének alaptételként; e szerint a „*politikai kultúra része a társadalom általános kultúrájának, és az állampolgároknak a politikával kapcsolatos beidegződéseit, politikai értékeit és érzelmeit foglalja magában.*” Az 1990-es évektől szabad, a politikai pártok versengése és a piacgazdaság által hajtott magyar társadalom fokozatosan ismerkedik meg a demokratikus gyakorlatok napi valóságával. A politikai tanulás új korszakának sokszor fájdalmas kihívásai (például a rendszerváltás előtti időszakhoz képest addig ismeretlen munkanélküliség, a munkahelyek megtartásáért avagy éppen megszerzéséért beinduló verseny megjelenése) generációkként különböző formában jelentkeznek. A társadalomban együtt kell éljenek a különbözőképpen szocializálódott állampolgárok csoportjai, mely az átmenetiség összetettségére irányítják figyelmünket. Az Almond-Verba-féle (1963, 1989) klasszikus modell alapján is a magyar politikai kultúra vegyes képet mutat: egyfelől a politikai örökségnek tekinthető alattvalói kultúra, másfelől a társadalom egyre szélesebb rétegeit jellemző részvevői kultúra keveréke írja le kontrasztosságát, néhol ellentmondásosságát. Az egyén részvételi hajlandósága fontos mérőfoka a politikai kultúrának. Az egyéni élethelyzetek javulására törekvő, de mindenképpen azok romlását megakadályozni igyekvő egyén akciópotenciálja (Lengyel, 1999) és társadalmi-politikai részvétele összekapcsolhatók. A magyar politikai kultúra és politikai gondolkodás hosszú távon ható örökségei azonban a mai napig jelentősen befolyásolják az egyének állammal, hatalommal szembeni attitűdjeit, és ehhez köthetően részvételi hajlandóságát és minőségét. Az irodalom az államhoz való viszony tekintetében ambivalenciára mutat rá, ugyanis „*Magyarországon az állam szerepe a gazdasági-társadalmi modernizációban [...] nagy volt, de a politikai integráció alacsony foka*

miatt az állammal kapcsolatos attitűdök[et] egyszerre jellemzi a várakozások magas foka és a bizalom alacsony szintje” (Körösenyi et al., 2007: 60).

A politikai felnőtté válás szocializációs folyamatában az egyes egyéni viselkedéseken túl jelentősége van az egyéni magatartások összegződésének is, amely a politikai rendszer egészének működésére fejt ki hatást. A magyar örökség e tekintetben is tanulságokkal szolgál. A szocialista közelmúlt paternalista politikusi attitűdjei, a passzivitásba vonuló vagy éppen passzivitásában megmaradó állampolgár demokratikus tudatlansága (vagy inkább tapasztalatlansága) a mindennapok valóságában átpolitizáltan érhetőek tetten. E nagyfokú átpolitizáltság és az a reflex, amely régóta magyar sajátosság – mások hibáztatása, a saját felelősség elhárítása – a különböző társadalmi szereplők közötti bizalmi viszonyok javulásának nem kedvez. Pedig bizalom megléte nélkül együttműködés nem képzelhető el.

Kultúránként, társadalmi berendezkedésenként változó feltételeket találunk a társadalomban arra vonatkozóan, hogyan, milyen relációkon keresztül képes az egyén politikai értelemben létezni, viselkedni, a mindennapok során a társadalmi folyamatok alakításában részt venni. A demokrácia kontextusában ez valójában lefordítható arra, hogy a „demokratikus mentalitás csakis [nap]i demokratikus tettekben fejlődhet ki” (Heller, 2009: 2). A demokrácia a napi gyakorlat révén értelmezhető leginkább, az egyéni és közösségi cselekvések, tettek, kifejezések által.

A demokráciát jellemző vitatkozva kormányzás alaptétele mellett a deliberatív elmélet a nyilvános vitát emeli ki mint a konszenzusos, közösségi döntést szorgalmazó, a rendszer szereplőit átjáró, őket összekötő kontextust. Középpontjában a diskurzus áll, amelynek során az állampolgárok kialakítják saját preferenciáikat: vagyis a deliberatív vita résztvevői nem kész álláspontokkal indulnak, hanem egymás gondolatainak megtermékenyítésével formálják közösen a preferenciákat, „menet közben” alakítva ki az álláspontokat (Antal, 2009: 84). Nem a képviseleti intézmények megkérdőjelezéséről van szó, hanem sokkal inkább az egyes szereplők, de közülük is mindenképpen az állampolgárok közvetlen részvételének jelentőségéről.

Ahhoz, hogy maga a diskurzus megtörténhessen, illetve az említett formában a deliberáció eredményre vezessen, szükség van egyfajta vitázási kultúra meglétére is. Ennek kialakítása, elsajátítása, alkalmazása az érettebb, tapasztaltabb demokráciákban szinte magától értetődő, az átmenetekkel küzdő, fiatalabb demokráciák számára azonban nem oly ismert lehetőség. Pedig „*a társadalmi részvétel szélesebb körű és érdemibb intézményesítése a képviseleti demokráciákban nagy esélyt ad arra, hogy szembenézzünk a problémákkal, különbözőségeinkkel, konfliktusainkkal, s tanulva ezekből bölcsőbbek lehessünk*” (Pataki, 2007: 155). Azon túlmenően, hogy „bölcsőbbekké váljunk”, mely önmagában üdvözítő, ez egyúttal a demokrácia fenntarthatóságához járulhat hozzá, hiszen a „*mérlegelés és tanácskozás folya-*

mataiban van esélyünk megtanulni nemcsak a véleménynyilvánítást, hanem a meghallgatást, a másokra való odafigyelést” (Uo: 154), egyszersmind pedig bizalmat építhetünk, amely viszont a folyamatosan jelentkező kihívások, feladatok közös megoldásához, a közösség számára megfelelő megoldás megtalálásához vezetethet.

Ahogy Kákai László (2010: 570) fogalmaz, *„normális feltételek mellett a társadalom szereplői ismeretlenül is bíznak egymásban, ugyanis a sűrű kapcsolati hálókön keresztül terjedő információk olyan kiválasztódási mechanizmusokat életnek, amelyek rászorítják a szereplőket a korrekt, tisztességes viselkedésre, a szabályok betartására. Ezzel szemben az általános bizalmatlanság ritka kapcsolati hálót hoz létre, [amelyben] az együttműködések és egyben az információáramlások is nehézkessé válnak, vagy könnyen megrekednek.”*

A pécsi EKF története egyúttal a magyar politikai kultúra változásának, vagy inkább (ha nem is direkt módon) annak megváltoztatására tett kísérletnek, illetve egy új bizalmi kultúra, együttműködési kultúra, egyszerre pedig deliberatív kultúra, összességében tehát egy, a magyar politikai gyakorlat számára új viselkedési és részvételi paradigma kísérletének története. Mindezekből kifolyólag, és figyelembe véve, hogy Pécs a kelet-európai térség egyik első EKF-cím birtokosa volt 2010-ben (előtte 2009-ben a litvániai Vilnius is EKF-város volt, 2007-ben pedig a romániai Nagyszeben (Sibiu) Luxemburg meghívására vett részt a programban), a kelet-európai politikai örökség reflexeinek a nyugat-európai integrációtörténetben oly fontossá vált „európai hozzáadott értékkel” (European Added Value) természetesen (legalább időnként és bizonyos döntési pontonként) egymásnak kellett feszülniük. A 2010 utáni kelet-európai EKF-városok – így elsősorban a 2012-es Maribor és a 2013-as Kassa – számára a pécsi tapasztalat e tekintetben is meglehetősen értékesnek bizonyult, bár azáltal, hogy egységesnek mondható kelet-európai politikai kultúra nem létezik, az egyes nemzeti sajátosságok miatt a programok más és más eredményekkel és következtetésekkel zártak.

A városfejlesztés elvárásának kontextusa

A magyarországi pályázatás idején, 2004-2005 során az akkor 25 tagú Európai Unió döntéshozatali főszereplői ugyanúgy arra törekedtek, mint azelőtt: minden, a címre kandidáló, illetve a címet elnyert várostól az elvárás az „európai dimenzió” vállalása és (sajátos helyi, regionális) bemutatása, egyben a „polgári részvétel és a hosszú távú utóhatások” biztosítása volt.¹²⁴ Semmiféle Kelet–Nyugat dichotómia nem játszhatott politikai (argumentációs) értelemben sze-

¹²⁴ Az Európa Kulturális Fővárosa projektet, mint „Európa legambiciózusabb és a legszélesebb körű együttműködést generáló (egyúttal elváró) kulturális projektjét” bemutató hivatalos kiadvány is hangsúlyosan szól e kritériumokról. Ld. European Communities: *European Capitals of Culture: the road to success. From 1985 to 2010*. Luxembourg, Office of Official Publications of the European Communities, 2009. p. 8.

repet, nem részesülhetett kivételes elbírálásban az egyébként objektíven is infrastrukturálisan, kreatív és kulturális iparát nézve „elmaradottabb” kelet-európai városok köre – természetesen a nemzeti kormányok az általuk Brüsszelnak ajánlott város kiválasztásának folyamatában nemzeti megfontolások alapján érvényre juttathatták azokat a mechanizmusokat, melyek az elmaradást segíthették behozni/áthidalni a majdani nyertes és címet viselő város számára. A magyar kormány ekképpen járt el, melyet tárgyyszerűen rögzíthetünk.

A jelentős kulturális ambíciókkal is rendelkező pécsi városvezetés¹²⁵ számára a későbbi pályázati könyv írója, Takáts József első, az EKF-programról szóló, az *Élet és Irodalomban* megjelent publikációja mindenképpen kapóra jött – ugyanakkor pedig legelsőként, a civil oldal (mint a történet számára sokáig oly fontos egyik „főszereplő”) későbbi vezető képviselőjeként ezen írással napirendre tűzte a kibontakozó EKF több alapfogalmának diskurzusát. Azáltal, hogy egy tucat érvet sorolt fel Pécs mellett miközben Budapesttel hasonlította össze, melynek „hagyományosan óriási kulturális (politikai, pénzügyi, közigazgatási stb.) túlsúlya van a vidéki városokhoz képest” (Takáts, 2004: 17), a magyarországi politikai kultúra örökségének, mely az „egyközpontú állam működési logikája” mentén szövi át meg át a társadalom egészét, tartotta fel az első mérvadó tükröt. A kulturális decentralizációra és annak tényleges megvalósítása irányában történő politikai lépésre való felhívás az országban Takáts szerint tetten érhető „kulturális súlykülönbség” feloldását célozta. Mindezzel pedig az egész EKF-diskurzus egyik sarokpontját jelölte meg.

A kelet-európai hagyaték elsősorban a helyi politikus szereplők számára ajánlott argumentációs muníciót időről időre. Kunszt Márta akkori szocialista alpolgármester, az EKF-program helyi politikai vezetője (státusza Toller László polgármester súlyos autóbalesetével még erősebbé vált) egy 2006. június 29-én a Magyar Televízió Nap-Kelte című műsorában feltett kérdésre válaszolva leszögezte, hogy „Takáts József *nyugati mintára*¹²⁶ kívánta megvalósítani a programot,” mert „elképzelése szerint a [városi kulturális intézményeknek,] létesítményeknek külön-külön pályázniuk kellene, ha valamilyen programot szeretnének megvalósítani 2010-ben.” Szerinte azonban „főlölsleges a versenyeztetés.” Az alpolgármester még azt is részletesen kifejtette, hogy egyébként az ilyen és ehhez hasonló „nyugat-európai elképzelések” a magyar „kelet-európai közegben” nem működnek.¹²⁷

¹²⁵ Pécsi művészek, értelmiségiek, turisztikai szakemberek már 2002-ben egy tanulmányút keretében meglátogatták Grazot, tapasztalatokat gyűjtendő az Európa Kulturális Fővárosa címet 2003-ban viselő az osztrák testvérvárostól. 2002 nyarán, az utat követően Toller László akkori polgármester tudatta a sajtóval, hogy Pécs kulturális főváros szeretne lenni a jövőben. 2003 januárjában az *ECHO* művészeti szemle először foglalkozott az Európa Kulturális Fővárosa témával, mely maga is élénk vita generált a pécsi értelmiség köreiben.

¹²⁶ Dólt kiemelés a szerzőktől.

¹²⁷ A tévés szereplést jól foglalja össze a pecsinapilap.hu internetes hírportál aznapi cikke, ld.: http://www.pecsinapilap.hu/cikk/Kunszt__azert_elkoszonhetett_volna_Takats_Jozsef/63808 (Letöltés ideje: 2013. november 27.)

Márpedig az EU által szorgalmazott EKF-program gerincét a bevált és eredményeket szállító nyugat-európai településfejlesztési modellek, elképzelések jobb megismerése, azoknak a helyi kontextusban történő sajátos adaptációja, és általában a demokratikus gyakorlatok megerősítése az (állam)polgári részvétel ösztönzésével képezik. A városfejlesztés EKF nyújtotta újszerűségének lehetősége a társadalmi viszonyokat és diskurzust firtató írásunk számára elsősorban a többszintű kormányzás tekintetében lesz érdekes. Az európai hozzáadott érték mint EU-s elvárás ugyanis tematikusan a különböző szintek közötti „együttműködési kultúrát” is magával hozta – legalábbis mindenképpen annak lehetőségét, ha nem is igényét.¹²⁸

A pécsi EKF-pályázatot utólag szakemberek sora marasztalja el. Pálné Kovács Ilona (2013: 368) egy angol nyelven publikált folyóiratcikkben egyenesen azt vallja, hogy „a pályázat írói nem foglalkoztak túl sokat a valódi helyi kontextussal, az ambíciózus és komplex terv helyi előfeltételeivel.” A kétfordulós hazai pályáztatás nemzetközi zsűrijének véleménye Pécs pályázati anyagáról azt emelte ki, hogy „a pécsi pályázat vette a legkomolyabban a kulturális városfejlesztési programot és a regionális és európai összefüggések kidolgozását” (Somlyódy, 2005). Az értékelés alapján:

„Míg másutt a kulturális városfejlesztést inkább pontszerűnek tűnő építészeti akciók soraként értelmezték, a pécsi pályázat az urbanus kultúra telítését ajánlja: a közterek sokoldalúbb használatát, a belváros bővítését és a lakótelepi környezetek emberbarát átformálását. Az új kulturális háromszög ötlete – amit egy ezer fős zenei és konferenciaközpont, a Zsolnay-gyár területe mint új kulturális negyed és egy új kiállítóteret alkot – a városon belül is folytatja a decentralizációt. Mindemelllett a programnak nem a 2010-es nagy durranás a célja, hanem egy hosszú távú folyamat elindítása a „felvezető évek” nemzetközi kapcsolatteremtési eseményeivel.” (Uo.)

Műfajilag a pályázatírás felelősei a rájuk szabott feladatot ezek szerint megfelelően végezték el, pláne egy olyan elvárásrendszerben, amelyet a magyar kormány által támasztott pályázási kritériumok a kimondottan ambíciózus tervek megfogalmazása irányába toltak el. Többek között a minisztériumi kiírásban szerepelt az a kritérium is, hogy az elképzeléseket regionális léptékben és koordinátarendszerben kell a pályázó városnak megterveznie. Már az előpályázati anyagot bíráló magyar szakemberekből álló bizottság „nem az óvatos, hanem a nagyarányú, komplex, kulturális célú városfejlesztési elképzeléseket értékelte többre. A fejlesztések pályázatba foglalásánál erősen számon kérték a koncepciózusságot, így fogalmazva: «egyes folyamatban lévő vagy tervezett beruházásoknak, ... terveknék az egymásra halmozása» nem elegendő” (Takáts, 2011: 96). *A határtalan város* című pályázati könyv¹²⁹

¹²⁸ Az EU által a pályázókkal szemben támasztott elvárásokról ld.: 1419/1999 sz. EK határozat, 5. cikk; II. Melléklet. Részletesen gyűjti csokorba a jogszabályi hátteret, szabályozást, határozatokat Vadál Ildikó cikke: Európa Kulturális Fővárosa 2010 – Pécs. Elérhető: http://politologia.btk.pte.hu/?page_id=1273

¹²⁹ *A határtalan város. Európa Kulturális Fővárosa – Pécs 2010.* Szöveg: Takáts József. Európa Centrum Kht., Pécs, 2005.

egyrészt „a pályázati siker érdekében beépített taktikai elemekkel” operált, másrészt olyan „ideológiai munka, amelynek az volt az ambíciója, hogy politikai konszenzus övezze, ám egyben a meglévő várospolitikai gyakorlat alternatíváját is felmutassa.” Takáts József ezúttal is egyértelműen fogalmazott: „*abból a tényből, hogy a pályázatokat nemzetközi szakmai zsűri bírálja el, s a hazai zsűritagok többségükben városkutatással foglalkozó értelmiségiek lettek, számomra az következett, hogy olyan nyelvezettel kell megírni Pécs pályázatát, amely ismerős, otthonos ezen külföldi és hazai értelmiségiek számára.*” (Uo.: 326-327).

A kulturális alapú, de igazából átfogó, nagyszabású városfejlesztésű programot elváró pályázatással a létrejött pályázati koncepció nem lehetett elegendő a hosszú távú városfejlesztés kérdéseinek rendezéséhez. Ezzel kapcsolatosan helyes megállapítást tesz a 2011 nyarán publikált *Elemző értékelés a Pécs2010 Európa Kulturális Fővárosa program tapasztalatairól* című dokumentum: nem magát a pályázatot, vagy az EKF-programot, hanem azok kontextusát teszi felelőssé. Továbbá, a „tárgyilagosság jegyében” a szerzők megjegyzik, lényeges figyelembe vennünk a sajátos magyar állapotokat, ugyanis „*a hazai városokat nem stratégiai alapú, az új helyi kormányzás kritériumainak megfelelő irányítás jellemzi, hanem az ad hoc döntéshozatal. E helyzetnek megfelelően a pécsi önkormányzat is sodródott-sodródik az eseményekkel*” (2011: 5).

A pécsi EKF jelentős kísérlet volt abból a megközelítésből is, hogy sikerek és kudarcok során keresztül kétségtelenül kibillentette a pécsi (és bizonyos értelemben az országos) kulturális elitet, civil társadalmat és politikai vezetést egy új eszmeiség, ezen új együttműködési kultúra „meghonosítása” felé. Érvelésünkben e kulturális kísérlet főszereplői az állami–nem állami, az országos és helyi szintek kettőssége mentén azonosíthatók. A nem állami szereplőkkel kapcsolatban sem gondolatmenetünk, sem a projekt számára nem releváns a piaci entitások köre, ők ugyanis igazából nem vettek részt az EKF-ben. A sajátos magyar politikai valóságból kifolyólag szinte kizárólag a megfelelő politikai kapcsolatokkal rendelkező cégek juthattak közel a lehetséges feladatokhoz – leszámítva azokat a főként helyi vállalkozókat, pénzintézetet, iparkamarát, amelyek lokálpatriotizmusuk okán ajánlották fel tudásaikat, erőforrásaikat. Sokkal inkább a „civil szál” (a városi kulturális–értelmiségi elit és egynéhány szervezetük), a helyi civilek proaktivitása és időszakosan napirend-tematizáló képessége érdekes számunkra, melyből kifolyólag értekezésünk során több, e szereplők megnyilvánulásából kiemelt fontosabb szövegrészletet használunk fel érvelésünk alátámasztásához.

Az EKF életében oly jelentős 2004. októberi civil konferencia¹³⁰ elindított egy újfajta „gondolkodást arról, miként lehetne újrapiacozni a várost úgy, hogy

¹³⁰ A kétnapos konferencia (október 11-12.) a később a pályázat elkészítésével megbízott Európa Centrum Kht. által működtetett Európa Házban került megrendezésre. A konferencia ajánlásai (ld. *Európa magyar kulturális*

a kelet felé bővülő Európában észrevétesse magát” (Somlyódy, 2010: 41). Kinyitotta a mentális tereket, diskurzust generált, amely a városi közösség számára a potenciális megújulást hozhatja el abban az esetben, ha a városi létről, annak a városiakok által elgondolt módon történő megéléséről a városban élők valóban kifejtik véleményüket, eszmét cserélnek, vitáznak, ötleteket és feladatokat fogalmaznak meg, és mindezekről folyamatosan „diskurálnak”. A pécsi EKF pályázatírási, városfejlesztést megtervező első szakasza, egészen a cím elnyeréséig bezárólag¹³¹ „sikersztori”, mert a bő egyéves periódus alatt „megmozdult a város”, aktívnak, tevélegesen résztvevőnek bizonyult a helyi társadalom szinte valamennyi szereplője. Felszínre kerültek a „megbúvó energiák”, ötletek, igények és javaslatok és olyan egymást gerjesztő folyamatgyűttes indulhatott útjára, amely a minőségében is más helyi társadalom kialakulásának lehetőségét is magában hordozta. Az új narratíva fogalmai kezdtek körülhatárolhatóan beszivárogni a közbeszédbe. A következő részben e fogalmakat mutatjuk be.

Pécs városiasságának újrafogalmazásától a kulturális léptékváltás ábrándjáiig

Városiasság

Az EKF pályázatban „Pécs meg tudta fogalmazni saját városiasságát”¹³² – jelentette ki Bert van Meggelen, a 2001-es rotterdami Európa Kulturális Fővárosa program intendánsa, aki a pécsi EKF pályázati szakaszának nemzetközi tanácsadójaként is tevékenykedett 2005 folyamán. A városiasság értelmezése az egész EKF-diskurzus egyik központi kérdését jelentette, a pályázatírók és a helyi művészeti-értelmisségi-kutatói körök által generált és legalább a cím elnyeréséig tartó időszakban fenntartott, egyúttal kézben tartott közösségi eszmecserék, viták formájában. Horváth András szerint (2011: 76) a pályázati könyv a város életében hosszú idő óta az első olyan dokumentum volt, amely „stratégiaileg egységes és részleteiben is rendezett gondolati alapokon nyugodott, és a város számára egy jól körvonalazott, vonzó jövőképet jelenített meg.” Az építész-településfejlesztési szakember úgy vélekedett, hogy az eredeti dokumentum: „*olyan kulturális alapokon nyugvó városfejlesztési programot vázolt fel, mely megfelelt a*

fővárosa – a pécsi pályázat. Összeállította: Takáts József. Európa Centrum Kht. – Tanulmány Kiadó Alapítvány, 2004) a pécsi pályázat alapját képezték, azok beemelődtek a pályázatba.

¹³¹ A nyertes város nevét ismertető 2005. október 19-én tett kultuszminiszteri bejelentést követően az eredeti pályázatírói kör fokozatosan szorult ki az EKF történetéből, és többek között a projekt „közösségépítő jelentősége [is] kisebb lett” (Takáts, 2011: 232). Ld. erről is részletesebben: Tarrósy, 2011.

¹³² E hivatkozást ld. Horváth András 2011-es írásában: Az EKF városfejlesztési törekvései. 76.o.

legkorszerűbb városfejlesztési stratégiáknak és az európai elvárásoknak. A megcélzott kulturális – és ezen keresztül a remélt gazdasági – léptékváltást összhangba tudta hozni a régió, és az ország érdekeivel, sőt ezen túlmutatóan önmagát egy dél-kelet európai regionális összefüggésben tudta elhelyezni. A program pontosan körvonalazott vállalásokat rögzített, és a várható eredmények tekintetében sem volt kisbitű.” (Uo.: 75)

A városiasságról való elmélkedés egyszerre szembenézés a város múltjával, értékeivel, örökségével, rácszmélés a jelenben tetten érhető állapotokra, éppen zajló folyamatokra, és intellektuális kísérlet a jövő lehetőségeinek, fejlődési pályáinak meghatározására. Az EKF ilyen értelemben Pécs számára története egyik legnagyobb lehetőségét szolgáltatta: az intellektuális kísérlet lehetőségét, melynek révén a Horváth András által is pozitívan jellemzett programszerű, stratégiai „közgondolkodás”, de legalábbis értelmiségi diskurzus – hacsak egy rövid, felfokozott, euforikus időre is – teret hódított, és szinte az egész város közösségét képes volt magával húznia. A városiasság közös újraértelmezése és -fogalmazása vezethet el hosszú távon ható településfejlesztési koncepciók megalkotásáig. Ez maga elképzelhetetlen a társadalom érzékenyítése, helyzetbe hozása, aktivizálása, tevőleges szerepvállalása nélkül. Az EKF politikai diskurzusa szempontjából is egyik kritikus fogalom, a fenntarthatóság egyik egyértelmű záloga a helyi társadalom szerepvállalásának elősegítése, támogatása, amely elsődlegesen a kormányzati oldalon a helyi társadalmat képviselő, vezető (főként) politikusok (városvezetők) és az önkormányzat számára jelöl ki hosszú távon jelenlévő feladategyüttest és amely 2006-ot követően már, de a 2008-tól elmélyülő gazdasági-politikai válság következtében lényegében eltűnt a várost vezetőik gondolkodásból.

Városi szövet, civil szövet, művészeti kreativitás

Gondolkodásunkban a helyi (városi) kormányzás–helyi (városi) társadalom relációjában a proaktív társadalmi környezet létrehozására, megerősítésére helyezük a hangsúlyt, ugyanis ennek megléte, kiterjedtsége fontos ahhoz, hogy a városi kormányzat a városban élőket helyzetbe hozza, hogy aztán ők maguk is részt vegyenek az egész helyi társadalmat érintő gócponti kérdésekben. Bármilyen társadalmi környezet adottságait, jellemzőit is figyelembe vevő hosszú távú fejlesztési koncepció akkor lehet célravezető, ha a kormányzással összefüggő kérdéseket is tisztán láttatja a társadalom cselekvésének és erőforrásainak koordinátarendszerében.

Ami a város társadalmának fenntarthatósági szempontjait illeti, azt a lakosság életszínvonala, a lakó és természeti környezete, egészségügyi állapota, az oktatás színvonala, a kulturális és sportolási lehetőségek hozzáféréseinek lehe-

tősegei, a fizikai, szociális, egzisztenciális biztonság és élelmiszerbiztonság, a munkalehetőségek megléte és bővülése, valamint a közszolgáltatások minősége határozzák meg. Mindezeket egyrészt rendszerszinten kell biztosítani, azaz az államnak, megyének, városnak, másrészt szükség van a lakosság szemléletváltására, az egészséges életmód és környezet megteremtésére és az egyéni felelősségvállalásra. Az EKF alapkoncepciójából levezethető, proaktív környezetet előmozdítani igyekvő városfejlesztési koncepció, és a későbbiekben a tervezési folyamat egésze ennek megteremtésében és működtetésében segíthet. Ez olyan szocializációs kényszer, amely a hosszú távú építkezés és fejlesztés sikerességét befolyásolja.

Jogos az az elvárás, amely a városi társadalom különböző szereplői tekintetében az önkormányzat oldaláról e proaktív környezetben az ún. posztmodern, deliberatív, hálózatos, partnerségi elemeket (Pálné Kovács, 2012: 135) részésti előnyben. A városi szöveten belül a „civil szövet” kiterjesztése számos ponton válik hangsúlyossá különösen olyan időszakban, amikor a város olyan lehetőséghez jut – esetünkben az Európa Kulturális Fővárosa cím elnyerésével –, amely a közösség tényleges összefogásával eredményezheti a város újrafogalmazását.

Az épített városi szövet kapcsán az EKF pályázati koncepciója az egyik kulcsprojektként definiált közterek újjáélesztése keretében a kreatív energiák felszabadításával a foltok, szakadások áthidalására, új tartalmakkal való megtöltésére fogalmazott meg határozott elképzelést: *„A közterületek újjáélesztésére irányuló kulcsprojekt több részből áll: kutak, terek, utcák, parkok és játszóterek rehabilitációs programjaiból. Közél sem terjed ki a város összes közterületére, csak azokra, amelyeket vélhetően a leginkább használnak majd 2010-ben. Példamutató beavatkozásokat tervezünk, amelyek a városszöveti háló kis számú bázispontjának átalakítása révén kiválthatják, felgyorsíthatják városi környezetük spontán megújulását. E példamutató beavatkozások során olyan finom motívumokat lehet használni (nem szokványos burkolatot, színeket, jeleket, növényfajtákat vagy történetet), amelyek olcsók, s mégis át lehet velük értelmezni egy-egy teret.”* (A határtalan város, 2005: 69)

A „példamutató beavatkozások” közül a történetek, a narratívák ugyanúgy erőt és képességet jelentenek a változásra. A történetek mögött meghúzható civil szál, egyfajta civil szövetként (amely e történetek megalkotásában jelentős) felértékelődik és a város újrafogalmazásának egyik mozgatórugójává válhat. Legalábbis az eredeti koncepció szerint.

A pályázati kampányidőszakban több meghatározó mélyinterjú jelent meg a *Jelenkor* folyóirat hasábjain. Gálosi Adrienne Takáts Józseffel beszélgetett, és sok egyéb koncepcionális elem mellett a városszövet és a történetek közötti összefüggés kérdéskörét is körbe járták. Az interjúban Takáts a „szelíd és vidám városátalakításról beszélt”, melyet a művészeti kreativitás képes táplálni: „A

művészeti tevékenységek megjelenése a köztereken nem pusztán azért érdekes dolog, mert nem hagyományos helyszínt választanak maguknak, tehát nem színház- vagy előadótermet, amikor létrehoznak egy alkotást. Inkább azért érdekes, mert amikor egy közterei művészeti akció végbemegy valahol – ipartelepen, kőbányában, a főtéren egy épület falának a multimédiás átfestésével –, akkor átértelmeződnek ezek a helyszínek, és megváltoztatják a helyeknek a városon belüli hierarchiáját. Jelentőséget kapnak olyan terek, amelyeknek a város lakói korábban nem tulajdonítottak jelentőséget, és más elbeszélések képződnek olyan helyekről, amelyekhez korábban csak lesújtó történetek kötődtek. [...] A művészeti kreativitás megnyilvánulásai [...] újraértelmezik ezeket, és bekapcsolják őket a városi elbeszélések nagy szövetébe.” (Takács, 2011: 117)

A város szövetének a maga komplexitásában történő értelmezése és újrafogalmazása az egész EKF-program egyik sarokpontjának tekinthető. Az EKF-ről szóló szélesebb értelemben vett publikus diskurzus azonban nem (vagy csak kevéssé) épült köré. Voltak olyan véleményformáló személyek, akik azonban konkrét példákkal igyekeztek érzékeltetni a felismerés fontosságát. Patartics Zorán építész, aki a pályázati szakasztól meghatározó civil értelmiségi szereplője volt az EKF-nek és egészen 2013-ig kitartóan tett erőfeszítéseket a helyi társadalmi diskurzus és városról szóló vita kiszélesítésére, „meghonosítására”, 2006 elején egy progresszív összefoglalóban pozitív példaként a városi séta útvonalakat emelte ki: *„A séta útvonalak által felértékelődnek a polgárok tudatában is a valójában értékes, ámde alulértékelt városszövetek, s így azokban is érvényre juthat a kötődés és a törődés. A séták által továbbá tartalommal tölthető meg a városban eltöltött idő, és bevonhatók az EKF projektbe a városnak olyan területei is, amelyek látványos programok számára nem kínálhatnak helyszíneket.” (Patartics, 2006: 7).*

A 2010 márciusában a Dél-Dunántúli Építész Kamara által publikált „Victor Vasarely Nemzetközi Pályázat a Köztéri Művészetért” Pécs Városában pályázati katalógusban Héctor Solari kurátor (2010: 41) is a városi szövetéről, különösen annak folytonosságáról szólt, amikor példaként hozta a Király utca Búza tér felőli végét, amely „kitűnő lehetőséget kínál a Zsolnay Kulturális Negyed felvezetésének művészeti megfogalmazására.” Szerinte „olyan megoldásra van szükség, amely továbbhaladásra készítet és a városi szövet kontinuitására irányítja a figyelmet.” Ez a fajta kontinuitás az épített városi szövetbe integrált új tartalmakat helyezi előtérbe.

Kulturális léptékváltás

Az EKF politikai diszkurzív terének talán legintenzívebben megjelent fogalma az EKF által megvalósítható-megvalósítandó „kulturális léptékváltás” elképzelés, melyet valamennyi szereplő (fel)használt kommunikációjában. Az alapot

természetesen ehhez is a minisztériumi kiírásokra reflektáló, az európai trendeket és várostervezési stílusokat is figyelembe vevő pályázati könyv szolgáltatta, amely egyenesen a pályázat „pécsi tétjeként” jelölte meg a kulturális léptékváltást. Az elmúlt négy év kutatásához egyik legmegfelelőbb gondolati táplálékot nyújtó koncepció az európai többszintű kormányzás különböző szintjeihez képest tudta meghatározni e léptékváltás jelentőségét – mindvégig arra helyezve a hangsúlyt, hogy Pécs az EKF lehetőségével kitörhet a centrum-periféria dichotómiából, mind nemzeti, mind magyar-európai relációban, és a ma integrálódó Európájában az egyre fontosabb transznacionális régiók egyikében pozicionálhatja magát, de mindenképpen (a városon belül) fogalmazhatja újra magát. Az argumentáció egyik sarok- és viszonyítási pontja a „*főváros óriási kulturális túlsúlya*”, a másik a „*magyar kultúra periférikus helyzete a nyugat-európai centrum-országok kultúrájához*” képest (A határtalan város, 2005: 27).

Az EKF év végeztével az új fejlesztések, intézmények és kultúrpolitikai koncepció(k) menedzsmentjével megbízott városi cég, a Zsolnay Örökségkezelő Nonprofit Kft. – amely többek között az EKF révén létrejött új intézményi struktúrát, így a Zsolnay Kulturális Negyed, a Kodály Központ, illetve a pécsi világörökségi helyszíneket és bizonyos kulturális intézményeket, például a Művészetek és Irodalom Házát és a Pécsi Galériát kezeli – hivatalos honlapja szerint: „*A cím elnyerésével járó előnyöket nem csupán egy esztendeig élvezhette a város, hiszen a kétezer megvalósult kulturális esemény és a számos elkészült beruházás mellett kulturális léptékváltásra került sor, amely hosszú távú lehetőségeket biztosít a településnek.*”¹³³

A győztes pályázat írói és sok civil értelmiségi úgy vélekedik, hogy maga a léptékváltás nem következett be, de látható csírái vannak. Szalay Tamás, az egykori Pályázati Kabinet tagja, majd több különböző funkcióban az egyetlen az eredeti alapcsapatból, aki a megvalósítási szakasz végéig részt vett a folyamatokban egy interjúban azt nyilatkozta, hogy: „*a pozitív változás, a léptékváltás alapjait megteremtette az EKF, ugyanakkor maga a 2010-es év csak az eredeti elképzelt változások eszköze volt. Hogy él-e Pécs a lehetőségekkel, az a jövő zenéje.*”¹³⁴

Az EKF tapasztalatait elemző tanulmány markáns stílussal rögzítette a pécsi állapotokat, és ezek tükrében az EKF által áhított léptékváltás esélyét: „*Pécsett a minőségi kultúra fogyasztóinak száma néhány ezer fő, a kb. százhatvanézer lakosnak mintegy két százaléka. Az 1990-es évek végétől a város vezetése az arcnélküli, vegyes műfajú, ingyenes köztéri programok előtérbe állításával tette le a voksát az általa preferált és támogatásra méltónak ítélt kultúra mellett. A lakikonyhás kitelepülések a történelmi beháros tereire kiegészültek a nyári estéken ott zajló ingyenes zenés-táncos programokkal. Ezek egyrészt a közterek aktívabb használatára sarkallták a városlakókat, másrészt gátolták az*

¹³³ Ld.: <http://www.zsokkft.hu/cegtortenet>. Dőlt kiemelés a szerzőktől.

¹³⁴ Ld. Korb Zoltán 2012. november 5-i riportját: <http://www.pecsma.hu/vezeto-hir/atalakult-pecs-kulturalis-terkepe/>

EKF-pályázatban felvázolt kultúrátípus iránti igényt. Erre a helyzetre nem lehetett kulturális léptékváltást alapozni.” (2011: 11)

A gazdasági hatások kapcsán az elemzés egyértelműen fogalmazott: „[...] léptékváltás vagy a fejlődési ütem felgyorsulása nem valósult meg. Megfontolandó, hogy konszenzussal elfogadott, hosszú távú, komplex városfejlesztési stratégia biányában, a meglévő stratégiákat pillanatnyi érdekek alapján mellőző gyakorlat mennyi lehetőséget szalasztott el. Ugyanakkor a beruházások eredményeképpen létesült-megújult közterek és épületek, az ezekben működő vagy működtethető intézmények a továbbiakban hatalmas fejlődési potenciált rejtenek magukban. Mindennek Pécs városa érdekében történő hatékony kibasználása mindenképpen igényli a városlakók és döntéshozók gondolkodásbeli léptékváltását is.” (Uo.: 36-37)

A léptékváltás fogalma itt újfent szorosán összekapcsolódik a többszörösen emlegetett deliberatív, sokszereplős, újfajta együttműködések igénylő vízióval, az együttműködés kultúrájának kiépítésével és meghonosításával.

A kezdetben nemes cél, egyúttal jól artikulálható célkitűzés, de minden bizonnyal ideológiai alapelv, majd politikai szlogen, ám többek – elsősorban a civil szervezetek – számára kapaszkodót biztosító argumentáció, hivatkozási lehetőség, a léptékváltás mindvégig áthatotta az EKF egészének kontextusát – úgy annak kialakulási szakaszát, mint utóéletét.

Léteznek egészen kritikus vélemények: ilyen Somlyódy Nóra újságíróé, aki egy vele készített interjúban 2010-et egy nagy illúzió végével azonosította. Úgy vélte, hogy: „*az eredeti pályázat helyett, amely lehetőséget nyújtott volna a Pécs rendszerváltás óta tartó válságából való kilábaláshoz, végül az a szemlélet győzött, amely nem engedi a közösséget részt venni a város jövőjének alakításában, az érdemi munkát pedig korrupció, nepotizmus, dilettantizmus és rövidlátás lebetetlennitette el. [...] Pécs azért sem kerülhet fel Európa kulturális térképére, mert ehhez olyan városnak kellene lennie, amely befogadó, izgalmas és teret ad az újdonságoknak, másrészt képes saját magához is kritikával viszonyulni, márpedig Pécs csak néhány kísérlet erejéig volt ilyen 2010-ben.*”¹³⁵

A mindezek mögött világosan kirajzolódó szellemiséget emelte ki Méhes Márton, az EKF volt művészeti igazgatója is, aki szerint: „*az EKF szellemisége egyfajta szemlélet- és léptékváltás nélkül nem képzelhető el.*”¹³⁶ Összességében az időfaktor jelentőségét szükséges kiemelnünk, jelezve, hogy a hosszú távon hatni képes strukturális változások – és nem csupán intézményi struktúrára értendő, hanem mentális struktúrákra, magára a gondolkodásra és a hozzáállásra ugyanúgy – több időt igényelnek. Amennyiben az EKF-fel elindult a változás, maga a váltás még biztosan nem történt meg, az esély azonban valamennyi szereplő számára megteremtődött.

¹³⁵ L.d. Stemler Miklós 2011. január 6-i riportját: http://hirszerzo.hu/hirek/2011/1/6/20110105_pecs_ekf_kultura

¹³⁶ L.d. Balogh Róbert 2007 április interjúját: http://www.kritikaonline.hu/kritika_07aprilis_balogh.html

Kulturális decentralizáció

Nem úgy a kulturális értelemben vett decentralizáció előmozdítása, kiterjesztése területén. Az eredeti EKF-érvrendszer egyik súlyponti tételének számító „kulturális decentralizáció” gondolata a politikai térben szinte teljesen feloldódott. Takáts szerint „*kulcsfogalom volt a kulturális decentralizáció, ami teljes egészében elfelejtődött [már] 2010-re.*”¹³⁷

Takáts József 2005 októberében még úgy látta, hogy az EKF-cím elnyerése „*az ország kulturális decentralizációs folyamatának csak a kezdő lépése volt. A folytatása szükséges lesz abhoz, hogy a kulturális fővárosi év sikeres legyen,*”¹³⁸ vélekedett. Az első lépés után – ami a pécsi jelölést jelentette – azonban „ki lehetett volna dolgozni egy sokéves tervezetet további decentralizációs lépésekkel Pécs mellett más «kulturális versenyképességi pólusok» megerősítésére is. Mindez azonban elmaradt.”¹³⁹ Pálné Kovács Ilona erről ekképpen vélekedett: „*[az EKF kudarcában a] „legnagyobb vétkes [...] az a kormányzati környezet, amely tulajdonképpen az EKF decentralizációs filozófiáját egyáltalán nem tudta befogadni. Ami történt, az inkább a fennálló vastörvények ellenére történt, s volt néhány elemében sikeres, de utólag azt kell látnunk, hogy eleve kudarcra volt ítélve ez a projekt, elsősorban a kormányzási környezet alkalmatlansága miatt.*”¹⁴⁰

A kulturális decentralizáció az EKF-kísérlet ideológiai magját adta. Ha a többszintű kormányzás tükrében vizsgálódunk, akkor nem csupán a nemzeti és helyi szintek összefüggésében, de a városon belüli viszonyok tekintetében is újszerű elképzelést jelentett. A központ–periféria ellentétpár – hasonlóan más közép méretű magyar városhoz – a pécsi városi valóságot is áthatja, a decentralizáció gondolata pedig éppen ezt igyekezett oldani azáltal, hogy az EKF keretében az elhanyagoltabb, gazdaságilag, kulturálisan leszakadt peremvárosi kerületeket is behúzta a fejlesztés és a lehetséges változás folyamatába.

A véleményvezér és az EKF-et tematizálni képes civil értelmiség, valamint a civil szövet egyéb szereplői által a diskurzusba emelt fogalmak kapcsán is primer információt gyűjtött be a tanszéki kutatás keretében lefolytatott két, a köz véleményét firtató felmérés. Érdekes viszonyítási pontként felidéznünk az eredményeket – különösen a kulturális léptékváltás kapcsán. Arra a nyitott kérdésre, mely úgy szólt, hogy: „*Ön szerint milyen kedvező hatásai lesznek az Európa Kulturális Fővárosa projektnek a város életére?*”, 2010-ben a válaszadók 0 százaléka, arra a kérdésre pedig, amely úgy szólt, hogy: „*Ön szerint milyen kedvező hatásai voltak az*

¹³⁷ Ld. Kiss Tibor Noé 2010. szeptember 18-i interjúját: <http://ujso.com/napilap/szombati-vendeg/2010/09/18/az-ekf-evben-nem-helyi-dolgokat-kell-megmutatni>

¹³⁸ Ld. Somlyódy Nóra 2005. október 27-i riportját: http://magyarnarancs.hu/belpol/le_del_fele_-_pecs_lesz_europa_kulturalis_fovarosa-64715

¹³⁹ Ld. Kiss Tibor Noé interjúja.

¹⁴⁰ Ld. Horváth L. Balázs 2013. június 1-i interjúját: <http://www.pecsiujsag.hu/pecs/hir/helyi-hireink/talan-tulmereszek-voltak-a-pecsi-almok--mondja-az-akademikussa-valaszott-palne-dr-kovacs-ilona>

Európa Kulturális Fővárosa projektnek a város életére?”, az összes válaszadó 3 százaléka jelölte meg a „kulturális léptékváltás” választ (több válasz volt lehetséges). „A pécsiek legnagyobb arányban az új beruházásokat (85%) és a városszépítést (69%) tartják az EKF kedvező hatásának.” (Kákai – Vető, 2011: 12). Nem sikerült tehát a helyi társadalom számára megvalósítani azt a retorikai fordulatot, amely aztán a változás mély jelentésű alapfogalmainak szélesebb körben történő használatához, akár napi alkalmazásához vezetett volna. Az időfaktor természetesen itt is lényeges, hiszen jól tudjuk, hogy rövid idő alatt ilyen jelentős diskurzusbeli fordulat nehezen képzelhető el. Amit hangsúlyozni kívánunk, az a tényszerű megállapítás, amely azt jelzi, hogy valójában a fordulat el sem indult, legalábbis a helyi társadalmat elérő diszkurzív csatornáknban. Szűkebb értelmiségi-művészeti körök (és néhány politikai szereplő) kivételével a kultúraalapú városfejlődés és a kulturális várostervezés, az ezekhez kapcsolódó fordulat, maga a léptékváltás eszmeisége nem került igazi deliberatív környezetbe, és ezáltal szélesebb értelemben vett vita nem indult meg róla. Ez a vita azonban elengedhetetlen, ugyanis csak ennek segítségével, ezen keresztül sikerülhet egy várost új fejlődési pályára állítani. Pálné Kovács Ilona szerint: [sokan és] „sokat vitáznak azon, hogy a kultúra önmagában alkalmas-e erre a feladatra. Lehet, hogy nem, de mi meg sem próbáltuk. Nem indultak el olyan vállalkozások, olyan kezdeményezések, amelyek erre az új – vagy akár más – infrastruktúrára építve hosszabb távon jövedelmet és munkahelyeket teremtettek volna a városnak. Emellett probléma az is, hogy [...] ha nincsenek igazán jó, értelmes funkciók és fogyasztók, akkor bizony az [új] intézmények előbb-utóbb lepusztulnak infrastrukturálisan is és forrásokat vonnak el esetleg más kezdeményezések elől. Az EKF kudarc abból a szempontból is, hogy a város értelmisége végül is nem tudott kovásza lenni ennek a folyamatnak, kizáródott a projekt második szakaszában.”¹⁴¹

Mindezen nem tudunk meglepődni, ha megvizsgáljuk azt is, mi az, amire a pécsiek leginkább emlékeznek a médiában megjelent híradások kapcsán az EKF-ről. Egy 2010-ben készített közvélemény-kutatás azt jelezte, hogy a „város lakóinak többsége (60%) szerint az EKF kapcsán mind a botrányokról, mind a beruházásokról hallani lehet a médiában. A megkérdezettek 19 százaléka szerint csak a botrányokról, 14 százaléka szerint azonban csak a beruházásokról lehet hallani a hírekben.” (Kákai – Vető, 2010: 37)

A diskurzusépítés és annak hosszú távú jelentősége

A vita fontossága hosszú távon nem vitatható. Erre irányította rá a figyelmet a Patartics Zorán által kezdeményezett és hosszú hónapokon keresztül fenntartott El/Away projekt (elprojekt.hu), amely a közösségi diskurzusépítést tűzte ki

¹⁴¹ Uo.

célul a pécsiek számára. Hasonlóan az EKF eredeti szellemiségéhez a Patartics által fémjelzett társadalmi diskurzus újszerű kísérletének minősíthető az EKF A Fal online projekt is (ekf.afal.hu), amely expressis verbis a vitában való részvételre szólította fel a város lakóit: „*Ez a honlap egy civil kezdeményezés eredményeképpen jött létre azáltal, hogy a 2010-es pécsi Európa Kulturális Fővárosa program széleskörű megvitatására módot teremtünk, valamint hogy a tapasztalatok hasznosulását elősegítsük az elkövetkező időszakban. Reméljük, hogy ezzel segíthetjük az EKF projekt és a társadalom között valódi kapcsolódások és a párbeszéd létrejöttét. Biztosak vagyunk benne, hogy neked is közöd van ehhez, és véleményed is van. Élj a lehetőséggel!*”

Egy 2013 októberében készült interjúban¹⁴² azonban Patartics arról számolt be, hogy szüneteltetni kénytelen az A Fal oldal tartalmi fejlesztését, mert hiányzik a valódi párbeszéd a különböző szereplők között. Az EKF-et követő időszakban a projekt elsődleges célja az volt, hogy a formálódó hosszú távú településfejlesztési koncepció társadalmasításának, azaz a koncepció készítéséhez elengedhetetlenül fontos helyi társadalmi részvételnek legyen egyik meghatározó fóruma, terepe, csatornája.

Takáts József szerint a pécsi EKF-program a „magyar demokrácia állatorvosi lova.” (Takáts, 2011: 291) Robert Putnam olaszországi kutatási eredményeit hivatkozva Takáts kifejtette, hogy „*azokban a régiókban, ahol a társadalmi együttműködés készsége magas szintű, ahol sok a független társadalmi egyesület, ahol nagyobb a bizalom a társadalmi szereplők közt, ott az önkormányzatok hatékonyabbak és alacsonyabb a korrupció szintje. Magyarország ma olyan, mint egy rossz állapotban lévő olaszországi régió volt huszonöt éve. A társadalmi szereplők teljes mértékben bizalmatlanok egymás iránt. Nincsenek a társadalmi problémák nyilvános megvitatásának olyan formái, amelyben egyenrangú szereplőként tudnának megjelenni hivatalnokok, civil szereplők, szakértők és politikusok. Majdnem mindenki csak patrónus-kliens típusú viszonyban képes gondolkodni. Az alapvető probléma, hogy az egyenrangú, partneri típusú, nyilvános, formalizált együttműködésre nagyon kicsi a készség a meghatározó társadalmi szereplőkben, különösen a politikusokban.*” (Uo.: 328)

A pécsi EKF-program nagy részben erről szólt: kísérlet volt arra, hogy lehetséges-e a társadalmi együttműködés készségét magasabb szintre helyezni, ezáltal össztársadalmi sikert elérni, amellyel egyfajta modernizáció indulhat meg – Pécs esetében ez a pályázatban megfogalmazott, az EKF kulcsfogalmának tekinthető „kulturális léptékváltással” meghatározott folyamat volt/lett volna.

A társadalomban megjelenő ügyek, így maga az EKF és a hozzá kapcsolódott valamennyi kérdés túl lettek/vannak politizálva. Azáltal, hogy nagyfokú bizalmatlanság hatja át a politikai diskurzív teret (is), a tiszta argumentáció, amelynek lényege, hogy a másik szereplő érvei is megjelenjenek, és ezt a partne-

¹⁴² Ld. Ld. Horváth L. Balázs 2013. október 11-i interjúját: <http://www.pecsiujsag.hu/pecs/hir/helyi-hireink/leomlott-a-fal--patartics-zoran-nincs-konfliktusom-a-varosvezetessel>

rek figyelembe veszik, nem tud lábat vetni. A dialogikus struktúrák gyengék, és még mindig nem ismertek eléggé – hiszen szocializációs örökségből fakadóan nem bírnak megfelelő alkalmazási erővel a kognitív strukturáákban –, és olyan attitűd figyelhető meg e tekintetben, amely azok helyes alkalmazásának hiányára hívják fel a figyelmet. Ahhoz, hogy a patrónus-kliens viszonyokkal jellemezhető örökölt alattvalói kultúrából egy tevőleges, aktív, mind az egyéni, mind a közösségi boldogulást egyaránt fontosnak tartó résztvevői kultúra felé haladhasson már a helyi szinteken a társadalmi építkezés, elsősorban arra van szükség, hogy a politikai erők és szereplők a kölcsönös bizalom talaján építkezzenek tovább (Tarrósy, 2011: 38).

Az EKF „egykori közös horizontjának szertefoszlása” (Takáts, 2011: 328) egyfelől az újfajta együttműködési kultúra kialakulásának gátját jelentette, másfelől pedig felhívta a figyelmet a mai napig politikai kulturális értelemben vett „visszahúzó” örökségeivel küzdő magyar társadalom és demokratikus fejlődés kihívásaira. Közös horizont nélkül, tevékeny, tenniakaró, egymást tiszteletben tartó, egymásra építő, és a deliberációt alapként kezelő közösség nélkül elképzelhetetlen hosszú távon ható új fejlődési irányvonalakat kijelölni és konszenzuson nyugvó fejlesztési stratégiákat megalkotni, majd megvalósítani. A pécsi EKF többek között ezen összetett problematikára hívja fel mindannyiunk figyelmét.

Összegzés

Amikor a helyi társadalomról beszélünk, azt vizsgáljuk, annak állapotát, szerkezetét, összetételét térképezzük fel, óhatatlanul összefüggésekben igyekszünk vállalható álláspontokat rögzíteni. Különösen akkor igaz ez, amikor egy város(-régió) hosszú távú fenntartható fejlődését, és az azt elősegítő, azt szolgáló fejlesztési koncepciót tervezzük meg. A tervezés folyamata eleve a közösség, a helyi társadalom különböző szereplőinek együttműködésében képzelhető el a hosszú távon értelmezhető, mérhető közösségi siker érdekében. Az a közeg azonban, amelyben e folyamat végbe tud menni meghatározza a vizsgálandó kontextust – e közeg tradíciókkal, örökséggel, egyfajta sajátos politikai kultúrával jellemezhető. E politikai kultúra mérvadó a siker elérése érdekében – a magyar paternalista kormányzási attitűdök, illetve az állampolgárok egy jelentős részének az effajta hozzáállást elváró attitűdje komoly kérdéseket vet fel a társadalmasítás, a participáció előmozdítása, szorgalmazása területén, a valódi közös, nyitott, bizalomra és eszmecegerre épülő, bizalmat és vitát építő együttműködés lehetséges megvalósulása tekintetében. Pécs városának társadalma nem különbözik a többi magyar várostól e megfontolásból. Jelentős kihívás a város számára a többször, főként az EKF projekt kapcsán, már az EKF előké-

szítési időszakában sokszor hangoztatott (valójában akkor bevezetett, de alkalmazásra nem került) „újfajta együttműködési kultúra” fogalmának valós tartalommal való megtöltése, de még inkább napi gyakorlat szintjén történő meghonosítása, alkalmazása. Ugyan léteznek arra utaló magatartások, láthatók olyan jelek, amelyek több különböző szereplő részéről a bizalom építését, ezáltal az együttműködés kultúráját szorgalmazzák, helyezik előtérbe, jelentős nehézséget okoz a különféle aktorok közötti tényleges, nem „álca mögé rejtett” kooperáció gyakorlati alkalmazása.

Minden bizonnyal mindezek helyes értelmezéséhez érdemes elfogadjuk Ralf Dahrendorf (1990) „óraelméletét”, amely az elnyomott rendszerből szabad, nyitott rendszerre történő társadalmi átalakulás három legfontosabb dimenzióját és azok időbeli lehatárolását rögzíti. Három, egymással párhuzamosan zajló folyamatnak kell Dahrendorf szerint végbemennie a szabadság felé vezető úton, és „maga a szabadság nem következik be csakúgy, azt létre kell hozni” (1990: 79). Az első szakasz az alkotmányos átalakulása, a „jogászok órája”, melynek időbeli lefolyása legalább hat hónapot igényel. A második szakaszban, a „politikusok órájában” a tervutasításos gazdaság rendszerének feltörése és a szabad piacgazdaság alapjainak, politikai kereteinek lefektetése következik be, nagyjából hat év leforgása alatt. A szabadság felé vezető út harmadik feltétele, amely az „(állam)polgár óráját” jelöli ki, az új rendszer társadalmi alapjait jelenti, melynek kiépítéséhez hatvan év is „szűkösen elegendő” (1990: 79-93). Ez utóbbi a gondolkodásbeli, mentalitásban és attitűdben mérhető változást öleli fel, amely egy hosszú (re)szocializációs folyamatban ölt testet, míg új politikai kultúra formájában érettebb demokratikus társadalmi berendezkedés funkcionálhat. Dahrendorf számára a „jogász órája” és a „politikus órája” mit sem ér az „(állam)polgár órája” nélkül, mert hiszen a civil társadalom képes összehúzni, egybegyúrni a különböző időskálákat és a politikai, gazdasági reformok dimenzióit. (Uo.: 93) A civil társadalom mindig is kulcsa lehet (és kell legyen) ennek a változásnak.

Ahogy Ágh Attila (1996: 127) fogalmazott e változással kapcsolatban: „*a magyar demokratikus átalakulás egyik legmarkánsabb paradoxonja egyik oldalon a gyors, ugyanakkor mélyreható intézményi változás, másik oldalon pedig egy merev, nehezen változó, valójában statikus politikai kultúra folytonossága.*” A pécsi EKF a fejezetben bemutatott kísérleteken túl egyúttal ennek indirekt módon történő megváltoztatására tett kísérlet volt.

E megfogalmazás a pécsi EKF egészére, annak megvalósulására és utóéletére is egyaránt érvényes. Az EKF-örökség egyfajta szellemi örökség (a megépített új infrastruktúrán túl), amely új kapcsolatokat, új magatartásformákat, az érett, működő demokráciákra jellemző napi gyakorlatokat ajánlja a helyi társadalom számára. Ezeket szükséges e társadalom szereplőinek megértenie, megtanulnia, elsajátítania, majd alkalmaznia, annak érdekében, hogy egy minősé-

gében új helyi társadalom jöjjön létre. Az új minőség – hasonlóan általában a közügyhöz – „*egyrészt vitákban születik és realizálódik, másrészt az érdekelt és érintett egyének [és szereplők] involváltsága nélkül lehetetlen optimálisan megvalósítani*” (Uo.: 10).

Felhasznált irodalom

- Almond, Gabriel A. – Verba, Sydney (1963): *The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations*. Princeton University Press, Princeton..
- Almond, Gabriel A. – Verba, Sydney (1989): *The Civic Culture Revisited*. Sage Publications, Newbury Park.
- Antal Attila (2009): A környezeti demokrácia elmélete és gyakorlata. In. *Politikatudományi Szemle* Vol. XVIII. No.4. 82-101.
- Ágh Attila: Political Culture and System Change in Hungary (1996): In. Plasser, Fritz – Pribersky, Andreas (szerk): *Political Culture in East Central Europe*. Avebury, Aldershot. 127-148.
- Ágoston Zoltán et al. (2011): *Elemző értékelés a Pécs2010 Európa Kulturális Fővárosa program tapasztalatairól*. Pécs.
- Balogh Róbert (2007 ápr.): Pécs, 2010. *Kritika*. http://www.kritikaonline.hu/kritika_07aprilis_balogh.html (Letöltés ideje: 2013. november 29.)
- Bayer József (1999): *A politikatudomány alapjai*. Napvilág, Budapest.
- Dahrendorf, Ralf (1990): *Reflections on the Revolution in Europe. In a letter intended to have been sent to a gentleman in Warsaw*. Chatto&Windus, London.
- Dél-Dunántúli Építészeti Kamara (2010): *Az első lépések*. Pályázati katalógus. Pécs. http://www.fondationvasarely.fr/pdfactualites/concours_pecs.pdf (Letöltés ideje: 2013. december 12.)
- Frank, Roslyn M. (2005): Shifting Identities: A Comparative Study of Basque and Western Cultural Conceptualisations. In. *Cahiers of the Association for French Language Studies*, Vol. XI. No. 2. 1-54.
- Frank, Roslyn M. (2008): Introduction: Sociocultural Situatedness. In. Frank, Roslyn M., Dirven, René, Ziemke, Tom and Bernárdez, Enrique (eds.): *Body, Language and Mind: Volume 2: Sociocultural Situatedness*. Mouton de Gruyter, Berlin–New York. 1-18.
- Frank, Roslyn M. (2013): Body and mind in Euskara: Contrasting *dialogic* and *monologic* subjectivities. In. Caballero-Rodríguez, Rosario and Díaz Vera, Javier E. (szerk.): *Sensuous Cognition: Explorations into Human Sentience: Imagination, (E)motion and Perception*. Mouton de Gruyter, Berlin. 19-51.
- Gálosi Adrienne (2005): A határtalan város – Beszélgetés Takáts Józseffel. In. *Jelenkor*. Vol. XLVIII . No. 9. 855-865.

- Heller Ágnes (2009): Twenty years on. In. *The Hungarian Quarterly*, Vol. L. No. 193. 39-42.
- Horváth András (2011): Az EKF városfejlesztési törekvései. In. Ágoston Zoltán et al.: *Elemző értékelés a Pécs2010 Európa Kulturális Fővárosa program tapasztalatairól*. Pécs. 75-96.
- Horváth Gyula (2001): *Decentralizáció és regionalizmus Európában*. Habilitációs Előadások 3. PTE KTK, Pécs.
- Horváth L. Balázs (2013): Talán túl merészek voltak a pécsi álmok – mondja az akadémiussá választott Pálné Kovács Ilona. In. *pecsiujsg.hu*. 2013. június 1. (Letöltés ideje: 2013. november 14.)
- Horváth L. Balázs (2013): Leomlott A Fal – Patartics Zorán: „Nincs konfliktusom a városvezetéssel”. In. *pecsiujsg.hu*. 2013. október 11. (Letöltés ideje: 2013. november 18.)
- Kákai László (2010): Lokális szerveződések hálózatosodásának jellegzetességei. In: Kákai László (szerk.): *Húszévesek az önkormányzatok. Születésnap vagy halottitor?* Publikon Kiadó, Pécs. 567-581.
- Kákai László – Vető Balázs (2010): *Pécs a többszintű kormányzás csapdájában: az EKF*. PTE BTK Politikai Tanulmányok Tanszék – Pólusok Egyesület, Pécs.
- Kákai László – Vető Balázs (2011): *Pécs a többszintű kormányzás csapdájában: az EKF. Második hullám*. PTE BTK Politikai Tanulmányok Tanszék – Pólusok Egyesület, Pécs.
- Korb Zoltán (2012): Átalakult Pécs kulturális térképe. In. *pecsma.hu*. 2012. november 5. (Letöltés ideje: 2013. november 14.)
- Körösényi András – Tóth Csaba – Török Gábor (2007): *A magyar politikai rendszer*. 3. átdolgozott kiadás. Osiris Kiadó, Budapest.
- Lengyel György (1997): Akciópotenciál, kivonulás, radikális tiltakozás. In. *Századvég* Vol IV. No. 13. 74-91.
- Pataki György (2007): Bölcs „laikusok”. Társadalmi részvételi technikák a demokrácia szolgálatában. In. *Civil Szemle*. Vol. IV. No.3-4. 144-156.
- Patartics Zorán (2013): A pályázat építészeti szempontjai és a továbblépés. Kultúra, város, fejlesztés konferencia – Pécs. In. *elprojekt.hu* 2006. január 27-28. (Letöltés ideje: 2013. november 28.)
- Pálné Kovács Ilona (2012): Nagyvárosi fejlesztési koalíciók. In. Somlyódy Péter Edit (szerk.): *Az agglomerációk intézményesítésének sajátos kérdései: három magyar nagyvárosi térség az átalakuló térben*. Publikon Kiadó, Pécs. 135-152.
- Pálné Kovács Ilona (2013): Pécs, as the victim of multi-level governance: the case of the project 'European Capital of Culture' in 2010. In. *Urban Research and Practice*. Vol. VI. No. 3. 365-375.
- Sharifian, Farzad: On Cultural Conceptualisations. In. *Journal of Cognition and Culture*. Vol. III. No. 3. 187-207.

- Sharifian, Farzad (2008): Distributed, emergent cultural cognition, conceptualisation and language. In: Frank, Roslyn M., Dirven, René, Ziemke, Tom and Bernárdez, Enrique (eds.): *Body, Language and Mind: Volume 2: Sociocultural Situatedness*. Mouton de Gruyter, Berlin–New York. 109-136.
- Sharifian, Farzad (2009): On collective cognition and language. In: Pishwa, Hanna (ed.): *Social Cognition and Language*. Mouton de Gruyter, Berlin. 163-177.
- Sharifian, Farzad (2011): *Cultural Conceptualizations and Language: Theoretical Framework and Applications*. Cognitive Linguistic Studies in Cultural Contexts Vol. I. John Benjamins, Amsterdam.
- Sharifian, Farzad (2013): Cultural Linguistics. In: Yamaguchi, Masakata, Tay, Dennis and Blount, Benjamin (eds.): *Towards an Integration of Language, Culture and Cognition: Language in Cognitive, Historical, and Sociocultural Contexts*. Palgrave MacMillan, London.
- Simon János (2004): *A politikai kultúra színeképei*. Századvég Kiadó, Budapest.
- Somlyódy Nóra (2005): Le, dél felé – Pécs lesz Európa Kulturális Fővárosa. In: *Magyar Narancs* Vol. XLIII. Október 27., http://magyarnarancs.hu/belpol/le_del_fele_-_pecs_lesz_europa_kulturalis_fovarosa-64715 (Letöltés ideje: 2013. november 22.)
- Somlyódy Nóra (2005): Le, Dél felé (Európa Kulturális Fővárosa pályázat, második forduló). In: *epiteszforum.hu*, október 28., <http://epiteszforum.hu/node/480> (Letöltés ideje: 2013. november 22.)
- Somlyódy Nóra (2010): *A Balkán kapuja?* Kalligram, Budapest-Pozsony.
- Stemler Miklós (2011): Pécs 2010: Hogyan erőszakolta meg a politika a civil pályázatot? In: *hirszerzo.hu*, január 6., http://hirszerzo.hu/hirek/2011/1/6/20110105_pecs_ekf_kultura (Letöltés ideje: 2013. november 22.)
- Szabó Márton (1998): *Diszkurzív térben: Tanulmányok a politika nyelvéről és a politikai tudásról*. Scientia Humana, Budapest.
- Szabó Márton (2012): Közpolitikai diskurzuselemzés. In: *Politikatudományi Szemle* Vol XXI. No. 3. 7-31.
- Szűcs Zoltán Gábor (2008): A diszkurzív politikatudomány mint politikai diskurzustörténet. In: *Műhelytanulmányok* 2. Miskolci Egyetem Politikatudományi Intézet. 24.
- Takáts József (2004): Európa magyar kulturális fővárosa. Budapest vagy Pécs? In: *Élet és Irodalom* Vol XLVIII. No. 14. 17.
- Takáts József (2011): *Az újragondolt város. EKF-iratok*. Publikon Kiadó, Pécs.
- Tarrósy István (2011): Az együttműködés politikai kultúrájának sajátosságai a pécsi Európa Kulturális Fővárosa-projekt kapcsán. In: *Civil Szemle*, Vol. VIII. No. 3. 29-40.

- Varga Tamás (1997): Néhány észrevétel a politikai kultúra fogalma és a magyar politikai kultúra felfogása kérdéséhez. In. Horváth Csaba (szerk.): *Konfliktus, konszenzus, kooperáció*. A II. Országos Politológus Vándorgyűlés tanulmánykötete. JPTE Továbbképző Központ – Friedrich Ebert Stiftung, Pécs. 127-136.
- Wilson, Ernest J. III (2005): A vezetés dinamikája és különböző formái a tudástársadalomban: a „gyémántmodell”. In. *Infonia, Információs Társadalom* Vol. V. No. 4.
- Wilson, Ernest J. III (2003): Scholarship and Practice in the Transition to a Knowledge Society. In. *Items and Issues* (SSRC), Vol. IV. No. 2-3.

7. BOGNÁR SZILVIA: A NYILVÁNOSSÁG KÉRDÉSEI A PÉCSI PROJEKT PRIZMÁJÁN KERESZTÜL

Az elmúlt években a pécsi EKF volt a nyilvánosság előtt tárgyalt egyik legizgalmasabb téma, hiszen számos írás látott napvilágot hazai szakfolyóiratokban is, vizsgálat alá véve ezt a nagyszabású projektet. A nagyközönség a pécsi program háttérét több könyv formájában is végigkövethette.

Jelen tanulmány is ebbe a sorba illeszkedik. Szakítani igyekszik azonban azzal, hogy a program történetét szigorúan politikai nézőpontból, vagy a népszerűségi index összefüggéseiben vizsgálja. Számunkra több izgalmat – és ez ugyanúgy jelenti az újdonság varázsát, mint a téma relevanciáját – hordoz az, hogy a láthatóság szerkezete felől közelítsük meg a vizsgált eseményt. A tanulmány kérései ugyan nem teszik lehetővé, hogy az elemzés teljes spektrumát bejárjuk, arra azonban vállalkozni merünk, hogy a nyilvánosság fogalma mentén megrajzoljuk a magyar program és menedzsmentje tevékenységének jellegzetességeit.

Írásunk célja a pécsi EKF példáján keresztül felhívni a figyelmet a láthatóság erejében rejlő lehetőségekre, amely a nyilvánosság, szerencsés esetben sok résznyilvánosság összessége. Tanulmányunkban ismertetjük azokat a szereplőket, akik láthatóvá lettek/lehettek, és bemutatjuk a rendelkezésre álló eszközöket, potenciáljukat. A térségben jellemző (politikai) kultúra rövid bemutatásán keresztül próbáljuk modellezni az EKF sikertelenségének, egyben annak koordinálásáért felelős menedzsment fajsúlytalanságának/láthatatlanságának okát.

Motivációink elsősorban szakmai jellegűek. Azt, hogy kutatómunkánkban a helyi közösségekben ható kohéziós erőket vizsgáljuk, jelesül, hogy milyen egyéni képességek és társadalmi tényezők erősíthetik a demokráciát. Ugyancsak kapcsolódik munkánkhoz a többszintű kormányzás tanulmányozása. Ennek hatékonyságát ugyanis mindig nagyban növelte a decentralizált döntéshozatali mechanizmusok túlsúlya, mivel így „hatékonyabban tudták kiaknázni a szakmai partnerek szellemi potenciálját, és a közös cél elérése érdekében cselekedett a politika és a civil szféra is” (Kovács – Bognár, 2013). Ez a többszereplős játszma izgalmas kutatói terep, ami segít rávilágítani a partnerség fontosságára. Harmadsorban, a társadalomtudomány világában számunkra a legelemibb fogalmak közé tartozik a nyilvánosság ideája és a jó kormányzás technikájának a modellezése. Indítatásunk másik halmaza, hogy eleminek gondoljuk a (szólás) szabadság és a beszélgetés/vitakultúra eszméjét, hogy ennek lehetőségét formális és informális intézményeken keresztül muszáj rögzíteni a demokráciadeficit csökkentése céljából, mivel a „nemzet szintjén felül is, valamint alul is demokratizálni kell (Giddens, 2005).

Tanulmányunk elkészítése során olyan szakemberek műveit használtuk, akik a nyilvánosság témájában ismert szerzők, továbbá rendelkezésünkre álltak az

EKF-es Palmer-jelentések is. Ezen kívül olyan fogalmakkal operáltunk, mint a demokrácia, a társadalom rétegződése és a mezőelméletek.

A nyilvánosság

A közvélemény fogalmát mindenekelőtt azokra a véleményáramlatokra vonatkoztatjuk, amelyek közvetlenül vagy közvetve kormányzati döntésekre irányulnak, és így mint potenciális vagy tényleges politikai erők hatnak vagy visszahatnak a kormányzati tevékenységre. Az említett vélemények nem mindig határolódnak el élesen egyéb véleményektől és politikai jellegük is eltérő szintű (Angelusz, 1995: 40-85). A közvélemény Bourdieu szerint nem létezik, legalábbis abban a formában nem, amelyet azok tulajdonítanak neki, akiknek érdekében áll azt hirdetni, hogy létezik. Vannak egyfelől mozgósított vélemények, szilárd formát öltött vélemények, a különféle érdekrendszerek körül mozgásba lendült nyomásgyakorló csoportok; másfelől pedig beállítódások vannak, vagyis rejtett, kibomlatlan vélemények, amelyek nem is vélemények, ha véleményen azt értjük, hogy valaki a koherencia követelményeinek eleget tevő formában képes a diszkurzív megfogalmazáshoz eljutni. Az annak a társadalmi meghatározásnak az értelmében vett vélemény, amelyet részben a közvélemény-kutatásokat végzők, részben pedig a kutatások eredményeit felhasználók hallgatólagosan elfogadnak – nos, ilyen vélemény nem létezik (Bourdieu, 1997). Továbbgondolva mindezt a nyilvánosnak két kontrasztja van: a privát és a titkos. Ezek megkülönböztetése a kommunikáció és tudás területén jelöli ki a társadalmi határvonalakat. Ilyenformán nyilvánosak azok a tények, eredmények, vagy cselekvések, amelyeket mindenki megfigyelhet, vagy amelyekről mindenki tudhat. Nyilvános az a tudásanyag, amely szabadon hozzáférhető, és az a kommunikáció, amelyet mindenki követhet, vagy amelyhez mindenki csatlakozhat. Ezzel szemben a titkos zónában a tudásanyaghoz és a kommunikációhoz csak bizonyos feltételek mellett férhetünk hozzá. A nyilvánosság egyfajta közösséget is jelöl meghatározott kommunikációs struktúrával, vagy a kommunikatív cselekvés egy szféráját meghatározott ismertetőjegyekkel és funkciókkal. Írásunkban ezek szerint szükséges a Pécs2010 klímájaként szolgáló intézményi keret, a nyilvánosságra és nyilvánosságra nem került információk arányának, és a projektben érintett közösség jegyeinek ismertetése.

Nyilvánosság nélkül nincs tájékozott, felelősségteljes egyén, és ebből következően egészséges társadalom sem. A 2010-es pécsi események oly mértékű változást prognosztizáltak a baranyai megyeszékhelyen (más kérdés, hogy generáltak-e), amely nem hagyott érintetlenül városlakót. Elég csak a pályázati anyag 5 alappilléret felidézni:

- Pécs: középváros, amely a városi élet másfajta modelljét tudja felmutatni, mint a metropoliszok vagy a kisvárosok;
- kétezer éves város és a művészeti innováció helyszíne;
- a múltban latin, török, német, horvát, magyar kulturális rétegek rakódtak itt egymásra, ma a város a magyarországi német, horvát és roma kultúra legfontosabb helyszíne;
- nincs még egy magyar város, amelyhez a decentralizáció és a regionalizmus gondolata jobban kötődne;
- kapuváros, amely Európának az Unióhoz még nem tartozó részei, a Balkán felé nyitott.

Mindez azt a víziót hordozta magában, hogy városrészek újulnak meg, láthatóvá és megismerhetővé lesznek a velünk élő kisebbségek, kinyílnak a város kapui a vendégek előtt és a kulturális programok elérhetővé lesznek a helyi társadalom minden képviselőjének. Kérdés, hogy a felsoroltak vonatkozásában sikerült-e áttörni az állampolgárok ingerküszöbét, és ha részben igen, miért nem egészen.

A privát szféra azonban nem állandó, hosszú távú tendenciák nyomán változik. Ilyen nagy horderejű változás lehet – és Pécs vonatkozásában, a magyarországi tendenciákat is jól jellemzi – a városiasodás, a bürokratizálódás, vagy a tömegfogyasztásra való átállás a szabadidő növekedése mellett. A kulturálisan és politikailag mobilizált tömegeknek a bővülő nyilvánosságban hatékonyan igénybe kellett volna venniük kommunikációs és részvételi jogaikat ahhoz, hogy a társadalmi önszerveződésnek az e nyilvánosságban eleve meglévő potenciálja felszabaduljon (Habermas, 1993: 19-20). Mára a nyilvánosság infrastruktúrája megváltozott. A tömegkommunikációs eszközök által prestrukturált és uralt nyilvánosság egy olyan hatalommal átítatott szintérré nőtt, ahol a témák és megnyilatkozások útján nemcsak befolyásért küzdenek, hanem azért is, hogy – lehetőleg elrejtve a stratégiai szándékokat – irányítsák a magatartásformáló kommunikáció folyamatát (Bajomi-Lázár, 2006), aminek feltétele a láthatóság. A korábbiakban interjút készítettünk Mélykúti Ilonával az Alice Csoport ügyvezetőjével (szerződésük szerint a Pécs2010 EKF program kommunikációs kampányát végezték 2004-2005-ben). Kíváncsiak voltunk az akkori hangulatra, ami jellemezte a várakozást. Mélykúti Ilona felidézte Pécs akkori polgármesterének, Toller Lászlónak a Széchenyi téren 2005. október 25-én elhangzott beszédét, amikor a siker íze olyan mámoros hangulatot teremtett Pécs főterén, hogy Mélykúti Ilona azt mondta: „*Nekem kell egy lakás ebben a városban, szeretnék itt lakni!*” Aztán mégsem költözött ide.

Tendencia, hogy áteresztővé váltak a triviális és „magaskultúra” határai, létrejött a „kultúra és politika közti új intimitás”, mely szintén kétértelmű, s nem merül ki abban, hogy az információt a szórakoztatáshoz hasonlítja. Szemlélet-

változás következett be a média lineáris hatásmechanizmusához képest is (Hall, 1980). A tömegkommunikációs eszközök által uralt színtérben a hatalommal való átítatottság mértékét azon lehet lemérni, hogy mennyire zárul rövidre a nem nyilvános (informális) vélemények köre, valamint a formális, tömegkommunikációs eszközök által előállított kvázi nyilvános vélemények körfolyamata, amelyre a gazdaság és az állam próbál hatást gyakorolni, illetve azon, hogy milyen mértékű közvetítés jön létre e két szféra között a kritikai publicitás révén. A jóléti állam tömegdemokráciái normatív önértelmezésüknek megfelelően csak addig tekintik magukat folytonosnak a liberális jogállam alapelveivel, ameddig komolyan veszik a politikailag működő nyilvánosság parancsát. Akkor viszont meg kell mutatni, miképp legyen ilyen típusú társadalmainkban lehetséges, hogy „*a szervezetek által mediatiszált közönség... ezeken a szervezeteken keresztül működésbe... hozza a nyilvános kommunikáció kritikai folyamatát*” (Habermas, 1993: 327). A (politikai) döntések természetével összefüggésben egyrészt elmondható – a politika meghatározó volt a Pécs2010-ben, nem kérdés –, hogy az igazán lényeges döntések soha nem nyilvános fórumokon születtek meg. Követelhetjük, hogy minden politikai döntéshozatali fórumot tegyünk nyilvánossá, de több ezer év tapasztalata bizonyíthatja nekünk azt, hogy amint nyilvánossá teszünk egy döntéshozatali fórumot, az igazán lényeges politikai döntések egy lépéssel hátrébb lépnek, a nem nyilvános fórumokra. Vagyis a politika – mint a lényegi döntések meghozatala – szükségszerűen mindig kettős természetű. A nyilvánosság előtt megszülető döntéseknél nagyobb a marketingtartalom és a kommunikációs tartalom, mint a lényegi, ahol pedig a lényegi tartalom, az igazi döntések születnek, ott jóval kisebb a nyilvánosság, mint ami esetleg kívánatos lenne a polgárok tájékoztatásához. A keretkonfliktusok megértéséhez fontos nyomatékosítani, hogy a struktúrára helyezi a hangsúlyt. A Pécs2010-zel összefüggésben számtalan esetben lehetünk tanúi olyan eseménynek, amikor könnyed műfajba igyekeztek csomagolni ügyeket, hogy minél több lakosnál törjék át az ingerküszöböt. Történt ez azért, mert a szocializációval elsajátítjuk a játék szabályait, kialakul habitusunk, de mindig kell a játszmaérzék és az improvizációs képesség¹⁴³. Az ízlés korszakonként és térségenként változik, de a hatalmi helyzetűek definiálják és legitimálják.

A kulturális tőke

Pierre Bourdieu szerint a hagyományos tőkefogalom – a gazdasági tőke – csak egy részét jelenti mindannak, amit tőkének tekinthetünk. Szerinte további tőkefajták:

¹⁴³ Improvizáció: a helyes viselkedés potenciális kelléktárából a szerint választunk, hogy a társadalomban, mezőben hol helyezkedünk el.

- a kulturális tőke, ami bizonyos feltételek mellett gazdasági tőkévé konvertálható, és iskolai végzettségi titulusok formájában intézményesedésre hajlamos;
- a szociális vagy társadalmi tőke, ami kötelezettségekből és kapcsolatokból fakad és szintén gazdasági tőkévé is alakulhat (Bourdieu, 2000).

A kulturális tőke mibenlétét úgy érthetjük meg legegyszerűbben, ha áttekintjük, milyen formái lehetnek. Inkorporált tőke az, ami csak személyes erőfeszítéssel szerezhető, és a szervezet tartós képességeit foglalja magában. Tárgyi-asult tőke minden olyan hasznos termelő eszköz, amelyben tudás testesül meg. Legfontosabb tulajdonsága, hogy megfogható, továbbadható, sokszorosítható, közvetlenül értékesíthető. Intézményesült tőke minden olyan papír, bizonyítvány, jogosítvány, tudományos cím, fokozat, amelyekhez iskolák, tanfolyamok, képzések elvégzése útján jutunk. Az intézményesült tőke azért fontos, mert egyrészt igazolja valamilyen tudás megszerzését, másrészt jogosít valamilyen pozíció betöltésére. Az egyik legfontosabb eleme a (inkorporált) kulturális tőkénknek az a tudás, hogy használni tudjuk anyanyelvünket, meg tudjuk érteni, ha hozzánk szólnak, és ki tudjuk fejteni magunkat, pontosan el tudjuk mondani, le tudjuk írni gondolatainkat. Aki ezzel a tudással nem vagy csak korlátozottan rendelkezik, hátrányba kerül, például a nyilvánosságban való részvételben is. Az élet minden területén számottevő szerepe van annak, ahogyan beszélünk. Megnyilatkozásunk képet ad a kulturális tőkével való rendelkezésünkről, és ezt az ellátottságot a kutatók különböző technikákkal mérik. Az egyik legegyszerűbb, ha a megkérdezett iskolai végzettségét tudakolják. Másik módja annak, hogy lássuk, ki mekkora ilyen tőkével bír, ha az illető véleményvezérré lesz (Toller László politikusként, Cseri László újságíróként, Patartics Zorán civilként)¹⁴⁴.

A társadalmi tőke

Társadalmi tőkén emberek, csoportok közötti csereviszonyokat értünk. Gyakran cserélünk szívességeket¹⁴⁵, információkat, anyagi javakat is azokkal, akikkel kapcsolatban (csereviszonyban) vagyunk, de akár további kapcsolatokat is. Van úgy, hogy azért akarunk megismerkedni valakivel, mert tudjuk, hogy ő az,

¹⁴⁴ Toller Lászlót a Pécs2010 legkarizmatikusabb döntéshozójaként jegyzik, pedig tragikus balesete miatt már a felvezető években távozni kényszerült a Programból, Cseri László oknyomozó publicisztikái ismertté tették nevét az EKF-fel kapcsolatban – később csatlakozott a Programot koordináló menedzsmenthez –, Patartics Zorán civil kezdeményezése, amit interneten és beszélgetések során szervez, ígéretes fejlemény 2010 után a közügyek nyilvánossá tétele kapcsán.

¹⁴⁵ Róna Péter közgazdász a szívességkereskedelem fogalmát használta egy interjúban. „Az állam és a társadalom szoros összefonódása rosszat tesz a teljesítménynek. Róna Péter a „szívességkereskedelem” szóval írta le az ország állapotát: míg a nyugati politika a teljesítményről szól, nálunk a teljesítményt kompromittálják, mellőzik, leköpi és minden az egymásnak tett szívességekről – azaz a korrupcióról – szól.” Forrás: <http://korrektoinfo.hu/fokusz/165-miert-beteg-a-magyar-gazdasag>

aki bemutathat minket egy bennünket érdeklő harmadik személynek. Mindazok a szociális (vagy társadalmi) tőkénk „részét képezik”, akikkel kölcsönösen ismerjük egymást, és a fentiekhez hasonló csereviszonyban vagyunk (vagy bármikor ilyenbe kerülhetünk)¹⁴⁶. A kapcsolataink nemcsak olyankor hoznak számunkra hasznot, amikor megkönnyítik az életünket. Van egy másik módja is annak, ahogyan az egymással szoros kapcsolatban lévő emberek közötti összetartó erő tőkévé válhat. James Coleman azt írja, a társadalmi kapcsolatokban áramló információ is fontos formája a társadalmi tőkének (Coleman, 1988: 95-120). Az információ a cselekvés alapját képezi, de megszerzése költséges. A társas kapcsolatok jól használhatók fel információszerzésre, mutat rá az amerikai társadalomkutató, aki a társadalmi tőkét kicsit másként közelítette meg: az érdekelte, hogy hogyan befolyásolja az emberek cselekvéseit a baráti körük. A nyilvánosság és ezen belül a kulturális, társadalmi tőke sajátos magyar jegyei rányomták bélyegüket a pécsi projektekre is.

Megvizsgálva ezt, arányaiban kevesen voltak azok, akik a megvalósult menetrendet magukénak érezték. Ennek oka, hogy a kommunikátorok nagy hibát követtek el akkor, amikor viszonylag koránra vizionáltak megaépületeket. Tarrósy István, a Pécs2010 egyik pályázatírója pontosan idézett fel egy ilyen pillanatot. Elmondása szerint a magyar kormány pályázati kiírásában szerepelt kitételként, hogy beruházások valósuljanak meg a nyertes városban. *„Pécs városa 2005-ben azzal nyerte el az Európa Kulturális Fővárosa (EKF) címmel járó 2010-es programév megrendezésének jogát, hogy pályázati anyagában a felkészülési folyamatot összekötötte egy kulturális alapú gazdasági és társadalmi léptékváltással. A győztes anyag a város történetileg értelmezett kulturális teljesítményeire alapozta programját, és a jelen kulturális gyakorlatának erősítését ígerte. A pécsi (EKF) pályázatban vázolt léptékváltást elősegítő beruházások az ún. „öt fejlesztési kulcsprojektben” öltének testet.”*¹⁴⁷ Fentiekből kitűnik, hogy kommunikációs szempontból elég hamar „félresiklott” a projekt, melynek következményeit azok érezték igazán, akik szerettek volna azonosulni a projekt eredeti küldetésével. Egy dolog azonban lényeges, kijelenthetjük, hogy a politika dimenziójában találjuk meg ezt a fontos lélektani pillanatot, és nem szabad figyelmen kívül hagynunk a dátumot sem, hiszen a kijelentés időpontjában már javában a 2006-os választási esztendő kampányában járunk.

¹⁴⁶ Megközelítőleg lefedik a szociális tőkénket a mobiltelefonunk címjegyzékében tárolt számokhoz tartozó emberek, családok (hozzávéve persze azokat is, akikkel jellemzően nem telefonon keresztül érintkezünk). Nem tartozik viszont a szociális tőkénkhez az, akit csak mi ismerünk, de nem vagyunk vele kölcsönös viszonyban.

¹⁴⁷ <http://epiteszforum.hu/node/3841>

A nyilvános szféra a Pécs2010 EKF programban

Esetünkben (a Pécs2010-zel összefüggésben észrevehető) a politikai mező, ami a leginkább látszódot, de ezzel kapcsolatban a társadalmi tőke egy kivételes fajtáját, a civil tőkét is idecítálhatjuk, hiszen a nyilvánosság előtt ez a két megállapítás szerepelt napirenden: a Pécs2010 csak politika, a civileket kizárták. Ha a tanulmány keretei lehetővé tennék, a hivatalos¹⁴⁸, a tudományos/művészeti¹⁴⁹ és vallási mezőt¹⁵⁰ is vizsgálnánk, hiszen – bár kevésbé erőteljesen – érezhetőek voltak a projekt életében.

A politikai mező

Bourdieu a politikai mező struktúráját egyrészt objektív erőviszonyok tagolt rendszerének tartja, másodsorban hangsúlyozza, hogy a politikai mezőben zajló cselekvések a meglévő struktúrák fenntartására vagy megváltoztatására irányulnak, harmadsorban pedig azt a megállapítást teszi, hogy a politikai mezőben lévő különböző „cselekvési helyek” az emberek számára eltérő lehetőségeket jelentenek érdekeik érvényesítésére, a hatalom megszerzésére és megtartására, a politikai viszonyok megváltoztatására. Bourdieu a képviselői és kompetitív (versengő) modern politikai mező alapviszonyának tartja a megbízott és a megbízó viszonyát. Vagyis a politikus személye és „harcí” tevékenysége nem választható el a „közegtől”, ahol él, vagyis a képviseltektől és más politikusoktól (pártoktól). Bár a politikai mezőben a cselekvések alapvető célja a hatalmi pozíciók megszerzése és megtartása, a politika mégsem hatalmat termel, hanem jelentéseket és értelmezéseket, vagyis szövegeket. „A politikai mező felkínálta termékek valójában a társadalmi világ kifejezésének és észlelésének eszközei.” (Bourdieu, 1987: 110). Melyek lehetnek ezek? Politikai beszédek, viták, határozatok, törvények, újságcikkek, könyvek, jelszavak, tanácskozások, problé-

¹⁴⁸ Ezzel kapcsolatban elmondható, hogy a Pécs2010 Menedzsmentközpontban igyekeztek folyamatosan híreket generálni a programmal kapcsolatban, de később jött a paradigmaváltás – amikor a programkommunikáció lett hangsúlyos – és addigra már a késlekedő fejlesztések miatt negatív hírszpirálba került a projekt. A menedzsment tagjai a fluktuáció, vagy magyarázkodás, vagy meggondolatlan kijelentés miatt kerültek a nyilvánosság szférájába, egyébként sok esetben nem érdemeik szerint kapták pozíciójukat, és inkább láthatatlanok igyekeztek maradni.

¹⁴⁹ Ez a mező a kezdetekkor letette névjegyét a program mellé, hiszen tanulmányt készítettek a pécsi pályázat előtt, javaslatokat fogalmaztak meg a siker érdekében, de a későbbiekben perifériára szorultak, hiszen a politikának nem volt rájuk szüksége a későbbiekben, forrásaik pedig nem voltak arra, hogy a nyilvánosság előtt szerepelhessenek, szerepeltesse nek témákat. Az ő szférájuk a szakmai fórumok világára korlátozódott, illetve kivételként a program végén, az Elemző értékelés a Pécs2010 Európa Kulturális Fővárosa program tapasztalatairól című tanulmányban polgármesteri kérésre vettek részt.

¹⁵⁰ A felvezető években volt hangsúlyosabb, hiszen a 2009-es esztendő „A vallási kultúra éve” címet viselte, jellemzően több vallási tartalommal, egyházi szereplővel. 2010-ben egy kiállítás miatt törték át a nyilvánosság küszöbét, amikor Mayer Mihály akkori megyés püspök egy támogatott kiállítást botrányosnak minősített és ignoral. http://index.hu/kultur/klassz/2010/09/23/nem_tetszik_a_pecsi_puspoknek_a_nokiallitas/

mák, programok (pécsi EKF program), elemzések, kommentárok, fogalmak, események. A különböző politikai szövegek arról szólnak, ami létezett és létezik: leírják és elmondják, hogy milyen társadalmi-politikai jelenségek vesznek körül bennünket, kik és milyen események és folyamatok zajlanak körülöttünk. Bourdieu felhívja a figyelmet arra a fontos mozzanatra, hogy a politikai szövegek elvileg nemcsak a létezőt, hanem a lehetséges világot is tematizálják, azaz „a politikailag egyáltalán elgondolható világot”, ám az elvont lehetőség realizálása azon múlik, hogy „a különféle csoportok mennyire férhetnek hozzá ezekhez az eszközökhöz”. (Bourdieu 1987: 110). Erre jó példa a korábban már idézett jelenet, amikor Toller László a Széchenyi téren megaberuházásokat jósolt 2010-re. A harmadik mozzanat szerint nemcsak a létező és a lehetséges (vagy ennek kizárása) jellemzi a politika termékeit, hanem a beszéd legitím jellege is. Bourdieu szerint ez az észlelési formák törvényesítését és intézményesítését jelenti, olyan beszédet, amely az egyetlen jogos, sőt morálisan helyes észlelési és kifejezési forma. Így ír: „*A kimondatlannak kimondottá, a szubjektív benyomásnak beszédben vagy cselekedetben megnyilatkozó objektív közléssé való átalakítása intézményes aktus, és mint ilyenek, hivatalossá minősítő, szentesítő-legitimáló hatása van.*” (Bourdieu 1987: 110).

A politika „észlelési és kifejezési” formákat termel, ám ezek olyan sűrű hálót fonnak az emberi gondolkodás köré, amely alig eltéphető, alig köthető újra. A hatalom mindenekelőtt a nyelv révén keríti be és szereli le az embert, állítja Bourdieu, aki szerint a politikai termékek termelése kisajátított és rivalizáló jellegű, vagyis mind termelése mind elosztása egyenlőtlen. Kisajátított, mert különböző szakemberek és politikusok termelik a politikai beszédet, és rivalizáló, mert különböző pártküzdelmek, érdekcsoportok harcában születik meg. A Pécs2010 ennek áldozata is, a kirakatban zajló politikai/politikusi harcoké, hiszen 2006., 2009. és 2010. évek is választásokat jelentettek a városban, ahol az EKF – bár minden jelölt a programmal egyetértett – megvalósítását gyakran megkérdőjelezték. A politikai mező dominanciáját igazolta az is, hogy a civil tőke, amely speciális társadalmi tőkeként jelentősen hozzájárulhatott volna a sikeres lebonyolításhoz egyre inkább kiszorult.

Az állam bürokratikus és adminisztratív mezők összessége, amelyben a kormányzati és nem kormányzati ágensek csoportjai személyesen vagy megbízásból folytatnak harcot egymással. Ennek jó példája volt az, ahogy a Pécs2010-zel összefüggésben elindult egy civil diskurzus a projekt tapasztalatairól és a hogyan tovább folyamatáról¹⁵¹, amely azonban 2013 végéig ki is fulladt¹⁵².

¹⁵¹ <http://www.afal.hu/> „A honlap 2010-ben indult azzal a céllal, hogy megteremtse a pécsi Európa Kulturális Fővárosa program, majd az azt követően a kulturális élet nyilvánosságát, továbbá elősegítse a tanulságok összegyűjtését és hasznosulását.”

¹⁵² lásd Glied Viktor írását

Érdekes, hogy az ágensek hogyan törekszenek az állami politika irányítására vagy befolyásolására, a gazdasági és kulturális tevékenység minden területén, hogyan hoznak létre koalíciókat és hálózatokat más ágensekkel vagy szervezetekkel meghatározott intézkedés vagy politika érdekében.

Következtetések

Kormányzási kérdések tekintetében általánosságban elmondható, hogy az EKF-ek törést jelentenek a kormányzás és a kultúra között, hiszen újfajta munkavégzést, új partnerségeket, új stratégiákat, újfajta kapcsolatokat jelent a helyi önkormányzat és a kulturális szereplők között. A tőke elosztási struktúrája a társadalmi világ belső struktúrájának felel meg, amelyek a társadalmi valóság tartós működését meghatározzák és a gyakorlat sikereséyleit eldöntik. A társadalmi tőke azon aktuális és potenciális erőforrások összessége, amelyek az egy csoporthoz való tartozáson alapulnak. Az Európa Kulturális Fővárosa évad kapcsán pozitív hozadékként könyvelhető el, hogy áttörte a láthatóság küszöbét az a civil csoportosulás, amelynek tagjai képesek elhithetni, hogy nem önös érdekből, hanem a fejlődés jegyében és a 21. század lehetőségeit kiaknázva kívánnak nyilvánosság elé citalni közügyeket. Az egyes csoporttagok által birtokolt tőke összessége valamennyiük számára biztosítékul szolgál, és hitelképességet kölcsönöz nekik. Ettől kezdve alapvetően fontos, hogy nagy legyen a birtokolt tőke, így jó esély van arra, hogy társadalmilag is intézményesülhetnek és garanciákat kaphatnak, amely egy bizonyos „családhoz” való tartozást jelez – aktus révén – amelyek egyúttal meg is jelölik az érintetteket és tájékoztatást adnak az adott társadalmi tőkeviszony fennállásáról. A pécsi civil tőke ereje éppen ebben ragadható meg leginkább – és ez lehet záloga annak, hogy lesz muníciója a nyilvánosságban szerepet vállalni –, hogy felismerte, a legnagyobb és legbiztosabb belépési adó a „mondj igazat – maradj hiteles”, a „biztosíts fórumot a különböző olvasatoknak-légy partner”, a „ne hagyd lankadni a figyelmet” és a „találd meg a leghatékonyabb csatornákat-légy innovatív” attitűd. A partnerség fontos hívó szó az életképes, az idő próbáját kiállni képes kezdeményezések esetében. Maga a Pécs2010 program is ennek hiánya miatt lett kevésbé sikeres. A hibákból azonban tudni kell tanulni, és ebben a képességben van az igazi potenciál. A kapcsolatháló azoknak az egyéni vagy kollektív beruházási stratégiáknak a terméke, amelyek tudatosan vagy öntudatlanul olyan társadalmi kapcsolatok megteremtésére és fenntartására irányulnak, amelyek előbb-utóbb közvetlen haszonnal kecsegtetnek. Gondoljunk csak arra, hogy egy csoportokhoz való tartozásból anyagi profitok származhatnak, mint például a szívességek, szimbolikus profitok. Ahhoz azonban, hogy ez strukturálisan integrálódjék egy adott

társadalomba, az intézményesítési rítusok szükségesek. A csoporttagoknak egyrészt szabályozniuk kell, hogyan válhat valaki taggá, másrészt mindenekelőtt azt is, hogy hogyan válhat valaki a csoport képviselőjévé. Pécsen 2010 kapcsán elindult egy izgalmas potenciált magában rejtő kezdeményezés, aminek legnagyobb aduja, hogy lehetőséget ad a különböző vélemények megismerésére, eltérő álláspontok ütköztetésére, azzal a céllal, hogy a nyilvánosság elé idézzen érdeklődésre számot tartó ügyeket, és felhívja a figyelmet arra, hogy miről is lehetne gondolkodni. A kapcsolati hálón kívül egy másik nagyon fontos kritériuma a jól működő közösségeknek a vitakultúra¹⁵³. Amikor érezhető annak az ereje, hogy véleményünket becsatornázták olyan fórumra, ami nyilvános, ezáltal látható. Ettől kezdve csak egy lépés, hogy hányan veszik észre, ez pedig már a láttatás kérdése. Ez egyre inkább jellemző tendencia lesz, és benne nagy szerepe van az újtóknak, a civil tőke birtokosainak. Patartics Zorán¹⁵⁴ úgy fogalmazott, hogy szakítani kellene az áthárító társadalom jegyeivel, és végre felelősséggel lenni a nyilvánosságra számot tartó ügyekben is. Ehhez az új hozzáálláshoz új nyilvánosság szükséges, aminek másabb fórumai a hatékonyabbak, mint korábban. Aki ezekkel hatékonyan tud élni, sokkal inkább lesz képes láttatni magát, mint az, aki nem tudja kihasználni az új technológiák által biztosított lehetőségeket. Várható, hogy megváltoznak a társadalomban a hatalmi és egyenlőtlenségi viszonyok és átalakul a hatalom szerkezete: a társadalmi hatalom egyre inkább az információ, a tudás feletti hatalomtól válik függővé, ami társadalmi makrostrukturális változásokat generál. Ezt a tendenciát maga mellé állítja az, aki újtó. A civil tőkével bírók előnyben vannak, hiszen nincsenek olyan merev intézményi/adminisztratív korlátok közé szorítva, mint például a politikai mező tagjai, ahol a civil tőke nem annyira jellemző, vagy legalább is nem a legfőbb tőke. Jellemző, hogy egyre inkább megváltozik a társadalomban szükséges tudás tartalma és mennyisége, új tudáshierarchia alakul ki a társadalomba, és nőhet a szakadék az új kultúrából, az új kommunikációs lehetőségek-ből kizártak és a hozzáférők között. Az újfajta hierarchia megváltoztatja a centrum/periféria határait, ami egyrészt vezethet a globális demokratizálódás irányába, de más olvasatban vagy éppen ezzel párhuzamosan elmélyítheti a digitális szakadékot nemcsak egyes társadalmakon belül (és a globális társadalomban is).

Az Európa Kulturális Fővárosa–Pécs2010 program – bár több szempontból nem sikertörténet – pozitív üzenetének, egyben hozadékának számít az, hogy a kirekesztett állapotban lévő civil szféra képes volt új erőre kapni, majd a programév után is ki tudott lépni a nyilvánosság zónájába. Még fontosabb ennél talán az, hogy a 21. századi technológiákat magas szinten alkalmazta, de

¹⁵³ http://ekf.afal.hu/vitassuk_meg

¹⁵⁴ <http://ekf.afal.hu/> oldal kitalálója és megvalósítója, a Kis esti viták szervezője Pécsen.

ugyanúgy élt a személyközi kommunikáció adta lehetőségekkel is. Innovatív és emberléptékű. Mindez egy demokratizálódási folyamatot jelez, amely lehetővé teszi, hogy a különböző egyének és csoportok az őket érdeklő és érintő szinteken vehessenek részt a nyilvánosságban. Lehetővé teszi a kommunikáló ember számára, hogy aktívan, mindenkori szükségletei és igényei szerint, az adott kommunikációs helyzetben legadekvátabb kommunikációs csatornákat felhasználva a számára legcélravezetőbb szintű nyilvánosságokba kapcsolódjon be. A civil tőkével bíró szellemi potenciál Pécsen olyan szabad, nem központosított nyilvánosságot teremtett meg, aminek segítségével mindenféle – a közbeszéd tárgyát képező – információ, adat, kulturális termék, emberi kapcsolat elérhető. A résztvevő így esélyt kap az interaktivitásra, az állandó jelenlétre, lehetővé válik számára a szakmai, a politikai és a civil szervezetekben való részvétel (Glózer, 2006). Ebben az új helyzetben megvalósulhat a demokratikus nyilvánosság normatív elve: az egyének és csoportok véleményének plurális megjelenése és hozzáférhetősége, a hatalom különböző szintjeinek többoldalú, nyilvános kontrollja, az emberek különböző szélességű csoportjainak hatékony kommunikációja, az őket érdeklő, érintő kérdések megvitatása. Esély van arra, hogy a különböző társadalmi csoportok közötti konszenzus megteremtésének lehetősége valósággá legyen. A különböző szintű nyilvánosságok létrejöttével elvileg megteremtődik a lehetősége annak, hogy az aktívan résztvevő polgárok vitáiban a hatalom különböző intézményeire vonatkozó kritikai potenciál növekedjen, de nincs kizárva az a fejlődési út sem, amelyben még tovább polarizálódik a társadalmi kommunikáció. A fejlődés útját széleskörű vitákban volna célszerű kidolgozni, amelyekben fontos szerepet kaphatnának a tudományok képviselői, és az aktív polgárok és az ő különböző szintű szervezeteik. A nyilvánosság akkor tölti be leginkább a szerepét a modern társadalmakban, ha az egyéneket érintő és érdeklő témák napirendre kerülhetnek és azok megvitatását nem korlátozhatják. Minél dinamikusabb egy társadalom fejlődése, minél bonyolultabbak a világgal való kapcsolatai, annál inkább megnő az új ismeretek jelentősége, annál fontosabbá válik az újdonságok befogadására való készség, nyitottság. Az újdonságok iránti fokozott igény miatt olyan intézmények keletkeztek, amelyeknek kizárólagos vagy egyik legfontosabb feladata, hogy az újdonságok közvetítője legyen. Ezzel összefüggésben megállapítható, hogy a Pécs2010 Európa Kulturális Fővárosa program kudarcos jellegét az okozta, hogy nem engedték nyilvánosságra azokat a tényeket, adatokat, amelyek „hűsbavágóak” voltak, az adófizetők pénzét vitték. Ezzel szemben volt egy (menedzsment és politika által) generált kommunikáció, ami a hamar kialakult negatív hírspirált néha még inkább erősítette, mintsem tompította volna, mert a legfontosabb üzenet, hogy ez a program a civileké, a civilek kizárásával elveszett, azaz hiteltelenné vált a küldetés.

Felhasznált irodalom

- A batártalan város* (2005): Európa Centrum Kht.
- Adam Smith (1959): *A nemzetek gazdagsága*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Angelusz Róbert (1995): *Kommunikáló társadalom*. Ferenczy Kiadó, Budapest.
- Angelusz Róbert (2007): Média, nyilvánosság, közvélemény – Szöveggyűjtemény, Gondolat Kiadó.
- Belussi, F. – Sedita, S R (2008): *The management of 'events' in the Veneto performing music cluster: bridging latent networks and permanent organisations* in. Cook, P. – Lazzeretti, L. 237-258.
- Bourdieu Pierre (1987): A politikai mező. In: *Valóság*. Vol. I.110-120.
- Bourdieu, Pierre (1971): Osztályhelyzet és osztálypozíció. In: *Francia szociológia* (szerk.: Ferge Zsuzsa). Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest,. 402-433.
- Bourdieu, Pierre (1997): A közvélemény nem létezik. In: *Szociológiai Figyelő*. Vol. I-II. 136-145.
- Bourdieu, Pierre (2000): A mezők logikája. In: *Szociológiai irányzatok a XX. században* (szerk.: Felkai, Némedi, Somlai). Új Mandátum, Budapest. 418-430.
- Bourdieu, Pierre (2008): *A társadalmi egyenlőtlenségek újratemelődése – Tanulmányok*
- Böckenförde, E. W. (1976): Die Bedeutung der Unterscheidung von Staat und Gesellschaft im demokratischen Sozialstaat der Gegenwart. In: uő.: *Staat, Gesellschaft, Freiheit*. Frankfurt am Main, 190. és köv. l.
- Coleman, James S. (1988): *Social Capital in the Creation of Human Capital, The American Journal of Sociology*, Vol. 94, Supplement: Organizations and Institutions: Sociological and Economic Approaches to the Analysis of Social Structure. S95-S120.
- Cooke, P. – Lazzeretti, L (2008): *Creative Cities, Cultural Clusters and Local Economic Development*. Edwar Elgar, Cheltenham, Northhampton
- Császi Lajos (2003): A média tabloidizációja és a nyilvánosság átalakulása. In: *Politikatudományi Szemle* Vol. II. 157-172.
- EC (2009): *European capital of culture: the road to success*. Brussels.
- Elemző értékelés a Pécs 2010 Európa Kulturális Fővárosa program tapasztalatairól* (2011) *Ex-post evaluation of 2010 European Capitals of Culture – Final Report of the European Commission*. Directorate for Education and Culture, Ecorys, Brussels, 2011
- Giddens, Anthony (2005): *Elszabadult világ*. Napvilág Kiadó.
- Glózer Rita (2006): A nyilvánosság modelljének alakváltozásai a rendszerváltás utáni évtizedben. In: *Jel-kép*, Vol.I. 3-19.
- Habermas, Jürgen (1993): A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltozása. Századvég Kiadó.

- Habermas, Jürgen (1971): *Die klassische Lehre von der Politik in ihrem Verhältnis zur Sozialphilosophie*. In: *Theorie und praxis* (1963). Frankfurt am Main.
- Hadas Miklós (2001): *Pierre Bourdieu, a totális szociológus*. Magyar Lettre Internationale, Vol.I. 13-17.
- Hahn Hajnalka (2012): *Pécs2010 Európa Kulturális Fővárosa irányításszerkezetének kialakulása és formálódása a hatalmi játszmák árnyékában*. OTKA (K 81571. 2010-2012.).
- Heller Mária (2001): Új kommunikációs helyzetek és szükségletek: Ahierarchikus nyilvánosságok kialakulása. In: *Mobil információs társadalom – Tanulmányok* (szerk.: Nyíri Kristóf). MTA Filozófiai Kutatóintézet, Budapest.
- Heller Mária – Rényi Ágnes (1996): *A nyilvános kommunikáció szociológiai modellje*. In: *Jel-kép*. Vol. IV.
- Meyrowitz, Joshua (1986): *No sense of place*. New York-Oxford
- Monitoring form, European Capital of Culture – Pécs2010. Pécs2010 Management Centre Public Benefit Company, Brussels, 21 November 2007.
- Monitoring form, European Capital of Culture – Pécs2010. Pécs2010 Management Centre Public Benefit Company, Brussels, 30 January 2009.
- Palmer Robert (2004): *European cities and capitals of culture*. Palmer/Rae Associates, Brussels
- Palmer, Robert – Richards, Greg – Todd, Diane (2011): *European Cultural Capital report*. 3.Palmer/Rae Associates, Atlas. Tram Issue 3. Arnhem
- Palmer, Robert – Richards, Greg – Todd, Diane: *European Cultural Capital Report 4*. Association for Tourism and Leisure Education, Arnhem, 2012.
- Palmer, Robert – Richards, Greg: *European Cultural Capital Report 2*. Association for Tourism and Leisure Education, Arnhem, 2009.
- Pálné Kovács Ilona (2012): *Kulturális fővárosok Európában, kihívások a kormányzatok számára*. OTKA (K 81571. 2010-2012.).Pécs.
- Putnam, R. D. – Leonardi, R. – Nanetti, R (1993): *Making Democracy Work. Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton University Press, Princeton
- Somlyódy Nóra (2010): *A Balkán kapuja?* – (Pécs Európa Kulturális Fővárosa). Kalligram.
- Takáts József (2011): *Az újragondolt város* (EKF-iratok). Publikon Kiadó, Pécs.
- Tarrósy István (2011): Az együttműködés politikai kultúrájának sajátosságai. In: *Civil Szemle* No. 3. 29-41.
- Trócsányi András (2008). A kulturális gazdaság szerepe a városok megújulásában – Pécs adottságai és esélyei. In: Pap N. (szerk.): *Kultúra – Területfejlesztés*. Pécs – Európa Kulturális Fővárosa 2010-ben. In: *Geographica Pannonica Nova* 2. PTE FI. Imedias Kiadó, Pécs, 231-244.
- Zongor Attila Árpád (2008): *Az Európai Unió kulturális politikája az elméletben és a gyakorlatban*. Ph.D-disszertáció, Budapesti Corvinus Egyetem, Nemzetközi Kapcsolatok Ph.D. Program, Budapest.

Internetes hivatkozások

- 2012/0199 (COD) Proposal for a Decision of the European Parliament and of the Council establishing a Union action for the European Capitals of Culture for the years 2020 to 2033
- Angelusz Róbert (1983): A közvélemény fogalma és szerkezete. In: Angelusz Róbert: Kommunikáló társadalom. Gondolat, Budapest. 40-85. PTE Kommunikáció és Médiatudomány Digitális Könyvtár
- Angelusz Róbert (1983): A társadalmi nyilvánosság kommunikációs rendszere. In: Angelusz Róbert: Kommunikáló társadalom. Gondolat, Budapest. 7-39. PTE Kommunikáció és Médiatudomány Digitális Könyvtár
- Az Európai Parlament és a Tanács 1419/1999/EK határozata (1999. május 25.) a Kultúra Európai Fővárosa eseménysorozat 2005–2019. évekre szóló közösségi cselekvési programjának megállapításáról
- Az Európai Parlament és a Tanács 1622/2006/EK határozata (2006. október 24.) az Európa kulturális fővárosa eseménysorozat 2007–2019. évekre szóló közösségi fellépésének megállapításáról
- Bajomi-Lázár Péter: Manipulál-e a média? http://www.mediakutato.hu/cikk/2006_02_nyar/04_manipulal-e_a_media/02.html
- Bernhard Peters: A nyilvánosság jelentése
- Bognár Szilvia – Kovács Laura: A világ egy városban – Liverpooli EKF-tapasztalatok
- Császi Lajos: A média tabloidizációja és a nyilvánosság átalakulása *Elemző értékelés a Pécs2010 Európa Kulturális Fővárosa program tapasztalatairól* http://eugyintezes.pecs.hu/static/tempPdf/ekf_elemzes.pdf
- Glózer Rita: Kihívások és kockázatok a civil szervezetek működésében, <http://www.magyarpaxromana.hu/kiadvanyok/csalad/glozer.htm>
- http://civilforumlap.files.wordpress.com/2011/07/cf2006_2_web.pdf
- http://ec.europa.eu/culture/our-programmes-and-actions/doc/ecoc/2010_panel_monitoring_report1.pdf (Letöltve: 2013. október 2.)
- http://ec.europa.eu/culture/our-programmes-and-actions/doc/ecoc/2010_panel_monitoring_report2.pdf (Letöltve: 2013. október 2.)
- <http://ec.europa.eu/culture/our-programmes-and-actions/doc/ecoc/ec-proposal-hu-post-2019.pdf> (Letöltve: 2013. szeptember 29.)
- <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CONSLEG:1999D1419:20040501:HU:PDF> (Letöltve: 2013. szeptember 29.)
- <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:304:0001:0006:HU:PDF> (Letöltve: 2013. szeptember 29.)
- http://index.hu/kultur/klassz/2010/09/23/nem_tetszik_a_pecsi_puspoknek_a_nokiallitas/
- http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100189.TV

- <http://www.bama.hu/programajanlo/program/koncert/17553>
<http://www.c3.hu/~szf/Szofi97/Sz97-03/Sz97-03-Area-1.htm>
http://www.civilszemle.hu/downloads/cikkek/2011/28szam_2011_3_Sebesteny_5-27.pdf
http://www.civilszemle.hu/downloads/cikkek/2011/28szam_2011_3_Sebesteny_5-27.pdf
http://www.dti.rkk.hu/hu/tudomanyos_tevekenyseg/hazai_kutatasok.html
<http://www.filozofia.bme.hu/sites/default/files/anyagok/674/Peters%20-%20A%20nyilv%C3%A1noss%C3%A1g%20jelent%C3%A9se.pdf>
<http://www.moderngeografia.eu/?p=961>
<http://www.publikon.hu> (Letöltve: 2013. október 3.)
http://www.socio.mta.hu/dynamic/CsasziL_A_media_tabloidizacioja_Pol_Szemle.pdf
 Jablonszky László: „Hiszek a demokráciában”, interjú Fejtő Ferencsel http://www.complex.hu/magazin/complexmagazin_2004_9_10003_191.pdf
 Javaslat – Az Európai Parlament és a Tanács határozata az Európa kulturális fővárosai kezdeményezés 2020–2033. évekre szóló uniós fellépésének létrehozásáról /* COM/2012/0407 final - 2012/0199 (COD) */
 Kunszt Márta: Az Európa Kulturális Fővárosa Pécs 2010 irányítási szerkezetének kialakítása és formálódása 2004-2006 között. OTKA (K 81571. 2010-2012.), 2012.
 Rapport de la Commission au Parlement Européen, au Conseil et au Comité des Régions, Évaluation ex post de la manifestation Capitales européennes de la culture 2010 (Essen pour la Ruhr, Pécs, Istanbul), Bruxelles, le 20.12.2011 COM(2011) 921 final
 Report of the First Monitoring and Advisory Meeting for the European Capitals of Culture 2010, Issued by The Monitoring and advisory Panel for the European Capital of Culture (ECOC) 2010, December 2007
 Report of the Second Monitoring and Advisory Meeting for the European Capitals of Culture 2010, Issued by The Monitoring and advisory Panel for the European Capital of Culture (ECOC) 2010, June 2009
 Robert D. Putnam: A prosperáló közösség. A társadalmi tőke és a közélet

Konferencia előadás

- Koltai Zoltán: Egy „határtalan város” korlátai – Változott-e az EKF Pécs 2010 program megítélése? Generációk diskurzusa a regionális tudományról, Győr, 2012. november 23. Széchenyi István Egyetem

8. KOVÁCS ÉVA: AZ EURÓPA KULTURÁLIS FŐVÁROSA– PÉCS2010 PROJEKT KOMMUNIKÁCIÓJÁNAK ELLENTMONDÁSAI

Bevezetés

A Pécs2010 Európa Kulturális Fővárosa program belső és külső kommunikációs nehézségeit nemcsak a feladat nagysága, hanem a többszintű kormányzás csapdái, a helyi politikai és kulturális közéleti szereplők közti feszültségek is fokozták. Az okok keresése mellett fontos a törvényszerű és elkerülhető folyamatok megkülönböztetése.

„A jelenkor vizsgálata – a történelem pereme – és ennek önmérsékletre kell intenie. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy bizonyos jelenségek a vizsgálataink során csak feltételezések. Nem láthatóak még némely jelenségek következményei, a hatások csak körülírhatóak, de nem egyértelműek.” – hangsúlyozza Sipos Balázs, Média és demokrácia Magyarország című 2010-es munkájában. Gondolatai számomra is meghatározóak e tanulmány során.

Kiinduló helyzet

„Pécs a többszintű kormányzás csapdájában” kutatási program teljes egészében hat nagy témát ölel át, melyek közül a politikai kommunikáció területe, a politikai diskurzus, hasonlóan a többi témához olyan hipotéziseken alapul, melyeket érdemes mindjárt az elején nyomatékosítanunk:

Az Európa Kulturális Fővárosa–Pécs2010, program során a politikai kommunikáció és argumentáció, mind országos, mind helyi szinten jellemzően nem strukturált, nem elég körültekintő, legfőképpen azért, mert nem előzi meg kellő tervezés, stratégiai gondolkodás. A kommunikáció vonatkozásban nem lelhető fel komoly szakértői előkészítés és az ennek megfelelő végrehajtás. Alapvetően megfigyelhető, hogy társadalmi ügyek, még ha civil tőről is fakadnak, megvalósulásuk minden egyes fázisában jelentősen átpolitikálódnak. Annak ellenére, hogy a politikai argumentáció lényegével éppen ellentétesen zajlanak a különböző területeket érintő diskurzusok. A hazai mediatizált politikai kommunikáció világában a párbeszéd, a strukturált viták, az együttműködések érdemi kommunikációja silány, a megvalósult programok minőségére, társadalmi és gazdasági hasznára vonatkozóan jelentős hiányérzet és egyben űr marad utá-

nuk. A megfogalmazott gondolatok kommunikációra és politikai diskurzusra vonatkozó részei meghatározták a téma feldolgozásának keretét, kontextusát.

Minden társadalmi program, így az EKF sikere is markánsan attól függ, hogy a helyi közösség mennyire érzi magáénak, civil szervezeteiken keresztül részt tudnak-e venni a döntések előkészítésében, majd azok végrehajtásában, véleményeiket érdemben megfogalmazhatják-e és azzal képesek-e befolyásolni a további folyamatokat.

Konkrétan a szervezeti kommunikáció vonatkozásában a belső és a külső kommunikáció segítette-e a Pécs 2010 EKF sikerét, társadalmi elfogadottságát?

Tanulmányomban ezekre a kérdésekre próbálok meg választ adni a politikai kommunikáció, a szervezeti kommunikáció, tágabb értelemben véve a politikai kultúra vonatkozásában.

A magyarországi politikai kultúra a rendszerváltást követő több mint két évtized alatt változott ugyan, de ennek mélységét kétségekkel, kérdésekkel vizsgálhatjuk csak. A változások sodrában a pécsi EKF különleges helyet foglal el a politikai diskurzusban, ugyanakkor jelentős kísérlet egy újszerű együttműködési kultúra kialakítására a politikai vezetés, a civil szféra és a kulturális elit között.¹⁵⁵

Emellett az elmúlt két évtizedben fellelhető nemzeti kulturális stratégiák mindegyikében megfogalmazódik a Magyarországon egyre növekvő kulturális esélyegyenlőtlenség kérdése és ezzel együtt a decentralizáció szükségessége is hangsúlyos szerepet kap. Éppen ezért a Pécs2010 EKF program elemzése jelentős szerepet játszhat a decentralizációs folyamatok tervezésén túl, a végrehajtáshoz kapcsolódó pozitív és negatív folyamatok feltárására, elemzésére.

Politikai kultúra az együttműködés és a bizalom kontextusában

A politikai kultúra formálódásában kollektív szinten a történelmi tradíciók, a politikai közösséget ért kollektív élmények játszanak hosszú távon is maradandó szerepet. A tradíciók és a kollektív élmények dimenziójában a magyarországi örökség talán úgy jellemezhető röviden, hogy az állam szerepe a gazdasági-társadalmi modernizációban kiemelt jelentőségű, de a politikai integráció alacsony foka miatt az állammal kapcsolatos attitűdök ambivalensek; egyszerre jellemzi őket a várakozások magas foka és a bizalom alacsony szintje (Körösenyi, 2013).

A politikai kultúra nem más, mint a politika szubjektív dimenziója. Gyakorlati megvalósításban ez azt jelenti, hogy azonos intézményi keretek között más-más döntés, más-más eredményhez vezet különböző országokban, mert eltérő politikai kultúra mentén zajlanak az egyes közpolitikai folyamatok.

¹⁵⁵ Lásd részletesen a második fejezet tanulmányait.

Tovább árnyalja a képet, hogy a politikai kultúra egy tanulási folyamat, politikai szocializáció eredményeképp keletkezik és strukturálisan változik. Érik spontán és intézményesített hatások együttesen, épülhet közvetlen tapasztalatokra és történelmi hatásokra egyaránt.

A magyarországi rendszerváltás előtti és utáni politikai folyamatok vizsgálata a politikai kultúra kontextusában mindennek remek iskolapéldája.

Az európai nemzetállamok a politikai konfliktusokra éppen az eltérő politikai kultúrájuk miatt különböző válaszokat adnak. A posztszocialista országokra, így ránk is jellemző – a sajátos szolidaritásra épülő –, hierarchikus és bürokratikus rendszer, felruházva adminisztratív eszközök sokaságával.

Az eddig vázolt elméleti kereteket érdemes sorra megvizsgálni a pécsi kulturális főváros projekt vonatkozásában ahhoz, hogy választ kapjunk a kérdésre, sikeres volt-e a program a helyi társadalom számára és a tapasztalatai hordoznak-e olyan speciális elemeket, amelyek tanulságként szolgálhatnak a jövő számára?

Az Európa Kulturális Fővárosa–Pécs2010 (EKF) címhez kapcsolódó folyamatok alapötlete sokrétű kiindulópontot sejtet, a pécsi kandidálás alapötlete egyértelműen civil töről fakad, népszerűen szólva alulról jövő kezdeményezés. Mint arra már több fejezet utal, Takáts József Élet és Irodalomban publikált írása 2004-ben kiemelte a pályázat elindításának lehetőségét a helyi kontextusból és országos láthatóságot teremtett. Ezt követően azonban az események jelentősen felgyorsultak, hiszen magára a pályázat megírására gyakorlatilag két hónap állt rendelkezésre.

Itt mindjárt meg is állhatunk egy pillanatra és leszögezhetjük, hogy leginkább az idő hiánya és az ad hoc jellegű munka eredményeként már az induláskor sem épült ki egy olyan jellegű, szélesebb együttműködés és közös kommunikáció, amely akár csak a város kulturális elitjének összefogásán alapult volna.

A Wilson-féle „gyémánt” modell kommunikációs megközelítése – az állam, a magánszektor, a civil szféra és az egyetemi-akadémiai világ – szereplői mindegyikének vonatkozásában elvárta volna a sajátos kommunikációs formákat és csatornákat és egyben a korábbtól eltérő politikai kultúrát kívánt volna szintén mindegyik szereplőtől (Wilson, 2003). Már az indulás pillanatában mindez hamvába dőlt elvárás volt, hiszen a már rögzült, testet öltött politikai kultúra megváltoztatásához rengeteg időre és számos modernizációs kísérlet lebonyolítására van együttesen szükség ahhoz, hogy jelentősebb változást lehessen elérni. Nem is beszélve a rendszerváltás óta megfigyelhető általános jellegű átpolitizáltságra a hazai közéletben, amely nem kímél sem társadalmi, sem szakmai ügyeket és – véleményem szerint – a kontraszelekció melegágya.

A megszokottól eltérő együttműködési kultúrára lett volna szükség a pécsi program esetében is, ami lényegileg a következőket jelenti: az egyes társadalmi

szereplők képesek legyenek különböző érdekeiket és értékeiket összehangolni egy közös kommunikációs térben.

Az új együttműködési kultúra hangsúlyozása arra hívta fel a figyelmet, hogy egyrészt maga az EKF program olyan összetett és akkora kihívás, amely a társadalom valamennyi szektorában tevékenykedő, amúgy a mindennapok létében élő szereplő részvételével számol. Másrészt az EKF cím segítségével tervezhető, a városiasság újbóli felfedezésével járó változás hosszú távú mozgatórugóját kell, hogy adja. A Pécsen tervezett kulturális alapú paradigmaváltás szorosan összefonódott ezen együttműködési kultúra elméletének használatával (Tarrósy, 2011: 30).

A nemzeti, kétfordulós pályázati eljárás végén, amikor 2005. október 19-én kihirdették Pécsset, mint a győztes várost, az elsősorban *A határtalan város* elnevezésű pályázati anyagnak volt köszönhető. Bár a szakmai zsűri döntése egyértelmű volt, mégis a győzelem pillanatában – mintegy a sors fintoraként – Pécs győzelmét többen nem a pályázat érdemének, hanem a helyi politikai elit – kiemelten a polgármester – lobbizásának, politikai alku eredményének tartották. Ez a jelenség előrevetítette a pályázat megvalósításának későbbi problémáit és konfliktusokat idézett elő a folyamatokban.

Itt kell felhívni a figyelmet arra a mélyen kelet-európai jelenségre, hogy nem csupán a vesztes pályázók köreiből terjedt el az eredmény interpretációjának ez a – nyilvánosan megismerhető és összehasonlítható, valódi teljesítményt neglígáló – változata, hanem maguk a helyi politikusok is erősítették ezt a kétes értékű mítoszt (Pilkhoffer, 2011). Az előkészítés éveiben 2006-tól kezdődően – a kezdeti eufórikus hangulat után – viszonylag gyorsan történt a „kijózanodás”, más szóval a magyar realitások felszínre kerülése. Ezeket az éveket (2006-2009) már markánsan meghatározta az általános bizalmatlanság, mind az egyes társadalmi szereplők, mint a teljes program egésze iránt. Fokozatosan kirajzolódott a kormányzati szint dominanciája, majd ennek irányításával kialakult egy kikényszerített együttműködési forma, amely összességében a vertikális és horizontális valamint a formális és informális hálózatok működésében és kommunikációjában folyamatosan kialakította a bizalmatlanság intézményét. Eredetileg ugyanis az EKF projekt olyan modernizációs kísérletnek indult, amelyben a már többször említett négy helyi társadalmi szereplő – az önkormányzat, a magánszektor, a civil szféra és az egyetemi-akadémiai világ – közötti kommunikáción, partneri kapcsolat minőségén múlik a siker.

Ruzsa Csaba a Pécs2010 Menedzsmentközpont igazgatója a következő módon beszélt erről, egy vele interjúban: „*Minimum három sikertényezőt fel lehet sorolni a pécsi EKF program kapcsán. Sikeres akkor a program, ha Pécs újra nemzetközileg a térképre kerül, mind kulturális mind turisztikai szempontból.*”

Sikeres akkor a program, ha minél több pénz tud itt maradni a beruházások révén. Valójában azonban a siker alapköve az, hogy a pécsiek elfogadják és szeressék ezt, mert egyébként sem a turisztika, sem a statisztika, sem a beruházott milliárdok nem segítenek semmit.

Ha a pécsiek ehhez úgy állnak hozzá, hogy ez nem jó, akkor az a turista, aki idejön, nem fog többé visszajönni és ezt nem lehet még egy kiváló PR kampánnyal sem átfordítani sikerre.’¹⁵⁶

Bizalomvesztés – kommunikációs deficit

A bizalom vagy a bizalmatlanság ezzel összefüggésben az állampolgári aktivitás vagy passzivitás kulcs kérdése a társadalmi tőkéhez kapcsolódó párbeszédnek. Az egyes társadalmi szereplők aktivitását tekintve, akár szervezetekről, akár egyenekről beszélünk, ha ideális megközelítésből vizsgáljuk, akkor a tevékenységük mögött bizalom, kölcsönösség és együttműködés húzódik meg, tehát az emberi kapcsolatoknak egy olyan áttételeken és kölcsönös függőségeken alapuló láncolata, amely jelentős társadalmi erőforrásként értékelhető, illetve mobilizálható. Lényegében ezt szokták összefoglaló néven társadalmi tőkének nevezni (Kákai, 2009: 112).

Alacsony szintű társadalmi tőke mellett – ez jellemzi hazánkat is – viszont politikai diszfunkciók alakulhatnak ki: centralizált igazgatás, bürokratizálódás, nem hatékony helyi önkormányzatok, korrupció, kettős morál. Ez utóbbi azt jelenti, hogy más viselkedési szabályok érvényesülnek a családon és a baráti körön belül, mint azon kívül (Orbán, 2005: 59).

Az eddigieket támasztja alá az EKF kulturális igazgatójával, Szalay Tamással készült interjú részlete is: „Az nem lett az elején tisztázva, hogy az EKF, az egy független történet, és hogy ez pontosan itt nálunk mit is jelent. Ez nyilván nem Pécs hibája, meg nem a menedzsment hibája, hanem ez az általános politikai kultúra hiánya. Nincsenek meg azok a párbeszédok, platformok a civil lakosság és a politika között, vagy még nem voltak meg akkor, amikor indult az egész történet, ahol ki lehetett tenni az asztalra mindent és rendes, érdemi vitában eldönteni azt, hogy pontosan mit is jelent például a menedzsment központ. Mi a feladata, mit jelent a függetlensége és a politikai döntéshozók pedig mit indukálnak maguknak. Egyébként erre most sem tudok válaszolni, mert ez egy nagyon nehéz kérdés, hogy lett volna az ideális. Egy ilyen EKF-ben, ahol ilyen nagyon erősen összekötődik a program a beruházásokkal akár EU-s szinten is érdekes vitaalap lehet. Az EU nagyon szorgalmazza az EKF-ek függetlenségét, ugyanakkor a fenntarthatóságát is és a kettő között azért erős ellentmondás feszül. Igazából akkor fenntartható szerintem egy EKF, pláne itt Kelet-Európában, hogyha az szorososan kötődik meglévő politikai intézményrendszerekhez is.

¹⁵⁶ Az interjút Kunszt Márta készítette, 2010. szeptember 28-án.

Ilyen szempontból ezt nagyon nehéz megválaszolni, hogy milyen feszültség van a politika és a szakmai döntéshozók között.”

A tisztázott és strukturált feltételrendszerben működő partnerség lényege a bizalom, ami az együttműködés alapja. Elősegíti az egyén társadalmi részvételét, amely összességében társadalmi tőkét teremt, ami alapvetően azt a célt szolgálja, hogy az emberek számukra fontosnak tartott közös ügyek mentén a leghatékonyabb érdekérvényesítésre legyenek képesek.

EKF mint a közösség ügye

A gyakorlatban az EKF irányításának modellje, vagyis a többszintű szervezeti irányítás a kommunikáció és a bizalmon alapuló együttműködés vonatkozásában, akár az egyes szintek, belső, egymás közötti, akár a teljes külső kommunikáció vonatkozásában rengeteg nehézséget hozott.

A holland NRC Handelsband nevű napilapban 2007-ben megjelent egy cikk, amelyben Bert van Meggelen a 2001-es rotterdami EKF intendánsa és művészeti vezetője, majd a pécsi pályázat nemzetközi tanácsadója nyilatkozott. Ő így látta ezt a helyzetet: *„Budapestben található az ország vezetési vízfeje, a többi rész pusztaság. A kormány paternalistán viszonyul a dolgokhoz és nem bízik abban, amit Pécsen tesznek.”*

Véleményem szerint az interjú elkészítése után ennyi év távlatából sem lehet pontosabban rávilágítani a pécsi EKF, mint a többszintű kormányzás csapdájában végrehajtott kísérlet markáns összefüggéseire és tanulságaira.

Az EKF projekt kommunikációs nehézségeinek taglalásában jelentős szempont az országos szint kapcsolata a helyivel, a kormányzati bizalom, de leginkább bizalmatlanság jelenléte a helyi szinteken és viszont. A pécsi történetben hiányoztak azok a valóságos hidak, amelyek a helyi szinteket összekötötték volna az országos hatalmi centrummal (Tarrósy, 2011: 32). Az erős állami szerepvállalás jelentősen befolyásolta például a Hungarofest Kht. és a Pécs2010 Menedzsment Központ napi együttműködését, a helyi politika érdekérvényesítését, a helyi kulturális intézmények szerepvállalásának minőségét és a civil szervezetek tevékenységét.

A vizsgált társadalmi jelenségeken túl gazdasági szempontból az EKF nagy esély volt a turisztikai vonzerő fejlesztésére, a meglévő kulturális intézmények megerősítésére, új funkciókkal való megtöltésére, olyan új intézmények létrehozására, amelyek bekapcsolják a várost és a régiót a nemzetközi művészeti kommunikáció hálózatába és piacába. Közös hiányérzetünk nem megalapozatlan.

Kommunikáció, a diskurzus lételeme

A pécsi EKF szervezeti és irányítási leírása során a politikai kultúra, szorosabban bizalom kérdésének vizsgálata mellett az eredményesség illetve eredménytelenség másik komponense a kommunikáció, melyet alapvető hipotéziseink mentén elemzünk.

A szervezeti kommunikáció meglehetősen összetett kérdéskör. Egyrészt lételemünk és napi gyakorlatunk is egyben, másrészt szervezeti szempontból vizsgálva olyan tervezett tevékenység, melynek eredményeként nagyon komoly befolyás alakítható ki adott ügyek mellett vagy ellen az alapvető kommunikációs funkción, az információ adás-vételén túl.

A Pécs2010 EKF kommunikációs tevékenységének vizsgálata során fontos a programhoz kapcsolódó irányító és végrehajtó szervezetek belső és külső kommunikációját egyaránt górcső alá venni.

A szervezeten belül működő (intern) kommunikáció formális és informális csatornákon, vertikálisan és horizontálisan egyaránt megvalósul. A kifelé irányuló (extern) kommunikáció biztosítja a szervezet szűkebb és tágabb környezetbe történő beágyazódását. Az eredményes kommunikáció, vagyis a hatékonyság csak akkor valósulhat meg, ha pontos tervezés, átgondolt irányítás és rendszeres ellenőrzés, visszacsatolás kíséri a kommunikációs aktusokat.

Az eddig vizsgált témák, mint politikai kultúra, bizalom vagy kommunikáció önmagukban nehezen értelmezhetőek. Társadalmi, politikai, gazdasági és kulturális kontextusban azonban részletesebb képet alkothatunk. A környezeti tényezők az úgynevezett egyedi sajátosságok, mint a szervezeti struktúra, a vezetési stílus és az egyéni kvalitások szintén jelentősen befolyásolják a kommunikációt.

Méhes Márton, aki 2006-2007-ben volt az EKF művészeti igazgatója így értékelt, szintén egy 2010 őszén készült beszélgetés során: *„Kölcsönös fékek és ellensúlyok alapján állt össze ez a rendszer, ami az elv szempontjából nem volt rossz, gyakorlat szempontjából meg nyilván senki sem tudta, hogy jól működik-e majd. Abonyi akkoriban sokan kérdezték: jó ez így? Miért kell ez így? Miért pont ennyi szereplő van? Nekem az volt a meglátásom, hogy ez önmagában egy elég tiszta dolog: van két főfinanszírozó, az egyik az állami szintű a másik városi szintű és mindkettő megbízza a saját 100%-os tulajdonban lévő szervező és pénzügyi lebonyolító cégét, hogy együttműködve vigyék végig az egész programot. A struktúra egyszerűen modellezve ez volt. Két főszereplő, két cége megvalósítja. Az egyik oldalon van a Hungarofest és a másik oldalon pedig Menedzsment Központ.*

A kérdés éppen az volt, hogy ez eddig még rendben van, de magán a cégen belül hol helyezkedik a két alapvetően nagy önállósággal és erős jogosítványokkal felruházott szakmai és építészeti igazgató, valamint ők mennyi önállósággal dolgozhatnak vagy nevezhetik meg a munkatársaikat?”¹⁵⁷

¹⁵⁷ Az interjút Kunszt Márta készítette 2010. szeptember 27-én.

A szervezeten belüli kommunikáció nehézségeit éppen az ilyen és ehhez hasonló szakmai és hatalmi viták nehezítették, amikor az egyszerűnek tűnő szervezeti struktúrák a gyakorlatban sokkal bonyolultabb kérdéseket vetnek fel.

Hogyan változott meg az eredeti elképzelésekhez képest a tartalom, hogyan cserélődtek a program fontosabb irányítói, milyen változások mentén alakult át szinte évente az irányító szervezetek belső struktúrája és hogyan változott a politikai irányítás személyi feltételrendszere, kormányzati és helyi szinten egyaránt?

Az állandó változások mellett vajon mi mentén alakulhatott volna sikereesebben az EKF kommunikációja? Egyetlen választ találtam erre a kérdésre: nem volt meghatározva sem az irányítás, sem a végrehajtás szintjén a közös érdek.

A közös érdek hiányában természetes módon jelent meg kísérő szimptóma-ként a politikai és szakmai megosztottság: *„A megosztottság törésvonalai szétfeszítették a városi önkormányzat szervezetét (testület, pártok, hivatal, intézmények), vákuumba taszították a frontra kitett menedzsmentet és kiábrándították azt az értelmiséget, amelyik természetesen soha nem volt egységes. Fontos azonban hangsúlyozni, hogy egy ilyen „projekt” menedzselése rendkívül nehéz feladat, s más EKF városok sora mutatja, hogy a kudarcok tipikusak. Számunkra azonban a hibák, konfliktusok nem csupán rövid távú problémák válság-kezelésének szükségletét generálták, hanem drasztikusan rontották a hosszabb távú paradigmaváltás esélyeit.”* (Pálné Kovács, 2010).

A közös érdek és az együttműködő megvalósítás hiánya valamint az irányítási szintek mindegyikén fellelhető struktúrátlanság jelentős belső kommunikációs nehézséget hozott, gyakorlatilag a kezdetektől. Összegezve az irányító szervezetek belső kommunikációját jól láthatóak, (utólag) a rendszerszintű hibák.

A nemzeti szintű erőteljes keretek és a politika váltógazdasága, (két országgyűlési képviselőválasztás, két pécsi polgármester halála) mellett a bonyolult párhuzamos EKF-es intézményrendszer, amely nem integrálódott helyi szinten az önkormányzat működési és szervezeti rendszerébe.

Tovább nehezítette a helyi folyamatokat, hogy a meglévő önkormányzati pozíciók és azok az intézmények, amelyek a program előtti évtizedekben rengeteget dolgoztak a pécsi kulturális alapokon és felépítményeken, egyértelműen leértékelődtek és elbizonytalanodtak, pedig véleményük szerint ők képviselték azt az európai kultúrát melynek fővárosa lett Pécs. Itt súlyos kommunikációs problémák is kimutathatók, hiszen a menedzsment csak az önkormányzati fenntartású kulturális intézményekkel alakított ki tényleges párbeszédet.

Az EKF program kommunikációjának politikai sajátosságai

A korábbi megállapításokat érdemes a politikai kommunikáció kontextusában is megvizsgálni, hiszen az EKF program politikai kommunikációjának sajátosságai tovább árnyalják a képet és tovább segítik a folyamatok megértését.

A modern ember számára a tényleges, tapasztalt eseményeken alapuló világkép már csak egy csekély része annak az összetett, tág világképnek, amelynek formálódásában döntő szerep jut a tömegkommunikációs eszközöknek, a médianak.

A média közvetíti az egyén és a való világ között. Azáltal, hogy a való világ történéseinek nagy részét a média közvetíti az emberek számára, formálja az emberek valóságról alkotott elképzeléseit. A média nem csak tükre, hanem alakítója is a dolgoknak, a tömegkommunikáció folyamatában megjelenő mediatisztált valóság és kultúra normákat teremt, amelyek viszonyítási alappal szolgálnak az emberek számára társadalmi cselekvések és jelenségek megítélésében.

A közvélekedés alakulásában a médiumok hatása, az egyes szervezetek kommunikációja, a már régóta ismert és vizsgált jelenségek közé tartozik. A média kulcsszerepet játszik abban, hogy mi kerülhet fel a közgondolkodás napirendjére, mely problémák fontosak, és jó részt a kommunikációs ipar határozza meg, hogyan kell értelmezni az egyes eseményeket. Egyszerre gyakorol hatást a közvélemény számára elérhető témakörökre és a róluk kialakuló attitűdökre.

A közgondolkodásban tárgyalt témakörök megfogalmazásai egyes elitcsoportok retorikai fegyverének tekinthetők, amelyekkel érdekeiket és ideológiájukat támaszthatják alá. Walter Lippmann szerint a média olyan, mint a fényszóró nyugtalanul imbolygó sugara, amely hol az egyik, hol pedig a másik eseményt emeli ki a sötétből (Lippmann, 1922).

Az EKF program külső kommunikációjának vizsgálata során így még nehezebb helyzetben vagyunk, hiszen egyszerre kell elemeznünk az egyes kommunikációs aktivitások kibocsátóját és befogadóját, valamint az üzenetek tartalmát. Mindezeket olyan indikátorok mentén, mint a környezeti tényezők sora, a kommunikátorok attitűdjei és értékei, a befogadók szükségletei és elvárásai, az előítéletek, a megfogalmazott üzenetek tartalma és a kiválasztott csatornák formái vonatkozásában.

A pécsi EKF-ben zajló állandó változások és hatalmi konfliktusok negatívan befolyásolták a stabilitást, mindez következetlenségeket eredményezett a kommunikáció során. Beidegződések és rutinok tették jellemzővé a munkát. A hatalmi rendszerek, politikai klikkek állandó beavatkozásai, az eltérő értékrendek, a bizalom hiánya, a hatalomféltés, és az információ iránti igény helytelen megítélése. Ahogy a közös érdek hiánya fellelhető az EKF kommunikáció-

jában, úgy egy másik kulcs momentum is megfigyelhető a folyamatok érdemleges vizsgálatánál, és ez a motiváció kérdése.

A fentiek összefüggésében nézzük meg, mi játszik nagyobb szerepet az emberek véleményének formálásában a társadalmi hatás vagy a médiahatás, vagyis mennyire lehet sikeres a közélet tematizációja?

Az EKF külső kommunikációja

Az, hogy a média vált a legfontosabb információforrásunkká, önmagában még aligha indokolja a médiahatás kérdésének felvetését, hiszen többé-kevésbé világosan megkülönböztethetjük a tájékoztatást a befolyásolástól.

A tájékoztatás esetében az üzenet címzettje józan megfontolások alapján mérlegel és dönt arról, hogy megváltoztatja-e a véleményét és a magatartását, vagy sem. A befolyásolás esetében viszont az üzenet címzettjének a kommunikátor akaratának megfelelően változik a véleménye és a viselkedése.

A kérdés tehát az, hogy a média képes-e a kommunikátor akaratának megfelelő vélemény- és viselkedésváltozást kiváltani, vagyis – határozottabban fogalmazva – képes-e manipulálni az embereket, azaz képes-e őket anélkül befolyásolni, hogy a befolyásolási szándék tudatában lennének (Bajomi-Lázár, 2006).

Érdekes a Pécs a többszintű kormányzás csapdájában: az EKF című kutatási program részeként készült szociológiai felmérés vonatkozó eredményeit szemügyre vennünk. A kutatás két lépcsőben készült, 2010-ben és 2011-ben, mindkét alkalommal 500 fős mintán. A megkérdezettek minden tekintetben reprezentálták Pécs felnőtt lakosságát. A kutatás eredményeként néhány fontos tényre érdemes felhívni a figyelmet:

- A város lakóinak több, mint fele, azaz 55% részt vett valamilyen EKF rendezvényen, és ezeket jónak (3,9 pont) minősítette.
- A pécsiek döntő többsége (69%) szerint a városvezetés összességében önállóan dönthetett a projekt ügyeiben.
- Az EKF-fel összefüggésben végrehajtott fejlesztések döntő többsége széleskörűen ismert a lakosság körében, Kodály Központ: 90%, Tudásközpont: 88%, Zsolnay Kulturális Negyed: 87%
- A megkérdezettek 60%-a úgy nyilatkozott, hogy a városnak inkább megérte az EKF.

A kutatás eredményei jól tükrözik, hogy a Kulturális Fővárosban és annak vonzáskörzetében élők nagy része összességében pozitívan értékelt: elvárásaikkal összhangban valósultak meg a programok és a fejlesztések. A médiahatások is ezt erősítették.

Hogyan mutatta be a tömegmédiá és a sajtó az EKF-et a nyilvánosság számára?

A kommunikáció vizsgálata során ez a legnehezebben megválaszolható kérdés. Kiindulópontként fontos nyomatékosítani, hogy Pécs láttatása a külvilág felé azért volt problematikus, mert a felvezető években egyrészt csak a problémát lehetett kommunikálni, másrészt pedig nem volt forrása a kommunikáció elindításának. Annak ellenére, hogy a források ugyan elvileg rendelkezésre álltak, már 2006-tól minden évre vonatkozóan, hiányzott a tervezett kommunikációs stratégia, ami alapja lehetett volna a közbeszerzési eljárások elindításának.

A szakmai és politikai vezetőváltásoknak köszönhetően a 2007-re tervezett kommunikációs közbeszerzés egészen 2009 elejéig nem valósult meg. Ez olyan károkat okozott, amelyet az erőteljes 2010-es kommunikációs dömping sem tudott helyrehozni annak ellenére, hogy a kommunikációra fordított keret másfél évre 1,8 milliárd forint volt. Ebből 500 millió forintot a város biztosított, a többi az Oktatási és Kulturális Minisztérium, három nagy területre összpontosítva, nyomdai, vagyis offline kiadványok készítésére, kommunikációs marketingre, vagyis PR-ra és hagyományos médiavásárlásra.

A több mint két év kimaradt lehetőségeit azonban nem lehetett pótolni, sőt az egész kommunikáció egy olyan politikai erőterbe került, amiben a kultúra és a projekt marginalizálódott, az EKF és annak minden fejlesztése politikai harci szintérré vált. Gyakorlatilag erről az ugródeszkáról kellett a 2010-es évet végigcsinálni kommunikációs szempontból is.

A marketingkommunikáció lebonyolítását a Sensation Ügynökség nyerte el, vezető munkatársuk, Kőrössy Zoltán így összegzett: *„Az alapvető fontosságú cél az volt, amikor a kommunikációs stratégiát gyártottuk, és egyben az egész esszenciája az volt, hogy az EKF-en keresztül magát a régiót és Pécsét egy lépcsővel feljebb emeljük.*

Legyen látható, ismert, vágyott és egy kedvelt desztináció minden fajta szempontból. Legyen ez turisztikai, szabadidős, kulturális vagy üzleti lehetőség. Az volt a cél, hogy az itt elköltött pénz valahogy hosszú távon ebbe a régióba folyjon vissza, határon túlról és országon belülről is.

Ugyanakkor azt is látni lehetett, hogy Pécs meglévő infrastruktúrája egy növekedő turizmusra nem állt készen. Munkánk során egy olyan típusú erőmátrix volt a pécsi EKF körül, ahol legalább 6-8 aktor szerepelt folyamatosan.

Önmagában a Minisztérium, az NFÜ és az Európai Unió mint finanszírozók. Benne volt Pécs város és annak aktuális politikai vezetése, a korábbi és az új.

Benne voltak a civilek, akik ebből a szempontból erősek és a pécsi kultúracsinálók. Hát ezért volt nehez a kommunikáció!”¹⁵⁸

¹⁵⁸ Az interjú 2012. február 2-án készíttettem.

A PR kommunikációs megjelenések elemzése során és a tanulságok megfogalmazásakor a legfontosabb észrevétel hasonló a korábbi megállapításokhoz. Egyrészt nem volt megfelelő a tervezés, másrészt az előkészítési időszakban megjelenő negatív híreket nem kezelték megfelelően és nem csak pénzühiány okán, harmadrészt a megfelelő együttműködés ezen a területen is hiányzott, negyedrészt az egymásra mutogatás a különböző szintek és szereplők között tovább nehezítette a folyamatokat.

A külső kommunikáció másik nagy területét a média-megjelenések szervezését, vásárlását a budapesti Berg Média Kft. nyerte. Munkájukat tekintve együtt kellett dolgozniuk a Hungarofest Kft.-vel és Menedzsment Központtal.

„És mi egyszer csak ott találtuk magunkat, hogy beékelődtünk a kettő közé. A pécsiek hozzánk jöttek, hogy mit szeretnének, a Hungarofest meg ott volt mint megbízó. Napi szinten ment az alkudozás. Az, ami nagyon fáj, amikor láttam, hogy mit csináltak a többiek, azért Essen is lényegesen összeszedettebb volt. Pedig az esetükben előbb gondolsz vasiparra, mint kultúrára. Ebből a szempontból viszont sajnálatos, hogy ott volt Pécs, aki valóban el tudta volna magáról bítetni, hogy egy kulturális régióközpont. Végeredményben csak félig sikerült, lehetett volna jobb is!” – értékelt az ügyvezető, Valter Erik.¹⁵⁹

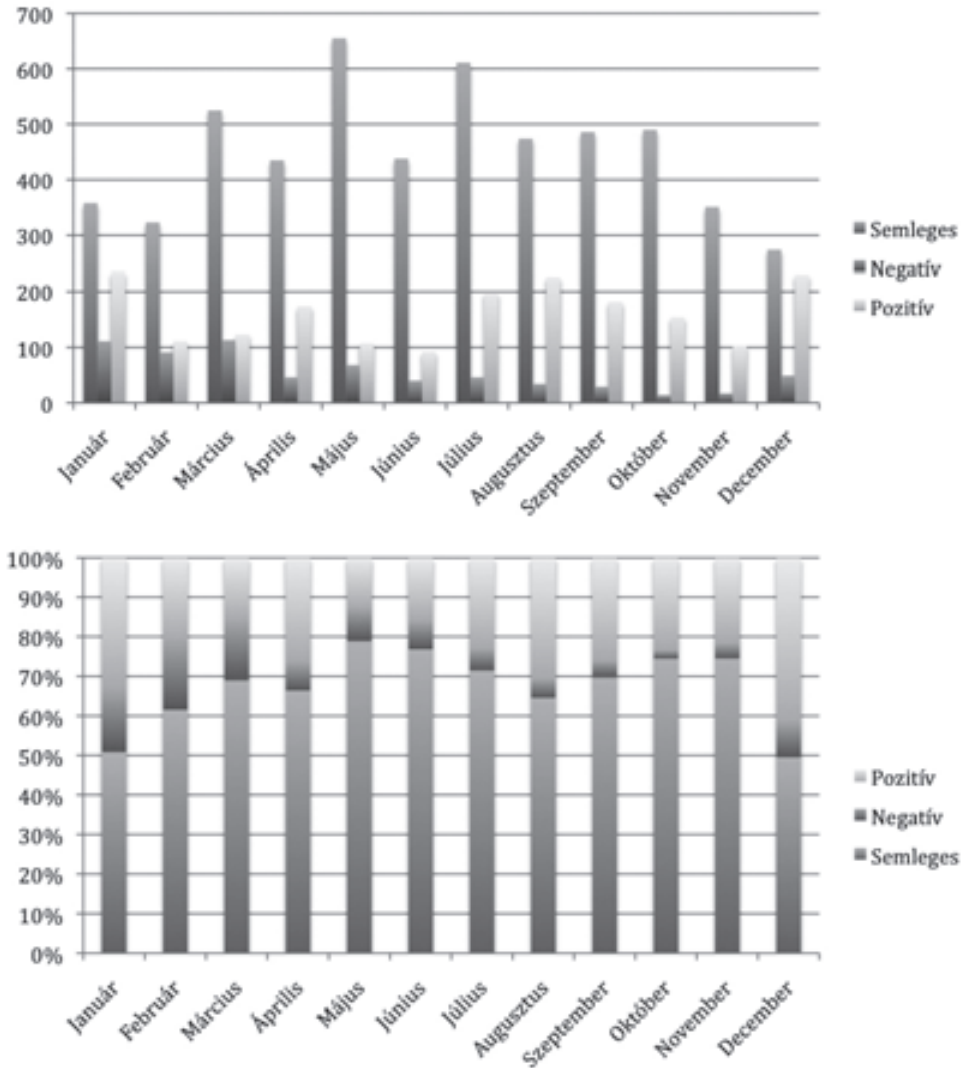
A 2010-es évet megelőzően általánosan megfogalmazott vélemény volt a lebonyolítók és a pécsi kulturális elit számára együttesen, hogy az Európa Kulturális Fővárosa címet elnyerő Pécs, „negatív hírszpirálba” került. A győztes pályázat sikere után a felvezető évek programjai, kulturális eseményei helyett a menedzsment és a beruházások körül újra és újra felbukkanó botrányoktól volt hangos a hazai sajtó.

A sok – vélt és valós – kritikával illelhető felkészülés után, az alapvetően negatív hangnemet megütő híradások ellenére a pécsiek többsége bizakodva, pozitív várakozással tekintett a Pécs2010 EKF programsorozatra. Itt azonban ki kell emelni, hogy ebbe a bizakodó többségbe nem tartoztak bele a város vezető közéleti szereplői, a „kultúra csinálók”, az elit. A számukra e témában véleményvezér platform a kritikával tűzdelt bizalmatlanságot tükrözte, amit az echopecs.hu portálon megjelent írások erőteljesen bizonyítanak. Azok a társadalmi hatások, amelyek kézzelfoghatóan megjelentek a portálon megjelenő írások nagy részében számottevően hatottak a kommunikáció égszére.

Ehhez képest az EKF évében a kulturális programok és a megvalósuló nagyberuházások részben már feledtették a korábbi botrányokat, és a hazai médiában zömében a pozitív hangvételű híradások kerültek túlsúlyba. A következő grafikonokon jól látszik havi bontásban a pécsi kulturális évadról szóló média-megjelenések számához igazodó beszámolóok hangvétel szerinti alakulása 2010-ben:

¹⁵⁹ Az interjút 2012. február 2-án készítettem.

11. ábra: A pécsi kulturális évről szóló média-megjelenések hangvétele

Forrás: az Observer Budapest Médiafigyelő Kft. sajtófigyelése alapján (Dávid, 2012)

Az Európai Kulturális Fővárosa projekt egyedülálló és megismételhetetlen lehetőséget adott Pécsnek és a régióknak. 2010-ben, egy év alatt 8000 belföldi és 1700 külföldi megjelenés született. Ez a korábbi évekhez képest szignifikáns növekedést hozott.

2010-ben már gondosabb stratégiai tervezéssel valósultak meg a programokat kísérő nyilvános sajtóesemények, tájékoztatók és sajtótutak.

A hazai médiában a változatos programkínálat ismertetése és népszerűsítése volt a cél, nemzetközi szinten pedig a város nevének bevezetése és értékeinek megismertetése. A pecs2010.hu internetes oldal folyamatos online és közösségi megjelenést biztosított és egy év alatt 400 ezer látogatót regisztrált. Az oldalhoz kapcsolódó hírlevél adatbázisában az év végére 63000 e-mail cím volt található. A közösségi kommunikációban a Facebookon 15000 fős rajongói számot értek el (Hungarofest Nonprofit Kft., 2010).

A külső kommunikáció vonatkozásában a magára az évadra jellemző kedvező adatok hozzájárultak ahhoz, hogy mind a hazai, mind a nemzetközi médiában Pécs és a régió ismertsége és népszerűsége erősödjön. A kultúra és Pécs összekapcsolódott. A kérdés az, hogy ez mire lesz elég a jövőben!

Összegzés

Nagyon fontos tanulsága a Pécs2010 programnak, melynek modernizációs kísérleti jellege meghatározza a jövőre vonatkozó tanulságok megfogalmazásának igényét, miszerint újfajta irányítási és újfajta együttműködési modellekre lenne szükség az eredményesebb társadalmi és gazdasági programok érdekében.

A kommunikáció vizsgálata során megállapítható, hogy mind országosan, mind helyben nem tervezetten, stratégiailag nem koherensen történt a kommunikáció. Nem lelhető fel komoly szakértői előkészítés és az annak megfelelő végrehajtás. Ennek legfőbb okát nem feltétlenül a többszintű irányítás okában látom, annak szükségszerűségét a jogi környezet ismeretében indokolni lehet. Sokkal inkább az együttműködés deficitjének a jelentőségét emelném ki. Politikai és szakmai, valamint főváros és vidék törésvonalak tömkelegét látom az együttműködés hiánya mögött.

Alapvetően megfigyelhető, hogy a pécsi EKF a megvalósulás minden egyes fázisában jelentősen átpolitizálódott.

A helyi közösség korlátozott mértékben érzi magáénak a kulturális évad hozadékait, Pécs még mindig inkább „Mediterrán város”, mint a „Kultúra fővárosa”!

Az EKF program kommunikációja meghatározóan rávilágít a hazai többszintű kormányzás nehézségeire és sajátosságaira. Meggyőződésem szerint részletes diagnosztika mellett az ellentmondások feltárásával, hatékonyabb politikai kommunikációval a jövőben erősödhet a Dél-dunántúli régió, így Pécs versenyképessége és az itt élők identitása.

Felhasznált irodalom

- Bajomi-Lázár Péter (2006): *Manipulál-e a média?* http://www.mediakutato.hu/cikk/2006_02_nyar/04_manipulal-e_a_media/
- Dávid Géza (2012): *A Pécs2010 EKF belföldi sajtómegjelenéseinek kvantitatív elemzése.* Pécsi Tudományegyetem, Politikai Tanulmányok Tanszék, Pécs.
- Hungarofest Nonprofit Kft. (2010): *Összefoglaló a Pécs2010 Európa Kulturális Fővárosa Program kommunikációjáról* (3o). Művészeti Marketing Kommunikációs Közhasznú Nonprofit Kft., Budapest.
- Kákai László (2009): Civil kapcsolati viszonyok. In. *Civil Szemle*. Vol. VI. No. 112.
- Kákai László (2012): *Pécs a többszintű kormányzás csapdájában: az EKF - második hullám.* Pólusok Társadalomtudományi Egyesület, Pécs.
- Körösényi András (2013): Politikai kultúra Magyarországon. In. *Politika és kormányzati rendszer Magyarországon*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Kovács Katalin (2011): Adalékok az EKF projekt menedzsment szempontú értékeléshez. In P. M. Önkormányzata, In. *Elemző értékelés a Pécs2010 Európa Kulturális Fővárosa program tapasztalatairól*. Pécs Megyei Jogú Város Önkormányzata, Pécs. 93.
- Lippmann, Walter (1922): *Public opinion*. Macmillan, New York.
- Mazzoleni, Gianpetro (2002): *Politikai kommunikáció*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Orbán Annamária (2005): Társadalmi tőke. In. *Erdélyi Társadalom*, No. 2. 55-70.
- Pálné Kovács Ilona (2010. december): *Tudás, közösség, kormányzás – EKF párbeszámok*. Retrieved from www.echopecs.hu: <http://www.echopecs.hu/index.php?id=984>
- Pilkhoffer Mónika (2011): *A pécsi Európa Kulturális Főváros története. Célok és megvalósulás*. Retrieved 08 25, 2013, from ekf.afal.hu: http://ekf.afal.hu/emlekezteto/elemzesek_konyvek
- Takáts József (2011): *Az újragondolt város, EKF-iratok*. Publikon Kiadó, Pécs.
- Tarrósy István (2011): Az együttműködés politikai kultúrájának sajátosságai a Pécsi Európa Kulturális Fővárosa-projekt kapcsán. In. *Civil Szemle*. Vol. VIII. No. 3. 29-39.

9. GLIED VIKTOR: A HATÁRTALAN VÁROS HATÁRAI

„CIVILEK” ÉS AZ EURÓPA KULTURÁLIS FŐVÁROSA–PÉCS2010 PROGRAM

Bevezetés

A fejezetben bemutatjuk a civilek helyét és lehetőségeit a többszintű kormányzás rendszerében, részvételüket az Európa Kulturális Fővárosa–Pécs2010 (EKF) projektben, felvázoljuk az együttműködések formáit, anomáliáit és azokat a tényezőket, melyek meghatározták és a mai napig meghatározzák Pécs társadalmi szövetében elfoglalt helyüket. A feladat első látásra egyszerűnek tűnik, mert a kulturális főváros pályázat győzelmét követően lényegében egy év leforgása alatt kiüresedett, vagy megszűnt a civilek tevékeny bekapcsolódása a program előkészítésébe. A történetet tehát majd csak 2010-ben lehetne újraindítani, de mivel a figyelem 2006-tól kezdődően olyan horderejű kérdések felé fordult, mint a Mecsekben található Tubesre tervezett lokátor ügye, a pályázatban foglalt beruházások fenntarthatóságának kérdései, vagy a társadalmi részvétel a fejlesztési stratégiák kidolgozásában és a támogatások felhasználásának monitoring tevékenységében, ezekről is szót kell ejtsünk, még akkor is, ha nem kapcsolódnak közvetlenül az EKF programhoz. Azt is kiemeljük és a kutatás során ez nyilvánvalóvá vált, hogy különböző diskurzusokban nem ugyanazon civil meghatározások jelennek meg.¹⁶⁰ Másként értelmezte a „civilek” kifejezést az önkormányzat, mint a pécsi civil szervezetek, vagy a szervezeti tagsággal nem rendelkező aktív értelmiségiek és művészek csoportja. A 2005 ősze és 2009 vége között futó események ugyan mind Pécshez kapcsolódóan, de lényegében párhuzamosan, egymástól némiképp függetlenül zajlottak és nem ugyanazon civil kört érintettek, de mind egyazon szálon mozogtak: Pécs és a térség újradefiniálása volt a céljuk. Talán úgy is meg lehetne ezt fogalmazni, hogy a 2006 utáni zűrzavar, amely a kulturális főváros program előkészítését jellemezte, világossá tette a civilek számára, hogy a részvételi demokrácia és az Európai Unió által szorgalmazott partnerség csak addig a pontig működhet, amíg a politikai tőke építése és a pénz logikája nem lép a kapcsolatokat meghatározó elsőszámú tényezővé. A partnerségek és az együttműködések különböző formáit tehát ezen dimenzióban lehetett kialakítani és formálni egy olyan városvezetési

¹⁶⁰ Az OTKA kutatás és egyéb, párhuzamosan futó kutatások keretében 16 interjú és szakmai beszélgetés felvétele történt meg 2006 és 2013 között, de a tanulmányba beépítjük a kötetlen beszélgetések és saját tapasztalatok eredményeit is. Ezek sok esetben elejtett fél mondatokon, pletykákon és érzéseken alapulnak, de a közhangulatának megértéséhez elengedhetetlen fontosságúak.

paradigma árnyékában, ahol a stratégiai gondolkodás csak nyomokban volt felfedezhető.

Az EKF projekt ötlete és első tervei egy szűk értelmiségi körtől származott, akik proaktívan indították el azt a közös gondolkodást, mely a pályázati anyagban öltött testet, a többi említett ügyben pedig több százan, esetenként több ezren vettek részt. Széles palettán mozgott tehát a térség és maga Pécs érdekeinek felismerése, a bevonás és részvétel formáinak megjelenése, valamint az elért eredmények nyilvánosságra hozatala. Ezen a palettán megjelenik maga a város mint entitás, a város társadalmának különböző csoportjai, a politikai és gazdasági érdekcsoportok, a város művészeti és kulturális életének prominensei, az egyetem és az akadémiai közeg, a civil szervezetek és számos egyéb szereplő, akik befolyásolni tudták a folyamatokat. Ebben a bonyolult rendszerben segít eligazodni ez az írás.

A civil egyeztető fórum megalakulása

A kilencvenes évek gyökeres történelmi változásai felértékeltek Magyarországot geopolitikai és gazdasági helyzetét, hazánk a volt keleti blokk országai között vezető pozícióba került, azonban ebből Pécs – egyéb középvárosoktól (Győr, Székesfehérvár, vagy Szombathely) eltérően – érdemben nem tudott profitálni. A bevezetőben már röviden feltártuk a régió és Pécs helyzetét, így nem meglepő, hogy a városra és környékére vonatkozó fejlesztési elképzelések elsősorban a leszakadás mérséklését és új gazdaságpolitikai stratégiák kidolgozását érintették. A reális helyzetkép felmérésének és értékelésének szükségessége a kilencvenes évek második felében meghozott terület- és településfejlesztéssel kapcsolatos jogszabályok és Magyarország európai uniós csatlakozásának előkészületei kapcsán merült fel, majd később, a csatlakozást követően az egyes operatív programokhoz (főként a Regionális Operatív Programhoz) megalkotott stratégiai környezeti vizsgálatok (SKV), akciótervek (AT), a különböző területfejlesztési koncepciók, településrendezési tervek, fejlesztési stratégiák kidolgozása tekintetében kötelezővé vált. A helyzet körültekintő értékelése az első lépés a stratégiaalkotás és tervezés folyamatában. Olyan fázis, amely alapvetően meghatározza és egyben be is határolja egy adott település és környéke közép- és hosszú távú fejlesztési útjait és lehetőségeit. Ezen mechanizmus fontos szereplői a társadalmi vitában részt vevő, a tervezésbe bevont civil szervezetek, akik nem csupán szakértelmet nyújtanak, legitimációs és kontroll funkciót látnak el, de bekapcsolódnak a monitoring folyamatába is. A fejlesztéspolitikában való civil részvétel 2004 előtt ugyan többnyire esetleges jelleggel működött, de Magyarország európai uniós csatlakozását követően azonban Brüsszel

számon kéri a partnerség, szubszidiaritás és addicionalitás irányelveinek megvalósulását. A Dél-Dunántúli Regionális Civil Egyeztető Fórum (DDRCEF) megalakulására 2004. november 10-én került sor. A fórumok létrehozása jogszabályi kötelezettség volt a Regionális Fejlesztési Tanácsok (RFT) számára, módosításra a jogalkotók szerint az egyre inkább erősödő feladat- és hatáskörrel rendelkező civil szféra és a tanácsok együttműködésének és szakmai kapcsolatrendszerének intézményesítése miatt volt szükség. Érdekes, de amíg a regionális fórum fejlődött, újabb tagokkal bővült, addig a kezdeti lelkesedést követően – néhány kivételtől eltekintve – a megyei és kistérségi civil együttműködések megtorpanak. A megyei fórumok létjogosultságát a kezdetektől többen megkérdőjelezték, lévén a tagok a kistérségi és regionális szint között meg tudják találni a kapcsot (személyes ismertség révén), ráadásul a személyek sok esetben fedik egymást, tehát tagjai valamely kistérségi CEF-nek és képviselik szervezetüket a regionálisban is. A programozási időszakokban, 2005 és 2009 között beszélhetünk állandó együttműködésről az RFT és a CEF között, elsősorban a tervezés, az operatív programok prioritásainak kijelölése és az akciótervek kapcsán, de az aktivitás már 2007 után csökkent, 2010-től pedig a részvételi demokrácián alapuló társadalmi vita lényegében elhalt. Az a tanulási folyamat, amely laza bizalmi szinteket is kiépített a tervezésben részt vevő szereplők között, 2006-2007-ben még ilyen-olyan formában működött, de 2008-tól az országos és helyi politikai-gazdasági problémák a kooperációt formálissá degradálták és kiüresítették. A CEF vezetői országos környezetvédelmi szervezetek kezdeményezésére is reagálva felismerték, hogy kapacitásfejlesztés nélkül a civil szervezetek nem lesznek képesek tevőlegesen alakítani a fejlesztési folyamatokat (Glied, 2013). A regionális CEF működése 2010-re az évi 6-8 alkalomról évi 1-2 találkozóra szűkült le, a 2011-2013-ra szóló ROP Akcióterv véleményezése sem készült el. A CEF nyílt levelet fogalmazott meg a döntéshozóknak címezve, amelyben a szakértelem és ellenőrzés kapcsán rámutatott a területfejlesztésben megjelenő civil felelősségre, a Dél-dunántúli régió leszakadásának egyre sürgetőbb problémájára és a társadalmi részvétel hiányosságaira. A nyílt levélben – melyet 52 civil szervezet írt alá régió-szerte – arra kérték a DDRFT-t, hogy vizsgálja meg egy *civil konstrukció* elhelyezésének lehetőségét a DDOP 2013-ig tartó kiírásában. A civil konstrukció végül kiírásra került és az EKF programmal is szoros összefüggésben álló Balokány-liget projekt már erre a partnerségi kezdeményezésre épült.

Pécssett a stratégiaalkotási/projekt tervezési tevékenység döntési-cselekvési szabadsága és alkalmazkodási lehetősége a város adósságállományának növekedésével, 2004-től egyre inkább beszűkült, a cél leginkább a pénzügyi összeomlás és a perifériára szorulás megelőzése lett. Egyfajta kiútkeresés, amely nem, vagy csak részben tette lehetővé a megfontolt, racionális, felelősségteljes és jövőfor-

máló fejlesztési koncepciók kialakítását, a politikai elit is inkább napi kommunikációs sikereket keresett és talált, a stratégiai gondolkodás szinte eltűnt a városvezetés környékéről.¹⁶¹ A kétezres évek elejének stratégiaiainak nevezett lépéseit – ha nem is tudatosan – a következő tényezők határozták meg:

- leszakadás és perifériára szorulás elől való „menekülés”,
- a város kapcsán már-már közhelyként megjelenő erősségekre és lehetőségekre való hivatkozás (kapu és átjáró dél, észak és nyugat között, az egyetem tudásbázisa, multikulturalizmus és erős kultúra-közvetítő szerep, a helyi identitástudat, mediterrán jellegű mikroklíma, vagy a dinamizmus, illetve az innovatív attitűd)
- a visszacsatolási potenciál megteremtése (a helyi, civil társadalom minél szélesebb körű bevonása, partnerségi keretek kialakítása).

Sok esetben az általános gazdaságélénkítő modellek helyi viszonyokra történő átültetése azonban elmaradt, azok konkretizálását és megvalósítását nem formálta saját arcára a közösség, így azok végrehajtásában sem vállalt komoly szerepet. Ez azzal járt, hogy a helyi társadalom különböző fórumai/csoportjai egyszerűen elveszítették az érdeklődésüket a lokális ügyek iránt és passzívokká váltak, nem szándékoztak részt venni az EKF előkészítő munkájában sem, mondván, „nekik úgysem osztanak majd lapot”. A város aktív civil szervezeteinek figyelme a Tübes lokátor ügy és az európai uniós pénzek felhasználása felé fordult, továbbá 2008-2009-től egyre többen tették fel a kérdést: mihez kezd majd Pécs az EKF beruházások eredményeivel 2010 után?

Fontos megemlíteni és a civilek kezdeményezőkézsége, valamint közreműködése kapcsán kiemelt jelentőségű, hogy az EKF pályázat felkészülési időszakkal szinte egyidőben indult két átfogó program tervezése. Ezek terület- és településfejlesztési, gazdaságpolitikai és fenntarthatósági szempontból is perspektívát, a fentebb említett negatív tendenciák megváltoztatását jelentették volna/jelenthetik Pécs és környéke számára, illetve többpólusú (holisztikusan szerveződő, több pólus – politikai, gazdasági, társadalmi – érdekeit, értékeit elismerő), összehangolt kormányzási formát feltételeznek. Kardinalis kérdés és a kutatók számára is állandó viták forrása, hogy miként lehet összehangolni a gazdaság állandó és fenntartható növekedésének és a környezet védelmének programjait, miközben a közösségi tervezés csak a jogszabályi keretek szűk mozgásterében gondolkodhat. A hulladékgazdálkodás, energiaellátás, vízbázis-védelem, az egészséges környezet védelme, fejlesztése és a társadalmi szemléletváltás tág keretrendszerében 2004-ben készült első *Ökóváros–Ökorégió Program* egyedülálló kezdeményezésként a fenntartható fejlődés és a környezettudatosság jegyében a gazdaságos városüzemeltetést vizsgálta. A kezdeményezés azonban eddig csak

¹⁶¹ Interjú Síkfői Tamással, a Pécs-Baranyai Kereskedelmi és Iparkamara elnökével. (2011. 11. 24.)

részsikereket tudott elérni és talán a városfejlesztésben megmutatkozó szemléletváltás terén volt tapasztalható elmozdulás, amely a 2012-ben indult fejlesztési koncepció vitájának homlokterébe helyezte a fenntarthatóságot. A közép- és hosszú távú stratégiák, vonzerő-fejlesztés és városmarketing (turizmus), beruházások volumenének növelése, gazdaságfejlesztés és gazdasági szerkezetváltás, innováció, munkahelyteremtés, környezetfejlesztés, hatékony és átlátható városüzemeltetés tengelyében megjelenő, látszólag egymással ellentétes irányú programokat, a városvezetés a fentebb említett szempontok miatt csekély hatékonysággal volt képes összeegyeztetni.

A másik projekt *Pólusprogram* néven vált ismertté, kidolgozása szintén 2004-ben kezdődött Pécsen, az országban először. A program stratégiai célja a közösségi és vállalkozási fejlesztések egységes irányba és integrált rendszerbe foglalása volt, mind a megyeszékhelyen, mind annak vonzáskörzetében. A koncepció kidolgozói a fejlesztési pólusban rejlő lehetőségeket nem csupán városfejlesztési, hanem az egyik leghatékonyabb vidékfejlesztési modellnek tekintették. Belátták, hogy egy város önmagában nem képes kitörni, hiszen lemaradó térségben, kényszerpályán történő mozgással nem lehet töretlenül fejlődni, de tágabb környezetben, együttműködésekkel, átgondolt stratégiákkal igen. Már e gondolkodásban megjelenik egy újfajta „együttműködési kultúra” meghonosítására való igény, törekvés, amelyről az EKF pályázat megírása kapcsán részletesen szólunk.

Pécsen a pólus stratégiát a város, a megye és a kamara közös finanszírozásában dolgozták ki „Az életminőség pólusa” címmel. A gazdasági fenntarthatóság egyik alapelveként a regionális különbségek csökkentése számít, ezért is volt nagyon fontos lépés a főváros fölényét kiegyensúlyozni kívánó pólusok meghatározása. Az egészségiparra, a környezetiparra és a kulturális iparra épülő Pólusprogram kiemelt célként a regionális, klaszterszerű működést helyezi előtérbe, amely magába foglalja a kutatástól a technológia fejlesztésén át a termék-, és szolgáltatásfejlesztést, valamint a hazai-, és export-értékesítés teljes láncolatát is (Glied – Tarrósy, 2011). Már az említett két program kidolgozásában is részt vettek civil szervezetek, de szerepük igazán a kulturális főváros pályázat kapcsán értékelődött fel.

És színre lépnek a „civil értelmiségiek”

Nem kérdés, hogy egy társadalom állapotát, helyzetét a civil szektor állapota nagy mértékben befolyásolja. Általánosságban azonban a hazai civil társadalom állapota kedvezőtlen képet mutat, az önszerveződés képessége, a civil szektor hatékonysága erőforrások és módszertan, eszköztár hiányában alacsony, a tár-

sadalmi beágyazottság szintén. Elvárásai a paternalizmus, a stabilitás, a jóléti gondoskodó állam felé töretlenek, annak fenntartását várja el a piacgazdaság feltételei mellett is. A piacgazdasággal járó racionális verseny, egyéni teljesítményt kikényszerítő, nagyon gyors strukturális átalakulás kényszere redukálta a közösségi kötelekeket, fokozta az atomizálódást, építette le a hagyományos közösségi szolidaritást, s mindezek együtt szűkítették a bizalom hálóját is. Az érték- és érdekrendszerek a társadalomban szembe kerültek egymással, a közügyek nem közös ügyek, a közömbösség pedig általános attitűddé vált. A belső erőforrások tartalékai között mégis az elsők között kell említeni a civil szektorban rejlő potenciálokat. A 2008-ban Magyarországra is begyűrűző gazdasági válság és az egyre inkább előtérbe kerülő fenntarthatóság szempontjai rámutattak arra, hogy a városoknak, régióknak saját képességeiket, belső energiáikat a mainál lényegesen jobban ki kell használniuk. A civil szféra erősítése, helyzetbe hozása a helyi közösségnek és a kormányzásnak is elemi érdeke, stratégiai célja kell, hogy legyen. A helyi közösség kezdeményezéseinek ösztönzése, moderálása, artikulációja, az ötletek kinyerése, illetve befogadása és hasznosítása a város működését javítja, és a bizalom építésével a társadalmi tőkét növeli. A társadalmi tőke gazdaságélénkítő hatása ma már közismert, de nehezen megfogható és csupán hosszú távon érvényesíthető fogalom-együttes, mely együtt mozog a bizalommal és kooperációra való nyitottsággal.¹⁶² Ahogy Tarrósy István írja: „*olyan kölcsönhatásokról beszélhetünk az együttműködések kapcsán, amelyek az egyén és a közösség részvételi (politikai) kultúráját erősítik, és hozzájárulnak egy új bizalmi kontextus és társadalmi integráltság kialakulásához. Pécsen számos kezdeményezés született az elmúlt évtizedben az Ökóváros-Ökörégió Programtól kezdve, a Pólusprogramon keresztül az EKF-ig, melyek a sikerek és kudarcok sorát vonultatta fel, és amelyek kétségtelenül kibillentette a pécsi (és bizonyos értelemben az országos) kulturális elitet, civil társadalmat és politikai vezetést egy új eszmeiség, egy új együttműködési kultúra „meghonosítása” felé. Az, hogy a kívánt partneri viszonyok miért nem létezhetnek még mindig hazánkban, nagymértékben politikai szocializációnk felelős. Nem is csak a rendszerváltás előtti évtizedek patronizáló és atomizáló közege, hanem magának a rendszerváltásnak a szocializációs intézményei és a rendszerváltás csődje tehetnek erről.*” (Tarrósy, 2011: 38).

A fejlesztéspolitika egy olyan összetett folyamat, melyben nem csak vertikális szintű együttműködésekre van szükség, hanem egyre nagyobb hangsúlyt kapnak a horizontális összefonódások és így a civil/nonprofit szervezetek is, valamint a társadalmiasítás és a partnerségen alapuló tervezés. Az általános szakirodalom elfogadja, hogy helyi közösségek megjelenése és szakértő, konstruktív szerepvállalása elengedhetetlen a közösséget nagymértékben érintő koncepciók kidolgozásához, hiszen így a probléma az érintett emberek szintjéről indul el és válik a társadalom közös, megoldandó feladatává (Kovách, 2005). Azon-

¹⁶² Pécs területfejlesztési koncepciója, társadalmi környezet munkacsoport – vitaanyag (2012)

ban ezt a kérdést több olyan tényező árnyalja, melyek egyértelműen bonyolultabb megvilágításba helyezik a társadalmi bevonás fokát, a partnerségi modellek hatékonyságát. Gondolunk itt a társadalom egészének, vagy egyes csoportjainak tudatossági szintjére, az igények megfogalmazásának képességére, a szakértelem meglétére, a kapcsolatokat determináló politikai kultúra karakterére és az érdekek hierarchiájára. Ideális esetben a kommunikációhoz elengedhetetlen a nyilvánosság és a nyitott hozzáállás. Törekedni kell arra, hogy az egyeztetésben részt vevő partnerek tevékenysége strukturált és átlátható, az együttműködés pedig folyamatos legyen. Ha ez – a külső körülmények megváltozása miatt – mégsem valósulna meg, akkor a felek reális és rugalmas helyzetértékelésére van szükség annak érdekében, hogy gyorsan és szakszerűen tudjanak reagálni. Az egyeztetések lezárultával mindkét fél érdekét szolgálja, hogy az egyeztetési folyamat utólag ellenőrizhető, vizsgálható legyen. A társadalmisítás során elkövetett „hibák” kiküszöbölésének legfontosabb eszköze egy komoly monitoring-rendszer felállítása és működtetése (Glied, 2013).

Merre tovább Pécs?

Pécsett már a kilencvenes évek közepén felmerült a város újradefiniálásának kérdése, de a leszakadást a különböző önkormányzati intézkedésekkel csak mérsékelni lehetett, megállítani nem. Leszakadó, kényszerpályán mozgó térségek, települések számára kidolgozott közgazdasági modellek nem állnak a rendelkezésre, tehát nincs támpont, melyre támaszkodva kiugrási pontokat találhatnak a döntéshozók. A stratégiainak nevezett döntések „stratégiaszerűsége alapozott ad hoc döntéshozatalban” és válságkezelésben öltének testet, vagy még ezek is teljesen hiányoznak. Pécsett ráadásul olyan kedvezőtlen gazdasági folyamatok is zajlottak, melyek inkább a globalizáció negatív következményeként és a multinacionális vállalati logika mentén aposztrofálhatók, gondolunk itt az Elcoteq leépítésére, vagy közlekedési infrastruktúra hiányában a nagy volumenű külföldi működő tőke beáramlásának elmaradására.

A kétezres évekre mindenki számára világossá vált, hogy a várost nem csupán a határon átnyúló regionális, illetve európai térben kell újrapozicionálni, de a környező települések kontextusában is. Pécsnek a tudást kibocsátó városból még vonzóbb, fenntartható jövőképet sugárzó várossá kell válnia, és a gazdaságot új pályára kell állítania. A kérdés az volt, ez miképpen történjen meg. A versenyképesség növelését néhányan nem a multinacionális kereskedelmi egységek betelepítésében és az Árkád bevásárlóközpont megépítésében, sokkal inkább a kutatás-fejlesztési tevékenység és kulturális-kreatív ipar városba vonzásában látták. Ez egyfajta előremenekülő stratégia részeként is felfogható volt, mely utat

jelenthet a gazdasági-társadalmi identitásválsággal küzdő Pécsnek, és amelybe tökéletesen passzolt az Európa Kulturális Fővárosa pályázat.

A kilencvenes évek közepétől az MTA RKK Dunántúli Tudományos Intézet már több kutatásában mutatott rá a magyarországi decentralizáció esélyeire és a regionalizmus lehetséges irányaira. Ebben időszakban születtek meg azok az elképzelések, melyek a Budapest központú Magyarországot egy decentralizáltabb, néhány nagyvárosi pólusra alapozott fejlődési egységként látatják. Takáts József az Élet és Irodalomban publikált cikke, melyben a kulturális decentralizáció lehetőségeiről írt 2004 tavaszán, beilleszthető volt az újfajta elképzelésekbe. Akik olvasni tudtak a sorok között, láthatták, hogy a szerző gondolatai nem csak a kultúrára vonatkoznak, de egy újfajta gondolkodási irányt körvonalaznak. Takáts József mellett olyan, építészektől, irodalmárokból, városfejlesztőkből álló kör kezdett kibontakozni, amelyben mindenki felfedezte magát és a pezsgő beszélgetések tettekkészségben, valamint életképes ötletekben kulinálódta. Ebben a csapatban tűnt fel többek között Patartics Zorán, Horváth András, Ágoston Zoltán és számos más szereplő, akik a pályázat megírását használták fel háttérként a civil kurázi felélesztésére, az általuk megálmódott város felépítésére. Nem véletlen tehát, hogy az „A határtalan város” anyagban is hangsúlyosan szerepelnek az urbanisztikai és kulturális megközelítések, szintetizálva a meglévő tudásokat és víziókat egy kvázi kulturális léptékű városfejlesztési stratégiában.

2004 nyarán szintén Takáts kezdeményezésére a pécsi Európa Házban (Európa Centrum Kht.) egy konferenciát kezdtek megszervezni, amely az „Európa Kulturális Fővárosa” cím elnyerésére pályázó Pécs lehetséges pályázatának lényegi elemeit, összeállításához szükséges együttműködések, partnersegeket igyekezett áttekinteni. Ahogyan akkor megfogalmazásra került: „*Ha a konferencia sikeres lesz, az Európa Ház a folytatást tervezi.*” (Takáts, 2011: 18). A Kht. részéről Tarrósy István igazgató volt az összekötő kapocs, aki ügyesen lavírozott a politikai vezetés és a civil értelmiségiek köre között és teljes mellszélességgel támogatta Takáts Józsefet a megkezdett diskurzus folytatásában.

Az EKF-hez hasonló nagyprojektek egyik alapvető sikerfeltétele, hogy megfelelő súlyú és felkészültségű támogatói legyenek a várospolitikai, az adminisztráció, a városi elit és a városi társadalom meghatározott csoportjai között. Már maga a pályázat is hangsúlyosan foglalkozik a modernizációs folyamatban résztvevő felek közötti kommunikáció jelentőségével. Mintha a pályázat előkészítői előzetesen ráéreztek volna az EKF-projekt egyik legnagyobb problematikájára, ti. arra, hogy a különböző városbeli csoportok között hiányzott a konstruktív kooperáció alapvető készsége: a város és az egyetem, a politika és a „civil világ”, a központ és a periféria, a tudományos/művészeti elit és a városiak között egyaránt mély, talán nem is teljesen tudatosult kommuniká-

ciósgátak léteztek, amelyek akadályozták az együttműködés és a bizalom légkörének megteremtését.

A civilek szót nem véletlenül raktuk sok helyütt zárójelbe. A kifejezés egyfajta önmeghatározást jelentett, olyan entitást, csoportot, amely független a politikai szférától és aktívan belefolyik a közéleti tevékenységekbe, alakítja azokat, mérvadó véleményformálónak tekinthető. Az érdekérvényesítés különböző formáiban használták önmagukra a helyi elit tagjai, az egyetem oktatói, az akadémiai és kutatói szektor, a politikai ambíciókkal rendelkező szereplők, az erős pozíciókkal rendelkező kulturális intézményrendszer vezetői, a pályázatiírók és maguk a jellegüknél fogva civil szervezetek képviselői.

Az EKF-projekt meglehetősen nagy negatívumot könyvelhet el a tényleges kooperációt igénylő területeken – de ez összefügg a város egészének gazdasági-társadalmi-kulturális állapotával a kétezres évek elején. Ha a kultúra területét kiemeljük ebből az összefüggésből, s kicsit közelebbről is megvizsgáljuk, akkor jól látható, hogy a kilencvenes évek elejének pécsi kulturális életét egy sajátos kulturális pezsgés, alulról szerveződő civil mozgalmak, új művészeti irányzatok, újonnan létrejövő fesztiválok jellemezték. Az EKF-projekt a kétezres években egy paternalista, bevallottan a tömegszórakoztatás elsődlegességét hirdető, igénytelen kultúrpolitikát folytató, erősen centralizált városba érkezett meg, ahol a kulturális élet irányítói és szereplői számára meglehetősen szűk mozgásteret jelölt ki a városi politika. (Ez a fajta látélet érvényes a város gazdaságára éppúgy, mint a társadalmi folyamatokra.) (EKF-elemzés, 2011: 6).

Ez a hosszú évek alatt kialakult politikai-hatalmi szituáció a kétezres évekre létrehozott egy sajátos habitust a város (és a megye) kulturális politikájával foglalkozó szereplőknél, amely több szempontból is meghatározta, miképpen tekintsenek a modernizációs projektekre. Mivel az intézmények, a beruházások, a fejlesztések sorsa a szinte egyszemélyes hatalommal, a polgármesterrel való alkukban dőlt, ezért e lokális érzésstruktúra egyik meghatározó eleme a nyilvánossággal szembeni bizalmatlanság volt. Ezért nem fejlődtek ki azok a formális-informális intézmények, amelyek a döntéshozatali folyamat átláthatóságát segítették volna elő. Fokozta a nehézségeket, hogy a területen sajátos hitbizományok épültek ki, nem igazán volt esély a körön kívül érkező, s akár a modernizáció esélyét hordozó pályázóknak – mindez egy önmagába záródó, belterjes szervezeti kultúra kialakításához vezetett (EKF elemzés, 2011).

Tarrósy István pontosan fogalmaz, amikor kiemeli, a városvezetés nyitottsága kellett ahhoz, hogy belássa, szakértő személyek bevonására van szükség a természetesen később politikai előnyökkel járó sikeres feladatvégzéshez – ez esetben a pályázat megírásához és annak megnyeréséhez, így a rangos cím elnyeréséhez. Ami azonban mindenképpen újszerű volt, az a „civilek” diskurzus-generálásnak a jelentősége: *„minden városi közösségben a potenciális megújulás,*

magának a városi létnek a városlakók által elgondolt módon történő megélése csakis akkor következhet be valójában, ha arról a városban élők kifejtik véleményüket, eszmét cserélnek, vitáznak, ötleteket fogalmaznak meg, ezeket akár projektek formájában közös feladatokként jelölik meg, és mindezekről folyamatosan diskurálnak.” (Tarrósy, 2011). Olyan kölcsönhatásokról beszélhetünk ez utóbbi esetben, amelyek az egyén és a közösség részvételi (politikai) kultúráját erősítik, és hozzájárulnak egy új bizalmi kontextus és társadalmi integráltság kialakulásához. A pécsi EKF ezen a téren is egy jelentős kísérleti időszak volt, melyet két részre lehet osztani: 2004 és 2006 között a víziókból nyertes pályázattá erő lázas útkeresés és eufórikus állapot, 2006 és 2009 között a csalódottság, közömbösség és kiábrándultság terminusa. A kezdeményezés kétségtelenül kibillentette a pécsi (és bizonyos értelemben az országos) kulturális elitet, civil társadalmat és politikai vezetést egy új eszmeiség, egy új együttműködési kultúra „meghonosítása” felé. Ezen inspiratív közeg indította el az El/Away projektet, mely az aggasztó mértékű elvándorlás, hazai érvényesülés, a magyar ifjúság jövőképe alakítása terén alakított ki fórumot, vagy az A Fal és a Város-kooperáció projekteket, melyekről még szólnunk a későbbiekben. Fontos megemlíteni, hogy az El/Away mellett számos egyéb civil – építészeti, társadalomtudományi, művészeti – kulturális és városfejlesztési jellegű projekt indult (Városfoglalás, Bridges Pécs2010, 21 Párbeszéd stb.), melyek külön-külön próbálták meg sikert elérni, nagyon kevés, vagy nulla támogatást kapva a Pécs2010 Menedzsment Központtól.

Azonban a pályázatírás és pályázás szakaszában megmozdult az egész város, a jövőnek szóló ötleteket gyűjtő óriási palack megtelt levelekkel, kitelepülések, beszélgetések, könyvbemutatók, kulturális rendezvények váltották egymást. A Bozóki András miniszternek szánt nagy méretű műanyag képeslapot 2010 pécsi lakos írta alá, számos pécsi illetőségű vállalat jelentkezett támogatási ajánlattal. A cím elnyerésének víziója és az azt éltető motíváló ereje elegendő volt ahhoz, hogy a városban „megbúvó energiák”, ötletek, igények és javaslatok a felszínre kerüljenek, és a közösségben rejlő erő és lehetőség magával ragadhatta a lendületet, így tehát olyan egymást gerjesztő, erősítő folyamat-együttes indulhatott útjára, amely a minőségében is más helyi társadalom kialakulásának lehetőségét is magában hordozta. Mindaddig, amíg a kétfordulós országos pályázaton Pécs ténylegesen el nem nyerte a címet... A széles társadalmi támogatottság a cím elnyerését követően fokozatosan csökkent, a „pezsgő együttgondolkodás” lelkesedése alábbhagyott, ahogy a politika elkezdte kisajátítani a programot. A pályázatírók és a projekt különböző tisztségeire kinevezett személyek egymás után távoztak posztjaikról, a közvélemény pedig egyre inkább elfordult az EKF-től, melynek a média meg is ágyazott a negatív hírszpirállal. 2005 nyarától azután történt valami, amely elterelte sokak figyelmét az EKF-fel kapcsolatos programokról és erősítette a városvezetéssel szembeni bizalmatlanságot...

A Tubes-ügy

Gyurcsány Ferenc kormányfő – teljesen váratlanul – 2005. november 23-án bejelentette, hogy a tervezett NATO-lokátor új helyszíne a Pécs felett található Tubes és azonnal megkezdte a „kommunikációs hadjáratot”. A Honvédelmi Minisztérium előzetes mérései egyértelműen igazolták, hogy a Tubes minden szempontból megfelel a NATO elvárásainak és ezt később a szervezet főtítkár-helyettese meg is erősítette.¹⁶³ A Gyurcsány-féle bejelentést követően a Zengő-nél tapasztalt összefogásnál is szélesebb tömegmozgalom kezdett kibontakozni a Tubes-hegy védelmére, bár ebben az esetben már nem csupán a környezetvédelmi szempontok, hanem már a lakóhely iránti aggodalom motiválta az embereket, ugyanis kezdetben azzal érveltek, hogy egy jövőbeni légitámadás esetén a lokátor biztosan katonai célpont lenne.¹⁶⁴ Tény, hogy a tervezett radar néhány száz méterre feküdt volna a Mecsek oldalába épített házaktól.

Pécs MSZP-s polgármesterével csak néhány héttel korábban tudatták a dolgot, ahogy Toller László fogalmazott: „*korrekt tájékoztatást kaptam a kormányfőtől [...] ha ezt az ország honvédelmi érdekei követelik meg, akkor azt el kell fogadni*”. A polgármester az elsők között üdvözölte a kormány döntését azzal, hogy „*ismét egy több milliárdos beruházás kerül Pécsre, ami kedvezőleg hat a gazdaság fejlődésére*”. Ha NATO-város leszünk – így a polgármester – *akkor egy yéb fejlesztéseket kell végrehajtani, ami jelentheti a pogányi repülőtér felszálló pályájának a meghosszabbítását is*”.¹⁶⁵ Arra azonban nem kaptunk választ, hogy a kormány, vagy a honvédelmi tárca előzetesen ígért-e cserébe valami kompenzációt Pécsnek, vagy úgy vélték: az EKF-cím megfelelő ellentételezés.

Toller László 2006 júniusában történt, végzetes autóbalesetét követően a radar-ügy kényszerpályán mozgott. Úgy is mondhatnánk, kormányzati oldalon a politikai felelősség elhárítása, ellenzéki részről a pártpolitikai haszonszerzés kapott elsődleges szerepet. Toller utódja, Tasnádi Péter leszögezte, hogy akkor is figyelembe fogják venni a lakosság véleményét, ha a tervezett helyi népszavazás érvénytelen lesz. Ebben az időszakban a konfliktus megint új keretet kapott

¹⁶³ Gyurcsány Orbánra fogja. <http://www.hirszerzo.hu/cikk.php?id=6214>

¹⁶⁴ Biztonságpolitikai szempontok mellett számos egyéb érv is elhangzott a lokátor építése ellen. Más nyugat-európai országokhoz hasonlóan hazánk is jogszabályba foglalta a meglévő és a jövő szempontjából számításba jöhető ivóvizet adó területek védelmét, vízgyűjtő területek megóvása érdekében. A 123/1997 sz. kormányrendelet szabályozza ezt a kérdést. Az érdekelt területek érzékenységük alapján osztályozták. Ugyanez a rendelet gondoskodik és előírja a kérdéses területek vízvédelmi terveinek elkészítését és hatósági határozatba foglalását. Ennek alapján elkészült a Tetteye forrás védterületének terve, és az illetékes hatóság 4719-1/2006-4948 szám alatt határozatban rögzítette a védelemhez szükséges előírásokat.

A radarállomás zavartalan működéséhez feltétlen szükség van egy nagyteljesítményű áramfejlesztőre, mely áramkimaradás esetén biztosítja a működéshez elengedhetetlen energiát. Az áramfejlesztő üzeméhez szükség van a helyszínen tárolt sok ezer liter gázolajra. (Vass Béla építészmérnök esszéje. Pécsi Hét, <http://www.cmm.hu/?cat=story&id=39>) (Letöltve: 2007. 05.23.)

¹⁶⁵ Varga Attila: Lokátor a város hegyén. <http://www.pecsihet.hu/hirek.php?id=320> (Letöltve: 2007. 05.24.)

és 2008-2009-re lassan átcsúszott egy kvázi vidék-Budapest ellentétbe, amelyben a helyi hatalmi érdekek átvették, vagy részben elnyomták az országos politikai kívánalmakat. 2006-2007-ben Pécs általában negatív színezetben került az országos hírekbe, részben az EKF-beruházások, a projekt kapcsán történt lemondások és a civilek teljes kiszorítása, részben a Tubes-ügy kapcsán. Közel három évig tartó jogi huzavona indult meg, melyre a tanulmány keretei miatt nem térek ki részletesen. A pécsi közgyűlés ellenzéki oldala többször is rendkívüli közgyűlést hívatott össze, s arra akarta rávenni a testületet, hogy rendeljen el változtatási tilalmat a Tubesre. Az MSZP-SZDSZ-többség erre csak 2007 decemberében volt hajlandó, addigra azonban a HM kiadta az építési engedélyt. Ezt több pécsi magánszemély és szervezet megtámadta, a felperesek oldalán később beszállt a pécsi önkormányzat és a jövő nemzedékek ombudsmanja. A tárgyalás idejére a Fővárosi Bíróság elrendelte az építési engedély felfüggesztését, 2009 novemberében azonban jogerősen elutasította az építési engedélyt támadó keresetet.¹⁶⁶ 2008-2009 folyamán érvek és ellenérvek ütköztek, a Tubes politikai ütőkártyává vált. A Civilek a Mecsekért Mozgalom demonstrációt, élőláncot, pikniket, családi napot és őrütygyűjtást szervezett, riadóláncot alakított, a Zengőn is megfigyelhető folyamat ekkor már túllépett a megegyezés lehetőségén. A mozgalom felhívására négyezer pécsi jelezte: ha megépül a lokátor, kártérítési követeléssel lépnek fel az állam ellen, mert a létesítmény csökkenti ingatlanuk értékét. 2009-ben a Tasnádi Péter halála miatt megtartott polgármester-választás kampányában a Tubes erőteljesen megjelent, de mind a szocialista jelölt, Szili Katalin, mind a fideszes Páva Zsolt ellenezte a beruházást. A politikai oldalak természetesen egymást hibáztatták a kialakult helyzetért. 2009 decemberében csak az önkormányzat útlezárásának köszönhető, hogy nem kezdődött meg az építkezés, míg 2010. március 17-én végül érvénytelennek nyilvánította a Legfelsőbb Bíróság a NATO-lokátor építési engedélyt és 2011-ben az is eldőlt: nem Pécs lesz a radar megépítésének helyszíne (Glied, 2013).

Volt, nincs!

Mint látható volt, a pécsi civil szektor és a politikai vezetés közötti konfliktus, de a civilek közötti ellentétek is hátráltatták a kooperatív hangulat megőrzését. A bizalom és annak folyamatos elvesztése kulcsproblémának minősíthető a pécsi EKF-program megvalósítása során is. Takáts József szerint a „*megvalósítást levezénylők iránti bizalmatlanság elsősorban az országos és helyi kulturális-művészeti elitben lett erős.*” (Takáts, 2011: 322). Az eredeti pályázatírói kör fokozatos kiszorulása az

¹⁶⁶ Tubesi radar: minden kezdődhet előlről. 2010. március 17. http://nol.hu/belfold/tubes__uj_eljarasra_koteleztek_a_hm-et (Letöltve: 2013.01.15.)

EKF folyamatából „együtt mozgott” a helyi (és országos) bizalomvesztési index erősödésével és a válságjelenségek sűrűsödésével. *„A bizalomvesztés helyi következménye az is lett, hogy az EKF-nek sokkal kisebb lett a közösségépítő jelentősége, mint ami lehetett volna, ha a bizalom fennmarad”* (Uo.). Ahogyan ezt Somlyódy Nóra is megerősíti: *„A városi kezdeményezés ereje krízishelyzetekben kevésnek bizonyult a léptékváltást szorgalmazók érdekeinek érvényesítéséhez. A határtalan város utolsó lapjain vagy háromszáz magánszemély szervezet és intézmény imponáló listája díszelgett, de amikor az egész rendszer összeomlani tűnt, akkor néhány ember szélmalombarcává vált az EKF ügye”* (Somlyódy, 2010: 89). Hogy mindez miért alakult így, arra viszonylag egyszerű magyarázatokat találunk. A városvezetés aggályosnak vélte a pályázatot író értelmiségi kör egyre szélesebb együttműködésen és mozgósítási potenciálon nyugvó tevékenységét. Takáts Józsefnek számára a csúcspont a pályázat megírása és leadása volt. A politikai lobbitevékenységet, amit a közvélemény összekapcsolt a pályázat sikerével – még akkor is, ha a független zsűri is Pécs anyagát találta a legjobbnak – a várost kézi vezérléssel irányító, országos szinten is ismert polgármesterrel azonosította. A program kidolgozásába már olyan aktorok érkeztek, akik még Toller Lászlótól és Pécsről is független, a kormányzat által delegált csapat tagjai voltak. A „civilekre” „nem volt már szükség”, az ötlet adott volt, koordinációs és adminisztrációs feladatok maradtak hátra és egy hatalmas munka, amelyet még csak át sem láttak a városháza vezetői és munkatársai. Ehhez a szerepkörhöz sokan nem akartak és nem is tudtak asszisztálni, ezért lemondtak, elhagyták a projektet. A pályázattírói civil kör Szalay Tamás kivételével tulajdonképpen eltűnt, a civil szervezetek és kezdeményezések, melyek 2004-2005-ben gombamód nőttek ki a földből, koordináció és támogatás hiányában elfordultak a programtól és közömbössé váltak. A „civilket” innentől kezdve a különböző tanácsadói testületekben, művészeti tanácsokban találjuk meg a legkülönfélébb pozíciókban. A Pécsi Kulturális Központ és a pécsi művészeti, kulturális intézményrendszer 2007-re újra megerősödve, a programok egy részének szervezőjeként szintén a civil oldalon volt megtalálható a narratívában.

A 2009-ben megválasztott régi-új polgármester, Páva Zsolt javaslatára került kiírásra jelentős civil pályázati alap. A várt pályázatok elbírálására a pécsi városvezető egy öttagú civil kuratóriumot¹⁶⁷ kért fel, akik magukat autonóm civil testületként jelölték meg az általuk kiadott sajtóanyagokban. Olyan entitásként, amely saját maga alkotta meg döntéshozatali mechanizmusát, értékelési alapelveit, és nem engedett semmiféle beleszólást („megrendelést”) a politikusi köröknek. A sorozatos botrányokkal, személyi változásokkal, csúszásokkal, frusztrációkkal terhes EKF előkészületi időszak – pláne, miután szinte valamennyi eredeti pályázattíró kilépett a program szervezéséből – vége felé, szűk egy évvel a

¹⁶⁷ Civil Kuratórium tagjai voltak: Kacsányi Éva, Nyári Zsolt, Pásztor Dóra, Dr. Tarrósy István (elnök), és Vincze Csilla.

2010-es évad nyitánya előtt az általános bizalmi index nagyon alacsony szintjének megváltoztatásához szükség volt a „régí civilek”, az „eredeti civil szellem” visszahozására, vagy legalább annak megkísérlésére. Az új polgármester csakis úgy változtathatott a helyzeten, hogy megszólítja, és ismét bevonja a régieket, illetve lehetőséget biztosít a helyi társadalom civil erőinek a nyertes pályázat eredeti szellemiségében a tevéleges részvételre. A civil kuratórium által szétosztható 100 millió forintos pályázati keret e célt szolgálta (Tarrósy, 2011).

Mint azt a testület vezetője Tarrósy István elmondta, a beérkezett igény meghaladta a 600 millió forintot, így a kuratórium azt az elvet követte, hogy minél több igényes kezdeményezést részesítsen résztámogatásban ahelyett, hogy a nagyszámú pályázatok közül keveset kiemelve azokat teljes mértékben javasolja finanszírozásra. Ezzel egyúttal a kuratórium azt is kifejezésre juttatta, hogy bízott a civil szféra kreatív erejében és kitartásában, abban, hogy a projektek megvalósításához a pályázók képesek további forrásokat is előteremteni, mozgósítani. A bizottság a döntés során mindenekelőtt előnyben részesítette a tisztán pécsi, Pécssett megvalósuló pályaműveket, valamint a tisztán civil konzorciumokat.

A kuratórium több megnyilvánulásában aláhúzta, hogy igenis él Pécssett a civil kurázi, létezik a helyi társadalom aktivitása, az EKF sikeréért való munkálkodása, egyben nyomatékkal jelezte a városvezetés felé, hogy a civil pályáztatást folytatni kell, mert a „100 milliós keret” szinte az egész várost megmozgatta, a városban meglévő energiákat a felszínre hozta, és helyi civil kezdeményezések sokaságát helyzetbe hozta. E helyzetbe hozás egyébként az egész EKF alapelve kellett volna, hogy legyen... azaz a kezdetekkor az is volt.

Az EKF kapcsán mindezek figyelembevételével sem tűnik túlzásnak Takáts József kijelentése, miszerint „szertefoszlott az egész program egykori közös horizontja” (Takáts, 2011: 328). Közös horizont nélkül, tevékeny, tenni akaró, egymást tiszteletben tartó, egymásra építő közösség nélkül elképzelhetetlen a mindvégig e tanulmányban ott motoszkáló kérdésre – azaz, hogy lehet-e hosszú távon új irányvonalakat kijelölni, azok mentén egyfajta fejlődést megvalósítani – pozitív választ adni (Glied – Tarrósy, 2011).

Pólus, fejlesztés, fenntarthatóság?

A Pólusprogram

A pécsi EKF program finanszírozásával kapcsolatban a győzelmet követően számos kérdőjel merült fel. A 2005-ben elfogadott, Pécs és a térség fejlesztésének irányt mutató Pólusprogram egyik kiegészítése úgy rendelkezett, hogy

az EKF programot be lehet illeszteni a 2003-ban önkormányzati határozatban elfogadott városfejlesztési koncepcióba, majd a kulturális ipar fejlesztését is magában foglaló Pólusprogramba, de végül a rész-egész viszonya megfordult és mindent *A határtalan város* pályázat alá rendelt a városvezetés. A pályázat kulturális vízióként és Pécs város újradefiniálásaként kitűnő munka, de nem értelmezhető városfejlesztési koncepcióként, mert nem tartalmaz reális helyzetelemzést és nem rendel eszközöket a megvalósításhoz. Az önkormányzat azonban sodródott az eseményekkel és nem volt tényleges ráhatása arra, hogy a különböző fejlesztési tervek ne mosódjanak teljesen egymásba. A nyertes EKF-pályázat koncepcióként kezdett el funkcionálni, míg a többi tervdokumentum leértékelődött (EKF-elemzés, 2011).

Azt leszögezhetjük, hogy a pályázat leginkább egy kulturális, valamint Pécs és környéke városfejlesztési koncepcióját meghatározó vízió volt, amely azonban kezdetben sok elemmel nem számolt, lévén a problémák jelentős része a pályázat elnyerését követően vált világossá. A különböző projektek megvalósításának finanszírozásában a városvezetés számított a Nemzeti Fejlesztési Ügynökségre (NFÜ) és minden lobbiját annak érdekében vetette latba, hogy az operatív programok kiírása (és felülvizsgálata – a szerző) során az EKF projektnek is jusson egy külön forrás. Ennek folyományaként a Dél-Dunántúli Operatív Program (DDOP) keretén belül nyílt egy úgynevezett 4.1.3.-as ablak, amelyet az irányító hatóság kifejezetten az EKF beruházásainak pályázati befogadására hozott létre. Ide csak Pécs és csak *A Határtalan város* című dokumentumban már nevesített programokkal tudott pályázni.

Az EKF pályázati anyagának elkészültével szinte párhuzamosan, 2004-ben indult a pécsi Pólusprogram projekt előkészítése. Ezt azért is fontos kiemelni, mert a programmal kapcsolatos kutatások rendre megcáfolták a „Pécs mint a kulturális ipar leendő központja és a kulturális léptékváltás pólusa” állításokat. Az I. Nemzeti Fejlesztési Terv (2003) második periódusa, illetve – részben ezzel párhuzamosan – az újonnan megnyíló európai uniós források számbavétele után a kormány mintegy 8 ezer milliárd forintos fejlesztési program végrehajtását indította el. Ennek szerves részét alkották a fejlesztési pólusok, amelyek egyszerre ellenpontjai az ország főváros-centrikusságának és indukálói – egy-egy megyei jogú városból, mint régió-központról kiindulva – saját környezetük, régiójuk fejlődésének. Az előnyök és hátrányok számbavétele után kézenfekvő, hogy a döntéshozók olyan fejlesztési stratégia kialakításában gondolkodtak, amely erősen támaszkodik a meglévő értékekre, ugyanakkor megpróbál tőkét kovácsolni a vitathatatlan negatívumokból. A pólusokon létrejövő horizontális klaszterek az egy iparágban, egy értéklánc-rendszer mentén szerveződő, egymással egyszerre versengő és szoros együttműködési kapcsolatokat ápoló független gazdasági szereplők és nonprofit intézmények, szervezetek

olyan területileg koncentrált együttműködési hálózata, amely jelentősen hozzájárul mind az abban résztvevők, mind az egész régió, vagy térség versenyképességének növekedéséhez. A koncepció meghaladja az egyszerű horizontális kapcsolatok hálózatát, amely az egyazon piacon és iparágban érdekelt vállalkozások különböző típusú együttműködésében realizálódik (közös K+F, marketing, értékesítési politika). Sokkal inkább egy ágazatok közötti hálózat, amely az értékláncnak egy speciális kapcsolata vagy tudásbázisa mentén elhelyezkedő, de egymástól különböző, vagy egymást kiegészítő vállalkozásokat foglal magában (Síkfüői, 2010).

A mérvadó elméleti munkákban és az európai gyakorlatban jól körülhatárolt, adott technológiai és/vagy ipari jellegű versenyképességi pólusok szerepeltek. A pécsi/baranyai sajátosságok viszont ilyen nem tesznek lehetővé: a megye nem rendelkezik olyan nyersanyaggal, iparral, ipari kultúrával és K+F-fel, nincs olyan ipari ötlet, lehetőség, vonzerő (részben ilyen munkaerő sem), amelyre egy város – célszerűen a megyeszékhely – hosszú távú versenyképességét fel lehetne építeni. A régióban jelentős hagyománya van a hálózatszerűen összekapcsolódó, szektorális és horizontális együttműködéseknek, amelyek kihasználása és továbbfejlesztése kiugrási pontot jelentett.

A program kidolgozói egy szolgáltatás jellegű versenyképességi pólust képzeltek el. A technológiai és ipari jellegű versenyképességi pólusokhoz képest ez a modell kifejezetten és közvetlenül a piacon kell, hogy megjelenjen és bizonyítson, a piac igényeihez kell illeszkednie. Másrészt a szolgáltatást itt még leszűkítve értelmezték: nem a termelő, gazdasági tevékenységek ellátásához (vagyis lényegében a technológiai és ipari versenyképességi pólusokhoz) kapcsolódó, hanem az emberhez, az emberi élethez, a – tágan értelmezett – egészséghez kapcsolódó szolgáltatások jelentik a pólus alapjait. Az előzőekből adódó harmadik lényeges különbség, hogy az emberből kiinduló és következő társadalmi/szociális/mentális igények sokszínűek, összetettek. Ezért ez a szolgáltatás jellegű (nem ipari, gazdasági, hanem „emberi” szolgáltatás jellegű) növekedési pólus nem egyetlen termékre vagy funkcióra koncentrált, hanem az ilyen szolgáltatásokkal szembeni sokféle igény legfontosabb elemeire – de mindenképpen több elemre, több „iparra” – volt kénytelen fókuszálni. (Ezek egyike, bár melyike is, egyedül nem lenne képes versenyképessé tenni a pólust.)

A pólus központi gondolata tehát az emberhez, az emberi élethez, a – tágan értelmezett – egészséghez kapcsolódó szolgáltatások nyújtása volt. A város és a régió „emberi” szolgáltatásait ennél sokkal tágabban, komplexebben értelmezték akkor, amikor a versenyképességi pólusunk üzenetét az „életminőség” fogalmában jelölték meg. A kidolgozók úgy vélték, hogy egy szolgáltató jellegű versenyképességi pólus csak úgy lesz nemzetközi mércével mérve is látható és valóban vonzó, ha komplett és komplex. Ezért emelték ki a fentebb már említett

három ipart (egészség, környezet, kultúra) mert ezek összefüggenek, és együtt biztosítják a szükséges kínálatot. A környezetvédelem és egészséges életmód fontosságát 2008-ban, az EKF felvezető éveinek sorába (Környezet- és egészségkultúra éve) is beillesztette a város.

A versenyképességi pólus a lehetséges saját mozgástér kihasználására – meglévő erősségekre és lehetőségekre épült. Arra alapozott, hogy a 21. század Európájában sajátos társadalmi elvárások vannak jelen és olyan demográfiai változások zajlanak, melyek megértéséhez fontos a fenntartható fejlődést és a környezet-tudatosságot, vagy a tanulás értelmét is látni. A Pólus keretében egy átfogó, közel egy évtized folyamatos munkájával megvalósítható, regionális projekt eredményeképpen létrejövő, egy új életminőséget biztosító, infrastrukturálisan jól felszerelt, elsősorban az „ezüst években” járó korosztály számára vonzó Dél-Dunántúlt képzelték el.

Összefoglalva a már megfogalmazott stratégiai elveket, kritériumokat, a projekt a következő szempontokra helyezi a hangsúlyt több-kevesebb sikerrel: partnerség; közös tervezés és irányítás; hozzáadott érték; klaszterbe szerveződés; tovagyűrűző hatás; nemzetközi láthatóság; dinamizmus. A Pólus megteremtése a város és a régió összes meghatározó, érintett szervezetének partneri kapcsolataitól, együttműködésétől függ. Összefogásuk nélkül nem érhető el érdemi eredmény. Melyek az elvárások a Pólusprogram kapcsán?

- Közös tervezés és irányítás, mely a Pólus egységes koncepciójának érvényesítése, a rendszerbe illesztés miatt szükséges.
- Minden pólusprojekttől mérhető és érzékelhető új, hozzáadott értéket kell elvárni.
- Az egyes – önmagukban fontos, de esetleg nem jelentős nagyságrendű – projekteket *klaszterekbe*, együttműködési hálózatokba kell szervezni.
- A versenyképességi pólus ugyan Pécs lesz, de a versenyképességi pólus szélesebb térségre lett tervezve, amelynek 100-150 km-es körzetben jelenik meg a hatása. Olyannak kell lennie továbbá, amelyik *tovagyűrűző hatásként* javítja a környezete versenyképességét, indukálja azok fejlődését is, illetve saját fejlesztési programjaiba bevonja környezetének – a pólus stratégiájába illeszkedő – fejlesztési projektjeit is.
- A város és a régió versenyképessége csak akkor erősíthető, ha az egyes projektek és/vagy klaszterek – azok méreteit, piaci kiterjedését, vonzerejét tekintve – *nemzetközi mércével mérve is láthatóak*.
- A versenyképességi pólus kialakítása csak akkor tekinthető majd sikeresnek, ha az összességében – egyes projektjei és azok hatásai által – dinamizálja a város és a régió társadalmát és gazdaságát, kiváltja a változást és folyamatosan fenntartható növekedési pályát alakít ki.

Érdekes még, hogy 2006-ban a PTE KTK berkein belül Törőcsik Mária vezetésével készült egy városmarketing kutatás, amely alátámasztja a Pólus-programban megfogalmazott kétségeket Pécs mint kulturális központ kapcsán. A Pécshez fűződő asszociáció inkább az „egyetemváros” megfogalmazás volt, amely a diákok számára ideális hely, romantikus, kellemes város, karakteres stílusjegyek nélkül (Somlyódy, 2010: 128). Jól érzékelhető hát, hogy az EKF pályázat valójában 19-re még húzott egy lapot, bízva abban, hogy bejön a számítás és Pécs egy új fejlesztési pályára állítható. A helyzet talán ahhoz hasonlítható, mikor egy vonat különböző tempóban, de kérelhetetlenül közelít egy olyan állomáshoz, melyről fogalma sincs, hogy létezik-e egyáltalán. A Bert van Meggelen által sokat idézett kijelentés, miszerint „Pécs újra felfedezte városiasságát” egy idő után inkább üres frázisnak hangzott, semmint pozitív kicsengésű dicséretnek.

Most akkor „egyetemváros”?

A pécsi fejlesztési elképzelések elemzése kapcsán sok hivatkozás történik az *egyetem* szerepvállalására és többnyire negatív, de legalábbis ambivalens színezetben. Ezt a kérdést is érdemes árnyalni. A Pécsi Tudományegyetem hatalmas szervezet, karokra, tanszékekre, vagy csoportokra és személyekre lebontva lehet lemérni az aktivitását és részvételét bizonyos kérdésekben. Például az önkormányzat által „civileknek” emlegetett szereplők mindegyike az egyetem környékéről érkezett, hasonlóan az Európa Centrum Kht. munkatársaihoz. Összességében hatalmas humán erő-kapacitással és szaktudással rendelkeznek, ugyanakkor érdemes megjegyezni, hogy az elméleti tudás számos esetben nem, vagy csak bizonyos mértékig hasznosítható a döntéshozatalok előkészítése, a programozás, tervezés és egyéb szakpolitikai kérdések kapcsán. Azt is fontos kihangsúlyozni, hogy a szakértői anyagok az átpolitizált döntések útvesztőiben nem kapnak figyelmet, nem egyszer az íróasztalnak írónak, de a már említett okok miatt a politikai vezetés sem tartott igényt azokra. Ez utóbbi tény azt is jelentette az egyetem oktatói, kutatói számára, hogy tudatosan tartották magukat távol a politikai szférától, akár az egzisztenciális helyzetüket érintő félelmekre, akár ideológiai okokra hivatkozva. A felvett interjúkból az is kiderült, hogy sokan civil szervezetek tagjaként találták meg a társadalmi szerepvállalás lehetőségeit és nem kívántak közel kerülni a tűzhez, ahogy történt ez a lokátor-ügyben. Az már más kérdés, hogy végül a radar megépítése elleni tiltakozás jócskán túllépte a civil szakértői aktivitás kereteit.

Azt is hangsúlyozni kell, hogy egészen 2010-ig lényegében nem létezett olyan fórum, melyen keresztül az egyetem, vagy az akadémiai szektor munka-

társai kötöttségek nélkül, közvetlenül be tudtak volna lépni a pécsi fejlesztés-politikát érintő folyamatokba. Erre tett kísérletet a későbbiekben még vizsgált *Város-kooperáció elnevezésű kezdeményezés*, mely azonban – sok más tervvel együtt – nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket és kifulladás. Tény azonban, hogy az egyetem hallgatóit alapvetően nem sikerült megszólítania a programnak. Mint kulturális fogyasztók jelen voltak ugyan, de a szervezésbe, programgenerálásba nagyon keveseket sikerült bevonni.

Már a lehetőségek figyelembevételével, realisabban és optimistábban fogalmaz a 2009-ben elfogadott „Pécs város településfejlesztési koncepciója” elnevezésű dokumentum, amely a „Pécs, az életminőség pólusa” program (2005), és újabb helyzetértékelés alapján a város „Hosszú- és középtávú stratégiája” alapján tovább árnyalta és konkretizálta a jövőképet. Ez alapján Pécs hosszú távú (2025-ig tekintő) jövőképe a következő: *„Pécs gazdaságában meghatározó szerepet játszik a magas hozzáadott értéket előállító, innovatív egészségipar, környezetipar és kultúraipar. A város jó közúti, légi és vasúti elérhetőségének és képzett munkaerőjének eredményeképpen a Pécsi Ipari Parkban számos nemzetközi nagyvállalat folytat termelő tevékenységet, ezek legtöbbször a pólusprogram ágazataiban érdekelt. A nagyvállalati kört egymással szorosan együttműködő, több ágazat vonatkozásában klaszterekbe rendeződő helyi kis- és középvállalkozások szolgálják ki beszállítóként. A város színvonalas egyetemi oktatásából kikerülő magasan képzett, versenyképes tudással rendelkező diplomásainak jelentős részét a város K+F szektora alkalmazza.”* A dokumentum a fejlesztési célok közül csak a harmadik helyen említi az Európa Kulturális Fővárosa – Pécs2010 (EKF) projektet, amely kulcsprojektként ugyan, de az idegenforgalomba ágyazva jelenik meg, mint amolyan „ernyőrendezvény”. Ezzel kapcsolatban Pálné Kovács Ilona teszi világossá, hogy egyrészt a város súlyos gazdasági válságát, majd stagnálását önmagában a kulturális klaszterek kiépítése, a tudásalapú gazdaság nem oldhatta meg, de olyan pillérről van szó, amelyhez a leginkább jelen vannak a feltételek éppen a városban élő kreatív értelmiség, tudásközösség okán, amelyik persze a város tradícióiból is merít (Pálné Kovács, 2010). Másrészt *„Pécs pozícióromlását (turizmus tekintetében) megállíthatja és a trendeket megfordíthatja az EKF program”* – fogalmaz a koncepció. Egy 2010-ben kiadott, pécsi kutatók, szakértők által írt kulturális stratégiai elemzés szerint a kreatív kulturális ipar a munkahelyteremtés, társadalmi kohézió és turizmus terén is ösztönző lehet, nem csupán a város, de a régió számára is. Az EKF-projekt egy rövid, kezdeti időszaktól eltekintve, főként a közös érdekek, a kooperációra való nyitottság és az irányítási szerkezet hiánya következtében nem volt képes integrálni a régió, de még a város kreatív iparágait sem. Az a felívelési pálya és új versenyképességi kapu, mely egységbe foglalta volna a kultúra gazdaságilag „hasznosítható” részét, nem alakult ki, nem nyílt meg. Sőt, a stratégia prioritásai között olyan elemek is helyet kaptak, melyek újra és újra kihangsúlyozzák, hogy újra kell építeni a város, a megye,

az egyetem és a civil szféra együttműködését, felelősségét és munkamegosztását, át kell gondolni az újonnan létrejövő hálózati formák működését, illetve a finanszírozási kereteket.¹⁶⁸

Fenntartható lesz ez az egész?

Pécs 2010-re ún. „egyéjszakás” várossá vált, a központ, a sétálóutcák, múzeumok két nap alatt megtekinthetők és az éppen az utolsó pillanatban elkészült autópálya (2010 márciusában adták át a forgalomnak az M6-ost) nem csak elérhetővé tette a várost Budapest irányából, de lehetővé tette a baranyai központ biztonságos elhagyását is. A tervek között szerepelt több, négy, illetve ötcshalagos szálloda építése, de néhány hotel kapacitásának fejlesztésén túl végül csupán két új beruházás valósult meg (Hotel Corso, Árkádia Hotel). Szálláshelyek és turisztikai szolgáltatások fejlesztése címén (DDOP 2.1.2-09.) ugyan több EU-s forrásból is megvalósuló projekt is indult, de a beruházók nem látták fenntarthatónak és megtérülőnek a 2010 utáni üzemeltetést, így az építkezések a hatástanulmányok elkészültét követően meg sem kezdődtek.

A szállodaépítések kapcsán a Pécsi Zöld Kör Egyesület (PZK) és más pécsi illetőségű civil szervezetek is azon aggodalmuknak adtak hangot, hogy Pécsre irányuló turizmus összességében nem képes majd megtölteni a tervezett szállodai kapacitást, azaz a részben közpénzekből álló fejlesztések feleslegesnek bizonyulnak. A PZK a Balokány-ligetbe tervezett wellness szállodást tartotta különösen aggályosnak, elsősorban azért, mert alig pár száz méterre onnan építési engedélyt kapott a Hotel Corso, ráadásul a terület tulajdonjogi viszonyai is kuszák voltak. Az egyesület arra hivatkozott, hogy a pécsi emberek nem akarnak szállodát, inkább zöld közterületet és a régi strandfürdő fejlesztését támogatják. A PZK ügyfélként jelentkezett be a szálloda engedélyeztetési eljárásába és kikérte a megvalósíthatósági tanulmányt, amit az illetékes hatóság és a szálloda leendő üzemeltetője üzleti titokra hivatkozva elutasított.¹⁶⁹ A wellness létesítmény annak ellenére nem épült meg, hogy a beruházó 1,05 milliárd forintot nyert DDOP szálláshelyek fejlesztése címén, azonban az ügy számos civil szervezet figyelmét irányította a „stratégiai helyen” lévő, de teljesen lepusztult ligetre. A Balokány-liget állapota jól hozzáilleszthető továbbá az EKF balul sikerült fejlesztéseihez is. Az 1990-es évek elején bezárt, igen népszerű strand területét a pécsi önkormányzat ugyanis eladta, a terület visszavásárlására az önkormány-

¹⁶⁸ Bozóky Anita – Kereszneyi János – Tarrósy István – Vendler Balázs: Elemzés a Dél-dunántúli régió kulturális ipari stratégiájának megalapozásához. Dél-Dunántúli Regionális Innovációs Ügynökség, Pécs, 2010. 10.

¹⁶⁹ Később a hatástanulmány bizonyos részét nyilvánosságra hozták. http://www.mtvsh.hu/dynamic/hatteranyag_szalloda_Pecs_2010_12_14.pdf

zatnak pedig már nem volt forrása. A leromlott állapotban lévő Balokány-liget tehát jelentősen rontotta az EKF beruházások összképét (Pánovics, 2011).

Azonban nem csak a szállodaépítések kapcsán hallatszottak olyan hangok, hogy a befektetések nemhogy 2010 után, de még a program évében sem lesznek nyereségesek. Mindjárt a pályázati győzelem okozta eufórikus hangulat csillapodását követően tették fel sokan a kérdést: Lesz Pécssett állandó fizetőképes kereslet a Kodály Központ, a Nagy Kiállítótér vagy a Zsolnay Kulturális Negyed által hirdetett programokra? Meg lehet tölteni ennyi új intézményt úgy, hogy a már meglévőket továbbra is használják a város lakosai? A pályázat alapötlete az volt, hogy Pécs egy 150–200 km-es kulturális övezet számára kínál programokat és szórakozást, az M6-os elkészültét követően pedig Budapest és más, nagyobb távolságra lévő városok kultúrárt fogyasztó lakosai is Pécsre utaznak majd. Már 2011-ben bebizonyosodott, hogy ez az elképzelés csak részben járható út. Felmérések hívták fel a figyelmet arra és a tapasztalat is azt mutatta, hogy Pécssett és környékén jó esetben található 2–3000 olyan fogyasztó, akik képesek és hajlandók pénzt áldozni a kultúrára, programok látogatására. A régió más városaiból, Budapestről, illetve a távolabbi magyarországi térségekből nem érkezik annyi látogató, mint arra előzetesen számítottak, a határon átnyúló turizmus pedig elenyésző, inkább a bevásárló turizmus dominál. A statisztikai adatok pedig azt mutatják, hogy az elmúlt években az Európa Kulturális Fővárosa cím odaítélése ellenére sem növekedett a Pécsre (és a megyébe) érkező vendégek száma.¹⁷⁰

A beruházásokat – elsősorban az európai szintű Zsolnay Negyedet – nem Pécs nagyságú városra méretezték, még akkor sem, ha az állam 500 millió forintos éves támogatása mellett Pécsi Tudományegyetem is részt vállal a fenntartási költségekből. Már 2007 végén erősödtek azok a hangok, melyek finanszírozási szempontból problematikusnak vélték a beruházások mellett az önkormányzatra nehezedő plusz költségeket, ez ugyanis éves szinten akár 300 millió forintos extra kiadást jelenthetett az eleve egyre súlyosabb adósságállománnyal küzdő város számára. Nem csak a civilek, de a városvezetés is aggodalmát fejezte ki a kérdésben és ennek eredményeként került ki a Nagy Kiállítótér a létesítendő új beruházások közül. Azt is meg kell jegyezni, hogy a több százmillió forintból készült hivatalos hatástanulmány – amely természetesen nem csak erre az egy beruházásra készült, és amelyet titkosítottak – mellett 2008-ban egy pécsi cég is felmérte az új galéria fenntartásának esélyeit és ugyanarra a megállapításra jutott, mint a hivatalos értékelés: éves szinten 3–4 világhírű művész kiállítását és 5–6 egyéb attrakciót kellene megszervezni a kiállítótérben ahhoz, hogy a nyereségesen lehessen üzemeltetni az intézményt. Erre Pécssett semmilyen esély nem nyílt, a Nagy Kiállítótér projektet így – a helyi művészek tiltako-

¹⁷⁰ Lásd Schmidt Andrea írását.

zása mellett – és törölték és a projektet a Modern Magyar Képtár néven a Papnövelde utcában valósították meg.

Azt, hogy a közvélemény (és a pécsi ellenzék – a szerző) nem volt teljesen közömbös a beruházásokra szánt pénzek elköltése iránt, mi sem bizonyítja jobban, mint hogy a közérdekű adatok nyilvánosságra hozatala érdekében 2008 tavaszán két ügyvéd megalakította a Társaság a Közérdekű Adatokért (TAKA) nevű civil szervezetet. A TAKA kikérte Tasnádi Péter polgármestertől a Pécs 2010 Konzorcium által elkészített EKF programra vonatkozó hatástanulmányokat, a stratégiai önkormányzati cégek (PÉTÁV, BOKOM, PVV Zrt, Pécsi Közlekedési Zrt. Pécsi Vízmű Zrt.) ügyvezetőinek, vezérigazgatóinak a munkaszerződését, 2007-2008. évekre szóló prémiumkiírását, az általuk használt gépjármű beszerzések szerződéseit, a polgármesteri keret terhére az ECO-CORTEX Kft-vel 2007-2008. évekre megkötött tanácsadói szerződéseket és az önkormányzat belső ellenőrzési csoportjának a PVV Zrt. gazdálkodásáról készített vizsgálati jelentéseit.¹⁷¹ A kért adatok közül számosat peren kívül, többet azonban csak a 2008 nyarán megindult perek lezárultát követően hoztak nyilvánosságra, így 2008-2009-ben mindenki tudomást szerezhetett a beruházások és hatástanulmányok elkészítésének pontos összegeiről. Részben ennek hatására is keresztelték át a projektet Elfolyt Közpénzek Fővárosának (EKF).

12. ábra: Elfolyt Közpénzek Fővárosa (EKF)

¹⁷¹ TAKA: nincs több titok. <http://www.bama.hu/baranya/kozelet/taka-nincs-tobb-titok-155137>

Valami mégis elindult... vagy mégsem?

A Balokány-liget kezdeményezés

Már említettük, hogy 2007-től fokozatosan kiüresedtek a fejlesztési tervek-ről szóló társadalmi viták és az EKF-ben sem volt tevőleges civil részvétel. A városi civil szervezetek saját problémáikkal voltak elfoglalva, sokan közömbössé váltak a számukra pozitívumot nem hozó partnerségi együttműködések iránt. Mások a Tubesre tervezett lokátor megépítése elleni küzdelemben őrlődtek fel teljesen és vonultak ki a közélet színpadról. Az viszont nyilvánvaló volt mindenki számára, hogy az európai uniós források felhasználása továbbra is lehetőségként lebeg a civilek előtt és az önkormányzat számára is előnyösnek tűnő projektek meleg fogadtatásra találhatnak a városvezetés részéről, ráadásul a 2010-ben hatalomra kerülő Fidesz hamar nyilvánvalóvá tette, hogy terepet biztosít a kooperációra¹⁷².

A Civil Egyeztetési Fórumból kinövő, a már említett civil konstrukció és egyéb uniós források által támogatott, az EKF két fő beruházásának számító Kodály Központ és a Zsolnay Kulturális Negyed között található Balokány-liget rehabilitációja kitűnő példája az önkormányzat, a fejlesztésért felelős szervek és a civilek együttműködésének. Az Európa Kulturális Fővárosa–Pécs2010 projekttel párhuzamosan, először mint a területet védő, később a fejlesztési tervekben katalizátorként, kezdeményezőként jelentek meg helyi civil szervezetek. A liget környezeti állapota a rendszerváltás utáni években gyorsan romlott, hajléktalanok és csövesek vették birtokukba az elvadult telket. Az egykori strandfürdő hasznosítására a Pécsi Fürdő Kft. 2007 májusában írt ki pályázatot, melynek nyertese, a hazai fürdőfejlesztéseiről ismert Aquaprofit Zrt. első ütemben egy wellness-központot kívánt létrehozni 2009-ben, majd ehhez kapcsolódóan, mintegy 2,5-3 milliárd forintos beruházással egy 4 csillagos szállodát 2010-re. Abban bíztak, hogy a kulturális főváros programjaira érkező turisták és az azt követő években wellness-szolgáltatásokat keresők látogatják majd. Mint említettük, már akkor kétséges volt az EKF-évadra létesítendő szállodák kihasználtsága, megtérülése, továbbá a 2008-ban kezdődött válság a tervezett beruházások többségét eliminálta.

Végül civil kezdeményezés indult a Balokány-liget felvirágoztatásáért, amely 2011 nyarán a Balokány-ligetért Egyesület megalakulásával öltött hivatalosan is testet. A rendszeres önkéntes tevékenységeknek köszönhetően a városvezetés is

¹⁷² Ez lett a Város-kooperáció kezdeményezés, melyről bővebben is szólunk.

felfigyelt a fejlesztésre, 2011 júliusában pedig az önkormányzat helyi védettség alá helyezte a tavat és környékét.

A Balokány-liget projekt esetében tehát jelentős szerepet töltött be a civil kezdeményezés, mely egy közös cél érdekében képes embereket tömöríteni, felhasználva ezzel a társadalmi tőke pozitív hatását. Amint azt Füzér Katalin (2005) is írja városrehabilitációról szóló tanulmányában: *„a társadalmi tőke bevonása legalább olyan fontos szereppel bír, mint a pénzügyi források rendelkezésre állása, mert olyan humán-erő-kapacitást és bizalmi tőkét szabadít fel, amely fontos a fejlesztések és azok közösségi elfogadottsága, támogatása terén.”*

A magyarországi civil szektor gyengesége semmiképpen sem szolgál erős táptalajul a városrehabilitációval kapcsolatos, valamint az egyéb társadalmi kezdeményezési projektek sikeres szerveződéséhez és véghezviteléhez. A magyar társadalmat alkotó egyének társadalmi tőkéjének növelésére van szükség. A különböző módszerekkel megvalósított társadalmi tőke növelése nem csupán az egyének számára jelenti egy jobb élet lehetőségét, hanem a különböző fejlesztések is nagyságrendileg lesznek sikeresebbek a társadalmi tőke figyelembe vételével. Így írja ezt Füzér: *„A legáltalánosabb szinten mondhatjuk, hogy a társadalmi tőke koncentrációjának növelése az egyik legolcsóbb és leghatékonyabb módja annak, hogy a városrehabilitációban érintett helyi társadalmak helyzete javuljon”* (Füzér, 2005).

A területfejlesztési projekteknek egyik legfontosabb célja, hogy az érintettek bevonásával határozzák meg a fejlesztési célokat és a kezelésre szoruló problémákat. Majd végül a pályázat kiértékelésénél is bevonják a helyieket. A területfejlesztés egy olyan összetett folyamat, melyben nem csak vertikális szintű együttműködésekre van szükség, hanem egyre nagyobb hangsúlyt kapnak a horizontális összefonódások és így a civil/nonprofit szervezetek is, valamint a társadalmiasítás és partnerségen alapuló tervezés (Glied – Tarrósy, 2011).

A társadalmi tőke bővítését az Összefogás a Balokány-ligetért nevű szerveződés is kiválóan példázza. Már az említett pályázatok beadása előtt létező Összefogás a Balokány-ligetért Általános Adományi Program során széles körű együttműködés alakult ki cégekkel, más civil szervezetekkel, több sikeres rendezvény lebonyolítására került sor, számos közösségépítő takarítási akció mellett (Pánovics. 2011).

A Balokány-liget a civil pályázatok és összefogások tükrében

A civilek a 2004-2009-es tapasztalatok tudatában fordítva ültek fel arra a bizonyos lóra és nem kívülről véleményezték csupán a fejlesztésekre fordított összegek felhasználásának terveit, hanem ők maguk váltak a fejlesztések egy aprócska szeletének motorjává. A civil konstrukció kidolgozása során az érintett szerve-

zetek olyan információk birtokába jutottak, melyek segítették a civil tervezés hatékonyságát. A széles társadalmi összefogásra épülő Balokány-ligetért Egyesület számára is lehetővé vált több uniós pályázat beadása egy helyi civil szervezeten és a városon keresztül, miután 2011 júniusában a Pécsi MJV Önkormányzata helyi védettség alá helyezte a tavat és környékét. Az hogy a város fantáziát látott a Balokány-ligetben, a folyamatos önkéntes munkának köszönhető. Itt is látható a már említésre került társadalmi tőke pozitív hatása és a mediatizálható partnerség megjelenése. A Balokány-ligetért tevékenykedő önkéntes csoportnak sikerült ugyanis elérnie, hogy a városvezetés is prioritásként kezelje a tó és környékével kapcsolatos fejlesztéseket. A cél az volt, hogy a fejlesztések következtében a terület ismét kikapcsolódásra alkalmas természetközeli helylé képes válni az Európa Kulturális Főváros Városnegyedének szívében.

2011 őszén a DDOP civil konstrukció pályázat is beadásra került az önkormányzattal partnerségben, mely szintén támogatást kapott. A Balokány-ligetért Egyesület és partnerének DDOP pályázata az ingatlanon található pavilonépület felújítását célozta meg, melyben a civil szervezet helyét biztosító központ is megvalósulhat. Az egyesült mégis azt tartja a legnagyobb sikerének, hogy az önkormányzat belátta a liget tarthatatlan állapotát és potenciált látott annak közös fejlesztésében.

Az egyesület arra számít, hogy hosszabb távon egyre több városi lakos ismeri fel a terület értékeit és a szponzorok is látnak fantáziát a fejlesztésekben. Ez többek között abból is következik, hogy a Balokány-ligetért eddig is példátlan együttműködések születtek. A város történelmében egyébként ehhez hasonló együttműködésre nem igen volt példa.

A Fal és a Város-kooperáció

Amint a Balokány-liget egyfajta kontinuitásnak tekinthető a CEF kapcsán, úgy az értelmiségi körök közös gondolkodása, majd 2009-től történő reaktivizálódása jelentett folytonosságot a pályázatot megalkotó csapatéval. Ennek a munkának az emblematisz alakja Patartics Zorán építész, aki hatalmas munkabírással vetette bele magát a város jövőképe formálásába. Az A Fal elnevezésű kezdeményezés az EKF utáni Pécsről indított el kulturális-városfejlesztési diskurzust. Azt próbálta meg feltárni, mit nyert a megyeszékhely a fejlesztésekből és miként tudja hasznosítani a társadalomban megbúvó energiákat. A fórum két-három fontosabb ügyet emelt ki, melyek a fenntarthatóság, a város és egyetem együttműködése és a városfejlesztési koncepció társadalmisítása köré fonódtak. A kezdetben kialakuló pezsgő viták, melyek Pécs gazdasági-társadalmi problémáit igyekeztek feltárni és valamiféle rendszerbe foglalni, 2012-2013 fordul-

lójára kiüresedtek. Ennek okai egyrészt, hogy már készült a város új fejlesztési koncepciója és a koordinátoroknak nem jutott elég idejük a viták mederbe terelésére, így a diskurzusok áttevődtek a Facebook-ra és lényegében parttalaná váltak. Másrészt nem volt tapasztalható olyan mértékű érdeklődés a közös gondolkodásban való részvételre, ami miatt a projektet érdemes lett volna folytatni, így 2013 őszén Patartics Zorán bejelentette, felfüggeszti A Fal működését.

Hasonlóan ígéretesnek indult, de végül csak részeredményeket tudott felmutatni a Dél-Dunántúli Építész Kamara által gründolt Város-kooperáció elnevezésű kezdeményezés is. A széles körű társadalmi egyeztetést és egy új minőségű nyilvánosság megteremtését zászlajára tűző projekt 2011 végén kezdődött. Fő célja ugyan az volt, hogy teret adjon a civil kezdeményezéseknek és szakmai háttérrel biztosítson a városfejlesztési koncepció elkészítéséhez, de mint később kiderült, ennél többet is jelentett. Lehetőséget biztosított arra, hogy a városvezetés és a civil-szakmai körök közös fórumon, közös érdekek mentén alkítsanak ki olyan pontokat, melyek „igazodási minimumként” is felfoghatók Pécs jövőképeinek kialakítása kapcsán. A szervezők, Bencze Zoltán, Patartics Zorán, Berkecz Balázs, Csaba Ders, Pálné Kovács Ilona és sokan mások belátták, hogy az EKF program tapasztalatai ellenére mégsem egyszerű feladat a tanulságokra hagyatkozva elképzelni a folytatást. Úgy vélték, hogy a városfejlesztési koncepció megújítása kitűnő alkalom egy kísérleti jellegű folyamat elindításához. A kezdeményezés mindezek ellenére, szervezési hiányosságok, kapacitásbeli problémák és szűk időkeretek következtében kisiklott. A kooperációban hasonló folyamatok zajlottak, mint a CEF 2004-es felállításakor: a szélesre tárt kapun sokan léptek be, de rengetegen csak egyszer. A vélemények, ötletek halmazát nehéz volt javaslatokká formálni, a diskurzusoknak valahogy soha nem volt vége. A munkacsoportok felállítása ugyan adott egyfajta struktúrát a projektnek, de az abban résztvevők kapacitását meghaladta egy ekkora volumenű munka. A városfejlesztési koncepció munkacsoportjainak felállításával párhuzamosan, 2012 nyarától a Város-kooperáció inkább, mint felesleges kolonc lógott a tervezők és koordinátorok nyakán és a véleménykülönbségeken, konstruktív vitán túllépő konfliktusok kialakulását szülte. Ez köszönt vissza később a koncepció helyzetfelmérése vitaanyagának opponenciájában is, amikor néhány értékelő által megfogalmazott „hiányosságok” valójában nem is a tervszerű sorrendben meghatározott munka elvégzésére reflektáltak és szakmailag is erősen megkérdőjelezhetőek voltak. A Város-kooperáció által elindított munka 2013-ban lényegében felfüggesztésre került.

Összegzés helyett álljon itt néhány gondolat, melyek hozzájárulhatnak a civil meghatározás és Pécs városiasságának újradefiniálásához.

A 2011-ben készült EKF-elemzés kiemeli, hogy a kulturális főváros projekt lezárása óta eltelt alig egy év nem elegendő a reális helyzetértékelés elkészítéséhez, ahhoz el kell telnie legalább 2-3 évnek. A vizsgálat 2013-at jelöli meg egy újabb terminusnak, melyben érdemes kutatni a történeteket. Azt kell mondjuk, hogy 2013 végén még mindig nem látunk tisztán. Nem tudjuk pontosan, hogy mit jelentett a város számára a 2010-es év és a beruházásokkal, fejlesztésekkel elindított folyamatok milyen irányt vesznek a jövőben. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy ennek a történetnek, egy város életének, kultúrájának, hagyományai ápolásának és jövőképe alakításának nincs eleje és vége. Csak tanulságai vannak, melyekből vagy levonnak következtetéseket a mindenkori politikai, gazdasági, akadémiai és civil szereplők, vagy minden megy a maga útján tovább. Ez egy folyamat, amelyben a város életének résztvevői egymásra vannak utalva, ahol a különböző helyi érdekcsoportok és elképzelések mellett, országos, nagyobb térségi döntések és globális történések alakítják a település jövőjét, és amelyben a város mozgástere nagyon csekély, de amelyben a versenyképesség fokozásának pontjai – ha csak lehetőségként is – folyamatosan megjelennek.

Az elemzett időszak projektjei ugyan regionális léptékben (sőt, az EKF határon túlnyúlóan) határozták meg Pécs helyét és szerepét, a város, térség, régió már meglévő környezeti, kulturális és kvázi gazdasági hagyományaira és erőseire építettek. Az alulról és felülről egyaránt érlelődő – részben kényszer szülte – folyamatok projekteké válása Pécs kiemelt innovációs képességét és gazdasági-politikai-kulturális súlyát jelzik, de a lehetőségek és reális feltételek elemzése azt mutatja, hogy a terület-, település-, környezet- és gazdaságfejlesztési programok a régiónál kisebb területi léptékben, alapvetően a történelmi területi kötődések mentén, azonban csak többpólusú, nyitott és kooperatív együttműködésben valósulhatnak meg. Természetesen ez egyaránt jelenti a régióban megtalálható domináns, vagy kulcs iparágak, üzletágak, tudások és a globális piacokon való versenyképességet szolgáló klaszterek specifikus, egyedi igényeknek megfelelő speciális fejlesztéseit és a régió eltérő fejlettségi szintjeinek és földrajzi-környezeti lehetőségeinek kihasználását is. A kutatás és az elkészített interjúk arra világítanak rá, hogy a stratégiai tervezés háttérbe szorulásával, a kormányzati intézkedések kényszerpályája, a kitörési pontok (egyetem – K+F kutatások, kulturális ipar, turizmus) passzivitása, funkciózavara, vagy koordinációs hiányosságai nyomán inkább több pólusban, a centrum-periféria viszonyrendszerében értelmezett többszintű centrumok és perifériák (EU-Magyarország, Budapest-vidék, Dél-Dunántúl-Pécs, Baranya megye-Pécs, Pécs-vidék) dialektikus terében kell elhelyezük Pécsset és környékét. A fejlődési pálya meghatározásában megoszlanak a vélemények, egy azonban biztos: a leszakadás megállítása-

hoz és a felzárkózáshoz szükséges együttműködés megvalósítása Pécs minden lakosának és az egyetemnek is közös érdeke. Egy jó tematika mentén lehatárolt és fókuszpontok mentén megszervezett partnerségi modell pezsgő együttműködést indíthat el és olyan energiákat szabadíthat fel, amelyre Pécsnek régóta szüksége van.

Láthattuk, hogy számos projekt nagyratörő, holisztikus fejlesztési tervekkel, az EKF-program pedig a felsoroltakon kívül komoly (Magyarországon kulturális alapú fejlesztési értelemben soha nem látott mértékű) finanszírozási háttérrel indított el közös gondolkodást, kezdeményezett együttműködést. Az Ökováros–Ökorégió Program eszmeisége tovább él, de átütő hatást – főként kapacitás hiányában – egyelőre nem tudott elérni Pécssett és vonzáskörzetében. Az EKF sikerének objektív megítéléséhez még rendkívül kevés idő telt el és nagyon eltérő adatokkal találkozhatunk, de tény, a program nem hozta meg a várt eredményeket, sem a turizmus, sem a kulturális ipar¹⁷³ fejlesztése terén. Talán a Pólusprogram volt az, mely átgondolt stratégiával el tudta kezdeni a koncepcióban foglalt előzetes elképzelések kidolgozását és olyan jövőképet vázolt fel, mely fenntartható és a civil-gazdasági-önkormányzati (állami), kiteljesíthető együttműködésre épül.

Egyetértünk azzal, amire Schepp Zoltán közgazdász figyelmeztet: a felületi kezelés helyett már valóban olyan távlati megoldások elindítására lenne szükség, amelyek esetében a politikai tőkét felemésztő drasztikus választások nem kevesek, hanem sokak érdekeit szolgálják majd és már középtávon is érzékelteik hatásukat. Ebben szerepet játszik a fenntarthatóság elve, a versenyképesség fokozásának, a működő tőke vonzásának és a civil szektor fejlesztésének szükség szerű igénye. Az élhető, dinamikus, fejlődő város megteremtése mindannyiunk közös felelőssége, túl fontos ahhoz, hogy a csupán politikusokra bízjuk és túl fontos ahhoz, hogy csak a gazdasági szektor és a civilek kezébe tegyük. A hangsúly az *együtt, közösen* kifejezésen van.

Felhasznált irodalom

Bozóky Anita – Keresnye János – Tarrósy István – Vendler Balázs (2010): *Elemzés a Dél-dunántúli Régió kulturális ipari stratégiájának megalapozásához*. Dél-Dunántúli Regionális Innovációs Ügynökség, Pécs.

¹⁷³ E témához kapcsolódóan ld. a Dél-Dunántúli Regionális Innovációs Ügynökség (RIÚ) megbízásából 2010 júniusában készült elemzést, melynek címe: „Elemzés a Dél-dunántúli régió kulturális ipari stratégiájának megalapozásához”; szerzői: Bozóky Anita, Keresnye János, Dr. Tarrósy István, Vendler Balázs.

- Bucher Eszter (2010): *A nonprofit szervezetek a dél-dunántúli régióban, különös tekintettel a terület- és településfejlesztésre*. Doktori disszertáció, PTE TTK Földtudományok Doktori Iskola, Pécs.
- Cseri László (2005): Civil a pályán. Cseri László beszélgetése Takáts Józseffel. In. *Echo*. 2005. március. 1. szám.
- Fodor István (2001): *Környezetvédelem és regionalitás Magyarországon*. Dialóg Campus. Budapest-Pécs.
- Füzér Katalin (2005): A társadalmi tőke szerepe a városrehabilitációban. In. *Acta Sociologica, Szociológiai Szemle*. Pécs. Vol. I. No.1.
- Gáspár Tamás (2008): *A stratégiaalkotás új módszertani kihívásai*. ECOSTAT, Budapest.
- Glied Viktor (2009): A civil partnerség szerepe a regionális döntéshozatali folyamatokban. In: Pálné Kovács Ilona (szerk.): *A politika új színtere a régió*. PTE BTK Politikai Tanulmányok Tanszék, Századvég Kiadó, Pécs–Budapest. 65–86
- Glied Viktor (2009): Civil szervezetek szerepe a környezeti ügyekben, a dél-dunántúli régióban. In. *Civil Szemle* No. 4. 69-80.
- Glied Viktor (2013): *Civil részvétel helyi környezeti ügyekben*. Doktori disszertáció, Pécsi Tudományegyetem, Interdiszciplináris Doktori Program, Pécs.
- Glied Viktor – Tarrósy István (2011): Pólustól a fővárosig. Fejlesztési projektek és civilek Pécsen a kétezres években. In. *Stratégiák – civilek – politikák a Dél-Dunántúlon tanulmánykötet*. Pécsi Zöld Kör, Pécs.
- Grosz András: *A klaszter orientált fejlesztési politika külföldi tapasztalatai*. rs1.sze.hu/~pmark/publikacio/Netware/grosza.doc
- Győre Judit (2007): *Az Ököváros–Ökorégió Program*. Szakdolgozat. PTE BTK Politikai Tanulmányok Tanszék, Pécs.
- Hajdú Zoltán (szerk.) (2006): Dél-Dunántúl. In. *A Kárpát-medence régiói* 3. MTA-RKK – Dialóg Campus, Pécs–Budapest.
- Kákai László (2010): Lokális szerveződések hálózatosodásának jellegzetességei. In. Kákai László (szerk.): *Húsz évesek az önkormányzatok. Születésnap, vagy halotti tor?* Publikon Kiadó, Pécs.
- Kis Tibor – Girán János (2004): Verseny helyett kooperáció – Pécs Ököváros–Mecsek-Dráva Ökorégió Program bemutatása In. *Tér és Társadalom*, No. 4.
- Kovács Imre (szerk.) (2005): *A civil szervezetek és a területfejlesztési politika*. MTA Politikai Tudományok Intézete, Budapest.
- Kovács Katalin (2007): A régiók indulása Dél-Dunántúl – Két program, nagy aktivitás In. *Falu Város Régió*, No. 1.
- Lengyel Imre – Deák Szabolcs (2002): Klaszter: a helyi gazdaságfejlesztés egyik sikeres eszköze. – Buzás Norbert – Lengyel Imre (szerk.) *Ipari parkok fej-*

- lődési lehetőségei: regionális gazdaságfejlesztés, innovációs folyamatok és klaszterek.* JATEPress, Szeged.
- Ököváros-Ökorégió Program koncepciója – Pécs, 2004
- Pálné Kovács Ilona (szerk.) (2009): *A politika új színtere a régió.* Századvég Kiadó, Pécs-Budapest.
- Pálné Kovács Ilona (2010): Tudás, közösség, kormányzás – EKF párhuzamok In. *Echo, Pécsi Kritikai Szemle.* December 5. <http://www.echopecs.hu/index.php?id=984>
- Pánovics Attila (2011): Régiós civil fejlesztési források felé – félúton In. *Stratégiák – civilek – politikák a Dél-Dunántúlon tanulmánykötet.* PZK, Pécs.
- Pécs Megyei Jogú Város Önkormányzat (2010): *A hosszú-, a közép- és a rövid távú önkormányzati program.* CCA Zrt. Pécs.
- Pécs MJV területfejlesztési koncepciója, társadalmi környezet munkacsoport – vitaanyag (2012)
- Pólusprogram – Pécs, az életminőség pólusa.* Stratégia Pécs város fejlesztésére. 2005.
- Síkfői Tamás (2010): *Pécs Pólus – Az életminőség fejlesztési pólusa* <http://www.pbkik.hu/index.php?id=1940>
- Somlyódy Nóra (2010): *A Balkán kapuja?* Kalligram, Budapest–Pozsony.
- Szabó Máté (2004): Globalizáció, európaizálódás, civil társadalom Magyarországon. In. *Politikatudományi Szemle*, No. 1-2. 159-180.
- Takáts József (2011): *Az újragondolt város. EKF-iratok.* Publikon Kiadó, Pécs.
- Tarrósy István (2003): The Role of Political Communication in Shaping Culture in CEECs. In: Komlósi László I. – Houtlosser, Peter – Leezenberg, Michiel (eds): *Communication and Culture. Agrumentative, Cognitive and Linguistic Perspectives.* Amsterdam: Sic Sat. 215–226.
- Tarrósy István (2011): Az együttműködés politikai kultúrájának sajátosságai – a pécsi Európa Kulturális Fővárosa projekt kapcsán. In. *Civil Szemle.* No.3.

Internetes hivatkozások

- Gyurcsány Orbánra fogja. <http://www.hirszerzo.hu/cikk.php?id=6214>
- Varga Attila: *Lokátor a város hegyn.* <http://www.pecsihet.hu/hirek.php?id=320>
(Letöltve: 2007. 05.24.)
- Vass Béla építészmérnök esszéje. Pécsi Hét, <http://www.cmm.hu/?cat=story&id=39>)
- Tubesi radar: minden kezdődhet előlről.* 2010. március 17. http://nol.hu/belfold/tubes_uj_eljaras_koteleztek_a_hm-et

III. FEJEZET – A KULTURÁLIS FŐVÁROS „PEREMÉN”

10. SCHMIDT ANDREA: AZ EURÓPA KULTURÁLIS FŐVÁROSA GAZDASÁGI HATÁSAI

EKF ÉS GAZDASÁGI VÁLSÁG

Bevezetés, vizsgálati módszerek

2005. július 14-én Pécs MJV közgyűlése egyhangúlag fogadta el azt a pályázati anyagot, amellyel végül is Pécs győztesként került ki a magyar nagyvárosok „Európa Kulturális Fővárosa” címért zajlott versenyéből. A címmel Pécs városa egyedülálló lehetőséget kapott arra, hogy átalakítsa gazdasági szerkezetét, teret adva a kulturális dimenzióknak. Az előzetes várakozások szerint a pécsi EKF cím nem csak a városnak, hanem a Dél-dunántúli régióknak, sőt, a határmenti területeknek is lehetőséget nyitott a fejlődésre. Az EKF nagyberuházásait az előzetes feltételezések szerint a kulturális programok méltó, európai szintű megvalósításának szánták, és a kreatív ipar fejlődéséhez illeszkedő hosszú távon megfelelő infrastruktúrát láttak benne. Az Európa Kulturális Fővárosa program esélyt adott annak, hogy a város felfedezze városiasságát, a városban való élet szépségét, hogy visszaszerezze a közösségnek a köztérket, előbbé tegye az utcákat, a környezetet. A beruházások célja, hogy Pécs rendelkezzen megfelelő számú, nagyságú és európai színvonalú kulturális és művészeti térrel. Ezeknek meglete ugyanis előmozdíthatja a jelen lévő kulturális potenciál gazdasági hasznosulását, a bányászat leépülése okozta ürt lehetséges módon kitöltő kreatív ipar és turizmus fejlődését. Ez utóbbi természetes mérőszámai a Pécssett eltöltött vendégéjszakák számában, illetve az idelátogató turisták által elköltött pénzmennyiségben értelmezhetőek. A kultúra Pécssett egyáltalán nem idegen fogalom, a város egyediségét, hangulatát jelentősen meghatározza egyetemvárosi jellege. A Pécsi Tudományegyetem több mint húszezer magyar és külföldi diákjának köszönhető a város fiatalos lendülete, az utcák, terek, szórakozóhelyek pezsgő forgataga. Külön említést érdemlők a nagy hagyományokkal rendelkező fesztiválok (POSZT, Örökség Fesztivál), amelyeknek szintén a város történelmi múlttal rendelkező terei, épületei adnak otthont.

A fejezet elsősorban a pécsi projekt gazdasági vetületeire koncentrál, de célunk kitekinteni a szervezési, döntéshozatali, valamint gazdaság, elsősorban fenntarthatósági szempontokra vonatkozóan is. A tanulmány alapvetően a gazdasággal való összefüggésekre reagál, így elengedhetetlen néhány statisztikai adattal is alátámasztani a pécsi program sikerességét, mindezt összehasonlítva

más, hasonló adottságokkal rendelkező egykori kulturális fővárosokéval. A munkában gazdasági hatás szempontjából az alábbi területeket lehet vizsgálni:

1. Fontos kérdés a megálmodott, a pályázatba betervezett és a tényleges beruházások egybevetése még abban az esetben is, ha tudjuk, a pályázat beadása, valamint a cím elnyerése (2005. október), illetve a 2010-es indulás közötti időszakban a 2008 őszén kibontakozó pénzügyi és gazdasági válság alapvetően befolyásolta a beruházási hajlandóságot. Vizsgálatunk másik területe a források bevonásának kérdése, az, hogy milyen források bevonásával kívánták megvalósítani az EKF-hez kapcsolódó beruházásokat és ez milyen döntéshozatali eljárások útján valósulhatott (nem valósulhatott) meg. Fontos kérdés volt a központi költségvetésbe való beillesztés, a kormány szerepvállalása, valamint a sokrétű forrásfelhasználás, pl. uniós források mellett a Norvég Alap által nyújtott finanszírozási lehetőségek.
2. Melyek voltak az EKF-hez köthető beruházások, illetve milyen más gazdaságélénkítő hatása lehet az EKF-nek? Ehhez a felvezető évek tapasztalatait is hozzá lehet rendelni: rendezvények látogatottsága, idegenforgalomra tett hatás, kulturális iparra gyakorolt hatás – nőtt-e a múzeumok látogatottsága, nőtt-e az utasforgalom?
3. Melyek azok a beruházások, amelyek közvetlenül nem az EKF-hez kapcsolódnak, de hatnak arra, pl. reményeink szerint már vizsgálható lesz az M6-os autópálya elkészültének hatása, tervezett és megvalósuló, illetve meg nem valósuló szálloda- és idegenforgalmi beruházások (élményfürdő – Pécssett és környékén)¹⁷⁴.
4. Hogyan hat mindez a vállalkozói hajlandóság élénkülésére, a foglalkoztatottság alakulására, hogyan látják az EKF-et a gazdasági szereplők, illetve pl. a PBKIK, Dél-Dunántúli Regionális Munkaügyi Központ, a projektmenedzsmenttel foglalkozó cégek?
5. A politikai események és a többszöri vezetőváltás az EKF-et koordináló testület élén mennyiben tudták (ha tudták) befolyásolni a beruházások alakulását?
6. Mennyiben volt „pécsi ügy” az EKF, illetve mennyiben nehezedett rá a kormányzat esetlegesen hátráltatva a beruházásokat?
7. Hogyan kívánják működtetni a létesítményeket 2011-től?

¹⁷⁴ Ez utóbbi hatását természetesen igen nehéz mérni. A KSH évente közöl jelentéseket Baranya megye gazdaságára, idegenforgalmára vonatkoztatva, de ezekből csak utalni lehet a Pécsre gyakorolt hatásra. Az évente vizsgált idegenforgalmi adatok alapján mindenestre gyakori indokként tüntetik fel a megközelíthetőség és az aquaparkok hiányát szemben a „top 10” desztinációval.

Európa kulturális fővárosa – a kezdetek

Az EKF program eredeti célja jelentősen módosult az elmúlt évtizedekben: a közös kulturális hagyományok, történelmi múlt mellett újabb területek kerültek hangsúlyozásra. Ezek közé tartozott a fejlesztés, a kultúra, az idegenforgalom, sőt a gazdaságélénkítő lehetőség már nem csak az adott város, hanem a tágabb térség, a régió érdekeit is szolgálhatja.

Ez utóbbi megállapítás vált a kulturális főváros projektek fő motívumává olyannyira, hogy a 2011-ben kiadott ún. Palmer-jelentés már szó szerint idézte Nils Usakovs, a 2014-ben Európa kulturális főváros, Riga polgármesterének a várt hatásokra vonatkozó kijelentését. „Ezt az eseményt arra szeretnénk használni, hogy forrásokat tudjunk gyűjteni a kulturális infrastruktúra kiépítésére, amely természetesen a gazdaságra nézve is kedvező következményekkel járhat.”¹⁷⁵

Az EKF programok olyan nagy volumenű, úgynevezett „megaesemények”, amelyek lehetőséget biztosíthatnak korábban kisebb jelentőséggel bíró terek, régiók szerepének újra értelmezésére, ha kicsit túlozni kívánunk, egy jó EKF projekt jelentőségben egy mini olimpiai játékokkal érhet fel. Egy jól megszervezett projekt egyszerre képes biztosítani az alábbiakat:

1. hosszú távú fenntartható fejlődés;
2. városmegújulás, regenerálódás;
3. infrastruktúra fejlesztése;
4. társadalmi összefogás – elsősorban a térségben élők körében.

Beruházások

A gazdasági válság elsősorban a hitelezések drasztikus visszaesésében mutatkozott meg, amely egyaránt sújtott önkormányzatot, illetve vállalkozásokat, amit a KSH által negyedévente közzétett jelentései érzékeltetnek. Ha fel akarjuk tenni a kérdést, hogy milyen beruházások szerepeltek a tervezés során, ezekből mi valósult meg, milyen okai lehettek az esetleges meg nem valósulásnak, illetve az eredeti tervhez képesti módosításoknak, akkor a problémát több oldalról kell körüljárunk. A beruházások megvalósulása, az eltérés a tervezett és a tényleges között több okra vezethető vissza. Egyebek mellett a pályázatban leírtak nem egy esetben „vágýalom” szintjén fogalmazták meg a beruházások szé-

¹⁷⁵ Tuuli Lahdesmaki, a Jyväskyläi egyetemen dolgozó kutatója az EKF projektekről számos tanulmányt jelentetett meg. Egy személyes beszélgetés során 2011 októberében a 2011-es tallinni látogatásával kapcsolatban idézte fel a tallinni EKF iroda munkatársainak tapasztalatát. Ott az odalátogató turisták éppenséggel az új beruházásokat hiányolták, hiszen sem új könyvtár, sem pedig koncertterem nem épült a 2011-et megelőző időszakban. A tallinniak pedig kénytelenek voltak azzal érvelni, hogy ők a közösség bevonására, a programokra kívántak koncentrálni.

les spektrumát. Maguk a pályázatban résztvevők is arra az álláspontra jutottak a tényleges indulás, valamint az EKF év lezárását követően, hogy tulajdonképpen ennyi és ilyen módon szétforgácsolt beruházás egyfelől megvalósíthatatlan, ugyanakkor célszerűtlen, harmadrészt pedig finanszírozhatatlan, a későbbi intézményi fenntartáshoz szükséges források nem állnak rendelkezésre. 2006 után ez utóbbit különböző civil szervezetek is erőteljesen hangsúlyozták, megkérdőjelezve többek között a szállodafejlesztésre kiírt európai uniós pályázatok szükségességét. Nem segítette elő a beruházások realizálását a pályázatban megfogalmazottak megvalósításáért felelős szereplők gyakori váltakozása sem. Ugyanakkor a pályázatban szereplő beruházások ROP által történő finanszírozása további akadályokat gördített a megvalósíthatóság elé.

A Baranya megyei székhelyű *gazdasági szervezetek új beruházásainak értéke* 2010-ben – a jelzett vonatkozási körben – közel 89 milliárd forintot tett ki, a hasonló gazdálkodói körben

Magyarországon megvalósult beruházások 2,9%-át. A nemzetgazdasági ágak közül a legnagyobb hányad az iparhoz kötődött (37%), amelyen belül az energiaipar és a feldolgozóipar volt a két nagy részesedésű beruházó iparág (17, illetve 16%-os hányaddal), azonban az előbbinek bő tíz százalékponttal nagyobb, az utóbbinak pedig hasonló mértékben kisebb volt az összes beruházáson belüli részaránya, mint országos átlagban jellemző. Néhány más területen is tükröződnek a megyei sajátosságok a hasonló szervezeti kör investícióinak országos jellemzőihez képest. Ez markánsan megmutatkozott egyrészt a mezőgazdasági beruházások országosnál magasabb részesedésében, másrészt – a tárgyidőszak sajátosságaként, és elsősorban az Európa Kulturális Fővárosa–Pécs2010 projektekkel összefüggésben – a művészet, szórakoztatás, szabadidős tevékenységek körében megvalósult jelentős fejlesztésekben.

Magasabb hányad jutott továbbá az oktatás, a közigazgatás, illetve az adminisztratív és szolgáltatást támogató tevékenységek területére is. Jócskán alacsonyabb volt ugyanakkor az országos részesedésnél a megyei székhelyű szervezetek beruházásaiban a szállítás, raktározás ágban megvalósult hányad.

Az ágazati sajátosságokkal összefüggésben a beruházások anyagi-műszaki összetétele is eltért az országostól. Baranyában 2010-ben nagyobb szerepet kaptak az épület- és építmény-beruházások, amelyek a beruházásérték kétharmadát tették ki az országos 52%-kal szemben. Ez összefüggött a feldolgozóipar alacsonyabb szerepével – ahol a fejlesztésekben gyakran nagyobb a gépek, gépi berendezések és járművek beszerzésére, felújítására fordított részesedés az építményekénél – továbbá a nagy értékű épület-beruházásokat megvalósító EKF-projektekkel is.

A kulcsprojektek közül a konferencia- és koncertközpont¹⁷⁶ megvalósítása volt a legjobban előkészítve. A nemzetközi tervpályázat kiírásáról már 2006 tavaszán döntöttek, ám sokáig nem történt semmi, mert a város elbizonytalanodott a helyszínt illetően.¹⁷⁷ Bár a Balokány-ligetben kijelölt építési terület végül nem változott, a tervpályázat lebonyolítására csaknem egy évet kellett várni. A nagy érdeklődést mutatja, hogy a hangversenyterem pályázati kiírását 64-en vásárolták meg, a határidőig pedig 40 pályamű érkezett be.¹⁷⁸ A 2007. április 11-i eredményhirdetés győztese a budapesti, Keller Ferenc vezette Építész Stúdió csapata lett.¹⁷⁹ A hazai építész körökben konzervatívnak minősített iroda munkáiban nagy szerepet játszik a „hely szelleme”. Ezzel kapcsolatban Keller Ferenc nem volt könnyű helyzetben, mert az épület helyül kijelölt, a forgalmas 6-os út és a vasút által határolt, egykori városi teniszklub telkét benzinút, Penny Market és McDrive környékezi, melyek szanálásáról az óriási költségek miatt letett a város, azt is belekalkulálva, hogy a 6-os út jelentőségét a jövőben megépülő praktikus elkerülő majd csökkenti és a McDonald's majd önként távozik. A csaknem 8 milliárd forintos beruházásból 5,2 milliárd forintot az Európai Unió társfinanszírozásában, az Európai Fejlesztési Alap támogatásával terveztek összegyűjteni. Az épületben egy 999 fős akusztikai tervezésű nagytermet, ugyanennyi fő befogadására alkalmas konferencia- és szekciótermeket, a Pannon Filharmonikus zenekar próbatermét, irodáit, hangszertárát, kávézót és könyvesboltot kívántak kialakítani.¹⁸⁰

A Dél-Dunántúli Regionális Könyvtár és Tudásközpont épületének helyszínével kapcsolatban is több lehetőség merült fel.¹⁸¹ A mintegy 13000 m²-nyi területet magába foglaló épület három nagy könyvtárat: a Pécsi Városi Könyvtárat, a Csorba Győző Megyei Könyvtárat és a Pécsi Tudományegyetem Központi Könyvtárat, valamint az Állam- és Közgazdaságtudományi Kar és a Közgaz-

¹⁷⁶ A projektnek már a hivatalos neve is elgondolkodtató, hiszen a Határtalan város pályázatban megfogalmazott „elsődleges cél nem konferenciaközpont kialakítása, ahol egyébként zenélni is lehet rossz akusztikai viszonyok közt, hanem koncertterem, ahol konferenciák is tarthatók.” Cseri László: Egy hangversenyterem fogantatása. *Echo* 2005/6. <http://www.echopecs.hu/index.php?id=599>

¹⁷⁷ Cseri László: Temetni jöttem az EKF-et, nem dicsérni. *Echo*, 2006/4-5. <http://www.echopecs.hu/index.php?id=693>

¹⁷⁸ Pécsi konferencia- és koncertközpont/pályázati zárójelentés. <http://epiteszforum.hu/?q=node/5238> (2010-06-10)

¹⁷⁹ A 2. díjat a pécsi Müller Mária és Kovács-Andor Krisztián munkája nyerte el, a 3. helyezett Kamarás Bálint (Bp.) lett. A zsűri 1 tervet kizárt a versengésből, hat pályaművet, Tarnóczy Tamás Attila, Mányi Dániel, Zoboki Gábor, Kistelegdi István és ifj. Kistelegdi István, Mórócz Tamás, Vasáros Zsolt plánumát pedig megvételre ajánlotta a városnak. Kihirdették a pécsi konferencia- és koncertközpont nyílt építészeti tervpályázat nyertesait. <http://www.epulettar.hu/cikk/23865.aspx>

¹⁸⁰ A Kodály Központ működési feltételeiben nagyot lendíthet a központi költségvetés alá rendelés. Amennyiben ugyanazt a finanszírozási rendszert biztosítják számára is, mint a budapesti központi intézmények számára, úgy az mindenképpen rentábilissá tud válni. A Kodály Központ egyébként már a megnyitását követően rendszeresen telt házas koncertek helyszíne, sőt, azon kevés vidéki intézmények közé tartozik, amelynek kisugárzása Budapestig elér nem kis mértékben a városhoz kötődő Pannon Filharmonikusoknak köszönhetően.

¹⁸¹ A helyszínek közül elsőként a 6-os út melletti egykori kocsmá telke, majd az ún. 10-es tömb szerepelt, azonban a város az EKF cím elnyerése után mindkettőt gyorsan eladta. Ezt követően a Lánç utcai rendelőintézet előtti telek jött számításba, majd végül az egyetemmel kötött csereszerződés értelmében a 6-os út déli oldalán fekvő egyetemi focipálya, amit az egyetem egyik kollégiumi épülete választ el a hangversenyteremtől.

daságtudományi Kar könyvtárait egyesíti. Ezen kívül az épületben két (összenyitható) 200 fős előadóterem, egy 150 fős konferenciaterem, kutatószobák és internetes munkaállomások, a legfelső emeleten pedig zenei könyvtár és gyerekkönyvtár kapott helyet.¹⁸²

Hiába volt meg azonban a három kulcsprojekt¹⁸³ terve 2007 nyarára, az engedélyeztetési eljárások további előkészítése elakadt. A város ugyanis 324 millió forintért megrendelt az EKF kulcsberuházásaival kapcsolatosan egy megvalósíthatósági tanulmányt. A 2007 november végére elkészült, 4000 oldalas szöveg mind az öt kulcsprojekt megvalósítását javasolta, de számos ponton a költségek racionalizálását ajánlotta.¹⁸⁴ Ennek következtében csökkentették a hangversenyterem és a könyvtár kapacitását: a tervezőknek a hangversenyterem alapterületéből 4000 m²-et kellett elvenniük.¹⁸⁵ Mindkét épület esetében elhagyták a mélygarázst, és egyszerűsítették a közlekedő tereket.

A politikai csatározások mellett a civilek fenntarthatósági ajánlása a legérzékenyebben a Nagy Kiállítótér projektet érintette. Bajnai Gordon önkormányzati és területfejlesztési miniszter 2008 januárjában azt javasolta a városnak, hogy a Nagy Kiállítótér ne épüljön meg, hanem a Zsolnay Kulturális Negyedben (ZsKN) hozzanak létre egy időszakos kiállításokat befogadó kiállítótérrel. Az indokok között szerepelt, hogy az eredeti helyszín régészeti ásatása olyan idő- és költségigényes, mely megkérdőjelezi a 2010-es átadást. Tasnádi Péter pécsi polgármester azzal érvelt, hogy csak az épület parkolójának megépítése egymilliárd forintba kerülne, mely összeget a városnak kellene állnia.¹⁸⁶ A megvalósíthatósági tanulmánnyal is szembehelyezkedő javaslat azért is megfontolandó lett volna, mert a kiállítótérnek a Zsolnay Negyedbe költöztetésével megspórolandó 2,3 milliárd forintot Pécs más beruházásokra költhette volna el.¹⁸⁷ Ezt követően a polgármester a Nagy Kiállítótérrel kapcsolatos fontos döntések előtt kérte az ügy közgyűlési napirendről való levételét. A nagy szakmai felháborodást és a Baranya Megyei Önkormányzat tiltakozását kiváltó döntést kompromisszum követte, mely szerint a kiállítótér a legelső helyszínen, a Pappnövelde utcában, de a Múzeum utca épületeinek felújításával együtt mindössze 1,5 milliárd forintból valósulhatott meg.

¹⁸² Pécs2010 EKF http://www.pecs2010.hu/Home/Beruhazasok/del_dunantuli_regionalis_konyvtar

¹⁸³ Hangversenyterem és konferencia központ, Tudásközpont, illetve Zsolnay Kulturális Negyed

¹⁸⁴ A városvezetés az EKF hatástanulmányt üzleti titokra való hivatkozással nem hozta nyilvánosságra. 2008 decemberében a bíróság azonban kötelezte a várost a tanulmány közzétételére, mivel annak tartalmát közérdekű adatnak minősítette. Pécs köteles megmutatni az EKF megvalósíthatósági tanulmányt. *Heti Világgazdaság* 2008. december 2. http://hvg.hu/itthon/20081202_pecs_ekf_tanulmany

¹⁸⁵ Kiszely Márta – Vargha Mihály: Örvény, egyneműség, kócsiga. Beszélgetés Keller Ferenc építésszel, a koncertterem tervezőcsapatának tagjával. *Echo* 2008/3. <http://www.echopecs.hu/index.php?id=855> (2010-06-09)

¹⁸⁶ Teljes káosz Pécsen. <http://index.hu/kultur/pol/ekf0201/>

¹⁸⁷ Bajnai Gordon felvetése nem volt új keletű, mert egy évvel korábban már a szocialista városvezetés is megpendítette ezt az ötletet. Akkor Hargitai János, a megyei önkormányzat elnöke az EKF-ból való kilépéssel fenyegetőzött, ezért a városvezetés visszalépett. Korb Zoltán: Nagy álmok lekicsinyítve. *Magyar Hírlap*, 2010.05.26. http://www.magyarhirlap.hu/kultura/nagy_almok_lekicsinyitve.html

A Zsolnay Kulturális Negyednél az örökséget kezelő társaság a kulturális hasznosíthatóságban, míg a gyár a termelés megtartásában volt érdekelt. Az eredeti tervek szerint a kreatív iparral foglalkozó vállalkozók és a város jelentős civil szervezetei költöztek volna ide. Azonban az előkészítés során kalkulált költségeket nem tudták, akarták vállalni sem a civilek, sem a vállalkozások. Így az egyetem, amely viszonylag kevéssé volt érintett a projektek intézményi megvalósításában a Zsolnay Kulturális Negyedben kárpótolhatta magát. A teljes Művészeti Kar ideköltöztetése mellett a Bölcsészettudományi Kar egyes tanszékei is helyet kaptak. A város és az egyetem 2006-ban írásos megállapodást kötött arra vonatkozóan, hogy az egyetem ingyen használhatja a Zsolnay Kulturális Negyed infrastruktúráját.¹⁸⁸ A ZsKN projekt előkészítése viszonylag zökkenőmentes volt, egyedül a Központ funkcióinak kialakítása okozott fennakadásokat. Természetesen az eredetileg tervezett átadáshoz képest (2009. december, illetve 2010. június) csúszás volt tapasztalható, de a legnagyobb gondot a funkció megtalálása okozta. A terv szerint éjjel-nappali pezsgést képzeltek a ZsKN-ben, mégis a tapasztalatok azt mutatták, hogy szigetszerűen emelkedett ki a keleti városrészben. Bár több kísérletet is tettek arra, hogy a hagyományos Séta téri fesztiválokat átköltöztessék, a ZsKN vendégforgalma közel sem volt olyan jelentős. Az önkormányzat számos intézményt telepített át a Központba, így végül a Planetárium, valamint a Bóbita Bábszínház és az Ifjúsági Ház is itt kapott épületet.¹⁸⁹

Az ötödik nagy projekt a közterek és a parkok újjáélesztését tűzte ki feladatául. Az EKF jó alkalmat szolgáltatott arra, hogy Pécs átértelmezze a rendszerváltás előtti jellegét őrző köztereit, és azokat a városlakók találkozási pontjává, kulturális programok helyszínévé, a nyilvánosság helyeivé varázsolja. A 7,4 milliárd forintos program koncepciója már a pályázatírás idején megfogalmazódott. A Patartics Zorán és Szokolai Zsolt vezetésével működő munkacsoport a beavatkozás négy irányát határozta meg:

1. „a műemlékgondozási stratégia kidolgozását szolgáló programot”,
2. „az utcák és terek rekonstrukciós programját”,
3. „a városi zöldterületek és szabadidős szabadtéri infrastruktúrájának programját”,
4. „a karsztforrások hasznosításának programját”. Alapelvként fogalmazódott meg, hogy a beavatkozási területek a városi szövet olyan gócpontjait fedjék le, amelyek minőségi fejlesztése motorként szolgálhat a környező területek fejlődésének beindításához.

¹⁸⁸ Somlyódy (2010) Nóra megjegyzi, hogy összesen ez az egyetlen írásban is megkötött megállapodás. Ld. 2006. november 30. 02-1194/2006 i. sz. előterjesztés melléklete

¹⁸⁹ A Planetárium egykori területétől eltekintve, amely társasházak kialakítására alkalmas telken állt, így könnyű volt értékesíteni, a Bóbita Bábszínház és az Ifjúsági Ház volt belvárosi épületei esetében féltő, hogy az enyészet sorsára jutnak. A ZsKN pedig bevételeinek biztosítása érdekében bérleti díjat szed a PTE-től, ami viszont az egyetem költségvetésében jelent igen nagy megterhelést.

A megvalósíthatósági tanulmány hatására az alultervezett költségvetés problémáját nem a kevesebb köztér magasabb színvonalú felújításával, hanem a pénz minél több helyszínre való elosztásával oldották meg. A tervezési programok fő jellemzője a dilettantizmus és a kapkodás lett. A programalkotók egyáltalán nem használták fel (valószínűleg azért, mert nem is ismerték) a helytörténeteszek és a pécsi művészettörténeteszek tudományos eredményeit, a tervek pedig azt igazolták, hogy rosszul feltett kérdésekre ritkán születnek jó válaszok.¹⁹⁰ A projekt másik nagy hibája az, hogy hiányzik mögüle egy egységes városrendezési stratégia.

A Közterek és parkok újjáélesztése két fázisban zajlott: az első ütemben 7, a másodikban 6 tér revitalizálását határozták meg.¹⁹¹ Egyes közterek esetében régebbi, már érvényes építési engedéllyel rendelkező terveket valósítottak meg, melyek színvonala így messze elmaradt a kívánatostól. A legfontosabb helyszínekre tervpályázatot írtak ki. 2007. november 30-án hirdettek eredményt a Tettye városrész, illetve Uránváros főterének közterület megújítására kiírt pályázatokon.¹⁹² A legnagyobb vihart azonban a város főterének, a Széchenyi térnek a tervpályázata gerjesztette.

A projektek határidőre való elkészültét az engedélyezési és tendertervek beszerzése,¹⁹³ a kiviteli tervek állandó módosítása, és a sikertelen közbeszerzési pályázatok végleg ellehetetlenítették.¹⁹⁴ De további csúszások annak következtében is bekövetkeztek, hogy a kivitelezési munkákat sok esetben a politika által favorizált, az eredeti összeznál drágább ajánlatot tevő, titoktartási nyilatkozatra kötelezett vagy éppen frissen alapított, semmilyen referenciával nem rendelkező cégek nyerték és sokakban keltett ellenszenvet a Széchenyi téren megjelenő kínai gránit is. A határidők mellett így erősen megkérdőjelezhetővé vált a munkák minősége, vagy a 15 évre szóló jótállási garancia betarthatósága is.

¹⁹⁰ Mélyi József: Kő kövön, hibát hibára. A pécsi köztéri művészetéről. *Mozgó Világ*, 2008. április <http://mozgovilag.com/?p=876>

¹⁹¹ Az első ütemben szereplő terek a következők voltak: Tettye, Uránváros főtere, Megyer városrész központi területe, Köztársaság tér, a világörökségi pufferróna (Kórház tér), Rókus-sétány, Diana tér. A második ütemben folytatódott a Tettye átépítése, a legnagyobb költségvetéssel a város központjának megújítása szerepelt, emellett az EKF városrész közterületeinek, a keleti városrész központi területeinek, az Indóház térnek és a Kossuth térnek a megújítása szerepelt. Pécs2010 Pécs Európa Kulturális Fővárosa. http://www.pecs2010.hu/Home/Beruhazasok/kozterek_es_parkok_1 és http://www.pecs2010.hu/Home/Beruhazasok/kozterek_es_parkok_2

¹⁹² A Tettye pályázat 1. díját a budapesti S73 Tervező Iroda Kft, Uránvárosét a szintén fővárosi Lépték-Terv Tájépítész Iroda Bt. nyerte el. Bencze Zoltán: Pécsi EKF pályázatok eredménye. <http://epiteszforum.hu/node/7779>

¹⁹³ Cseri László: EKF-lufi: kipukkanó beruházások. *Echo* 2008/1. <http://www.echopecs.hu/index.php?id=820>

¹⁹⁴ A kiviteli szerződések alapján a Múzeum utca rekonstrukciójának befejezési határideje 2010. április 15. volt. A Tudásközpont, vagy más néven a Kaptár építési határideje 2010. június 23-án járt le. Az előbb Opus2010 névre keresztelt, majd Kodály Központ névre hallgató hangversenyterem átadásának időpontja szeptember 30., a Zsolnay Kulturális Negyedé 2011. január 1.

Ipar

Egy EKF címet elnyert város esetében a beruházásoknak húzóerőként kellene hatniuk a város iparára is, noha maga az építkezés csak átmeneti fellendülést tud biztosítani, a működtetés, fenntartás inkább a szolgáltató szektor teljesítményét képes befolyásolni. A 2008-ban kiteljesedő gazdasági válság rányomta bélyegét a kulturális főváros projektekre, úgy a már megvalósulás útján lévőkre, mint a csak tervezettek. A válság több területen érezte hatását. Egyfelől módosítani kellett a már korábban elfogadott beruházási terveken, vagy pedig egész projekteket kellett félbehagyni, vagy törölni a tervezettek közül.^{195, 196}

Mivel az EKF projektek finanszírozása több forrásból történt, a gazdasági válság következményeként az állami és önkormányzati forrásokhoz való hozzáférés igencsak nehézkesé vált. Késlekedés jellemezte a projektek megvalósítását, a pécsi beruházások terén több hónapos csúszások voltak tapasztalhatók. A magán szektort is igen érzékenyen érintette a válság. Egyebek mellett a pályázati forrásokkal kalkuláló magánvállalkozásban megvalósítani kívánt szállodákat, kereskedelmi központokat, egyéb, turistavonzó látványosságokat (Pécsett az aquapark) kellett elhalasztani, ugyanis gyakorta a pályázati részvétel alapján szolgáló önerő felmutatásához is banki kölcsönöket kellett (volna) igénybe venni, ami – a banki jelzálog alapú hitelezések teljes visszaszorulása eredményeként – lényegében lehetetlen volt. További problémát jelentett a kulturális programok (kiállítások, koncertek, fesztiválok) költségvetésében jelentős szerepet játszó szponzori lehetőségek felkutatása. A potenciálisan számba vehető szponzorok száma is jelentősen lecsökkent.¹⁹⁷ A válság hatására visszaesett a kereslet a lakásépítések és egyéb nagyberuházások terén, így a pécsi EKF projekt esetében nem volt nehéz potenciálisan számba vehető kivitelezőket találni. Egyedüli gondot a késlekedés okozott, de azt is nehéz volt megmagyarázni, hogy a kivitelezők körében miért nem a helyi építőipari cégek jöttek számításba. Természetesen a gazdaság felfutását, az építőipar, illetve hozzá kapcsolódó ágazatok fellendülését prognosztizálták 2010-re, sőt már az azt megelőző évekre is. Ehhez képest a valóság, a statisztikai adatok némiképp lehűtötték a várakozásokat.

Elvárt növekedés helyett – ha Baranya megyét vesszük számba – elmondható, hogy a 2010. évi *ipari teljesítmények* a megyében – az országos javulással ellentétben – ha csekély mértékben is, de elmaradtak az egy évvel korábitól. A legalább 5 fős iparszervezetek Baranyában működő telepei 1,6%-kal, a legalább

¹⁹⁵ Ugyan, amint arra a 2011-es Palmer-jelentésben is utalás történik, sokkal rosszabb helyzetbe kerültek az új EU-tag, egykori szocialista országokban található EKF-ek, de alapvetően a válság nem a politikátörténet alapján érezte hatását.

¹⁹⁶ Végül a 80 millió eurós projektből 62,5 millió lett. Ld. Palmer jelentés, 2011-ből.

¹⁹⁷ Igaz, amint erre Somlyódy Nóra figyelmeztet, a szponzorok felkutatásában Pécs komoly lemaradásban volt. A program kezdete előtt egy évvel még nem volt nyomon követhető a szponzorok összetétele. Valójában 2009-ben még nem látszott, kik és milyen eseményeket fognak támogatni.

50 főt foglalkoztató megyei székhelyű ipari vállalkozások pedig 1,2%-kal kisebb termelést produkáltak összehasonlítva áron számítva, mint 2009-ben. Az *építőipari termelés* 4%-os csökkenése mérsékeltebb volt az országosnál.

A *gazdasági szervezetek* és ezen belül a meghatározó hányadot kitevő vállalkozások száma is 4,2–4,5% közötti mértékben növekedett, valamelyest jobban, mint országosan. Élénkebb volt az előbbieknél a felszámolási és végelszámolási eljárás alatt álló vállalkozások számának gyarapodása (10%).¹⁹⁸

A beruházási lehetőségekre a megyében – a válság miatt a gazdaságban egyébként ma még gyakran tapasztalható kivárás és halasztás ellenére – kedvező hatással voltak az Európa Kulturális Fővárosa projektjeinek Unió által is támogatott fejlesztései. Részben ennek köszönhető, hogy az egy lakosra jutó beruházásérték alapján a megye az országos megyei rangsorban a 7. helyen állt.

Az ipari teljesítmény a 2009. évi általános és nagymértékű visszaesést követően 2010-ben az ország minden régiójában és a legtöbb megyében is – meglehetősen alacsony bázishoz képest – növekedésnek indult. Baranya megye iparszervezeteinek teljesítménye azonban bár megközelítette, de nem érte el a 2009-es bázisév rendkívül alacsony szintjét. A legalább 5 főt foglalkoztató vállalkozások Baranya megyében működő telepei 2010-ben (előzetes adatok alapján) csaknem 279 milliárd forint termelési értéket állítottak elő, az ország hasonló méretű szervezeti körében megvalósult termelésnek mindössze az 1,4%-át. Az összehasonlítva áron számított kibocsátás 1,6%-kal elmaradt az egy évvel korábbtól, és ezzel az ország azon két megyéjének az egyike volt, amelyekben csökkenést regisztráltak.

Egy EKF szintű megeaseménytől a szakértők az idegenforgalomban elvárt növekedés mellett az egyéb szolgáltatások, így a kereskedelmi értékesítés növekedését is elvárták. Joggal. A valóság ugyanakkor felülírta ezeket az előzetes várakozásokat. Nem hogy növekedést nem sikerült elérni 2010-re vonatkoztatva, de az egyes magyarországi régiók mérsékelt, alig 1%-os növekedéséhez képest a Dél-Dunántúlon visszaesés volt tapasztalható.¹⁹⁹

Infrastruktúra

A Pécs2010 program öt jelentős, ám 2010-ben még csak félkész beruházása mellett komoly problémát jelentett a város nehéz megközelítése. Ugyan 2006-ban átadták a Pécs mellett, Pogányban található, nemzetközi járatok fogadására is alkalmas repülőteret, sőt, közel egy évig rendszeres repülőjárat kötötte össze

¹⁹⁸ Forrás: KSH adatok <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/megy/124/bar124.pdf>

¹⁹⁹ Veller János: Csökkent a kiskereskedelem forgalma 2010. évben <http://www.pbkik.hu/hu/pecs-baranyai-kereskedelmi-es-iparkamara/cikkek/csokkent-a-kiskereskedelem-forgalma-2010-evben-11354?print=1>

Pécset és Bécset, ám 2009–2010-re megszűnt a menetrend szerinti légi forgalom, egyedül csak a nyári időszakban közlekedtek charter járatok. A repülőtér inkább vitte, mintsem hozta volna a pénzt, fenntartása is kétségessé vált. A vasúti összeköttetés területén az egyedüli pozitívumot a Budapest és Pécs közötti menetidő lerövidülése jelentette, igaz, ez annak volt betudható, hogy a célállomást Budapesten a pesti oldalon található Keleti Pályaudvarról áthelyezték a budai oldalon elhelyezkedő Déli Pályaudvarra.²⁰⁰ A város megközelítésében meghatározó Budapest–Pécs vasútvonal ugyan része a V/c folyosónak²⁰¹, ám ennek jelentőségét a vasútfejlesztési stratégiában nem hangsúlyozták. Az EKF évében, 2010. derekán arra a kérdésre, hogy ti. mikor lehetséges a Budapest–Pécs között közlekedő IC szerelvények esetében menetidő rövidülésre számítani, a válasz így hangzott: jó esetben az Európai Unió 2013-tól esedékes költségvetési időszakában nyílik arra lehetőség, hogy pályázatokat írjanak ki a vasúti hálózat fejlesztésére.²⁰²

Szerencsésebben alakult ugyanakkor a Budapestet Péccsel összekötő gyorsforgalmi úthálózat helyzete. A már 2006-ban átadott Budapest–Dunaújváros közötti M6-os autópálya szakasz mellé két lépcsőben épült meg, s került átadásra a Dunaújváros–Szekszárd, illetve a Szekszárd–Mohács M6-os autópálya szakasz, valamint a Mohácsot Péccsel összekötő M60-as autópálya szakasz.²⁰³ Ezáltal a Budapest és Pécs közötti menetidő mintegy egy órával lerövidült. Noha az autópálya impozáns méreteivel a Magyarországon épített autópályák hosszának 15,5%-át teszi ki, a becsült forgalom (8000 gépkocsi naponta) az autópálya díjából számított bevételeknek csak 5,3%-át adja és ez a számadat azóta csökkent.

Turizmus

Az EKF sikerességét jelző jelentés egyik fontos megállapítása a turizmus adatainak változása, valamint az ebből fakadó gazdaságra tett hatások elemzése. A turizmus és az EKF közötti kapcsolat, valamint a turizmusnak a gazdaságra tett hatására vonatkozóan nem feledkezhetünk meg arról, hogy egy ilyen, egy évig tartó eseménysorozat komoly felkészülést, erőteljes marketing tevékeny-

²⁰⁰ Azóta, jelen tanulmány írásánál, a 2012 decembere óta érvényes menetrendben visszaállt a Keleti pályaudvar, mint végállomás.

²⁰¹ Pécset elhagyva Eszék és Szarajevó irányában. A vasútvonal fontosságáról egyébként a 2013 júliusában EU taggá váló horvátok is megfélekeztek. A 2012 decemberében életbe lépő nemzetközi vasúti menetrendben már nem szerepelt a Horvátországot Magyarországgal összekötő vonatok több mint 50%-a. Különösen érvényes volt ez az ún. kishatár-forgalomra. Pécs és Eszék között egy ideig sem vasúti, sem pedig autóbussz közlekedés nem maradt, köszönhetően az ideiglenesen felszámolt Pécs–Eszék autóbussz járatnak. A térség két nagyvárosának összeköttetése érdekében a 2013-as év folyamán újraindították az autóbusszokat.

²⁰² <http://www.bama.hu/baranya/kozelet/szazhatvan-felett-orankent-a-pecs-budapest-vasutvonalon-324962>

²⁰³ <http://index.hu/gazdasag/magyar/2010/03/31/m6-atadas/>

séget igényel. Egy jól előkészített ország (régió, illetve város) ismertető akció sikerrel vonhatja be különösen azokat a kulturális fővárosokat a főbb idegenforgalmi desztinációk közé²⁰⁴, melyek korábban nem számítottak tradicionális úti célnak. Természetesen az, hogy ez a korábbi mellőzöttség milyen okokra vezethető vissza (kedvezőtlen imázs, gyenge turisztikai infrastruktúra, csekély látni-való, vagy szálláshelyek hiánya) újabb kutatás témája lehetne.

Az idegenforgalom hatásait vizsgálva természetesen felmerül az EKF címnek, mint vonzerőnek, brandnek a jelentősége, de ugyanakkor megfogalmazódnak azok a kétségek is, melyek a fenntarthatósággal kapcsolatosak. Nevezetesen: mi a vonzerő oka? Maga az EKF cím, vagy az adott év eseményeinek, programjainak gazdagsága? Ez utóbbit Palmer az eseménnyel kapcsolatos „zsongásnak” nevezi.

Vizsgálandó az is, hogy az esetlegesen örvendetes idegenforgalmi fellendülés vajon időleges, azaz csak az EKF évére vonatkozik, avagy hosszabb távon is fenntartható. Ha nem, akkor milyen stratégiát kell alkalmazni a vendégek visszacsábításához, ha ellenben marad a nagyobb koncentráció, akkor milyen módon tartható ez az állapot.

Szálláshelyek, vendégéjszakák

A turizmusra gyakorolt hatás egyik mérőszáma a vendégéjszakák növekedésének mértéke. A 2010-es év ebből a szempontból nem a turizmus éveként vonult be a statisztikákba. Európában összesen 3%-kal, Közép-Európában 4,2%-kal emelkedett a turisták száma a statisztikai nyilvántartások szerint²⁰⁵.

Magyarország némiképp jobban teljesített a maga 4,8%-ával, Pécs azonban érthető módon kiemelkedett a 12%-os növekedésével. Míg 2009-ben csak 22. helyet sikerült elérnie a legvonzóbb magyarországi üdülőhelyek listáján, egy évvel később már a 12. legnépszerűbb hazai célponttá vált.²⁰⁶

Az eredeti tervekben még számos hotel megépítése szerepelt, gondolván a megnövekedett érdeklődésre és a turisták áradatára, azonban a 2008-ban begyűrűző gazdasági válság, valamint annak következtében a banki kölcsönök (első-sorban beruházásokra fordíthatók) elapadása számos esetben keresztülhúzta az

²⁰⁴ Nemzeti turizmusfejlesztési stratégia, 2005- 2013, http://vallalat.itthon.hu/documents/30651/142870/440_nemzeti_turizmusfejl_strat052013.pdf/1fa0547d-7c65-4310-bab1-7c95fb0e4a83

²⁰⁵ http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-SF-12-043/EN/KS-SF-12-043-EN.PDF

²⁰⁶ Pedig még élményfürdővel sem rendelkezett. Hagyományosan a legnépszerűbb turisztikai célpontok egyszersmind termálvíz közelében találhatók. A tíz legnépszerűbb desztinációból 9 egyben gyógyvíz, vagy vízparti üdülőhely, egyedül a 7. helyen szereplő Sopronban nem található termálvíz, vagy élményfürdő. A gyakran a pályázat során alulmaradt fővárosból gyakran érkező sajnálkozó (lesajnáló?) cikkek ugyan erről a tényről megemlékeznek, de alapvetően az aquapark építés eleve nem szerepelt direkt módon az EKF beruházások között. http://index.hu/gazdasag/magyar/2011/02/24/turisztikai_bukas_volt_a_pecsi_kulturfovaros/

egyébként szállodaépítésben érdekelt vállalkozások terveit. Mivel ezek a beruházások zömmel kölcsönök és pályázati pénzek együttes konstrukciójában valósultak volna meg, a bankok részéről tanúsított bizonytalan hozzáállás nem egy esetben tántorította el a potenciális befektetőket.²⁰⁷

Az eddigi tapasztalatok alapján átlagosan 11%-kal növekedett meg egy-egy kulturális főváros címmel bíró településen a vendégek által eltöltött éjszakák száma. Pécs esetében az átlagot meghaladó növekedést lehetett tapasztalni az itt mért 12-13%-os pozitív változással. Természetesen a tendenciából azonnali következtetést nem lehet levonni, hiszen abban az esetben, ha egy város viszonylag kisebb, kevesebb szálláshellyel rendelkezik, a növekedés abszolút számokban nem feltétlenül jelentős, az előző évek arányaihoz képest ellenben szignifikáns emelkedést jelezhet.

Ami Pécsset illeti, a 2010-es év meglehetősen nehézkesen indult el. A szállodák telítettségében nem volt tapasztalható nagyobb nekirugaszkodás. Ugyanakkor az utolsó negyedévben tovább élénkült a vendégforgalom a megye *kereskedelmi szálláshelyein*. Az EKF évében a vendégek száma 12%-kal, a vendégéjszakáké közel 9%-kal növekedett, a bruttó szállásdíj-bevételek folyó áron számítva 18%-kal haladták meg az előző évit. A megyeszékhely vendégforgalma több mint egynegyedével bővült, ami sikernek volt mondható.

Baranya megye kereskedelmi szálláshelyeit 2010-ben mintegy 253 ezren vették igénybe, az itt eltöltött vendégéjszakák száma 594 ezer volt, ami az azt megelőző évhez képest a *vendégek számának* 12%-os, a *vendégéjszakák* számának közel 9%-os emelkedését eredményezte. Ez a növekedés egyben azt is jelenti, hogy Baranya idegenforgalmi mutatói jóval kedvezőbbben alakultak, mint a Dél-Dunántúl vagy az ország hasonló mutatószámai. Régióinkban a vendégek és a vendégéjszakák számában 6, illetve 11%-os forgalom csökkenés következett be, országosan pedig a növekedés mértéke mindkét esetben 2% alatt maradt.

Baranyában az EKF évében mind a külföldi, mind a hazai vendégforgalmat egyaránt fellendülés jellemezte: míg 2009-ben alig 43 ezer külföldi vendég látogatott a megyébe, addig 2010-re számuk 26%-kal, 54 ezerre emelkedett, az általuk eltöltött vendégéjszakák száma ennél szerényebb mértékben, alig több mint 1%-kal – 159 ezerről 161 ezerre – növekedett. A főbb küldő országok közül Csehországból például 13%-kal kevesebben, Németországból közel ugyanannyian érkeztek, mint az azt megelőző években, míg a külföldi forgalom hetedét adó osztrák vendégek száma két és félszeresére bővült.

²⁰⁷ Síkfői Tamás, a PBKIK titkára szerint a késlekedéshez nem kis mértékben járult hozzá Budapest késlekedése a források kifizetése terén, valamint az, hogy a főváros túlságosan magához koncentráta a pénzeket, a döntéshozatalban kevésbé játszottak figyelmet a helyi érdekek. Így a tervezett 4 db négycsillagos szálloda felépítése helyett kettő kisebb valósult meg. Ő a budapesti magatartásban a főváros azon magatartását is károsnak véli, hogy tulajdonképpen nem akar saját maga mellé vidéken konkurenciát felmutatni. <http://gazdasagradio.hu/cikk/38880/>

A vendégforgalom meghatározó hányadát – több mint háromnegyedét – képviselő *belföldi* vendégek és vendégéjszakáik száma közel 9, illetve 12%-kal haladta meg az egy évvel korábbit, előbbieik száma 182 ezerrel 200 ezerre, utóbbiaké 384 ezerrel 433 ezerre változott. A vendégforgalom éven belüli alakulását jellemző szezonális az előző évhez képest az év elején erősödött, az év vége felé pedig e hatásnak inkább a kiegyenlítődését tapasztalhattuk. A

legkevesebb vendég – alig több mint tízezer – januárban érkezett, a legtöbben, 31 ezren júliusban keresték fel a megyét és Pécsét. Az év első hónapjaiban az egy évvel korábbihoz hasonlóan, vagy attól kissé elmaradva alakultak a vendégszámok, majd az év második felében felerősödött a forgalom és júliusban 36 %-kal, novemberben 29%-kal érkeztek többen Baranyába, mint egy évvel korábban. A vendégéjszakák száma és annak változása még kevésbé volt egyenletes, 2010-ben az év első négy hónapjában az előző évinél kevesebb, majd májustól kezdődően már több szállásfoglalást regisztráltak. A vizsgált időszakon belül a legkevesebb vendégéjszakát és az éjszakák számának legnagyobb arányú visszaesését is egyaránt januárban mérték, mikor is közel negyedével kevesebb időre, mintegy 21 ezer vendégéjszakára vették igénybe az ideutazók a megye kínálta szállásokat. A szálláshelyek kapacitás-kihasználtsági mutatói júliusban voltak a legjobbak, ekkor másfélszer több, mintegy 100 ezer vendégéjszakát értékesítettek.

5. táblázat: Pécs turizmusának alakulása a 2010-es EKF évhez képest

Összes vendégforgalom (2012)	200.678
Összes vendégforgalom (2010/2011)	184.894
Növekedés 2010/2011-hez képest	+1,8%
Külföldi vendégforgalom (2012)	53.025
Külföldi vendégforgalom (2010/2011)	55.684
Növekedés 2010/2011-es évhez képest	-5,1% (!)
Belföldi vendégforgalom (2012)	147.653
Belföldi vendégforgalom (2010/2011)	129.210
Növekedés 2010/2011-es évhez képest	+14%

Forrás: http://neta.itthon.hu/szakmai-oldalak/statisztikai-adatok/statisztikai-adatok#_2013
<http://www.ksb.hu/docs/bun/xftp/megy/114/bara114.pdf>

6. táblázat: Baranya megye idegenforgalmi adatai

BARANYA MEGYE IDEGENFORGALMI INDIKÁTORAI	
összes vendég	253,000 (növekedés 2009-hez képest ~ 12%)
összes eltöltött éjszaka	594,000 (növekedés 2009-hez képest ~ 9%)
külföldi vendégek	54,000 (növekedés 2009-hez képest ~26%)
külföldi turisták által átlagosan eltöltött éjszakák száma	2.98
összes magyar vendég	200,000
magyar vendégek által átlagosan eltöltött éjszaka	2.165

Forrás: Statisztikai tájékoztató Baranya megye, 2010/4 KSH 2011. március

Eladósodás

Az EKF cím, illetve a tervbe vett projektek finanszírozásának kérdése komoly gondokat okozott a város költségvetésében. Az adósság állomány már 2004-ben gyors növekedésnek indult, s ugyan a 2009-ben hatalomra kerülő vezetés váltig hangoztatta, hogy megakadályozza ezt a tendenciát, ennek éppen az ellenkezője volt tapasztalható 2011-ig. Természetesen a nagyberuházások megnövelték a hitelállományt, de még ennél is nagyobb problémát jelentett a 2008-ban 6 milliárd forint értékben kibocsátott, húsz éves lejáratú, svájci frank alapú kötvényállomány, amellyel együtt 2011-re, tehát az EKF évét követően, amikor még paradox módon a beruházások egy része el sem készült, tehát bevételt sem tudott termelni, a város hitelállomány elérte a 34 milliárd forintot. Ennek kezelésére a 2008-as gyakorlatot megismételve az ingatlanok egy részének eladásra kínálásával próbáltak választ találni.

Pécs mentségére fontos megjegyezni, hogy egy ilyen volumenű projekt óhatatlanul az eladósodás veszélyével fenyeget, ugyanakkor nem maga az EKF volt ennek fő tényezője. Az önkormányzatok eladósodása több okra vezethető vissza.²⁰⁸

1. Az uniós támogatással megvalósuló projektek esetében az önrészt fel kellett mutatniuk.

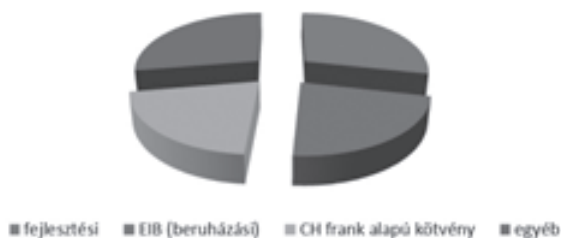
²⁰⁸ Elmondható, hogy súlyos gondot leginkább az okozott, hogy az önkormányzatok a hitelek 10-15 százalékát működésre veszik fel. Ebből üzemeltetik intézményeiket, hajtják végre az esetleges felújításokat. A beruházásokkal is baj van, hiszen jelentős mértékben olyan fejlesztésekre bocsátották ki a kötvényeket, amelyek nem hozzák, hanem a vizsik a pénzt a fenntartásukra – ilyenek például a rossz kihasználtsággal üzemelő uszodák, vagy az uniós támogatás mellett felépült és gyér látogatottsággal bíró termálfürdők is.

2. A kötvények és a banki hitelek mellett a PPP-ben finanszírozott beruházások is növelték a településeik gondjait. Ezek ugyan formailag nem számítanak hitelfelvételnek, gyakorlatilag azonban ugyanolyan a hatásuk, hiszen a beruházás költségeit megelőlegező magánvállalkozásnak folyamatosan fizetni kell.

Mivel 2006-ban Magyarországon egy nagyobb átrendeződésre került sor a Fidesz javára az önkormányzatok esetében érthető, hogy az eladósodási listát fideszes önkormányzatok vezették, s bár 2010-ben kormányváltás történt a jelenlegi kormány minden felelősséget az elődeire igyekszik hárítani. A megyei jogú városok és a budapesti kerületek közül a legnagyobb adósságállománnyal, több mint 30 milliárd forinttal Pécs „dicsekedhetett”.²⁰⁹

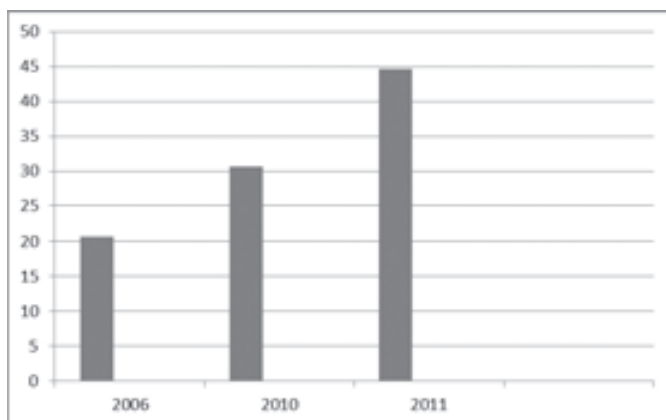
Bevétel	Hitel
47.852.000.000	44.628.015.771

13. ábra: Pécs hitelállományának megoszlása (2011)

Forrás: A szerző

14. ábra: Pécs hitelállományának növekedése (milliárd forint)

Forrás: Pénzügyi Főosztály adatai <http://pecsistop.hu/regio/negyvennegymilliardos-hitelt-nyog-pecs/921618/>

²⁰⁹ Pécs város hitelállománya (2011) – <http://www.nepszava.hu/articles/article.php?id=460221>

A város hitelállományának alakulásánál is drasztikus növekedés volt tapasztalható 2006-tól kezdődően. 2006-ban még csak 20,774 milliárd volt a város hitelállománya, 2010-ben, mintegy 30,571 milliárd forint, míg 2011 nyarán már 44,628 milliárd Ft.²¹⁰

Fenntarthatóság

Az EKF évedhoz képest eltelt három év lehetőséget ad egy rövid összegzésre a projektek fenntarthatóságát illetően. A közterek esetében természetesen ilyen összevetésre nincs lehetőség, a Tudásközpont pedig a megyétől állami kézbe került, illetve részben a PTE finanszírozza a működését. Egy könyvtár értelemszerűen nem képes nyereségesen működni, így egyéb mellett ezért sem releváns a működtetéséről hosszabban értekezni. Ami a Zsolnay Negyed és a Kodály Központ sorsát illeti, itt, úgy tűnik, sikerrel valósult meg a projektben vállalt tevékenység.²¹¹ A Zsolnay Örökségkezelő Nonprofit Kft. (ZsÖK) az EKF beruházások közül a Zsolnay Negyed, valamint a Kodály Központ működtetéséért felel. A pályázat szerint mindkét projektnél a zárást követő 10 évig fenntartási kötelezettsége van a városnak, ez a Kodály Központ esetében 2013-tól indult, a Zsolnay Negyednél még nem történt meg a hivatalos projektzárás, így még az a bizonyos tíz év sem kezdődött el. Az üzemeltető cég pénzügyi igazgatójával történt beszélgetés során világossá vált, hogy a 2010-es és 2011-es gyakran rosszindulatú sajtóvisszhang az utóbbi évekre elmúlt, ami a ZsÖK számára is nyugodtabb mederbe tudta terelni a működést, a felvállalt feladatokra és a jövőre tudtak koncentrálni.

Kodály Központ

A ZsÖK pénzügyi vezetője szerint kifejezetten sikertörténet a Kodály Központ működése. A projektben előzetesen vállalt évi 50000 fős látogatói létszámhoz képest átlagosan mintegy 60%-kal többen keresték fel a Központot, az éves átlag nézőszám 80 000 fő körül mozgott 2011-ben, 2012-ben és 2013-ban is. Az intézmény teljes kapacitással üzemel, a kezdetben kalkulált költségekhez képest alacsonyabb rezszi mellett üzemeltethető és a többi beruházáshoz képest alig észleltek garanciálisan javítandó hibát. Ugyan eredetileg koncertteremnek és

²¹⁰ A svájci frank alapú kötvény kibocsátására 2008 májusában került sor. Ekkor egy frank még 153 Ft-ot ért, 2011-re már 254,1 Ft-ot. Azaz a különbözet következtében a város mintegy 4 milliárd forintot bukott az üzleten.

²¹¹ A továbbiakban Bocz Tamással, a Zsolnay Örökségkezelő Nonprofit Kft pénzügyi igazgatójával 2014. január 13-án készített interjúra kívánok támaszkodni.

konferencia központnak épült, a benne rendezett programok tekintetben messze a zenei rendezvények dominálnak. Az előzetesen kalkulált bevételek esetében egyharmad rész érkezik a jegybevételekből²¹², további egyharmad a város támogatása, valamint közel egyharmad abból az évi 500 millió forint költségvetési támogatásból, amelyben a ZsKN és a Kodály Központ közösen részesül. A Központ ad otthont a Pannon Filharmonikusoknak, valamint az Országos Filharmonia irodáinak egy részének is, illetve irodák és egyéb helyiségek bérletbe adásából is származik bevétel. A Központ működésének hatékonyságát segíti elő az a tény is, hogy mind a koncertterem, mind pedig a zenekar egyre nagyobb hírnévnek és megbecsültségnek örvend úgy Magyarországon, mint a nagyvilágban. Míg korábban egy nivós koncertért Budapestre kellett utazni, napjainkra ez a tendencia megfordult; nem ritka, hogy Budapestről Pécsre érkeznek a vendégek egy-egy koncertre. További bevételi forrás a kiváló minőségű és akusztikájú terem hangfelvételek rögzítése céljából történő bérbe adása.

Zsolnay Negyed

A tervezett bevételekhez képest a Zsolnay Negyed is viszonylag jól teljesített a közel 200000 főnyi fizető vendéggel, hiszen az EU felé a pályázatban kimutatott indikátor szám 150000 fő volt. A Negyed szerencsétlen módon csak 2012 tavaszán került átadásra és a Kodály Központtal ellentétben számos, a kivitelezés minőségét jelző garanciális hibával kell folyamatosan megküzdeniük. A Negyed igyekszik megtalálni saját potenciális közönségét, de elsősorban a fizetőképes kereslet elégtelen voltából adódóan érzik a vendégek hiányát. Az interjú során Bocz Tamás utalt arra, hogy az emberek egyre kevesebb összeget tudnak kulturális kiadásokra fordítani, ami meglátszik az egyes programok látogatottságán is. Egy erőteljesebb országos, illetve nemzetközi kampány sokat tudna lendíteni az ideérkező turisták számának növekedésében. Ezt a lehetőséget felhasználva igyekeznek a környező országok, elsősorban Ausztria felé nyitni és ott nemzetközi turisztikai vásárokon megjelenni.

²¹² Ezt ténylegesen nehéz egy-egy intézményi egységre lebontani, hiszen a ZsÖK kezelésében van a fenti két intézményen kívül a Művészetek és Irodalom Háza, valamint a Cella Septichora múzeum is.

Felhasznált irodalom

- Cseri László (2005): Egy hangversenyterem fogantatása. In. *Echo* No.6.. <http://www.echopecs.hu/index.php?id=599>
- Cseri László (2006): Temetni jöttem az EKF-et, nem dicsérni. In. *Echo*, No. 4-5.. <http://www.echopecs.hu/index.php?id=693>
- Pécsi konferencia- és koncertközpont/pályázati zárójelentés.* <http://epiteszforum.hu/?q=node/5238> (2010-06-10)
- Kibírdették a pécsi konferencia- és koncertközpont nyílt építészeti tervpályázat nyerteseit.* <http://www.epulettar.hu/cikk/23865.aspx>
- Pécs2010 Európa Kulturális Fővárosa* http://www.pecs2010.hu/Home/Beruhazasok/del_dunántuli_regionalis_konyvtar
- Pécs köteles megmutatni az EKF megvalósíthatósági tanulmányt.* *Heti Világgazdaság* 2008. december 2. http://hvg.hu/itthon/20081202_pecs_ekf_tanulmany
- Kiszely Márta – Vargha Mihály (2008): Örvény, egyneműség, kőcsiga. Beszélgetés Keller Ferenc építésszel, a koncertterem tervezőcsapatának tagjával. In. *Echo* No. 3. <http://www.echopecs.hu/index.php?id=855> (2010-06-09)
- Teljes káosz Pécsen.* <http://index.hu/kultur/pol/ekf0201/>
- Korb Zoltán (2010): Nagy álmok lekicsinyítve. In. *Magyar Hírlap*, 05.26. http://www.magyarhirlap.hu/kultura/nagy_almok_lekicsinyitve.html
- Mélyi József (2008): Kő kövön, hibát hibára. A pécsi köztéri művészetről. In. *Mozgó Világ*, 2008. április <http://mozgovilag.com/?p=876>
- Pécs2010 Pécs Európa Kulturális Fővárosa.* http://www.pecs2010.hu/Home/Beruhazasok/kozterek_es_parkok_1 http://www.pecs2010.hu/Home/Beruhazasok/kozterek_es_parkok_2
- Bencze Zoltán: *Pécsi EKF pályázatok eredménye.* <http://epiteszforum.hu/node/7779>
- Cseri László (2008): EKF-lufi: kipukkanó beruházások. In. *Echo* No. 1.. <http://www.echopecs.hu/index.php?id=820>
- Rátz, Tamara: *European? Capital? of Culture? A Comparative Analysis of the Images of Pécs, Essen and Istanbul* http://www.unecc.org/htmls/v_unecc_general_assembly_and_conference_presentations.html
- Somlyódy Nóra (2010): *A Balkán kapuja? Pécs Európa Kulturális Fővárosa*, Pesti Kalligram Kft., Budapest.
- Palmer, Robert (2011, 2012): *European Cultural Capital Report*, Vol. 3, 4, Atlas, Arnem.
- Elemző értékelés a Pécs2010 Európa Kulturális Fővárosa program tapasztalatairól*, Pécs, 2011, http://ekf.afal.hu/userfiles/file/ekf_elemzes.pdf
- Statisztikai tájékoztató* Baranya megye, 2010/4 KSH 2011. Március

Nemzeti turizmusfejlesztési stratégia, 2005- 2013, http://vallalat.itthon.hu/documents/30651/142870/440_nemzeti_turizmusfejl_strat052013.pdf/1fa0547d-7c65-4310-bab1-7c95fb0e4a83

Interjú Bocz Tamással, a Zsolnay Örökségkezelő Kft gazdasági igazgatójával (2014. Január 13.)

Pénzügyi Főosztály adatai <http://pecsistop.hu/regio/negyvennegymilliardos-hitelt-nyog-pecs/921618/>

Internetes hivatkozások

http://index.hu/gazdasag/magyar/2011/02/24/turisztikai_bukas_volt_a_pecsi_kulturfovaros/

<http://gazdasagradio.hu/cikk/38880/>

<http://www.bama.hu/baranya/kozelet/szazhatvan-felett-orankent-a-pecs-budapest-vasutvonalon-324962>

<http://index.hu/gazdasag/magyar/2010/03/31/m6-atadas/>

http://neta.itthon.hu/szakmai-oldalak/statisztikai-adatok/statisztikai-adatok#_2013

<http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/megy/114/bara114.pdf>

<http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/megy/124/bara124.pdf>

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-SF-12-043/EN/KS-SF-12-043-EN.PDF

<http://www.nepszava.hu/articles/article.php?id=460221>

http://www.pecsgazdasaga.hu/upload/turizmus_adatok.JPG

11. KOVÁCS ÉVA – KERESNYEI JÁNOS: PÉCS ÉS A RÉGIÓ KULTURÁLIS IPARA AZ EKF UTÁN

ESETTANULMÁNY

Szép új világ?

Mindannyian érezzük az ijesztően recsegő-ropogó változást a társadalomban és sejtjük, hogy ma már azt a jövőt éljük, melyet még unokáinknak képzeltünk el. Nemcsak a hatalmas technikai és technológiai változások, nem is az ígéretes új találmányok rengetik meg ennyire mindennapjaink rendszerét, hanem a társadalmi – ezen belül is a gazdasági – modellek gyors változásai jelentik alkalmazkodó képességünk legnagyobb kihívását (Florida, 2002).

Naponta látjuk, érzékeljük a gazdaság vajúadását, a hagyományos termelési rendszerek és azokhoz alkalmazkodni kívánó kormányok kínlódását, melynek egyik oka, hogy a viszonyrendszerek és a mérési módszertanok között mindig találunk olyan mutatókat, melyekre nincs ok-okozati magyarázat, melyek előre megjósolhatatlanok és mégis megrengetik az addig biztosnak hitt rendszereket (Pratt, 2009), tehát a jövő bizonytalan. Ahogy az a természetben általános, talán a társadalomban is igaz, hogy az összeomlás, a pusztulás új – igaz, másféle – de új életnek adhat táptalajt (Pratt, 2009).

Sokan a kreatív ipart egy ilyen lehetőségnek látják, ahol például az új foglalkoztatási formák felszívják az automatizáció és a tömegtermelés miatt a hagyományos gazdaságból kiesett munkaerőt. Pécs kiválasztása kulturális fővárosként azért is hordoz speciális jelleget, mert a rendszerváltás óta Pécs és a Dél-dunántúli régió súlyos gazdasági nehézségekkel küzd.

Magyarországon a kreatív ipar, kreatív gazdaság kifejezések nem érték el a közbeszéd ingerküszöbét 2004-2005-ig, és leginkább ezen kifejezések használata akkor kezdett elfogadottá válni, amikor az Európai Unió 2010-ben útjára indította a Zöld Könyv – a kulturális és kreatív iparágakért című vitairatát. A kulturális ipar kifejezés azonban már jóval korábban megjelent, bár még mindig a magas kultúra devalvációját és tömegkultúrává fokozását értették alatta (Ságvári, 2005).

E jelenségek figyelembevételével a Dél-dunántúli Kulturális Ipari Klaszter megalapítása merész ötletnek tűnt, olyannyira, hogy gyakorlatilag nem is talált vidéki követőkre mind a mai napig. Azoknak, akik a klasztert megalapították, a kreatív ipar fejlődésébe és erejébe vetett hitük mellett ismereteik is voltak arról,

hogy a kreatív ipar a 21. század meghatározóan fejlődő iparága lesz és rendelkeztek nemzetközi kapcsolatokkal ennek gyakorlati bizonyítására is.

Magyarország 2010-ben választott kormánya olyan fontosnak találta a kreatív ipart, hogy több oldalt is szentelt fejlődési programjában a kreatív iparágak felemelésének²¹³, de eddig nem sikerült kézzelfogható eredményt felmutatni ezen a területen. Nem is olyan könnyű a feladat. A terület szakirodalma elsősre nagynak látszik, de nagyon kevés a valóban eredeti kutatás és nagyon friss a szakterület ahhoz, hogy sok évre visszanyúló adatokból lehessen jövőbeli trendeket számolni.

Az Európa Kulturális Fővárosa program rendkívül ígéretes lehetőségnek mutatkozott ahhoz, hogy Pécsen a kreatív ipar fejlesztésének új lendületet adjon. Olyan lehetőségnek látszott, amely hosszú távon eredményes és fenntartható fejlődést indíthat el.

„A negatív gazdasági folyamatok – és a velük együtt járó társadalmi és kulturális következmények – csak akkor fordíthatók pozitív irányba, ha a régió és Pécs elavult transzport csatornáit megváltoztatják – ezek jelentik a legnagyobb akadályokat a turizmus és a gazdaság fejlődése útjában – és ha a város és környezete lendületet ad fejlődésnek, ezzel új gazdasági pályára helyezi a várost és így visszaállítja lakosainak önbizalmát és vállalkozó kedvét.

A szakértők többsége legalább egy évtizede állítja, hogy az ágazat, amely Pécsen gazdasági áttörést hozhat, az a kreatív ipar és a közvetlenül hozzá kapcsolódó turizmus. A város- és régiófejlesztés szempontjából az Európa Kulturális Fővárosa cím elnyerése a pécsi turizmus és a kreatív ipari ágazatok megnyitásával a gazdasági fejlődés új útvonulát jelöli ki.”²¹⁴

„Nem elsősorban a meglévő – 2003-ban önkormányzati határozatban elfogadott – városfejlesztési koncepció hatott az EKF programra, hanem az, hogy idővel a városfejlesztési koncepcióba illesztették a programot. A Pólusprogram kidolgozása már nagyobb hatással volt „A határtalan városra”, hiszen az az egyik fejlesztési irányként a kulturális ipart jelölte meg. E dokumentum 2005-ös elfogadott változata úgy rendelkezett, hogy az EKF programot integrálni kell belé, ám ez is fordítva történt. Csupán annyi valósulhatott meg belőle, amennyi az EKF-programba bekerült.” (Pécs MJV Önkormányzata, 2011).

A keserű szájíz nem véletlen, hiszen az idézett elemzés is arra utal, hogy a kreatív ipar fejlesztése gyakorlatilag semmilyen szinten nem történt meg az EKF folyamán.

Tudománytalan megközelítés lenne a lehetőségek utólagos elemzésével foglalkozni, de arra módunk nyílik, hogy az EKF programba ágyazott infrastrukturális fejlesztésekkel, mint olyan lehetőségekkel foglalkozzunk, melyek hatással lehetnek a jövőben kialakuló kreatív ipari struktúrákra a Dél-Dunántúlon.

²¹³ Új Széchenyi Terv 259-264.o. http://ujszeczenyiterv.gov.hu/download/b/11/00000/005_TudomanyInnovacio.pdf

²¹⁴ A Határtalan Város – Pályázat az Európa Kulturális Fővárosa címre. Kiadó: Pécs 2010 Pályázati Központ. 2006.

„Erre csak egy példa: a pályázat egyik elméleti bátereként szolgáló amerikai városkutató, Richard Florida a kulturális városfejlesztést a társadalom szerkezetének átalakulásával kapcsolja össze. Akkortól van értelme szerinte kulturális városfejlesztésről beszélni, amikor létrejön egy speciális társadalmi csoport, a kreatív osztály, akik esetében a kreativitás nem csupán szubjektív adottság, hanem meghatározott foglalkozásokhoz, foglalkozási csoportokhoz kapcsolódó kompetenciák és elvárások összessége. Ez az új osztály fogja ugyanis a városi gazdaság átalakulásával párhuzamosan a városbeli élet új mintáit is kialakítani, s ezzel válik a város kulturális alapú fejlesztésének motorjává és természetesen hasznélvezőjévé.

Nagyon is kérdéses hogy Pécsen és a magyarországi középvárosokban egyáltalán érzékelhető-e ez az új osztály megjelenése, amely munkája során szimbolikus folyamatokkal találkozik, ezekkel kapcsolatban képes kreatív viszonyt kialakítani.” (Pécs MJV Önkormányzata, 2011: 158).

A következőkben a kulturális kreatív ipar fejlesztésének és trendjeinek bemutatásával foglaljuk tágabb környezetbe a Pécsen működő kreatív ipari klaszter helyzetét, a pécsi EKF projekt után. A továbbiakban a Kreatív (korábban Kulturális) Ipari Klaszter (KIK)²¹⁵ és az azt menedzselő Kulturális Innovációs Kompetencia Központ Egyesület (KIKK)²¹⁶ tevékenységét elemezzük e tanulmány egyik szerzője által vezetett felméréseinek segítségével.

Az eredményektől illetve a levonható következtetésektől várjuk a választ arra a kérdésre, hogy Pécsen képes-e kialakulni a kreatív osztály.

Kontextus, a kulturális klaszter

Érdekes megfigyelni, hogy az EKF eredményességét, iparági (kreatív ipar) hatásait a tanulmányok elsősorban pécsi szemszögből elemzik, csak a helyi kulturális rendszerek szövetén keresztül szemlélik. A pécsiség és a városban való boldogulás feltételeként a helyi, regionális piacokon való sikert, de legalábbis a helyi láthatóságot kéri számon, holott a kreatív ipar számára a nyelvi korlátokon kívül igen kevés akadály jelenik meg az internacionalizáció előtt. Az internet használatával kialakuló munkakapcsolatok, nemzetközi projektek már szép számmal jelen voltak az EKF előtt és utána is, folyamatosan alakulnak, fejlődnek.

Mindezek következtében a pécsi kreatív ipar nemzetközi láthatósága és fejlődési lehetőségei nem részei az elemzéseknek. Ugyancsak hiányosak a kreatív ipar méretére, kapacitásaira és fejlődési trendjeire vonatkozó ismeretek is, de ha a Pécs MJV Önkormányzata által kiadott EKF elemzésre gondolunk, akkor a

²¹⁵ Kreatív Ipari Klaszter: www.kikk.hu/klaszter, alapítva 2007.

²¹⁶ Kulturális Ipari Kompetencia Központ Egyesület (elnök: Kereszneyi János) www.kikk.hu, alapítva 2006.

kreatív ipar jellemzőivel kapcsolatosan sem tiszta a kép még a városfejlesztéssel foglalkozó szakemberek előtt sem.

Nem csupán pécsi jelenségről van szó. A kreatív ipari szemlélet megjelenése annyira újszerű volt az EKF pályázatban, a Richard Florida vagy Charles Landry-féle kreatív város elméletek olyan ismeretlenek voltak a politikai és szakmai közvélemény előtt, hogy azok üzenete semmiképpen nem juthatott át a többszintű kormányzással bonyolított és a fejlesztésben elveszett politikusok és szakemberek felé.

Klaszterek

Európa nyugati részén már több mint három évtizeddel ezelőtt megjelentek klaszteresedési kezdeményezések, ennek ellenére hazánkban a klaszterek csak az elmúlt évtizedben alakultak meg először.

Hazánkban az első klaszterek alulról szerveződő intézmények voltak, melyeket egy-egy iparág vagy régió kapcsolt össze. Emellett azonban később nem elhanyagolható a klaszterek megalakítására vonatkozó állami támogatások hatása, például a Széchenyi Terv. A klaszterek fejlesztésében nem csak állami intézmények, hanem a regionális fejlesztési ügynökségek is részt vállaltak.

A klaszterek általános jellemzője, hogy egy adott iparág jelentős vállalataiból tevődik össze, kialakulása pedig a régióban, térségben jellemzően kedvező gazdasági infrastruktúrájának köszönhető. A beszállítói hálózat a klasztertagok köré épülve alkot egységet, és szolgálja ki a vállalatok igényeit (Grosz, 2005).

A KIKK Egyesület²¹⁷ 2006-ban alakult meg azzal a küldetéssel, hogy a kreatív ipari vállalkozások jövedelemtermelő képességét fokozza a kreatív iparág fejlesztésének innovációja útján. Egyik ilyen innovációs törekvés az internacionalizációs stratégia és taktika felállítása, majd végrehajtása, a másik ilyen törekvés az ezzel szorosan összekapcsolódó klaszter szolgáltatási portfólió kialakítása és felhasználása.

Internacionális, mégis helyi klaszterek

A klaszterek internacionalizációs szerepvállalása nagyon újszerű megközelítés. A klaszterek ugyanis elsősorban azért jönnek létre, hogy ellensúlyozzák a globalizáció hatásait és létrehozzanak egy helyi (lokális) értékláncot, mely képes akkora teljesítményre, amely állja a versenyt a globális erőforrásokkal rendelkező nagyvállalatokkal (De Martino – Reid – Zyglidopoulos, 2006).

²¹⁷ KIKK Egyesület: Kulturális Innovációs Kompetencia Központ Egyesület

Az új piacokon való megjelenés egyértelműen a nemzetközi színteret célozza. A KIK²¹⁸ tagjai szakmájukban hazai szinten ismertek, a régióban pedig a legjobbaknak számítanak.

A kreatív iparág fejlesztése

A kreatív iparág fejlesztésével kapcsolatos feltételrendszert Richard Florida híres 3T modellje fogalmazza meg, azaz Technológia–Tehetség–Tolerancia hármas egységének kell megvalósulnia ahhoz, hogy a kreatív ipar fejlődéséről beszélhessünk (Florida, 2002: 249).

A technológia kifejezés ebben az esetben a high-tech-re és a fejlett ipari technológiára vonatkozik, nem pedig kizárólag a számítástechnikára, mint sok esetben az amerikai angolban.

„A kreatív gazdaság (és legfőképpen a kreatív iparágak) az értékteremtés olyan újszerű logikáján alapulnak, amelyek sok esetben már nem kompatibilisek az állami szerepvállalás régimódi intézményi struktúráival és gondolkodásmódjával. Újfajta szerveződési formák, újfajta szükségletek vannak kialakulóban, amelyeket már nem lehet a hagyományos ipari társadalmi modelljeinkkel leírni. A szakpolitikai beavatkozás lehetséges formái és a társadalmi-gazdasági valóság folyamatos macska-egér küzdelemben van. Aki e rendszert meg akarja érteni, működésébe be kíván avatkozni, jó ha tudja, folyamatosan mozgó célpontokra kell, hogy lőjön”. (Ságvári – Lengyel, 2008: 80).

Creative Cities – „Kreatív Városok” projekt az EKF alatt és után

A „Creative Cities” – „Kreatív Városok” európai projektjét a Közép-Európai Program jóváhagyásával hozta létre 5 város Lipcse (Németország), Genova (Olaszország), Gdansk (Lengyelország), Ljubljana (Szlovénia) és Pécs (Magyarország) 2009-ben.²¹⁹

A Creative Cities program a Közép-Európai Városok kreatív ipari gazdasági potenciáljainak fejlesztését és promócióját hivatott támogatni a kreatív ipari klaszterek létrehozásán, fejlesztésén és a internacionalizációján keresztül.

Ennek a régóta várt projektnek a fő célja volt, hogy létrehozza a fontosabb közép-európai városok kreatív gazdasági klasztereinek határokon átnyúló hálózatát. A Creative Cities projekt számunkra megtisztelő vonala, hogy a kreatív ipari klasztereket a pécsi Kreatív Ipari Klaszter mintájára javasolták létrehozni

218 KIK: Kulturális Ipari Klaszter

219 <http://www.creativecitiesproject.eu/en/index.shtml>

és pécsi klaszterfejlesztés tapasztalatait, dokumentumait, klasztermenedzsment kézikönyvét használták fel a partner városok (Rabb, 2010).

„A projekt elsősorban azokkal a kreatív ipari térségekkel foglalkozott, amelyek eredete az egyéni kreativitás, készség és tehetség, és amelyek a generációs szellemi tulajdonok kiaknázása révén jólét- és munkahelyteremtő képességgel rendelkeznek.” (KIKK Egyesület, 2009). A program 2013 májusában zárult. A projektet ellenőrző szervezet, a bécsi székhelyű Joint Technical Secretariat (JTS) olyan sikeresnek ítélte, hogy fél évvel meghosszabbította a projekt működését és finanszírozását is.

A projekt eredményei:

- Ljubljana kivételével minden városban megalakult a kreatív ipari klaszter.
- Minden partnernél létrejött és még 5 évig üzemel a kreatív ipari fejlesztésekkel hivatásszerűen foglalkozó Klaszter Kontakt Pont.
- A Klaszter Kontakt pontok hosszú távú szerződést kötöttek a nemzetközi együttműködésre.
- Minden város kidolgozott egy városfejlesztési tervet a barna mezős területek kreatív ipari fejlesztésére.
- Pécssett két munkaügyi program is sikeresen indult el a kreatív ipari vállalkozások fejlesztésére (KIKK Egyesület, 2013).

Különösen figyelemre méltó, hogy a projekt semmilyen hatással nem volt az EKF-re, ám az EKF fejlesztéseinek következményeire jelentős hatást gyakorol. Pécs MJV Önkormányzata és a KIKK Egyesület hosszú távú együttműködési megállapodást kötött. A megállapodásnak alapjául szolgált, hogy a két szervezet Creative Cities forrásból együttműködött a Zsolnay Negyed és a Belváros összekötését szolgáló új terv elkészítésében.

A kreatív ipar fejlesztését célzó, azonban újabb jelentős forrásokat igénylő koncepció azt a feladatot kívánja befejezni, amelyet a Zsolnay Negyed építése során a fejlesztők nem tudtak teljesíteni, azaz olyan kreatív ipari létesítmények és terek létrehozását, ahol egy kevésbé túlépített környezetben jól érzik magukat a kreatív ipari vállalkozások és kifejtik kívánatos élénkítő hatásukat a város életére.

A kreatív ipar jellemzői a Dél-Dunántúlon

A kreatív gazdaság területi megoszlása erőteljesen méret-, illetve városhierarchiafüggő. Budapest után a nagy vidéki szellemi központok, egyetemvárosok (Debrecen, Szeged, Pécs, Miskolc stb.) következnek a sorban, és a 100 ezer lakosnál kisebb városok részesedése az átlagos gazdasági teljesítményektől jócskán elmarad.

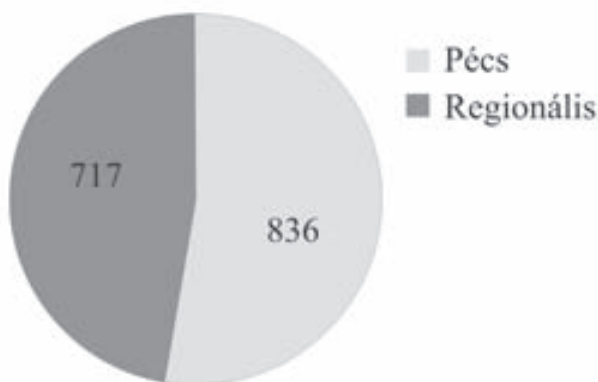
A fővárostól és regionális tudáscentrumoktól távol eső, vidéki térségek legnagyobb kihívása napjainkban éppen az, hogy miként tudják gazdaságukat tudásalapú pályára állítani (Kovács – Egedy – Szabó, 2011).

Az országos helyzetet vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a magyar kreatív ipar nagy része Budapesten koncentrálódik, a vidéki kreatív ipari bázisok kismértékben tesznek hozzá a GDP-hez és foglalkoztatott létszámhoz.

Ezért is fontos kiemelnünk a Dél-dunántúli régiót. Ebben a régióban jelent meg az országban először a kreatív és kulturális ipar klaszteresedése, mely nemzetközi szintereken is előrelépést jelent az egész hazai iparág számára.

A regionalitás szempontjából azért is érdemes a kreatív ipart vizsgálni, mert a 2. és a 3. ábrán jól láthatóan a térségben jelentős számmal vannak nem-pécsi székhelyű kreatív ipari vállalkozások. A klaszter lehetőséget nyújt a régiós vállalkozásoknak is a képzéseken való részvételre, értesíti őket a vonatkozó pályázatokról, bekapcsolja őket a régió kreatív vérkeringésébe.

15. ábra: A kreatív ipari vállalatok számának megoszlása a régióban

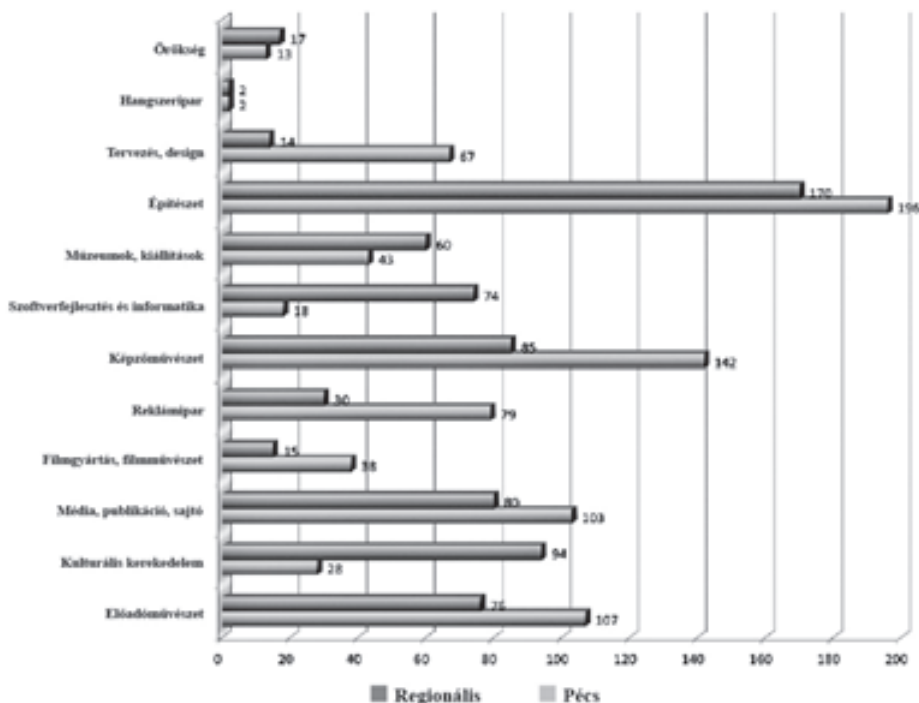

Forrás: (KIKK Egyesület, 2010)

A Dél-dunántúli régió kreatív iparának elemzése során fontos megemlíteni a „Regionális kreatív ipari kataszterelemzés a Dél-Dunántúlon” c. kiadványt.

A TEÁOR alapú, adatbányászati módszerekkel készült elemzés alapján a régió kreatív ipari vállalatainak megoszlása a következő ábrákon látható. A régióban összesen 1553 kreatív ipari vállalatot azonosítottak 2010-ben, melyből 838 jelent pécsi székhelyű vállalkozás.

16. ábra: A Dél-dunántúli régió kreatív ipari vállalatainak megoszlása ágazatonként

Forrás: (KIKK Egyesület, 2009) saját szerkesztés

Pécsett és a régióban, az építészet, a média, a rendezvényszervezés és művészeti kiállítások, valamint az előadóművészet nevezhető „húzóágazatnak”. Nem szabad elfeledkeznünk a komolyzenei és a színházzal kapcsolatos programokról sem, a Pannon Filharmonikusok munkája is példamutató vagy a POSZT, az ország nagy színházi fesztiválja és a klaszter rendezésében is sikeres rendezvény a Cinepécs Nemzetközi Filmfesztivál.

A kreatív iparágak²²⁰ együttes hazai bruttó hozzáadott értéke 1,525 milliárd Ft volt 2006-ban, ami a nemzetgazdaság összes bruttó hozzáadott értékének 7,42% volt. Az összes foglalkoztatottak 7,28%-át teszi ki a kreatív iparban foglalkoztatottak száma (Penyigey, 2009).

Az ECHO 2005. évi októberi számában Szokolai Zsolt szakértő vizsgálta a pécsi kreatív iparban dolgozók számát és a kreatív ipar helyzetét. Az elemzés körülbelül 4000 főt azonosít Pécsett. A kreatív ipar számára rendkívül fontos kreatív osztály területi koncentrációja sajnos alacsony a Dél-Dunántúlon, a hozzáadott érték is elmarad az országos átlagtól. A képet valamelyest színesíti a

²²⁰ WIPO szerzői jogi és primer szerzői jogi ágazatok összesen.

Pécsi Tudományegyetem kreatív ipari tevékenysége, amelynek vállalkozási-ipari kapcsolatai talán csak a közeljövőben lesznek láthatóak.

Kihívások, és a válság hatásai

A Dél-dunántúli régió hazánk egyik legkevésbé iparosodott térsége, mindemellett kedvezőtlen jövedelmi viszonyok és magas munkanélküliség jellemzi (VÁTI, 2010).

A kiugró 2010-es EKF év óta kevés új beruházás valósult meg, és egyre több vállalkozás és szervezet kerül nehéz helyzetbe. A jelenlegi gazdasági helyzet, az elvándorlás és az alacsony munkabérek nagyon kedvezőtlen feltételeket teremtenek a kulturális ipar tagjai számára, és sajnos egy-két kivételtől eltekintve általánosan elmondható, hogy nehézségekkel küzdenek.

A kihívásokra egyedi válasz született. A klasztermenedzsment szervezet felismerte, hogy a tagok életét több területen kéne segíteni, fokozni aktivitásukat, hiszen ezáltal több területen tudnának megjelenni és nagyobb projekteket közösen megvalósítani. A Kreatív Ipari Klaszter (KIK) tagjai közül néhányan szerephez jutottak az EKF során, de a klaszter láthatósága és érdekérvényesítő képessége nem növekedett számottevően. Ez utóbbi fontos szempont a jövőre nézve, hiszen a tagok együttműködésre serkentése önmagában nem elegendő, meg kell találni a megfelelő módot és csatornát, hogy a KIK és ezzel együtt a kulturális ipar a szakmai figyelem középpontjába kerülhessen.

A klasztermenedzsment a tagokat megkérdezve jelentős kutatást végzett kifejezetten azzal a céllal, hogy világossá váljék a kulturális szereplők számára, milyen feltételek megvalósulásával lehetne a Dél-dunántúli régió kulturális iparát fejleszteni, meglévő lehetőségeit jobban kihasználni.

A felmérés alapján az értékelendő motivációk a következők voltak:

- Releváns együttműködések kialakítása más piaci szereplőkkel
- Új piacokra lépés lehetősége
- Nagyobb ismertség
- Presztízs
- Számszerűsíthető profitnövekedés
- Akkreditált klaszterré válás
- Klaszter szintű pályázatok keretében új megbízások
- Új pályázati lehetőségek révén anyagi forrásokhoz jutás
- A tevékenységek és projektek közös bonyolításával a kockázatok megosztása
- A tagok tevékenységeiben lévő párhuzamosságok kiküszöbölése
- Gördülékenyebb és olcsóbb beszerzés, helyettesítési lehetőségek bővülése

- Méretgazdaságossági előnyök
- Könnyebb hozzáférés az értékes emberi erőforrásokhoz
- Az információkhoz és a személyes tudáshoz könnyebb hozzáférés
- Az összehasonlíthatóság (benchmark) lehetősége

A tagok a kérdőíveket személyes lekérdezés során töltötték ki. Az értékeket 1-5-ig adhatták meg, ahol az 1-es a legkevésbé megvalósult, az 5-ös a leginkább megvalósult értéket jelöli.

Az alábbi pókháló diagram értékelése során a klasztermenedzsment az alábbi feladatokat tűzte ki maga elé:

- Releváns együttműködések erősítése a klasztertagok között
- Új piacokon való klaszterszintű fellépés, melyhez elsősorban nemzetközi piacokon kell megjelenni.
- A klaszter ismertségének növelése újszerű marketing kampánnyal.

A fenti feladatok teljesítéséhez szükséges a *klaszterszintű közös kínálati portfólió* kialakítása.

17. ábra: Motivációk értékelése

Forrás: Bodnár – Kiss, 2012

A klaszter revitalizációs folyamat eddigi eredményei

A kulturális szereplők bevonása a stratégia és a portfólió alakításba rögtön adott egy olyan lendületet a tagoknak, amely újra élénkítette a kapcsolatot és erősítette az együttműködésbe vetett hitet.

A portfólió kialakításához szükséges cégenkénti tevékenység-felülvizsgálat és átvilágítás segítette a klasztertagokat, hogy felismerjék saját értékeiket és rendszerezzék tudásukat.

A portfólió kezdeti kialakítása továbbfejlesztésre ösztönözte a klaszter tagságát és megkezdődött a szinergiák tudatos kihasználása. A klasztertagok felismerték, hogy az üzleti hálózat mint egész, mint egység képes megjelenni egy piacon.

A legfrissebb eredmények igazolják a Klaszter egységes megítélését. A Baranya Megyei Kormányhivatal Munkaügyi Központja finanszírozásában a KIKK Egyesület, a Pécs-Baranyai Kereskedelmi és Iparkamara és a Vállalkozói Központ két munkaügyi programot indított útnak 2013 tavaszán Bekapcsoló és Önindító címmel (KIKK Egyesület, 2013).

A programok eredményeképp a klasztertagok húsz kreatív munkahellyel bővíthetik kapacitásukat és húsz új kreatív ipari vállalkozás is indulhat, melyeket már úgy választottak ki, hogy nemzetközi piacra alkalmas ötletek legyenek.

Konklúzió

A kreatív iparágak minden bizonnyal rohamos fejlődésben vannak a világ legtöbb országában. A fejlődés mértékének eltérésében azt látjuk, hogy az egyes országok általános gazdasági fejlettsége és a kreatív iparának fejlettsége, illetve fejlődési üteme között párhuzam vonható. Mindenesetre egyre inkább kezd ráébredni az emberiség, hogy az emberi kreativitást mint nyersanyagot érdemes kiaknázni, mert ez a jövő.

A kreatív ipar, az emberi kreativitás tehát egyszerre emberi belső igény, külső „kényszer”, és gazdaságfejlesztő tényező. Ez a három alkotóelem, illetve az elemzés során bemutatott trendek kellően megalapozzák azt az állítást, mely szerint érdemes hosszú távon a kreatív iparba fektetni az erőforrásaink széles palettáját.

A kreatív ágazatokat a nemzetgazdaság más területeivel való összehasonlítás alapján az a következtetés fogalmazható meg, hogy legalább akkora gazdasági értéket hoznak létre, akkora gazdasági teljesítményt és jövedelmet generálnak, valamint annyi munkaerőnek adnak megélhetést, mint a kulturális területnél jóval nagyobb gazdaságpolitikai figyelemben részesített anyagi szektorok, erős érdekérvényesítő képességgel rendelkező, ún. „hagyományos” ágazatok. Ennek azonban nincs mindig tudatában a gazdaságirányítás, valamint a fejlesztéspolitika.²²¹

²²¹ Kreatív Iparágak Platformja, Budapest, 2010

Korunk üzleti hálózatai a klaszterek, melyek többnyire lokálisak és a globalizációra adott helyi válaszként is értelmezhetjük őket. Vajon mennyire szükséges az összekapcsolódásuk, vajon egy klasztertag számára érdekes lehet-e a nemzetközi piacon tevékenykedni? A szakirodalmi kutatások jelentős sikereket mutatnak fel a témában, de ehhez mindig kellett egy facilitátor szervezet, vagy valamilyen összefogás.

A kreatív iparágak jelentőségének felismerése az Európai Unió döntéshozatali szintjein megtörtént, azonban a tagországok szintjén jelentős különbségek mutatkoznak a fejlesztési politikákban.

A vállalkozások klaszterekbe tömörülését támogató folyamatok hazánkban lelassultak, majd most újra erősödni látszanak, de minden bizonnyal ez csak a COSME és a HORIZON 2020 európai stratégiák megindulása után lesz itthon is jelentős.

Megállapíthatjuk, hogy a szándékok és a kitűzött irányok megfelelőek, de ha a hazai döntéshozatal és gazdaságfejlesztés nem illeszkedik a kreatív iparral kapcsolatos európai és világtrendbe, akkor jelentős lemaradás várható. Mindez csak a közeljövő gazdaságfejlesztési tervein múlik.

A KIK jelenlegi adottságainak elemzése alapján valószínűsíthető, hogy a kreatív ipari klaszter internacionalizációs folyamatai sikerrel járhatnak, mely fontos generáló szerepet jelenthet a régió kulturális iparában. A gazdasági-társadalmi környezet pozitív változásai, és az Európa 2020 stratégia megvalósulása tovább segítheti a folyamatot, itt a Dél-Dunántúlon is.

Felhasznált irodalom

- DCMS. (2011): *Creative Industries Economic Estimates Report 2011*. UK Government, DCMS. London: Department for Culture, Media and Sport.
- C.Pratt, A. (2009. July): The creative and cultural economy and the recession. In. *Geoforum*, Vol. XL. No. 4. 495-496.
- De Martino, R., Reid, D. & Zyglidopoulos, S. (2006. January): Balancing localizaton and globalization. *Entrepreneurship and Regional Development*. Vol. XVIII. No. 1. 1-24.
- Commission, European (2003): *Final report of the expert group on enterprise clusters and networks*. Letöltés dátuma: 2013. 04 28, forrás: European Commission: http://ec.europa.eu/enterprise/newsroom/cf/itemdetail.cfm?displayType=library&lang=it&tpa_id=0&item_id=867
- Penyigey Krisztina (2009): *A szerzői jogi ágazatok nemzetgazdasági súlya Magyarországon*. Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala. Budapest: SZTNH.

- Grosz András (2005): Klaszteresedés és klaszterorientált politika Magyarországon. *Doktori értekezés*. (P. D. János, Szerk.) Győr-Pécs: PTE KTK RPG Doktori Iskola.
- Ságvári Bence (2005. május): *A kreatív gazdaság elméletéről*. Budapest, Hungary: ELTE ITHAKA – Információs társadalom-és hálózat kutató Központ.
- Ságvári Bence – Lengyel Balázs (2008): *Kreatív atlasz: A magyarországi munkaerő területi és időbeli változásáról*. DEMOS. Budapest, DEMOS Magyarország.
- Bodnár Szabina – Kiss Anikó (2012): *A Dél-dunántúli Kulturális Ipari Klaszter revitalizálása szolgáltatás-portfólió fejlesztésével*. OTDK- PTE KTK. Pécs.
- European Commission DG Education and Culture (2010. April 29): Green paper on cultural and creative industries. In. *Green paper*. Brussels.
- European Commission (2010. május). In. *Goals*. Letöltés dátuma: 2013. 04 28, forrás: Digital Agenda for future: <http://ec.europa.eu/digital-agenda/en/our-goals/pillar-v-research-and-innovation>
- Florida, Richard (2002). *The rise of the creative class ...and how it's transforming work, leisure, community and everyday life*. New York, NY, USA: Basic Books.
- Florida, Richard (2008): http://www.creativeclass.com/_v3/whos_your_city/maps/. (M. b. Morris, Producer) Letöltés dátuma: 2013. 04 25, forrás: Who's your city: www.creativeclass.com
- Florida, Richard (2008): *Who's your city*. Letöltés dátuma: 2014. 04 25, forrás: www.whosyourcity.com/Maps: www.whosyourcity.com
- Florida, Richard (2008): Who's your city. In R. Florida, *Who's your city* (old.: 43). New York, NY, USA.
- Héjj, T. – Matuz, J. – Héjj, R. (2008). Tanuljunk könnyen, gyorsan „klaszterül”! *Harvard Business Review*, 10 (5), 48-58.
- Keresneyi János (2013): Riglersystem Szellemi Eszköz & Vagyon Menedzsment. *ELTE Innovációs nap*. Budapest.
- Keresneyi János – Bures Zoltán – Major Zoltán (2013): *Kreatív Ipari Trendelemzés*. KIKK Egyesület. Pécs: PBKIK.
- KIKK Egyesület. (2009. October). *Dél-Dunántúli Kulturális Ipari Klaszter*. Letöltés dátuma: 2013. 04 28, forrás: Projektjeink: www.kikk.hu
- KIKK Egyesület (2013). *Önindító*. Letöltés dátuma: 2013. 04 30, forrás: Facebook: <https://www.facebook.com/pages/Önindító/C3%ADt0/144131345763399?fref=ts>
- KIKK Egyesület (2010). *Regionális kreatív ipari kataszter elemzés a Dél-Dunántúlon*. Pécs: KIKK Egyesület.
- Kovács, Z. – Egedy, T. – Szabó, B. (2011). A kreatív gazdaság földrajzi jellemzői Magyarországon. In. *Tér és Társadalom, Vol. XXV. No. 1*.
- Miklós, K. (dátum nélk.). *A foglalkoztatás trendjei*. Letöltés dátuma: 2013.. 04 16, forrás: Munka.org: www.munka.org

- Porter, Michael E. (1991). *The Competitive Advantage of Nations*. Free Press, New York.
- Pécs MJV Önkormányzata. (2011). *Elemző értékelés a Pécs2010 Európa Kulturális Fővárosa program tapasztalatairól 2*. Pécs: Pécs MJV Polgármesteri Hivatala.
- Rabb Szabolcs (2010). *Klasztemenedzsment Kézikönyv*. Enterprise Europe Network.
- VÁTI. (2010). *A régiók helyzete*. Letöltés dátuma: 2012. 11 03, forrás: vati.hu: http://www.vati.hu/files/articleUploads/21374/OTH2010/OTH_kiadvany_300dpi_110311_HUN_honlapra4.pdf

12. KOVÁCS LAURA – SIMON ÁGNES: KITEKINTÉS: A „PALMER-JELENTÉSEK” MARGÓJÁRA

Bevezető

Az Európa Kulturális Fővárosa (EKF) eseménysorozat kétségtelenül a legnagyobb kulturális kezdeményezés az Európai Unióban, amely minden évben nagy érdeklődésre tesz szert mind a média, a politikai döntéshozók, mind pedig az akadémiai élet szereplői körében. Ezért is van szükség a programok átfogó és rendszeres értékelésére, amely a Bizottság megbízásából készülő, Robert Palmer kulturális-fejlesztési szakértő által írt ún. Palmer-jelentéseken keresztül történik. 2004-től kezdődően összesen négy ilyen komplex szempontrendszer követő értékelés született.

Jelen ismertetés célja, hogy átfogó képet nyújtson a jelentések tartalmáról, bemutatva az EKF programokkal kapcsolatos legfontosabb információkat. Ezek összehasonlítása lehetővé teszi annak feltárását, hogyan változott az EKF programok megítélése, az értékelésekben mely szempontok kaptak prioritást.

Az első három jelentés bemutatását közös fejezet tartalmazza, a negyedik kiadásról külön tanulmány készült,²²² kitérve a kulturális fővárosokat érintő jövőbeni stratégiai irányvonalakra, meghatározva a kezdeményezés további remélt fejlődését segítő szempontokat egészen 2033-ig.

Európai Kulturális Fővárosa: 1-3. jelentés

Az első Palmer-jelentés „European Cities and Capitals of Culture”²²³ címmel a Bizottság megbízásából készült, melynek célja az volt, hogy dokumentáció készüljön az Európai Kulturális Fővárosa címet elnyert városokról és tényszerű elemzést nyújtson. Az első beszámoló hat hónap alatt készült el, 2004-ben publikálták, 21 várost vizsgált, amelyek 1995-2004 között viselték a címet. A kötet két részből áll, az első tartalmazza a programmal kapcsolatos elméleti háttérrel és információkat, a második pedig a címet elnyert városok programjainak ismer-

²²² Simon Ágnes: Recenzió: Robert Palmer, Greg Richards and Diane Todd: Európa Kulturális Fővárosa – 4. jelentés, 2012

²²³ http://ec.europa.eu/culture/key-documents/doc926_en.htm (Letöltés ideje: 2010. május 3.)

tetését. A jelentés kisebb hangsúlyt fektetve ugyan, de foglalkozik az Európai Kulturális Hónapok kezdeményezéssel is.

A második Palmer-jelentést 2009-ben publikálták. A 2004 óta eltelt időszakban az EKF program radikális változásokon ment keresztül mind céljait mind földrajzi kiterjedését illetően. Az új EU-tagállamok számára is elérhetővé vált a program, a 2004-ben csatlakozott országokkal együtt pedig új elképzelések és új kihívások jelentek meg. Az első elemzéshez képest egy új fejezetet is tartalmaz a dokumentum, bemutatja a jelölés és a kiválasztás folyamatában lezajlott változásokat.

A harmadik Palmer-jelentés 2011-ben jelent meg. Bevezetőjében beszámol a 2010. március 23-24-én Brüsszelben, az EKF 25. évfordulója alkalmából tartott konferenciáról, melynek célja a megemlékezésen túl az addigi tapasztalatok összegzése, minél több információ összegyűjtése volt, amelyeket a jövőbeli EKF városok hasznosítani tudnak. Az esemény nagy érdeklődés mellett zajlott, részt vettek az elmúlt években pályázatot nyert, az akkori és a címet elnyerni szándékozó önkormányzatok képviselői is. Egyik felkért előadóként Robert Palmer is értékelte az EKF programok elmúlt 25 évét. A konferencia előadásai három témakört érintettek. Először a kevésbé sikeresen lebonyolított EKF programok tapasztalatainak összegzésére került sor. A tapasztalatok alapján, az egyik legnagyobb kihívás az EKF címet viselő város számára hogyan kezelje a politikai nyomásgyakorlás és az alkotói függetlenség közötti kényes viszonyt. Számos esetben a jelölés és maga az esemény közötti viszonylag hosszú idő (4 év) alatt nagy esély van a politikai erőviszonyok átalakulására, amely megkérdőjelezheti a korábbi kötelezettségek felvállalását. Ezért kiemelten fontos a többpárti támogatás biztosítása. Az elhangzottak alapján a kudarc gyakran adódhat a nem megfelelően kialakított irányítási struktúrákból, amelyek nem képesek elhatárolni az eseménysorozatot a politikai befolyástól. Egyes esetekben a források kezelésére bevezetett eljárások túlzottan bürokratikusak voltak, szinte működésképtelen helyzetet teremtettek.

Nagy hangsúlyt fektettek az EKF hosszú távú hatásainak megvitatására, hiszen az EKF cím számos azonnali eredményt hoz a városok számára, de a program mindenekelőtt a város átalakítását célozza meg beleértve az infrastruktúrát, a gazdaságot, a kulturális szektort, és az állampolgárok részvételével pozitívan formálódhat a város imázsa is. Ezek a változások remélhetőleg érezhetőek lesznek több évvel az eseménysorozat után is.

Harmadszor az utólagos értékeléssel kapcsolatos kérdések szintén fontos szerepet kaptak a konferencián. A jövőben, még a jelölési procedúra előtt, jól körül kell határolni a fő célkitűzéseket, amelyeket a város az EKF segítségével el kíván érni.

A harmadik jelentés célja – amellet hogy új információkkal egészítse ki az előzőeket – az, hogy a számos létező tapasztalattól átfogó következtetéseket vonjon le, trendeket vázoljon fel. Így nem egyedi esetekre koncentrált, ahogy az előző kiadások, hanem különböző témaköröket vizsgált, amelyeket példák-kal támasztott alá.

A jelentések szerzői több évtizedes tapasztalattal rendelkeznek az európai szintű kulturális projektek menedzselésében, elemzésében és értékelésében.

Robert Palmer több mint 30 évig dolgozott a kulturális szektorban, majd az Európa Tanács „Kultúra- Kulturális és Nemzeti Örökség” igazgatójaként tevékenykedett. Továbbá, két EKF város programigazgatójaként is dolgozott: 1990-ben Glasgowban és Brüsszelben 2000-ben.

Greg Richards jelenleg a Tilburgi Egyetem professzora, kutatási területe a kreatív turizmus fejlesztése. Tagja volt annak a nemzetközi zsűrinek, mely a 2010-es EKF címre pályázó magyar városok rangsorolta. Diane Dodd, aki a harmadik jelentés egyik társszerzője, 20 éve nemzetközi kulturális együttműködések és helyi kulturális stratégiák kialakításában vesz részt. Korábban az Európai Bizottság munkatársaként is dolgozott.

A három kötet felépítése és metodikája egyezik, ezáltal összehasonlíthatók a jelentések. A szerzők együtt, egymást kiegészítve javasolják a jelentések tanulmányozását. A legrészletesebb kétségtelenül az első kötet első része, amely minden szükséges háttér információt tartalmaz az Európa Kulturális Fővárosa címmel kapcsolatban.

A jelentések alapjául szolgáló kutatás módszerei az adott városokból származó elsődleges források alapján dokumentumelemzés, interjúk készítése, valamint kérdőíves vizsgálat volt. A későbbi kötetekben a hosszú távú hatások mérésére a kulturális fővárosok és független szakértők beszámolóit, regionális és nemzeti statisztikai adatokból nyert információk szolgáltak. A Bizottság elvárásának megfelelően a tanulmányok tényszerű információkra fókuszáltak, ezeket elemezték és reflektáltak az interjúalanyok, válaszadók véleményére. Azonban nem minősítették és értékelték egymáshoz viszonyítva a városok „sikerességét”, hiszen az EKF program különlegessége, hogy minden város saját prioritásaihoz, preferenciáihoz igazíthatja azt, így minden egyes esetben újra meghatározható, hogy mit jelent az EKF illetve milyen célokat lehet elérni segítségével.

Az érdeklődők mindegyik kötetben egy folyamatosan bővülő bibliográfiát találnak. Az első kötet, mint erre már utaltunk, természetesen eltér a később megjelentektől, a bevezetőt és módszertani ismertetőt követően az olvasó az EKF történetével ismerkedhet meg. A többi kötetben a bevezető részt követően, az előző kiadás óta eltelt időszakra jellemző trendekről, fejlődési irányokról tájékozódhatunk egy-egy EKF címet viselő város tapasztalatainak bemutatásán keresztül.

A jelentések mindegyike az alábbi témaköröket vizsgálta:

A.) Irányítás problematikája

Az EKF programok irányítása sok esetben hasonló kihívásokat állít a címet elnyerő városok elé, melyek megoldásának sikeressége igen vegyes képet mutat.

Majdnem minden EKF címet elnyert város külön irányítási struktúrát alakított ki az EKF operatív ügyeinek intézésére, amelyek funkcióikban, felelősségi szintjeik megosztásában és méreteikben is nagyban különböztek egymástól. Az irányító szervezetek felelősségi körébe tartozott a kulturális eseménysorozat koordinálása, projektek kezdeményezése és megvalósítása, politikák-stratégiák kialakítása, kommunikáció, promóció és marketing, támogatások előteremtése, szponzorok keresése.

A legtöbb város problémaként jelölte meg a vezetők és kulcspozícióban lévő szakemberek cserélődését a projekt tervezési szakasza alatt, személyes nézeteltéréseket, kommunikációs problémákat, az alkalmazottak nem megfelelő tapasztalatát, tisztázatlan felelősségi köröket és zavaros munkaköri leírásokat. Néhány város kiemelte még a túlzott munkaterhelést, valamint a gyenge vezetést.

B.) Médiafigyelem és marketing

Az Európa Kulturális Fővárosa címet elnyerő városok a média figyelem középpontjába kerülnek. A megfelelő kommunikáció több tekintetben is kulcsfontosságú, az EKF célkitűzések megvalósításának alapja. Egyrészt kiemelt jelentősége van a városok nemzetközi ismertségének növelésében, másrészt az adott város hazai megítélésének, imázsának javításában. A látogatók számának növelésének illetve a helyi lakosság bevonásának alapvető eszköze egy jól kialakított marketingstratégia. Minden esetben a kultúra fogyaszthatósága volt a cél, hogy „valamit mindenkinek” tudjanak nyújtani a programok. Emellett a jelentések alapján a kulturális szervezetekkel és művészi szférával történő konzultációt is minden város hangsúlyosnak ítélte a siker szempontjából. Nem véletlen, hogy a jelentésekben vizsgált városok mindegyikében a költségvetések jelentős részét erre a területre fordították.

C.) A kulturális program

Az EKF-ek központi eleme a kulturális program. A Palmer-jelentések az EKF kulturális programok irányításának összetettségét is bemutatják, valamint azokat a dilemmákat és lehetőségeket, amelyekkel a városok, programjuk végrehajtása kapcsán szembesültek. A program végrehajtása minden esetben megkívánta a különböző, sokszor egymással ellentétes érdekek közti egyensúlyozást.

Az EKF gazdagságát és egyben nehézségét is jelenti, hogy a kulturális programnak nem létezik jól bevált „mintája”, emellett a városok egyedi történelmi,

gazdasági, szociális, és politikai környezete is rendkívül meghatározó tényező. Olyan program kialakítására van szükség, amely nem pusztán a város tevékenységét jellemzi, hanem reagál annak igényeire is.

A kulturális programok túlléptek a városhatárokon, a külterületeket, városrégiókat is integrálták, ennek eredményeképpen a regionális és határon átnyúló programok egyre népszerűbb stratégiává váltak. Mindegyik EKF programsorozat önálló, tematikus irányvonalat talált ki és igyekezett megvalósítani az előre eltervezett ütemezés szerint.

A jelentések alapján minden esetben kihívást jelentett az egyensúly megteremtése és a partnerség kialakítása a város kulturális intézményei és az alternatív független művészeti csoportok között. Sok esetben nehezítette a kapcsolatok kiépítését az, hogy a kulturális szektor eltérően ítélte meg az EKF menedzsmenteket: néhányan új politikai struktúráként fogták fel, még mások úgy gondolták inkább törekszik a politikai érdekek, mint a kulturális szektor érdekeinek megjelenítésére, ám szerencsére több város esetében valódi partnerség alakult ki a menedzsment és kulturális élet szereplői között.

D.) Hosszú távú hatások

Az EKF hosszú távú hatásainak vizsgálata az ún. „hard”²²⁴ illetve a „soft”²²⁵ kategóriák mentén értelmezendő. A vizsgált városok többségében előbbi élvezett prioritást.

Bár mindegyik vizsgált város projektjei hosszú távú célokat igyekeztek megfogalmazni, de a vizsgált EKF címet viselő városok egy része közvetlenül az év végén, az adatgyűjtés időszakában túl korainak tartotta a hosszú távú hatások értékelését, míg mások nem tudtak kimondottan erre vonatkozó tényeket bemutatni.

Hosszú távú örökségnek tekinthetők az EKF programok keretein belül megvalósított infrastruktúrafejlesztések. A beruházások legtöbb esetben közterek, kulturális negyedek, parkok felújítását jelentették. Számos infrastruktúrális beruházás kezdeményezése nem volt köthető kifejezetten az EKF programokhoz, de végül annak részévé vált. Az infrastruktúrális beruházások általában nem az EKF menedzsment irányítása, hanem kormányzati (önkormányzati) irányítás alatt zajlottak.

E.) Európai dimenzió

A Bizottság elvárása, hogy kiemelten nagy hangsúlyt kapjon az európai dimenzió az EKF címet viselő városok programjaiban. A városok törekedtek az európai értékek és identitás megjelenítésére kulturális programjaik során, ám mind-

²²⁴ Látható, mérhető hatások, például épületek, új szervezetek, látogatók száma.

²²⁵ Város imázs, személyes készségek, új ötletek.

egyikük másképpen értelmezte azt. Számos megoldással próbáltak eleget tenni a Bizottság elvárásának. Egyes városok európai művészek bemutatására fókuszáltak (például tánc, zene, színház és vizuális művészet, szabadtéri rendezvények keretében), mások európai kulturális együttműködések hoztak létre. Sokan Európához kötődő témákat építettek be programjaikba, beágyazták az európai történelem, identitás és örökség bizonyos eseményeit, aspektusait. Több város partnerséget alakított ki más európai városokkal, és közös programokat kezdeményeztek. Ugyanakkor a városok többsége a tágabb értelemben vett nemzetközi megjelenésnek adott prioritást az európaival szemben.

Az európai turizmus támogatásának célja szintén sok esetben megjelent. Mindezek – a kérdezett városok véleménye szerint – lehetőséget teremtettek az európai hálózatosodásra.

A jelentések alapján, az európai dimenzió hangsúlyozásának tekintetében legsikeresebbnek ítélt országok: az Egyesült Királyság, Franciaország, valamint Németország.

Több város számolt be arról, hogy problémát jelentett számukra az európai dimenzió programjaikba történő integrálása, amelynek legfőbb okait a következőkben jelölték meg:

- az európai projektek finanszírozásához szükséges pénzügyi források hiánya,
- az ilyen nagy volumenű projektek menedzselésében szerzett tapasztalatok hiánya,
- a projektek EKF év utáni fenntarthatósága.

A megkérdezett városok közül többen elismerték, hogy a rájuk nehezedő nyomás miatt nem fordítottak kellő időt és figyelmet az európai lépték megjelenítésére. A válaszadók sajnálatukat fejezték ki, hogy az európai projektek irányításával kapcsolatos tapasztalatok nem kerültek továbbadásra az EKF címet elnyert városok között.

A jelentések alapján levonhatjuk azt a következtetést, hogy függetlenül a cím elnyerésének évétől és más tényezőktől a megkérdezett EKF címet elnyert városok nagyon hasonló nehézségekkel néztek szembe.

A negyedik jelentés... Irány 2020-2033

A negyedik jelentés 2012 szeptemberében jelent meg, néhány hónappal azután, hogy az Európai Parlament és Tanács közzé tette a kulturális fővárosi kezdeményezés 2020-2033 közötti évekre vonatkozó, stratégiai sarokpontokat tartalmazó határozat-tervezetét. A jelentés éppen ezért nem csak értékelt, de jövőbe

mutató megállapításokat tartalmazott a kulturális politikában érintett döntéshozók számára. A törekvésének középpontjában továbbra is a hatékonyság növelése áll, szem előtt tartva a változó környezet kihívásait, a korábbi kulturális fővárosok tapasztalatainak örökségét és a fenntarthatóság biztosítását.

A kötet nem titkolt célja, hogy bemutassa azt a megragadó egyediséget, mely az EKF-et az egyik legáhíttabb címmé tette az európai városok számára mindamellett, hogy sokszor erőn felüli terheket és fájdalmas folyamatokat jelent a nyertesek számára a hosszú távon is fenntartható eredmények elérése. A váratlanul beköszöntő gazdasági válság még inkább megváltoztatta a városok optikáját a pályázatra elkölthető összegeket illetően. Egyértelműen megállapítható, hogy negatív hatásai voltak a kulturális évadra tervezett költségvetésekre, különösen a 2010-től 2014-ig kijelölt kulturális fővárosok esetében. A szűkülő keretek veszélybe sodorták az Európai Bizottság azon törekvését, hogy a pályázatok fókuszába a versenyképességet állítsák. Sajátságos kérdést vet fel mindazonáltal, hogy a kultúra közvetítés hatékonysága vajon egyenes arányban van-e a kulturális évadra szánt összegek mértékével. Az egyértelműen megállapítható, hogy a pályázati szakasz növekvő költségei arra kényszerítik a városokat, hogy a kulturális évadra szánt keretet csökkentsék, ugyanakkor sokkal inkább befektetésnek, mintsem költségeknek kell ezeket az összegeket tekinteni.

A szerzők áttekintenek konkrét eseteket is, ahol a gazdasági nehézségek „fejfájást” okoztak. A pénzügyi problémák miatt került az Európai Bizottság figyelmének középpontjába két ex-szocialista állam, Litvánia (Vilnius 2009) és Magyarország (Pécs 2010). Sajnos mindkét esetben elmondható, hogy a gazdasági válság és az EKF projektekre nehezülő fokozottabb elvárások ellenére sem történtek érdemi változások a szervezeti stabilitás erősítésének kérdésében, a vezetőváltások folyamatosak maradtak. Ez intő jelként szolgált Brüsszel számára: vajon az új értékelési kritériumok megfelelő irányba mozdítják-e el a városokat?

A korábbi jelentések is kitértek az európai dimenzió megvalósítására. Ezt az Európai Unió mint vezérelv követeli meg a monitoring során, ugyanakkor a városok programozásában vagy éppen költségvetésében gyakran nehezen valósítható meg a kívánt szint. Eltekintve ettől a kényszerítő erőtől mégis úgy érzik a szerzők, hogy érdemes feltenni a kérdést: Vajon miképp tehetik az EKF projektek európaibbá programjukat? Kreatív ipar, vállalkozásfejlesztés, oktatási projektek, testvérvárosi és kormányközi kezdeményezések, európai hálózatok mind a városok fegyvertárát erősíthetik, ha tudnak élni ezekkel a lehetőségekkel.

Fontos megállapítása a jelentésnek, hogy a sokat vitatott és kritizált kiválasztási folyamat során az Európai Bizottság a városokat egyre élesebb versenyre készíti, így a minőségi pályázatok mellett egyre nagyobb szerepet kap a lobbitevékenység. Több esetben előfordult, hogy nem éppen megengedett mód-

szerekhez folyamodtak egyes pályázók, így az átláthatóság kényszerű módon került a figyelem középpontjába.

A negyedik jelentés központi részében a jövőt érintő kérdésekre koncentrált. Az EKF 2020-ban új szakaszába lép. Az Európai Parlament és Bizottság 2013. júliusi döntésével felállította a 2020-2033-ra szóló stratégiát. Az továbbra is bizonyos, hogy a kulturális fővárosi kezdeményezés egyike a legambiciózusabb és legsikeresebb európai kulturális projekteknek, de az is, hogy az alapjait meg kell újítani. A legtöbb hiányosság a hatékonyság, a kiválasztási folyamat, a stabil költségvetés, az európai dimenzió, a fenntarthatóság területein érzékelhető. Ezért a Bizottság szigorítaná a Melina Mercouri-díj odaítélésének feltételeit, de a választó testület sem kényszerülne mindenáron nyertest hirdetni, amennyiben nincs megfelelő minőségű pályázat. Nagy kérdés, hogy az egyre zordabb feltételeket a városok miként fogadják, és milyen hajlandóságot mutatnak teljesítésükre akkor, amikor a Melina Mercouri-díj összege mindössze 1,5 millió euró (ez nem is fog a tervek szerint emelkedni) a projektek több tízmillió kiadásaihoz képest, és ennek biztosítása a városok felelőssége. A szerzők is irreálisnak találják, hogy szinte egy évtizeddel a megvalósítás előtt már úgy tervezzék a városok a pályázatukat, hogy a szigorú feltételeknek megfeleljenek.

Összességében a változások leginkább a hosszú távú stratégiaalkotást, általános politikai támogatottságot, a kulturális és művészeti tartalmat, az európai dimenziót és menedzsment kérdéseket érintik. A szerzők szerint a legmarkánsabb módosítás az a feltétel, mely szerint az EKF pályázat épüljön be a városok hosszú távú kulturális stratégiájába.

Nagy kihívás lesz a jövőben annak a politikai egyetértésnek a megteremtése is, mely a pártok egybehangzó „rábólintásához” köti a pályázat elindítását. Az elvárások szerint a kulturális programok nem nélkülözhetik majd a hagyományos elemek mellett az innovatív, újszerű kifejezési módokat.

A kiválasztást nem 13, hanem 10 tagú „Európai Bizottság” névre keresztelt testület végzi. Tekintettel a kellemetlen tapasztalatokra és a részrehajlás „árnyékának” kiküszöbölésére, az érintett országok képviselői nem lehetnek majd a bizottság tagjai. Az országok beosztása „rotációs rend” alapján megmarad, mindazonáltal a korábbi rendszer miatt Hollandia például 15 évet kényszerül várni. Ennek a helyzetnek az ellensúlyozására több országban felmerült, hogy az EKF-hez hasonló kezdeményezést hívnak életre (az Egyesült Királyságban például a „City of Culture”).

Az utóbbi időben egyre nagyobb teret nyer a város-régió dimenzió körüli vita. Sajátságos példát „szolgáltatót” a Ruhr2010/Essen2010 a projekt nevének önkényes megváltoztatásával. A történetek arra készítették Brüsszelt, hogy komolyabban foglalkozzon a témával. Az lett az eredménye, hogy a Bizottság egyértelmű ellenállást tanúsít minden olyan pályázattal szemben, mely regionálisnak

tűnik, holott a kulturális évad hatásait el sem lehet képzelni csak egy adott településre vonatkoztatva.

Újra napirendre került az EKF nyitása harmadik országok felé, azonban komoly szembenállás alakult ki a véleményekben: amíg Szerbia és Oroszország népes delegációval képviseltette magát 2010-ben az EKF jövőjéről szervezett brüsszeli konferencián, addig az EU tagállamok közül kevesebb, mint 50% támogatta nem tagország befogadását. Úgy tűnik az előbbieknél mégis határozatos volt, mert a Bizottság javaslata előírja részvételüket, lehetővé téve minden harmadik évben a csatlakozás előtt álló országoknak, hogy a kulturális fővárosi címre pályázzanak.

A tervezett újítások mellett a jelentés egyik legérdekesebb része a média figyelem fenntartásáról készült elemzés. A küzdelmet a városok két fronton is vívják: helyt kell állniuk a nemzetközi piacon, mindamelllett a különböző érdekeltségekhez (politikusok, kulturális és turisztikai szektor, lakosság stb.) is meg kell találniuk a megfelelő csatornákat. Ennek fényében vajon miként lehet fenntartható a kommunikációs és marketing tevékenység eredményessége? A szerzők hét szakaszt különböztettek meg, és a pályázati periódustól kezdve a záró eseményig értékelik a sajtófigyelem intenzitását. A jelentés biztos recepttel nem tud szolgálni, de egy bevált módszert azért az olvasók figyelmébe ajánl: ún. „évszakokra” osztja az évadot, fókuszpontokat teremtve, melyek képesek a média figyelmét a városra vonzani.

Általános az a vélekedés, hogy a legsikeresebb EKF városok megmaradtak az emberek emlékezetében. Elengedhetetlen kellékek tehát a hosszú távú vízió, a sikeres EKF örökség menedzsment, a tudás megtartása, a marketing és kommunikáció, a kutatás, a vállalkozói szellem és a művészeti innováció.

A jelentés a 2011-es tallinni esettanulmánnyal zárul. E város tapasztalatait külön tanulmányban taglaljuk, mivel az OTKA-kutatás keretében interjúkat készítettünk az ottani menedzsment vezetőivel.

Összegzés

A négy jelentésben vizsgált időszak (1995-2011) tapasztalatai alapján elmondható, hogy az EKF címet viselő városok – sajnálatos módon – változatlanul, ugyanazokkal a problémákkal és kihívásokkal szembesülnek. A programokat gyakran beárnyékolják a politikai ambíciók. Kiderült, hogy rendkívül kevés EKF rendelkezett pontosan körülhatárolt gazdasági célkitűzéssel, habár a turizmus fellendítését, a város imázsának javítását, a város megújítását, kreatív ipar terjesztését és munkahelyek teremtését minden város prioritásként hangsúlyozta. Az utólagos önértékelések is hasonló vonásokat mutatnak. Legtöbbször

nehézségként említették a folyamatok átláthatóságának és a felelősség egyértelmű megosztásának hiányát, valamint azt a ténytet, hogy a monitoring túl későn kezdődött és nem kapcsolódott a tervezés időszakához. A városok többségben a kulturális programokra vonatkozott az értékelés, csak kevés esetben történt meg a szociális és az európai dimenzió áttekintése.

A jelentésekből tehát az derül ki, hogy nem sikerült kellőképpen kiaknázni az EKF nyújtotta előnyöket. Minden EKF sikeresnek mondható, hiszen sokat profitáltak belőle a városok, mégis a fenti problémák miatt számos lehetőség kihasználatlan maradt. A jelentések javaslatokat is megfogalmaztak. Kiemelték, hogy az EKF programot a városfejlesztési stratégia részeként kell kezelni, ami fontos lenne a fenntarthatóság és a hosszú távú hatások tekintetében. Hangsúlyozzák továbbá, hogy a város adottságaira kell építeni. Felhívják a figyelmet a megfelelő tervezés fontosságára, arra, hogy egyértelműen meg kell határozni, hogy milyen célt kíván az adott város az EKF cím által megvalósítani.

A Palmer-jelentések is igazolják, hogy az EKF cél- és eszközrendszere nagymértékben módosult, bővült, változott a programok megítélése. Most már nem pusztán kulturális programsorozatként tekintenek az EKF címre, hanem nagy volumenű és hosszú távú befektetésként, olyan célkitűzésekkel, mint infrastruktúrafejlesztés, európai együttműködések kialakítása, fenntarthatóság.

A jelentések konklúziója rámutatott arra, hogy az EKF címet elnyert városok jobban építhettek volna egymás tapasztalataira, és kötetekben szereplő interjúk alapján elmondható, hogy megjelent a tapasztalatok átadásának igénye is.

A Palmer-jelentések elkészítésekor összegyűjtött információk rendkívül sok tanulsággal szolgálhatnak a jelenlegi és jövőbeli EKF címet viselő városok számára. Emellett, az egymásra épülő, egymást kiegészítő jelentések alapvető dokumentumok mindazok számára, akik az Európa Kulturális Fővárosa program értelmezésével, kutatásával foglalkoznak.

Felhasznált irodalom

- Palmer, Robert – Richards, Greg (2009): *European Cultural Capital Report 2. ATALS*, Arnhem. 83.
- Palmer, Robert – Richards, Greg – Dodd, Diane (2011): *European Cultural Capital Report 3. ATLAS*, Arnhem. 92.
- Palmer, Robert – Richards, Greg – Dodd, Diane (2012): *European Cultural Capital Report 4. ATLAS*, Arnhem.

13. SCHMIDT ANDREA – GLIED VIKTOR – TUKA ÁGNES: EURÓPA KULTURÁLIS FŐVÁROSAI – A NEMZETKÖZI KUTATÁS TANULSÁGAI

A kötet alapjául szolgáló kutatás keretében három olyan várost kerestünk fel, amelyek elnyerték az Európai Kulturális Fővárosa címet és az ottani tapasztalatok érdekes adalékkal szolgálnak a többszintű kormányzás gyakorlati megvalósítását illetően. Mivel a 2010-ben győztes isztambuli, valamint a 2012-es maribori programokat irányító és lebonyolító menedzsment az évad vége után 2-3 hónapon belül felszámolásra került, a Ruhr-vidék központjában fekvő Essent, az észti fővárost, Tallinnt és a kelet-szlovákiai Kassát választottuk szakmai látogatásunk célpontjává. Az esseni tapasztalatok alapján egyértelművé vált a kutatócsoport számára, hogy a politikatudományi elemzés számára sokkal inkább ad összevetésre lehetőséget az „új demokráciák” vizsgálata, hiszen a politikai kultúra hagyományai összekötnek, ugyanakkor a demokratikusnak tekinthető kormányzás két évtized alatt sajátos és különös formákat alakított ki.

A látogatásokra 2011. november 28. és december 2. között Essenben, 2012. szeptember 18-20. között Tallinnban, míg Kassán 2013. december 10-12. között került sor.

A korábbi tapasztalatok azt igazolták, hogy az 1980-as évektől EKF címet birtokló települések nagyjából hasonló forgatókönyv szerint viselték a megtisztelő címet. Már a 2010-es Palmer-jelentésben is megfogalmazódott, hogy mely szervezőerők hatottak a kulturális főváros projektekre.

7. táblázat: A kulturális főváros projektekhez kapcsolódó szervezőerők

IDŐSZAK	BERUHÁZÁS CÉLJA
1985-1989	drága fesztiválfolyam szervezése
1990-2004	kulturális megújulás a középpontban
2005-	hiányzó infrastruktúra

Forrás: Palmer, 2010

A 2008-ban kiteljesedő gazdasági válság rányomta bélyegét a kulturális főváros projektekre, úgy a már megvalósulás útján lévőkre, mint a csak tervezettekre. A válság több területen érezte hatását. Egyfelől módosítani kellett a már korábban elfogadott beruházási terveken, vagy pedig egész projekteket kellett félbehagyni, esetleg tételeket törölni a tervezettek közül. Ennek a folyamatnak a következményeire külön figyelmet fordítottunk, hiszen a rendszerváltást alig 20 éve megélt országok gazdasága ingatag lábakon állt, a visszaesés erőteljesebben érintette az adott országok gazdasági helyzetét.

A kiutazó kutatók minden helyszínen interjúkat készítettek, részint a menedzsment vezetőivel, részint önkormányzati és/vagy állami vezetőkkel. Mind a három helyszínen ugyanazokat – a tanulmányút előkészítésekor már a fogadó városok illetékeseinek eljuttatott – kérdéseket igyekeztünk feltenni, melyek a következő témák köré csoportosultak:

- a pályázat előkészítése és a kiválasztás menete;
- az európai uniós monitoring rendszer, a nyertes város és Brüsszel együttműködése;
- a program finanszírozásának kérdései;
- a menedzsment létrehozása, felépítése és működése;
- a különböző döntéshozatali szintek egymáshoz való viszonya, külön tekintettel az egyes szinteken (állam, középszint, önkormányzat stb.) megjelenő politikai befolyás;
- a helyi civilek (lakosság, szervezetek, művészek stb.) bevonásának stratégiai;
- milyen hatással volt az EKF az adott városra rövid és hosszú távon egyaránt.

Az interjúalanyok válaszai mellett hivatalos dokumentumokat is gyűjtöttünk, illetve, ahol rendelkezésre áll, ott az Európai Bizottság értékelését is tanulmányoztuk.

Mindezek alapján érdekes kép rajzolódott ki az európai dimenzió vizsgálata nyomán.

ESSEN, RUHR-VIDÉK, 2010

A kiválasztás uniós befolyásolása csak Essen esetében történt meg. A német szövetségi kormány két pályázatot terjesztett az Európai Unió Tanácsa elé: az Essen a Ruhr-vidékért programot és a volt kelet-német területen fekvő Görlitz városáét. A 2010-es projekt az Európai Unió szakpolitikusai számára is fejtörést okozott. A pályázók folyamatosan Ruhr-vidékről beszéltek és a Bizottság kezdetektől nem támogatta, hogy az egész régióra ki akarták terjeszteni a címet. Ezért kellett az elnevezést megváltoztatni „Essen a Ruhr-vidékért” címre. Ezt használták a hivatalos kiadványokban, de maguk között csak Ruhr-vidékről beszéltek, hiszen nagyon fontos célkitűzés volt az összes város bevonása, és Essen csupán egy az 53 város közül.²²⁶

A brüsszeli döntés végül Essennek kedvezett, mivel a térség megváltoztatta az eredetileg kitalált koncepciót és megnevezett egy konkrét várost, hiszen a kiírás szerint város viselheti a címet. Ha a földrajzi távolságokat figyelembe vesszük, akkor egy 5,5 millió lakosú, magyarországi megye nagyságú területről beszélünk. Mivel a Ruhr-vidék a világ egyik legurbanizáltabb térsége, ahol 53 kisebb-nagyobb város található. Olyan nagyvárosok érnek szinte egymásba, mint Düsseldorf, Dortmund, Gelsenkirchen, Bochum, vagy Duisburg, szinte képtelenség volt a programot egy adott városra ráilleszteni. Essen mellett a földrajzi elhelyezkedés és az egykori nehézipari létesítmények (Zollverein) átalakíthatóságának lehetősége szólt, amit azután Düsseldorf és Dortmund is támogattott.

Míg Pécs esetében a sikeres városmarketing egyik megjelenési formájaként az EKF sikerességét méltatók/kritizálók abban látják, hogy legalább az EUROSTAT 2010-es évkönyvének a címlapján a magyar város szerepelt, a 2010-es év másik kiválasztottja, Essen, illetve a Ruhr-vidék ekkora ismertséget nem volt képes kivívni, de a felvett interjúk megerősítették, hogy nem is ez volt a cél. Természetesen az ottani EKF eredménye is mérhető, sőt, számos statisztikai, illetve közvélemény-kutatási adattal is alátámasztható, magában a projekt sikerében az abban résztvevők sem bíztak kezdetben. Ennek több oka volt: olyan évadot képzeltek el, amely az egész régiót bevonja a megvalósításba, a kulturális programok és a beruházások is különböző városokban zajlanak. Éppen ezért a Ruhr-vidék koncepció is épített beruházásokra, de legnagyobb kihívásnak a régió lakosságának identitásában bekövetkező pozitív változásokat, illetve az egyes szintek: a térségben található városi önkormányzatok, a Ruhr-vidék, mint egység, Észak-Rajna-Vesztfália tartomány és a központi kormány közötti együttműködés újradefiniálását, valamint egy új, stratégiai szintre emelt kulturális koncepció végigvitelét tartották.

„Amit fontos kiemelni, hogy mi kezdetől fogva régióként akartunk pályázni, noha kezdetben nem volt itt olyan, hogy régió-tudat, regionális identitás, inkább egymás ellen küzdöt-

²²⁶ Jürgen Fischer, a Ruhr.2010 programkoordinátora

*tek a városok. A győzelemre az volt az egyetlen esélyünk, ha az itt található 53 város összefog, és ez sikerült, ez volt számomra a legnagyobb meglepetés. Soba előtte nem küzdött egy közös célért ez az 53 város.*²²⁷

A kezdetben nem túlságosan biztató előjeleket konkrét szervezeti struktúra kialakítása, valamint praktikus döntések meghozatala követte. Az EKF cím a tervek szerint folyamatos növekedést generált volna a térségbe látogató vendégek számát illetően, de a címmel együtt járt a nemzetközi kapcsolatok szeretéágazó fejlődése is. Ehhez praktikus döntésként az angol nyelv tanulásának hangsúlyozása társult, mint a nemzetközi porondra való kilépés első alapfeltétele. A projektben résztvevők a nemzetközi nyitás mellett éppen az angol nyelv oktatásában látták azt az erőt, amely összekovácsolta a 2010-es projekt résztvevőit, Michael Quadt szavaival élve – „közalkalmazottaktól utcaseprőkéig mindenkit”.

A Ruhr-vidékre tervezett EKF egyik legfontosabb hozadéka a lakosság regionális identitásának kialakítása volt, amely szakítani kívánt azzal a közvélekedéssel, hogy a „ruhrie”, azaz a régióban élő ember szorgalmas, ám a kertészkedésen, focimeccsre járáson és söriváson kívül más iránt nem érdeklődik. Ahogy az egyik essenai projektfelelős értékelte, az *önbizalom növelése és a közösségépítés* volt a fő cél. A térségre nagy feladat hárult, hiszen – ahogyan az az EKF projektek esetében megfogalmazásra került – a helyi lakosság egymásra találása mellett a korábban elhanyagolt, leromlott városrészek új élettel való megtöltése, az idegenforgalom szempontjából hátránnyal küszködő területek helyzetbe hozása is a legfontosabb feladatok közé tartozott. Két évvel a programsorozatot megelőzően a lakosság körében végeztek egy felmérést, amely egyebek mellett a kultúrával és magával az EKF-fel kapcsolatos véleményükre volt kíváncsi. A kultúra meglétét illetően nagy egyetértés mutatkozott, ellenben arra kérdésre, hogy *„lehet-e a térség idegenforgalmi célpont?”* egyértelműen nemleges volt a válasz. Ez a negatív attitűd elsősorban abból fakadt, hogy a hetvenes évek végéig még oly prosperáló régió a bányák és nehézipari komplexumok bezárása következtében elveszítette vonzerejét és a leépülés szinonimája lett. *„Kezdetben egyáltalán nem volt meg a szükséges támogatás az emberek részéről. Sokat kellett dolgozni azon, hogy biggyenek a sikerben.*²²⁸

A programban érdekelték véleménye szerint a projekt turisztikai értelemben mindenképpen sikeres volt. Ez abból is lemérhető, hogy például az EKF előtt nem volt Essenben városnézés, városnéző busz, most már van. Korábban nem voltak hajók a Ruhr-folyón és a csatornákon, most már turistaként lehet hajózni ezeken. Ma már növekvő turistaforgalomról beszélhetünk a Ruhr-vidéken, de különösen Essenben, a térség központjában. A Német Turisztikai Szervezet minden évben készít felmérést a híres német épületek ismertségéről. 2010 előtt

²²⁷ Michael Quadt, Essen EKF megbízottja, interjú, 2011

²²⁸ Michael Quadt, Essen EKF-megbízottja.

a korábbi szénbánya-komplexum, a Zollverein, a 2010-es EKF emblemikus épülete nem volt benn az első húszban. A múzeummá és kulturális központtá átalakított épületegyüttes 2010-ben már a 15. helyen szerepelt, tehát a beruházás sikeresnek tekinthető.²²⁹

A programok koordinálására 2007 januárjában felállított szervezet (Ruhr.2010 GmbH) több fenntartót tudhatott magáénak. Tulajdoni hányaddal rendelkezett Észak-Rajna-Vesztfália tartomány, a Ruhr Regionális Szövetség, Essen város, és az Initiativkreis Ruhr (vállalatok szövetsége) váltakozó részesedéssel. A szervezetben 25%-ban tulajdonos (Initiativkreis Ruhr) a vállalatok szövetsége, 25%-ban a tartomány, Észak-Rajna-Vesztfália, a fennmaradó 50%-on osztozott a Regionális Szövetség és Essen városa. Essennek volt a legkisebb tulajdonrésze, 17%, míg a Regionális Szövetségnek 33%. Tehát a kulturális főváros címet birtokló városnak volt a legkisebb részesedése.

Az Essenben létrehozott menedzsmentközpont a kulturális programok kidolgozásán kívül a tartományi és települési szintek közötti összhang megteremtéséért volt felelős. Nehéz volt az irodán belüli összetartást megvalósítani, az 53 város képviselői közötti összhangot megteremteni. Mivel Pécs és Tallinn esetében is vitatható a középszint jelentősége²³⁰, Essen példájából tanulhatunk a tartomány és kisebb területi egységek közötti aszimmetriából adódó gondokból, ezek azonban nem jelentettek megoldhatatlan akadályt és nem hátráltatták nagy mértékben a program kivitelezését. A Ruhr-vidék Észak-Rajna-Vesztfália tartomány része, a fővárosa Düsseldorf, ami területi identitást tekintve a Rajna-vidékhez tartozik, oda is „húz”, és mindig volt egyfajta ellentét a Ruhr- és a Rajna-vidék között. A kormány inkább a Rajna-vidék mellett áll a Ruhr-vidékkel szemben és olyan városokat támogat, mint Köln, Koblenz vagy Münster, melyek inkább nevezhetők a kultúra városainak. A verseny ideje alatt Düsseldorf nem támogatta annyira a térség pályázatát, mint azt a lakosság elvárta volna, igaz, a kedvező döntést követően változott a hozzáállás.

A kapcsolattartási problémák ellenére az esseni projekt kivitelezésében a koordinációért felelős iroda állományában nem történtek jelentős változások, a pécsihez hasonló személycserék nem hátráltatták a programok megvalósítását.

Essenben a program finanszírozására PPP konstrukciót alakítottak ki, az önkormányzatok, nagyvállalkozások részvételével. A szövetségi kormány kiemelt támogatást nyújtott a programhoz a német alkotmányból ismert, ún. „közös feladatok” keretében, amely lényegében normatív kötelelem bizonyos fejlesztések közös, tartományi és szövetségi finanszírozására. A 2008-as válság itt is éreztette hatását: a kezdetben tervezett 80 millió eurós projektből kellett majd

²²⁹ „A legismertebb épület a kölni dóm, ez áll az első helyen, a hetedik helyen pedig az Oktoberfest, ami nem is épület.” Ez a megjegyzés szintén Michael Quadttól származott.

²³⁰ Természetesen a pécsi beruházások egy részében a megyei szerepvállalás, legalább is papíron megjelent, Tallinnnál még ez sem volt elmondható.

20 milliót lefaragni, mely kényszerű karcsúsításnak például egy koncertterem is áldozatául esett.²³¹

Mint említettük, a program összköltségvetése végül 62,5 millió euró lett. Ebből Essenre és a Ruhr-vidék Regionális Szövetségre 18 millió euró költség jutott 2006 és 2010 között. A további forrást alapítványoktól, egyéb intézményektől, a tartománytól és a szövetségi kormánytól várták, elsősorban konkrét projekt támogatások formájában. A pályázat már pontosan tartalmazta, hogy mely vállalatok, cégek vesznek részt a projektben, ugyanakkor arról, hogy mely beruházások készülnek majd el, csak az eredmény kihirdetését követően döntöttek. Essen csak annyit vállalt, amelyet képes volt teljesíteni és fenntartani. Ugyanez a pécsi pályázatról nem mondható el. A Ruhr-vidéki példa azt érzékelteti, hogy a költségvetési-finanszírozási rendszer stabilitása, kiszámíthatósága jó bázis a horizontális pénzügyi együttműködésekhez is.

A források rendelkezésre állása sem volt egységes. A vállalatok szövetsége biztosított 8,5 millió eurót, de kizárólag programokra, és csak a tervezett projektek bemutatása után döntöttek a támogatásról. Ez a 8,5 millió euró inkább egy garancia volt, nem fix éves támogatás. A többi tulajdonossal konkrét megállapodások voltak, és biztos dotációra számíthattak a szövetségi kormányzattól. Ez utóbbi nem volt tagja a társaságnak, de szerződés alapján biztosított pénzt a társaságnak (nem beruházásokra, csak a programokra). A költségvetésbe a Regionális Szövetség 12 millió eurót adott, 12 milliót a tartomány, 6 milliót Essen város és 18 milliót a szövetségi állam. Ez csak a kulturális programokra vonatkozó költségvetés volt, nem a beruházásokra, azok költségvetése nem tartozott a szervezethez. A beruházásokra szánt pénz a tartománytól közvetlenül a városokhoz került.²³² Észak-Rajna-Vesztfália 2008-ban döntött úgy, hogy az uniós támogatásokból 50 millió eurót elkülönít az EKF-hez kapcsolódó beruházásokra, és a Központ dönthetett a támogatott projektekről. Erős döntési pozícióba kerültek tehát anélkül, hogy a pénz náluk lett volna. A városok akkor jelentkeztek, ha egy beruházásra az EKF program részeként szerettek volna támogatást kapni. A pénzt a tartomány a városnak adta közvetlenül, a Központ támogató döntése után. Fontos lépés volt, hogy a tartományt, amely alapvetően nem foglalkozott kultúrával az EKF kapcsán sikerült először bevonni kulturális kérdésekbe. A Ruhr-vidék 53 városának költségvetésében évente összesen 370 millió eurót fordítanak kultúrára, míg a Ruhr-metropolisznak nincs is közös költségvetése.²³³

²³¹ Végül a 80 milliós projektből 62,5 milliós lett. Ld. Palmer-jelentés, 2011-ből.

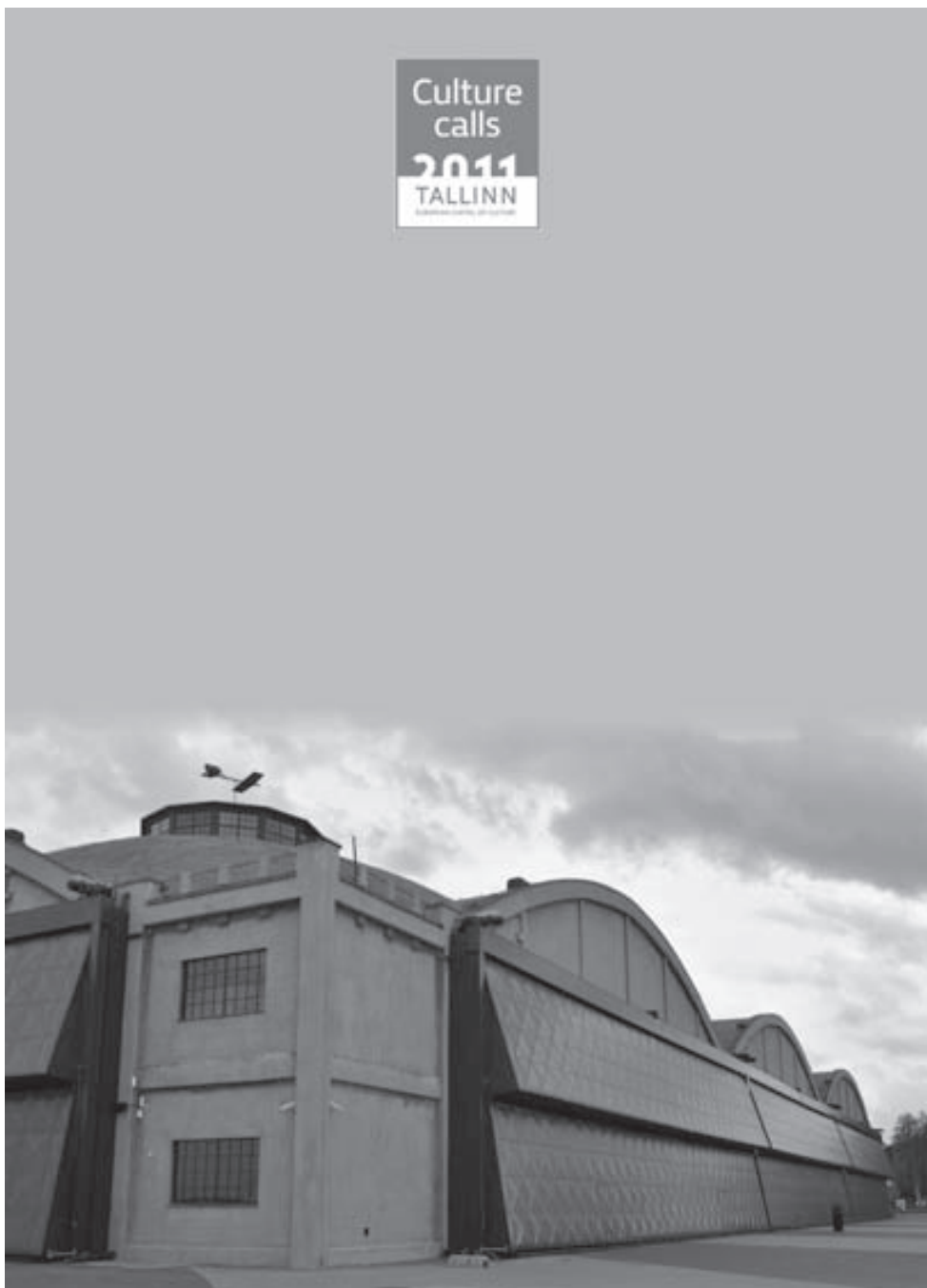
²³² Például a Dortmund U, egy új múzeum, 45 milliós költségvetésének 80%-át a tartomány adta Dortmund városnak. Vagy Essenben a főpályaudvar felújítását a Deutsche Bahn finanszírozta, vagy a Duisburgban épült új múzeumot a város és magán szponzorok finanszírozták. Essenben a Folkwang Múzeum 55 millió eurós felújítását, bővítését kizárólag a Krupp Alapítvány finanszírozta. Ld. interjúk

²³³ 2011 novemberi állapot

Mint említettük, a Ruhr-vidék ipari jelentősége az 1980-as évek végére csökkent. A klasszikus nehézipari központ helyett új feladatokat kellett megfogalmazniuk a térség döntéshozóinak. Erre vonatkozóan a nyolcvanas évek végétől kezdődően számos konferenciára, tanácskozásra került sor. Ezek közül elsőként az International Building Exhibition-t rendezték meg 1989-ben, ami nem új épületek létrehozását célozta meg, hanem az ipari örökség újrahasznosítását, a régi szénbányák és acélművek funkcióváltását. A kezdeményezés a hagyományos iparvidékek átalakításának legnagyobb programja volt a világon. A harminc évre szóló program keretében 1989 és 1999 közötti leginkább építészeti és beruházási projektek születtek, a következő évtized a kulturális főváros projektre való felkészülés terminusa volt, míg jelenleg környezetvédelemmel, környezethatékonysággal kapcsolatos kutatás-fejlesztési tevékenységek zajlanak 2019-ig. Mindezek fő célja a Ruhr-vidékről kialakult negatív kép (sötét és koszos) megváltoztatása volt. A régi ipari épületekből kulturális létesítmények lettek, amit az is mutat, hogy a több mint 300 működő szénbányából, mára csak négy maradt. A helyükre kertek, parkolók, bevásárlóközpontok, múzeumok, művészeti telepek, kiállítótermek épültek. A politikusok és a kultúráért felelős vezetők is együtt dolgoznak a térségi trendek megváltoztatásáért, harminc év alatt teljes átalakulás zajlik le, a struktúraváltástól kezdve a kultúrán keresztül a környezetvédelemig. Nagyon fontos eleme a struktúraváltásnak a kultúra, a múlt feldolgozása, az emberek bevonása, identitásuk erősítése. Nem véletlen, hogy az EKF projekt célja is a szénbányászat és a bányászok történetének elmesélése lett. Mivel a térségben több százezerre tehető a török kisebbség száma, így Isztambul is igyekeztek kapcsolatot kiépíteni. Pécs pedig hagyományosan jó partnernek bizonyult az együttműködésben.

A Németországban nagy hagyománnyal rendelkező egyházi szerepvállalás kevésbé volt jelentős, azonban a civil szervezetek bevonása sikeresebb volt. Fontos kérdés volt a civilek részvétele, amely a már meglévő kapcsolatok elmélyítésén és új, elsősorban művészeket mozgósító projektek közös szervezésén alapult. A civil szervezetek maguk jelentkeztek a menedzsmentközpontnál, hogy részt szeretnének venni a programok szervezésében, vagy saját projektet terveznek.

TALLINN 2011

A pécsi projekttel szemben a tallinni EKF helyszíne egy valódi főváros volt. Dacára annak, hogy itt egy főváros versengett három másik jelölttel, a döntés hosszas csatározás eredményeként született meg 2005-ben. A pályázás gondolata már 2003-ban megfogant, de akkor még Liverpool mellé szeretett volna Tallinn társulni. Végül, amikor nyilvánvalóvá vált, hogy 2011-ben az egyik kulturális főváros helyszíne Észtország lesz, a pályázatban résztvevők ehhez kapcsolódóan kezdtek munkába. Eredetileg négy város, Tartu, Tallinn, Rakvere és Pärnu pályázott EKF címre. Összességében Pärnu pályázata gyorsan kihullott a rostán. Rakvere, Észtország egyik legkreatívabb városának pályázata volt a legjobb, de mérete és infrastrukturális hiányosságai miatt hamar kiesett, noha néhány évvel ezelőtt felújították, újravarázsolták a belvárost, további lökést adva a helyi vállalkozásoknak, azaz egy esetleges EKF cím nem feltétlenül járt volna új beruházások kivitelezésével. Így Tartu maradt versenyben Tallinnal. A hazai bírálóbizottságban az észt kulturális és tudományos élet résztvevői képviselték magukat, s Tartu eleve nehezményezte a tallinni túlsúlyt a bizottságban, hiszen a kulturális életben a főváros nagyobb súllyal van jelen, még akkor is, ha Tartunak régebben alapították az egyetemét, a tudományos életben meghatározóbb a szerepe. Tartu sokkal kreatívabb volt, a pályázata inkább az emberek bevonására épült, nem a meglévő kulturális infrastruktúra felhasználására. Tartunak „lelke volt”. A pályázók közül Tallinn számított a legegyszerűbb, ugyanakkor legszürkébb megoldásnak. A kulturális élet központja, rendelkezik a szükséges infrastruktúrával, ami mind mellette szólt, de a pályázata nem volt meggyőző. Persze a döntés nem ez alapján született meg. Tartu és Tallinn között komoly küzdelem alakult ki, de végül az infrastruktúra, a megközelíthetőség, a logisztika Tallinn felé billentette a mérleg nyelvét.²³⁴

Tekintettel arra, hogy Észtország területileg és lakosság számát tekintve is csak egy NUTS 2 szintnek felel meg, a programok esetében igyekeztek arra törekedni, hogy az egész ország, beleértve a másik három kandidálót is, bevonásra kerüljön. A főváros, kontra többi EKF kandidáló közötti versengésnél sokat nyomott a latba az a felfogás, mely szerint a legfontosabb feladat a viszonylag új független, s még „friss” EU tagállam Észtországot megismertessék a környező államokkal, illetve felkerüljön az európai turista célpontok térképére. Ebben az észt légitársaságra is számíthattak, hiszen az EKF évében az Estonian Air repülőgépei oldalainon népszerűsítették Tallinnt, mint a 2011-es év Európa Kulturális Fővárosát.

Tartu természetesen erőteljesen tiltakozott az ellen a gyakorlat ellen, mely szerint főváros kapja a 2011-es EKF címet.²³⁵ Tallinn érvelésének középpontjában ugyanakkor az szerepelt, hogy ha 2011-ben, amikor Észtország először

²³⁴ Interjú Ragnar Siil helyettes államtitkárral, Kulturális Minisztérium, 2011. szeptember

²³⁵ Igaz, hogy a 2014-ben EKF címmel rendelkező Riga is főváros, s hasonló adottságokkal rendelkezik, mint Tallinn. Egy kis területtel és lélekszámmal rendelkező, viszonylag fiatal állam és EU tag, Lettország fővárosa.

viselheti az EKF címet nem a fővárosnak biztosítják azt, akkor a továbbiakban erre Tallinnak esélye sem lesz.²³⁶ „Amikor nekünk kellett dönteniünk, akkor már tudni lehetett, hogy 2009-ben Vilnius lesz, 2014-ben pedig Riga az EKF város, vagyis ebben a régióban ez volt a hagyomány. Talán ez abból is fakad, hogy egy kicsit „a világ végén” vagyunk. Kis túlzással azt is mondhatnám, hogy az emberek többsége azt sem tudja, hogy Észtország egy állam. Legtöbben egy országként, Baltikumként tekintenek ránk, ahol Riga a főváros.” – ezek a kijelentések Ragnar Siil helyettes államtitkár szavai a helyszíni kiválasztására vonatkozóan. Az észt főváros kiválasztása ugyanakkor rendkívül jól illeszkedett abba a gyakorlatba, hogy kisebb államoknál előbb a főváros, majd ezt követően egy másik város kaphatott EKF címet.²³⁷

Igy az észt kormány már csak egy várost jelölt, amit az Unió elfogadott. Mint azt a kötet monitoringgal foglalkozó részéből megismerhetjük, az esemény előtt már szakértők előtt be kellett számolni az előkészületekről. Az elkészült uniós jelentések minden város esetében rámutattak hiányosságokra, amit a tallinni Lennart Sundja például úgy interpretált, hogy számukra ez kedvező volt, mert így nyomást tudtak gyakorolni saját kormányukra. Ugyanakkor ő arra is utalt, hogy az értékelő bizottság részben nem rendelkezett megfelelő információval, részben félreértette az eredeti tervet, ezért az észt szervezők felületesnek ítélték álláspontját.²³⁸ Tallinn esetében a menedzsment úgy értékelte, hogy nem kapott elég hivatalos uniós figyelmet az évad, leginkább az EU-s zászlókat hiányolták a városból.

A nyertes igyekezett bevonni a többi, utóbb vesztes kandidálót is rendezvények helyszíneiként. Egyebek mellett az EKF programban szereplő „kínai újév” megünneplésére az egyik alulmaradt pályázó, Narva területén került sor. A városi és kormányzati szint közötti együttműködés eleinte könnyűnek tűnt tekintettel arra, hogy Tallinn egyben kormányzati székhely is volt, ugyanakkor személyes ellentétek hátráltatták az előrehaladást. Az eredetileg létrejött EKF board mellé felsorakozott a kulturális ügyekért felelős polgármester-helyettes, illetve a különböző szakpolitikákért és területekért felelős tisztviselők, valamint a programért felelős alapítvány. A kulturális tárcával való együttműködést ellenben akadályozta a tény, hogy a kulturális ügyekért felelős miniszter az egykori, szintén EKF pályázó Tartu korábbi polgármestere lett. Az EKF címért folytatott küzdelem egyértelműen a városvezetés koordinálásával folyt már 2003 óta, az első szakértői tanácskozásokra, melyek korábbi EKF helyszínek küldötteivel zajlottak a városháza biztosított kellő anyagi forrást.

²³⁶ Igen tanulságos e tekintetben az észt kulturális tárca helyettes államtitkárának megjegyzése, mely szerint Észtország túl kicsi ahhoz, hogy hosszú távon két ellenséges tábor el tudjon tartani, jelen esetben érdekelteket és ellenérdekelteket. Ebből adódóan hosszú távon az összefogás elengedhetetlen. 2011. szeptember, interjú Ragnar Siil helyettes államtitkárral.

²³⁷ Ld. erre vonatkozóan Vilnius, illetve Riga esetét. Míg előbbi 2009-ben, Riga 2014-ben volt, illetve lesz EKF.

²³⁸ Lennart Sundja a Kulturális Örökség Főosztályának vezetője Interjú, 2012.

A kulturális év előkészítésére és lebonyolítására a város 2007-ben alapítványt hozott létre, amely számára jelentős függetlenséget biztosított. A kulturális minisztérium szakértője, a polgármester és a városi tanács képviselői csak a felügyelő bizottságban vettek részt. A programokhoz a javaslatokat a politika-mentes kreatív tanács tárgyalta, majd az alapítvány döntött és a felügyelő bizottság jóváhagyta. Az alapítvány irányítását először a kulturális szereplők bizalmát élvező nemzetközi szaktekinetly, Mikko Fritze végezte, de 2009-ben a városi tanács egy második vezetőt is kinevezett, Janus Mutlit, és 2011-ben már az ő egy személyes irányításával zajlottak az események. Az alapítvány, bár csökkentett munkatársi létszámmal, de fennmaradt.

Az előkészületek során Pécshez képest „szerencsésebbnek” érezhették magukat, mivel a 2008-as gazdasági válságot, illetve annak az észtt gazdaságra, hitelekhez való hozzáférésekre tett hatását már eleve belekalkulálhatták a költségvetésükbe.

Az EKF pályázatot paradox módon egy, a gazdasági teljesítménye és növekedése csúcán lévő Észttország adta be 2006-ban. Az akkori koncepció azt tükrözte, hogy rengeteg pénz áll rendelkezésre, amelyhez szinte irreális ígéretek társultak. Észttországban azonban már 2007-ben elkezdődött a válság, az ezt követő évek nagyon nehezek voltak. A szervezőknek visszakozeniuk kellett az ígéretek terén, módosítaniuk kellett az eredeti pályázaton, amihez még hozzájött a politikai nyomás (a kormány bünteti a várost...), végül az EU több garanciát kért Tallinntól. Ugyanakkor Vilnius még szerencsétlenebb helyzetbe került 2009-ben, mint kulturális főváros, hiszen jóformán egyáltalán nem állt rendelkezésre pénzügyi keret, január elsején ünneplők helyett tiltakozók vonultak az utcákra... *„Ehhez képest mi szerencsések voltunk. Kicsit ránk ijesztettek, hogy kapjuk össze magunkat.”*²³⁹

2009-ben, amikor kidolgozták a végleges programok és beruházási tervek sorozatát addigra nyilvánvalóvá vált, hogy sokkal kevesebb pénzt kaphatnak az államtól és a várostól, mint amire számítottak. A programok minél kisebb hányadának törlése mellett döntöttek. Megkezdődött az egyezkedés, új szponzorok felkutatására tettek kísérletet, illetve a partnereket is bevonták abba a diskurzusba, amelynek célja a projektek végső összehangolása volt a megváltozott költségvetési források közepette.

A megcsappant források miatt – Péccsel ellentétben – nem sok beruházást kívántak megvalósítani, hanem helyette a kreatív ipar adta lehetőségekre, valamint a minél változatosabb rendezvényekre koncentrálni. A megálmodott beruházások közül végül egyedül a Tengerészeti Múzeum készült el, az is mintegy fél évvel az EKF évet követően, azonban a nyitás utáni első négy hónapban már több mint 200 ezer látogató kereste fel. A kormány-város-civilek közötti

239 Interjú Ragnar Siillel.

összhang éppen a korábban említett Tallinn kontra Tartu ellentét miatt látszott megbicsaklani, de a szükséges források megszerzése érdekében kénytelenek voltak kidolgozni egy új munkamegosztást.

A gazdasági válság ellenére a kormány 3,5 millió euróval támogatta a projektet, számos kisebb beruházás történt. A kormány részéről érkező támogatást sem értelmezték egyformán a tallinniak. A város nem mindig tekintett rá úgy, mint a kormány támogatására, ők pénzt akartak, szabadon felhasználható extra forrást. A kormány részéről ugyanakkor támogatásnak tekintették az állami infrastruktúra felújításait és az állami intézmények részvételét a projektben (közülük sok kapott erre a célra többletforrást), tehát ebben a tekintetben az állam hozzájárulása sokkal nagyobb volt. Az EKF évében szervezte meg a kormány az addigi legnagyobb külföldi kulturális fesztivált (az Estonie Tonique Párizsban), ami rendkívül sikeres volt.

A kezdeti költségvetésben az állam, a város, illetve a szponzorok, a magánszektor egyaránt egyharmad-egyharmad arányban szerepelt. A gazdasági válság azonban felülírta ezt a megosztást. Végző soron a legnagyobb arányú támogatást a város biztosította, a teljes költségvetés megközelítőleg felét, azt a kulturális minisztérium követte, illetve a Melina Mercouri-díj, végül egy keveset (2-3%) a magánszektor biztosított, a pénz mellett különböző szolgáltatások formájában is. A kezdeti várakozásokhoz képest tehát egészen eltérően alakult a költségvetés. Sok programot azonban nemcsak egyedül az alapítvány finanszírozott, hanem további forrásokat szereztek a magánszektortól, különböző nemzetközi együttműködésekéből, az államtól vagy a várostól közvetlenül. Ebben a tekintetben az összkép nem teljesen egyértelmű.

Az EKF cím igazi értéke maga az EKF mint brand, nem a 1,5 millió euró, vagy a Melina Mercouri-díj. Egy olyan, nemzetközi médiafigyelemmel kísért brand-értéket adott Tallinn-nak és Észtországnak, melyet valószínűleg soha többé nem fog megkapni.

A pályázat sikerességét firtató számok magukért beszélnek, 2011 volt Tallinn addigi legsikeresebb éve, mind a vendégéjszakák száma, mind a repülőtér utasforgalma tekintetben. Az idelátogatók azóta tovább maradnak a városban és több pénzt költenek el, mint annak előtte. Észtország kis mérete lényeges ebből a szempontból, hiszen könnyedén Tallinnba lehet látogatni akár csak egy eseményre is, szállást sem kell foglalni. Viszont még ennek ellenére is nőtt a belföldi vendégek által itt töltött vendégéjszakák száma. Összességében azonban a külföldi turisták aránya meghaladta a kilencven százalékot, mindössze tíz százalék körül volt a belföldi vendégéjszakák száma. Ha a finn partnerrel hasonlítjuk össze, akkor Turku esete épp az ellenkezője volt; ott a vendégek kilencven százaléka érkezett belföldről, és csak tíz százalék volt külföldi. Sokan éppen Finnországból érkeztek Tallinnba, gyakran egynapos kirándulásokra. Ha a kül-

földi vendégek arányát tekintjük, az ő esetükben nagyságrendileg ötven százalékuk érkezett Finnországból. Az ideérkező turisták számának növekedése szempontjából utána következett Oroszország és az Egyesült Királyság (122%), de a Kínából érkezők száma is növekedett 84%-kal.

8. táblázat: Tallinn idegenforgalmi adatai

	2008	2009	2011
Összes turista	2.377.671	2.147.133	2.725.937
Külföldi turista	1.433.346	1.380.540	1.807.919
Egy éjszakára eső költségek (EURO)/ fő	31	28	29

Forrás: Palmer-jelentés, 2012

A gazdasági válság különös módon előtérbe helyezte a helyi erőket, helyi közösségek szerepvállalását. Maga az egész program ilyen pályázaton alapult, bárki részt vehetett benne. A helyi közösségek már az EKF év előtt aktivizálódtak és megszervezték magukat. Nemcsak programokat készítettek, de értéket is adtak a projekthez. Nehéz megmondani, hogy ehhez mennyire járult hozzá az EKF év, de mindenképpen érezhetően aktivizálódott a civil társadalom.²⁴⁰

Az egyik program, a „Kulturális kilométer”, amit a város eredetileg csak időszakos projektnek tervezett, olyannyira sikeres volt, hogy a város tervezi egy külön utca kialakítását a helyi közösségek számára. Ugyanakkor lényeges döntés volt, s ezt determinálta a költségvetési források megcsappanása, az önkéntesek nagyarányú részvétele. A programiroda ugyan 2011-et követően átalakult, de az önkéntesek hálózata megmaradt, és ha szükség van rá, tudják őket értesíteni, tevékenységekbe bevonni. Összesen 2500 regisztrált önkéntessel rendelkeztek, akik közül mintegy negyedük-ötödük továbbra is aktív.

A 2011-es tallinni EKF projekt legfontosabb tapasztalata a bizalom és az együttműködés. Noha a pécsi esethez képest példátlan mélységű és szélességű együttműködés valósult meg az egyes kormányzati szintek, valamint a kormányzati, önkormányzati szervek és a civil szervezetek, valamint a vállalkozások között, a projektben résztvevők még ezt is kevésnek találták. Az alapítvány és a város, valamint a turisztikai iroda közötti együttműködésben láttak hiányosságokat, de ugyanakkor ajánlásként, saját tapasztalatok alapján arra jutottak, hogy egy ilyen megaprojekt esetében el kell felejtetni a politikát, és egész egyszerűen bízni kell az emberekben, hogy profin végezzék a dolgukat. Nagyon fontos a projektben résztvevő emberek szerepe és munkája. *„Kezdetben, a válság előtt, sokan azt gondolták, hogy ez egy rengeteg pénzzel járó projekt, aminek a keretében*

²⁴⁰ 2012 szeptemberében az EKF egykori programigazgatójával, Janus Jaanus Mutlival, a tallinni kulturális iroda vezetőjével, Lennart Sundjával a Kulturális Örökség Főosztályának vezetőjével, valamint Maris Hillranggal, a tallinni EKF iroda munkatársával készítettünk interjút.

bármilyen „örült” programot meg lehet csinálni. Aztán a valóság ránk szakadt, de talán még hasznos is volt, hiszen kreatívan, innovatívan kellett sok programot végrehajtanunk, spórolva a költségekkel. Számos program egyáltalán nem került sokba, mégis minőségi élményt nyújtott. Amikor nyilvánvalóvá vált, hogy nincs a várakozásoknak megfelelő pénz a projektben, akkor a szereplők számára csakis saját elhivatottságuk maradt.”²⁴¹

Az interjúalanyaink szerint a másik nagyon lényeges tanulság, hogy ebben a projektben nem szabad alábecsülni a marketing kommunikáció szerepét. Ha csökkenteni kell a költségvetésen, akkor ne a marketing kommunikációra szánt rész csökkenjen, mert az nagyon fontos különösen a nem főváros EKF városok számára. Persze kellene jó programok is, mert hiába van sok pénz a marketingre, ha hiányoznak a vonzó rendezvények. Egyensúlyt kell találni a tartalom és a marketing kommunikáció között. Tallinn a tervezetthez képest kevesebb külföldi marketinget tudott megvalósítani, ezért is kellett nagyon ésszerűen kihasználni az olcsóbb kommunikációs csatornákat.

Az EKF-ek értékelésével évről évre foglalkozó ún. Palmer-jelentés 2012-ben a tallinni projektet a sikeres EKF-ek közé sorolta. Külön kiemelte a programok rugalmasságát, valamint a városnak, illetve az EKF-ért felelős szervezetnek azt a magatartását, hogy a gazdasági válságra nem a projektek és beruházások felfüggesztésével reagált, hanem a lehetőségekhez képest igyekezett új szponzorok felé nyitni, illetve a lakosság aktív szerepvállalására támaszkodva átgondolni, szükség esetén módosítani az eredeti pályázatban megfogalmazottakat.

²⁴¹ Lennart Sundja interjú, 2012. szeptember

KASSA 2013

A kelet-szlovákiai nagyváros, Kassa kilenc jelölt közül jutott el az EKF címig. A cím odaítélését megelőzően egy kétfordulós folyamaton kellett átesnie, amely végül egy 7 külföldi, valamint 6 hazai tagból álló döntőbizottság szavazatával zárult 2008-ban. Kassa 2008 szeptemberében nyerte el a címet Szlovákiában, amelyet az Európai Parlament is támogatott 2009 márciusában. Az Európai Unió Tanács 2009 májusában jelölte hivatalosan is a várost. A kassai előkészületek első monitoringjára 2010 decemberében került sor. Ezen a polgármester és a város elöljárói mellett a projekt team vezetői vettek részt, ahol elsősorban a művészeti programozás került terítékre. A Bizottság méltányolta a 2010-ben létrejött Koalíció2013+ szervezetet, amely 40 tagját a társadalmi és gazdasági szektorból választották.

2011 novemberében az Európai Bizottság értékelő fórumának elnöke, Manfred Gaulhofer látogatott Kassára, aki pozitívnak ítélte az új igazgató munkáját. A második monitoring értékelést 2012 áprilisában tartották. Itt elemezve az előkészületeket úgy döntöttek, hogy mind a két város – Kassa és a francia Marseille is – megkaphatja a Melina Mercouri-díjat, amelyet legkésőbb az EKF év előtt három hónappal kell a városoknak eljuttatni, és ezzel járul hozzá az EU a kulturális programhoz.

Kassa után csak egy szavazattal maradt le Eperjes, a régió második jelentősebb városa. A korábbi pályázókat is igyekezett Kassa bevonni Pentapolitana nevű projektje által, amely öt történelmi város, Kassa, Eperjes, Bártfa, Lőcse és Kisszeben részvételével különböző kulturális programokat fogott össze. Az összesen 100 millió euróval kalkuláló program központi kormányzati, helyi, kassai, valamint egyéb kulturális szervezetek által paritásos alapon történő finanszírozására épült. A végleges költségek 83 millió euróra rúgtak, melyből közvetlenül 42 milliót európai uniós forrásból teremtettek elő, de a maradék 41 millióban is voltak közösségi forrásokból származó összegek.

A kassai projektben résztvevő szakemberekkel történt megbeszélés során fény derült a projekt hiányosságaira is. Egyebek mellett a magánzféra részvételi hajlandóságának hiányát, vagy csekély voltát hangsúlyozták, amit az is alátámaszt, hogy a PPP keretében megvalósult beruházások az összköltségvetés 5%-át tették ki. Ugyanakkor a beszélgetések során igyekeztek hangsúlyozni a nemzetközi marketing tevékenység hasznosságát, eredményességét. Ez az akció leginkább a nemzetközi média szereplésben, úgy, mint a CNN műsorában, a National Geographic Travel csatorna adásában, valamint számos nemzetközileg is elismert napilapban történő szereplésben is megmutatkozott. A megnyitó ünnepség sikerére az első három napban tapasztalt 100 ezer fő feletti látogató szám utalt, melyből több mint 40 ezer főre tehető a nyitó ünnepségen résztvevők száma.

Kassa – más EKF városokhoz hasonlóan – a pályázat során igyekezett megtalálni saját identitását, céljait. A projekt hívószavai: az átalakulás, nyitottság, dialógus, valamint új környezet ezeket tükrözték. A fő cél Kassa nemzetközi szinten való mind erőteljesebb megjelenítése volt a turizmus elősegítésével, valamint a helyi lakosság bevonására tett kísérlet megvalósítása. Természetesen Kassán is terveztek beruházásokat az összes költségvetés 70%-nak értékében. Ezek között a legfontosabb helyet az infrastrukturális fejlesztések foglalták el. Ezek közé tartozott a magyar határtól Kassáig kiépített autópálya, de a Kassát Londonnal, valamint Düsseldorfal összekötő repülőjáratok is a külföldi turisták Kassára vonzását kívánták elősegíteni.²⁴² Azt is meg kell említeni, hogy a beruházások itt sem készültek el időben és a város 2013. január 1-jén még nem állt készen a program megkezdésére.

A kassai program megvalósítása érdekében az EKF költségvetését beépítették a kormányzat jóváhagyásával készült Regionális Operatív Programba. Az eddigi példákkal ellentétben a 2008-as gazdasági válság a kassaiakat a tervezés időszakában érte, így lényeges változtatásokat nem kellett véghezvinniük a költségek átcsoportosítása révén. Az interjúkból azonban kiderült, hogy még a tervezési időszakban kellett módosításokat végrehajtani, azaz a tényleges kivitelezéseknél és a programok összeállításában már a válság hatásaival is lehetett számolni. A projekt másik gerincét a 2014 és 2016 közötti időszakra vonatkozó kulturális stratégia adta, amely egyfelől a kreatív ipari klasztert, valamint a Kreatív Gazdaság Intézetének (ICE = Institute of Creative Economy) szerepvállalását is magába foglalja. Ehhez kapcsolódóan az egyik kulcs dokumentum a 2013 és 2020 közötti fejlesztési stratégia, de az egyes városfejlesztési koncepciókra is lehetett építeni, különösen a társrendezőkkal közös programok esetében. Nemzetközi beágyazottság tekintetében a megkérdezettek nagy szerepet tulajdonítottak annak a ténynek, hogy a Kárpátok Eurorégió központja Kassa, így a környező határon túli területek bekapcsolására is lehetőség nyílt (CARAT = Carpathian Regions an Attractive Tourist Destination projekt). A Szlovákián kívül Magyarországot, Romániát és Ukrainát is magába foglaló szervezet 2013 és 2018 közötti programjába is szervesen illeszkedett Kassa mint EKF.

A projekt finanszírozása az alábbi módon történt: 85% EU-forrás, 10% állami, központi, illetve további 5% a város, valamint a régió, illetve a Kulturális Minisztérium együttes hozzájárulása mellett történt. A legjelentősebb beruházás egy használaton kívüli laktanya-komplexum átépítése lett (ezt ábrázolja a fénykép). Természetesen itt is felmerült az a korábban már megfogalmazott kérdés, hogy milyen módon van lehetőség az új beruházások fenntartására, amelyre a pályázat a nyertest kötelezi.

²⁴² Igaz, ez utóbbival némi késésben voltak, ugyanis a londoni járat csak 2013 szeptemberében indult, míg Düsseldorf csak 2014 tavaszára lép be a desztinációk közé.

Fontos Kassa sikerét a „majdnem győztes” Eperjes szemszögéből is megvizsgálni. Eperjes szerepe azért is kiemelt jelentőségű, mert egyfelől alig 30 kilométerre fekszik Kassától, ugyanakkor folyamatosan szélárnyékban található Kassa súlyából adódóan. Eperjesi látogatásunk alkalmából arról győződtünk meg, hogy ugyan elméletben megfogalmazódott egy formális együttműködési megállapodást a két város, valamint az Eperjesi Egyetem részvételével, a gyakorlatban a partner bevonására csak marginálisan, egy-egy program erejéig került sor. Természetesen Eperjes is kidolgozott az EKF pályázatában számos beruházási programot, így például a környéken található sóbánya rekonstrukcióját annak érdekében, hogy egyrészt turisztikai látványossággá tehesék számos lengyel és erdélyi sóbányához hasonlóan, de azért is, hogy a bányaomlás veszélyét elháríthassák. Kassához hasonlóan itt is terveztek egy laktanya rekonstrukciós programot, valamint infrastrukturális fejlesztéseket, illetve a kisebbségi, elsősorban roma csoportok szegregációjának leküzdésére irányuló intézkedéseket.²⁴³ Ezek saját forrásból nem voltak kivitelezhetőek, azaz egy EKF cím mellé érkező anyagi támogatás nagy lökést adott volna a projekt sikerének.

Kassán a civilek bevonása több szinten valósult meg. Az essenai gyakorlathoz hasonlóan 2009-ben széles körű közvélemény-kutatást végeztek elsősorban a lakótelepeken, milyen változásokat szeretne a lakosság érzékelni a közvetlen környezetében. Ennek nyomán Kassa szerte öt üres fűtőközpontot alakítottak át kulturális központtá, ahol a nagyobb rendezvények mellett különféle kézműves köröket és speciális fesztiválokat szerveztek, de ezek adtak helyet a kezdő zenekarok próbatermeinek is. A lakótelepekre és környező kis falvakba szervezett kiállítások és rendezvények a lakosok bevonására helyezte a hangsúlyt. Külön alprogramok épültek erre a kezdeményezésre: például „lakos a lakosért” „művészet mindenkinek”, „közösségi művészeti játék”. A belváros a koncertek, előadások helyszíne volt, melyeket a helyi lakosok mellett a turisták is nagy számban kerestek fel. Itt a szervezők a művészeti és kulturális előadásokra fektették a hangsúlyt, a civilek tehát elsősorban mint szakemberek vettek részt a rendezvények előkészítésében, vagy előadóként.

A menedzsmet, bár csökkentett létszámmal, de a továbbiakban is a város kulturális életének koordinálója marad.

Kassa célja az volt, hogy felkerüljön Európa turisztikai térképére. Ezt a célkitűzést a város 2013-ban elérte, de hogy hosszabb távon is képes lesz megtartani, az erősen kétséges, még akkor is, ha Kelet-Szlovákia rohamléptekben fejlődik, kihasználva Magyarország és Lengyelország közelségét, valamint az európai uniós támogatásokat.

²⁴³ Mindkét helyen igen jelentős a roma kisebbség aránya, amely számos szociálpolitikai megoldást sürget.

Felvett interjúk

Essen, 2011. november-december:

Fischer, Jürgen: Ruhr.2010 programkoordinátora

Quadt, Michael: Essen város EKF-megbízottja

Sheytt, Oliver: RUHR 2010 GmbH ügyvezető igazgatója

Tallinn, 2012. szeptember:

Siil, Ragnar: Észtország Kulturális Minisztérium, helyettes államtitkár

Mutli, Janus: Tallinn, Kulturális Iroda, irodavezető

Sundja, Lennart: Tallinn város Önkormányzata, Kulturális Örökség Főosztály,
főosztályvezető

Hillrand, Maris: EKF Iroda, Tallinn, munkatárs

Kassa, 2013. december:

Jan Sudzina: general manager of Košice 2013

Michal Hladký: managing director of the Institute for creative economy

Peter Germuska: manager of tourism, evaluation and regional development

Mgr. Ivana Iliášova: Presov city strategic development section

Blanka Berkyova: manager of the SPOTs project

14. DÁVID GÉZA: „KULTURHAUPTSTADT PÉCS TROTZT DER KRITIK”

A PÉCS2010 EKF ESEMÉNYSOROZAT MEGJELENÉSE A NÉMET NYELVŰ SAJTÓBAN

„Kulturhauptstadt Pécs trotz der Kritik”, vagyis Pécs kulturális főváros szembeáll a kritikával. Ezt a címet adta a welt.de 2010. augusztus 13-án megjelent cikkének. De milyen kritikákkal kellett szembeállnia Pécsnek? Vajon ezek a kritikák különböztek-e a magyar sajtóban és közvéleményben megfogalmazottaktól, és mennyire volt sikeres a város szembeállása? Milyen szempontok szerint értékelte a német nyelvű sajtó a magyar kulturális fővárost? Ezekre a kérdésekre adhat választ azoknak a német nyelvű sajtómegjelenéseknek a vizsgálata, amik 2010-ben a Pécs2010 EKF eseménysorozattal foglalkoztak. A német nyelvterülettel való szoros gazdasági és kulturális kapcsolatrendszer mellett az elemzésre különösen fontos okot ad, hogy 2010-ben Pécs és Isztambul mellett Essen (és a Ruhr-vidék) viselte az EKF címet. A német kulturális főváros ténye már önmagában komoly sajtóvisszhangot teremtett magyar megfelelője számára, egyúttal kézenfekvő volt az összehasonlítás a cím két hordozója között.

Az elemzés során a vizsgált sajtómegjelenések először aszerint kerültek értékelésre, hogy milyen mélységben és részletességgel foglalkoznak a Pécsi EKF eseménysorozattal. Ez alapján megkülönböztethetünk „említő” és „részletező” cikkeket. Az elemzés következő fázisában a cikkek hangvétel szerint kerültek besorolásra, pozitív, negatív vagy semleges kategóriába. (A sajtóelemzés a „PressMonitor” sajtófigyelése alapján készült.)

Január

Az év első hónapjában a német nyelvű sajtó főleg a pécsi rendezvénysorozat nyitóünnepsége idején foglalkozott részletesen Péccsel, mint Európa Kulturális Fővárosával. A vizsgált 201 hír közül 140 (69%) csak említi Pécsset, 61 hír (31%) pedig mélyebben vagy fő témaként foglalkozik a várossal. Összességében elmondható, hogy a hírek többsége (186) tárgyilagosan, semleges tónusban számol be a pécsi eseményről. A cikkek közül 5 db inkább pozitív, míg 3 db inkább negatív hangvételű. Az összesen 201 cikknek tehát kb. 97%-a semleges hangvételben számol be Pécsről. Ezek a cikkek foglalkoznak a város történelmével, multikulturális arculatával, beszámolnak etnikai sokszínűségről. Számos cikk ad hírt a január 10-i nyitóünnepségről, ezen belül beszámolnak a nyitóműsorról és a több ezer látogatóról, azonban megemlítik azt is, hogy a látogatók száma

elmaradt a várakozásoktól. Sok helyen idézik Bajnai Gordon miniszterelnök szavait, aki szerint „*Egy évig Pécs lesz Magyarország kirakata*” (pl. Luxemburger Wort 2010.01.11.). Ugyancsak sok cikk említi a város célkitűzését, mely szerint Pécs nyitott, fiatalos és élettel teli város képét akarja mutatni.

A nyitó ünnepségről a cikkek közül 5 pozitív 10 negatív kritikával illeti Pécsset ill. a rendezvénysorozatot. Friedrich-Wilhelm Kiel, Fellbach (Pécs testvérvárosa) volt főpolgármestere például „*a 2010-es európai kulturális év grandiózus kezdetének*” nevezi a nyitóünnepséget (Stuttgarter Zeitung, 2010.01.22.). A cikk szerint már az nagy siker, hogy Pécs 2005-ben Essen városával együtt megkapta a kulturális főváros címet (azonban utal arra is, hogy az előkészületek kezdete rossz csillagzat alatt állt). Pozitívumként említik a cikkek Pécs belvárosának és a Zsolnay manufaktúra elhagyott épületeinek felújításait és a leendő koncertsarnok építési terveit. A cikkek megszólaltatják a kisebbségek képviselőit is. Kosztics István, a pécsi roma kisebbségi önkormányzat vezetője elégedetten nyilatkozik arról, hogy már úgy látja, a pécsi cigányság többé-kevésbé megfelelően képviselheti magát a programban. A Die Presse 2010. 01. 08-i számában arról tudósít, hogy a pécsi programokból kétségtelenül kiviláglik a sokszínű történelmi és szellemi-kulturális örökség. Sok helyütt írnak arról, hogy bár a munkálatok még javában tartanak, „*az, ami egyszer majd létrejön, mindenképpen figyelemreméltó*” (pl. Süddeutsche Zeitung, 2010. 01. 04.).

A pozitívumoknak azonban sokszor a negatív oldala is megjelenik. Több cikk említi, hogy „*Pécs nehezen boldogul a kulturális fővárosi címmel*” (pl. Nordbayerische Nachrichten, 2010.01.13.). Az ORF.at 2010.01.12-én „ambiciózus, de elég inspirációmentes show”-ként jellemzi a nyitóünnepséget. Negatívumként említi több hír, hogy a tervek, mint pl. a könyvtár és a koncertsarnok, még csak készülöben vannak, az autópálya csak tavaszra készül el, illetve, hogy a lázas építkezések következtében a város képét „*most kotrógépek és légkalapácsok határozzák meg*” (Berliner Zeitung 2010.01.09.). A nachrichten.at arról számol be, hogy a tervezett leszállópálya építése mégsem valósult meg, így Pécs egy klasszikus hétvégi kirándulásra nem alkalmas. Több helyen szólnak a hírek a menedzsmentről: „*Három programigazgatót koptattak el, az építési munkák túl későn kezdődtek*” (Nordbayerische Nachrichten, 2010.01.13.). Christian Gracza, a Robert Bosch Alapítvány kulturális menedzsere kritikusan számol be arról, hogy „*2008 nyarán projektmenedzsert kerestek. A jelentkezők számára az első kritérium nem a szakmai kompetencia volt, hanem az, hogy magyar állampolgárok-e vagy sem*” (ORF.at 2010. 01. 12.). A Berliner Zeitung 2010. 01. 09-i számában így fogalmaz: „*Pécs nem a perfekcionistaéknak való hely. Itt más időszámítás uralkodik, és a befejezetlenség és az improvizáció nyilvánvalóan életművészetnek számít.*” Ez a cikk hírt ad a romák elégedetlenségéről is, mivel a kisebbségek a pénzosztáskor csak nagyon kis részt kaptak.

A Die Welt német napilap valamint online kiadása, a Welt Online meglehetősen negatív hangvételű január 26-i cikke arról ír, hogy „Pécs, mint kulturális főváros hűen tükrözi Magyarország gazdasági és morális válságát, hiszen a pécsi helyzet már rég egy ország tükrökévé vált, egy rendszer ellen folytatott barccá, amelyből Magyarország még mindig nem szabadul”. Az írás beszámol a projekttel szemben támasztott nagy elvárásokról, majd a nagy csalódásokról, azokról, akiknek ötletei és projektjei nem valósulhattak meg, a feladott álmokról és reményekről és a „halott hősökről”, ahogy Szalay Tamás, a Pécs2010 Menedzsment Kht. kulturális igazgatója nevezi elődeit (Welt Online, 2010.01.26.). A hír idézi Csordás Gábor, a Jelenkor Kiadó igazgatójának szavait, akinek elmondása szerint Szalay Tamás „túl sokat hazudott” és idézi Szalay Tamást is, aki szerint Budapest sohasem engedte meg a projektigazgatók számára azt a függetlenséget, amelyre szükségük lett volna. A cikk második felében megszólal Ruzsa Csaba közgazdász, a 2010-es projekt pénzügyi igazgatója is, aki a jelen helyzeten túlmutatóan inkább már a jövővel foglalkozik: „A program 2010-re szól, a beruházások azonban az azt követő időre. [...] A kultúrához ennek az egésznek természetesen semmi köze, a kultúra más dolog.”

Néhány cikkben helyet kap a három kulturális főváros összehasonlítása is. Ennek keretében legtöbbször „egyenlőtlen trió”-ként (pl. Esslinger Zeitung, 2010.01.02.) jellemzik a három várost (Essent, Isztambul és Pécs): méretük, világtörténelmi jelentőségük és a programhoz rendelkezésre álló pénzek tekintetében is. Ugyanakkor számos cikk számol be a három főváros együttműködéséről (pl. közös irodalmi és színházi rendezvények, főzőprojekt, gyerekek találkozója a nyári szünetben, altatódalok előadása stb.).

Február

A februárban vizsgált 33 német nyelvű hír közül 15 (47%) csak említi Pécsét, 18 hír (53%) pedig mélyebben vagy fő témaként foglalkozik a várossal. Összességében elmondható, hogy a hírek többsége (20) semleges tónusban számol be a pécsi eseményekről. A cikkek közül 3 pozitív, míg 10 negatív hangvételű, amelyek számos témát említenek Pécs városával kapcsolatban. A témák sokszínűek, például beszámoló arról, hogy Méhes Márton, aki a 2010-es pécsi kulturális év művészeti vezetője volt, most a bécsi Collegium Hungaricum igazgatójaként többek között Pécs népszerűsítéséért felelős. Az ORF.at szerint Pécs az első magyar város, amely elnyerte az Európa Kulturális Fővárosa címet, az Ungarn Netz pedig minden idők legismeretlenebb kulturális fővárosának nevezi a várost.

Központi témaként foglalkozik a német nyelvű sajtó a Pécsi Nemzeti Színház épületének állapotával. A cikkek hivatkoznak az Új Dunántúli Napló írására, amely a napvilágra került statikai szakvélemény alapján lehetséges „tömegkatasztrófáról” tudósít. Ebben a témában idézik Nagy Csaba alpolgármester szavait, aki szerint bár a korábbi városvezetés ismerte a problémát, „halogatta” annak megoldását (Südwest Presse, 2010. február 4.; Deutsche Welle, 2010. február 5.). A cikkek említést tesznek Vince Balázs, a Pécsi Balett igazgatójának leváltásáról és Révész Mária, a kulturális bizottság elnökének ezzel a döntéssel kapcsolatban megfogalmazott álláspontjáról is.

Több cikk beszámol a rendezvénysorozat előkészületei során felmerült illetékességi vitákról és arról, hogy ezek során „három programigazgatót kötöttak el” (Deutsche Welle, 2010. február 5.). Szintén több hír tudósít arról, hogy az építkezések nem fejeződtek be időben: „*egy építési projekt sem fejeződött be*” (Deutsche Welle, 2010.02.05.), ill. „*Azonban, most még építkezések uralják a városközpont képét. Először évekig semmi nem történt, most minden egyidőben történik*” (orf.at, 2010.02.05.). Az ORF.at ezzel kapcsolatban megjegyezte, hogy a Zsolnay Múzeum látogatottsága is csökkent az építkezések miatt (ORF.at, 2010.02.05.). A Stuttgarter Nachrichten január 23-i számában azonban arról ír, hogy Friedrich-Wilhelm Kiel, Fellbach volt főpolgármestere szerint a pécsiek feltűrték az ingujjukat 2009 májusa óta, mióta Páva Zsolt a polgármester. Kiel szerint bár néhány nagy projekt nem készült el időben, a város tagadhatatlanul megszépült és megújult.

A hírek másik kiemelt témája Pécs, mint turisztikai célpont. A Gewinn február 1-jén megjelent cikkében kiemelt úti célként ajánlja Pécsset. Annak jelentőségét, hogy a magyar város felkerült a rangos magazin listájára, az index.hu cikke is bizonyítja: „*A világ húsz leg jobb turisztikai úti célja közé sorolta Pécsset az osztrák Gewinn Magazin. Ausztria legjelentősebb tesztmagazinjának februári számában Pécsset mint Európa egyik idei kulturális fővárosát együtt említik a labdarúgó-világbajnokság dél-afrikai helyszíneivel, a Hawaii-szigetekkel és Abu-Dzabival.*” (index.hu, 2010.02.17.). Több hír beszámol az „Ungarn hören” című hangoskönyvről, amely végigkíséri a hallgatót a rendezvényeken és bevezet Magyarország kultúrájába és történelmébe.

Néhány cikkben összehasonlítják Pécsset a másik két kulturális fővárossal: „*Isztambulban egyenlőtenül több pénzt költenek, mint a másik két kulturális fővárosban*” (süddeutsche.de, 2010.02.24.). „*E két gigantikus kultúráriás mellett „a kicsi, de annál szebb Pécs [...] 160 000 lakosával tipikus európai példája annak, hogy a »kicsiben« is történhetnek és tükröződhetnek nagy dolgok*” (Der Nordschleswiger, 2010.02.04.). „*Mindenesetre Pécs arculata jelentősen vidékiesebb, mint a másik két kulturális fővárosé. Így például a Budapest-Pécs között tervezett autópálya még nem készült el, holott ennek a tervnek szerint már rég meg kellett volna történnie*” (Ungarn Netz, 2010.01.28.).

Március

Márciusban a német nyelvű sajtóban megjelent 44 hír közül 33 (75%) csak említi Pécsset, 11 hír (25%) pedig mélyebben vagy fő témaként foglalkozik a várossal. A hírek többsége (38) tárgyilagosan, semleges tónusban számol be a pécsi eseményről. A cikkek közül 5 pozitív, míg 1 negatív hangvételű. A márciusban megjelent cikkek fő témája az utazás, az emberek utazási szokásai a 2010-es évben. Több hír beszámol arról, hogy Európa egyik legnagyobb utaztató cége, a Dertour „Summer in the city” címmel külön katalógust jelentetett meg 2010-re, amelyben 103 várost, köztük Pécsset, mint Európa Kulturális fővárosát is ajánlja idei desztinációként, kiemelve a város kulturális sokszínűségét, művészeti életét, múzeumait, fesztiváljait és az ott folytatott tudományos tevékenységet. Egy ifjúsági utaztatással foglalkozó németországi cikk arról ír, hogy az ifjúsági utakat nem kellene leszűkíteni Budapestre és a Balatonra, hiszen az idei évben Pécssett mindenki és minden ízlés számára akadnak programok. Számos osztrák média azonban – köztük az ORF.at (2010.03.23.) és a DerStandard.at (2010.03.18.) – arról számol be, hogy Európa három kulturális fővárosát a legtöbb osztrák kihagyja az idei évben: csak 7%-uk tervezi, hogy a közeljövőben ezen a címen Törökországba, Magyarországra vagy Németországba utazik. Ezzel ellentétben például a Reisenews online március 13-án arról számolt be, hogy a Dertour adatai szerint a kulturális fővárosok – köztük Pécs – iránti érdeklődés növekszik.

A Pécsről hírt adó cikkek másik fő témája a programok, rendezvények, eddigi eredmények bemutatása. A Stuttgarter Nachrichten (2010.03.15.) arról ír, hogy a nagy építkezések, mint a könyvtár és a koncert- és konferenciaterem építése, illetve a „kulturális városfejlesztés” városépítészeti hatásukon túlmenően az emberek és a politika közötti kapcsolatban is változást hoztak. A Wiener Zeitung március 12-i számában részletesen beszámol a programokról, így említi például a tavaszi fesztivált, a cirkusz- és utcai színházfesztivált, a báb-színház-fesztivált, a szeptemberi táncalálmozót, a Bauhaus kiállítást stb. A cikk beszámol arról is, hogy nem kevesebb, mint 70 köztér újult meg a kulturális főváros évére és mostanra a Budapest-Pécs közötti autópálya is elkészült. A cikkek számos egyéb programlehetőséget is ajánlanak Pécssett és környékén, így pl. Nagynyáradon a képfestő mester, Zengóvárkonyban a Tojás múzeum vagy Mohács városának felkeresését.

Több cikk – pl. a Tourismuswirtschaft Austria & International (APA), 2010. március 10. – ír arról, hogy az EKF cím kapcsán a Böhlau Verlag gazdagon illusztrált, 170 oldalas könyvet jelentetett meg Pécsről „Fünfkirchen/Pécs, Geschichte einer Europäischen Kulturhauptstadt” (Fünfkirchen/Pécs, egy Európai Kulturális Főváros történelme) címmel. A cikkek között egyetlen

negatív hangvételű található: az ARD.de március 4-én arról ír, hogy Pécs történelmi városképét számos építkezés uralja. A Stuttgarter Zeitung március 20-i számában Isztambullal összehasonlítja a költségvetéseket és megállapítja, hogy Pécs és a Ruhr-vidék csak álmodhat azokról az összegekről, amelyeket a török város az EKF rendezvénysorozatra költ (3 év alatt 270 millió euró).

Április

Az év negyedik hónapjában a német nyelvű sajtóban megjelent 31 hír közül 21 (67,7%) csak említi Pécsset, 10 hír (32,3%) pedig mélyebben vagy fő témaként foglalkozik a várossal. A hírek többsége (21) tárgyilagosan, semleges tónusban számol be a pécsi eseményről, közülük 6 pozitív, míg 4 negatív hangvételű. A Stuttgarter Nachrichten április 21-i cikke szerint hiába a számos építkezés, a még meg nem valósult tervek, a 2000 éves történelmi múltra visszatekintő városban nem foghat ki az új építkezések romjainak látványa, a városban léptenyomon érezhető számos letűnt birodalom varázsa. A cikk idézi Horváth Andrást, a Dél-Dunántúli Építészkamara elnökét, aki szerint a késelemnek pozitív oldala is lehet: „Inkább alaposan és cserébe hibátlanul.” – mondja.

Több cikk foglalkozik a várossal, mint úti céllal áprilisban is. A Stuttgarter Nachrichten (2010.04.21.) Péccsel foglalkozó cikke végén részletes utazási-, szállás- és általános tippeket ad olvasóinak. A német nyelvű sajtóban fontos helyet kap a „határok nélküli város” mottóval fémjelzett célkitűzés megvalósítása is. Ennek kapcsán a hírek beszámolnak a számos nemzetközi rendezvényről (pl. ifjúsági kulturális hét, néptánc találkozó), amelyek ezt a törekvést hivatottak szolgálni. A Neues Deutschland (2010.04.20.) idézi Ruzsa Csaba szavait, aki szerint: „Az egész déli kulturális zóna számára szeretnénk impulzusokat adni”, a Nachrichten.at (2010.04.12.) pedig Bocz Tamást szólaltatja meg, aki úgy nyilatkozik, hogy: „Ki akarjuk nyitni a kapukat a Balkán felé, országokat akarunk összehozni”. A cikk beszámol a szervezők célkitűzéséről, ami egy Szlovéniát, Horvátországot, Szerbiát és Romániát is magában foglaló déli kulturális régió létrehozása.

A cikkek több helyen negatívumként számolnak be a városban jelenleg is zajló építkezésekről. A Stuttgarter Nachrichten arról ír, hogy Pécs a nagy roham előtt még engedett magának egy szusszanásnyi pihenőt, hiszen húsvét környéke nem bővelkedett rendezvényekben. „A múzsa csókja helyett az inkább álmatag várost mindenhol kotrógépek és légkalapácsok gyötrik. Az ember nem szabadul az érzéstől, hogy a hajrában minden egyszerre történik.” – írja a cikk. A Nachrichten.at (2010. 04. 12.) is arról számol be, hogy sok minden van készülőben, azonban teljesen csak kevés dolog készült el, így például az új könyvtár júni-

ustól, az új koncertterem pedig december 1-jétől várja a látogatókat. A Neues Volksblatt (2010.04.11.) a belvárost egy hatalmas építési területként jellemzi.

A Neues Deutschland (2010. 04. 20.) a magyarországi választások, az első fordulóban bekövetkezett jelentős politikai jobbra tolódás kapcsán von párhuzamot a kulturális főváros és a politika között. A cikk Pécs kapcsán arról számol be, hogy a politika jelenleg elvész a kulturális programok (Bartók Béla workshop, roma írók, országos találkozója, felújított Széchenyi tér felavatása stb.) sokszínűségében, illetve most még a határok nélküli város dominál a jövőbeni miniszterelnök Orbán Viktor mitikus politikai fikciói helyett. Az írás végén azonban felmerül kérdés, hogy mi lesz akkor, ha 2011-től elzárják Pécsset az EKF pénzcspot?

A DerStandard.at (2010. 04. 19.) cikke párhuzamot von a három kulturális főváros között. Megemlíti, hogy Pécsnek nehéz dolga van, ha ki akar tűnni, hiszen a Ruhr-vidék mind a lakosság létszáma, mind a pénzügyi források tekintetében a város előtt jár. A cikk szerzője arról ír, hogy mindhárom városban az identitás megtalálását és reprezentációját szolgálják, illetve a város- és vidékfejlesztés hagyományos formáját választották: bár az elméleti diskurzus egyre inkább a tudásalapú gazdaság felé fordul, a kulturális főváros cím alatt még mindig inkább „homlokzatokat csinosítanak”.

Május

Májusban a német nyelvű sajtóban megjelent 24 hír közül 17 (71%) csak említi Pécsset, 7 hír (29%) pedig mélyebben vagy fő témaként foglalkozik a várossal. Összességében elmondható, hogy a hírek többsége (19) tárgyilagos, semleges tónusú, 1 pozitív, míg 4 negatív hangvételű. Több híradás számol be a programsorozat eseményeiről, program- és környékbeli kirándulási ajánlókka (pl. Pécsvárad, Siklós, Villány stb.) segítik az odalátogatókat, ill. csinálnak kedvet az odautazáshoz. Számos cikk ír Pécs történelmi múltjáról, amely a város építészetét, történelmi emlékeit jelentősen meghatározza. A Passauer Neue Presse 2010. május 22-i számában kiemeli a hatalmas érdeklődéssel kísért Munkácsy-kiállítást is, amely késő őszig látható a Nagy Lajos Gimnáziumban. Sok cikk szentel külön figyelmet a világhírű Zsolnay manufaktúrának, a városban lépten-nyomon fellelhető Zsolnay alkotásoknak is. A goethe.de (2010.05.31.) beszámol egy gyerekek számára íródott német nyelvű városi útikalauz megjelenéséről és az ahhoz kapcsolódó programokról.

Negatívumként a legtöbb cikk májusban is a befejezetlen építkezéseket és projekteket említi. Beszámolnak arról, hogy sok nagy projekt csak az év végére vagy 2011-re készül el. Ezek között említik például a Vasarely múzeumot, amely

csak májusban nyitja meg kapuit, a Zsolnay negyed, amely még mindig egy hatalmas építési terület és a kongresszusi-, ill. koncertközpontot, amely szeptemberre készül el. A Passauer Neue Presse 2010. május 22-i számában arról számol be, hogy a több millió eurós építkezések következtében Pécs belvárosa egyetlen virágágyás és fűszál nélküli betonsivataggá válik, így a városközpont mediterrán jellege örökre elveszett a beton- és kőréteg alatt. A Südwest Presse (2010.05.19.) beszámol a végre elkészült M6-os autópályáról, és annak mentén „néhány különös alagútról a sík vidéken”, amelyekkel kapcsolatban a helyiek a korrupciót emlegetik. A Die Presse (2010. 05. 07.) a zajló építkezések kapcsán azt írja, hogy az emberben erősödik az érzés, hogy Pécs lakói úgy érzik, hogy elnézést kell kérniük látogatóiktól az áldatlan állapotok miatt. Am a cikk szerint a befejezetlenségnek, a projektszerűségnek is megvan a varázsa, hiszen az ember olyan helyekre is beláthat, ahová egyébként nem, és néhány kényszerű kerülő egészen új perspektívákat nyithat meg a látogatók előtt. A legtöbb esetben azonban a negatívumokat felsorakoztató cikkeknek is az a végkicsengése, hogy mindezek ellenére Pécs izgalmas úti cél, amely megér egy látogatást.

Pozitív a Frankfurter Allgemeine Zeitung 2010. május 29-i cikke, amelyben jó döntésnek nevezik a Kulturális Főváros cím Pécsnek történet odaítélését, hiszen annyi a látnivaló, hogy az ember nem tud vele betelni. A cikk szerzője szerint bár Pécs kisebb, mint Budapest, kulturális kincsei és múzeumai (Victor Vasarely, Csontváry) felvehetik a versenyt a fővárossal. Itt említésre kerül a másik két kulturális főváros, Essen és Isztambul, a két demográfiai „nehézsúlyú”, amelyek ragyogásával és túlerejével szemben a józan pécsiek egyáltalán nem akarják felvenni a versenyt. Pécs előnyét ezzel szemben a cikk írója a gyönyörű épületekben, a kisvárosi hangulatban látja: „a kisváros Európája, amelynek lakói a színháztól a postáig, a püspöki palotától a kávéházig gyalogszerrel, történelmi falakon belül egy maradandó, barátságos világot alkottak”.

Június

A nyár első hónapjában a 25 hír közül 19 (76%) csak említi Pécs, 6 hír (24%) pedig mélyebben vagy fő témaként foglalkozik a várossal, a hírek többsége (20) tárgyilagosan, semleges tónusban számol be a pécsi eseményről. Az 5 cikk pozitív hangvételű, negatív hangvételű cikk június hónapban nem jelent meg.

A Märkische Allgemeine június 12-én leközölte a Frankfurter Allgemeine május 29-i cikkét, amely úgy fogalmaz, hogy „az ember egyszerűen nem tud betelni e kis metropolisz látványával”. A cikk emellett beszámol arról is, hogy számos projekt csak az év végére vagy még később készül el, ami a külföldi médiában negatív visszhangot vált ki. Ezzel kapcsolatban idézik Szalay Tamás

szavait, aki erre kérdéssel felel: „Inkább húztunk volna fel a cím brüsszeli odaítélését követő három évben gyors munkával egy Patyomkin falut?” A korábbi hónapokban negatívumként említett építkezések a júniusi cikkekben már pozitív megvilágításban tűnnek fel: több cikk beszámol a megtisztított homlokzatokról, a frissen burkolt járdákról és az újonnan létesített sétálóutcákról. A Kurier június 6-i száma azonban megemlíti, hogy a mellékutcákra már nem jutott idő. A Zurück in Pécs („Újra Pécsett”, utrecht-europa-de.trekhaakgezocht.nl, 2010. 06. 09.) című úti beszámoló is a város átváltozását emeli ki. Beszámol arról, hogy ahol télen még építkezések zajlottak, ott most úgy ragyognak a terek, kutak, zászlók, hogy az ember azt hiszi, meseországban jár. A die-auswaertigepresse.de (2010. 06. 10.) pedig úgy fogalmaz, hogy „2010 Európai Kulturális Fővárosai közül a Dél-Dunántúlon fekvő Pécs a legismeretlenebb. És mindez teljesen méltánytalanul”, hiszen az alig 160 000 lakosú város igen gazdag történelmi hagyományokkal rendelkezik. „Európa dióhéjban” – írja a cikk a magyar városról.

Július

Ebben a hónapban a német nyelvű sajtóban megjelent 23 hír közül 19 (77%) csak említi Pécset, 7 hír (23%) pedig mélyebben foglalkozik a várossal, a hírek többsége (23) tárgyilagos, A cikkek közül 3 pozitív, míg 4 negatív hangvételű. Az előző hónaphoz képest megfigyelhető, hogy ismét megjelennek a kritikák. A dorstenerzeitung.de (2010. 07. 29.) cikke megemlíti, hogy a jelenlegi állapothoz vezető út köves volt, hiszen több ügyvezető-váltás is történt. A rhein-zeitung.de (2010. 07. 05.) cikke szerint a pécsi koncepció felkelti az ember figyelmét – az első benyomás azonban némileg ijesztő, hiszen aki a felújított, átalakított belvárosba szeretne eljutni, annak először egy sivár iparterületen kell átvágnia, és nagyvonalúan szemet kell hunynia a szocialista időkből megmaradt kietlen panelházak felett. A cikk beszámol arról is, hogy a város felett hónapokig építési por lebegett, és a három központi téren (Széchenyi, Jókai és Kossuth tér) áprilisban még építési munkák zajlottak. A külvárosi városrészben „szinte semmi nem lett kész időben. A tervezés éveiben – a város 2005-ben nyerte el az Európa Kulturális Fővárosa címet – alig történt valami.” A cikk szerint a Kulturális Főváros megbízás túl nagy falatnak bizonyult az önkormányzat számára, az építési munkákat túl későn kezdték meg. Júliusban több hír, így a rhein-zeitung.de előbbi cikke is foglalkozik a kisebbségekkel. A cikk idézi a Pécsi Roma Önkormányzat elnökének szavait, aki szerint a kisebbségek a projektben csak másodlagos szerepet játszanak, a kommentár szerint a határok nélküliség és a multikulturalitás nehezen beváltható ígéretet, hiszen a nemzeti érzelmek Magyarországra meg-

késve, azonban annál hevesebben érkeztek és erősen érezhetőek. A kisebbségek kapcsán a DerStandard.at július 1-jén is arról ír, hogy a büdzsét elnézve megdöbbentő, hogy a nemzetiségek milyen kevés pénzt kaptak. A ZDF német televízió honlapján július 22-i dátummal megtekinthető egy ebben a témában készített másfél perces beszámoló is, amelynek központi témája a Pécsset még mindig zajló építkezések.

A negatívumok mellett azonban pozitívumok is helyet kapnak a júliusi hírekben. A dorstenerzeitung.de (2010. 07. 29.) cikke szerint négy hónappal a Kulturális Főváros év vége előtt vannak jelei annak, hogy Dél-Magyarországon létrejött néhány maradandó dolog, így például az elkészült autópálya vagy a Horvátországgal és Boszniával megvalósuló kulturális együttműködés. A lifepre.de (2010. 07. 20.) Magyarországról, mint vonzó turisztikai állomásról ír, és ennek kapcsán ajánlja a mediterrán hangulatú Pécsset is az utazni vágyóknak. A DerStandard.at július 12-i cikke szerint Pécs megérdemli az EKF címet, hiszen a város történetében minden nagy európai fejlődési irányzat nyomot hagyott. A rhein-zeitung.de (2010. 07. 05.) cikke a negatívumok mellett beszámol a frissen megtisztított homlokzatokról, a felújított Dóm térről, a mediterrán hangulatot árasztó, fügefákkal és pálmafákkal beültetett parkról és a Király utcában található számos kávézóról is. A szerző szerint a pécsiek jól fogadják az EKF projektet, hiszen évtizedes tétlenség után az építési darukat az előrehaladás és a fejlődés szimbólumának tekintik. A kisebbségek vonatkozásában a DerStandard.at július 1-jei cikke megemlíti, hogy a romáknak már az első félévben is számos lehetősége volt a kulturális önkifejezésre.

A dorstenerzeitung.de (2010. 07. 29.) beszámol arról, hogy a három idei kulturális főváros nagyszámú közös projektben működik együtt. A rhein-zeitung.de (2010. 07. 05.) szerint óriási lehetőség, hogy egy olyan kis város, mint Pécs, olyan óriások, mint Essen és Isztambul mellett elnyerte az EKF címet. A szerző szerint Pécs versenybe szállt az óriásokkal, egyenlő arányban szeretné kivenni a részét belőle, ehhez azonban hiányzik a megfelelő potenciálja. A DerStandard.at (2010. 07. 12.) szerint azonban, bár Pécs számára nehéz volt felvenni a versenyt a két másik kulturális fővárossal, Essen és Isztambul, mint EKF éppen a keletet és nyugatot összekötő Pécs által nyeri el értelmét.

Augusztus

Augusztusban megjelent 73 hír közül 14 (19%) csak említi Pécsset, 59 hír (81%) pedig részletesebben foglalkozik a várossal. A hírek többsége (52) inkább negatív hangvételű, míg 3 pozitív és 18 semleges hangnemben számol be a pécsi eseményről. Az előző néhány hónaphoz képest 2010 augusztusában lényege-

sen több a negatív hangvételű cikk. Ennek oka, hogy a welt.de augusztus 13-án „Kulturhauptstadt Pécs trotz der Kritik” (magyarul: Pécs kulturális főváros szembeszáll a kritikával) címmel megjelent cikkét 44 különböző online médium közölte le teljes egészében, ill. néhány további más címen vagy rövidebb változatban (Frankenpost Online – augusztus 29., Esslinger Zeitung – augusztus 26.). A welt.de említést tesz a jelentős kezdeti nehézségekről, amelyek után Pécssett ma már a sikereket hangsúlyozzák. Beszámol arról, hogy a hiányzó pénz, a befejezetlen építkezések és a kisebbségek bevonása során tapasztalt bosszúság miatt a programkezdést Magyarországon kritikus szemmel nézték és a projektet bukásra ítéltnek tekintették. Megemlíti azonban azt is, hogy a város lakói, a művészek és a szervezők ma már dicsérően nyilatkoznak. A cikk idézi Bóbits Diána festőművész szavait: „Hirtelen van pénz a kultúrára, sok művész jön és marad itt”. Szó esik a kisebbségek helyzetéről is, amelyek kapcsán Pécs régi hagyományokkal rendelkezik. A cikk azonban megemlíti azt is, hogy a romákkal való bánásmód továbbra is problémát jelent – annak ellenére is, hogy Pécssett jött létre Magyarország első roma gimnáziuma, a Gandhi Gimnázium. A hír párhuzamot von a Ruhr 2010-es projekttel, hiszen a Ruhr-vidékhez hasonlóan az iparágak hanyatlását követően Pécssett is jelentős szerepet játszik a kultúra. Szintén említést tesz a cikk Pécs Isztambulhoz és Essenhez képest kis méretéről, ill. a magához a kulturális programhoz rendelkezésre álló összeg mértékéről (csak 6,3 millió euró), azonban arról is, hogy az illetékesek szerint különösen a külföldiek körében nagy az érdeklődés a Pécs2010 projekttel kapcsolatban. A hír beszámol a készülőben levő (Zsolnay Kulturális Központ) és a már elkészült (könyvtár, autópálya) projektekről. Arra a kérdésre pedig, hogy ezeken túlmenően vajon mi marad meg a kulturális fővárosi évet követően, zárásképpen Szalay Tamás gondolatait idézi, aki a Glasgow-effektusban bízik: A skót iparváros 1990-ben meglepetésszerűen nyerte el a kulturális főváros címet, ami által sikerült olyan helyé válnia, amelyet ma már a kreativitás és a művészi gazdagság is fémjelez.” E helyen fontos megjegyezni, hogy bár a cikk a fenti negatívumok említése miatt negatív besorolást kapott, ezek a negatívumok elsősorban a múlttra vonatkoznak. A jelennel kapcsolatban a cikk inkább a pozitívumokat, a pozitív irányba való elmozdulást emeli ki, ahogy erre a címe is utal.

Az augusztusban megjelent cikkek is a befejezetlen építkezéseket és nagyprojekteket, ill. a szervezési nehézségeket (káosz, krízis, sorscsapások – polgármesterek balesete, halála programigazgatók menesztése stb.) említik problémákként. Az aspekte.zdf.de augusztus 14-én „Keiner kennt Pécs” (magyarul: Senki nem ismeri Pécsset) címmel jelentetett meg cikket, amelyben beszámol arról, hogy a város még a megnyitó után 6 hónappal is egyetlen nagy építkezési terület, semmi nem készült el. A cikk írója szerint a több mint 4500 rendezvény ellenére még mindig senki nem ismeri Pécsset. A rendezvények kap-

csán több nyilatkozó (Csordás Gábor, Schmidt Zoltán) is azt kifogásolja, hogy az egyébként is megrendezésre kerülő eseményeket is az EKF program részeként tüntetik fel.

Az augusztusi sajtóban mindezek ellenére érezhető a pécsi projekt pozitívabb megítélése. A negatívumok mellett a legtöbb cikk a fejlődésre, a projektben rejlő lehetőségekre is utal. Több cikk beszámol az augusztus 15-én megnyílt Bauhaus kiállításról (pl. Klamm.de – augusztus 16., Leipziger Volkszeitung – augusztus 16.). Az újságírók megemlítik a programmal kapcsolatban, hogy a külföldiek körében nagy érdeklődést tapasztalnak. A wienerzeitung.at (2010. 08. 12.) cikke szerint Pécs számára az EKF szerep esélyt jelent arra, hogy a kissé álmos hely mozgásba lendüljön. A cikk (több másik mellett) beszámol a projekt hosszú távú eredményeiről, tartós hatásairól és az emelkedő látogatói számról is (kb. 400 ezer vendég az első hét hónapban). Több hír számol be az elkészült autópályáról is, amely bár nem kapcsolódik szorosan a kulturális programokhoz, mégis közelebb hozta Pécs Budapesthez és ezáltal a szomszédos országokhoz is (Die Presse.com – 2010. 08. 07.). Számos cikk végkicsengése hangzik hasonlóan, mint a Die Presse.com záró gondolata: „Pécsett valami mozgásba jött.”

Szeptember

Szeptemberben a német nyelvű sajtóban megjelent 76 hír közül 60 (79%) csak említi Pécsset, 16 hír (21%) pedig mélyebben vagy fő témaként foglalkozik a várossal. A hírek döntő többsége (72) semleges tónusban számol be a pécsi eseményről, 3 pozitív, míg 1 negatív hangvételű. Ebben a hónapban a pécsi EKF sajtóvisszhangja nem volt olyan jelentős, mint az előzőben. A magyar várossal bővebben foglalkozó cikkek elsősorban a már megrendezett vagy a közeljövőben megrendezésre kerülő programokról számolnak be. Ilyenek pl. az október végi ifjúsági találkozót, az október eleji CinePécs Filmfesztivált, az „After the Cultural City” címet viselő nemzetközi konferencia vagy a Zsolnay Kulturális Negyedben megnyílt Gyugyi-gyűjtemény.

Több cikk beszámol a három kulturális főváros országainak parlamenti elnöki találkozójáról. A találkozó célja az eddigi tapasztalatok összegzése és a további közös munka, a létrejött projektek további támogatásának biztosítása volt. A találkozó zárodokumentuma szerint „Európa 2010. évi három kulturális fővárosa [...] azon az úton halad, hogy újra felfedezze saját magát és hozzájáruljon ahhoz, hogy Európának lelket adjon” (bundestag.de, 2010. 09. 27.).

Szintén többen adnak hírt (pl. staedtereise.travel, 2010. 09. 07.) a Dertour utazási iroda 2010/2011 téli katalógusának megjelenéséről, amelynek egyik súly-

pontját az év kulturális fővárosai alkotják. Pécs, Essen és Isztambul a cikk írója szerint az európai városlátogatások csúcspontjai közé tartoznak.

A lukrezia-jochimsen.de a hónap folyamán figyelemmel kíséri, hogy Németországból delegáció (Kulturális és Médiabizottság tagjai) látogat Magyarországra, elsősorban a kulturális fővárosba, abból a célból, hogy találkozzon Pécs polgármesterével, az EKF program vezetőségével és a német kisebbség képviselőivel. A lukrezia-jochimsen.de oldalon szeptember 29-én megjelent egy rövid utóirat a magyarországi látogatás kapcsán, amely a német delegáció és a magyarországi média képviselői között folytatott beszélgetésre utal.

Az ebben a hónapban egyedülként negatív értékelést a badische-zeitung.de 2010.09.10-i cikke kapott, amely azonban alapvetően pozitív hangvételű, de a számos pozitívum mellett egy bekezdésben említi a még befejezetlen építkezéseket.

Október

A második őszi hónapban a megjelent 27 hír közül 17 (63%) csak említi a várost, 10 hírnél (37%) ez a fő téma. A hírek többsége (21) tárgyilagos 1 pozitív, míg 5 negatív hangvételű. Októberben külön kiemelendő a német ZDF televízió déli magazinműsorában (Mittagsmagazin) 2010. október 5-én leadott közel 7 perces összeállítás Pécsről, mint Európa Kulturális Fővárosáról. Az összeállítás első felében a riporter bejárta a város leghíresebb látnivalóit, a mecsetet, az ókeresztény sírokat és a Zsolnay kiállítást. Ezt követően a város főterén interjút készít Ruzsa Csabával, a Pécs2010 Menedzsmentközpont Kht. ügyvezető igazgatójával, akit a befejezetlen építkezések kapcsán kérdezett. A riporter megemlíti, hogy Pécsnek a projekt során sok akadállyal kellett szembenéznie, illetve a városnak nem volt korábbi tapasztalata egy ilyen hatalmas projekt megszervezésében. Az interjút követően a riport rövid betekintést enged a Pécs kínálta kulináris élvezetekbe, majd azzal a gondolattal zárul, hogy bár a kulturális fővárosi év nemsokára véget ér, Pécs-et mindig megéri meglátogatni.

A hónapban az egyetlen teljes egészében pozitív hangvételű cikk az urlaubsreporter.info 2010. október 17-én megjelent cikke, amely meleg szívvel ajánlja Pécs-et, mint úti célt. A cikk említést tesz Pécs látnivalóiról, illetve arról, hogy a világhírű Zsolnay gyár területe külön a kulturális fővárosi év alkalmából művészeti- és kulturális negyeddé alakul át. A cikk írója azt javasolja olvasóinak, hogy aki Magyarországon tölti szabadságát, az mindenképpen látogassa meg Európa idej magyar kulturális fővárosát is.

A negatív értékelést kapott cikkekben a kritikai hangok mind az elmúlt időszakra vonatkoznak, az évről pozitív hangvételben számolnak be. Így pél-

dául az Oberpfalznetz 2010. október 15-én megjelent cikke bár megemlíti, hogy a kulturális negyed elkészültét pénzügyi és szervezési problémák hátráltatták, arról is beszámol, hogy Pécs szépen kicsinosította magát az EKF-re.

A Berliner Zeitung 2010. október 8-án részletesen beszámol arról, hogy a berlini Magyar Nagykövetségen „Pécs – Fünfkirchen” címmel rendeztek fényképekkel, dokumentumokkal és tárgyakkal illusztrált kiállítást. A cikk írója megemlíti, hogy a kulturális fővárosi év Pécssett kaotikusan indult, a pénzügyi- és gazdasági válság miatt a projekteket félig törölték. Ezt követően azonban arról ír, hogy a 160 000 lakosú város a legjobbat hozta ki a helyzetből, amit a kiállításon látható fotók és videók is igazolnak. A szerző szerint a város végre megbé-kélt azzal a ténnyel, hogy sok áhított beruházás csak 2010-et követően, később készül el, de a fényképek bizonyítják például azt is, hogy az egyetemi könyvtár és kulturális központ építése a végéhez közeledik.

A cikkekben olvashatók a még megrendezésre kerülő, aktuális pécsi programok is, amelyek közül kiemelik az október közepén megrendezett nemzetközi jazz projekt.

November

A tizenegyedik hónapban 29 hír közül 20 (69%) csak említi Pécsset, 9 hír (31%) pedig részletesen foglalkozik a várossal. A hírek többsége (24) kiegyensúlyozott, 4 pozitív, míg 1 negatív hangvételű. Kiemelten foglalkoznak a németországi Rems-Murr járásból (Baranya testvérrégiója) érkezett delegáció 2010. november 3. és 7. közötti Baranya megyei és pécsi látogatásával (webzeitung-lb.de, 2010. 11. 11.; Stuttgarter Zeitung, 2010. 11. 9.). Beszámolnak a delegáció színes programjáról, amely szociális témáktól kezdve egészen a kultúráig ívelt. A delegáció tagjai ellátogattak a pécsi tudásközponthoz és a Zsolnay porcelán manufaktúra területén még épülő művészeti és kulturális negyedhez is. A cikkek külön kitérnek arra is, hogy Hargitai János, a Baranya Megyei Önkormányzat Közgyűlésének elnöke és Johannes Fuchs, a Rems-Murr járás tartományi tanácsosa a közös projektekről szóló megállapodást írt alá, amelyben többek között közös klímavédelmi EU-projektről, a turizmusmarketing terén együttműködésről és a regeneratív energiatermelés támogatásáról állapodtak meg. A cikkek szerint az újonnan megvalósult építkezésekkel a pécsi emberek „rohamtempóban indulnak el a jövő felé vezető úton” (Stuttgarter Zeitung, 2010. 11. 09.). A beszámolóknak a delegáció tagjai hangsúlyozzák Pécs összekötő szerepét Kelet és Nyugat között, illetve tetszésüknek adnak hangot a megvalósult projektekkal és a változásokkal kapcsolatban. Wolfgang Koelz, Rems-Murr járási

tanácsstag (CDU) a tudásközpont megtekintése során egyenes úgy fogalmazott, hogy: „Utolérnek bennünket” (Stuttgarter Zeitung, 2010. 11. 09.).

A fentiekben túlmenően a *touristik-aktuell.de* (2010.11.30.) arról ír, hogy Pécssett az év első kilenc hónapjában 65%-al, 28 ezerre nőtt a külföldi látogatók száma. A cikk írója szerint a cél most az, hogy az idei kulturális fővárosnak tartós helyet vívjanak ki Európa kulturális térképén. Ennek kapcsán az írás végén Pécs reklámszlogenjét idézi: „Pécs mindörökre”.

Több hír foglalkozik részletesebben a különböző zenei rendezvényekkel, így a „local heroes yourope Pécs 2010” és a Rockmaraton zenei fesztivállal. A *Cafebabel* 2010. november 5-i cikkében a zenei élet több szereplőjét is megszólaltatja, akik az ország vízfejűségéről, a szervezésről és a pécsi, illetve a budapesti zenei és fellépési lehetőségekről beszélnek. A *Cafebabel* cikke megemlíti azt a kritikát, amit többen megfogalmaztak a pécsi projekttel kapcsolatban, mely szerint túl sok minden jött létre egyszerre, és a kulturális főváros év végével Pécs megint azzá válik, ami azelőtt volt: „egy európai vidéki várossá a túl-erőben lévő Budapest árnyékában”.

December

Az év utolsó hónapjában a német nyelvű sajtó 46 híre közül 34 (74%) csak említi Pécsset, 12 (26%) tekinthető elemzőnek. A cikkek többsége (36) tárgyilagos 5 pozitív, míg 5 negatív hangvételű. Az évad záró hónapjában a cikkek egyik fele mérleget von 2010 kulturális fővárosairól, összegzi az elért eredményeket és az esetleges hiányosságokat. A cikkek másik része pedig már előretétekintően a 2011. év leendő kulturális fővárosaival foglalkozik, és a 2010. évi fővárosokról csupán említést tesz.

A Péccsel mélyebben foglalkozó hírek negatívumként az év összegzésekor is elsősorban a meg nem valósult projekteket említik. A *dw-world.de* december 27-i cikke arról számol be, hogy Pécs számára az év némileg döcögősen indult, hiszen sok rendezvényhelyszínt az év elején még egyáltalán nem újítottak fel vagy fejeztek be. A cikk azonban úgy folytatódik, hogy a szervezőknek ennek ellenére sikerült tartalmas programot megvalósítaniuk. A *Westdeutsche Zeitung* (2010. 12. 02.) arról ír, hogy Pécssett a teljes költségvetés (123,9 millió euró) 75%-át a város és a műemlékek felújítására fordították. Ezzel kapcsolatban megemlíti, hogy az előkészületek kaotikusan zajlottak és sok minden csak 2011 tavaszára készül el. Szintén a kezdeti nehézségekről ír a *nachrichtende.com* december 13-i cikke, amely szerint év elejére szinte semmi nem készült el. A cikk beszámol arról, hogy az új koncert- és konferencialétesítményt hivatalosan december közepén nyitják meg, a Zsolnay-negyed területén létrejövő kulturá-

lis és hallgatói központ építési munkálatai azonban csak 2011 tavaszán fejeződnek be. A késedelmeken túlmenően a cikk negatívumként említi azt is, hogy bár Pécs építészeti szempontból megszépült, művészi szempontból azonban alig sikerült hangsúlyosat alkotnia. A szerző szerint kaotikusak voltak az előkészületek, és hiányzott a bátorság ahhoz, hogy saját perifériás helyzetében kitegye magát a nemzetközi avantgárd új áramlatának. A sokat emlegetett kisebbségek is inkább csak alibiszerűen kaptak szerepet a programokban.

A decemberben megjelent cikkek a pozitívumok között említik, hogy a kulturális fővárosi évben Pécssett legalább 22%-kal nőtt a vendégéjszakák száma. Lukrezia Jochimsen, a német Bundestag Kulturális és Médiabizottságának delegációjával Pécssett látogatást tett képviselő honlapján Pécs látnivalóiról és szépségéről ír, a római és ókeresztény sírokat pedig a világörökség különös ritkaságú és szépségű részének nevezi. Az ad-hoc-news.de december 7-i cikke Maike Wetzel, Pécs város írójának tapasztalatairól számol be, aki fél évet töltött a városban, ahonnan internetes blogjában naponta tudósított. Maike Wetzel Pécsset – Budapest mellett – a magyar kulturális metropolisznak nevezi. Arról is ír azonban, hogy a több évszázados örökség mellett előfordul, hogy a nem olyan régi, de jelentős örökség felett átsiklik az emberek szeme. Úgy véli, hogy a pécsiek csak a Bauhaus-kiállítás óta vannak tisztában azzal, hogy városuk milyen nagy mértékben járult hozzá a design nemzetközi fejlődéséhez. Wetzel arról számol be, hogy fogadtatása a városban igen szívélyes volt és ő maga fantasztikus zenei, tánc és egyéb kulturális rendezvényeken vehetett részt.

Összegzés helyett

Zárszóként elmondhatjuk, hogy a német nyelvű sajtóban megjelent cikkekben megjelenő kritikák nagyrészt egybecsengtek a hazai médiában és közvéleményben is megfogalmazottakkal. A tárgyilagosnak tekinthető külső szemlélő is észrevette az általunk közelebről és mélyebben ismert hiányosságokat, hibákat, ugyanakkor felfedezte a pozitívumokat is, felismerte a városban és a program-sorozatban rejlő értékeket is. Mi sem illett volna jobban Pécs városához, mint egy Janus-arcú EKF.

IV. FEJEZET – MELLÉKLET (KÖZVÉLEMÉNY-KUTATÁSOK)

KÁKAI LÁSZLÓ – VETŐ BALÁZS: PÉCS A TÖBBSZINTŰ KORMÁNYZÁS CSAPDÁJÁBAN

ÖSSZEHASONLÍTÓ KÖZVÉLEMÉNY-KUTATÁS (2010-2011)

Módszertani és mintakeretek

A közvélemény-kutatások során a mintavétel legfontosabb szempontjai:

- A kutatás során 2x500 fős, véletlenül kiválasztott pécsi lakost kérdezőnk meg 2010-ben és 2011-ben;
- A megkérdezettek nemek, iskolai végzettség és életkor szerint reprezentálják a pécsi felnőtt lakosságot;
- A kérdőíveket kérdezőbiztosok kérdezik le véletlenszerűen kiválasztott kérdezési helyeken;
- A kérdezés kezdőpontját véletlenszerűen választjuk ki a város különböző városrészeiben, de a városrészek arányosan szerepelnek.

Mintamegoszlási arányok

Pécs	18-39 éves			40-59 éves			61 és a felett			Összesen
	alap	közép	felső	alap	közép	felső	alap	közép	felső	
férfi	30	17	18	56	30	27	28	11	11	228
nő	22	20	23	54	47	29	58	14	5	272
összesen	52	37	41	110	77	56	86	25	16	500

Pécs	Mindösszesen			Összesen
	<i>alap</i>	<i>közép</i>	<i>felső</i>	
férfi	114	58	56	228
nő	134	81	57	272
összesen	248	139	113	500

A vizsgálat lebonyolításánál figyelembe vettük a lakosság városrészek szerinti megoszlását is, így a kérdezőbiztosok a következő városrészek szerinti megoszlást alkalmazták.

Városrészi arányok

Választókerület	Népességarány
Belváros	3,9%
Mecsekoldal	10,7%
Uránváros	29,1%
Déli városrész	5,3%
Kertvárosi lakótelep	27,9%
Pécs Kelet	23,1%
Összesen	100,0%

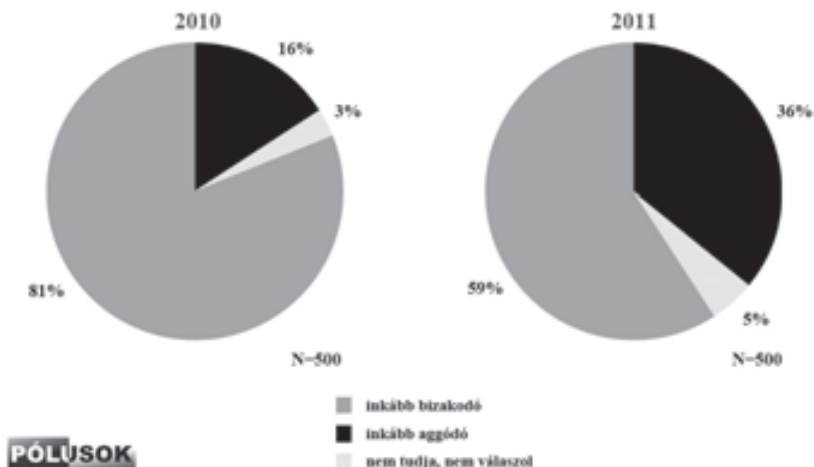
Pécs helyzetének általános megítélése

A tavalyi kutatáshoz képest számottevően megváltozott a közhangulat Pécsen. **A bizakodók 2010-es 81 százalékos részesedése egy év alatt 59 százalékra csökkent.** Ezzel párhuzamosan 16 százalékról 36 százalékra emelkedett a város jövőjéért aggodók aránya.

A város jövőjéről vallott nézetek – akárcsak egy évvel korábban – minden társadalmi csoportban hozzávetőleg az átlagnak megfelelően alakultak, vagyis általános hangulatromlásról van szó.

1. ábra

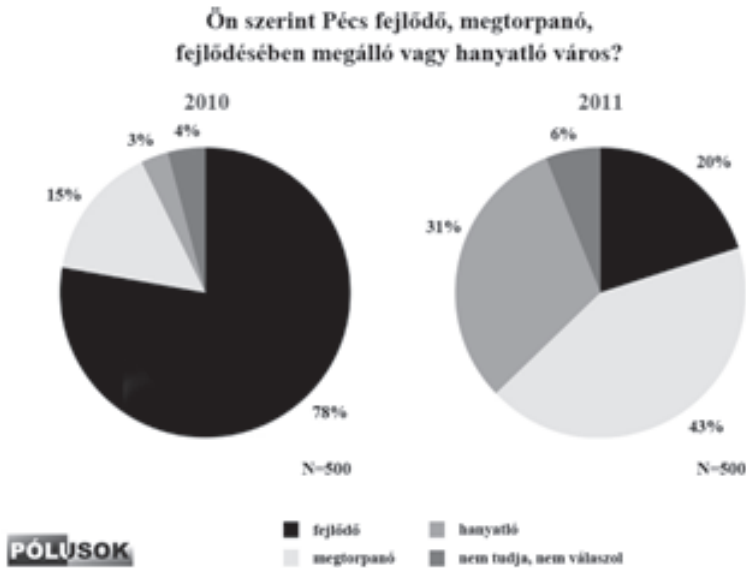
Vannak, akik bizakodva gondolnak a város jövőjére, ezzel szemben mások aggodalommal tekintenek arra, hogy milyen lesz a jövő Pécsen. Ön inkább a bizakodók vagy inkább az aggodók közé tartozik?

Jelentős változás állt be a város 2011-es helyzetének megítélésében is: **fejlődő városnak már csak a megkérdezettek 20 százalékát látja lakhelyét, 43 százaléknyan stagnálásról, 31 százaléknyan pedig hanyatlásról nyilatkoztak.**

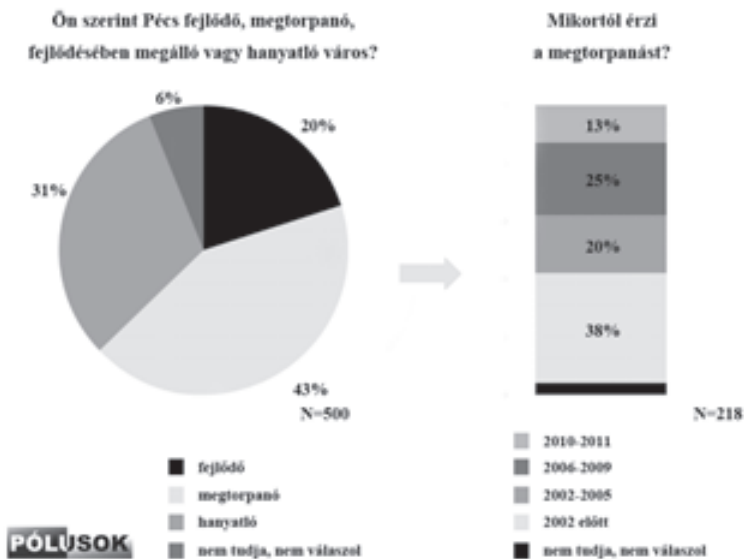
Ezeket a véleményeket sem befolyásolják érdemben a társadalmi háttérváltozók, vagyis a város lakóinak minden csoportjában ez a vélemények megoszlása.

2. ábra

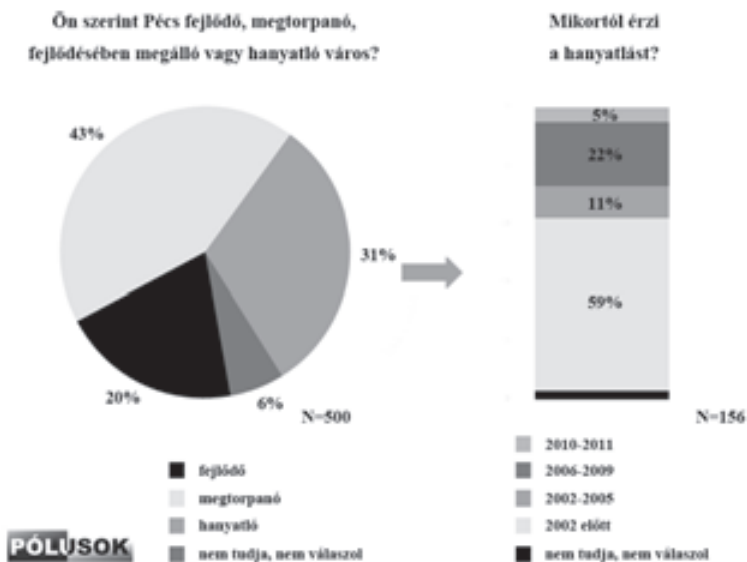

A város jelenlegi helyzetének negatív megítélése valószínűleg a jövővel kapcsolatos borús vélekedések miatt erősödött fel. Ezt támasztja alá az, hogy mind a hanyatlás, mind a stagnálás kezdetét a többség a 2002 előtti időszakra teszi. A 2010-es felmérés során ennek még nem lehetett látni nyomát. Pécs lakosai valószínűleg jelenlegi nehéz helyzetüket és jövőbeli kedvezőtlen kilátásaikat vetítik vissza a múltba.

3. ábra

4. ábra

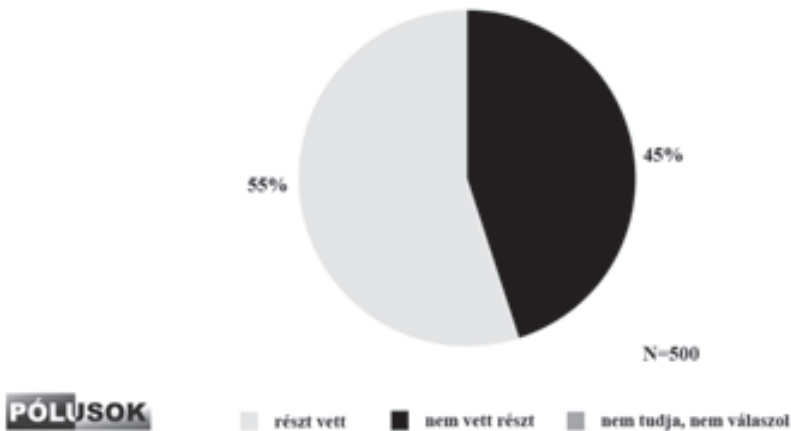

Az EKF általános megítélése

A pécsiek kivétel nélkül tudnak arról, hogy 2010-ben a város volt Európa egyik kulturális fővárosa. **A város lakóinak valamivel több, mint fele (55%) részt is vett valamilyen rendezvényen.** A részvételi szint az életkor emelkedésével párhuzamosan csökken, az iskolai végzettség emelkedésével viszont növekszik.

5. ábra

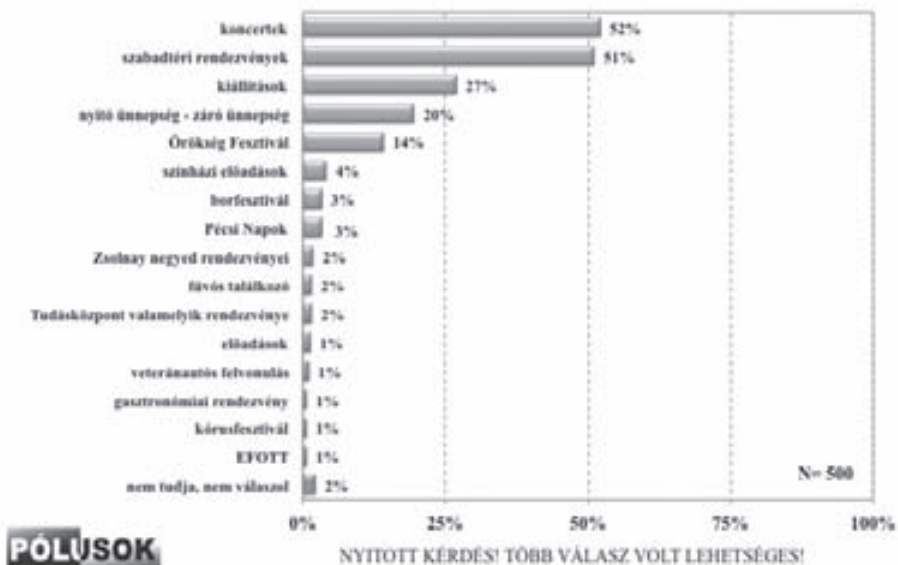
**Ön részt vett a Kulturális Főváros
valamelyik programján, rendezvényén?**

Legnagyobb arányban koncerteken (52%) és szabadtéri rendezvényeken (51%) vettek részt. De sokan voltak kíváncsiak kiállításokra (27%), illetve a kulturális főváros nyitó-, illetve zárórendezvényére (20%) is. Konkrét rendezvényeket, pontos címmel csak nagyon kevesen tudtak megnevezni, vagyis a pécsiek csak általában emlékeznek arra, hogy milyen kulturális lehetőségeket teremtett számukra a kulturális főváros projekt.

6. ábra

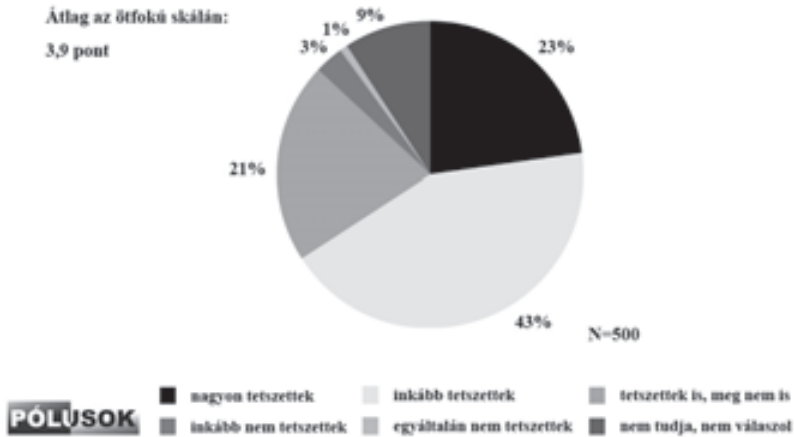
A Kulturális Főváros melyik programján, rendezvényén vett részt?

A pécsiek összességében jó (3,9 pont) minősítést adtak az EKF programjainak, rendezvényeinek. Kétharmaduknak összességében tetszettek azok a kulturális események, amelyek a múlt év során a városban zajlottak. A nők, valamint a középfoknál iskolázottabbak körében a programokkal való elégedettség az átlagnál jobb, a férfiak és az alacsony iskolázottságúak esetében viszont annál rosszabb volt.

7. ábra

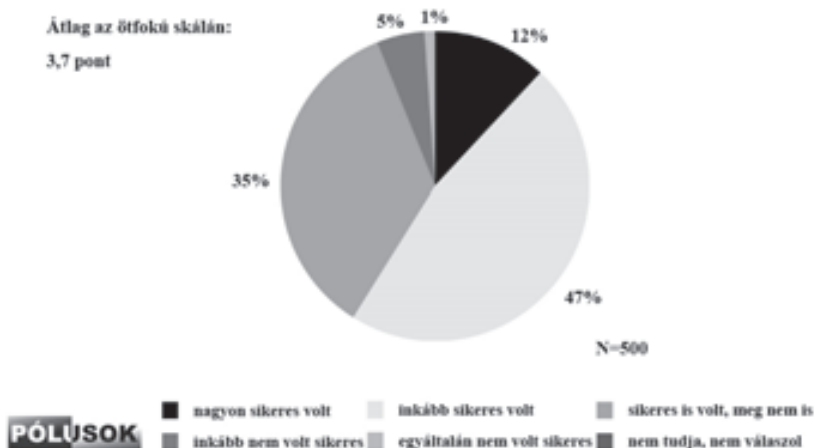
Önök összességében mi volt a véleménye a Kulturális Főváros programjairól, rendezvényeiről?

Az EKF projekt összességében szintén jó (3,7 pont) osztályzatot kapott a pécsiektől. Összességében a város lakóinak hattizede (59%) nevezte sikeresnek. A projekt általános megítélése minden társadalmi csoportban az átlagnak megfelelően alakult, vagyis összességében minden lakossági szegmensben kedvező a program megítélése.

8. ábra

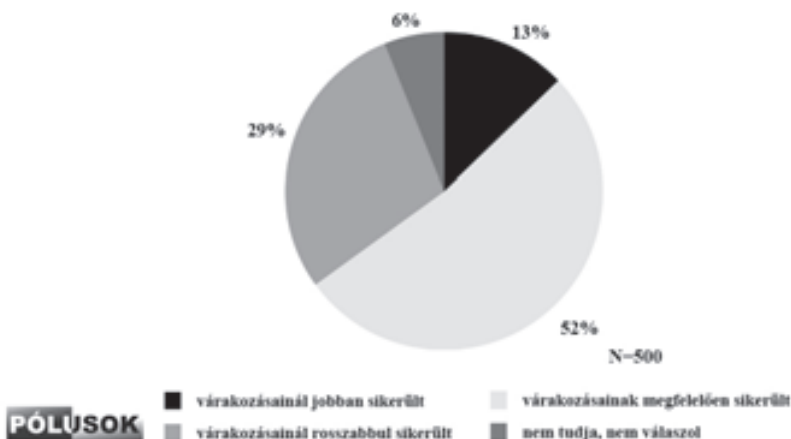
Ön összességében hogyan ítéli meg a Kulturális Főváros projektet?

Az EKF megvalósítása a megkérdezettek 52 százaléka szerint várakozásaiknak megfelelően alakult. Közel háromtizedük (29%) azonban úgy nyilatkozott, hogy a vártnál rosszabb lett a projekt. Pozitív irányú eltéréstől a megkérdezettek 13 %-a számolt be. Az előzetes várakozások teljesülésével kapcsolatos vélemények minden társadalmi csoportban a városi átlagnak megfelelően alakultak.

9. ábra

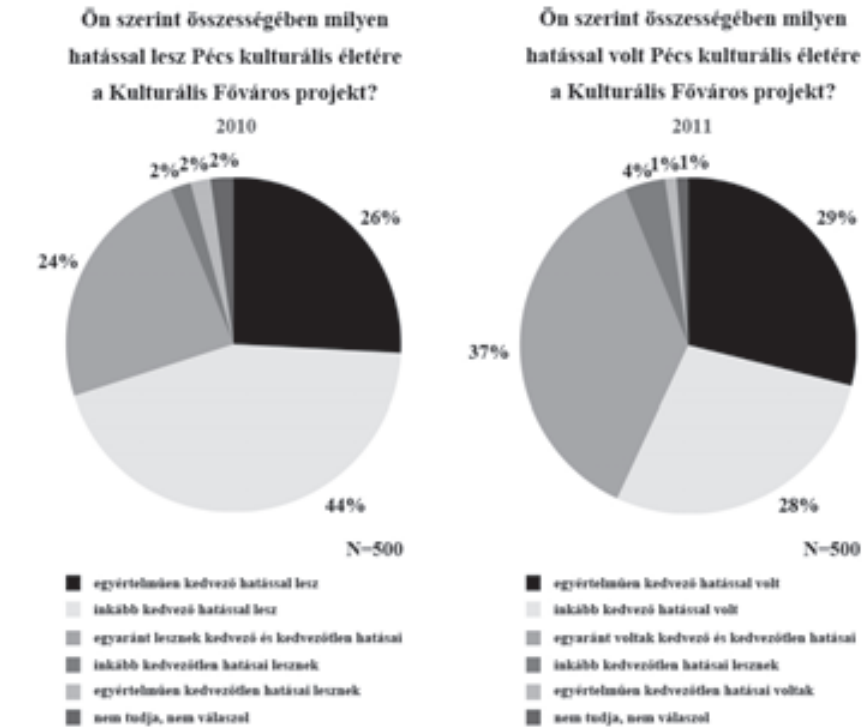
A Kulturális Főváros az Ön várakozásainak megfelelően sikerült,
az Ön várakozásainál jobban sikerült,
vagy az Ön várakozásainál rosszabbul sikerült?

Az EKF hatásainak megítélése

A 2010-es kutatás során a pécsiek nagytöbbsége (összesen 70%) úgy látta, hogy az EKF összességében kedvező hatással lesz Pécs kulturális életére. **2011-ben**, visszatekintve a tavalyi év eseményeire **57 százalékuk kedvező határról számolt be**. A válaszadók valamivel több, mint egyharmada (37%) nyilatkozott úgy, hogy egyaránt voltak kedvező és kedvezőtlen hatásai is a Kulturális Fővárosnak. Ez valamivel magasabb a tavalyi 24 százalékos eredménynél. A véleményeket ebben az esetben sem befolyásolja semmilyen szocio-demográfiai háttérváltozó, vagyis **2011-ben is minden társadalmi csoportban egyenletesen magas a kedvező véleményűek aránya**.

10. ábra

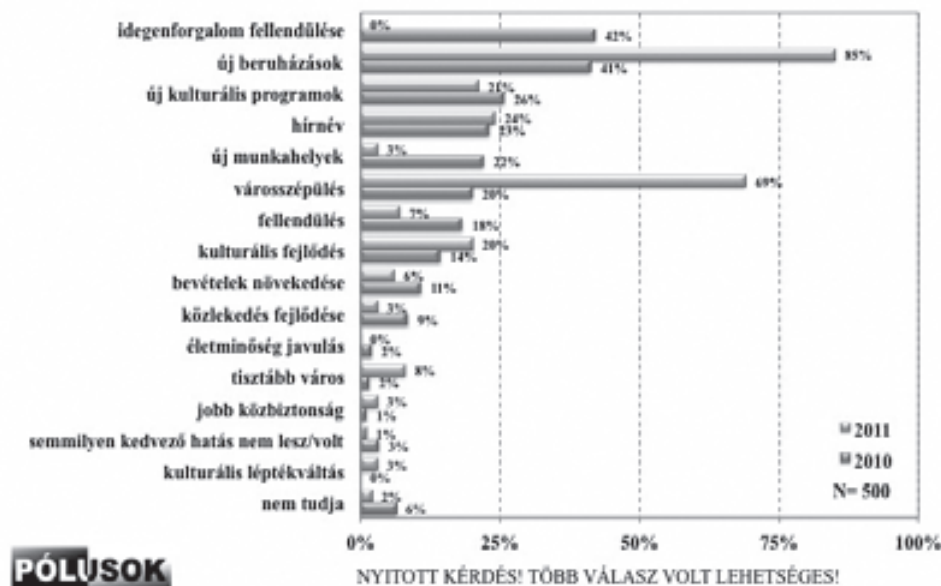
PÓLUSOK

A pécsiek legnagyobb arányban az új beruházásokat (85%) és a városszépülést (69%) tartják az EKF kedvező hatásának. E két területen az előzetes várakozásoknál nagyságrendekkel többen érzékelnek pozitív fejleményeket. Hozzávetőleg az előzetes elvárások szerint alakult az új kulturális programok, a hírnév, a kulturális fejlődés, a bevételek növekedése, a közlekedés fejlődése és a tisztább város tekintetében az EKF hatása. Jelentősen elmaradt azonban a valóság az idegenforgalom fellendülése, az új munkahelyek és a fellendülés tekintetében az előzetes elvárásoktól.

11. ábra

Ön szerint milyen kedvező hatásai lesznek az Európa Kulturális Fővárosa projektnek a város életére? 2010

Ön szerint milyen kedvező hatásai voltak az Európa Kulturális Fővárosa projektnek a város életére? 2011

Az EKF lezárulta után csak a pécsiek 10 százaléka gondolta úgy, hogy a projektnek semmilyen kedvezőtlen hatása nem lesz a város életére. Egy évvel ezelőtt még 46 százaléknyan gondolkodtak így. Visszatekintve a város lakói a **beruházások késését** (45%), az **építkezések minőségi problémáit** (31%), az **eladósodást** (21%) és a **közlekedési káoszt** érezték a leginkább **kedvezőtlen hatásnak**. Ezen területek említettsége minden esetben felülmúlta az egy évvel ezelőtti szintet.

Az egyes említett nehézségek mögött nem fedezhető fel semmilyen szociodemográfiai mintázat, vagyis nem egy-egy jól körülhatárolható társadalmi csoport által érzékelt jelenségekről van szó, hanem a lakosság körében szórványosan jelen lévő tényezőkről.

12. ábra

Ön szerint milyen kedvezőtlen hatások lesznek az Európa Kulturális Fővárosa projektnek a város életére? 2010

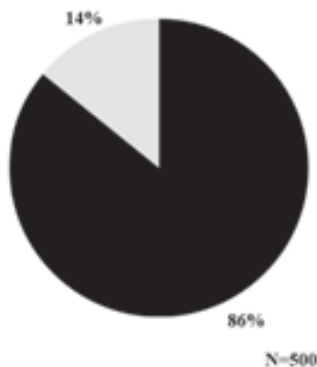
Ön szerint milyen kedvezőtlen hatások voltak az Európa Kulturális Fővárosa projektnek a város életére? 2011

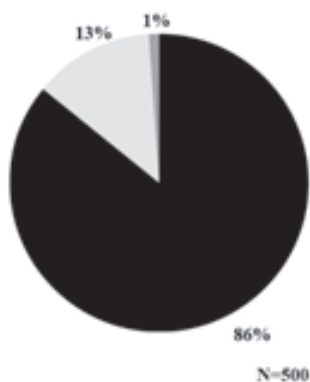
A pécsiek többsége (86-86%) úgy látja, hogy az EKF egyaránt kedvezően hatott a város belföldi és külföldi ismertségére. A város lakóinak nagy része azzal is egyetért, hogy a projekt növelte lakhelyük belföldi (70%) és külföldi (76%) elismertségét is. Ettől a képtől egyik társadalmi csoport véleménye sem tér el jelentősen.

13. ábra

Ön szerint az Európa Kulturális Fővárosa projekt hogyan hatott Pécs belföldi ismertségére?

Ön szerint az Európa Kulturális Fővárosa projekt hogyan hatott Pécs külföldi ismertségére?

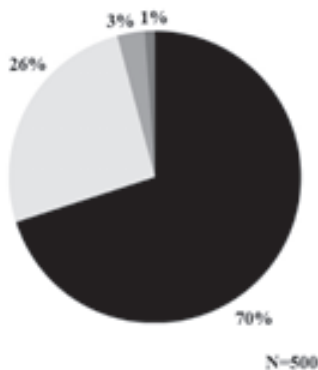

PÓLUSOK

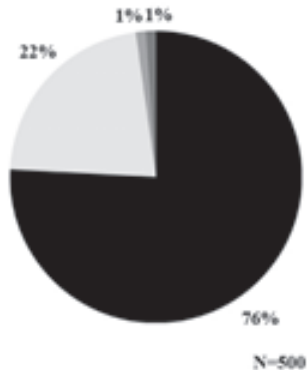
■ növelte □ nem változtatta meg ▒ nem tudja, nem válaszol

14. ábra

Ön szerint az Európa Kulturális Fővárosa projekt hogyan hatott Pécs belföldi tekintélyére?

Ön szerint az Európa Kulturális Fővárosa projekt hogyan hatott Pécs külföldi tekintélyére?

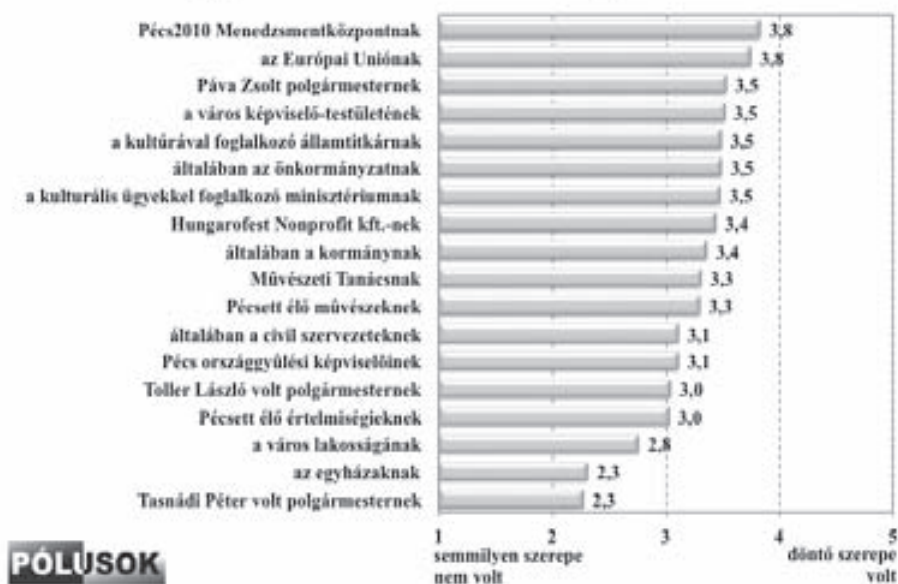
PÓLUSOK

■ növelte □ nem változtatta meg ▒ csökkentette ▒ nem tudja, nem válaszol

A **Kulturális Főváros ügyeinek alakításában** a pécsiek leginkább a **Pécs2010 Menedzsmentközpontnak** (3,8 pont), **az Európai Uniónak** (3,8 pont) **tulajdonítanak viszonylag nagy szerepet**. Páva Zsolt polgármesternek, a város képviselő-testületének, a kultúrával foglalkozó államtitkárnak, általában az önkormányzatnak, illetve a kulturális ügyekkel foglalkozó minisztériumnak a közepesnél valamivel nagyobb szerepet tulajdonítanak. Minden más szereplőhöz – így a város lakosságához is – közepes vagy annál valamivel gyengébb szerepet társítottak a megkérdezettek. Az egyes társadalmi csoportok véleménye ebben az esetben sem tér a város teljes lakossága esetében tapasztalható viszonyoktól.

15. ábra

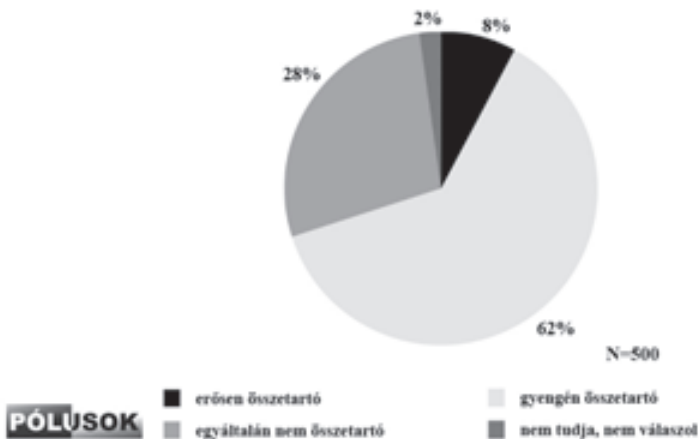
Ön szerint abban, hogy a Kulturális Főváros végrehajtása így alakult mekkora szerepe volt...?

A város lakóinak összetartásáról kedvezőtlen kép él a pécsiekben: csaknem kétharmaduk (62%) úgy látja, hogy csak gyenge összetartás jellemzi őket. Többségük (76%) szerint ezen a Kulturális Főváros projekt sem tudott érdemben változtatni. Az egyes társadalmi szegmensek véleménye ebben az esetben sem tér el a város teljes lakossága esetében tapasztalható viszonyoktól.

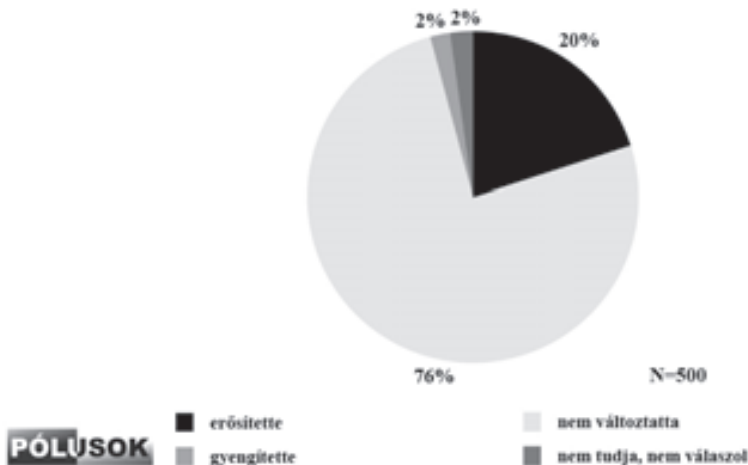
16. ábra

Manapság sokat beszélnek arról, hogy egy város lakossága mennyire összetartó, mennyire tud együttműködni a közös célok eléréséhez. Ön szerint Pécs lakossága mennyire összetartó jelenleg: erősen összetartó, gyengén összetartó vagy egyáltalán nem összetartó?

17. ábra

Ön szerint a Kulturális Főváros program megvalósítása erősítette, gyengítette vagy nem változtatta meg Pécs lakóinak együttműködési készségét?

A pécsiek szerint az EKF végrehajtása során főleg Páva Zsolt polgármesternek, az Európai Uniónak, a Pécs2010 Menedzsment Központnak, a kormány-
nak és a város képviselő-testületének kellett együttműködni. Minden más szereplőt jelentősen kevesebben tartottak kooperációra kötelezettnek. A véleményeket e kérdés kapcsán sem befolyásolták a társadalmi háttérváltozók.

18. ábra

Ön szerint kiknek kellett együttműködniük a Kulturális Főváros projekt végrehajtása során?

A fenti szereplők közül leginkább a **Pécs2010 Menedzsment Központnak, Páva Zsolt polgármesternek, a város képviselő-testületének és Toller László volt polgármesternek tulajdonított a lakosság konfliktusos szerepet** az EKF megvalósítása során. Meg kell jegyezni azonban, hogy a kérdés kapcsán magas (38%) volt a bizonytalan véleményűek aránya, vagyis a lakosság egy jelentős részének fejében nincs határozott kép erről a témáról.

19. ábra

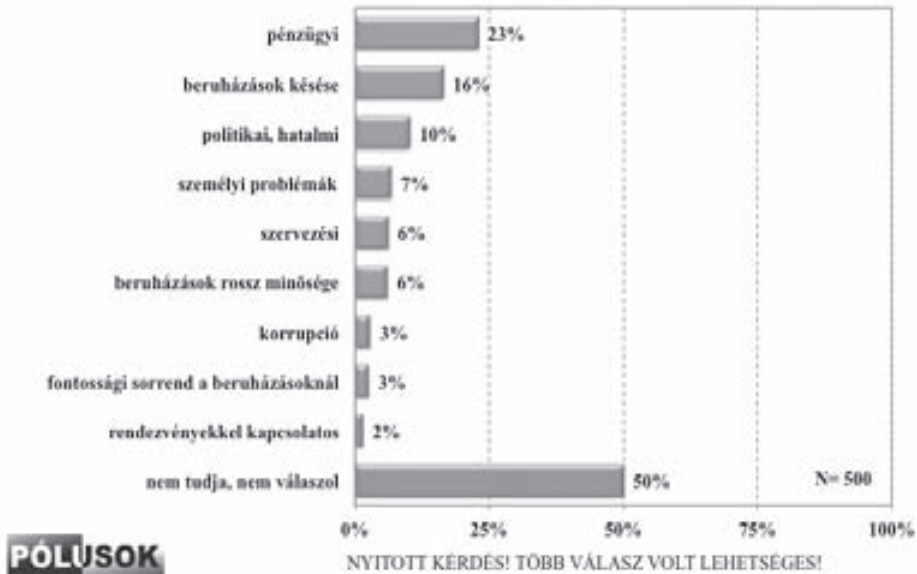
Ön szerint kik kerültek konfliktusba másokkal a Kulturális Főváros projekt végrehajtása során?

A konfliktusok jellegéről még kevesebben rendelkeznek konkrét elképzelésekkel, **a város lakóinak fele nem tudott válaszolni** erre a kérdésre. Az érdeemi válaszadók leginkább pénzügyi nézeteltéréseket feltételeztek, illetve konfliktusforrásnak tartották a beruházások késését is. Politikai, hatalmi harcokról a megkérdezettek csupán 10 százaléka nyilatkozott. A felsőfokú végzettséggel rendelkezők körében az átlagnál magasabb volt a határozott véleménnyel rendelkezők aránya e kérdés kapcsán.

20. ábra

Ön szerint milyen jellegű nézeteltérés alakult ki ezen szereplők között?

A város lakói szerint **az Európa Unió főleg új beruházásokat, fejlesztéseket (62%) várt el a várostól.** Színvonalas programokat (44%), Pécs népszerűsítését (40%) és az idegenforgalom fellendítését (38%) is sokan említették e kérdés kapcsán. Az Európai Unió népszerűsítését és az ország népszerűsítését csak hozzávetőleg háromtizednyien sorolták az uniós elvárások közé. Minden más elvárást ennél kevesebben említettek. Az egyes elvárások megítélése mögött nem látható társadalmi mintázat, minden társadalmi csoportban az átlagnak megfelelően alakul említettségük.

21. ábra

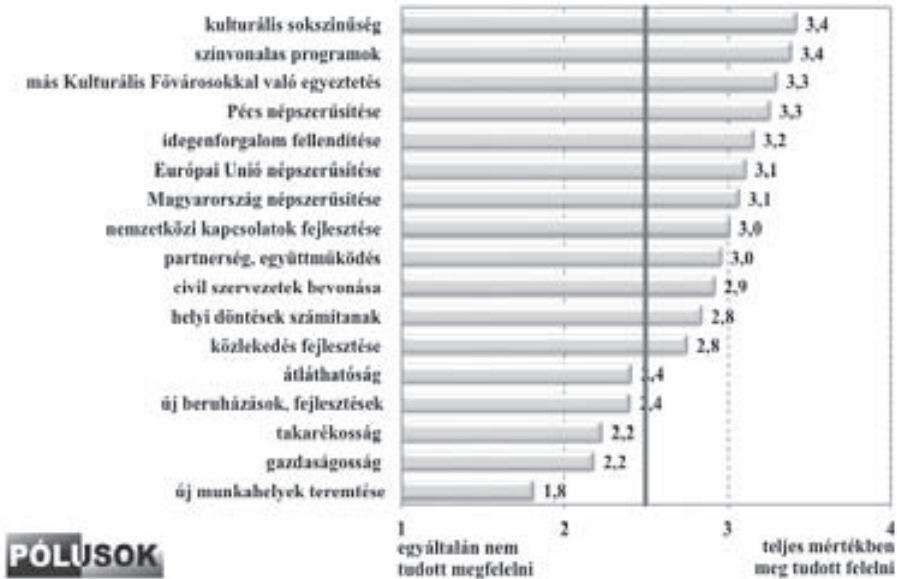
Ön szerint az Európai Unió milyen elvárásokat támasztott Pécs városával szemben a Kulturális Főváros projekt megvalósítása során?

A pécsiek szerint az Európai Unió legtöbb elvárásának a város meg tudott felelni. **Az átláthatóság** (2,4 pont), **az új beruházások, fejlesztések** (2,4 pont), **a takarékoság** (2,2 pont), **a gazdaságosság** (2,2 pont) és **az új munkahelyek teremtése** (1,8 pont) esetében azonban inkább azon a véleményen vannak, hogy **Pécs teljesítménye elmarad az uniós kívánalmaktól**. A szocio-demográfiai dimenziók mentén nem tapasztalható eltérés ezen vélemények struktúrájában.

22. ábra

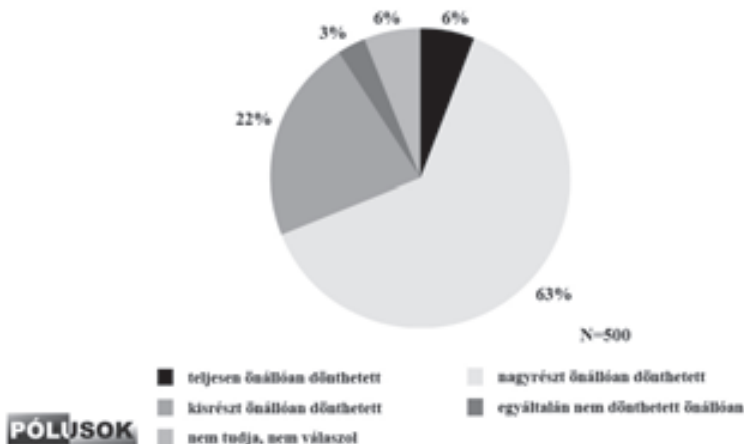
Ön szerint a város mennyire tudott megfelelni az Európai Unió azon elvárásának, hogy....?

A pécsiek döntő többsége (69%) szerint a városvezetés összességében önállóan dönthetett a Kulturális Főváros projekt ügyeiben. Korlátozott önállóságról csupán a megkérdezettek 25 százaléka nyilatkozott. A 60 évnél idősebbek az átlagnál bizonytalanabbak voltak e kérdés kapcsán.

23. ábra

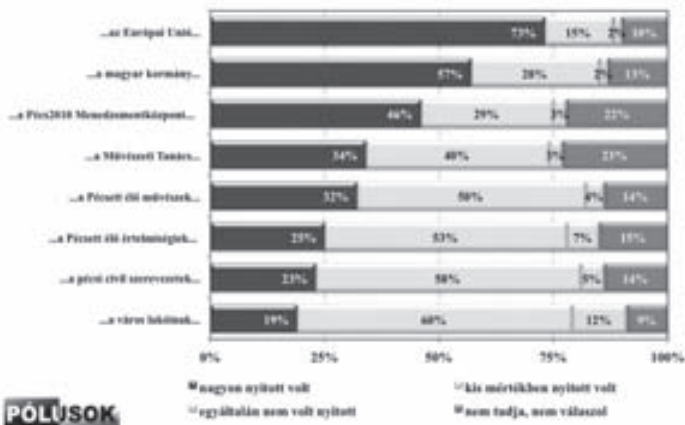
Őn szerint Pécs városvezetése összességében mennyire dönthetett önállóan a Kulturális Főváros projekt ügyeiben?

A pécsiek többsége úgy látja, hogy az Európai Unió (73%) és a magyar kormány (57%) javaslataira volt nyitott a városvezetés a Kulturális Főváros projekt kapcsán. A város lakóinak csak közel fele (46%) gondolja úgy, hogy a Pécs2010 Menedzsmentközpont észrevételeit is elfogadta az önkormányzat. Minden más szereplő esetében ennél jelentősen kevesebben feltételezték együttműködést az önkormányzat részéről. Egyik társadalmi háttérváltozó sem befolyásolta jelentősen az egyes szereplők és az önkormányzat kapcsolatának megítélését.

24. ábra

Őn szerint a városvezetés a Kulturális Főváros megvalósítása során mennyire volt nyitott ... javaslataira?

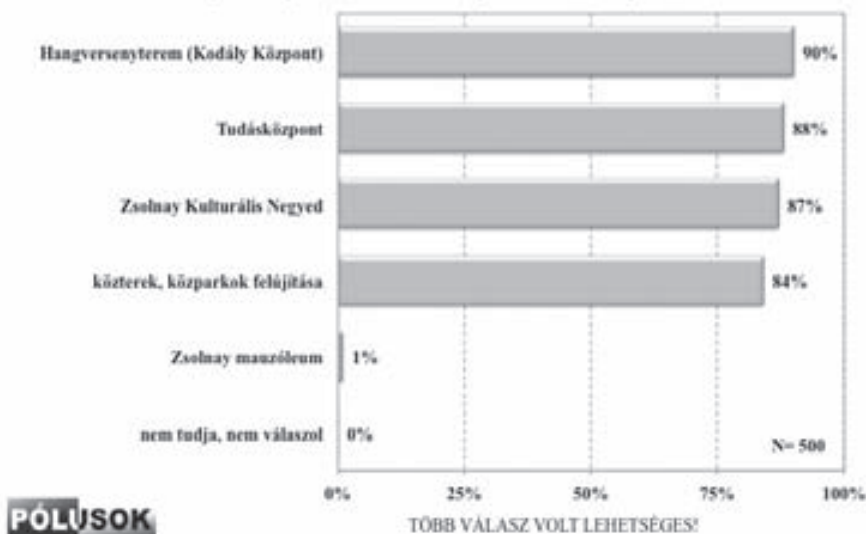

Az EKF fejlesztéseinek megítélése

Az EKF-fel összefüggésben végrehajtott fejlesztések döntő többsége széleskörűen ismert a lakosság körében. A Kodály Központról (90%), a Tudásközpontról (88%), a Zsolnay Kulturális Negyedről (87%) gyakorlatilag mindenki hallott. Emellett nagy ismertsége (84%) van a közterek, közparkok felújításának is. Ezek a beruházások minden társadalmi csoportban hasonlóan magas ismertséggel bírnak.

25. ábra

Az Európa Kulturális Fővárosa projekt keretében számos fejlesztést hajtottak végre, új létesítményt építettek fel. Ön milyen fejlesztésekről, új létesítményekről tud?

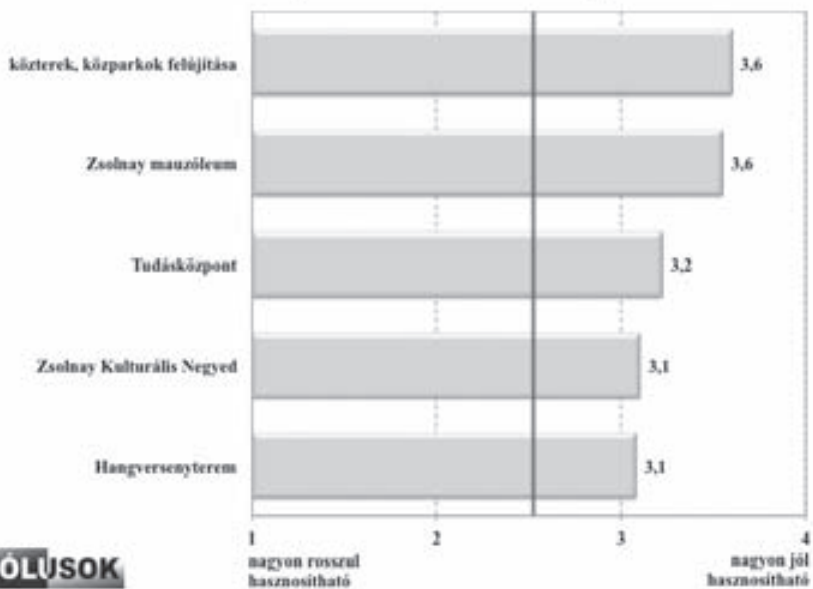

A pécsiek összességében a jövőben hasznosíthatónak tartják ezeket a beruházásokat. Leginkább (3,6 pont) a közterek, közparkok felújítását tartják a jövőben hasznosíthatónak²⁴⁴. A Tudásközpont, a Zsolnay Kulturális Negyed és a Hangversenyterem ennél valamivel alacsonyabb, de még mindig egyértelműen kedvező hasznosíthatósági mutatóval bír. A jövőbeli hasznosíthatóság megítélését a társadalmi háttérváltozók nem befolyásolják jelentősen.

²⁴⁴ A Zsolnay mauzóleum 3,6 pontos értékelése bár jónak nevezhető a négyfokú skálán, az alacsony említettség (1%) miatt azonban ez csak egy nagyon kis csoport véleményének tekinthető.

26. ábra

Ön szerint mennyire hasznosítható a jövőben a...?

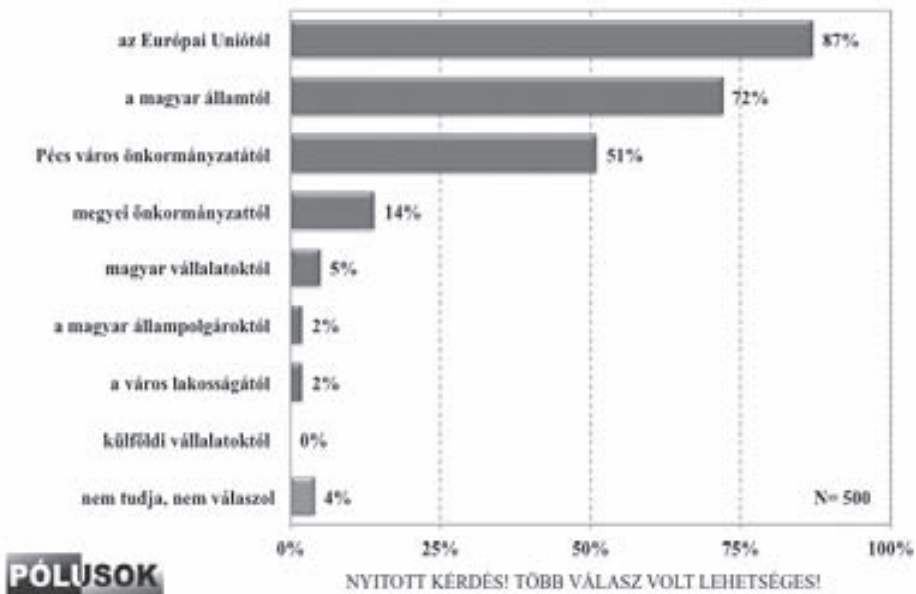

A város gazdasági helyzetének megítélése

A pécsiek döntő többsége úgy gondolja, hogy az EKF-hez szükséges forrásokat az Európai Unió (87%) és a magyar állam (72%) biztosította. A város hozzájárulását csak a megkérdezettek fele tartotta elképzelhetőnek. A felsőfokon iskolázottak körében ez az arány számottevően magasabb. Más szereplőt jelentős arányban nem említettek e kérdés kapcsán a pécsiek.

27. ábra

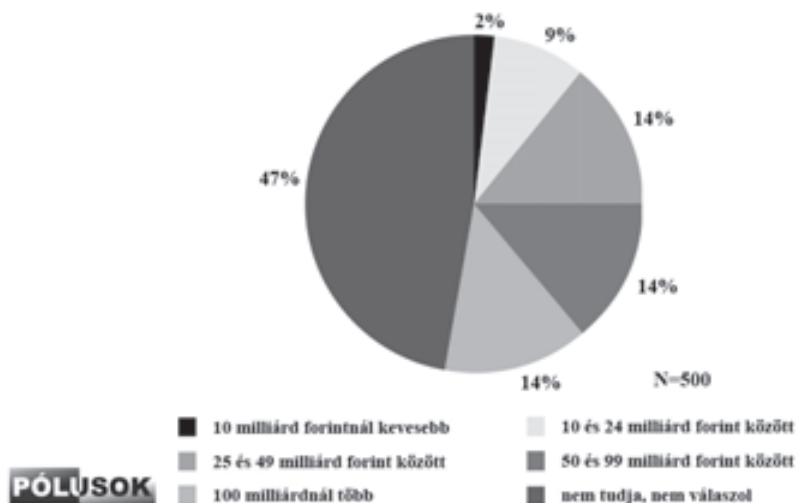
Ön szerint a Kulturális Főváros programjainak és a különböző fejlesztéseknek a költsége milyen forrásokból származott?

A pécsiek közel fele (47%) nem tudja megmondani, hogy mekkora volt a Kulturális Főváros projekt összköltsége. Az érdemi válaszadók megosztottak az összeg méretének kapcsán: a megkérdezettek 14-14-14 százaléka gondolta úgy, hogy 100 milliárdnál is több, 50 és 99 milliárd közötti, illetve 25 és 49 milliárd volt a szükséges pénzmennyiség. A felsőfokon iskolázottak körében e kérdés kapcsán az átlagnál magasabb volt az érdemi válaszadók aránya.

28. ábra

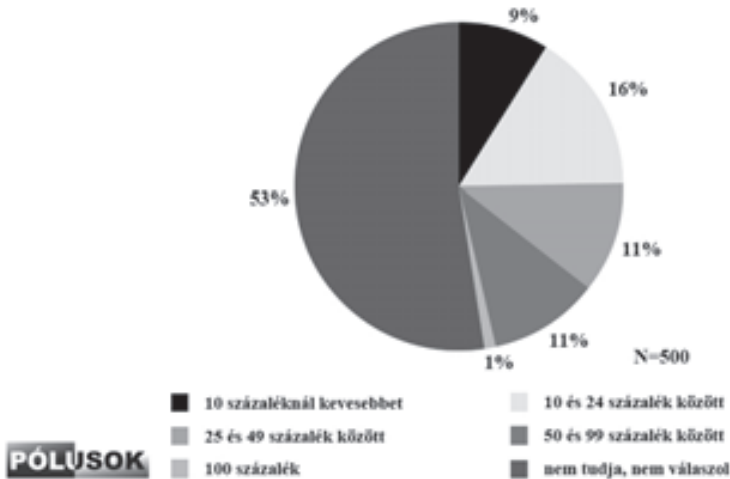
Ön hogy tudja, mindent beleszámolva mennyibe került a Kulturális Főváros projekt?

A város lakóinak fele (53%) azt sem tudja megmondani, hogy az összköltségnek mekkora részét fizette Pécs városa. Az érdemi válaszadók megosztottak a hozzájárulás mértékének tekintetében is: hozzávetőleg ugyanannyian mondtak 10 százaléknál alacsonyabb részt (9%), mint ahányan 25 és 49 (11%), illetve 50 és 99 százalék (11%) közötti arányt. 10 és 24 százalék közötti pécsi befektetésről valamivel többen, azaz 16 százalék nyilatkozott. A felsőfokon iskolázottak körében e kérdés kapcsán is az átlagnál magasabb volt az érdemi válaszadók aránya.

29. ábra

**És Ön szerint összességében ebből mekkora összeget
fizetett Pécs városa?**

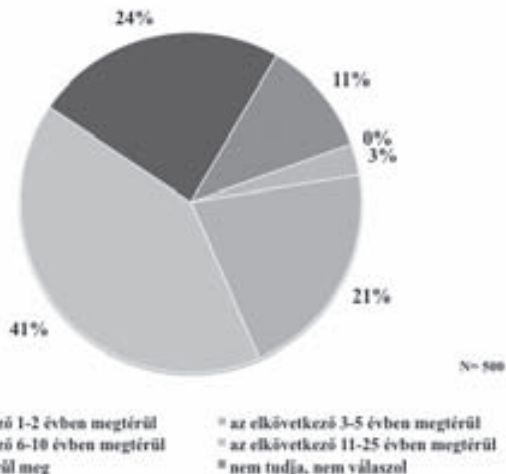

Ez a befektetés a lakosság relatív többsége (41%) szerint az elkövetkező 11 és 25 év közötti időtávon fog megtérülni. Jelentős méretű csoportot (24%) jelentenek azok is, akik szerint a beruházásokhoz adott pénz soha nem fog megtérülni. Viszonylag gyors – 6-10 éven belüli – megtérülésre 21 százaléknyan számítanak. **A város lakosainak többsége határozott véleményvel rendelkezik a projektre fordított pénzek megtérülésével kapcsolatban**, csupán 11 százaléknyan nem tudtak vagy nem akartak érdemi választ adni. A társadalmi háttérváltozók e kérdés kapcsán sem befolyásolják számottevően a vélemények eloszlását.

Tisztában vannak a pécsiek azzal is, hogy az EKF megvalósításához szükséges helyi önerő előteremtéséhez **a városnak hiteleket kellett felvenni**, 81 százaléknyan nyilatkoztak erről a kutatás során. Ez az ismeret minden társadalmi csoportban hasonlóan magas szinten van jelen.

30. ábra

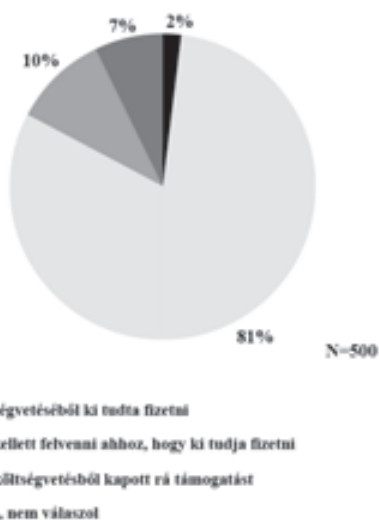
Ön szerint a Kulturális Fővárosra költött pénz mikor térül meg Pécs számára?

PÓLUSOK

31. ábra

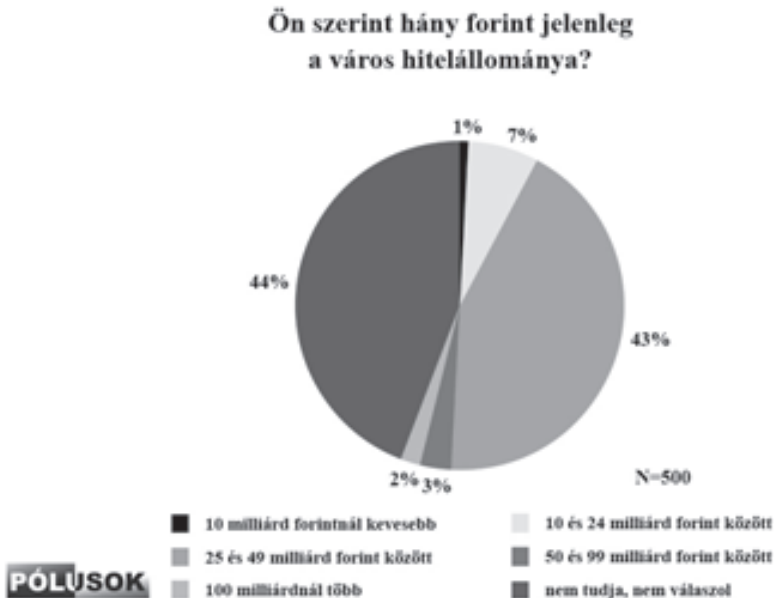
Ön hogyan tudja, azt az összeget, amit Pécs városa fizetett ki a Kulturális Fővárosra, azt saját költségvetéséből ki tudta fizetni, vagy hiteleket kellett felvenni ahhoz, hogy ki tudja fizetni, vagy a központi költségvetésből kapott rá támogatást?

PÓLUSOK

Ebből fakadóan a pécsiek szinte kivétel nélkül (98%) tudnak arról is, hogy a város jelenleg rendelkezik hitelállománnyal. Ennek méretét azonban 44 százaléknian nem tudták megmondani. Közel ugyanennyien (43%) voltak azok, akik 25 és 49 milliárd forint közé tették a város hiteleinek összértékét. A felsőfokú végzettséggel rendelkezők körében e kérdés kapcsán is magasabb volt az átlagosnál az érdemi válszt adók aránya.

32. ábra

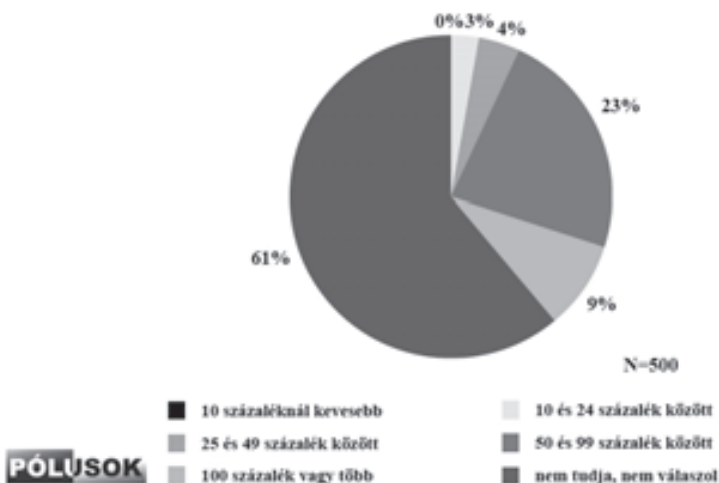

Azt, még a hitel pontos méreténél is kevesebben tudják jelenleg, hogy ez az összeg hány százaléka a város éves költségvetésének: 61 százaléknian nem tudtak érdemben válaszolni erre a kérdésre. A számszerű válaszadók nagyrésze (az összes megkérdezett 23 százaléka) szerint a város éves pénzügyi keretének több mint felét teszi ki a jelenlegi teljes hitelállomány. A diplomások e kérdés kapcsán az átlagnál nagyobb arányban tudtak érdemi választ adni.

A pécsiek szinte egyöntetűen (91%) úgy látják, hogy ezzel a hitelállománnyal a város nagyon el van adósodva. Ezt a kérdést sem befolyásolja egyik társadalmi háttérváltozó sem, vagyis minden társadalmi csoportban ezzel a véleménnyel lehet találkozni.

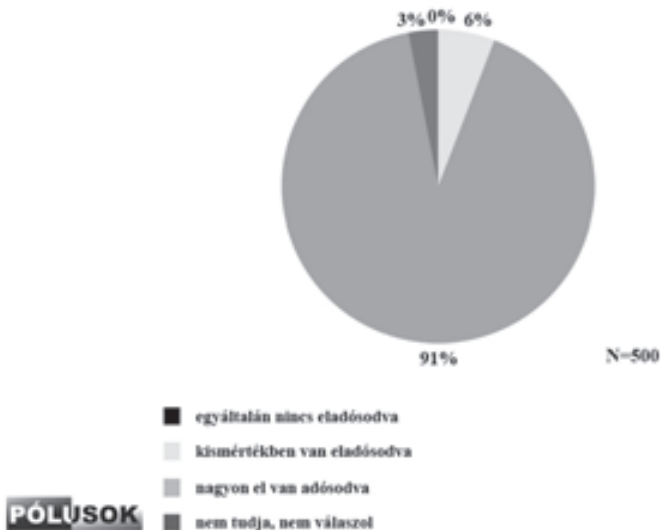
33. ábra

Ön szerint ez a hitelösszeg hány százaléka a város éves költségvetésének?

34. ábra

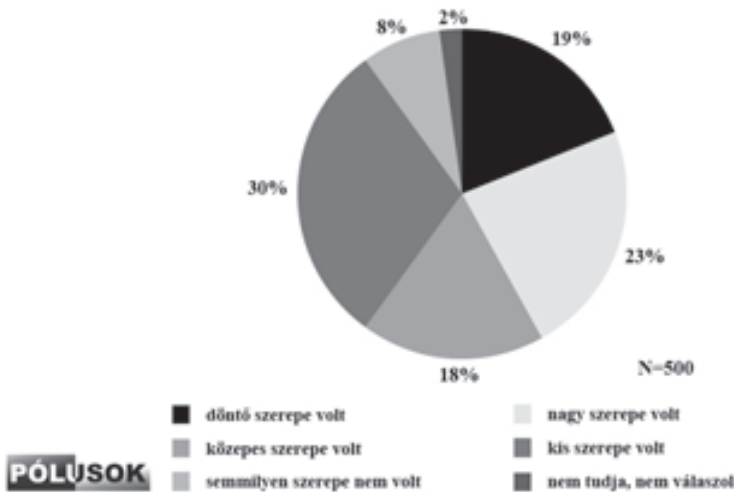
Ön szerint ekkora hitellel Pécs városa nagyon el van adósodva, kismértékben van eladósodva, vagy egyáltalán nincs eladósodva?

A pécsiek úgy látják, hogy a Kulturális Főváros megvalósításának közepes (3,3 pont az ötfokú skálán) szerepe volt abban, hogy a város ennyire eladósodott. Ez azt jelenti, hogy a kövélemény megosztott a kérdés kapcsán: összességében 42 százaléknyan úgy látják, hogy nagy, illetve döntő szerepe volt a projektnek az eladósodásban. Közel ugyanennyien (38%) azonban semmilyen, vagy legfeljebb kis szerepet tulajdonítanak neki. A kérdésre adott válaszok eloszlását, semmilyen társadalmi háttérváltozó nem befolyásolja, vagyis minden csoportban azonos a véleményklíma e tekintetben.

35. ábra

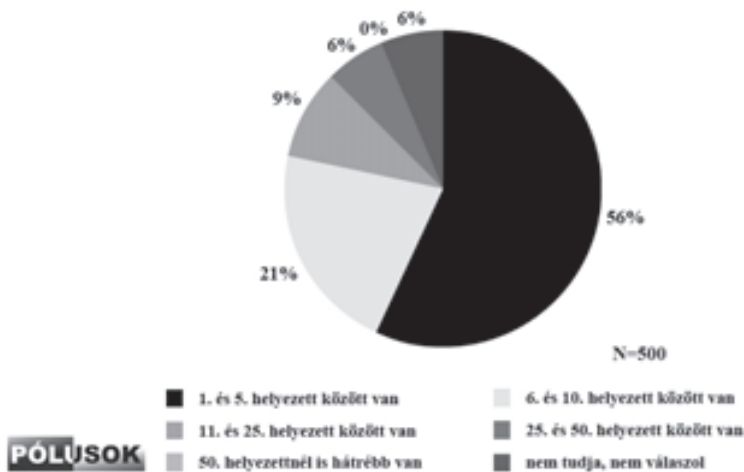
Ön szerint az Európa Kulturális Fővárosa projektnek mekkora szerepe volt abban, hogy a város ennyire eladósodott?

A pécsiek valamivel több mint fele (56%) szerint a város ezzel a hitelállománnyal az első öt legeladósodottabb magyar város között van. További 21 százalékuk szerint pedig 6 és 10 hely között lehet valahol a baranyai megyeszékhely. A 10. helynél kedvezőbbet csupán 13 százaléknyan mondtak. A pécsiek e kérdés esetében is stabil véleménnyel jellemezhetőek, mindössze 6 százalékuk nem adott érdemi választ. A társadalmi háttérváltozók ez esetben sem befolyásolták számottevően a vélemények eloszlását.

36. ábra

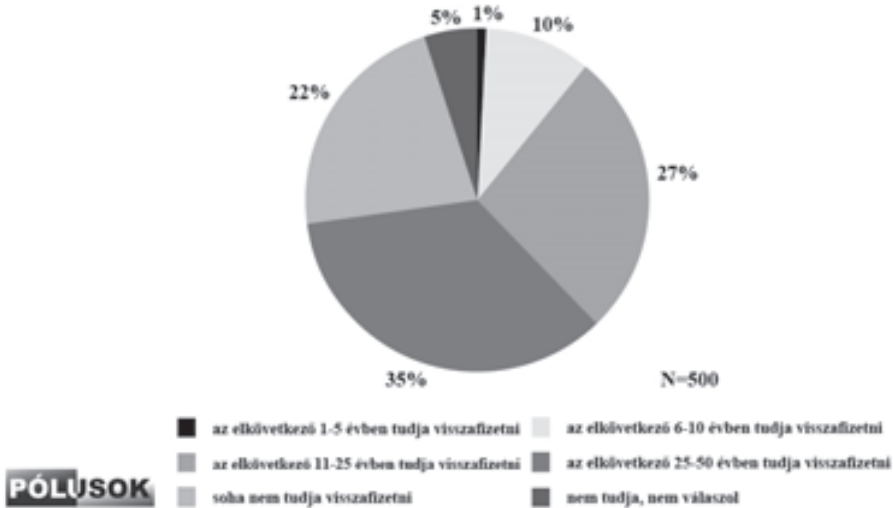
Manapság sokat hallani arról, hogy az ország települései közül soknak komoly adósságai vannak. Ön szerint ezzel az adóssággal Pécs városa hányadik az eladósodási listán, ahol az első helyen az a település áll, ahol legnagyobb az adósság a település költségvetéséhez képest?

Erőteljes pesszimizmus figyelhető meg abban a tekintetben, hogy ez a hitelállomány hány év alatt fizethető vissza: 22 százaléknyi pécsi szerint a város soha nem fogja tudni visszafizetni ezt a pénzt, további 35 százaléknyan pedig az elkövetkező 25-50 éves távon látják ezt lehetségesnek. A válaszadók 27 százaléka szerint 11 és 25 év között van az ehhez szükséges idő, ennél rövidebb időtartamot csupán összességében 11 százaléknyan említettek. A lakosság e kérdés esetében is stabil véleménnyel jellemezhető, mindössze 5 százaléku nem adott érdemi választ. A véleményeket ez esetben sem befolyásolta egyik társadalmi háttérváltozó sem.

37. ábra

**Ön szerint Pécs ezt az adósságot
hány év alatt tudja visszafizetni?**

A Pécsen élők majd' kétharmada (61%) szerint az adósság törlesztéseit a város csak nehezen tudja kigazdálkodni saját költségvetéséből. Egyharmadnyian azonban azon az állásponton voltak, hogy ezek kifizetése könnyen megoldható lesz az önkormányzat számára. Ezt a kérdést sem befolyásolja egyik társadalmi háttérváltozó sem, vagyis minden társadalmi csoportban ezzel a véleménnyel lehet találkozni.

38. ábra

Ön szerint Pécs az adósság törlesztéseit ezalatt az idő alatt saját költségvetéséből könnyen ki tudja gazdálkodni, nehezen tudja gazdálkodni, vagy egyáltalán nem tudja gazdálkodni?

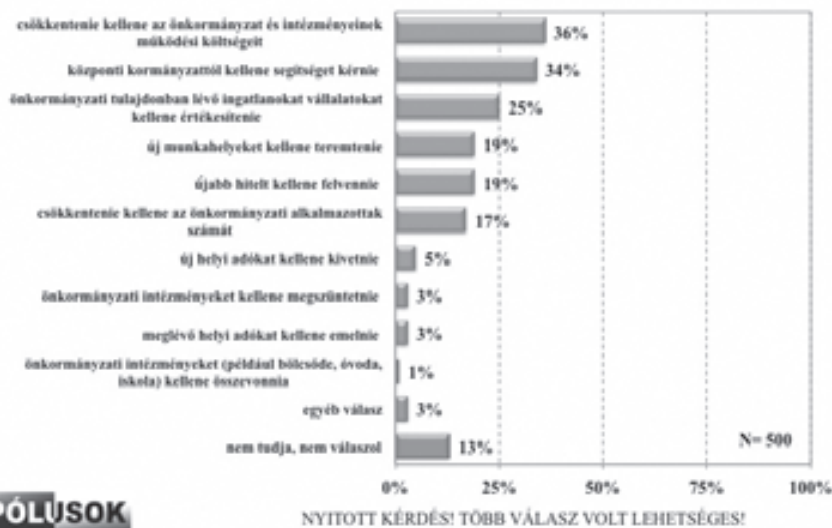

A pécsiek szerint a törlesztőrészek kigazdálkodása érdekében leginkább az önkormányzatnál és annak intézményeinél kellene költségcsökkentését végrehajtani (36%). Közel ugyanennyien (34%) gondolják úgy, hogy a központi kormányzattól kellene segítséget kérni ebben az esetben. Egynegyednyien az önkormányzati vagyont (ingatlanokat, vállalatokat) értékesítenék. Egy ilyen helyzetben újabb hitel felvételét (19%), új munkahelyek teremtését (19%), illetve az önkormányzati intézmények létszámcsökkentését (17%) már jelentősen kevesebben támogatták. Ezt a kérdést sem befolyásolja egyik társadalmi háttérváltozó sem, vagyis minden társadalmi csoportban ezzel a véleménnyel lehet találkozni.

A működési költségek közül a város lakói leginkább (85%) a multinacionális vállalatok kedvezményeit csökkentenék. Számottevő említettséget (20%) ezen kívül csak a sporttámogatások visszavágása ért el. A vélemények egyik társadalmi csoportban sem térnek el jelentős mértékben ettől az átlagtól.

39. ábra

Ha a város az adósság törlesztéseit csak nehezen vagy egyáltalán nem tudja kigazdálkodni, akkor Ön szerint mit kellene tennie az önkormányzatnak?

40. ábra

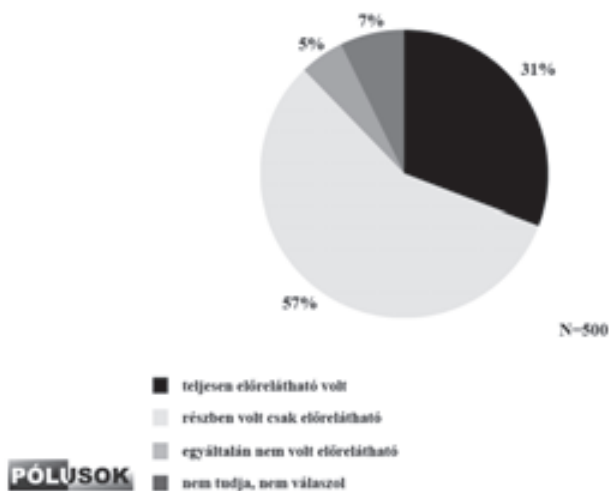
Ha az önkormányzatnak a hitelek visszafizetése érdekében a működési költségeit kellene csökkentenie akkor Ön mely területekről vonna el pénzt?

A lakosság többsége (57%) szerint ez a nehéz gazdasági helyzet csak részben volt előrelátható az elmúlt években. Számottevő méretű csoportot (31%) jelentenek azonban azok is, akik szerint ez teljesen előrelátható volt már évekkal ezelőtt is. Az egyes társadalmi csoportok vélemény szerkezete ettől az átlagos véleménytől nem tér el jelentős mértékben.

41. ábra

Ön szerint mennyire volt előrelátható az elmúlt években, hogy a város ilyen nehéz gazdasági helyzetbe kerül?

A jelenlegi nehéz gazdasági helyzet felelősének legtöbbször (66%) a korábbi képviselő-testületet tartják. Kevesebben, de még mindig jelentős számban tulajdonítanak felelősséget a korábbi kormányak (53%) és Toller László volt polgármesternek (51%). A jelenlegi képviselő-testület és Páva Zsolt jelenlegi polgármester felelőségét hozzávetőleg negytizednyien (44% illetve 40%) említették, akárcsak az önkormányzatot általában (39%). Tasnádi Péter volt polgármester érintettségéről 33 százaléknyan, a jelenlegi kormány felelőségéről 29 százaléknyan nyilatkoztak. A Pécs2010 Menedzsment Központot csupán 21 százaléknyan nevezték meg felelősként. **A pécsieknek e felelőség kérdéséről határozott elképzelései vannak, csupán 2 százalékuk nem adott érdemi választ.**

A felelősségbeli érintettség mellett annak mértékét is megkérdeztük a pécsiektől. Az adatok azt mutatják, **hogy ha valakit érintettnek tartanak a város eladósodottságával kapcsolatban, akkor ahhoz a szereplőhöz nagy felelősséget társítanak.** A véleményeket e két kérdés kapcsán sem befolyásolták számottevő mértékben a társadalmi háttérváltozók.

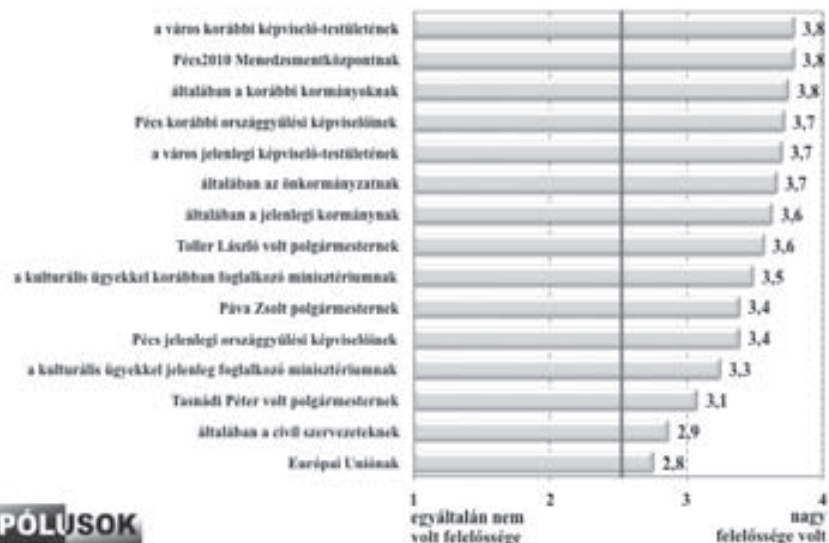
42. ábra

Ön szerint kinek van felelőssége abban, hogy a város ilyen nehéz gazdasági helyzetbe került?

43. ábra

Ön szerint mekkora felelőssége volt ... abban, hogy a város ilyen nehéz gazdasági helyzetbe került?

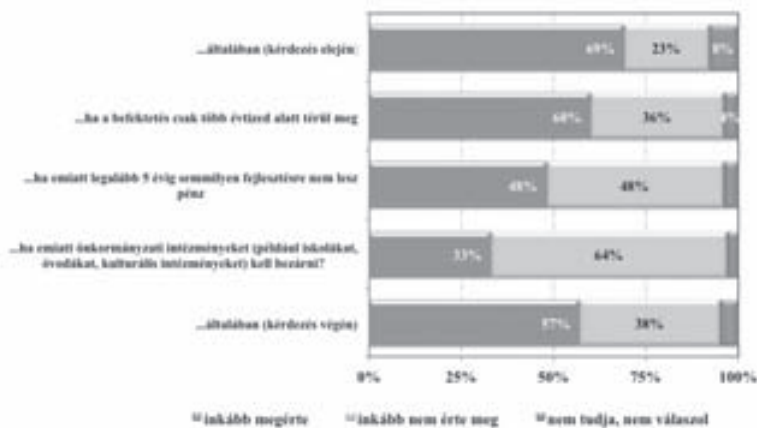
A kutatás során megkérdeztük a pécsieket arról is, hogy összességében az EKF projekt megvalósítása megérte, vagy nem érte meg a város számára. A kérdés mind a kérdőív elején, mind a kérdőív végén le lett kérdezve a válaszadóktól azonos formában. Közöttük számos, olyan kérdés szerepelt, amely a város helyzetével és az EKF-fel foglalkozott. Ezeken felül három konkrét példa esetében is rákérdeztünk arra, hogy érdemes volt-e a Kulturális Főváros létrehozása. Ezen kérdések megválaszolása, végiggondolása, a kérdezés során megismert információk módosíthatják – módosították – a válaszadó véleményét.

A **kérdőív elején** szereplő kérdésnél a megkérdezettek **69 százaléka nyilatkozott úgy, hogy a városnak inkább megérte az EKF**. Valamivel kevesebben, de még mindig többségében (60%) hasznosnak gondolták az EKF-et, ha az ebbe fektetett pénz csak több évtized alatt térül meg. Már csak a megkérdezettek fele (48%) volt pozitív véleménnyel akkor, ha emiatt 5 évig nem lesz pénz a városban semmilyen fejlesztésre. **Önkormányzati intézmények bezárásának szükségessé válása esetén pedig már csak egyharmadnyian szimpatizálnának a Kulturális Fővárossal.**

Mindezen kérdések és az elemzésben korábban megismert kérdések megválaszolása után, a **kérdőív végén általánosságban már csak a megkérdezettek 57 százaléka** gondolta úgy, hogy **a város számára megérte az EKF megvalósítása**. Az EKF hasznosságával kapcsolatos véleményeket egyik kérdés esetében sem befolyásolták a társadalmi háttérváltozók. Ezek a véleménystruktúrák jellemzőek minden pécsi társadalmi csoportban.

44. ábra

Ön szerint a város számára összességében inkább megérte vagy inkább nem érte meg ekkora összeget fektetni a Kulturális Főváros projekt megvalósításába...?

KOLTAI ZOLTÁN: „EURÓPA KULTURÁLIS FŐVÁROSA – PÉCS, 2010” PROGRAM KÖZVÉLEMÉNY-KUTATÁSOK TÜKRÉBEN

A VÁRAKOZÁS ÉS ELBIZONYTALANODÁS IDŐSZAKA. AZ „EURÓPA KULTURÁLIS FŐVÁROSA – PÉCS, 2010” PROGRAM 2006-2009 KÖZÖTTI IDŐSZAKÁNAK ÉRTÉKELÉSE (I. RÉSZ)

Kutatási előzmények, módszertani keretek, hipotézisek megfogalmazása

Pécs 2006-ban, 10 magyarországi várossal versenyezve nyerte el az Európa Kulturális Fővárosa címet. Az elismerés értékét csak tovább fokozta, hogy mindezt elsőként tette Magyarországon. Nyugodtan kijelenthetjük, hogy a cím odaítélése a jogosan büszke pécsiekben optimista várakozásokat, a város fejlődésével kapcsolatos komoly reményeket ébresztett.

Ezért is okozott hatalmas csalódást a következő néhány év kaotikus időszaka, ami elsősorban a belső személyi ellentétektől, a menedzsmentben zajló folyamatos személycseréktől, kommunikációs zavaroktól, a megkésett pályázati és kivitelezési munkáktól volt hangos. A kezdeti eufórikus hangulat helyébe a kiábrándultság költözött. Vajon, hogyan élték meg mindezt az érintett pécsi lakosok?

A 2008-2011 között folyó kutatás első részeként 2008, majd 2009 tavaszán kérdeztük meg a pécsi és budapesti lakosokat az EKF–Pécs 2010 programmal kapcsolatos véleményükről.

- A felmérésben összesen kettőezer (2x1000 fő), véletlenül kiválasztott pécsi és budapesti magánszemély tapasztalatait gyűjtöttük össze a programról.
- A válaszadók személye különbözött a két év viszonylatában, ellenben mindkét minta reprezentatívnak bizonyult, a résztvevők megoszlása nemek és iskolai végzettség szerint tükrözi a megyei jogú városok illetve a főváros lakosságát.
- Összesen 6 zárt, és 3 félig zárt kérdést tettünk fel a vélemények megismerésére.
- Az adatfelvételben a Pécsi Tudományegyetem Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Karának hallgatói segítették munkánkat.

Az alábbi kérdésekre kerestük a választ:

- Tudnak-e arról a válaszadók, hogy 2010-re Magyarország egyik városa nyerte el az Európa Kulturális Fővárosa címet? Ha igen, ismerik-e a rendező várost?
- Milyen várható hozadéka lesz a város számára az eseménysorozatnak?
- Mely intézkedések nélkülözhetetlenek szerintük az esemény sikeres lebonyolításához?

- Milyen a programokon történő részvételi hajlandóságuk?
- Mennyire tartják képesnek a rendező várost arra, hogy sikeresen megvalósítsa a programsorozatot?

Az alábbi hipotéziseket fogalmaztuk meg a kérdőívek feldolgozását megelőzően:

1. A pécsi és budapesti lakosok jelentős hányada tud a cím odaítéléséről, helyszínéről. A pécsi válaszadók esetében valamivel magasabb tájékozottságot feltételeztünk. 2009-re vonatkozóan az informáltság további javulását vártuk.
2. A programsorozat várható hozadékaként elsősorban a turizmus fellendülését, az infrastruktúra fejlődését, a nemzetközi kapcsolatok bővülését, Pécs hazai és nemzetközi megítélésének kedvezőbbé válását fogalmazzák meg az érintettek. Prognózisunk szerint többségében vannak a pozitív várakozással rendelkezők.
3. A nélkülözhetetlen intézkedések között nagyobb arányban szerepel az úthálózat, közlekedés fejlesztése, a műemlékek felújításának szükségességé, valamint a szálláskapacitás bővítése.
4. A pécsi lakosok többsége biztosan részt fog venni a majdani programokon, a fővárosi válaszadók esetében valamivel kisebb aktivitásra számítottunk.
5. A korábbi évek meglehetősen ellentmondásos eseményei miatt a többségi vélemény várhatóan az lesz, hogy a program megvalósul ugyan, de nem lesz sikertörténet. Az egyértelműen optimista illetve pesszimista vélemények kisebbségbe kerülnek.
6. 2008-hoz képest általában véve valamelyest javult a program megítélése 2009-re.

Kutatási eredmények

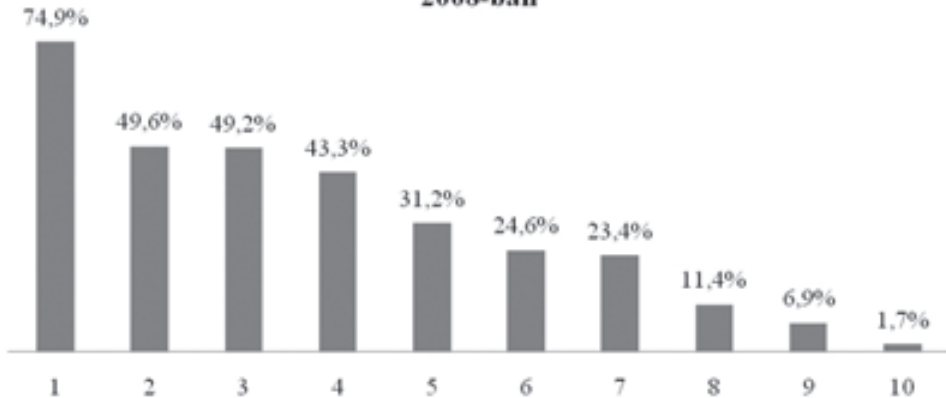
I. Tájékozottság mértéke

A 2008-ban megkérdezettek 94,4%-a hallott már arról, hogy Magyarország egyik városa nyerte el az Európa Kulturális Fővárosa címet és 92,4%-uk a rendező várost, Pécsset is ismerte. Nem meglepő módon a Pécssett élők közül többen (97,8%) tudtak arról, hogy lakóhelyük tölti be a címet, míg a fővárosban élők között valamivel kevesebb (85,6%) volt azok aránya, akik ismerték a rendező várost. Első hipotézisünk csak részben igazolódott be, mivel az egy évvel későbbi, 2009-es lekérdezés a pécsi lakosok körében közel azonos értéket mutatott ki, míg a Budapesten élők körében kismértékű visszaesést tapasztaltunk a tájékozottság tekintetében (83,6%).

1. A programok várható hozadéka

A címmel együtt járó, várható hatások közül messze a legtöbben említették, hogy „sok turista érkezik látogatóba”. A válaszadók mintegy háromnegyede (74,9%-a) számított erre (lásd 1. számú ábra).

1. számú ábra: Az eseménysorozattal kapcsolatos várakozások 2008-ban

Magyarázat: 1 = sok turista érkezik látogatóba, 2 = fejlődik az infrastruktúra, 3 = javul a város hazai és nemzetközi megítélése, imázsa, 4 = nemzetközi együttműködések, kapcsolatok születnek, 5 = nemzetközi értelemben is regionális kulturális központtá válik a város, 6 = fellendül a gazdasági élet, új munkahelyek jönnek létre, 7 = élhetőbbé válik a város, 8 = nő a város gazdasági potenciálja, multinacionális vállalkozás telepedik le, 9 = semmilyen pozitív hatást sem várók, 10 = egyéb

Forrás: Kérdőíves felmérés

Második hipotézisünk annyiban beigazolódtott, hogy a sorrendben következő potenciális eredmény a „fejlődik az infrastruktúra” állítás lett, amit minden második megkérdezett jelölt meg (49,6%), míg a harmadik leggyakoribb válaszként a „javul a város hazai és nemzetközi megítélése, imázsa” szerepelt, közel azonos (49,2százalékos) értékkel. A pozitívabbá váló külső megítélést sejtető adatot még értékesebbé teszi az, hogy a budapestiek esetében ez a válasz gyakrabban fordult elő, mint helyben. Szintén magasabb arányban választották a fővárosi válaszadók a „nemzetközi értelemben is regionális kulturális központtá válik a város”, valamint a „nemzetközi együttműködések, kapcsolatok születnek” válaszlehetőségeket. Azt sem szabad azonban megkerülnünk, hogy pontosan ezek, a nemzetközi megítéléshez kapcsolódó, kedvező válaszok csökkentek jelentősebb (3-8 százalékpontos) értékkel 2008-ról 2009-re. Hipotézisünknek megfelelően, a semmilyen pozitív hatást sem várók aránya csakugyan relatíve alacsony értéket kapott (6,9%), de a pécsiek körében előforduló 10,5% azért elgondolkodtató. Főleg annak tükré-

ben, hogy a kimondottan pesszimista válaszadók aránya kismértékben még nőtt is 2009-re (11,7%). Az egyéb válaszlehetőségek között negatív és pozitív várakozások egyaránt megtalálhatók, így a város növekvő eladósodása, a korrupció erősödése, a negatív nemzetközi hírverés, illetve az autópálya megépülése, valamint az, hogy „a programsorozat által nyitottabbá, befogadóbbá válik város, ami hozzásegít a multikulturalizmus elterjedéséhez, a másság elfogadásához.”

2. Szükséges intézkedések

Az esemény sikeres lebonyolításához nélkülözhetetlenek tartott intézkedések sorát nem meglepő módon az „úthálózat, közlekedés fejlesztése” vezette. A válaszadók 82,9%-a gondolta úgy, hogy egy eredményes programsorozathoz ez szorosan hozzátartozik (lásd 2. számú ábra). Egyáltalán nem meglepő módon, a pécsiek még ennél is magasabb arányban (87,5%) osztották ezt a véleményt. Szintén sokan gondolták úgy, hogy érdemes lenne felújítani az épületeket (59,8%) és műemlékeket (55,9%), valamint parkosítani a köztereket (52%). Ellenben mind a pécsi, mind a fővárosi válaszadók azon a véleményen voltak, hogy étteremmel és kávézóval már most is jól ellátott a város (26,8%). Többször mutatkozott lényeges különbség a válaszokban a megkérdezettek lakóhelye alapján. Míg a helyiek „az épületek felújítása” és a „parkosítás” szükségességét hangsúlyozták, addig a budapestiek a „szálláskapacitás bővítése” választ preferálták valamivel magasabb arányban. Az „egyéb” válaszok között előfordult a parkolóhelyek szükséges bővítése, az információáramlás és tájékoztatás hatékonyabbá tétele, a hajléktalan-kérdés megoldása, a közterületek tisztántartása, valamint a közbiztonság javítása is.

2. számú ábra: Szükséges intézkedések az esemény sikeres lebonyolítása érdekében, 2009

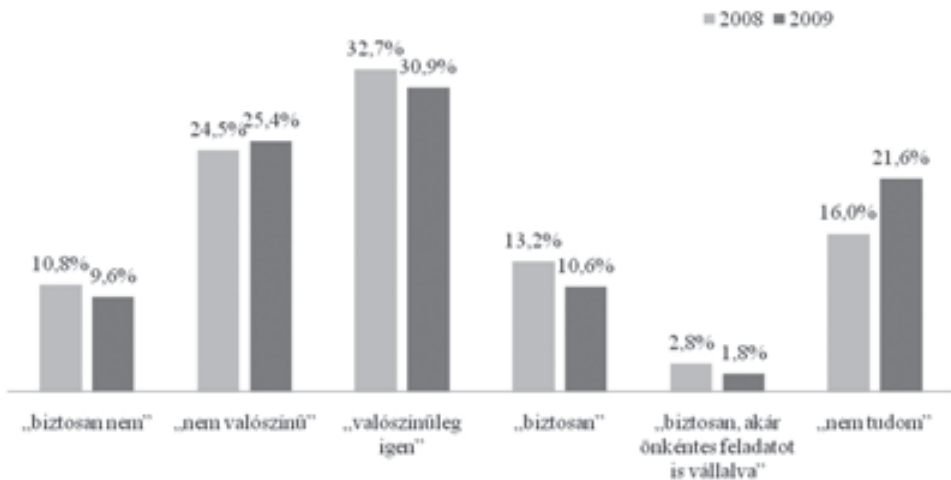

Forrás: Kérdőíves felmérés

3. Részvételi hajlandóság

Természetesen az Európa Kulturális Fővárosa programsorozat mit sem ér a helyiek, valamint az idelátogató hazai és külföldi vendégek érdeklődése, aktív közreműködése nélkül. A kérdőív következő részében arra voltunk kíváncsiak, hogy milyen a megkérdezettek részvételi hajlandósága (lásd 3. számú ábra). Sajnálatos tény, hogy az „elutasítók” csoportja számottevő. 2009-ben 35% gondolkodott úgy, hogy biztosan nem vagy legalábbis nem valószínű, hogy csatlakozik bármelyik rendezvényhez. A részvételüket biztosra ígérőknek nem csak az aránya (2008-ban 16%, 2009-ben 12,4%), hanem annak csökkenő tendenciája is elgondolkodtató. Optimizmusra legfeljebb az adhat némi okot, hogy a legnépesebb táborn két évben a valószínűsíthetően résztvevők csoportja képezte, körülbelül egyharmados aránnyal. Szemben hipotézisünkkel, a biztos résztvevők a pécsi válaszadók között sem kerültek többségbe. Az elutasítók száma csökkent ugyan valamelyest 2009-re, de mindez csak a bizonytalanok számát tudta valamelyest megnövelni, a biztos résztvevőket semmiképpen.

3. számú ábra: Részvételi hajlandóság a majdani programokon 2008-ban és 2009-ben

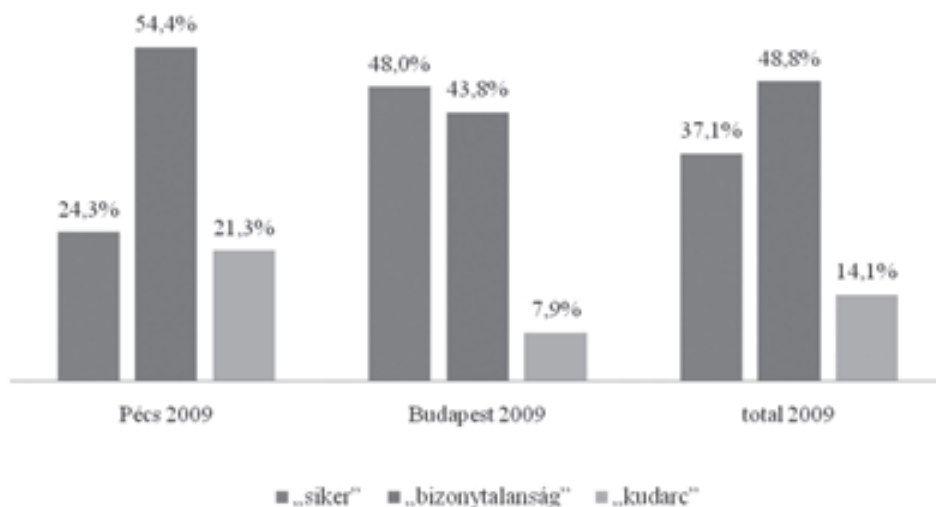

Forrás: Kérdőíves felmérés.

4. A sikeres megvalósítás esélye

A korábbi évek többnyire negatív eseményei okán egyáltalán nem meglepő, hogy az Európa Kulturális Fővárosa–Pécs,2010 cím hallatán a legtöbben a „bizonytalanság” kifejezésre asszociáltak (48,8%), a „siker” valamivel kevesebb válaszadónak jutott eszébe (37,1%), míg a „kudarcc” a megkérdezettek 14,1%-nál szerepelt. (lásd 4. számú ábra). Különösen kritikusak voltak a pécsi válaszadók, mivel az ő esetükben alig valamivel haladta meg az optimisták tábora a kimondottan negatív várakozásokkal rendelkezőket (24,3% illetve 21,3%). Budapesten mind 2008-ban, mind 2009-ben a sikert várók voltak többségben, igaz, számarányuk egy év alatt több mint 10 százalékponttal csökkent (59% illetve 48%). Mindez egy évvel a rendezvényét megelőző helyzetképről árulkodik.

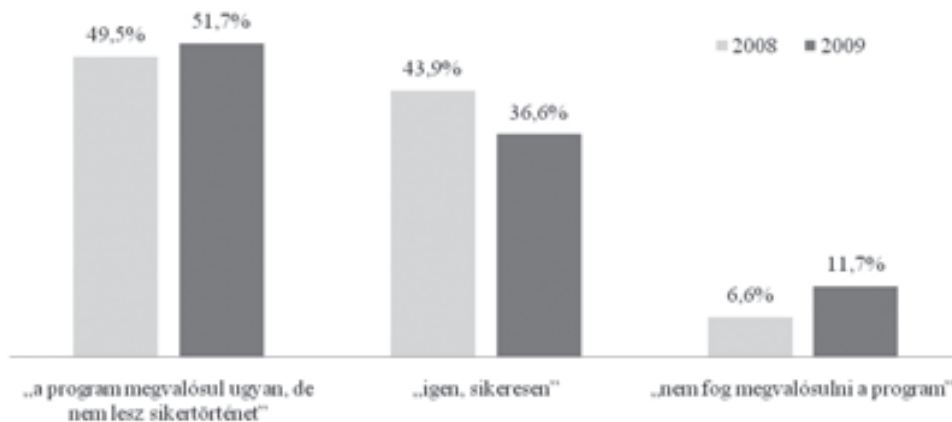
4. számú ábra: "Európa Kulturális Fővárosa – Pécs, 2010" kifejezéshez kapcsolódó asszociációk, Pécsen, Budapesten és együttesen, 2009

Forrás: Kérdőíves felmérés

Jól alátámasztja a fentebb leírtakat a válaszadók azzal kapcsolatos véleménye, hogy egyáltalán képes lesz-e a rendező város a programév lebonyolítására. A többségi vélemény az volt, hogy „a program megvalósul ugyan, de nem lesz sikertörténet”, amit a megkérdezettek több mint fele gondolt így még 2009-ben (51,7%). A sikeres megvalósítást sajnos egyre kevesebben feltételezték (36,6%), míg a program elmaradását mind többen vélték reális veszélynek (11,7%). (lásd 5. számú ábra). Figyelmeztető adat, hogy a program elmaradását feltételező helyiek száma majdnem megkétszereződött egy év alatt.

5. számú ábra: Pécs képessége a programsorozat megrendezésére, 2008-ban és 2009-ben

Forrás: Kérdőíves felmérés

A válaszadók neme, iskolai végzettsége és az EKF program megítélése közötti kapcsolat meghatározásához egy optimizmus indexet készítettünk. Az index értékében 1-3 pont között vettük figyelembe:

- a részvételi hajlandóságot (az elutasítók 1 pontot, a valószínű résztvevők 2 pontot, míg a biztos részvételtől nyilatkozók 3 pontot kaptak),
- a programmal kapcsolatos asszociációkat (kudarccal: 1 pont, bizonytalanság: 2 pont, siker: 3 pont),
- a megrendezéssel kapcsolatos véleményeket (a program nem valósul meg: 1 pont, megvalósul, de nem lesz sikertörténet: 2 pont, sikeres megrendezés: 3 pont).

Ezek alapján a lehetséges értékek 3 és 9 pont között fordultak elő. Az index alapján kijelenthető, hogy nincs korreláció az optimizmus értéke és az iskolai végzettség között. Mindössze érdekességgént jegyzem meg, hogy a 2008. évi átlagos érték (6,52) 2009. évre valamelyest csökkent (6,25), a legkevésbé a pécsi férfiak (6,26), míg a leginkább a budapesti nők mondhatók a programot illetően optimistának (6,83).

4. Típusképzési törekvések

A kérdőívekre adott válaszok alapján arra is kísérletet tettünk, hogy homogén csoportokba soroljuk a megkérdezetteket. A típusképzéssel szeretnénk volna megismerni a válaszadók százalékos megoszlását, a vizsgált két év viszonylatá-

ban kimutatható létszámváltozásukat, tudva azt, hogy az egyes csoportok megszólítása csak nagyon eltérő módon lehetséges.

1. Elkötelezett optimisták

Ebbe a típusba azokat a válaszadókat soroltuk, akik biztosan részt fognak venni a programokon, az elnyert cím hallatán a sikerre asszociálnak és abban is biztosak voltak, hogy Pécs sikeresen fogja lebonyolítani az eseménysorozatot. Optimizmus index értéke: 9.

2. Passzív támogatók (otthonról szurkolók)

Ők azok, akik annak ellenére sem valószínű, hogy részt vesznek a programok bármelyikén, hogy hisznek a programsorozat sikeres megrendezésében. Optimizmus index értéke: 7.

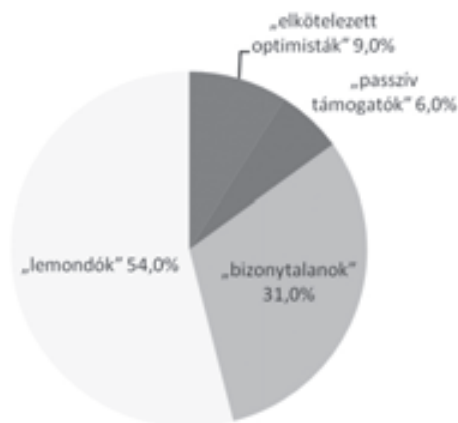
4. Bizonytalanok

Valószínűleg részt fognak venni az EKF rendezvényein, viszont inkább a „bizonytalanság” kifejezés jut eszükbe, ha az elnyert címre gondolnak. Szerintük a program megvalósul ugyan, de nem lesz sikertörténet. Optimizmus index értéke: 6.

4. Lemondóak

A pesszimisták táborában azokat találjuk, akik nem fognak bekapcsolódni az EKF rendezvényeibe, az Európa Kulturális Fővárosa–Pécs2010 kifejezés hallatán a „bizonytalanság” vagy „kudarcc” kifejezés jut eszükbe, és úgy gondolják, ha egyáltalán meg is valósul a program, akkor sem lesz sikertörténet. Optimizmus index értéke: 3-5.

6. számú ábra: Válaszadói típusok Pécsen, 2008

Forrás: Kérdőíves felmérés

Ahogy a 6. számú ábra mutatja, a pozitív beállítottságú első két csoport részaránya volt a legkisebb Pécssett, ráadásul részesedésük csökkenő 2009-re vonatkozóan. A problémát az is növeli, hogy míg a bizonytalanok tábora stagnál a két év viszonylatában, addig a lemondóak egyre nagyobb arányban jelentek meg a válaszadók között (54% illetve 60,4%). Budapesten hasonló tendenciákat tapasztalunk, azzal a nem elhanyagolható különbséggel, hogy a „passzív támogatók” nagy számának köszönhetően még 2009-ben is a megkérdezettek több mint negyedrésze (27%) a két optimistának mondott típusból került ki. Utolsó hipotézisünk nem teljesült, a program megítélése nem lett kedvezőbb 2009-re.

Összegzés

Talán nem túlzás az általunk elemzett 2006-2009 közötti éveket a várakozás és elbizonytalanodás időszakaként definiálni. A kérdőíves felmérés egyértelműen alátámasztotta azt a feltevésünket, hogy a programsorozat és annak helyszíne ismert volt Pécssett és Budapesten. A programmal kapcsolatban igen komoly várakozásokat fogalmaztak meg az érintettek, nélkülözhetetlenek tartottak bizonyos, azóta részben megvalósult intézkedéseket. Az általunk vizsgált időszakban még vártak magukra a valóban látványos, pozitív eredmények, ennek tudható be, hogy növekedett a bizonytalanok és pesszimisták tábora, egyre több kritikus vélemény fogalmazódott meg az esemény megvalósíthatóságát illetően. Alapvető fontosságú feladat lett, hogy a nagyszámú bizonytalan jelentősebb részben átkerüljön az elkötelezettek csoportjába, ahogy az egyelőre még passzív támogatók köréből is mind többen döntsenek úgy, hogy mégiscsak bekapcsolódnak a rendezvénysorozatba. Hogy végül valódi sikerként, vagy inkább csak egy nem kellően kihasznált, elszalasztott lehetőségként élük meg az emberek ezt a címet, arra a rendezvényévet követő, 2011-ben végzett kutatásaink adhatnak adekvát válaszokat.

II. A VISSZATÉRŐ OPTIMIZMUS IDŐSZAKA.

AZ EURÓPA KULTURÁLIS FŐVÁROSA–PÉCS, 2010 PROGRAM UTÓLAGOS ÉRTÉKELÉSE (II. RÉSZ)

Mi is maradt meg az első magyarországi Európa Kulturális Fővárosa programból? Tényleg csak egy újabb rossz példával tudtunk szolgálni a hozzá nem értés és az áttekinthetetlenül elköltött pénzek kudarctörténetéhez vagy inkább adjunk igazat a sikerpártiaknak, akik megépülő autópályáról, színvonalas rendezvényekről, nemzetközi rangú létesítményekről, egy élhetőbbé váló városról számolnak be? Egyáltalán lehet-e valódi mérleget vonni bő másfél évvel a cím betöltése után? Rövid távon biztosan. A mostani írás erre tesz kísérletet részben saját felmérés alapján, mely 2011-ben több mint ezer magyarországi válaszadó megkérdezésén alapul.

Előzetes tényként kijelenthető, hogy a rendezvény megvalósult, a folyamatos programkínálatnak köszönhetően a résztvevők száma napról napra növekedett. Ezt segítette az autópálya Pécsig történő megépítése, valamint a megvalósult beruházások. Bár a sikerpropaganda beindult, nem hallgathatók el a programsorozat karakter nélkülségét, fokozatos eljelentéktelenedését, súlytalaná válását hangoztató vélemények, ahogy többen a törekeny és rövid távú sikert az évek alatt felhalmozódó csalódottság miatti eleve alacsony elvárásokkal magyarázzák.

Módszertani keretek

Kapcsolódva a rendezvényt megelőző években, 2008-ban és 2009-ben lefolytatott kutatásunk tapasztalataihoz, 2011-ben megismételtük adatfelvételünket. Arra voltunk kíváncsiak a rendezvényévet követően, hogy változott-e a megkérdezettek véleménye a programsorozattal kapcsolatban, milyen pozitív és negatív hatásokat érzékelnek, általában véve milyen irányban módosította az EKF cím Pécs megítélését?

- A felmérésben összesen 1000, véletlenül kiválasztott magyarországi magán-személy vett részt.
- A kérdőíves kutatást országosan reprezentatív mintán végeztük, a válaszadók megoszlása nemek, korcsoportok és iskolai végzettség szerint tükrözte a magyar lakosságot.
- Összesen 4 zárt (részben numerikus értékelési skálákkal is kombinált), 2 félig zárt és 2 nyílt kérdés megválaszolására kértük a megkérdezetteket.
- Az adatfelvételben a Pécsi Tudományegyetem Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Karának hallgatói közreműködtek.

Az alábbi kérdésekre kerestük a választ 2011-ben:

- Mennyire szorosan kapcsolódik az EKF kifejezés a rendezvényévet követően Pécs városához?
- Hogyan változott Pécs megítélése a rendezvénysorozat következtében?
- Milyen pozitív és negatív hatások érzékelhetőek a városban az eseménysorozatnak köszönhetően?
- Milyen összességében a programsorozat megítélése?

Az alábbi hipotéziseket fogalmaztuk meg a kérdőívek feldolgozását megelőzően:

1. Az EKF kifejezés részévé vált a városról kialakult képnek mind helyben, mind országosan.
2. Pécs megítélése az elmúlt egy évben valamelyest javult. Pozitív változást tapasztalunk a városban és országosan egyaránt. Pécssett még jelentősebb azok aránya, akik szerint sokkal kedvezőbb lett a városról kialakult kép.
3. Szintén valamelyest javult a városról kialakult kép a médiában.
4. A rendezvénysorozat eredményei között a legtöbben a turizmus felerősödését, az infrastruktúra fejlesztését, a város javuló hazai és nemzetközi megítélését, élhetőbbé válását, a nyitottabbá váló embereket, a kultúrához való pozitívabb viszonyulást, megfelelő kulturális intézmények létrejöttét említik. A negatív következmények sorában gyakran előfordul a város növekvő eladósodottsága, valamint a korrupció további térnyerése.
5. Összességében az Európa Kulturális Fővárosa–Pécs2010 programsorozatot inkább pozitívan élték meg a válaszadók.

Kutatási eredmények

1. Az EKF megjelenése Pécs arculatában

Arra a kérdésünkre, hogy milyen kifejezés jut eszébe Pécs kapcsán, 2011-ben a válaszadók 21,8 %-a említette az EKF-t. Ez önmagában a negyedik-ötödik leggyakoribb említés (1. számú ábra), de ha közös kategóriaként kezeljük az Európa Kulturális Fővárosa kifejezést és a „kultúra (múzeumok, színház, POSZT)” kategóriát, már közel 50%-os említési gyakoriságot kapunk. Ugyan a pécsi válaszadók esetében ezek az értékek néhány százalékponttal alacsonyabbak, mint országosan, de így is meghatározónak nevezhetők. Első hipotézisünk, miszerint az EKF kifejezés részévé vált a városról kialakult képnek, igazolást nyert.

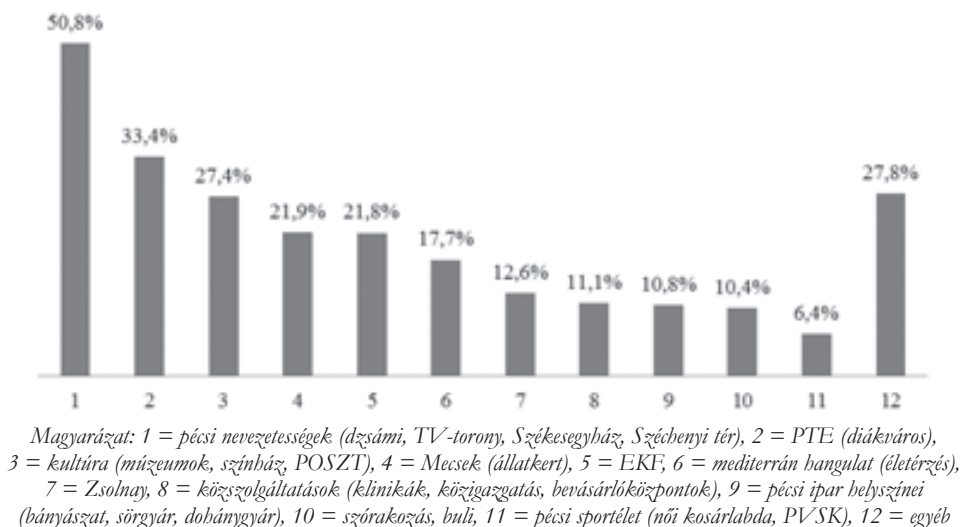
Ahogy az ábrán is látható, a legtöbb válaszadónak Pécs kapcsán nevezetes épületek, történelmi helyszínek, a Pécsi Tudományegyetem, valamint a város természeti szépségei, mediterrán hangulata jut az eszébe. Érdekességként említem meg, hogy a helyi válaszadók körében a mediterrán hangulat (életérzés) kategória szerepelt a leggyakrabban (36,6%), ami közel 20 százalékpontos emelkedés az országos adathoz képest, míg a többi lehetséges kifejezés esetében Pécsen inkább csökkenést, legfeljebb stagnálást tapasztalunk az egyéb kategória előnyére. Mindez helyben a város kevésbé karakteres jellegére hívja fel a figyelmet.

2. Pécs megítélésének változása

Felmérésünk alapján mind helyben, mind országosan javult Pécs megítélése a 2010-es év eredményeként (lásd 2. ábra). Az inkább pozitívan vélekedők országos 61,7%-ával szemben, a helyben élők 66,4%-a gondolkodott így.

Nem meglepő módon, az EKF eseményein aktívan résztvevők körében még pozitívabb kép él, szemben azokkal, akik semmilyen formában nem kapcsolódtak be a 2010-es rendezvénysorozatba (lásd 3. ábra). Hipotézisünk annyiban cáfolatra került, hogy a legkedvezőbb érték (5 = sokkal kedvezőbb lett) valamivel ritkábban szerepel a pécsi válaszok között (16,1%) mint országosan (19,8%).

1. számú ábra: Milyen kifejezések jutnak eszébe Önnek Pécsről?

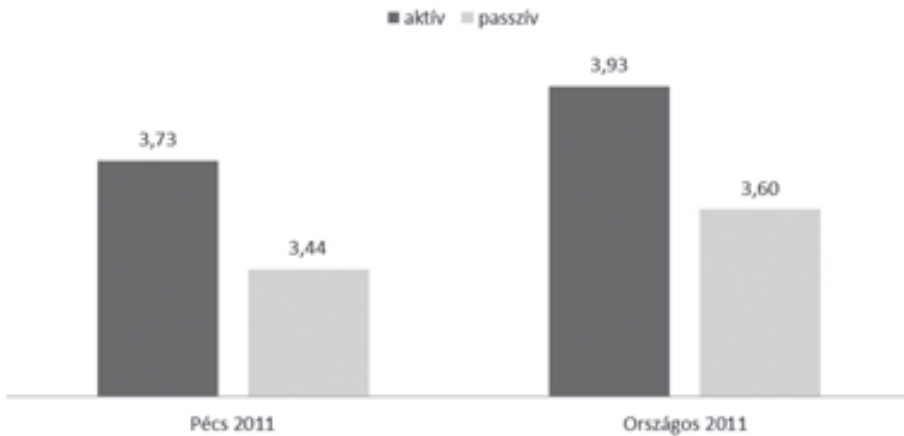
Forrás: Saját kérdőíves felmérés (2011)

2. számú ábra: Hogyan változott Önben Pécs megítélése az elmúlt egy évben? (válaszok megoszlása országosan, 2011)

Forrás: Saját kérdőíves felmérés (2011)

3. számú ábra: Hogyan változott Önben Pécs megítélése az elmúlt egy évben? (átlagos érték 2011-ben)

Forrás: Saját kérdőíves felmérés (2011)

Arra kérdésünkre, hogy hogyan változott a médiában kialakított kép Pécsről, szintén a pozitív vélemények voltak többségben. A válaszadók 71,5%-a gondolkodott így. Ebben az esetben szintén az EKF programok aktív résztvevői adtak valamivel kedvezőbb értékeket (lásd 4. ábra). Médiával kapcsolatos hipotézisünk egyértelműen beigazolódott.

4. számú ábra: Hogyan változott Ön szerint a Pécsről kialakított kép a médiában az elmúlt egy évben? (válaszok megoszlása országosan, 2011)

Forrás: Saját kérdőíves felmérés (2011)

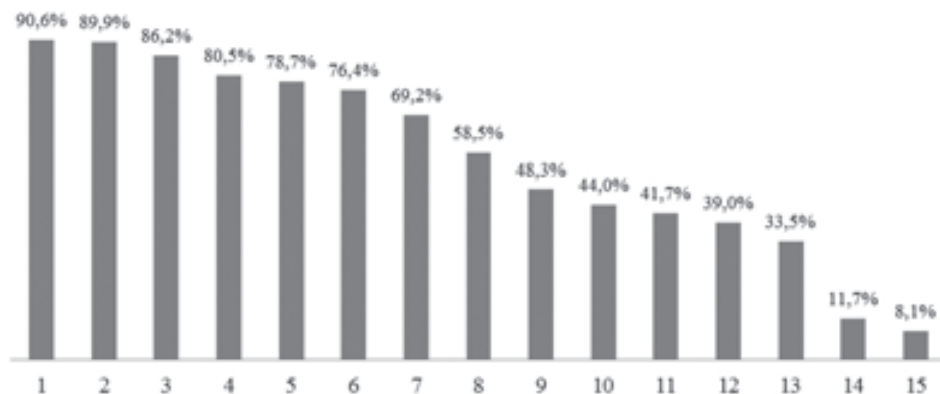
3. A rendezvénysorozat eredményei

Az EKF – Pécs2010 hatásait kutató kérdésünkkel részben megismételtük korábbi, 2008-2009-es adatfelvételünket.²⁴⁵ Eszerint a növekvő idegenforgalmat, új kulturális intézmények létrejöttét, a város imázsának kedvező irányú változását, az infrastruktúra fejlődését, az emberek kultúrához való pozitívabb viszonyulását, Pécs nemzetközi értelemben vett regionális kulturális központtá fejlődését és általában a város élhetőbbé válását emelték ki a legtöbben. (lásd 5. ábra)

A 2011-es adatok még inkább felértékelődnek a 2008-as értékek tükrében, hiszen jelentősen, 15-45 százalékponttal nőtték a kapott értékek. Azt, hogy „élhetőbbé vált a város” háromszor annyi válaszadó említi a rendezvényt követően, mint ahányan előzőleg várták, de még az olyan kritikus állítással, mint „fellendült a gazdasági élet, új munkahelyek jöttek létre” egyetértők számaránya is megduplázódott. Hipotézisünk azért teljesült csak részben, mert a negatív következmények (növekvő eladósodás, korrupció térnyerése) a vártnál valamivel ritkábban fordultak elő a kapott válaszok között.

²⁴⁵ Koltai Zoltán (2011)

**5. számú ábra: Egyetértés az eseménysorozat Pécsre gyakorolt hatásával
2011-ben**

1 = sok turista érkezett látogatóba, 2 = megfelelő kulturális intézményekkel gazdagodott a város,
3 = javult a város hazai és nemzetközi megítélése, imázsja, 4 = fejlődött az infrastruktúra,
5 = emberek kultúrához való pozitívabb viszonya, 6 = nemzetközi értelemben is regionális kulturális
központtá vált a város, 7 = élhetőbbé vált a város, 8 = nőtt a lokálpatriotizmus, 9 = fellendült a gazdasági
élet, új munkahelyek jöttek létre, 10 = emelkedő jegyárak, 11 = nehezebbé vált a városon belüli közlekedés,
12 = növekedett a város eladósodottsága, 13 = további teret nyert a korrupció, 14 = rossz színben tünt fel a
város itthon és külföldön, 15 = semmilyen pozitív hatás sem következett be

Forrás: Saját kérdőíves felmérés (2011)

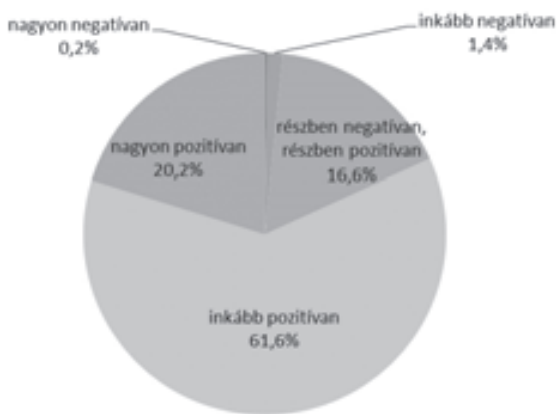
Kapott eredményeinket megerősíti az a 2010-es kutatás, melynek készítői arra voltak kíváncsiak, hogyan alakítja az EKF programsorozat Magyarország külföldi megítélését, az ország imázsát.²⁴⁶ A válaszadók nagy többsége (81%) gondolta úgy, hogy az EKF – Pécs2010 pozitívan befolyásolja a hazánkról kialakult képet, 15%-uk bizonytalan és mindössze 4%-uk látta inkább negatívnak a rendezvény nemzetközi hatását.

4. Az EKF – Pécs2010 programsorozat megítélése

Kérdőíves adatfelvételünk utolsó kérdésével arra kerestük a választ, hogy összességében hogyan látják a válaszadók a rendezvényt, annak lezárulását követően. A kapott válaszok megoszlása jól mutatja, hogy a válaszadók közel 82%-a pozitív tapasztalatként élte meg a programot. Az ötfokozatú skálán kapott eredmény (4,0) alátámasztja utolsó hipotézisünket.

²⁴⁶ Pécs 2010 Európa Kulturális Fővárosa, 2010. évi programok értékelése

6. számú ábra:
Hogyan értékeli összességében az Európa Kulturális Fővárosa – Pécs 2010 programsorozatát?

Forrás: Saját kérdőíves felmérés (2011)

Összhangban saját kutatási eredményeinkkel, a 2010-es felmérések szerint is jelentősen emelkedett a sikerpártiak, a programról optimistán gondolkodók aránya. A megkérdezettek 77%-a kifejezetten vagy inkább örömmel fogadta a programsorozatot, a semleges választ megfogalmazók aránya 13%, míg az EKF–Pécs2010 rendezvényt negatívan megítélők száma minimális volt (3%).²⁴⁷ (Gondoljunk csak vissza a 2009-es adatokra, melyek ennél még jóval kedvezőtlenebb véleményeket tükröztek.)²⁴⁸

A 2010-es kutatások egy másik kérdésére adott válasz alapján, a megkérdezettek kétharmada inkább sikeresnek tartja a rendezvénysorozatot, 10% alkotja a bizonytalanok táborát és mindössze 3% említett kudarcot (lásd 7. számú ábra). Vagyis bátran kijelenthető, hogy 2010-re a negatív tendencia megfordult és a sikerpártiak kerültek abszolút többségbe.²⁴⁹

Az Európa Kulturális Fővárosa program megítélése a 2010-es év során, főleg a megelőző években mért adatokhoz képest sokat javult. A válaszadók 68,1 %-a gondolja pozitív irányúnak a változást (lásd 8. számú ábra).

A mögöttes okok között a legtöbben a beruházások befejezését, a sok színvonalas programot és a megszépült, rendezett városképet említették meg. A programokhoz kapcsolódó pozitív tapasztalatok mellett említést érdemel, hogy a válaszadók 28%-a hiányolt valamilyen rendezvényt. A legtöbben közülük még több zenei programon, sportrendezvényeken, gyerekprogramokon, valamint népművészettel, néptáncjal kapcsolatos eseményen vettek volna szívesen részt.

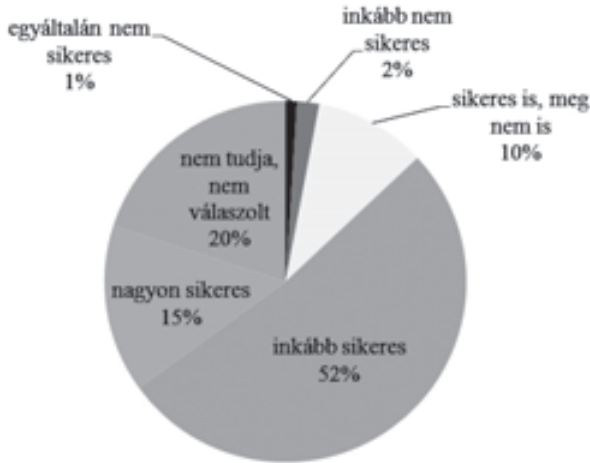
²⁴⁷ Pécs 2010 Európa Kulturális Fővárosa, 2010. évi programok értékelése

²⁴⁸ Koltai Zoltán (2011)

²⁴⁹ Koltai Zoltán (2011)

Összességében a megkérdezettek több mint 94%-a gondolja úgy, hogy nagyon sok előnnyel járt a városnak az, hogy EKF volt 2010-ben.²⁵⁰

7. számú ábra:
Mit gondol, összességében sikeres-e a Pécs Európa Kulturális Fővárosa rendezvénysorozat vagy nem sikeres?

Forrás: Jegyzőkönyv (2011)

8. számú ábra: A Pécs2010 program megítélése a 2-3 évvel ezelőtti állapothoz képest

Forrás: Pécs 2010 Európa Kulturális Fővárosa, 2010. évi programok értékelése

²⁵⁰ Jegyzőkönyv (2011)

Végső konklúzió helyett

Mielőtt bárki egy egyértelmű mérleg megvonását várná az EKF–Pécs 2010 programsorozattal kapcsolatosan, kitérően azt kell mondanom, hogy erre bő másfél évvel a cím betöltését követően még nincs objektív lehetőség.

Lehet-e egyértelmű sikerről vagy kudarcról beszélni? Azt hiszem nem. Lehetett volna több mindent megvalósítani a pályázat eredeti eszmeiségéből? Valószínűleg igen. Az előzetes várakozásoktól elmaradt-e a megvalósult programév, hiányérzetet hagyva ezzel szinte valamennyi érintettben? Egész biztosan.

Ne felejtjük el azonban Takáts József azon megfogalmazását, amint meggyőző fikcióként jellemzi a pécsi pályázatot, a városlakók kezébe téve a megvalósítás módjának és mértékének lehetőségét.

„Az EKF a továbblépéshez szükséges alapokat megteremtette.”²⁵¹ A fejlődési potenciál adott, és bár a megálmodott kulturális léptékváltás még nem valósult meg, úgy gondolom, hogy összegyűjtve a jó és rossz tapasztalatokat, egy gondolkodásbeli léptékváltással közelebb kerülhetünk „A határtalan város” annyira vonzó eszméjéhez, évek során megkopott szellemiségéhez, talán megvalósítva ezzel egy valódi kulturális decentralizációt Magyarországon.²⁵²

Felhasznált irodalom

- A határtalan város*, Európa Kulturális Fővárosa – Pécs 2010, (2005) Európa Centrum Kht.
- Ágoston Zoltán (2011): Nemzetközi kapcsolatok, In. *Elemző értékelés a Pécs 2010 Európa Kulturális Fővárosa program tapasztalatairól*, Pécs.
- Csekő Szilvia – Mesterházy Balázs – Zongor Attila (2004): *Európa Kulturális Fővárosa*, Kultúrpoint Iroda.
- Faragó László (2011): Az Európa Kulturális Fővárosa program városfejlesztési, városirányítási tanulságai, In. *Elemző értékelés a Pécs 2010 Európa Kulturális Fővárosa program tapasztalatairól*. Pécs.
- Horváth András (2011): Az EKF városfejlesztési törekvései, In. *Elemző értékelés a Pécs 2010 Európa Kulturális Fővárosa program tapasztalatairól*. Pécs.
- Jegyzőkönyv Pécs Megyei Jogú Város Önkormányzata Közgyűlésének 2011. január 27-i üléséről, www.eugyintezes.pecs.hu/download/index.php?id=318788 (2012. április 9.)
- Koltai Zoltán (2011): Siker vagy inkább egy elszalasztott lehetőség? In. *Comitatus*. No. 3. 54.-61.

²⁵¹ Kovács Katalin (2011), 113.o.

²⁵² Ungár Tamás (2011), Takáts József (2011), A határtalan város

- Kovács Katalin (2011): Adalékok az EKF projekt menedzsment szempontú értékeléséhez, In. *Elemző értékelés a Pécs 2010 Európa Kulturális Fővárosa program tapasztalatairól*. Pécs.
- P. Müller Péter (2011): A Pécs 2010 Európa Kulturális Fővárosa projekt kulturális tapasztalatairól és tanulságairól, In. *Elemző értékelés a Pécs 2010 Európa Kulturális Fővárosa program tapasztalatairól*, Pécs.
- Pécs 2010 Európa Kulturális Fővárosa, 2010. évi programok értékelése, www.eugyintezes.pecs.hu/static/tempPdf/08-8-469-34m.pdf (2012. április 9.)
- Rappai Gábor (2011): A pécsi EKF-évad gazdaságfejlesztésre gyakorolt hatása, In. *Elemző értékelés a Pécs 2010 Európa Kulturális Fővárosa program tapasztalatairól*, Pécs.
- Szijártó Zsolt (2011): Konceptió és kontextus. Az EKF-projekt és Pécs, In. *Elemző értékelés a Pécs 2010 Európa Kulturális Fővárosa program tapasztalatairól*, Pécs.
- Tájékoztatósi Adatbázis, www.statinfo.ksh.hu/Statinfo/haDetails.jsp (2012. szeptember 24.)
- Takáts József (2011): *Az újragondolt város*, Publikon Kiadó, Pécs.
- Ungár Tamás (2011): Európából nem látszottunk, In. *Népszabadság*, augusztus 16. www.kodalykozpont.hu (2012. szeptember 2.)
- www.pecs2010.hu (2010.07.05)
- www.tudaskozpont-pecs.hu (2012. szeptember 2.)
- www.zskn.hu (2012. szeptember 2.)
- www.zsokkft.hu (2012. október 7.)

ZÁRSZÓ HELYETT

Alig néhány évvel az Európa Kulturális Fővárosa–Pécs2010 program lezárultát követően még mindig számos kérdés nyitva áll. Sikeresnek tekinthető a program? Ha igen, miben lehet ezt mérni? Hozott-e tényleges változást a cím Pécs életébe? Mennyiben változott meg a „határtalan város” a 2010-es évben és a kulturális évad utáni esztendőkből? Nem véletlen, hogy a kötet utolsó fejezetének sem az összegzés címet adtuk, hiszen – mint a tanulmányok konklúziói is igazolják – ellentétes megállapítások és érzések sorakoznak egymás mellett, így részmeglátásokat tudunk csak tenni. Azt sem szabad véka alá rejteni, hogy a kutatócsoport tagjai nehéz feladatot vállaltak magukra, amikor egy olyan „megarendezvény” közpolitikai vetületét próbálták meg elemezni, amely folyamatosan mindannyian részesei, akár alakítói is voltak.

Az már a kötet tanulmányaiból is kiderül, hogy a pécsi Európa Kulturális Fővárosa évad nem egyértelműen sikertörténet, de azt sem lehet állítani, hogy egyértelmű kudarc. Mégis, akkor mi az, ami kijelenthető?

A pécsi évadra az eseménysorozat 25. évében került sor. A város pályázata jól használta a korábbi tapasztalatokat, képes volt a térség adottságait és lehetőségeit formába önteni, önálló arculatot felvázolni, olyan víziót alkotni, amely újradefiniálja Pécs helyzetét és szerepét, sőt, túl is mutat azon. Mi sem mutatja ezt jobban, mint hogy a döntéshozók, a nemzetközi zsűri és a magyar kormányzat „A határtalan város” koncepciót ítélték a legjobb munkának. A pályázatírás előkészítése, az értelmiségi-akadémiai körökben megindult diskurzus, a civilek bekapcsolódása egyértelmű sikertörténet. A cím elnyerését követő eufória, a civilek kezdeti lelkesedés azonban egyre inkább közömbösségbe csapott át, mivel a tervezett nagyberuházások miatt az eseménysorozat már az előkészítés során, de döntően a lebonyolítás folyamán vált igazán a politikai játéktér részévé.

Az Európa Kulturális Fővárosa projekt 2006-ot követően kényszerpályán mozgott. Téves személyi döntések, politikai küzdelmek és váratlan események egyaránt hátráltatták a felkészülés éveit, melynek negatív spiráljából csak 2009 nyarán volt képes a menedzsment kilépni. 2006 őszétől kaotikus helyzetet teremtett a kormányzat és helyi önkormányzat kompetencia küzdelme, az önkormányzat és a civilek között megjelenő, feloldhatatlan feszültség, a sajátos – gyakran informális szinten megjelenő, szinte láthatatlan – érdekek egymásnak feszülése, illetve a gazdasági holdudvarok vélt, vagy valós igényei. Ennek lett következménye, hogy a projektet lebonyolító menedzsment viszonyrendszere és a többször változó vezetés az önkormányzat és a kormány oldaláról érkező – akár ellentétes – elvárásoknak nehezen tudott megfelelni és a Buda-

pest-központú média sem az ambiciózus terveket, mint inkább a botrányokat és a kudarcot emelte ki.

A kutatásnak és a kötetnek a *Pécs a többszintű kormányzás csapdájában* címet adtuk. Mint az a kötetből kiderül, a lehetőségek a projekt kivitelezése során inkább csapdahelyzetet eredményeztek, ugyanis sem a városi döntéshozók, sem a civilek nem voltak felkészülve – és nem rendelkeztek kellő tapasztalattal – a többszintű kormányzás fő jellemzőinek, a partnerségnek, az európai, nemzeti és helyi szint konszenzusos együttműködésének megvalósítására. Nem sikerült – és ha történelmi aspektusból vizsgáljuk, nem is sikerülhetett – sem az elvárt mértékig a kultúrát decentralizálni, sem a civil társadalom lendületét a városban fenn- és megtartani.

A fejezeteket olvasva egyértelműen világossá válik, hogy több EKF városhoz hasonlóan Pécs sem tudta elkerülni az egyre erősödő politikai befolyást, amelyben felőrlődött a pályázat eredeti célkitűzése: a kulturális innováció, a szubszidiaritás elve szerint döntési struktúra és a partnerség valós érvényesítése. A kérdés, hogy milyen tanulsággal szolgál ez a jövőre nézve. Talán azzal, hogy a magyarországi politikai kultúra jelenleg nem alkalmas a kulturális decentralizáció és a deliberatív döntéshozatal érvényesüléséhez. A tanulmányok egy ideális diskurzust és társadalmi részvételt kérnek számon a projektben részt vevő szereplőktől, ehhez azonban megfelelően erős civil társadalom megléte is feltétel, amely Magyarországon szintén nem létezik és olyan tapasztalatokra alapoznak, melyek a rendszerváltás után eltelt 15 és az EU-s csatlakozást követő néhány évben nem álltak és állnak rendelkezésre. Pécs (és más, hasonló helyzetben lévő városok) provincializálódástól és marginalizálódástól való félelmeit megalapozottnak tekintjük, és ezáltal némiképp érthető, hogy az EKF kapcsán a politikai érdekek és politikai haszonszerzés reflexszerűen kerültek a társadalmi érdekek és lehetőségek elé. Hogy ez adottságnak és ténynek tekinthető-e Magyarországon, ahhoz összehasonlító jellegű további kutatások szükségesek. Talán azzal lehetne kifejezni legpontosabban a tanulmányok összegzésében megjelenő, projekthez fűződő gondolatait, hogy a kulturális évad megrendezésre került, az infrastrukturális fejlesztések és beruházások megtörténtek, Pécs külsőleg megújult, de a programban rejlő lehetőségek elvesztek és az új fejlesztési pályát sem sikerült megtalálni.

Ugyanakkor, ha az évad hatását vizsgáljuk, nem feledkezhetünk meg arról, hogy a kiválasztás magyar gyakorlata befolyásolta az Európai Uniót a szigorúbb feltételek kidolgozásánál. A felvezető évek – 2006: a kulturális örökség éve; 2007: a tanítás és tanulás éve; 2008: a környezet- és egészségkultúra éve; 2009: a vallási kultúra éve – programjai új gondolkodásmód lehetőségét hozták és erősítették a résztvevőkben.

Az Európai Unió ellenőrzése esetleges volt, bár a jól látható gondokra rámutatott, de nem rendelkezett olyan eszközökkel, amellyel kikényszeríthette volna az említett problémák megoldását. Meglátásunk szerint – az eddigi tapasztalatok is erre utalnak – nem is akart olyan mélységig beleavatkozni a programok végrehajtásába, hiszen a kultúra továbbra is alapvetően nemzeti kompetencia, amit az Unió csak támogat.

Mit láthatott a nagyközönség Pécsből a kulturális évadban?

2010-ben az EKF keretében 56 különböző országból érkező fellépőkkel több mint négyezer rendezvény valósult meg Pécsen, a Dél-dunántúli régióban és a partnervárosokban, amiből hozzávetőleg 2700 minősült támogatott kulturális kezdeményezésnek. A pécsi rendezvényekre 230 helyszínen került sor.

Sikeresnek tekinthető város tereinek megújítása is, hiszen több mint 31 hektáron éledtek újjá a város terei és parkjai, megfelelő színteret biztosítva ezzel a pályázatban elképzelt újszerű térhasználatnak, még akkor is, ha ezek közül többenél most 2013-ban garanciális problémák merültek fel.

Az előzetesen sokat bírált Regionális Könyvtár és Tudásközpont 13 ezer négyzetméteres, korszerű épülete méltán népszerű a látogatók körében. 2011-ben a regisztrált felhasználók száma meghaladta a 26 ezer főt, közülük közel 22 ezren számítottak aktív olvasónak.

A Zsolnay Kulturális Negyed és a Kodály Központ elkészültével 44 ezer négyzetméter új kulturális tér született. A Zsolnay Negyedet a nyertes pályázatban a kulturális ipar új fejlesztési csomópontjaként jelölték meg, mára azonban sokkal inkább vált a múzeumok, az egyetemi képzés, valamint a pécsi közművelődési intézmények legújabb helyszínévé. A negyedben Pécsi Nagyaléria néven új kiállítótér létesült, ahol közel ezer négyzetméteres terület biztosítja a lehetőséget a hagyományos és a kortárs művészeti irányzatok bemutatkozására.

Pécs nemzetközi kapcsolatrendszere gazdagodott, szorosabbá váltak a német kapcsolatok, sikeresek voltak Horvátországgal, Szerbiával és Bosznia-Hercegovinával közösen szervezett programok. Az isztambuli Csontváry-kiállítás megrendezése is hozzájárult a város hírnevéhez, a Déli Kulturális Övezet létrehozása azonban vízió maradt.

Merre tovább, Pécs? Az innováció ígérteit magukban hordozó új lehetőségek ki tudnak-e teljesedni, nyer-e teret a kulturális ipar, kaphat-e újabb lendületet a helyi civil társadalom?

Három évvel az évad lezárását követően még mindig nem látunk tisztán. Közhelyként hangzik, de a helyzetre tökéletesen igaz: a kérdésekre a jövő adhatja meg a választ...

Juhász Gyula 1924-ben írott sorai azonban ma is időszerűek!

Pécs

*Nyájas Dunántúl szelíden ívellő
Aldott ölü hegyei koszorúzzák
A régi várost, melynek égbe zengő
Harangszava szent, magyar szomorúság.*

*A város régi, ó de örök ifjú
Remények gazdag lombjai borítják,
Öreg kapukból fiatal hit indul
És jobb jövőbe lelkesedve hírt ad.*

*Mecset smaragdja tör a mély azúrba,
Keresztye mellett félhold mélabúja,
Magyar, török megbékélt múltja int*

*S hol barna alkony bontja fátylait,
Virrasztva és vigyázva várva vár
Víg virradást a bús „magyar határ”...*

A szerkesztők

2014. január 31.
Pécs

FÜGGELÉK

Interjúk listája

Bozóki András, 2010.04.14.
Csák Ferenc, 2010.04.14.
Farkas Tamás, Misina Természet- és Állatvédő Egyesület 2007
Gamus Árpád, Pécsi Galéria, 2008
Koncz Erika, Budapest, OKM. 2010. 04. 14.
Kosztics István, Pécsi Cigány Kisebbségi Önkormányzat, 2007
Kőrössy Zoltán, Sensation Event Kft., 2012. 02. 02.
Méhes Márton, Budapest, 2010.04. 20.
Meixner András, Expo Center, 2008
Merza Péter, Pécsi Városfejlesztési Nonprofit Zrt., 2010.10.01.
Nagy Árpád, DDRFÜ, 2007
Pálmai Rita, Sensation ügynökség és Berg Média, 2012. 02. 02.
Pánovics Attila, Pécsi Zöld Kör Egyesület, Balokány-ligetért Egyesület, 2008,
2010, 2011, 2012
Papp István, DDRFSZN Kft., 2007
Ruzsa Csaba, Pécs2010 Menedzsment Központ, 2010. 09. 28.
Schneider Márta, 2010.04.14.
Síkfői Tamás, Pécs-Baranyai Kereskedelmi és Iparkamara, 2011
Szalay Tamás, Pécs2010 Menedzsment Központ, 2010.09.21.
Tarrósy István, Európa Centrum Kht., 2007
Valter Erik, BergMédia, 2012. 02. 02.
Vincze Csilla, Nevelők Háza Egyesület, 2008
Zadravecz Zsófia, Pécs MJV Városmarketing Orszálya, 2011

Essen, 2011. november-december

Fischer, Jürgen: Ruhr 2010 programkoordinátora
Quadt, Michael: Essen város EKF-megbízottja
Sheytt, Oliver: RUHR 2010 GmbH ügyvezető igazgatója

Tallinn, 2012. szeptember

Siil, Ragnar: Észtország Kulturális Minisztérium, helyettes államtitkár
Mutli, Janus: Tallinn, Kulturális Iroda, irodavezető
Sundja, Lennart: Tallinn város Önkormányzata, Kulturális Örökség Főosztály,
főosztályvezető
Hillrand, Maris: EKF Iroda, Tallinn, munkatárs

Kassa, 2013. december

Jan Sudzina: general manager of Košice 2013

Michal Hladký: managing director of the Institute for creative economy

Peter Germuska: manager of tourism, evaluation and regional development

Mgr. Ivana Iliášova: Presov city strategic development section

Blanka Berkyova: manager of the SPOI's project

EKF-fel kapcsolatos önkormányzati határozatok listája

2004.

- 311/2004.(06.24.) Pécs Megyei Jogú Város részvételéről az „Európa Kulturális Fővárosa” elnevezésű pályázaton.
431/2004.(10.28.) a „Médiakeret” előirányzat maradványainak átcsoportosításáról
488/2004.(11.18.) az Európa Kulturális Fővárosa pályázat előkészítésével kapcsolatos intézkedésekről
570/2004.(12.16.) alapvetés Pécs Megyei Jogú Város Önkormányzata Kulturális koncepciójáról

2005.

- 16/2005. (01.27.) Európa Kulturális Fővárosa pályázat munkaszervezetének kialakításáról
39/2005. (02.10.) a 2005. évi költségvetési rendelet végrehajtását szolgáló intézkedésekről
334/2005. (06.23.) Európa Kulturális Fővárosa 2010 pályázat költségvetési előirányzatának módosításáról
399/2005. (07.14.) Európa Kulturális Fővárosa 2010. második forduló pályázati anyagának elfogadásáról
432/2005. (09. 22.) Európa Kulturális Fővárosa 2010 pályázat költségvetési előirányzatának módosításáról
573/2005. (11.24.) Pécs Megyei Jogú Város Önkormányzata 2006. évi költségvetési koncepciójáról és vagyongazdálkodási irányelveiről
614/2005. (12.15.) Pécs városának az Európai Unió részére benyújtandó „Európa Kulturális Fővárosa” pályázatáról
629/2005. (12.15.) Pécs Megyei Jogú Város közlekedésfejlesztési koncepciójának elfogadásáról
646/2005. (12.15.) Jelenkor Alapítvány támogatásáról

2006.

- 8/2006. (01.26.) Pécs Európa Kulturális Fővárosa 2010 program irányítási szerkezetének kialakításáról és I. negyedéves rendezvényeinek finanszírozásáról
112/2006. (03.30.) Pécs EKF 2010. program irányítási szerkezetéről szóló 8/2006. (01.26.) sz. közgyűlési határozat módosításáról
153/2006. (03.30.) a céltartalékok között szereplő Európa Kulturális Fővárosa keret felhasználásáról
190/2006. (04.27.) a Pécssett élő kisebbségek részvételéről a „Pécs Európa Kulturális Fővárosa 2010.” projekt megvalósításában
329/2006. (06.22.) az Európa Kulturális Fővárosa program fejlesztési projektjeinek előkészítéséről
397/2006. (07. 19.) támogatási szerződés az Európa Kulturális Fővárosa program fejlesztési projektjeinek előkészítésére
398/2006. (07. 19.) a Pécs Európa Kulturális Fővárosa 2010 irányítási szerkezetének kiegészítéséről
409/2006. (08.23.) a Pécs Európa Kulturális Fővárosa - 2010 program építészeti igazgatói állaspályázatának kiírásáról

- 506/2006. (09.28.) tervpályázat meghirdetéséről a „Nagy Kiállítótér” című EKF fejlesztési projektre
- 507/2006. (09.28.) támogatási szerződés módosításáról az Európa Kulturális Fővárosa program fejlesztési projektjeinek előkészítésére
- 508/2006. (09.28.) döntés a Zsolnay Kulturális Negyed című EKF projekt elemeiről
- 509/2006. (09.28.) tervpályázat meghirdetéséről a „Dél-Dunántúli Regionális Könyvtár és Tudásközpont” című EKF fejlesztési projektre
- 538/2006. (11.09.) a Dél-Dunántúli Regionális Könyvtár és Tudásközpont épületének helyszínéről
- 567/2006. (11.30.) Európa Kulturális Fővárosa irányítási struktúra módosításáról
- 568/2006. (11.30.) a Pécs Európa Kulturális Fővárosa – 2010 program építészeti igazgatói álláspályázatának elbírálásáról
- 569/2006. (11.30.) a Pécs-Európa Kulturális Fővárosa 2010 program művészeti igazgatói állására kiírt pályázat eredménytelenné nyilvánításáról
- 570/2006. (11.30.) együttműködési megállapodás kötéséről a Pécs Európa Kulturális Fővárosa – 2010 programjainak finanszírozására
- 571/2006. (11.30.) keret-megállapodás Pécs M. J. V. Önkormányzata, a Baranya Megyei Önkormányzat és a Pécsi Tudományegyetem között az EKF fejlesztési projektek megvalósítására
- 572/2006. (11.30.) jogi minőségbiztosító/tanácsadó kiválasztás az Európa Kulturális Fővárosa program fejlesztési projektjeinek előkészítéséhez
- 614/2006. (12.14.) a Pécs 2010 Művészeti Igazgató feladatainak ellátásáról
- 615/2006. (12.14.) Pécs 2010 igazgató kinevezéséről – Kiss Tibor

2007.

- 27/2007. (02.01.) Pólus program maradványkeretének felhasználása
- Közgyűlési jegyzőkönyv 2007. 01. 25. Napirenden kívüli felszólalás
- 59/2007. (02.15.) Kiállítótér” módosított tervpályázat meghirdetéséről
- Kérdések: 2007. 02. 01.
- 60/2007. (02.15.)Európa Kulturális Fővárosa program tanácsadói közbeszerzés meghirdetéséről
- 90/2007. (03. 01.) a céltartalékok között szereplő Európa Kulturális Fővárosa működési előirányzat felhasználásáról
- 92/2007. (03. 01.) Európa Kulturális Fővárosa program tanácsadói közbeszerzés módosításáról
- Kérdések: 2007. 03.01.
- 124/2007. (04. 05.) Közgyűlési felhatalmazás tervpályázatok eredményeinek kihirdetésére
- 164/2007. (04.05.) Pécs, Zsolnay Vilmos utcai EKF intézmények közötti kapcsolatáról
- 168/2007. (04.05.) a pécsi 40513/2 hrsz-ú, volt Balokány strandfürdő ingatlan értékesítésére vonatkozó tulajdonosi hozzájárulás elnapolásáról
- 190/2007. (04.20.) az Európa Kulturális Fővárosa irányítási struktúra módosításáról
- 191/2007. (04.20.) EIB hitelfelvétel keretmegállapodás megkötéséről
- 213/2007.(05.03.) átruházott hatáskör biztosításáról az Európa Kulturális Fővárosa programhoz kapcsolódóan
- 241/2007.(05.03.) a pécsi 40513/2 hrsz-ú, volt Balokány strandfürdő ingatlan értékesítésére vonatkozó tulajdonosi hozzájárulás megadásáról
- 247/2007.(05.03.) Európa Kulturális Fővárosa program tanácsadói közbeszerzés részvételi szakasz eredményhirdetése

- 248/2007.(05.10.) Európa Kulturális Fővárosa program tanácsadói közbeszerzés ajánlattételi eljárás megindítása
- 249/2007.(05.10.) Pécsi- Konferencia- és Koncertközpont hirdetmény nélküli tárgyalásos eljárás megindítása
- 250/2007.(05.10.) Dél-Dunántúli Regionális Könyvtár és Tudásközpont hirdetmény nélküli tárgyalásos eljárás megindításáról
- 256/2007. (06.07.) a Pécs 2010 Menedzsment Központ Kht. ügyvezetőjének megválasztásáról
- 257/2007. (06. 07.) Freivogel Gábor EKF építészeti igazgatói feladatainak ellátásáról
- 280/2007. (06. 07.) a Kórusolimpia megrendezéséről 2010-ben Pécsen
- 369/2007. (06.21.) a „Pécs Megyei Jogú Város Sopianae Terv I. alrendszerének megvalósítása és üzemeltetése” tárgyában lefolytatott közbeszerzési eljárás lezárásáról
- 370/2007. (06.21.) Európa Kulturális Fővárosa program tanácsadói közbeszerzési eljárás lezárásáról
- 376/2007. (07. 31.) az Európai Beruházási Banktól felvenni tervezett hitellel finanszírozandó projektek meghatározásáról
- 377/2007. (07. 31.) Nagy Kiállítótér hirdetmény nélküli tárgyalásos eljárás megindításáról
- 387/2007. (08.27.) az EKF keretében lebonyolításra kerülő tervpályázatok bíráló bizottságainak összetételéről és finanszírozásáról
- 405/2007. (09.06.) a Pécs2010 Menedzsment Központ Kht. 2007. évi feladatellátásához forrás biztosításáról
- 406/2007. (09.06.) Pécs2010 Menedzsment Központ Kht. társasági szerződésének módosításáról
- 407/2007. (09.06.) EKF beruházások előkészítéséről
- 408/2007. (09.06.) Pécs Megyei Jogú Város Önkormányzata, Pécs2010 Menedzsment Központ Kht. és a Magyar televízió Zrt. együttműködési keretmegállapodásának elfogadásáról
- 429/2007. (10.04.) Nagy Kiállítótér tervpályázat Bíráló Bizottságában történt változásról
- 430/2007. (10.04.) a Pécs2010 Menedzsment Központ Kht. 2007. évi feladatellátásához forrás biztosításáról
- 465/2007. (10.31.) EU Önerő Alap igényléséről az EKF beruházások megvalósításához
- 466/2007. (10.31.) Pécs Megyei Jogú Város Hosszú és Középtávú Fejlesztési Stratégiájáról
- Kérdések: 2007. 10. 31.
- 496/2007. (11.08.) az Európa Kulturális Fővárosa 2010 program megvalósításával kapcsolatos feladatokról szóló együttműködési megállapodás módosításáról
- 497/2007. (11.08.) az „Európa Kulturális Fővárosa - Pécs, 2010” támogatások szabályzatáról
- 564/2007.(12.13.) beszámoló az Európai Kulturális Fővárosa - Pécs2010 program fejlesztési projektjeinek előkészítéséről (EKF)
- 576/2007.(12.13.) Pécs Megyei Jogú Város Hosszú- és Középtávú Stratégiájának munkaszervezeteiről, és a munkaszervezetekbe választott személyekről
- 577/2007.(12.13.) Pécs Megyei Jogú Város Önkormányzata és a Pécs 2010 Menedzsment Központ Kht. közötti feladat-átadási megállapodás jóváhagyásáról (EKF)

2008.

- 2008.01.24. Közgyűlés, Révész Mária kérdése – mit tartalmaz az EKF-fel kapcsolatban, a 324 M Ft-ért elkészült tanulmány
- 2008.01.31. Közgyűlés, Révész Mária kérdése – az EKF projektek hatástanulmányainak megismerhetőségével kapcsolatban. Hol állapítják meg, hogy Pécs élhető város

- Majdik Miklós kérdése – az ülés előtt kiosztott EKF CD-ről
 Révész Mária, napirenden kívüli felszólalása – „EKF 2010 kormányzati mulasztások” (Pécsi Hírek)
- 37/2008. (01.31.) együttműködési megállapodás a Dél-Dunántúli Regionális Könyvtár és Tudásközpont projekt megvalósításáról (EKF)
- 38/2008. (01.31.) Közbeszerzési eljárás megindítása a Pécsi Konferencia- és Koncertközpont nyertes tervezőjével (EKF)
- 39/2008. (01.31.) Közbeszerzési eljárás megindítása a Dél-Dunántúli Regionális Könyvtár és Tudásközpont nyertes tervezőjével (EKF)
- 40/2008. (01.31.) Közbeszerzési eljárás megindítása a Pécs-Tettye városrész tervpályázat nyertesével (EKF)
- 41/2008. (01.31.) Közbeszerzési eljárás megindítása az Uránváros tervpályázat nyertesével (EKF)
- 42/2008. (01.31.) Szakvélemények megrendelése a Zsolnay Kulturális Negyed projekt megvalósításához (EKF)
- 47/2008. (02.14.) „Pécs, Indóház tér és környéke rendezése” című tervpályázat meghirdetéséről
- 48/2008. (02.14.) „Pécs–Kelet központi területeinek megújítása” című tervpályázat meghirdetéséről
- 49/2008. (02.14.) „Pécs – EKF városrész közterületeinek megújítása” című tervpályázat meghirdetéséről
- 2008.03.06. Közgyűlés, Révész Mária kérdése – az EKF-fel kapcsolatos brüsszeli jelentésről, milyen anyag ment ki Brüsszelbe, miért marad el a Kórusolimpia
- 75/2008. (03.06.) Pécs Megyei Jogú Város középtávú (2008–2013) Kulturális Stratégiájáról
- 77/2008. (03.06.) Feltételes közbeszerzési eljárás megindításáról a Zsolnay Kulturális Negyed területének megszerzésére
- 78/2008. (03.06.) közbeszerzési eljárás megindítása a Pécs-Megyer tervpályázat nyertesével (EKF)
- 79/2008. (03.06.) döntés az EKF program további előkészítéséről (EKF)
- 80/2008. (03.06.) az EKF 2010 projekt kötelezettségvállalás és ellenjegyzés felhatalmazására
- 90/2008. (03.06.) a Zsolnay Örökség Kezelő Kht üzletrészeinek megvételéről (EKF)
- 112/2008. (03.06.) a Zene és Konferencia Központhoz szükséges ingatlanok megvásárlásáról (EKF)
- 119/2008. (03.27.) Előzetes régészeti hatástanulmány és próbafeltárás közbeszerzése az EKF kulcsprojektjeihez
- 2008.03.27. Közgyűlés, Majdik Miklós kérdése – miért tárgyalja a közgyűlés és a bizottság is zárt ülésen az EKF ingatlanok vásárlása című napirendi pontot
- 120/2008. (03.27.) a 2008. évi EKF programmal kapcsolatos kulturális támogatás felhasználásáról
- 121/2008. (03.27.) a 2008. évi EKF programmal kapcsolatos marketing támogatás felhasználásáról
- 122/2008. (03.27.) finanszírozási szerződés megkötése az EIB-vel (EKF)
- 123/2008. (03.27.) első részfolyósítás igénylése az EIB-hitelkeret terhére (EKF)
- 124/2008. (03.27.) sz. határozata Pécsi Városi Tenisz Klub áttelepítése (EKF)
- 125/2008. (03.27.) A Pécs 2010 Menedzsment Központ Kht. üzletrészeinek megvételéről (EKF)
- 126/2008. (03.27.) Pécs-kelet szociális városrehabilitációja (EKF)

- 127/2008. (03.27.) Lendva és Pécs városa közötti kulturális megállapodás megkötéséről
- 146/2008. (03.27.) a Zene és Konferencia Központoz szükséges ingatlanok megvásárlásáról /EKF/
- 153/2008. (04. 17.) ingatlanértékesítés a PVV Pécsi Városüzemelési és Vagyonkezelő Zrt részére (EKF)
- 197/2008. (04. 24.) az EkF közlekedési célú területek tervezése, észak-déli kapcsolat közbeszerzési eljárást lezáró döntésről
- 199/2008. (04. 24.) az EIB-hitelkeret kiegészítő projektjeinek pénzügyi ütemezése (EKF)
- 200/2008. (04. 24.) A Zsolnay Porcelánmanufaktúra Zrt. MFB felé fennálló kötelezettségeinek rendezéséről
- 212/2008. (05. 08.) az EkF beruházásokkal kapcsolatos régészeti próbafeltárás és hatástanulmány elkészítésére kiírt közbeszerzés lezárása
- 219/2008. (05. 08.) a Zsolnay Kulturális Negyed területének megszerzésére kiírt közbeszerzési eljárás eredménytelenné nyilvánítása és újbóli kiírásáról (EKF)
- 246/2008. (05. 22.) az Európa Kulturális Fővárosa-Pécs,2010 program-koncepciójáról és a 2009, 2010 évek programtervéről (EKF)
- 247/2008. (05.22.) Együttműködési megállapodás módosítása az OKM, az Önkormányzat, a Hungarofest és a Pécs2010 Kht. között (EKF)
- 268/2008. (05. 29.) a megyei és városi könyvtár integrációjáról (EKF)
- 269/2008. (05. 29.) Pécs város vizuális arculati koncepciójának elfogadásáról
- 270/2008. (05. 29.) Konzorciumi együttműködési megállapodás módosítása a Dél-Dunántúli Regionális Könyvtár és Tudásközpont megvalósításáról (EKF)
- 271/2008. (05. 29.) EKF tanácsadói szerződés módosításáról (EKF)
- 272/2008. (05. 29.) a Zsolnay kulturális negyed területének megszerzésére kiírt közbeszerzési eljárás lezárásáról
- 273/2008. (05. 29.) Rókus-sétány tervezői feladatának költségfedezetéről (EKF)
- 274/2008. (05. 29.) Diana tér tervezői feladatának költségfedezetéről (EKF)
- 275/2008. (05. 29.) A keleti városrész szociális város-rehabilitációs pályázatának szakmai előkészítésére pénzügyi fedezet biztosításáról (EKF)
- 301/2008. (06.19.) a Pécs2010 Menedzsment Központ Kht felügyelőbizottsági tagjainak megválasztásáról
- 304/2008. (06.19.) Pécs Megyei Jogú Város Hosszú- és Középtávú Stratégiája munkaszervezetének személyi változásáról
- 316/2008. (06.19.) a német-magyar kulturális együttműködési program támogatásáról (EKF)
- 317/2008. (06.19.) a 40712/2 hrsz-ú, 40712/4 hrsz-ú és a 40714/4 hrsz-ú ingatlanok ingyenes önkormányzati tulajdonba vételéről EKF beruházás céljából (EKF)
- 318/2008. (06.19.) a Köztársaság tér tervdokumentációjának korszerűsítéséhez fedezet biztosításáról (EKF)
- 319/2008. (06.19.) Kongresszusi és Konferencia Szervezőpont (Congress Desk) felállításáról (EKF)
- 371/2008. (06.26.) partnervárosi együttműködési megállapodások megkötéséről (EKF)
- 373/2008. (06.26.) közbeszerzési eljárás megindítása a Zsolnay Kulturális Negyed nyertes tervezőjével (EKF)
- 374/2008. (06.26.) Végleges konzorciumi együttműködési megállapodás megkötéséről a Dél-Dunántúli Regionális Könyvtár és Tudásközpont megvalósítására (EKF)
- 375/2008. (06.26.) Európa Kulturális Fővárosa – Pécs 2010 című, URB 01/2006. sz. szerződés módosításáról

- 376/2008. (06.26.) előzetes régészeti feltárás és hatástanulmány közbeszerzéséről az EKF kulcsprojektjeihez
- 377/2008. (06.26.) az Integrált Városfejlesztési stratégiáról (EKF)
- 378/2008. (06.26.) az Akcióterületi Terv elfogadásáról (EKF)
- 379/2008. (06.26.) Kulturális Stratégia elfogadásáról (EKF)
- 380/2008. (06.26.) Pécsi Konferencia- és Koncertközpont pályázat benyújtásáról (EKF)
- 381/2008. (06.26.) közterek és parkok I. pályázat benyújtásáról (EKF)
- 382/2008. (06.26.) az „EKF kulturális programok” céltartalék maradványkeret felhasználásáról (EKF)
- 383/2008. (06.26.) közbeszerzési eljárás megindítása a Nagy Kiállítóter – Múzeum utca nyertes tervezőjével (EKF)
- 384/2008. (06.26.) világörökségi puffercsóna terveinek aktualizálásáról (EKF)
- 395/2008. (08.29.) NFÜ támogatási szerződés módosításáról (EKF)
- 396/2008. (08.29.) Közterek és parkok projekt konzorciumi szerződésének módosításáról (EKF)
- 406/2008. (09.11.) Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálattal megkötött szerződés módosításáról (EKF)
- 407/2008. (09.11.) közbeszerzési eljárás megindítása a Pécs város központjának megújítása nyertes tervezőjével (EKF)
- 408/2008. (09.11.) FIDIC mérnök közbeszerzési eljárás megindításáról (EKF)
- 409/2008. (09.11.) EKF programhoz kapcsolódó közbeszerzési eljárások teljeskörű boyolítása tárgyában közbeszerzési eljárás megindításáról
- 410/2008. (09.11.) a DDRKTK beruházással kapcsolatos MÁV tulajdonban lévő területek vételárára fedezet biztosítása (EKF)
- 411/2008. (09.11.) feladat-átadási megállapodás módosításáról Pécs Megyei Jogú Város Önkormányzata és a Pécs 2010 Kht között (EKF)
- 423/2008. (09.17.) Közterek és Parkok I. projekt kivitelezési közbeszerzési eljárás megindításáról (EKF)
- 424/2008. (09.17.) Pécsi Konferencia- és Koncertközpont kivitelezési közbeszerzési eljárás megindításáról (EKF)
- 427/2008. (09.25.) az „Európa Kulturális Fővárosa – Pécs 2010” támogatások szabályzatának módosításáról (EKF)
- 433/2008. (10. 09.) a Pécs 2010 Menedzsment Központ Kht. átszervezéséről.
- 434/2008. (10.09.) a Pécs, Veress E. u-ban az 529/74 hrsz-ú ingatlanon új ”Teniszcentrum” megvalósítására fedezet biztosításáról (EKF)
- 435/2008. (10.09.) a Pécs, Veress E. u-ban az 529/74 hrsz-ú ingatlanon új ”Teniszcentrum” megvalósításához szükséges közműellátottság és műszaki ellenőrzés biztosításáról (EKF)
- 436/2008. (10.09.) a Pécs, Veress E. u-ban az 529/74 hrsz-ú ingatlanon új ”Teniszcentrum” építése közbeszerzési eljárásnak lezárásáról.
- 437/2008. (10. 09.) az új Sopianae Terv műszaki ellenőrzésére lefolytatott közbeszerzési eljárás lezárásáról (EKF) című előterjesztés elnapolásáról
- 458/2008. (10. 09.) partnervárosi együttműködési megállapodások kötéséről (EKF)
- 459/2008. (10. 09.) Pécs-kelet szociális városrehabilitációs pályázat koncepciójáról (EKF)
- 460/2008. (10. 09.) közbeszerzési eljárás megindításáról a Pécs-Kelet központi területeinek megújítása nyertes tervezőjével (EKF)
- 461/2008. (10. 09.) közbeszerzési eljárás megindításáról a Pécs-Indóház tér és környéke rendezése nyertes tervezőjével (EKF)

- 462/2008. (10. 09.) közbeszerzési eljárás megindításáról a Pécs-EKF városrész közterületeinek megújítása nyertes tervezőjével (EKF)
- 463/2008. (10. 09.) Zsolnay V. u. – Universitas u. tömbben lévő felépítmények bontására kiírt egyszerű, meghívásos közbeszerzési eljárás fedezetbiztosításáról (EKF)
- 489/2008. (10.30.) az EKF helyzetértékelése és további feladatainak meghatározásáról
- 497/2008. (10.30.) kulturális rendezvények EKF keretből történő támogatásáról
- 521/2008. (11. 20.) FIDIC mérnök – műszaki közbeszerzési eljárás lezárásáról (EKF)
- 522/2008. (11. 20.) közbeszerzési tanácsadó kiválasztására irányuló közbeszerzési eljárás lezárásáról (EKF)
- 535/2008. (11. 20.) a Pécs2010 Kht közhasznú nonprofit korlátolt felelősségű társasággá való alakításáról
- 536/2008. (11. 20.) az EKF promóciós és marketing feladataira forrás biztosításáról a 2009. és a 2010 évre
- 537/2008. (11. 20.) a Nagy Kiállítótér – Múzeumutca tervezési szerződés módosításáról (EKF)
- 538/2008. (11. 20.) Zsolnay Kulturális Negyed pályázat benyújtásáról (EKF)
- 539/2008. (11. 20.) a Pécs, Veress E. utcában a 529/74 hrsz-ú ingatlanon megvalósuló új „Teniszcentrum” vállalkozási szerződésének módosításáról (EKF)
- 540/2008. (11. 20.) a Pécs2010 Menedzsment Központ Kht pénzeszköz átadási megállapodásának módosításáról (EKF)
- 541/2008. (11. 20.) Pécs-EKF városrész közterületei tervezésére kiírt hirdetmény közzététele nélküli tárgyalásos eljárás lezárásáról (EKF)
- 542/2008. (11. 20.) Pécs-Indóház tér és környéke tervezésére kiírt hirdetmény közzététele nélküli tárgyalásos eljárás lezárásáról (EKF)
- 543/2008. (11. 20.) Pécs-Kelet központi területei tervezésére kiírt hirdetmény közzététele nélküli tárgyalásos eljárás lezárásáról (EKF)
- 566/2008. (11. 27.) EKF marketing biztosításáról a Pécs2010 Kht részére
- 602/2008. (12.11.) Pécs- Kelet szociális városrehabilitációs pályázat előzetes akcióterületi tervéről (EKF)
- 603/2008. (12.11.) EKF kulcsprojektek költségeinek nevesítéséről Pécs Megyei Jogú Város Önkormányzatának 2009. évi költségvetésében (EKF)
- 604/2008. (12.11.) konzorciumi együttműködési megállapodás módosításáról és támogatási szerződés elfogadásáról a Közterek és parkok megújítása I. ütem megvalósítására (EKF)
- 605/2008. (12.11.) konzorciumi együttműködési megállapodás módosításáról és támogatási szerződés elfogadásáról a Dél-Dunántúli Regionális Könyvtár és Tudásközpont megvalósítására (EKF)
- 606/2008. (12.11.) konzorciumi együttműködési megállapodás módosításáról és támogatási szerződés elfogadásáról a Pécsi Konferencia- és Koncertközpont megvalósítására (EKF)
- 607/2008. (12.11.) Nagy Kiállítótér megvalósítására DDOP pályázat benyújtásáról és konzorciumi szerződés aláírásáról (EKF)
- 608/2008. (12.11.) Zsolnay Kulturális Negyed megvalósítása érdekében megállapodás kötéséről a Zsolnay Örökségkezelő Kht-val (EKF)
- 609/2008. (12.11.) Pécsi Konferencia- és Koncertközpont kivitelezési közbeszerzési eljárás lezárásáról, új eljárás megindításáról (EKF)
- 610/2008. (12.11.) az új Sopianae Terv I. alrendszere megvalósítására közbeszerzési eljárás megindításáról (EKF)
- 611/2008. (12.11.) a Pécs város központjának megújítása vázlattervének elfogadásáról (EKF)
- 612/2008. (12.11.) Zsolnay Kulturális Negyed kialakításához szükséges pécsi 40504/5 hrsz-ú ingatlanrész megvásárlásáról (EKF)

644/2008. (12.18.) Zsolnay Kulturális Negyed kivitelezési közbeszerzési eljárás megindításáról (EKF)

645/2008. (12.18.) közbeszerzési tanácsadó kiválasztására irányuló közbeszerzési eljárás megindítása (EKF)

2009.

17/2009. (01.22.) Közterek és parkok újjáélesztése I. kivitelezői közbeszerzési eljárás megindításáról (EKF)

18/2009. (01.22.) Közterek és parkok újjáélesztése II. EU pályázat benyújtásáról (EKF)

19/2009. (01.22.) Pécsi Konferencia és Koncertközpont kivitelezési közbeszerzési eljárás megindításáról (EKF)

20/2009. (01.22.) a Közterek és parkok újjáélesztése projekthez kapcsolódó megelőző régészeti feltárás közbeszerzéséről (EKF)

46/2009. (02.12.) Közterek és Parkok II. ütem módosításáról (EKF)

47/2009. (02.12.) Közterek és Parkok újjáélesztése II. ütem kivitelezési közbeszerzési eljárás megindításáról (EKF)

48/2009. (02.12.) Közterek és parkok újjáélesztése I. ütem konzorciumi együttműködési megállapodás módosításáról (EKF)

49/2009. (02.12.) a Pécs-Tettye városrész közterület megújítása programmal kapcsolatos forgalmi rend változtatásáról (EKF)

50/2009. (02.12.) EKF szponzorációs együttműködési megállapodás megkötéséről a Pécs2010 Kht-val és a Hungarofest Kht-val

51/2009. (02.12.) ügyvéd kiválasztására irányuló eljárás megindításáról (EKF)

84/2009. (03.05.) a „Pécs2010 – Európa Kulturális Fővárosa” 2009. évi kulturális programokra biztosított előirányzat felhasználásáról

85/2009. (03.05.) a Pécs2010 Menedzsment Központ Kht. pénzeszköz átadási megállapodásának módosításáról

86/2009. (03.05.) az EKF-hez kapcsolódó tanácsadói szolgáltatások ellátására kötött vállalkozási szerződés módosításáról

87/2009. (03.05.) Nagy Kiállítótér – Múzeumutca kivitelezési közbeszerzési eljárásának megindításáról (EKF)

105/2009. (03.05.) Pécsi Kulturális Központ alapító okiratának módosítása

107/2009. (03.19.) Közterek és parkok újjáélesztése I. kivitelezési közbeszerzéséhez forrás biztosítása (EKF)

165/2009. (04.16.) EIB hitelkeret harmadik részletének lehívásáról (EKF)

166/2009.(04.16.) a Közterek és parkok újjáélesztése II. régészeti beszerzéshez forrás biztosításáról (EKF)

192/2009. (04.29.) Kiegészítő forrás biztosításáról a PKK kivitelezési közbeszerzéshez (EKF)

193/2009. (04.29.) Forrás biztosításáról az Operalia Nemzetközi Operaverseny megrendezésére (EKF)

211/2009. (05. 07.) a Pécsi Konferencia és Koncertközpont támogatási szerződésének módosításáról (EKF)

212/2009. (05. 07.) Közterek és parkok újjáélesztése I. ütem támogatási szerződés módosításáról (EKF)

- 253/2009. (05. 29.) Ügyvédi tevékenység ellátására vonatkozó megbízási szerződés módosításáról (EKF)
- 254/2009. (05. 29.) forrás biztosításáról a Közterek II. kivitelezési közbeszerzéshez (EKF)
- 255/2009. (05. 29.) Nagy Kiállítótérhez kapcsolódó ÖM pályázat benyújtása (EKF)
- 256/2009. (05. 29.) Nagy Kiállítótér támogatási szerződésének megkötéséről (EKF)
- 257/2009. (05. 29.) a Dél-Dunántúli Regionális Könyvtár és Tudásközpont megvalósítása című projekt támogatási szerződésének módosításáról (EKF)
- 258/2009. (05. 29.) kulturális program támogatások módosításáról (EKF)
- 289/2009. (06. 04.) Pécsi Konferencia és Koncertközpont, Közterek I-II-III., Zsolnay Kulturális Negyed könyvvizsgáló kiválasztására irányuló közbeszerzési eljárás megindításáról (EKF)
- 290/2009. (06. 04.) Zsolnay Kulturális Negyed támogatási szerződésének megkötéséről (EKF)
- 291/2009. (06. 04.) a Zsolnay Kulturális Negyedhez kapcsolódó ÖM pályázat benyújtásáról (EKF)
- 292/2009. (06. 04.) Közterek II. ÖM pályázat benyújtásáról (EKF)
- 300/2009. (06. 11.) Közterek III. európai uniós pályázat benyújtásáról (EKF)
- 301/2009. (06. 11.) „Európa Kulturális Fővárosa-Pécs 2010” kulturális programjának elfogadásáról
- 307/2009. (06. 18.) Zsolnay Örökség Kezelő Kht ügyvezetőjének megválasztásáról
- 308/2009. (06. 18.) Zsolnay Kulturális Negyed kivitelezési közbeszerzési eljárás lezárásáról (EKF)
- 312/2009. (06. 18.) a Zsolnay Kulturális Negyed tömbjére vonatkozó Építési Szabályzat és Szabályozási Terv megállapításával összefüggő feladatokról
- 356/2009. (06. 18.) „Homlokzatfelújítás 2010” című pályázat bírálata (EKF keret terhére)
- 386/2009. (08. 27.)a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálattal kötött szerződés módosítása (EKF)
- 387/2009. (08. 27.) a Széchenyi tér építési engedély módosításáról (EKF)
- 388/2009. (08. 27.) az EKF kulcsprojektekkel kapcsolatos kommunikációs feladatok szolgáltatására vonatkozó közbeszerzési eljárás megindításáról (EKF)
- 389/2009. (08. 27.) döntés a Közterek és parkok újjáélesztése I-III. projektek megvalósításáról (EKF)
- 411/2009. (09. 10.) az EKF maradványkeret felhasználásáról, és az előkészített Pécs-kelet szociális városrehabilitációs pályázat benyújtásáról
- 433/2009. (09. 24.) EKF marketing forrás biztosításáról szóló megállapodás megkötéséről
- 434/2009. (09. 24.) Közterek és parkok újjáélesztése II. ÖM önerő pályázat benyújtásáról (EKF)
- 435/2009. (09. 24.)Zsolnay Kulturális Negyed ÖM önerő pályázat benyújtásáról (EKF)
- 436/2009. (09. 24.) CinePécs V. Moveast Filmfesztivál támogatásáról (EKF)
- 471/2009. (10. 15.)tervezői szakfelügyelet kiválasztása közbeszerzési eljárás keretében (EKF)
- 472/2009. (10. 15.)a Közterek és parkok újjáélesztése II. ütem Pécs-Kelet határidő módosításának elfogadásáról (EKF)
- 473/2009. (10. 15.) Közterek I. ütem támogatási szerződések módosításáról (EKF)
- 474/2009. (10. 15.) a Rókus sétány felújítása tárgyban megkötött vállalozási szerződés módosításáról(EKF)
- 475/2009. (10. 15.)a Tettye park felújítása tárgyban megkötött vállalozási szerződés módosításáról (EKF)

- 476/2009. (10. 15.)a Belváros Nyugati Kapujának felújítása tárgyban megkötött vállalkozási szerződés módosításáról (EKF)
- 477/2009. (10. 15.)a nyilvánosság biztosításáról az EKF projektek keretén belül (EKF)
- 514/2009. (11. 05.) a társulási megállapodás kötéséről a Baranya Megyei Önkormányzattal könyvtár fenntartására (EKF)
- 515/2009. (11. 05.) a Pécs Európa Kulturális Fővárosa Pécs2010 program civil keret felosztásáról (EKF)
- 516/2009. (11. 05.) az EKF marketing forrás biztosításáról szóló együttműködési megállapodás megkötéséről
- 517/2009. (11. 05.) a Széchenyi tér építési engedélyének módosításáról (EKF)
- 529/2009. (11. 26.) zárt ülés dr. Gyugyi László Zsolnay gyűjteményének megvásárlásához szükséges forrás biztosításáról (EKF)
- 548/2009. (11. 26.) az adásvételi szerződés kötéséről dr. Gyugyi Lászlóval című előterjesztés elutasításáról
- 549/2009. (11. 26.) adásvételi szerződés kötéséről dr. Gyugyi Lászlóval (EKF)
- 550/2009. (11. 26.) a Közterek és parkok újjáélesztése II. ütem Pécs - Tetteye II. ütem és EKF városrész kivitelezésének befejezési határideje módosításának elfogadásáról (EKF)
- 551/2009. (11. 26.) hálózatfejlesztési hozzájárulás megfizetéséről a Pécsi Konferencia- és Koncertközpont, valamint a Zsolnay Kulturális Negyed megvalósításáról(EKF)
- 552/2009. (11. 26.) 2009. évi kulturális programtámogatások módosításáról (EKF)
- 553/2009. (11. 26.) Közterek és Parkok újjáélesztése I. támogatási szerződés módosításáról (EKF)
- 554/2009. (11. 26.) a Tetteye támfalépítés szükségességéről (EKF)
- 555/2009. (11. 26.) a Melina Mercuri díj összegének felhasználásáról (EKF)
- 583/2009. (11. 26.) beszámoló az „Európa Kulturális Fővárosa – Pécs 2010” programkönyvről és forrásairól
- 585/2009. (11. 26.) Pécs város központja kivitelezési szerződés módosításáról (EKF)
- 612/2009. (12. 17.) a Tetteyei Borház és a Szilárd Leó park pavilonjának pályázati kiírásáról (EKF)
- 613/2009. (12. 17.) a Pécsi Konferencia- és Koncertközpont beruházáshoz kapcsolódó Döntőbizottsági Megállapodás elfogadásáról (EKF)
- 614/2009. (12. 17.) Közterek és parkok újjáélesztése II. ütem támogatási szerződés módosításáról (EKF)
- 615/2009. (12. 17.) Zsolnay Kulturális Negyed támogatási szerződésének és Konzorciumi Megállapodásának módosításáról (EKF)
- 616/2009. (12. 17.) a Pécsi Konferencia- és Koncertközpont támogatási szerződésének 2. számú módosításáról (EKF)
- 617/2009. (12. 17.) Nagy Kiállítóter – Múzeumutca támogatási szerződésének és konzorciumi megállapodásának módosításáról (EKF)
- 618/2009. (12. 17.) a Dél-Dunántúli Regionális Könyvtár és Tudásközpont támogatási szerződésének módosításáról (EKF)
- 619/2009. (12. 17.) Pécs város központjának II. számú építési engedély módosításáról (EKF)
- 620/2009. (12. 17.) Közterek és parkok újjáélesztése II. ütem támogatási szerződés és konzorciumi megállapodás módosításáról (EKF)
- 621/2009. (12. 17.) a Melina Mercouri díj összegének felhasználásáról szóló határozat módosításáról (EKF)
- 623/2009. (12. 17.) átcsoportosításról az EIB-hitelkeretből finanszírozott feladatok között (EKF)

2010.

- 13/2010. (01. 21.) a Melina Mercouri díj összegének felhasználásáról szóló határozat módosításáról (EKF)
- 14/2010. (01. 21.) Nagy Kiállítótér – Múzeumutca támogatási szerződés és konzorciumi megállapodás módosításáról (EKF)
- 15/2010. (01. 21.) Zsolnay Kulturális Negyed támogatási szerződés és konzorciumi megállapodás módosításáról (EKF)
- 16/2010. (01. 21.) Közterek és parkok II. támogatási szerződés és konzorciumi megállapodás módosításáról az EU Önerő Alap támogatás miatt (EKF)
- 17/2010. (01. 21.) Dél-Dunántúli Regionális Könyvtár és Tudásközpont tervezői szakfelügyelet vonatkozásában biztosíték nyújtásáról és az eljárás megindításáról (EKF)
- 55/2010. (02. 18.) a Pécsi Konferencia- és Koncertközpont támogatási szerződésének 3. számú módosításáról (EKF)
- 56/2010. (02. 18.) Közterek és parkok újjáélesztése II. ütem ESZA típusú tevékenységeiről (EKF)
- 57/2010. (02. 18.) Zsolnay Kulturális Negyed kivitelezési vállalkozási szerződés módosításáról (EKF)
- 58/2010. (02. 18.) a Tettyei Borház és a Szilárd Leó Park pavilon tekintetében kiírt pályázat lezárásáról (EKF)
- 59/2010. (02. 18.) forrás biztosításáról a Zsolnay Örökségkezelő Nonprofit Kft. működéséhez (EKF)
- 60/2010. (02. 18.) Dél-Dunántúli Regionális Könyvtár és Tudásközpont tervezői szakfelügyelet közbeszerzési eljárás lezárásáról (EKF)
- 76/2010. (02. 18.) az Európa Kulturális Fővárosa – Pécs2010 program jelenlegi állásáról szóló beszámolórol (EKF)
- 77/2010. (02. 18.) a Melina Mercouri díj összegének felhasználásáról szóló határozat módosításáról (EKF)
- 78/2010. (02. 18.) az Európa Kulturális Fővárosa – Pécs2010 program civil kerete felosztásának módosításáról (EKF)
- 79/2010. (02. 18.) a 2009. évi programtámogatás módosításáról (EKF)
- 80/2010. (02. 18.) a 2010. évi program városi keretének felhasználásáról szóló 583/2009. (11.26.) számú határozat módosításáról (EKF)
- 98/2010. (03. 18.) műalkotás elhelyezéséről a Széchenyi téren (EKF)
- 99/2010. (03. 18.) együttműködési megállapodásról a Kálvária domb rendbetétele érdekében (EKF)
- 100/2010. (03. 18.) a kommunikációs feladatok szolgáltatására vonatkozó közbeszerzési eljárás lezárásáról, új közbeszerzési eljárás megindításáról (EKF)
- 101/2010. (03. 18.) Pécs Megyei Jogú Város Önkormányzata és a Pécs2010 Menedzsmentközpont Közhasznú Nonprofit Kft között fennálló feladat-átadási megállapodás 3. sz. módosításáról (EKF)
- 102/2010. (03. 18.) a Zsolnay Kulturális Negyed pirogránit elemeivel kapcsolatos tulajdonosi döntés meghozataláról (EKF)
- 103/2010. (03. 18.) 2010. évi program városi keretének felhasználásáról szóló 583/2009. (11.26.) számú határozat módosításáról (EKF)
- 104/2010. (03. 18.) Dél-Dunántúli Regionális Könyvtár és Tudásközpont Támogatási szerződés és Konzorciumi Megállapodás módosításáról (EKF)
- 105/2010. (03. 18.) a könyvvizsgálói szerződés módosításáról (EKF)

- 106/2010. (03. 18.) közbeszerzési eljárás fedezetének biztosításáról a Zsolnay Kulturális Negyedben kivitelezendő szennyvíztisztító tárgyában (EKF)
- 107/2010. (03. 18.) Pécs, Jókai tér 11. sz. és a Király u. 19. sz. alatti ingatlanrészek haszonkölcsönbe adásáról a Pécs 2010 Menedzsment Központ Kft részére (EKF)
- 108/2010. (03. 18.) Közterek és Parkok I. ütem Támogatási szerződésének módosítása az EU Önerő Alap támogatás miatt (EKF)
- 156/2010. (04. 15.) Közterek és parkok újjáélesztése II. ütem Tettye II. ütem kivitelezési szerződés 2. sz. módosítás jóváhagyásáról (EKF)
- 157/2010. (04. 15.) Közterek és parkok újjáélesztése II. ütem Pécs Város Központja megújítása kivitelezési szerződés vonatkozásában határidő-módosítás jóváhagyásáról (EKF)
- 158/2010. (04. 15.) METROBER-FÖBER konzorciummal kötött megbízási szerződés 2. sz. módosításáról (EKF)
- 159/2010. (04. 15.) forrás biztosításáról a Munkácsy kiállításához (EKF)
- 160/2010. (04. 15.) a 2010. évi program városi keretének felhasználásáról szóló 583/2009. (11.26.) számú határozat módosításáról (EKF)
- 161/2010. (04. 15.) Közterek és Parkok újjáélesztése I. ütem támogatási szerződés és konzorciumi megállapodás módosítása (EKF)
- 162/2010. (04. 15.) Közterek és parkok újjáélesztése II. ütem támogatási szerződés módosításáról (EKF)
- 163/2010. (04. 15.) a Pécsi Konferencia- és Koncertközpont támogatási szerződésének 4. számú módosításáról (EKF)
- 164/2010. (04. 15.) a Szilárd Leó Park pavilon üzemeltetőjének kérelméről (EKF)
- 165/2010. (04. 15.) Nagy Kiállítótér és Múzeumutca kivitelezési szerződés 1. sz. módosítása (EKF)
- 182/2010. (04. 29.) Zsolnay Örökség Kezelő Nonprofit Kft. ügyvezetőjével kapcsolatos döntésekről (EKF)
- 184/2010. (04. 29.) Zsolnay Kulturális Negyed pirogránit elemeivel kapcsolatos tartalék forrás biztosításáról (EKF)
- 185/2010. (04. 29.) Nagy Kiállítótér – Múzeum utca vállalokozási szerződés módosításáról (EKF)
- 186/2010. (04. 29.) a Zsolnay Porcelánmanufaktúra Zrt. befektető pályázatának kiírásáról
- 208/2010. (06. 03.) Közterek és parkok újjáélesztése I. ütem Tettye I. és Tettye támfal vállalokozási szerződéseinek módosításáról (EKF)
- 209/2010. (06. 03.) Közterek és parkok újjáélesztése II. ütem Tettye II. vállalokozási szerződés módosításáról (EKF)
- 210/2010. (06. 03.) Zsolnay Kulturális Negyed vállalokozási szerződés 2. sz. módosításáról (EKF)
- 238/2010. (06. 10.) a 2010. évi EKF-program városi keretének felhasználásáról szóló 583/2009. (11.26.) számú határozat módosításáról (EKF)
- 239/2010. (06. 10.) a Melina Mercouri díj összegének felhasználásáról szóló 555/2009. (11.26.) számú határozat módosításáról (EKF)
- 240/2010. (06. 10.) Nagy Kiállítótér – Múzeumutca támogatási szerződés és konzorciumi szerződés módosításáról (EKF)
- 241/2010. (06. 10.) Közterek és parkok újjáélesztése II. ütem Tettye II. vállalokozási szerződés módosításáról (EKF)
- 242/2010. (06. 10.) EKF városrész vállalokozási szerződés módosításáról (EKF)
- 243/2010. (06. 10.) a Magyar Telekom Nyrt-vel kötendő megállapodás a közterület-felújítással érintett tereken levő aknafedlapok cseréjéről (EKF)

- 295/2010. (06. 24.) Pécsi Konferencia és Koncertközpont döntnöki eljárás lezárásáról (EKF)
- 296/2010. (06. 24.) a PKK eszközök kivitelezési közbeszerzési eljárás megindításáról (EKF)
- 297/2010. (06. 24.) Nagy Kiállítóter és Múzeumutca támogatási szerződés 4. sz. módosításáról (EKF)
- 298/2010. (06. 24.) Közterek és Parkok újjáélesztése I. ütem támogatási szerződés módosításáról (EKF)
- 299/2010. (06. 24.) Közterek és Parkok újjáélesztése II. ütem támogatási szerződés módosításáról (EKF)
- 300/2010. (06. 24.) Pécs-Tettye városrész közterület megújítása programmal kapcsolatos formai rend változásról (EKF)
- 301/2010. (06. 24.) sz. kezességvállalásról a Zsolnay Kulturális Negyed pirogránit elemeinek legyártásának II. üteméről szóló szerződéshez (EKF)
- 355/2010. (09. 16.) kulturális programok támogatásáról (EKF)
- 356/2010. (09. 16.) a Koncert- és Konferenciaközpont elnevezéséről (EKF)
- 357/2010. (09. 16.) a Zsolnay Kulturális Negyedhez kapcsolódó döntések meghozataláról (EKF)
- 358/2010. (09. 16.) nyilvánosság biztosításáról az EKF projektek keretén belül (EKF) 359/2010. (09. 16.) fedezet biztosításáról a Közterek és parkok újjáélesztése II. ütem Pécs – Tettye II. ütem – Szathmáry Palotarom statikai állagmegóvásához (EKF)
- 400/2010. (11. 04.) Tettye-Szathmáry Palotarom közbeszerzési eljárásának eredményhirdetéséről
- 401/2010. (11. 04.) vállalkozási szerződés a Széchenyi téren felállítandó szobor - műalkotás kivitelezése – eljárás lezárásáról (EKF)
- 417/2010. (11.04.) az Európa Kulturális Fővárosa – Pécs 2010 program civil kerete felosztásának módosításáról (EKF)
- 418/2010. (11.04.) a 2010. évi EKF-program városi keretének felhasználásáról szóló 583/2009. (11.26.) sz. határozat módosításáról (EKF)
- 419/2010. (11.04.) Zsolnay Kulturális Negyed támogatási szerződés és konzorciumi megállapodás módosításáról (EKF)
- 420/2010. (11.04.) Pécsi Konferencia- és Koncertközpont projekt támogatási szerződésének módosításáról (EKF)
- 421/2010. (11.04.) Nagy Kiállítóter – Múzeumutca támogatási szerződés és konzorciumi megállapodás módosításáról (EKF)
- 422/2010. (11.04.) Dél-Dunántúli Regionális Könyvtár és Tudásközpont támogatási szerződésének és konzorciumi szerződésének módosításáról (EKF)
- 423/2010. (11.04.) Közterek és parkok újjáélesztése I. ütem támogatási szerződés és konzorciumi megállapodás módosításáról (EKF)
- 424/2010. (11.04.) Közterek és parkok újjáélesztése II. ütem támogatási szerződés és konzorciumi megállapodás módosításáról (EKF)
- 425/2010. (11.04.) Közterek és parkok II. döntnöki eljárás lezárásáról (EKF)
- 426/2010. (11.04.) Pécsi Konferencia és Koncertközpont létesítése tárgyú projekthez kapcsolódó különféle eszközök és gépek szállításáról, közbeszerzési eljárás indításáról (EKF)
- 465/2010. (11.18.) Nagy Kiállítóter 7. sz. támogatási szerződés módosításáról (EKF)
- 466/2010. (11.18.) Zsolnay Kulturális Negyed 3. sz. támogatási szerződés módosításáról (EKF)
- 498/2010. (12.02.) a Közterek és Parkok újjáélesztése II. ütem döntnöki eljárásához kapcsolódó szerződések jóváhagyásáról
- 499/2010. (12.02.) Közterek és parkok újjáélesztése II. ütem Támogatási szerződés módosítása (EKF)

- 500/2010. (12.02.) a 2010. évi EKF-program városi keretének felhasználásáról szóló 583/2009. (11.26.) számú határozat módosításáról
- 541/2010. (12.16.) a FIDIC mérnök megbízási szerződése módosításának jóváhagyásáról
- 542/2010. (12.16.) a Nagy Kiállítótér-Múzeumutca támogatási szerződésének 6. számú módosításáról
- 543/2010. (12.16.) a Zsolnay Kulturális Negyed támogatási szerződésének 4. számú módosításáról
- 544/2010. (12.16.) a Tettyei Borház üzemeltetőjének kérelméről
- 545/2010. (12.16.) a Dél-Dunántúli Regionális Könyvtár és Tudásközpont projekt támogatási szerződésének 5. számú módosításáról
- 546/2010. (12.16.) Zsolnay Kulturális Negyedben szolgalmi és használati jogok rendezéséről, valamint szennyvíztisztító mű tulajdonjogának átadásáról (EKF)
- 547/2010. (12.16.) a Szathmáry Palotarom állagmegóvása tárgyában kiírt közbeszerzési eljárás lezárása a szerződés kötéshez többlet forrás biztosításáról (EKF)
- 548/2010. (12.16.) a Pécsi Konferencia és Koncertközpont vállalkozási szerződésének 2. sz. módosításáról
- 549/2010. (12.16.) az önkormányzat részére orgona felajánlásáról a Kodály Központban

2011.

- 19/2011. (01.27.) a 2010. évi EKF program városi keretének felhasználásáról szóló 583/2009. (11.26.) sz. határozat módosításáról (EKF)
- 20/2011. (01.27.) az Európa Kulturális Fővárosa-Pécs 2010. program civil keretére vonatkozó pénzeszköz átadásáról szóló megállapodás módosításáról
- 21/2011. (01.27.) Zsolnay Kulturális Negyed projekttel kapcsolatos döntések meghozatala (EKF)
- 22/2011. (01.27.) a „Nagy Kiállítótér-Múzeumutca” Támogatási Szerződés 7. számú módosításáról
- 23/2011. (01.27.) Hivatalos közbeszerzési tanácsadói szolgáltatásokra vonatkozó szerződés 2. számú módosításáról
- 24/2011. (01.27.) Pécs 2010 – Európa Kulturális Fővárosa programhoz kapcsolódó ügyvédi tevékenység ellátására vonatkozó megbízási szerződés – 2. sz. szerződésmódosítás jóváhagyásáról (EKF)
- 25/2011. (01.27.) a Közterek és Parkok újjáélesztése I. ütem Tettye I. kiviteli szerződésének és a Tettye támfal vállalkozási szerződések módosításáról (EKF)
- 26/2011. (01.27.) Közterek I. EU-s pályázat támogatási szerződésének módosításáról (EKF)
- 27/2011. (01.27.) a Közterek és parkok újjáélesztése II. ütem projekt támogatási szerződésének módosításáról (EKF)
- 28/2011. (01.27.) „Pécs, a kultúra városa” jelmondat védjegyjelölésben való részesítésének kezdeményezéséről
- 51/2011. (02.17.) Pécsi Konferencia és Koncertközpont Támogatási Szerződés 7. sz. módosításának jóváhagyásáról (EKF)
- 52/2011. (02.17.) Dél-Dunántúli Regionális Könyvtár és Tudásközpont támogatási szerződés 6. sz. módosításáról (EKF)
- 74/2011. (03.17.) a Kodály Központ Működési Kódexének jóváhagyásáról (EKF)
- 108/2011. (03.17.) Zsolnay Porcelánmanufaktúra Zrt részvény adásvételére vonatkozó szerződések módosításáról

